

GOVERNMENT OF INDIA

DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY

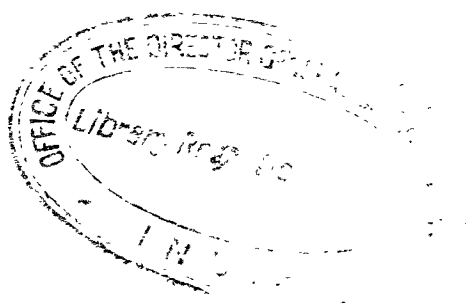
**CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY**

CALL No.

572.05/ Bij
26749

D.G A. 79.

BIJDRAGEN

TOT DE

~~1850~~

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH-INDIË.

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH-INDIË,

UITGEGEVEN DOOR HET

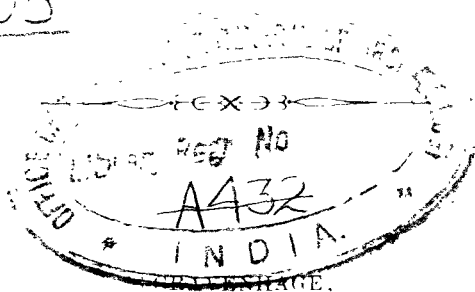
KONINKLIJK INSTITUUT VOOR DE TAAL-, LAND- EN
VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH-INDIË.

ZEVENDE VOLGREEKS. — TIENDE DEEL.

(DEEL LXIV DER GEHEELE REEKS.)

572.05

84

MARTINUS NIJHOFF.

1910.

GENERAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.

No. 30, ...
No. ....
All No. ....

DE AMBONSCH E HISTORIE

BESCHREVEN DOOR

GEORGIUS EVERHARDUS RUMPHIUS.

•

DE AMBONSE HISTORIE

Behelsende Een kort Verhaal Der Gedenk-
waardigste Geschiedenissen zo in Vreede
als oorlog voorgevallen sedert dat de
Nederlandsche Oost Indische Comp:
Het Besit in Amboina Gehadt Heeft.

BESCHREVEN DOOR

GEORGIUS EVERHARDUS RUMPHIUS.

Eerst koopman En opperhoofd Ter Custe Hitoe; daar
na Raadspersoon in Amboina aan 't Casteel
VICTORIA.

EERSTE DEEL.

Zuijden en hiet Leijtimor geheel van Christenen bewoond, waar op legt het Casteel Victoria, daar de Gouverneurs hare Residentie houden.

Hoeamohel Ceram gelijk ook bij na te bestaan uit twee Eijlanden, die met een smallen hals bij Tanoenoe aan malkander gehegt sijn
 wat vooreen Eiland 't zij het grootste deel hiet men groot Ceram, en het kleinste klijn Ceeram, off eigenlijk Hoeamohel, 't welk de Portugeesen in Varnalo en d'onse Warnoel bedorven hebben. In 't gemeen noemt men 't ook het land van Loehoe na de voornaamste plaatsen om dat aldaar de Ternaatsche stadhouders eertijds haar sitplaats hadden beïjde geleegeu benoorden Amboina, tusschen de tweede en derde graad Z. B.

B'oosten Amboina leggen de drie bovengen. Uliassersche Eijlanden, en in 't westen het groote en woeste Eijland Boero met 't klijne Amblauw. In 't Noordwesten en Noorden leggen Manipa, Kelang en Boauoa, over welke vijf, mitsgaders het meeste deel van Ceram voor deezen de Ternaataansche Coningen geheerscht hebben. Ceram Laut is een klijn Eijland van geen belang, leggende aan 't oost eijnde van groot Ceram, en nu onbewoont.

Amboina met d'omleggende plaatsen is voor 't Jaar 1500 van de westersche natien wijnig bezogt geworden, dewijl 't een rouw en woest volk tot inwoonders en ook niet bijzonder hadden waar meede sij Coopmanschap mogten drijven: dog is allengskens van de westersche Eijlanden insonderheid van Java en uit de Molukkos met klijne Colonien beset geworden.
 Ook is 't moorsch geloof omtrent het jaar 1510 Eerstmaal in deze Eijlanden gebragt, en kort daar naar te weeten 1515 is het door de Portugeesen onder den Cap^a Francisco Serrano bij geval ontdekt dewelke op Nussapinjoes Eijlandjes bezuijden Amboina geleegeen schipbreuk, geleeden hebbende, met haar boot op de cust van Hitoe quaamen aandrijven, en van desselfs hoedanigheid, bij haare landslieden in Ternate en Goa wedergekeert sijnde, Rapport deden; van welke tijd aff hebben de portugeesche scheepen (na de Moluccos en Banda gaande) dit Eijland aangedaan, om aldaar te ververschen. Ook sijne met d'HitoeEsen so verre in kennisse en vriendschap gekomen, datse haarlieden een woonplaats op haar land toegestaan hebben,

moors
 geloof comt
 in Amboina
 en d'Moluc-
 cos.

Portugee-
 sen konen
 in Ambon.

Garioffel Nagelen
koomen in
de Ambon-
sche quar-
tieren.

namentlijk tusschen Hitoelamma en Mamala bij de Revier Rikapolij, ondertusschen wierden door de Inwoonders van het Loehoeneesen land de Garioffel Nagulen uijt de Moluccos heijmelijk overgebracht en voortgeplant, eerst op hun eijgen land, daarna op Hitoe: weshalven de Portugeesen hun op gem. Cust vastmaakten en na de meesterschap van 't selve land tragteden: waar over de HitoeEse sijnde nu alreede in 't moorsch gelooff, en gevolgelijk in de haat tegens de Christenen geconfijt, de walg van hunlieden begonden te krijgen en alle practijcquen aanwenden om haar van dese moeilijke gasten te ontslaan 't welk egter met geweld voor haar swaar te doen was, vermids de Portuseesen uijt naburige Moluccos, alwaar sij haaren staat alreede gevest hadden dapper gesecondeert wierden; boven dat geraekten de Portugeeschen allengskens met haare scheepen binnen de Ambonschen Inham, en vervolgens in de kennisse van de groote volkrijke negrij Hative, doenmaals aan de N.zijde van deesen Inham geleegeen dewelke nog Heidenen waaren, en om die oorsaak van hun gebuuren op Hitoe als sijnde mooren gehaat en vervolgt. De HitoeEsen poogden dan de Portugeesen met goede woorden te bevreedden, datse dog geliefden hun land te ruimen, en hun bij de Heijdenen aan haar Lands overzijde (te weeten die van Hative en Leytimor) met haare woningen te begeeven, alzoo deselve meede kaffers (en na haar belceefde meeninge) der christenen mede mackers waren.

Portugee-
sen verlaten
Hitoe en
komen op
Leytimor.

De Portugeesen dan siende datse bij haare oude vrunden miskent waren geworden, en dat sij het qualijk langer gaande soudén houden, verlieten haar oude plaats op Hitoe, marchieerden over land, sijnde hun de weg geweesen door die van Hoecoenalo, en setten hun neder omtrent 't selve dorp bij den Melis-Hoek: swervende soo een tijd lang binnen desen inham, tot dat de vloot van Jacobus Lupius Azevedius quam wanneer sijlieden eerstmaal een vaste voet in Amboina hebben gekreegen gelijk in het volgende sal gezegt werden.

Nader Berigt van de ontdekking der Eijlanden
Banda, Amboina en de Moluccos, getrocken uijt
Petro Maffeo Lib. vijf.

Naar dat Albuquerque de stad Malacca veroverf, en den

laasten koning Mammudium verjaagt hadde, sijnde naar gissinge geschied in 't Jaar 1515 (want Maffeijs heeft het Jaar uijtgelaten) heeft hij eenen Anthonium Abercum afgevaardigt, met drie scheepen de Moluccos en Oostersche Eijlanden te ontdekken. Hij quam dan soo Maffeijs schrijft eerst aan tot agacium een stad in Java (Hedendaags onbekent) en van in Amboina 60 mijlen van 't vorige geleegen, en onder 't Moluxe gebied sorteerende, op beide plaatsen een Colum opregtende nam sijn cours naar Banda, alwaar hij met d'inwoonders een verbond opgeregt hebbende, stelde tot een gedenkteeken daar van een steene suijl opstrand. Daar na doen hij een goede menigte Specerije te weeten foelie en Note Musschaten te samen gekogt en geladen hadde, verseijlde hij weder na Malacca, de Moluccos voor dese keer niet aan doen, ende doen hij met Andvadio Willems was, na Portugal te Zeijlen, om selfs mondeling Rapport aan den koning Emanuel te doen, van 't ontdekte Eijland Banda, wierd in sijn hoop bedrogen en stierf onderweegs. Veel een ander uitkomst hadde schipvaart van Franciscus Servanus een van Abreimackers. Dewelke na dat hij Banda hadde verlaaten, strax in 't begin van sijn wederom reijse door onweder van sijn geselschap afraakte en schip breuk leit op de Eijlanden Lucopinas dewelke van klippen en rovers seer befaamt waren, en nadat het schip in stucken was gestooten, is hij met sijn volk aan land gekomen alwaarse wegens onvrugtbareheid en droogte des lands sulck een honger leeden, dat schier daar van souden gestorven sijn bij aldien door Goddelijke voorsieninge niet behouden waren. Juist hielden sig aldaar eenige Zeeroovers op, dewelke op de gestrande Portugeesen aanslag maakten om dezelve te vangen, want doen sij aansigtig wierden de elende en ongeluk van Serranus, quamen met haare Corre Corren dapper op hem ansetten. Serrani schipper en stierlieden niet onkundig van deese Roovers aanslag vermaanden hem op sijn hoede te weesen weshalven hij dan op strand, aan verhoole plaatsen verscheijde wagten uijtsette en doen deese Rovers uijt haar Correcorren aan land quaamen om de vlugtelingen te vervolgen, vielen de Portugeese haare vaartuijgen van agteren aan en vermeersterden dezelve, waar door de Rovers benauwt sijnde het op een smeecken aanleijden, sig voorstellende, bij abliense haare vaartuijgen quijt raakten, sij als dan op deese

woeste en onbewoonde Eijlanden van honger en Elende te moeten vergaan, verzoekende verders, dat men haar dog in de Corcor wilde inneemen en beloofden de Portugeesen van daar naar bequamen plaatsen te brengen en voor geleidslieden te dienen, gelijk dan ook geschiede. Zij wierden dan door haar bestier in Amboina gebragt, en door de Inwoonders van Bucutello seer beleeft getracteert. Dese Bucutellaner lagen in een oude vijandschap met een nabuurige deeken Veranula gen^t geleege op 't Eijland Batochina, en dewijl den oorlog tusschen dese twee volkeren al begonnen was, dagten de Bucutellaner door deser vreemdelingen hulp en bijstand der Veranulaner meester te werden, gelijk dan ook gebeurden, welk gerugt dan alom en zo verre sig verspreijden, dat het ook voor de twee koningen van Tidore en Ternate quam. Zijnde den eersten Almansor, en den tweeden Boaleifes gen^t dese hadden kort te vooren hare oude wetten verlaten, ende het moors gelooff aangenoomen, Leggende gedurig wegens de paalen haarer Landen met malkaer over hoop; na datse nu der Portugeesen aankomste op Amboina vernoomen hadden gedagtense weerzijds een sulc vermaard volk tot haar bijstand te gebruiken; rustende dierhalven ijder voor sig eenige Corre-corren uijt, om dese vreemde gasten tot haar hulpe te krijgen, dog Boaleifes was hier in de gaauwste sendende op het vaardigste thien vaartuijgen af, beseth met duijssent mannen: waar mede dan Serranus naar Ternate gebragt sijnde, quamen de Tidoreesen gantsch onverrigter zaken en verstoord van Bucutello wederom te rugge. Werdende Serranus van Boaleifes in grooten eere gehouden en wel en minnelijk getracteert alwaar hij ook veele denkwaardige dingen aangemerkt heeft, soo van der Moluccanen Coophandel als haar Natuur en Zeeden dewelke hij niet alleen aan den koning Emmanuel door brieven heeft bekend gemaakt, maar is ook een groote hulp en bijzondere troost geweest voor alle portugeese, die naarmaals naar Ternate getrocken zijn.

Aanteijckeningen op 't voorgaande.

1. Lucapingo dit sijn verscheijde vlakke Eijlanden en dierhalven van verre niet wel te bekenen, gelegen regt in de weg na Banda van Java 25 M. van Amboina na 't Z.Z.W.

verdeelt in twee troepen dog meest met reven aan malkander haugende, men noemdse in 't gemeen Lussapinjós, dog de regte naam is Nussapinjoe in 't maleids schilpads Eijlanden, dewijlse van de menschen verlaaten en maar schilpadden tot wooninge dienen die men ook aldaar in meenigte vangt.

2. Recutelum de regte naam is Nussatello sijnde 3 kleene Eijlanden voor de westhoek van Amboina geleegeen en eertijds bewoond. Dog heedendaags hebbense haar op 't naaste vaste land begeeven uijtmaakende de Negorije Assaloeloe, waar in nog regeert den orangkaaij Nussatello Bessij die nog een geheugnisse hebben uit hare voor ouders verhaal datse d'eerste blanke menschen te weeten de Portugeese aldaar gesien, ingehaald, en wel getraceerd mitsgaders voorts na Hitoe bij de vier hoofden des lands gebragt hebben van daarse door de Ternataanen afgehaald zijn. De ouse noemen de voornoemde Eijlanden de 3 Gebroers; op 't grootste en uitterste derselven Leijd en drie Zijdige Ronduijt of wagt slot, gen^t Flissingen met Eenige soldaaten beseth.

3. Veranula dit sal het land Hoeamohel off kleen Ceram zijn, waar op de grootste en vermaarste Negorijen leggen Loehoe en Combello. Mafeius confundeert dit land met Botachina, het westelijkste deel van 't groote Eijland Gelolo, g'abuseert sijnde door de gelijkheid der naamen, want Halle-mahera (sijnde de naam van voorsz. Gelolo) is in 't Ternataansch 't selfde te seggen als Hoeamohel in 't Ambons te weeten het Land aan de overzijde geleegeen van Veranula is het woord Warnula gemaakt, 'twelk men in de oude kaart vind, alle beide bedorven van Hoeamohel. Dog de HitoeEse weeten te verhaalen een secker vrouw Bay Warmoela gen^t sijnde een opgemaakte meijd door Patty Loehoe, de Portugeesche opgedrongen voor sijn eijge dogter, om de Portugeesch aan hem te verbinden.

4. Boaleijfes. De Ternataanen noemen den Coning Zeijn alabdijn denwelke d'eerste geweest is, die het moorsch geloof in Ternate heeft aangenoomen; En door Boaleijfes werd misschien verstaan deszelfs soon Bajan-ullar, dewelke om die tijd geregeert heeft.

CAPUT 2.

Summaris verhaal van Amboinas toestand
toestand onder de Regeering der Portugeesen.

Ten tijden als Anthonius Calvanus, voor Portugees Gouverneur in Ternate regeerde en bemerkte dat de vreemdelingen nu sterk in de Moluccos begonden aan te koomen en gevolglijk de Portugeesen in haar Nagelhandelinge afbreuk te doen, heeft hij zijn Capⁿ Jacobus Lupius Azevedius met een magt van 25 soo Correcorren als andere vaartuijgen naar Amboina afgevaardigt, om de vreemdelingen aldaar te verdrijven, de verstrooijde Hativeesen dewelke doen wederom met hem van Goa quaaamen in haar Land te herstellen, en meteen het geheel Eijland onder Portugaals gehoorszaamheid te brengen, dese vloot quam dan in Amboina aan, A^o 1538. Eerstelijk met geweld inneemen haar oude plaats bij Mamala, en voorts de geheele cust van Hitoe, soo met goede woorden als met wapenen hun onderdanig maakende, voortvarende tot in den Ambonschen inham vondense hun verdreevene Landslieden aldaar swerven, en nog geen seekeren woonplaats te hebben, dies wierde beslooten dat men den plaats beneeden aan den Roodenberg op Leijtimor aan de mond van een bequaame Rivier soude verkiesen, alwaar dan dadelijk een fortje wierde begrepen niet sonder veel teegenstreevinge der naastgelegene dorpen van Soija en Amantello, dog deese siende datse tegens den Portugeesen ijver en dapperheijt niet opmogten, maakten vriendschap met de vreemde gasten, te meer dewijlse sagen dat hare landslieden van Hative met deselve wel konden te regt komen, sodat dat fortje in behoorlijke defensie gebragt wierd en die van Hative wierden daar bij geplaatst, dewijl men agte datse op hun oud land niet veilig genoeg voor de Hitoe'se konden woonen: Hier bij wierden nog gevoegt seven hujsgezinnen mardijkers, die sij van Tidore en Ternate mede gebragt hadden, wiens nakomelingen nog aan 't Casteel woonen, het mardijkers quartier uijtmaakende, van deese tijd afrekenen de moren hare seventig Jaaren die Amboina onder de portugeese dienstbaarheid gestaan heeft, uijtmakende schaars onse ofte zonne jaren agt en sestig tot dat de nederlanders het Casteel Victoria verovert hebben.

Azevedius
komt in Am-
bon.

Portugee-
sen maaken
een fortje op
Leijtimor.

Doenmaals wierde het Roomsche Christendom ook in Amboina

ingevoert, 't welk egter geen klem hadde, tot dat dien ver-
 Franciscus maarden Jesuit Franciscus Xaverius een discipel van Ignatius
 Xaverius in Lojola, A° 1546 in Amboina quam, dewelke 't selve in een
 Amboina. beter fatsoen bragte, instellende een seekere korte manier, om
 de Inlandsche Jeugd te Catechiseeren waar door so goede
 progressen gedaan wierden, dat de seven Christen Schoolen,
 die hij bij aankomst omtrent het Casteel vond tot 31 vermeerderd
 wierden te weeten over geheel Leijtimor. Dit nieuwe Christendom
 heeft een groote aanstoot geleden door de Ternataansche
 mooren, dewelke met een sterke magt onder een quimelaha
 Laulata valt Laulata A° 1558 in Amboina gevallen zijn, en onder de
 met zijn Tern Christenen groote vervolginge en afval veroorzaakt hebben,
 nataanen in want dese Laulata werd van den Coning Haijr gezonden,
 Ambon. om met een versamelde magt van Ternaten, Loehoencesen en
 HitoeEsen den Portugees nijt geheel Amboina te verdrijven,
 en 'tzelve onder sijne magt te brengen, hij dwong het meeste
 deel der strand Negorijen tot afval van 't Christendom, be-
 halven Hative dat bestendig bij de portugeesen bleef, om dat
 Henriens het digt onder haar Casteel lag. Dog A° 1561 wierd Henricus
 Saa verjoegr Saa met een armade van Goa gezonden om de bedrukte
 de Ternataa- Ambonneesen te helpen, die dan de Ternataanen verjoeg en
 nen uit Am- het vervallen Christendom herstelde: kort daar na quam een
 bon. Javamen tweede, dog veel swaarder vervolginge, want de HitoeEsen siende
 komen de datse met de Ternataanen niet konden verdrijven, hebben de
 HitoeEsen te Javaanen tot hulpe geroepen die hun A° 1565 door Radja
 hulpe. Ghirij, alias Radja Boekit gen^e toegezonden wierde. Deze lieten
 haare vaartuijgen op Hitoe, quaemen over land en maakten
 hun vast agter Hoeconalo op de plaats die men nog Cota
 Java noemt, van daar maakten sij den gantschen inham
 onveijlig, verbranden de strand Negorijen en bedreeven groote
 tijrannije onder de Christenen, dog aan het portugeese fort en
 de daar bij leggende Negorijen hebben sij niets vermogt.
 Eindelijk siende geen Secoers van Java koomen, sijuse in het
 derde Jaar weer vertrocken van welke tijd aff de HitoeEsen
 met gem. Radja Boekit in verbondschap zijn gebleeven, hier
 Roebolongij na omtrent 't jaar 1570 quam den grooten Roebolongij met
 komt voor een Ternataansche magt in Amboina die sig met de afgevalle
 stadhouder in HitoeEsen conjungeerde den portugeesen bittere vijandschap
 Ambon en oorlog aandede: denselven een doodlijke haat toedragende
 om dat sij haaren koning Haija in Ternaten A° 1565 vermoord

hadden, om welk faict sij ook uijt gantsch Ternate gedreeven zijn en voortaan haare residentie op Tidoore gehouden hebben.

De Portugeese nu siende datse 't met een kleen fortje niet konde gaande houden, en hetzelfde wegens de nabijheid des Rodenbergs tot defentie onbequaam was, hebben naar een beeter plaats omgesien, weshalven sij een musquets schoot na 't westen ruckende, den strand Honiboppo van 't Sagoebosch zuiverden, en aldaar een kleen Casteel met vier punten hebben beginnen op te regten, 't welke A° 1588 voltooid en bij de Inlanders Cotta Laha gen^t wierde, van die tijd af hebben vijf Portugeese Gouverneurs na malkander, tot dat het van de Nederlanders is ingenoomen geworden, als: 1° Sanchio Vaz Concello, 2° Gonsalvo Pereira, 3° Johan Cajadoo, 4° Steven Taxera, 5° Casper de Melo, deese hebben meest haar tijd toegebracht met oorloogen tegens die van Hitoe en Ihmahoe, dewelke sij als haare rebellen tot gehoorszaamheid wederom sogten te brengen. Dog de HitoeEsen ontkennen standvastig in 't eerste haar geensints tot absoluijte onderdaanen, maar wel tot bondgenooten van Portugal gestelt te hebben.

Onder 't opimmeren van 't nieuwe Casteel raakten die van Nussanive en Oerimessing bij de Portugeesen verdagt, dat sij het heijmelijk met de mooren hielden, weshalven sij met Listigheid al haar voornaamste manvolk bij de kop kregen, die sij na Goa en na Malacca verzonden: alwaar haare nakomelingen als nog wonen, hier over wierden deeze twee volkrijke Negorijen soo afkeerig, datse de Portugeesen geheel afvielen haar voor eerst in 't hooge gebergte van Poeta vastmaakten, dog aldaar overweldigt sijnde, en veel volks verlooren hebbende, verliepen van daar naar de kust van Hitoe, alwaar sij tot de komste van Andrea Furtado gewoont hebben.

De HitoeEsen in baren haat teegens de Christenen voortvaarende en door de Loehoeneese Ternataanen gestijft werdende practiseerden algaande nieuwe middelen om de Portugeesen te verjaagen, roepende de magt uijt Banda tot adsistentie, met dewelke sij ook niets vermogten. A° 1599 kregen sij een nieuw Secours van Java, waar bij sig Eenige Engelsche voegden. dewelke dese landen eenige Jaaren te vooren bewaard hadden.

Men vergaaderde dan dese geheele magt van Hitoe, Loehoe en Boero om het Casteel met ernst aan te tasten: op 't welk sij ook in Febr. A° 1600 onder 't gezag van den quimelaha Bassij frangie een furieuse aanval deden, dog vermogten niets op 't selve, en de Christenen quamen met haare Correcorren ook ter Zee, als wanneer ontrent de Laha een hevige zeeslag begon, maar het ongeluk trof de mooren dat haar Buskruijd in brand raakte, en soo haar beste Correcorren (sijnde die van Nussanive) verlooren, weshalven sij de wijk moesten neemen, en durfden namaals niets meer tegens de Portugeesen bestaan. In 't selfde Jaar is 't gemelte Casteel ook aangetast van Steven Verhagen volk, te weeten eenige maanden na den voorschreeven aanval. wanneer de onse het Casteel eeniglijk besigtigt hebbende strax wederom afgetrocken zijn.

De Portugeesen aldus wat azem scheppende, hebben nieuwe moed gekreegen, en A° 1601 de vereenigde HitoeEse negorijen op Kaijhetto strand aangetast, alwaar kort te vooren de Nederlanders ook een fortje gemaakt hadden, dat men noemde Casteel van verre op Hitoe. waaren de onse op de scheepen van Jacob Heemskerken geborgen en vertrocken. De Portugeesen hadden hier al eenige Negorijen ingenomen, maar te graag na de buijt sijnde, en onordentelijk lopende, wierden sij van de HitoeEsen overvallen en hol over bol wederom na boord gejaagt. Zedert welke tijd sij hun stil gehouden hebben tot de komste van de groote vloot van Andrea Furtado maar van in 't naaste capittel, bujten Amboina hebben de Portugeesen geen bijzondere vastigheeden gehad, behalven een klijn houte fortje op Boero in de bogt van Tjiko Morassa, sijnde aldaar gelegd op 't versock der oelisivas van Tagalissa, dog 't welk hun door de andere Inlanders kort daar na weder afgenoomen is. Op oud Lisabatta hadden de Portugeesen bujten Amboina in- hadden. se ook een woonhuijs, dog willende d'Inwoonders, dewelke mooren waaren, haare geloof opdringen, sijns in d'Laaste Jaren mede van daar verjaagt: op de Zuidzijde van Ceram stonden de Negorijen van Latoe aff tot Caijbobo toe, mede Latoe word in de Portugeesen verbintnisse, waarvan Latoe in de Laaste stormender- Jaaren met hulpe der Ternataanen eens rebelleerde, dog de hand door de Portugeesen hebben tot stormenderhand wederom ingenomen, alwaar veele der moren voorvegters dood bleeven.

CAPUT 3.

De komste van Andrea Furtado in Amboina en wat deselve uijtgeregt heeft, mitsgaders hoe de Ternataanen een gedeelt desselfs geconquesteert hebben.

De HitoeEsen hoopten dat sij van 't Jock der Portugeesen al verlost waren, doende adm^l Steven Verhagen A° 1600 het Casteel van Verre op de Cust van Hitoe stigte, en met hun in een verbond getreden was, maar sij mosten nog eerst een harde castijdinge van haare plagers uijtstaan, eerse van haar volkomentlijk outslagen raakte. Deze kwaede castigadoor was Andrea Furtado De Mendosa, te vooren geweest Cap: van Malacca, dewelke in 't gemelte Jaar door de Vice Roij Aria de Saldanka met een welgeruste vloot van Goa afgevaardigt wierd voornamentlijk om de Hollanders en Engelsche uijt de Moluccos t'Eenemaal te verjaagen, dewelke doenmaals aldaar sterk begonden te handelen en in 't passeeren van Sundas straat de koningen van Java te dwingen, te belooven, datse met niemand anders dan de Portugeesen souden handelen. Deze vloot dan sterk thien gallioenen, 7 Galeijen en Seven mindere vaartuijgen, quam in 't laast van December A° 1601 in de haven van Bantam ten anker en begon deselve stad te benauwen: maar in de volgende maand Januarij des jaars 1602 quam hem de Hollandsche vloot sterk vijf scheepen onder den admiral Wolphert Hermansz. op 't Lijff, daar hij teegens slaan moeste: de portugeese schrijvers abuseeren hun geweldighier, schrijvende dat Andrea Furtado d'hollandsche vloot gantsch reddeloos gemaakt en verjaagt hadde, en dat sonder verlies van een eenig man aan hare zijde: maar de opregte waarheid was, dat de onse twee van des vijands galijen verover, hem met zijn vloot verjaagt hebben en als overwinnaar feestelijk voor de stad Bantham zijn ingehaald, weshalven Furtado vol toorn en spijt hem na Amboina haastede om zijn wraak lust aan der Hollanders vrunden te boeten, alwaar hij den 9^{de}

Andrea
furtado staat
tegens de
hollandsche
vloot en met
adm^l Wol-
phert Her-
mansz.

Andrea februari A° 1602 aanquam, hij verbeterde met 'er haast zijn
Furtado comt ontstelde vloot, en voegde daar nog bij 12 Ambonsche Corre-
in Ambon. corren, waar mede hij sig voor eerst ging legeren in de bogt
van Tapij, en beweegde soo met goede woorden als drijge-
menten de naastgelegene dorpen, Alang, Tapij, Waccasieuw en

Larique, datse hun goedwillig wederom onderworpen; van daar rukte hij voor Nussatello hedendaags Asjaloele gen^t geleegeen op een steijle heuvel niet verre van strand, Dog de Inlanders siende de Portugeese magt aankoomen, gaven hun mede gewillig over en hare orengkaijen vlugteden na Nau; nu was Nau een sterke berg ook niet verre van strand, tegenwoordig in 't oosten niet verre van de Reduijt Haarlem op de vijf Negorijen, op dese berg hadden hun de gezamentlijke HitoeEsen met die van Nussanive vastgemaakt om het uijterste tegens de Portugeesen te wagen, hoewel sij nog een minder vastigheid hadden diep Landwaard in op Lain, dog dat diende hun meest om haar wijven en schatten te bergen. Fortado rukte dan d. 7: April met sijn leger voor Nau 't welk hij na zeeven daagen belegt en door een harden stroom eijndelijk in kreeg, sijnde de meeste HitoeEsen met den Cap: Hitoe Tepel en den Radja Nussanive door de vlugt ontsnapt dog de naastgeleegeen Negen dorpen begaven hun wederom onder den portugeesen gehoorsaamheid. De HitoeEsen hun niet langer op haar land betrouwende, namen de vlugt na de overzijde op 't land Hoeamohel en schuilden onder Loehoeneesen met smerte verwagende het Nederlands Secours, 't welk hun Steeven Verhagen toegesijnd haddde na drie Jaaren te sullen toebrengen, om het welke op te zoeken sijlieden ook over al boden uijtgezonden. Het reesteerende gemeene volk dat op Hitoe gebleeven was, hadde het oog op den stok ouden Tahalille uijt den stam Tana Hitoe messing onder de 4 hoofden des lands Hitoe doemaals voorsittende, Dese oude man wilde sijn leven, dat dog so wel als g eijndigt was ten besten van het land spendeeren. Hij ried dierhalven het Landvolk datse pro forma met de Portugeesen souden vrede maken, en hij selfs met den ouden Puttij Touban gaff sig over in Fortados handen, hoewelse wel wisten dat Fortado bedriegelijke beloften dede en haar nooit wederom soude los laten, gelijk ook geschied is: Eer sij sig overgegeven hadde Tahalille den jongen Capⁿ Hitoe Tepil met sijn soon Sibori heijmelijk weggezonden na het gebergte agter Manala om hun ten hoogsten te recommandeeren standvastig te blijven bij het verbond met de hollanders bij Steven Verhagen gemaakt, op derselven komste geduldig te verwagten. Fortado ondertusschen langs de cust van Hitoe geen resistentie meer bevindende, sijnde daar en boven nog 200 Portugeesen

Nau be-
stoimt en in-
genomen.

Tahalille
geeft sig over
aan A^s Fut-
tado.

HitoeEese
werden abso-
luite onder-
danen van
Portugal.

Radja Nus-
sanive en
orangkaaij
Oerimessing
werden ge-
doopt.

van 't Casteel over land gesonden, om Hitoelamma en het
resteerende Mamala te benauwen, bragte het geheele land
wederom onder de absoluïjte gehoorszaamheid der Portugeesen.
Hij kreeg ook met goede beloften op Mamala wederom af den
verloopen Radja Nussanive met die van Oerimessing, die hij
wederom na 't Casteel bragte en aldaar liet doopen, werdende
den Radja Nussanive, Sina Patty, in de doop gen^t Thomas
de Soijsa en den orangkaaij van Oerimessing wierde gedoopt
Steven Taxera ofte in 't gemeen Tissera na den oud Gouverneur
die dese togt bijgewoont hadde. Gemelte Radja Nussanive
eer hij afquam, hadde hij meede een van sijn oudsten Leca-
tombessij gen^t heijmelijk afgezonden om nevens de twee
bovengenoemde Gezanten of haare kinderen de hollanders te
gaan opsoeken en tot spoedige verlossinge aan te porren,
houdende hem nevens andere HitoeEsen ondertusschen uijterlijk
geneegen tot de Portugeesen want het is de bedriegelijke aerd
dezer Inlandse Mooren dat de helft met haren vijand oorloogen
en de helft met hem vrede houden, om soote ligter aan de
kost te komen, ende met eenen des vijands secreeten te kunnen
weten. Van hier stack Furtado met sijn vloot over na 't landt
Hoeamohel en begon eenige kleene negrijtjes te raseeren en
verbranden; sijnde quimelaha Bassy met sijn Ternataanen na
Bonoa gevlugt. Den Pattij van Loehoe siende, dat hij deese
magt niet konde wederstaan en om sijn land voor verder bederf
te bewaaren, maakte meede een schijn van vrede met Furtado
met het opofferen van veele geschenken en een opgepronkte
meijd, die hij sijn dogter veijnsde te sijn en Baij Varnoela
noemde; maar de schuijlende HitoeEsen verbergde hij sorgvuldig
datse in Furtados handen niet quamen; waar door hij bij sijn
landslieden een groote naam kreeg noemde hem Pattij en
behouder van gantsch Hoeamohel.

Na desen nam Furtado voor de sterke plaats Ihamahoe ook
aan te doen en deselve tot Gehoorszaamheid te dwingen maar
vond die so sterk gemaakt, en in sulc een hartneckige tegen-
stand, dat sijn van confuselijk wierd afgedreeven, en so moest
hij onverrigter sake aftrekken: aan 't Casteel wedergekeert
sijnde, beriep hij alle de orangkaijen van de overheerde
moorsche Negorijen, voorgeevende dat hij uijt dezelve een
landraad wilde maaken, maar hij hieldese altemaal tot Gijselaars
tot dat hij sig klaar gemaakt had tot een nieuwe togt na

Ternate, om hem volgens 's vice-roijs last aan deselve te wreken om datse met de Hollanders t' samen gespaunen hadden. Op dese togt hebben hem moeten volgen alle 'sCasteels Corcorren als meede eenige van Hitoe en Oma, tot een bewijs datse nu allegaar Portugeese onderdanen waaren; dog hij heeft in Ternate weijnig uitgereg't sijnde hem sijn meeste volk door honger en siekte afgestorven, en d'Amboneesen dropen met haare Corcorren ook wederom na huijs dewelke in't wederkeeren bij Lissidi en Combello een slegte welkomst kreegen, werdende door de Ternataanen en Loehoneesen aangeranst, dewelke alle de Portugeesen, die sij daar in vonden dood sloegen.

Zeijn Alab-
dijn eerste
moorsche ko-
ning in Ter-
naten.

Dus verre van de Portugeese Regeering, nu sullen wij wat van de Ternataanen moeten spreken, dewelke van ouds mede besitters sijn geweest van een groot gedeelte in d'Ambonsche contrije, het welk sijn begin aldus heeft gehad als Zeijn Alab-
dijn bij de Ternataanen Djenalabdijua genaamt (sijnde haar eerste moorsche Couing) omtrend het jaar 1510 na Java ver-
trocken was, en in het nieuw Muhamed geloof onderwesen te werden, vond hij aldaar bij geval Pattij Toeban den eersten, anders genaamt Pattij Poetij, een van de vier vorsten 'slands Hitoe, om die selfde oorsaak op Java gekomen. Dese twee

Eeuwig
verbond tus-
schen de Ter-
nataanen en
HitoeEsen.

geraakten in onderlinge vriendschap en maakten een Eeuwig verbond met malkander, om datse gelijk als broers in de nieuwe leere geworden waaren, nemende den Ternataanschen koning hem Pattij Poeti voor het Thiende lid van Sijnen Raad aan, dewelke ordinaires bestaat uit Negen Rijks grooten, om die oorsaak Soa Sivas gen^t: van die tijd af hebben de Ternataansche koningen van d'Ambondsche gewesten kennisse gekreegen 't welk haare nakomelingen dikswils tot onderdanigheid hebben willen duijden, maar is sulck hem van de HitoeEsen nooit toegestaan. Zeijn Alabdijn stierf in 't weder-

Bajan 2^e
moorsche ko-
ning in Ter-
naten.

keeren aan een kwetsure die hij op Bima ontvangen hadde, en sijn soon Baijanulha, of slegts Bajan, bij de Portugeese schrijvers Boalijfes gen^t quam aan de Regeering, in wiens tijd eenen Samarau uijt het Huijs Tomagola (sijnde het doorlugtigste geslagt in Ternaten) uijtgevaren is, om nieuwe landen te winnen, waar toe de Ternataanen seer genegen en bequaam waren: Deze Samarau heeft hem op Boero bij Tomahoe neder-

Samarau geset en van hem is het geslagte der Ternataansche quimelahas
conquesteert gesprooten die in Amboina geregeert hebben als meede door
Bouro. zijn broeder Moletsjangan wiens nakomelingen egter meest in

Maijr de Ternaten gebleeven zijn; na Bajan quam zijn soon Maijr off
3^e moorsche Haijroeosmijn, bij Jarico Avius gen^t aan de regeeringe, een
koning. stout krijgsman, uijterlijk de Portugeesen toegedaan, denwelken
hij ook eerstmaal een plaats in Ternaten toegestaan heeft, om
een Casteel te bouwen, maar hij was mede een ijverig voor-
stander van het moorendom en sogte heijmelijk de Christenen
soo wel uijt sijne landen als Amboina te verdrijven. Dese dan
heeft de quimelaha Laulata gesonden, om Amboina te conques-
teeren, gelijk wij boven gesegt hebben, maar Laulata sig
mengende met den onderlingen twist, die de vier gehugten
van Loehoe met malkander hadden, heeft de saak sodanig

Loehoe beleijt dat de strijdende partijen wel met malkander vereenigt
komt onder wierden, maar geraakten beijde onder 't Ternataansche Jonk,
Ternaten. waaronder sij ook ten eijende toegebleeven zijn, en hij Laulata
selfs is soo men segt op Loehoe door vergift omgekomen, want
het staat te merken dat d'afkomelingen van de twee bovengem.
Tommagolasse stammen, Samarau en Moletsjangan altijd met
jalousij, nijd en verborgen haat malkander vervolgt hebben,
gelijk doorgaans in d'Ambonsche Historie sal gesien werden,
dies wij ieder stam in 't bijzonder sullen optellen.

Samarauws De Eerste stam van Samarau deese heeft gehad twee soonen
stam. Roebohongij hadde vijf soonen, als Djumali, Angsava kassingu,
Adja en Bassij, ook Bassijfrangi gen^t, Djumalis soon was Sab-
badyns, soonen Madjira en Dagga, Kassingu en Angsara zijn
sonder soonen in den oorlog omgekomen. Adjas soon was
Loehoe en Bassis soon Leliatoe:

Moletjan- Moletsjangans stam heeft sig meest in Ternaten uitgebreijd,
gans stam. dog daar van zijn Eenige met magt nu en dan in Amboina
gekoomen, zijn soon was Hajom, die hadde 3 sonen, Laulata,
Boasari, en Mamaij, Lautata is die geene waar van boven
gezegt is, die A^o. 1558 met magt in Amboina gekomen is,
en heeft geen kinderen nagelaten:

Boasaris soon was Daija off Hidajat die als vice roy in
Ternate regeerde, doen konink Saijt A^o. 1606 door de Span-

giaarden gevangen naar Manilha wierde gevoert, en die den Prins Alij uijstond, om de Hollanders op te zoeken en in Ternate te roepen. Zijn soon was Djoenaj en diens soonen waren Hassij, Alij anders Capⁿ Laut gen^l en Bongasa die alle drie nog Leven en als private personen omtrent het Casteel hier wonen:

Baboe 4° Als nu Conink Haijr A^o. 1565 in zijn eigen Casteel door de Portugeesen was omgebracht, quam zijn soon Babullah off Baboe in zijn plaats, en wierd de 4de moorsche konink, dese bemerkende dat Samarau slappelijk in de Regeering voortging,

Roebohon- zondt desselfs soon Roebohongij met een nieuwe magt in de
gij komt in Ambon. Ambonsche gewesten, en met hem veele voorvegters, uijt den huijse Tomagola: Dit was een valjant en strijdbaar krijgsman

die voor de kroon Ternate debeste conquesten gedaan heeft, brengende niet alleen Bouro met de naastgelegene Eijlanden en het geheele landt Hocamohel onder de absoluijte magt der Ternataanen maar poogde ook d'HitoeEsen te beredenen, datse aan den konink in Ternate als sijnde beschermer des moorschen geloofs, en sijlieden een lid van zijn rijcktollen en schattingen souden op brengen, 't welk egter de HitoeEsen nooijt ander naam gegeven hebben als Sirie pienang off hormat dat is Erkentnisse waar van haar koning de Baboe ook na- maals geheel ontslaagen heeft, als hij door de Portugeesen gevangen en in passant in Amboina gevoert wierd. Dese Ternataansche conquesten op Bouro en Ceram kreegen, onder deese Roebohongij ook eenigen stuijt door de Tidoreesen, dewelke der Portugeesen nieuwe vrunden waren geworden, na dat sij door konink Baboe uijt Ternate verjaagt waren, want als Roebohongij op een togt na Tomini was om 't selve te con-

kitjili Sala- ma doet con-
questeeren op Bouro en Ce-
rain. questeeren, sijn de Tidoreesen onder den kaijtsjilli Salamma gesterkt. De Portugeesen in Bouro gevallen, de Ternataanen op Tommahoe verjaagt, en hebben hun voorts bij Tagalissa in het bogtje van Tsjiko morassa vast gemaakt, over al de factie

de factien van oeljijsiva invocerende, daarse meesters wierden gelijk daar oeljijsiva en en tegen de Ternataanen deden met de factie van oelilima, oelilima kom- van welke tijd aff deese laaste altijd het moorendom meer sijn men in Am- toegeneegen geweest (als zijnde door de Ternataanen ingevoert) bou. dan d'Eerste: Dog Roebohongij van Tomini wederkerende, herstelde in 't kort alles, verjoeg de Tidoreesen geheel en al

van Boero, en versette zijnen stoet voortaan na Loehoe op de plaats van Gammasongij, voerende den titul van Salahakan dat is stadhouder, welke plaats en titul ook de volgende quimelahas gehouden hebben, uijstreckende haar gezag over geheel Hoeramohel, Boeroe, Amblauw, Manipa, Kelang en Bonoa: kajitsjilli Salamma ging met sijn Tidoreesen na Ceram, wiens oostkant van Kessing aff tot Waro toe hij sijn konink eijnsbaar maakte. Roebohongij met sijn Ternataanen heeft de Hitoe Esen tegens de Portugeesen geduurig opgerockent en denselven alle onderstand gedaan, dog alles te vergeefs en stierf cort voor d'eerste comste der hollanders, nalatende zijnen soon Bassij, Bassij word so wel in sijn gezag als den haat tegens de portugesen. Deze 2de stadhouder. Bassij heeft de Nederlanders ontfangen en uijt naame van sijn konink met dezelve een verbond gemaakt, het welk hij ook in sijn leven redelijk nagekomen heeft, gelijk ook sijner broeders ontfangt de Djumalis soonen Sabbadijn en Daja, maar haar kinderen Nederlanders Leliato en Loehoe sijn bittere vijanden van Hollanders geweest: En Sabbadijns soon Madjira heeft den wagen van het Ternataansche gezag in de Ambonsche quartieren geheel omgeworpen, gelijk wij in 't vervolg hooren sullen:

CAPUT 4.

Hoe de Nederlanders Eerst in Amboina gekomen ende in verbond met d'Inlanders getreeden sijn als meede het Casteel veroverd, en de Portugeesen verdreeven hebben;

De Nederlanders hebben Eerstelijk als particuliere koopluijden Oost Indien besogt, sijnde Eerstelijk in twee Compagnien verdeelt te weten d'oude en nieuwe, waar van ijder haar eijgen schepen na Indien sondt om specerijen te halen, dewijl men dezelve uijt Spangien wegens den oorlog niet meer halen konde, hier van is d'eerste en aansienlijkste vloot uitgerust A° 1598 onder den admiraal Jacob Cornelisz. van Neck bestaande in agt scheepen, sijnde sijn vice admiraal Wijbrand van Warwijck; als dese in Januario 1599 voor Bantam waren gekomen, hebbende hun verdeelt, so dat Wijbrand van Warwijck als admiraal over vijf schepen gesteld wierde om daar meede naar de Moluccos te gaan en handel aldaar te soeken, gelijk hij dan met gemelte scheepen den derden Maart op de cust

Wijbt van van Hitoe verscheen, daar hij bij den jongen Capⁿ Hitoe Tepil, Warwijk en den Ternataanschen Capⁿ Lautalij seer welkom was, en blijdelijk ontfangen wierd, niet so seer omdat hij haare Nagulen soude opkooopen, als dewijlse verstonden dat onse natie meede tegens de Portugeesen en Spangiaarden, haar afgeseijde vijanden oorlog voerden: waar van d'onse de waarheid willende betonen, sonden vier mannen in't geselschap van haare krijgsmagt, om een seeker dorp op 't Hitoese land te ontsetten dat de Portugeesen wilden inneemen, werdende op dese togt ook gebruikt twee Javaensche jonken, dewelke doenmaals versch van Java met volk en ammunitie voersien, haar tot hulp waren aangekoomen. De admiraal Warwijk verdeelde alhier zijn scheepen, sendende 3 naar Banda om Noten en foelij in te neemen, de andere twee gingen na Ternaten met voorsz.: Alij, daar sij misgelyks welkom waren en d' Lading van Nagelen kreegen, waar meede sij na Bantam en voorts na 't vaderland retourneerden, hebbende op Hitoe niemand, op Banda 20 en Ternaten 4 van haar volk gelaten op het ernstig verzoek der Inlanders tot een onderpand dat sij weder souden komen. Hier na heeft d' oude Comp. nog drie scheepen afgevaardigt onder d' admiraal Steven Verhagen, dewelke A°. 1600 in Maij met het eene schip de Zon voor Hitoe gearriveert is, sijnde de andere twee de Maan en Morgenster in Amboina voor bij na Banda afdreeven.

Steven Verhagen
comt op
voor Hitoe.

Verhagen wilde aldaar maar zijn Coopmansz. inneemen en wederom vertrecken, maar de Inlanders hielden bij hem soo ernstig aan om adsisentie tegens de gemeene vijanden de Portugeesen, dat hij eijndelijk moste consenteeren. Dierhalven wierd het volk en chialoupen van d' andere twee scheepen uijt Banda ontboden, waar bij de HitoeEsen een klijne magt van haar Corcorren voegden, nog schroomagtig sijnde van de ongeluckige rencontres die sij kort te vooren met haar gehele magt, gesterkt met Javaanen en Ternataanen voor het Portugeese Casteel gehad hadden; men dede evenwel het Casteel aan, dog het landen wierd d' onse belet door cenige stukjes die de portugeesen aan Land geplant hadden, dog versogten de Inlanders dat de onse het groote schip de Zon voor Amboina souden brengen, hetwelk ook geschiede en het Casteel wierd bij de agt weeken beleegert en voor het Laaste nog eens

Verhagen
belegert het
Portugeesen
Casteel.

heftig beschooten, het welk belegerde met geduld verdroegen, wel wetende dat de onse daar niet lange zouden kunnen harden; Verhagen dan siende dat zijn provisie opraaakte, en d' Jnlanders volgens hare beloften geen volk gaven, moste de belegeringe opbreken en kreeg in 't aftrecken nog een ongeluckige schoot in een van zijn chialoupen, waar door het Buskruijt in brand raakte, en eenig volk gequest wierde, met een die het bestierf; wedergekeert sijnde van Hitoe wierde besloten dat men op strand van Kaijetto alwaar de voornaamste HitoeEse negorijen doenmaals vergadert lagen op den klip niet ver van strand, een klein Casteel soude leggen, en 't selve met Nederlanders besetten, om de HitoeEsen te beschermen, tot dat gem. Verhagen na drie Jaaren met genoegsame magt uijt Holland soude wedergekeert zijn om de Portugeesen t' eenemaal te verdrijven; dit Casteel wierd geleijt op den Hoek Hatunucko, bij een reviertje waar de onse het water op de klip konden scheppen, en gen^t het Casteel Van Verre, sijnde daar in gelegd vijf stukjes met 25 mannen onder den Commandeur Jan Dirksz. Sonneberg. Hiertegens verbonden haar de HitoeEsen haar Nagelen aan niemant anders dan d' Hollanders te sullen leveren en so vertrok Steven Verhagen in October weder na Bantam en voorts na Holland. In 't volgende jaar 1601 quam Jacob Cornelisz. Heemskerk met twee scheepen op de kust van Hitoe aan, om zijn ladinge in te neemen dewelke van de nieuwe Comp^e was, met wien gemelte Zonneberg een accoord maakte dat hij hem en de bij hebbende Nagelen met al den omslag soude inneemen, alzoo hij sig in dit swacke Casteel, dat slegts van steen opgemaakt was, niet en betrouwde, nog de groote armade van Goa verwagten durfde. En so zijn se in Juli desselven Jaars uit Amboina vertrocken, tot haar groot geluk dat haar de vloot van Andrea Furtado niet vernesteld heeft, maar tot groot ongeluk en schade van d' Jnlanders, dewelke deese vrundschappen verbintenissen met de Hollanders gemaakt en van dewelke sij nu wederom verlaten waren, suur opgebrooken is, gelijk boven verhaald is;

Steven Verhagen, als gezegt, hadde hun lieden beloofd, dat hij in 't derde Jaar weerkomen zoude, maar alzoo men in 't vaderland bespeurde dat deese verdeelde Compagnien malkander in de weg stonden, en eerlang malkander in den handel be-

dog te ver-
geefs.

Verbond
het eerstemet
d'HitoeEse
gemaakt.

Verleengde derven soude, wierden de particuliere ingetrocken en A° g'ootroyeerde 1601 d' vereenigde g'ootroyeerde ingestelt, welke reformatie Comp. werd oorzaak geweest is, dat Verhagen met zijn belooft secours ingeste't wat langer heeft moeten uijt blijven: want de 1ste vloot van dese Comp. is wel uijtgezonden A° 1602 onder den admiraal Wijbrand van Warwijk maar van dezelve is niemand in Amboina gekomen, zijnde A° 1603 weder na 't vaderland gekeert, Francois Wittert 1° hebbende alvorens d' eerste steene Logie op Bantam gestigt en Resident tot daar over tot den eersten president gestelt Francois Wittert: Bantam

De tweede vloot van de vereenigde Comp. bestaande in 12 Steven van schepen onder den adm.^l Steven van der Hagen is uitge- der Hagen zonden A° 1603 dewelke een langen tijd onder weegen is coemt voor de geweest, eer sij in Amboina quam: dewijlse eerstlijk Mossam- tweede maal bicque hebben aangedaan en aldaar een karacke veroverd. Van uijt. daar na de Cust van Mallabaar aldaar een verbond met den Samarijn opgesegt en eijndelijk in Dher A° 1604 voor Bantam aangekomen, ondertusschen zagen de benauden HitoeEsen met arendsoogen uijt na haare belooft verlossers, na dewelke sij ook hier en daar boden uijtsenden: Want Capⁿ Hitoe Tepil op Nau en Laiju, Furtados handen ontsnapt sijnde, vlugten over Mamala en Ihamahoe na Banda, alwaar hij twee Hollandsche schepen vond, met dewelke hij een brief schreef na Holland aan Steeven van der Hagen, hij selfs keerde met eenige Javaansche Jonken weder na Loehoe bij zijn verstrooijde Lands- HitoeEsege- leden. Met deselfste Jonken hebben de HitoeEsen drie harer zanten wer- gezanten na Java afgevaardigt om de Hollanders op te zoeken; denafgevaar- Namentlijk Arigoena soon van Tepil, Sihoorij soon van bovengen, dist om de Tahahle Tannahitoe-messing, als gezanten van het gezament- hollands te lyke Hitoe en Lecatombessy uijt naam van Radja Nussanive. zoeken. Dese troffen op Java eenige Engelschen onder Cap. Middelton aan, meenende dat het een natie met de Hollanders was, en schuijlden d'erhalven onder deselve uijt vreesse voor de Portu- geesen en zouden met d' Engel-sche bijkans herwaards aange- komen sijn. Dog Eijndelijk na lang wagtens kreegense in A° 1605. Januario 1605 d' Hollandsche vloot onder den admiraal van der Hagen in 't gesigt daar sij strax aan boord voeren, en denselven aanporden om sijn reijse na Amboina te spoeden, gelijk dan den Adm.^l ook dede en den 21 Februarij met thien schepen (daar onder liet een onderweegs van de Portu-

A° 1605. geessen genoomen was) in de Laha ten anker quam, den volgenden dag rukte hij met de scheepen voor het Casteel en eijichte hetselve op maar den Gouverneur Caspar Demelo seijde dat het hem van den koning van Spangien te bewaaren gegeven was, dog siende dat de Hollanders 't Casteel in ernst aanvielen, durfde hij geen storm verwagten, te meer also onder de sijne eenig mistrouwen en oneenigheid was, dierhalven begon hij te parlementeeren en gaf het Casteel den 23 met accoord over

't Casteel op de navolgende Conditien: Namentlijk dat alle de Portugeesen van daar souden moeten vertrekken, uijtgezondert de getrouwde, dewelke aldaar souden mogen verblijven, mids doende den Eed van getrouwigheid aan den staat der vereenigde Nederlanden, en sijn princelijke Excellentie. Ten anderen is gesproken dat een ijder sal g'oorloft sijn, een roer ofte Musquet met sig te neemen, en voorts zou al het geschut en ammunitie, mitsg's 'sConinks wapen op 't Casteel verblijven. Daar op den vice admiraal met 50 man in 't Casteel getrocken is, een vliegend vaandel daar op steekende, en uit de scheepen heeft men met schieten, groot triumph bedreeven. Het Casteel was met geschut en andere ammunitie geweldig voorsien, want men daar in, in de 30 Metale stucken heeft gevonden, en bewaard met een seer sterke besettinge, so dat het voor een harde beleeggeringe niet eens hadde behoeven te vreessen, indien de bewaarders geen kinders waren geweest: want de Portugeesen die uijt het Casteel en Eijland vertroocken, waaren omtrent Ses Hondert sterk, welke de Hollanders in twee scheepen, die sij te vooren veroverd hadden stelden en also uijt het Eijland weg lieten vaaren ten deele na de Manilhas en ten deele na Solor. Behalven dese sijn nog in 't Eijland gebleeven 46 Portugeese Huijsgesinnen, dewelke alle den Eed van onderdaanigheid en getrouwigheid, de Hollanders hebben gedaan. De Hollanders deden het Casteel wederom versien, en voor een gantsch Jaar proviandeeren. Lieten daar ook eenig volk in onder 't Commando van den eersten Gouverneur Fredrik Houtman van Gouda, ter gedagtenisse hier van is dit Casteel gen^t Victoria en g'ordonneert dat men 'sjaarlijks d' 23 Februarij vieren zoude, des voormiddags doende een dank Predicatie, en des namiddags de Burgerije optreckende welkers officieren als dan verandert en op 't nieuw verkoren worden. Dit in Amboina verrigt hebbende, wierd beslooten dat den admiraal na

Fredrik
Houtman 1ste
Gouverneur
der holl^l op
Amboina.

Casteel
van Amboina
wert Victoria
gen^t.

A° 1605. Banda soude gaan om zijn laeding te zoeken, en den vice Portugeese admiraal Cornelis Sebastiaansz. soude met vijf schepen naar Casteel Tidore verzeijlen om het portugeese Casteel aldaar te veroveren en het schip Hoorn soude in Amboina verblijven om zijn Ladinge in te neemen. Cornelis Sebastiaansz. is daar op in volgende Maj op Tidore g'arriveert, en heeft het Portugeese Casteel op den 19. stormenderhand ingenomen, na dat hij al twee stormen daar voor verloren hadde: sijnde hetselve Casteel kort te vooren door d' Engelsche wacker gesecondeert met Buskruijt en ammunitie van oorlog, als meede gewaarschouwt dat de Hollanders soude komen, en haar aandoen;

CAPUT 5.

Wat onder de Regeeringe van Fredrik Houtman geschied zij: den admiraal Matelief comt in Ambon doet verscheijde Reformatien.

Frederick Houtman nu in zijn regeering getreeden zijnde heeft hij voor Eerst alle de orangkaijen van Amboina en de omleggende plaatsen, dewelke onder de Portugeesen gestaan hadden, aan 't Casteel geroepen en deselve den Eed van getrouwigheid en onderdaanigheid aan d' Heeren Staaten Generaal en Sijn Princelijke Excellentie afgenoomen.

De HitoeEsen hebben mede als bondgenooten den Eed van Getrouwigheid afgelegt, en haar onder 's Comp^s. bescherminge begeeven, soo nog tans datse niet als absolijte onderdaanen wierden aangezien, maar behielden nog haar eijge Regeeringe onder den Cap. Hitoe en de 4 Hoofden 's lands, dewelke gezag voerden over 30 dorpen die men eijgentlijk het District van Hitoe noemde, beginnende van de vijf Negorijen, en voorts noordwaards om tot aan den hoek van Tiel in 't oosten incluijs. Het Contract van te vooren met Steven Verhagen gemaakt, wierd in behoorlijke forme gebragt en van hun lieden beswooren zijnde het fundament van alle de contracten nogmaals met de HitoeEsen gemaakt, en bestaat voornaementlijk in deese 3 poincten: ten eersten dat sij haarlieden onder de bescherminge van de Heeren Staaten en d' Ed. Comp., ten tweden datse haar Nagelen aan niemand elders souden verkoopen, dan alleen aan d' E. Comp., ten derden, dat ijder een in sijn geloof zou ongemoeij blijven. Dit contract is namaals A° 1609 nog eens vernieuwt als hier nagezegt sal worden.

Contract het
1ste met de
HitoeEsen
gemaakt.

A^o 1606. Ondertusschen heeft het verlies van Ambon en Tidore den Spanjaart te seer gespeeten en tot weder wraak aangeport, niet so seer op de hollanders als op de onnosele Ternataanen die quanswijs deselve ingeroepen hadden. Dierhalven is A^o 1606

Don Pedro een redelijke magt uijt de Manilha gezonden onder het gezagh van Don Pedro De Acunha om de Ternataanen te overweldigen, haare regeeringe uijt te roeijen en d' Hollanders te verjagen. Dit nam sodanig sijn Effect, dat hij Saijt den konink van Ternaten met sijn Neef Hamsa en nog meer groten des Lands gevangen kreeg, die hij al te samen weggevoert heeft na Manilha, alwaar den konink Saijt gestorven, en Hamsa na verloop van 21 Jaaren weder los geraakt is; De rest van de Ternataanen met den jongen konink Madafar salveerde hem met de vlugt na Gelolo alwaarse verbleeven tot dat se van de Hollanders in haar land en regeering hersteld wierden. Wat nu aangaat de Religie in het nieuw geconquesteert Amboina heeft men voor eerst daar in geen verandering gedaan, alzoo de Paapsche superstitionen in de herten der Inlanders geplant, allengskens moeten verdwijnen, ook aan onse kant geen bequaame Leeraars waren die de spracke konden: De Godsdienst werd gedaan door de krankbesocker in de kerk St Paulo b'westen het Casteel op strand staande dewelke geduurt heeft tot de tijden van den Gouverneur Philip Lucasz. toe, sijnde 't selve Land namaals door de zee weggespoeld.

Welke na Manilha gevoert zijn.

De andere Eijlanden dewelke doenmaals onder 't Gouvernement niet en stonden maar onder Ternate sorteerden, door het goed tractement angelokt sijnde, wierden allengskens bewoogen met d'onse in verbond te treden, te meer alzo haar koning in Ternate een bondgenoot van d'E. Comp. was: het Casteel Victoria was doenmaals in slegte defensie meest van steenen opgezet en geen aarde wallen agter de Gordijnen, maar met kleene slegte hutjens betimmert, ook sonder gragten daar buijten; weshalven men de Inlanders aanmoedigde een goede quantiteit kalk te branden, om de punten allengskens op te metselen, waar toe se huu ook gewillig toonden, behalven Hative en Tariri, die nog in 't hert de Portugeesen toegedaan waren: Doenmaals lagen rondom het Casteel deese seven Negorijen, als Hative, Tariri, Mardika, de helft van Nussanive, Halong, Baguala met Soelij en Waij, waar van de 3 laaste kort daar na weder na haar oude plaats vertrocken sijn, alzo sij nu geen vijand-

het Casteel Victoria's hoedanigheid.

Negorijen rondom het Casteel gelegen.

A^o 1606. schap meer van de HitoeEsen te verwagten hadden. Op 't geheele Leijtimor lagen 23 dorpen dorpen, sijnde Hative aan de overzijde daaronder gerekent, welkers Namen in de gedrukte vojagie van Cornelis Matelief seer bedorven staan, en door ons verbeetert te lezen sijn in de groote Ambonsche Historie.

Cornelis Matelief bele- uijtgevaren en heeft in het volgende Jaar de stad Malacca bij gert Malacca de 3 maanden beleegert, dog te vergeefs, dewijl een groote dog te ver- siekte onder sijn volk quam en de beloofde bijstand der Joho- geefs. reesen niet geschiede, ook quam hem op 't lijff de groote vloot van Goa onder haeren viceroij, bestaande in 16 Galioenen, 4 Galeijen en 14 futsen teegens dewelke hij twee dagen moste slaan, en al konde hijse niet met sijn klijne magt geheel en al verdelgen, heeftse nogthans soodanig gematteert, datse de Moluccos mosten onaangevogten laten, daar het anders op gemunt was, en na Malacca reitereeren; maar Matelijff de tijdinge bekomende van de nieuwe conquesten in Amboina ende

A^o 1607. Moluccos heeft hem derwaarts gespoed, om die te secondeeren.

Comt in Invoegeu dat hij d' 29 Maart 1607 voor het Casteel ter rhee- Ambon in Ambon quam, vindende 'tselve nevens den Gouverneur Houtman nog in een goeden doen, als meede twee Ternataansche gezanten Kaijtsjilli Alij, en quimelaha Adja, dewelke alreede tot Bantham geweest waren om nieuwe bijstand van de Hollanders te versoecken dewijl haar geheele Regeeringe door de

Lissidi en Castiliaanen uijtgeroeijt was. In die tijd hadden hadden hun Combello val- die van Lissidi en Combello het Ternataansch gezag outrocken, len af van alzo quanswijs geen koning meer was, en wilden op haar selfs Ternaten. leeven, waar over quimelaha Bassi frangie aan de bondgenooten klaagden en haar hulp versogte om die plaatse weder tot haar oude gehoorszaamheid te brengen. Weshalven den Gouverneur Houtman met d' Hongij of oorlogs magt van des Casteels Correcorren als meede die van Hitoe en Loehoe in de maand April uijtvoer, om deselve plaatsen te herwinnen gelijk ook geschiede, en bij sijn wederkomst bragt hij twee gevangen orangkaijen mede, die namaals weder Los gegeven wierden.

dog worden Van die tijd af, is de gewoonte gebleeven dat de Gouverneurs herwonnen. Jaarlijks eens met de Gezamentlijke magt der Correcorren uijttrecken, soo om alle verschillen op de afgeleegene plaatsen af te doen, als om den Julander te gewennen hun togten

A^o 1607. vaardig en haar Corre Corren gereed te houden, ondertusschen riep den admiraal Matelief de t' huijs gebleevene orengkaijen bij malkander wenschte hun geluk met de nieuwe regeeringe der Heeren Staaten, vermaandese tot nedrigheid en neerstigheid, mitsgaders geduld in den arbeid, dewelke noodzakelijk was, tot spoedige fortificatie van het Casteel, twelk gedaan sijude, beloofde bij haar voortaan vrij te sullen houden. Hij vraagde ook, ofse Eenige klagten hadden over den Gouvern., ofte soldaaten, ofte nieuwe regeeringe? waar op sij antwoorden heel wel te vreedten te sijn, en der Hollanders Regeeringe stond hun veel beeter aan, dan die van de Portugeesen: Met de soldaeten had het in 't eerst wat wild geloopen, dog het ging nu beeter. Zij beklagden hun egter nog over twee dingen: Eerstelijk datse niet onderweesen wierden, want sij hadden wel van d'onse verstaan, dat den Portugeesen religie niet goed was, begeerden dierhalven dat wijse beter souden onderwijsen. Ten anderen geviel het hun qualijk dat bijkans een ijder van 't Guarnisoen een bijzit hadde van haare dogters, diese om ligte oorsaaken wederom verlieten. Seggende datse geen consent hadden, om te mogen trouwen, waar uijt sij beslooten dat de onse geen regte affectie tot hare natie mosten dragen, op het eerste konde den adm.¹ voor die tijd anders niets doen, als eenige duijtsche te ordonneeren die d' tale een wijnig verstonden datse haare kinderen in de eerste beginselen van de Religie een wijnig zouden onderwijzen, werdende tot den eersten schoolmeester gesteld eenen Johannes Wogma. Aangaande het tweede schafte hij de bijsitten aff, en gaf ordre dat d' onse met d' Inlandsche dogters trouwen mogten, alzoo hij raadsaam vond, duijtsche coloners in Amboina te planten, schijnende hem toen dat in Amboina een gemackelijk leven te Leijden was, want hij beval sag hoe ligt den Amboinees in 't bos zijn brood uijt boom kapte, sijn wijn ook daar uijt tapte, in de Reviertjes een Garneeltje ofte vischje wisten te vangen, dan hij met moeskruijden die daar in 't wild wiesen in een pot van groene Bamboesen gemaakt met een gaeuwigheid wiste te kooken en dat over een vuur dat hij al meede voor de vuijst door 't wrijven van eenige houtjens tegens malkander wiste te maken, en andere diergelijke mooie dingen meer, die beeter voor een 's Hollanders oog dan voor desselfs mage zijn, dog men moet weten, dat Amboina doenmaals veel over-

Johannes
Wogma 1ste
schoolmees-
ter op Am-
bon.

het trouwen
met Inlandse
vrouwen in
Amboina in-
gevoert.

Amboinas
gemackijk-
heid.

A° 1607. vloediger van vrugtboomen en mondkost was, dan nu sijde sulke schaarsheid veroorzaakt door de Luijgheid der Inlanders dewelke niets nieuws willen aanplanten.

Matelief Als 't nu beslooten was, dat men de Ternataanen in haare vertrekt na nood soude helpen heeft hij sig klaar gemaakt tot zijn vertrek na de Moluccos, alvorens mede neemende met haare vrije wil, drie orengkaijs kinderen, als Halaene, middelste soon van Capⁿ Hitoe Tepil een van onse getrouwste vrienden, Laurenso soon van Don Marcus, Hoecum van Hative en Martinjoe zoon van Anthonio, orengkaaij van Tariri, twee van onse geveijusde vrienden. Deze wilde hij na 't vaderland meede neemen om kennis van onse Staat en Land te krijgen, en bij haar wederkeeren aan haare Landslieden daar van opregt Rapport te doen, op dat alles dan blijken moste het valsche voorgeeven der Portugeeschen van den soberen en veragten staud onzes vaderlands. Hier op is hij d' 3. Maj uit Amboina verzeijlt met agt schepen, op hebbende 481 blanke, en 50 swarte koppen en quam d' 13. d°. ter rhede voor Taliugamma, vindende Ternaten

Halaene met
2 Christen
orangk. kin-
deren ver-
trecken naar
Holland.

Ternaten in een desolaten staat; want alle d' Ternataanen waren na Gelolo desolaten roe- verlopen. Macquian en d' bijgelegene Eijlanden waren de Ternataanen af, en d' vijanden toegevallen, dog meest uit dwang; op Ternaten lagen Ses Hondert Spanjaards die Gammalamma met allen fortificeerden, en op Tidore 30 sodat uijterlijk geen hope was dat de Ternataanen oijt wederom op zouden komen; Matelief dede eerst een aanval op Tidore dog te vergeefs, daar na koos hij een plaats uijt op 't Eijland Ternate gen^t Maleijo daar hij een fort stigte van opgelegde steenen en slegtwerk, hetwelk allengskens gemetseld wierd met hulp der verstrooijde Terna-

taanen, die de adm.^l met grote moeite en kleine partijtjes van Pelolo dede afhaalen dat hem tot misnoegen en ongedult verwekte, dog leerde in korte dat men van deese Inlanders met force niets krijgen kan; het nieuwe Casteel wierde Orangie gen^t en daar in gelegd 45 mannen onder den Capⁿ Gerrit Jansz.

het Casteel
Orangie in
Ternaten ge-
bouwt.

Contract en zijn Zee Cap. Jan Rosegijn. Hier na wierd het Contract met de Ternataanen en haaren jongen koning Modafar gemaakt, meest van deesen inhoud. Dat de Hollanders haar tegens de Castiliaanen souden beschermen, en sijlieden, alle hare Nagelen tegens gesetten prijs aan d' E. Comp. alleen leveren, dit gedaan sijde is Matelief met vier schepen

Contract
eerstelijk met
de Ternataa-
nen gemaakt.

na de Cust van Sina vertrocken en van daar na Bantam.

A° 1608. A° 1608 is den adm.¹ Paulus van Caerden met zijn vloot Paulus van Caerdencomt in Ambon. van agt scheepen in Amboina geweest, en alwederom Ternataansche gezanten aantreffende, dewelke om spoedig secours aanhielden, alzo ons Casteel in Ternaten van de Spangiaards seer benouwt wierde is hij d' 3. Maj van Amboina derwaards verzeijlt; aldaar heeft hij het fort Taffasou op Macquian van Tidoreesen en Portugeesen beset ingekreegen en Macquian wederom onder Ternatens gehoorszaamheid gebragt; van daar na Ternaten voortvaarende zijn twee van sijne scheepen tegens de Grond geraakt en aanstucken gestooten. d' 18. Junij heeft den berg in Ternaten veel schrickelijke slagen gedaan, veel rook en damp uijgeworpen, en kort daar na is Paulus van Caerden door de Spangiaarts gevangen gekreegen die hem 1½ Jaar in Gamma Lamma vast gehouden hebben.

A° 1609. A° 1609 is den adm.¹ Pieter Willemsz. Verhoeven met 13 scheepen uitgevaaren, sijnde Amboina voor bij gezeilt en in Banda g'arriveert, vindende onse Logie door de Javaanen en Bandaneesen hard belegerd. De vijanden siende onse magt aankomen hebben een schijn vrede gemaakt. Dog Verhoeven bemerkende de Mooren ontrouw, heeftse met verscheijde reeden beweeg tot consent om een fort op haar Eijland te leggen, tot verzeekeringe van d' onse van een schielijke oploop. Gevolgelijk dan is op d' 25. April op de Z. W. hoek van het Eijland Neira een Casteel gelegd, dog voor eerst maar slegts van Clappus boomen en aarde borstweringen opgezet, 't welk hem en de Sijne het Leven gekost heeft, want de ontrouwe Bandaneesen, 'twelk strax berouw hebbende gekregen, datse de Hollanders soo veel voets op haar land toegestaan hadden, hebben Verhoeven onder den schijn van vrundschap en om te contracteeren aan Land geroepen, en hem met 38 van zijn volk schelmagtig vermoord, dog het Casteel hebben d' onse tot spijt van d' vijanden ingehouden, hetzelfde meer en meer versterckt ende Nassau gen^t: zijn vice adm.¹ Simon Jansz. Hoen heeft na zijn doot het gezag van d' Admiraal gevoert en deese is in Aug^a met 3 scheepen in Amboina g'arriveert. Kort te vooren hadden Gouvern. Houtman en de HitoeEse orengkaijen aan 't bon.

A^o 1609. Casteel vergadert met dewelke hij de vorige contracten vernieuwt en op 't nieuw heeft laten besweeren, gelijk te sien is d'Contracten. in 't contract van d' 9. Aug^s 1609, maar nu in presentie van den vice adm.^l Hoen wierden dezelve orengkaijen met de quimelaha Bassij en d' orengkaijen van Loehoe, Lissidi en Contract Combello aan 't Casteel beroepen, met dewelke een nieuwe met de Ternataanen op Loehoe g^o maakt. contract wierde aangedaan, 'twelk al voor twee Jaaren ontworpen was, maar doen eerst tot zijn volkoomenthoid geraakte: waar bij de Ternataansche ondersaten insgelijks belooven alle haare Nagulen aan d' E. Comp. te leveren, en is voorts met hun besproken dat weerzijds een ijder vrijdom van Religie soude hebben, de overloopers van weerzijde malkander te restitueeren, en gevolgelyk malkander geen ondersaten te ont- trecken, dit contract heeft Capⁿ Hitoe onderteekent als getuijge en voor soo veel als het hem aangink, maar de Ternataanen hebben sulks gedaan op approbatie van haaren konink, alles breeder te sien in 't contract van d' 25. Augustus 1609 waar van sij in de volgende gber. ook de ratificatie van haaren konink gekreegen hebben; Dog hoe weijnig de geveinsde mooren dit contract, insonderheid van het leveren der Nagulen ge- houden hebben sal in 't vervolg blijken, hebbende sijlieden genoegsaam betoond, dat sij der Hollanders vrundschap tot geen ander eijnde aangesogt hebben, als om de Portugeesen te verdrijven.

Willemstad Gen. Simon Jansz. Hoen in Amboina sijn saaken verrigt een fort in Ternaten. hebbende is d' 16. Dber na Ternate verzeijlt, als waar hij Tidore te vergeefs belegert en fort op Tacomo gelegd heeft 't welk Willem stad gen^t werd, voorts Batsjan wederom met Ternate en d' Nederlanders vereenigt hebbende en eijndelyk A^o 1610. den 16 Januarij 1610 voor Tidore is hij schielijk overleeden niet sonder suspicie van ontf. feijnijn.

Contract met Hatoeaha. In 't selve 1609de Jaar heeft Houtman ook een contract aangegaan met die van Hatoeaha op 't Eijland Oma, waar in zij met haare consoorten die van Caijlolo, Kabau, Hoelalihoe vrijwillig bekennen, haar te stellen onder de gehoorsaamheijd van d' Heeren Staten en 't Casteel op Amboina, gelijk sij te vooren gestaan hadden onder 't Portugeese gezag gelijk te sien is, in het contract van d' 13. Maart desselven jaars, 'twelk onder

A° 1610. anderen diend tot wederlegginge van de Ternataanen die in volgende Jaaren eenige jurisdictie op bovengem. dorpen gepretendeert hebben.

Contract met Roemakaj. Een gelijk contract wierde gemaakt in volgende April met die van Roemakaj tegen over Oma op Cerams Zuijdkuste geleegeen, dewelke meede bekenden datse door de Hollanders van den Portugeesen magt verlost waren, als 't blijkt uijt het contract sub dato 26 April.

die van Ihamahoe rooven op Leijtimor. In Houtmans tijden hebben die van Ihamahoe, doenmaals aan de Nederlanders nog niet met enige contracten verbonden, op eenige dorpen van Leijtimor gaan roven insonderheid op Roeton, en dewijl deser nabuuren te weeten die van Hoetomoerij beschuldigt wierden met de vorens te samen gespannen te hebben, wierdense met de geheele Negorij geligt, en om te beeter onder 't oog van d' onse te sijn, bewesten het Casteel geplaatst, alwaar nu de Chinees straat is:

Dog na 't vertrek van Houtman alzoö men geen nauw reguard op hun hield sijnse allengskens wederom na haar oude Negorij gekeert.

A° 1611. Frederick Houtman nu ses Jaren hebbende g'regeert is A° 1611 vertrocken, hebbende het gezag overgegeven aan sijn vervanger Jasper Jansz.; hij heeft met hem na 't vaderland genoomen eenige orengkaijs kinderen dewelke in de volgende jaren sijnde wedergekeert, schoolmeesters geworden sijn, en onder dezelve eenen Laurenso Tenok van Nussanive die tot in de regeeringe van de Heer Hustard geleeft heeft.

CAPUT 6.

Van de Gouverneurs Jasper Jansz. en Adriaan Maartens Blok.

Jasper Jansz. werd tweede Gouverneur. De tweede Ambonsche Gouverneur is geweest Jasper Jansz. dewelke begonnen heeft A°. 1611, en heeft vier jaren geregeert; van sijne tijden vind men niets beschreeven en is misschien doenmaals nog geen volkomen Secretarij in Amboina ingevoert off dat d' eerste Gouverneurs hun slegs met de Negotie hebben bemoeijt, Laatende het hooger bewind de Generaals, die doenmaals in Indien omsworven en nergens vaste wooningen

Eerste Generaal in Indien.

A° 1611. hielden sijnde den eersten Generaal geweest Pieter Both van Amersfoort, die hem meest in de Moluccos onthield, en den Halaena voornoemden Halaene Capⁿ Hitoes zoon met de andere Ambonsche Jongelingen van Hative en Tariri weder uijtgebragt in Ambon. heeft.

Sabadijn Na de doot van Bassij Frangi is op Loehoe in stadhouderschap gevolgt quimelaha Sabadijn zoon van Djamali, en soons zoon van Roebohongij, sijnde een vreemdzaam man, en den Nederlandschen staat redelijk toegedaan. Hij dan willende de contracten punctueel agtervolgen insonderheijd in 't stuk van 't Leveren der Nagulen aan de Nederlanders; heeft d' Engelsche vrunden, die tot die tijd toe op Loehoe gewoon hadden, de markt ontzegt, dewelke dan van Loehoe vertrekkende van de Combelleësen zijn aangehaald, om dat die nog al sustineerden nevens die van Lissidi een vrije regeeringe te hebben: Dog vermids niet alleen Loehoe maar ook Combello en alle de Ternataansche ondersaaten in voorsz. contract begreepen waren, heeftse den Gouverneur Jasper Jansz. voor eerst met Insuniatien tragten te beweegen, datse van daar soudou vertrecken, maar als men met woorden en disputeeren niet konde winnen is het eijndelijk tot faijtelijkheid gekomen werdende d' Engelsche door den nieuwen Generaal Reijust en de Ambonsche magt met geweld van Combello gedreeven die hun voorts na Lissidi retireerden dog aldaar mede niet werdende aangenomen sijusc met haren omslag opgebrooken en met hunne scheepen na haar land verzeijlt. Den Historie schrijver Ridjali schrijft de Eer van dit werk sijnen oom Capⁿ Hitoes, dewelke sig over al middelaar tusschen strijdige parthijen liet gebruiken. Het was te wenschen geweest, dat hij en sijn oom selfs de contracten die zij anderen wisten in te scherpen beter nagekomen hadden, want de vier bondgenooten te weeten Loehoe, Hitoes, Lissidi en Combello vermeijnden de contracten genoeg gedaan te hebben, als sij d' Engelschen slegs op haar land de woningen ontsieden, maar zij behielden egter de gewoonte hare nagelen algaande weg aan vreemde handelaars ter sluijk te verkoopen 'twelk men doenmaals zoo rigoreus nog niet verbieden nog beletten konde;

A° 1612. In deese tijd heeft meede in Judien gesworven den ver-

A° 1612. maarden en geleerden Appolonius Schot, dewelke in Dber. A° 1612 van Boeton quam, en met desselfs konink een verbond maakte, van daar stak hij over na Solor en Timor, hebbende alvorens een Chialoup na Ambon afgevaardigt om eenig secours tegens de Portugeesen te versoecken, waar op

A° 1613. hem in Maart 1613 een Chiampan toegezonden wierd, met Appolonius een vaandrig en vijf en twintig soldaaten neevens 25 halve vaatjes Buskruit, waar meede hij de Portugeesen zodanig heeft benouwt datse haar casteel op Solor d' 20 April hebben moeten overgeven, 'twelk van die tijd af onder Comp^s gezag gebleeven en Fredrik Hendrik hernaamt is, voorts heeft hij

Contract een contract gemaakt met de Coningen van Coepan, Mena en met die van Amanoeban op Timor aangaande den Sandel handel, en vertrok Timor ge- daar op weder na Bantam. maakt.

A° 1615. A° 1615 in Maart is in Amboina g'arriveert den 2de Generaal Gerrit van Indien Gerrit Reijnst met een vloot van 11 schepen in Reijnst 2de 't voorleeden Jaar uijt het vaderland in India gekomen, Gouverneur dewelken meede gebragt den 3^e Ambonschen Gouverneur (Generaal Adriaan Maartensz. Blok van Alkmaar dewelke dan Jasper komt in In- Jansz. in de regeeringe vervangen heeft en den Generaal is diën. voorts met de geheele vloot naar Banda verzeijlt, om hetzelfde ten vollen te conquesteeren werdende ondertusschen Laurens Reaal tot Gouverneur over de Moluccos gestelt.

Zoo is dan den 3de Gouverneur van Amboina geweest

Ad. Maar- Adriaan Maartensz. Blok van Alkmaar in 't gemeen gen^t Blok- tensz. Blok de maarsen die begonnen heeft de regeeringe in Maart A° 1615, 3^e Ambon- hij vond het Casteel Victoria beset met 150 zoldaatē, onder sche gouvern. den Capⁿ Hendrik Steur, op Hitoe lag een werk in gedaante 1ste Logie van een punt daar een houten Logie in stond sonder Guarnisoen op Hitoe. om slegs de Nagulen te ontfangen, op Loehoe meede een Logie item op met een opgeworpe borstweeringe rondom versterkt en op Loehoe en Combello een groote Logie van planken gemaakt daer den Combello. eersten Coopman geweest is Herman van Spult. Met de voorsz. vloot van de Generaal Reijnst is meede in Amboina gebragt Casparus Casparus Wiltensz., die de eerste Predikant alhier geweest is. Wiltens 1ste Deze poogde de Duijtsche taele in d'ambonsche schoolen in te predikant in voeren, dog siende de onmooglijkheid daar van heeft hij sig Ambon selfs op de maleidsche tale gelegd en daar in soo toegenoomen

A° 1615. dat hij niet alleene in dezelve tale gepredikt maar ook een woorden boek, en eenige maleidsche Predication heeft laten uijtgaan, dog vermids hij alleen 'twerk niet over al heeft kunnen waarneemen, is het gebeurd dat d'Inlanders allenskens tot haar oude wildigheid en Heijdensche superstities wederom vervielen.

Als den Generaal Gerrit Reijnst sijne saken in Amboina besteld hadde, is hij als gezegt in 't begin van April A° 1615 met sijn vloot na Banda vertrocken werwaards hem op d' 6. April den Commandeur Pieter van den Broek gevolgt is Goenong omtrent die tijd is de Gonong Api, die 17 Jaaren ook te Api springt. voren gebrand hadde, met groot geweld opgesprongen, soo dat daar uijt de brandende klippen, een vadem groot in Zee vlogen, en het water om het Eijlant was soo heet, dat de visschen dood daar in dreven. De stucken op het Casteel Nassau stonden soo dik met steenen en asse bedekt, dat men dezelve niet konde oproeijen, soo dat de onse in perickel stonden van de Bandaneesen overvallen te werden.

In Maij heeft den voorsz. Generaal gecommandeert Adriaan van der Dussen met 900 mannen, soo soldaaten, matroosen Poelo Ay als Japanders om Poelo Aij in te neemen, hetwelk hij ook op werd gewon- de 14de gelukkiglijk inkreeg maar door quaad toesigt hebben nen dog hem de Bandaneesen overvallen en gedwongen op d' 3de dag, weder ver- soo het veroverde Casteel als het geheele Eijland te ruimen, looren 'twelk eerst in 't volgende Jaar herwonnen en om dier oorszaak Revenge genaamt wierde.

De beide vorige Gouverneurs raadslaagden bij dagelijkse voorvallen alleen met 3 of 4 orangkaijen, die naaste het Casteel woonden als Halong, Mardika en Hativi, zonder een d'eerste formeel Landraad te beleggen, maar Adriaan Maartensz. Blok klijne Land- verkoos 7 orangkaijen daar hij een Landraad uijtmaakte en raad in Am- waren dese 1^e Pradja Nussauive, 2de Patij Halong, 3de Don boina inge- Andrea van Halong, 4de Castanja hoecom van Hative, steld. 5de Heholat van Tariri, 6de Lucas Karvalho heeft den Mar- dijkers, 7de Steven Tissera van Oerimessing, sijnde Baguala en Waij alte vooren na haar oude plaatsen vertrocken.

- A° 1615. De andere Radjas en orengkaijen van Leijtimor hier over
orengkaijen Nijdig geworden sijnde liepen met een verstoord gemoet na 't
van Leijtimor gebergte, en droegen hun vijandelijk tegens de Nederlanders
verolteeren en andere orangkaijen, dog het quam tot geen openbaere
voor de eerste oorlog want na eenige maanden pruijleus wierden sij door
maal. tusschen spreken van den ord^s middelaar Capⁿ Hitoe nog in
A° 1617. 't Jaar 1617 tot afkomen beweegt, en hun lieden belooft dat
men een formeele Landraad soud en opregten waar in alle de
Hoofd orengkaijen van ijder Negorij zouden geadmitteert
worden. Egter hebben sij het mistrouwen op den Gouverneur
niet volkomentlijk afgelegd, waarom dezelve om gemeene ruste wille
de regeeringe afleide en overgaf in handen van den Admiraal
Steven Verhagen, en dezelve wederom aan zijn Luitenant
Gouverneur Herman van Spult terwijl Verhagen hier en daar
swerven moste; Den oud Gouverneur Adriaan Maartensz. Block
heeft men hier en daar in commissie gebruikt tot in 't Jaar
1619 wanneer hij met de vloot van den Genl Jan Pietersz.
Coen uijt Amboina na Java verzeijlende onderweegs overleeden is.

CAPUT 7.

Van den vierden Gouverneur Herman van Spult.

- A° 1618. Anno 1618 is den 4de Gouverneur Herman van Spult in de
Herman Regeering gekomen, een dapper en valjant man, en in de
van Spult 4de Ambonsche costuumen wel ervaren, zijnde te vooren opper-
Gouverneur. koopman op Combello geweest, dog de drie eerste Jaaren heeft
hij maar den titel van Luitenant Gouverneur gevoert, om dat
hij stond onder het hoger gezag van den admiraal Steven van
der Hagen en Frederik Houtman nu voor Raad van India
weederom uijt het vaderland gekomen: hierom stellen sommige
A° 1615. op det Jaar 1618 voor d' 4. Gouverneur Steven van der
Hagen, sommige ook Frederik Houtman, dog dewijl dese op
Amboina geen vaste woonplaats gehad hebben soo sullen wijse
uijt het getal der Gouverneurs en voor de 4^e houden onsen
voornoemden Herman van Spult, dese heeft Amboinas ingeseten
in een beter ordre gebragt want voor eerst heeft hij de misnoegde
orengkaijen van Leijtimor bevreedigt en uijt hun allen een
Grote Land- formeele Landraad opgeregt, bestaande uijt de navolgende 14
raad inge- Perzoonen.
stelt.
1. Don Andrea de Soijsa, Radja van Nussanive.

A° 1615.

2. Don Manuel d' 1ste Radja Kilang.
3. Eduard de Silva. Radja Soija in 't gemeen Latoe Consina gen^t.
4. Don Andrea orangkaij van Halong.
5. Don Manuel Castanja hoecom van Hative.
6. Lucas Carvalho, en kort daarna Paulo Gomes, hoofd der Mardijkers.
7. Anthonio Hehoeat hooft van Tariri.
8. Patty alang.
9. Siman Emac hooft van Ema.
10. Simau hooft van Baguala.
11. Don Pedro hooft van Hoetomoerij.
12. Sanchio hooft van Waij.
13. Steven Tissera hooft van Poeta.
14. Ferdinando Pattij van Nussanive.

orengkaijen
Cameras.

Dese 14 perzoonen wierden alle genaamt orengkaijen Cameras dat is Camerheeren, en waeren de operhoofden van alle dorpen op Leijtimor, voor dewelke alle de Christen onderdaanen mosten te regte komen, soo in Crimineele als Civile zaaken.

Aan sommige van de bovenstaande orangkaijen Landraaden, die hij Herman Van Spult voor de getrouwste hield, heeft hij namaals tot een gedenkteijken en goude ketting gegeven, met een penning daar aan: andere seggen dat hij d' Eerste is geweest die de goude hoedbanden, off transen uitgedeelt hebben bestaande uijt goude Letteren, die dese woorden uijtmaakten.

De Staten der Vereenigde Nederlanden Getrouw, diergelijke de Gouverneur Philip Lucasz. aan hun allen, en meer andere namaals uijtgedeelt hebben;

Alles was nu wederom in rust gebragt, behalven die van Outomoerij, bleven nog in haar oude afkeerigheid tegens de Nederlanders, en in 't roven op 's Casteels onderdaanen continueeren verlatende hun op hunnen sterken berg Maut dat indien deselve sodanig gefortificeert en met Europeaanen was beset geweest genoegsaam onwinbaar soude zijn, en daar en boven wierdense in haar boosheid en ongehoorsaamheid gestijft door de Ternataanen op Loehoe en HitoeEsen, dewelke het veel werken op Ambon aan 't Casteel wilden afgeschafft hebben. Den Gouverneur Hⁿ Van Spult wierde dan gedwongen dese

A^o 1618. met geweld aan te tasten en soo een begin van den 1sten den 1sten Ambonschen oorlog te maken, sijnde het vorige wegloopender orengkaijen meer voor een spruijle dan oorlog te houden. Derhalven hij in Julio van 't voorsz. jaar een magt van 1000 Inlandsche, en 60 nederlanders, aan 't Casteel vergaderde waar meede hij Oetomoerij aandede; De toegangen waaren soodanig dat hij vijf stormen daar op dede, eer hij aan haar hoofd vestinge konde geraaken. Eijndelijk gaven de vijanden hun op op genade, en ongenade, dewelke wierden bevonden Hoetomoerij ingenoomen. 400 zielen sterk en daar onder 150 weerbaare mannen; soo dat dit d' Eerste oorlog in Amboina is geweest, die men voor de vuijst gevoert heeft. De Negorije wierde gerasseert, alle de plunderagie ten besten gegeven, en alle mansperzoonen onder Sijn Volk aan 't Casteel verdeelt. verscheide orengkaijen en Casteels ondersaaten verdeelt, en gecondemneert bij deselve als gevangene soo lang te dienen, tot dat ijder van de gemeene man Thien rd^s en ijder orengkaij 100 rd^s tot boete soude opgebracht hebben, om onder die geene te verdeelen die de voorsz. Expeditie bijgewoont hadden. In het selfte Jaar is ook in Amboina gekomen de tweede Predikant Sebastiaan Dankers 2de Ambonsche predikant comt in Am- bon. Sebastiaan Danckers dewelke mede de Duijtsche tale in de Ambonsche scholen wilde invoeren, maar bemerkte met er haast de onmooglijkheid van dit werk. Leide zig dierhalven op de Maleidsche taal, daar in hij de Ambonsche kerken goeden dienst gedaan heeft; hij had een slegt gevoelen van de Ambonneesen oordeelende datse nooit van haar oude duijvels dienst off afgoderije soude konnen afgetrocken worden, maar hier in heeft de Goddelijke goedheijd boven menschelijk vermoeden gewerkt; De scholen vond hij bij sijn aankomst slegt gestelt, want daar was maar een aan 't Casteel en daar niet meer als 30 kinderen, en in 't gebergte niet eene, klagende de ouders geduurig, dat sij hunne kinders in den huijsdienst niet konde missen, maar als in 't volgende Jaar den Generaal Jan Pietersz. Coen in Amboina komende ijder schoolkind een Pond Rijst 'sdaags toegelde, sijuse in 't kort tot 60 Coppen aangewassen, niet so seer uit liefde van de Religie als om het Rijst te Rijs Chris- genieten; hier van daan heeft men Rijs Cristenen genoemd die tenen. geene die om tijdelijk profijt het geloove aannamen;

Kort na de veroveringe van Outomoerij, heeft den Gouverneur de geheele magt der Ambonsche Corcorren vergadert, soo

A^o 1618. van 's Casteels onderdaanen als van de bondgenooten, op Hitoe en Loehoe bij een brengende 35 stux Concorren, waar op waaren 3500, en daar onder 60 blanke soldaaten, hier meede is hij uijtgevaeren in gber. desselven Jaars om de Inlanders over al de in goede devotie te houden, regt te doen en insonderheid de veelvuldige stroperijen te beletten, bij die van Bonoa, Kelang en Assahoedij, doenmaals seer g'oeffent. Men hadde dikwils geklaagt over den mensch roverij deser volkeren bij de Quimelaha Sabhadijn maar nooit satisfactie daar over bekomen, also hij voorgaf dat hijse niet dwingen konde.

Den Gouverneur nam dan voor dezelve met geweld aan te tasten, settende de steven voor eerst na Bonoa, alwaar de snootste rovers woonden, die sedert den uijttocht der Portugeesen verscheijde persoonen uijt de Oelassers en Amboina gerooft hadden en tot geene restitutie verstaan wilden. hij soude wel met wapenen aangedaan hebben, dog door tusschen spreken van den gewoonlijken middelaar den Capⁿ Hitoe, nevens de orengkaijen van Ihamahoe wierde de saak bemiddelt,

Contract dat die van Bonoa restitutie van de geroofde persoonen of bij met die van overlijden in plaats van een orengkaij soude betalen Hondert Bonoa ge- patroolen en voor een gemeen man Sestig d^e. Voorts tot amende maakt. opbrengen 1800 patroolen met een CorCorre van Vier nadjos, alsmede die en beloven hun voortaan sonder rooven te genceeren. Die van van Assahoedij, Hattapoetij en Kelang wierden insgelijks gecondemneert tot restitutie van het geroofde, en daar boven ijder tij en Kelang. Negorije in de boete van 300 Patolen nevens een Cor Corre van vier nadjos als te sien is in 't Contract met die volkeren gemaakt van d' 19 en 20 gber. des voorsz. jaars;

Ordre op Doen heeft gemelde, Gouverneur een vaste ordre op de den uijttocht der Corcorren, dat dezelve Jaarliks in de stille tijd der Concorren. souden uijtwaren, als bevindende dit een fundamenteel werk te sijn tot onderhoudinge van de gemeene ruste gantsch nodig, den bujten boete, deelde hij onder de Gemeene man uijt, waar mede hij sig wel bij de sijne aangenaam maakte, dog verwekte den haat van veele quaadwillige tegens hem, dat hem namaals opgebrooken is, want de volgende tijden geleert hebben, dat men de Inlanders geen grote Geld boeten moet afeijschen maar liever tot eenig werk condemnieren. Nog is in dit Jaar het woonhuijs in 't Casteel staande aan de zee zijde in brand geraakt en in assche gelegd.

A° 1618.

In welkers plaats den Gouverneur weeder een ander gebouwt heeft, dog weder met atap gedekt en dierhalven het vuur meede onderworpen zijnde, heeft de Generaal in 't volgende Jaar last gegeven, 'tselve met pannen te dekken waar aan de Chineesen al beesig waren, om te backen werdende de solder boven de ingekogte Nagelen soo lange met aarde bedekt, want doenmaals woonden bij 't Casteel al bij de 40 Chinese huisinginnen waar van vijf à ses in 't voorleeden Jaar het Christendom aangenomen hadden.

Jan Pietersz. Coen 4^e
Gouverneur
Generaal van
India.

Nu was al tot den 4^{den} Generaal van Indien gekoooren den heer Jan Pietersz. Coen te vooren president tot Bantam, dog weegens de geduurige vexatien des konings aldaar niet langer konnende harden, heeft hij sig nedergeslagen tot Jaccatra, alwaar de Nederlanders een groot Pakhuijs en timmerwerf hadden, en tegen over bewesten de Revier hadden de Engelschen een logie, dewelke onsen voorspoed benijdende, met de Bantammers en die van Jaccatra te samen spanden, om de onse van daar te verdrijven;

De Generaal Jan Pietersz. Coen bevindende sig te swak om de Engelschen te weerstaan, als zijnde alreeds van onse scheepe een genoomen liet de plaats daar de onse woonden,

Pakhuijs
op Jaccatra
wordt bij de
onse gefortificeert.

soo veel doenlijk was, fortificeeren, dog na tijds geleegendheid met slegte houtwerken daar in hij een quarnisoen leijde van 240 soldaaten, en onder deselve nog 80 Swarten onder het gezag van den Commandeur Pieter Van der Boek en den Capⁿ Jan Van Gorcum die hij belaste de plaats te bewaaren tot zijn weder-

Jan Pietersz. Coen
komt voor de
1ste Rijs in
Ambon.

komste. Hij selfs vertrok na d' oostersche quartieren om sijn magt aldaar te vergaaren en als dan d' Engelsche het hoofd te bieden, in voegen hij den 4 Februarij A° 1619 met vier scheepe in Amboina arriveerden, daar hij alles in goeden vond, en na veroveringe van Hoetomoerij in ruste gebragt. Dog de vreemde handelaars verscheenen nog al sterk in Ambon en Bantammers hadden door dezelve op Hitoe en Lochoe uijtgestrooijt dat de Engelschen en andere Europeaanen beslooten hadden, gesamentlijk met de Bantammers en andere Javaanen de hollanders uit geheel Indien te verdrijven en datse alreede genoeg magteloos waaren, ook dat als dan de Portugeesen en Spangiaarts de handel op de Moluccos souden hebben d' Engelsche op Hitoe en

A° 1619.

Aⁿ 1619. Loehoe, en de fransche op Bantam in somma 's E. Comp^e staat lag doenmaals genoegsaam in swijm, en de Nagelen in Amboina quamen meest in vreemde handen, want of men schoon de Jonken van Hitoe en Loehoe verdreef, soo gingen se op Bouru bij Waijsamma en Amblauw leggen alwaar hun de Nagelen door onse ontrouwe Bondgenooten genoegsaam toegevoerd wierden. De Genl liet bij de Buzarones (zijnde de Engte tusschen Saleijer en Celebes) passen op de vrije Jonken die met Nagelen geladen zouden komen, maar dat hielp al niet, sij wisten andere wegen te vinden, en den Generaal had zijn scheepen tot een hooger werk van nooden; hij ging mede na de Moluccos om scheepen volk en ammunitie te vergaderen, dog bij Batsjan komende, quam te gemoet den verlost en Gouverneur Generaal Laurens Reaal nevens Steven van der Hagen met de magt die in Ternaten te halen was, dies sij weer met malkander na Ambon keerden.

Aldaar wierden gekoozen tot verdere Raden van India Pieter de Carpentier, Adriaan Maartensz. Block, Willem Jansz. en Andries Soerij, als meede een nieuw verband gegeven aan Herman van Speult, met den Titul van Raad van Indien, Luitenant Gouverneur en Directeur van Amboina; met deser advijs heeft men goedgevonden d'Engelschen te vervolgen ende voor vijanden te houden tot revengie van d'aangedaene schade.

De Generaal Jan Pietersz. Coen bragt 11 scheepen en 2 chialoupen waar meede hij op d' 5. April verzeijlde, voor uijtsendende het Jagt Ceijlon, om ons belegerde op Jacatra moet te geven. De ordin^e stilte veroorzaakte een lange reijs, den oud Gouverneur Adriaan Maartensz. Block is onderweegen omtrent Boeton overleeden, en Laurens Reaal werd met 4 scheepen na Maccassar gezonden. Den generaal op de bestemde plaats bij Maduras westeijndekomende, bevond zijn vloot aangewassen tot 18 van hij strax eenige voor uijtsond, dewelke met 400 zeijlen, waar

Japara ver-
overt.

man den 23 Maj, Japara hebben ingenomen, geplundert en afgebrand. Hij quam d' 23. Maj met de geheele vloot wederom voor Jaccatra, Leggende de Engelsche vloot sterk 11 scheepen in de straat Sunda, die hem niet durfden verwagten, ondertusschen lagen d'onse nog redelijk wel gefortificeert in het nieuw Casteel, dog hadden onvoorsigtig haaren Commandeur Pieter van den

Aⁿ 1619. Broek over gegeven, waar op ze soo benauwt wierden, datse al twee reijzen in onderhandelinge hadden gestaan, haar Casteel onder de Engelschen en Bantammers over te geeven, met de comste van de Generaal veranderde de zaak schielijk in een beter stand, want also men onderweegens goed gevonden hadde, Jaccatra tot een Generaale rendezv^{ous} voor d'E Comp. te houden, om aldaar de regeeringe over 't Neederlands-Indien en het hooft Comptoir te planten, soo is dan uijtgevolge van dien beslooten, dat men de stad Jaccatra souden aantasten, en de Javaanen daar uijt verdrijven, de stad raseeren, en het nieuw begonnen fort 'twelk de besettingen met advij^s van den Commandeur van den Broek de naam Batavia gegeven hadden, tot een defensijff Casteel te maken, gestigt. dierhalven heeft men op d' 30 d^o met 13 Comp. omtrent 1000 man de stad Jaccatra geleegeen aan de west-zijde van de groote revier, een Canonschoot van onse Logie, en doenmaals beset met 3000 bantammers, behalven de Burgers van Jaccatra, met stormen aangevallen, en na weijnige restitentie met verlies van een man, en eenige gequesten op onse zijde, Jaccatra verover^t en geraseert. gelukkig verover^t, geraseerd en verbrand, ook na twee dagen met 600 man een landtogt gedaan omtrent een halve mijl de Revier Oss en alzo de Javaanen verdreven. Op die plaats hebben de hollanders namaals een nieuwe stad geleg^t, die nog de naam van Batavia draagt, lopende de revier midden door, alwaar van die tijd af de Generaals haar residentie gehouden hebben, dewelke te vooren agt Jaaren lang swervende en in Ternaten waren geweest.

Na dat nu Jaccatra verover^t en onse staat aldaar gevest was, wierde Fredrik Houtman in de volgende west moesson weeder na Amboina gezonden om de wankelbaare gemoederen aldaar, en in de Molluccos te sterken en voorts als d'eerste Gouverneur in Ternaten te resideeren. In Amboina komende voerde hij het gezag boven H. van Spult, en bemerkende dat de saaken tusschen d'onse en de HitoeEse mooren in een kleine verwijderinge waren gekomen, heeft hij Capⁿ Hitoe met sijn onderhoorige orengkaijen aan 't Casteel beroepen met dezelve het oud contract gerenoveert en deesen nieuwen art^l. Renovat^{ie} van het HitoeEse Contract. bijgedaan. Te weeten: Dat een Christen ofl moor, die een vrouw van 'sander Religie verleijden weghaalde tot boete voor

A° 1620. d'Eerste maal aan de gelederde parthij betaalen zoude 1000 Patholen, voor de tweede maal aan 't Leeven gestraft werden. Dese renovatie is geschied den 1ste Julij A° 1620. Fredrik Houtman bleef nog een tijd lang in Ambon, tot dat hij in 't volgende Jaar met den Generaal de togt naar Banda heeft helpen doen, waar op hij Eerst na Ternate vertrocken en in zijn nieuw Gouvernement getreden is.

CAPUT 8.

Nagelprijs werd gemaakt. Hoogland in Banda veroverd, en Groten Land dag in Amboina gehouden.

In 't jaar 1619 heeft den Gouverneur Herman van Spcult togt met de Corre Corren weeder een togt met de Corre Corren na Loehoe en Combello na Loehoe en gedaan om deselve te drijgen met het omkappen van haare Combello. Nagelboomen, bij aldiense den Nagel handel met de vreemdelingen niet wilden agterlaten, hoewel sulks al meede niet geholpen heeft, want sij wisten de vreemdelingen en haare vaartuijgen op afgeleegene plaatsen te verbergen en de Nagelen derwaards te brengen. Ook bedorven de Engelschen die markt seer, geevende voor ijder bhaar Nagelen 80 en 100 Rijksdaalders, soo veel de Inwoonders van d'onse ook wilden hebben. Immers sij begeerden dat men de prijs wat verhoogden zoude, men scheef hier over aan de Resp. overheeden den konink in Ternaten en de Heer Generaal tot Batavia maar kreeg van beijden tot antwoord, dat dit een saak was die hij op de kooplieden en orangkaijen lieten staan, sij mogten de prijs der Nagulen met malkander soo naauw bedingen als sij konden, weshalven na het schrijven van Ridjalis Alkisa den Gouverneur met d'Ambonsche orangkaijen en Capitain Hitoë op strand van Gammasongij in het volgende Jaar 1620 vergaderde, om met de Loehoeneese orangkaijen en quimelaha Sabbadijn den vasten prijs der Nagulen te beraamen. De Prijs der Loehoeneesen stonden hart op 80 Spaansche Reaalen, Eijndelijk Nagulen na veele woorden heeft de Gouverneur 67 d^s toegestaan, werd vastgesteld, 'twelk namaals door den Generaal Coen bij zijn tweede komst op 60 Spaansche off 70 Gemeene Reaalen in Paijement gesteld is.

A° 1620 Anno 1620 is uijt Ternaten im Ambon gekoomen den quimelaha Daja off Hidaiaat soon van Boengasari uijt den huijse

A° 1620. Tomagola, dewelke al lange met een misnoegen beswangert sijnde om dat hij in 't verkiesen van een konink was voorbij gegaan, en zig te groots agte onder den Jongen wulpsen Modafar te staan, sig na Amboina heeft begeeven en geen donkere bliken gaf dat hij zig aldaar absoluijt meester sogt

Daja of Hi-
dajat word 4^{de}
Stadhouder
op Loehoe.

te maken, gelijk dan straks na zijn aankomste den quimelaha Sabbadijn overleeden, en het gezag op hem gedevolveert is; hij was een sterk en valjant man, ook een voorstander van het moorendom dies hij straks door grote beloften en drijgementen te wege bragte dat die van Ceram hun ontrocken het gezag van den Gouverneur; Die van Ihamahoe vielen hem openbaarlijk toe, en die van Nussalaut heeft men meden aan hem verbonden het Christendom weg te werpen, en moors te worden, en hem te volgen. Hier en daar onder 's Casteels onderdaanen bespeurde men onwilligheid, so dat den Gouverneur met de Hongij uijtgaande pas de helft van de Corcorren konde bij malkander krijgen, evenwel heeft hij Dajat sig laten beweegen in 't selve Jaar de togt der Corcorren bij te woonen met welke de Gouverneur uijtgevaaren is, om Lissabata 'twelk afgevallen was, wederom onder de Gehoorszaamheijd der Ternataanen te brengen waar van se Kipateij van deselve Negorij gevangen meede namen, die door tusschen spreken van Capⁿ Hitoe namaals weeder Losgelaten is. In dit selfde Jaar sijn voor Batavia te samen gekomen 2 Europese vlooten, te weeten die van de Nederlanders sterk 17 scheepen onder den Generaal Jan Pietersz. Coen, en de Engelsche sterk 12 scheepen versch aangekomen, dewelke mede bragten de nieuw gemaakte

Lissabatta
word hersteld
onder Tern-
naren.

Vrede ge-
maakt tus-
schen d'En-
gelsche en
d'Nederland-
sche Compag-
nie.

vrede tusschen haaren konink en onse Comp. die op Batavia d' 9 Julij gepubliceert wierde, waar bij gecontracteert was dat de Engelsche over al een logie soude toegestaan werden daar de Hollanders eene hadden, en dat men d'onkosten van gemeene defensien pro rato uyt de gemeene beurse soude betalen uijt kragte van dien hebben de Engelschen een logie op Batavia verkreegen aan de W^t zijde van de revier, welk gedeelte van de stad men nog d'Engelsche zijde noemt, en in de volgende Weste moesson zijuse meede in Amboina gekomen en aldaar ook een logie opgeregt, een pistools-schoot bezuiden het Casteel Victoria, houdende voorts, haare Residenten op Loehoe en Combello.

Engelsche
lege op Am-
boina gesrigt.

A^o 1620. In 't selve Jaar 1620 heeft men in Amboinas Raad goed-gevonden eenige orangkaijs kinderen na 't vaderland te senden om aldaar te studeeren en de taale te leeren, op dat mense heden of morgen tot 'het voortplanten van de Religie in de Ambonse regeering soude gebruiken. Vervolgens zijn dan in Aug^s met het laaste schip weggezonden, Marcus de Roij soon van Manuel Radja Kilang; Andrea de Castro soon van Radja Soija, Laurens de Fretis van Hative, Laurens Coelio van van Halong, Jan Tack, getrouwt met een vrouw van Hative, zijnde langen tijd schoolmeester geweest van alle de Negorij,, en aan 't Casteel. Sij zijn weggegaan met den opperkoopman Artus Gijssels, en ook met denselven over 11 Jaaren A^o 1631 weder uit Holland gekomen, behalven Lorenzo Coelio, die in Holland overleeden is.

A^o 1621. Voorts heeft de wreevelmoedigheid der Bandaneesen den Generaal genootzaakt voor de tweede reijs een togt na den Oost te doen, om dezelve te eenemaal onder te brengen, weshalven hij in 't Jaar 1621 met zijn vloot van Batavia verzeijlde en d' 14 Febr. in Amboina aanquam, daar hij het werk ook al te ondegen en versted vond, zijnde de Loehoe- den gen. neese en HitoeEse mooren met een generale haat en mistrouwen J. C. Coen tegen den Gouverneur en 's Casteels onderdanen ingenomen komt voor de dog doenmaals geen tijd hebbende om alle de questieuse par- 2^e maal in thijen te verhooren gaf hij ordre dat men alle opperhoofden Amboina. soo Christenen als Mooren op eene Generaale Land-dag tegens zijn wederkomst uijt Banda soude beroepen, om een ijders reeden van misnoegen te verneemen en alle verschillen neder te leggen, hij bevorderde zijn togt na Banda mede neemende Generaal Capⁿ Hitoe en Sijnen soon Halaene en andere HitoeEse vertreke na Banda. orangkaijen liet hij op een Engelsch schip volgen.

Den HitoeEsen schrijver Ridjali bekent selfs dat Capⁿ Hitoe meest uit die insigt mede gegaan is, om de Bandaneesen met goede raad te helpen, dat sij hun met de Hollanders bevreedigen soude, en dat in erkentnisse van de hulpe die zijlieden voor deesen aan de HitoeEsen gedaan hadden tegens de Porlugeesen. Dog met practijk dese onderhandelinge geschied zij kan men leesen bij denzelven Ridjalis Alkissa 22 'twelk

A° 1621. niet weijnig dient tot onse waarschouwing als wij op Eenige togten met diergelijke gasten vergeselschap zijn.

Lonthoir Het hooze land dan off Lontoir wierd met ernst aangetast
aangetast en en op de 11^e Maart aan weerzijde bestormt werdende gelukkig
veroverd veroverd, niettegenstaande de Engelschen op Poelorum leggende
d' vijanden gesterkt hebben met ammunitie van oorloge en
een busschietier. De Bandaneesen gaven hun over op genade
en ongenade, waar van 800 zielen op de scheepen verdeelt
en na Batavia gevoerd wierden, alwaar haare nasaaten nog
woonen. De resteerende die wij in onse handen niet konden
bekoomen, hebben teegens de Nederlanders sulken onversoen-
lijken haad opgevat, datse liever in eeuwige balingschap wilde
woonen dan haar de Genade van de onse onderwerpen, gelijke
Vlugtige dan gevlugt zijn deels na Ceram en Goram, deels na Mac-
bandaneesen casser en hebben deselve natie daar sij woonden, met gelijke
doen de Hol- bitterheid tegens de onse Ginfecteert, 'twelk ons in de volgende
landers veel oorlogen veel spels veroorzaakt heeft. Ter gedagtenisse van
quaad. dese veroveringe werd dese dag d' 11. Maart in Banda Jaarliks
geviert.

Den Genl. Den Generaal sijn saaken in Banda verrigt hebbende, keerde
keerd na Am- weeder met de vloot na Ambon nevens de beide raden van
bon. Indien, Fredrik Houtman en Willem Antsen. In Amboina
vond hij de saaken seer verwert, vermits quimelaha Daja als
gesegt bijkans alle de onderdaanen, insonderheid die van de
Uliassers tegens de Neederlanders soo opgerockent hadden, dat
den Gouverneur in het voorleeden Jaar met de Hongij uijt-
gaande bijkans niemand vinden konde die hem volgen wilde.

Dies wierde een Generaale uijtschrijvinge gedaan en alle
opperhoofden soo van 't Nederlands als Ternataens gebied,
gelast, als bovengemeld aan 't Casteel te verschijnen, en
haar reden van misnoegen te openen. Dese Landsdag nam op
Land-dag P° Junij sijn begin, hoewel quimelaha Daja met den Terna-
ty Ambon. taanschen aanhang absent bleef, en wierden voor eerst ge-
vraagd d' Hoofden van Hitoe, ofse gereet waaren, den Eed van
Getrouwigheid op de voorgaande Contracten te doen, 'twelk
sij gewillig aannaamen, maar verklaarde datse verscheijde
maalen door de Ternataanen op Loehoe en Xula hard aange-

A° 1821. maant waaren, tot entribuit aan Ternataansch konink te be-
 HitoeEse taalen soo wel als sijlieden, of dreijgden anders haar Land af
 weijgeren tot te loopen, waar toe sij niet konden verstaan: op den selfden
 en tribuit aan dag hebben ook den Eed afgelegd alle de opperhoofden van
 den Terna- Leijtimor Waij, Soelij, Alang, Lillebooi, Laricque, Wacca-
 taan-Konink. sieuw, Oering en Asseloulou hebbende een ijder opgegeven
 de dorpen die onder hem stonden.

Op d' 2 Junij verscheenen die uijt de Uliassers en van Oma
 die insgelijks den Eed vernieuwden. Doen klaagden die van
 Oelath en Itawakka, datse door die van Ihamahoe sterk ge-
 solliciteert waren tot afval wanneer den Gouverneur hun eenige

Pattilima werken soude opleggen. Ook was Pattilima met een geheele
 met een ge- soa of gehugt van Sirrisorrij overgelopen tot die van Ihamahoe.
 deelte van

Sirij Sorij De mooren van groot Hatahoya bekenden door de drijge-
 loopt over na menten van quimelaha Daija verleijt te zijn, dat sij voor een
 Ihamahoe half Jaar den Gouverneur gehoorszaamheid geweijsert hadden
 versogt dierhalven pardon van haar misdaad op goede belofte
 van beeterschap, 'twelk sij verworven.

afgefallen Op d' 3 d° verscheenen de 7 Negorijen van Nussalaut
 Nussalauten dewelke meede bekende door den voorsz. Daja misleijd te zijn,
 verenigen datse hun het Nederlands gezag ontrocken hadden, en de
 hun weder Ternataanen toegefallen waren met een de Christelijke Religie
 om met de verwerpende, en dat sij al hetselve met Eede op den Alcoran
 Comp. gesworen hadden; versogten meede met een demoedige voetval
 vergiffnisse die sij verkreegen onder amende van drie Nieuwe
 Corcorren te sullen moeten maken en den Eed van getrouwig-
 heijd aan de Nederlanders op 't nieuw te doen.

Van Groot Ceram verscheenen de volgende Hoofden,
 Caijbobo en Camarian namen den Eed op 't nieuw aan,
 Roemakaj en Tihocale zijden den Heer Gouverneur ge hoor-
 saamheid geweijsert te hebben om dat hun sulx door den
 quimelaha Daja onder groote drijgementen verboden was, ver-
 sogten pardon, en verkreegen 't, Latoe Hoalooi en Elipapoetij
 presenterden den Eed op 't nieuw te doen. Daar verscheenen
 ook de Alpoereese Radjas van Saulau, Sonit en Waisia
 dewelke te samen 28 dorpen opgaven, dog derselver namen

A° 1621. zijn seer bedorven gestelt, en waarna men sig gantsch niet reguleeren kan. Dese hebben den Eed van Getrouwigheid aan d' Heeren Staten mede op 't nieuw aangenomen.

Op d' 7 d° verscheenen d'afgesanten van Ihamahoe, dewelke op de vrage, waarom se lieden die van Nussalaut tot afval gedeboucheert en den heer Gouverneur gehoorszaamheid geweigert hadden, seer flauwe Excusen voorbragten, de meeste schuld leggende op het groot gezag en drijgementen van Daja en versogten pardon van het gepasseerde, gereet sijnde om op 't nieuw hun aan de Nederlanders Staat te verbinden. De Generaal dan genoegsaam bemerkende dat alle dese volkeren door Daja verleijd waren, en willende voor sijn vertrek alles in ruste herstellen, heeftse te ligter in genade aangenomen en al te samen den Eed van Getrouwigheid laten afleggen.

Na dat de vergaderinge gescheijden was verscheen eerst quimelaha Ludij afgezant van quimelaha Daija neevens die van Loehoe, Lissidi, en Combello, maar alzo sij niets wisten in te brengen tegens de beschuldigen datse onse onderdanen tot afval hadden opgerockent, wierdense wederom te rug gezonden om beschijdentlijke andwoord van Daja te brengen, of hij sulx uijt eijgen motijf off hoger Last van sijnen koniuk gedaan hadde dog heeft Daja niet duidelijks g'andwoord en is het vuur van oneenigheid tusschen de Ternataansche quimelaha en den Nederlandschen Staat, van die tijd in Amboina blijven smooken, tot het Eijndelijk in een volle brand is uijtgeborsten, en die van Hitoe daar meede ingewickelt heeft.

CAPUT 9.

Engelsche, maaken een verraad op 't Casteel worden gevangen en G'Executeert, Generale Distructie der Nagelboomen op Hoeamohel door de de Naussaussche vloot geschied.

A° 1622. A° 1622 na dat alles door den Genl in tamelijke rust wederom gebrogt was, heeft den Gouverneur zij ord^e visite met Corcorren weeder aangevangen, voornamentijk om de wankelbaare negorijen Caijbobo en Roemakaj te sterken en den vorigen eed te renoveeren ook heeft hij een groot woonhuijs

A° 1622. tot een Logie van Planken opgeset en met priemen gedekt op Logie op Hatuaha strand ontvangen, dewijl dezelve Negorijen hun beswaarden haare gestigt.

Nagelen na 't Casteel te brengen: want het Eijland Oma, Nagelboomen in de Oelassers aangeplant. daar de mooren woonden, hadde doen al Nagelen, maar Oeliasser en Nussalaut nog geene, dierhalven heeft den Gouverneur doenmaals ordre gestelt tot een Generaale aanplanting van Jonge Nagelboompjes in de voorsz. Eijlanden.

Lissidi me- Die van Lissidi, gelijk meermaals gezegt, zijnde Oelisivas, mand onder- en van ouds een regeeringe op hun selfs geweest, ook nooit worpen.

die van Lissidi in de versatien der quimelahas op Loehoe dies sij hun van derzelve gezag ontsloegen zonden uijt eijgen motijf haare gezanten aan 't Casteel.

een Contract met de Gouverneur, waar bij de Heeren Staten, en den Gouverneur van Ambon voor haar Souvereijne erkenden, Contract belovende haare Nagelen alleen aan d' E. Comp. te leveren & de met die van Gouverneur beloofde haar te sullen beschermen teegens de Lissidi. Ternataanen en niet moeilijk te vallen wegens hare Religie, dog mogt een ijder vrijwillig komen en de Christelijke aannemen.

Contract Die van Manipa, volgende die van Lissidi, hebben hun met die van insgelijks van de Ternatanen ontslagen en onder gelijke conditie met den Gouverneur gecontraheert, doch moet men deeze Manipa. beide Contracten zoo verstaan, datse haar als andere bondgenoten onder de bescherminge van de Heeren Staaten stelden, om slegs van de quimelahas op Loehoe resideerend, ontslagen te zijn.

A° 1623. A° 1623 in Februarij wierde zeeker Iaponder in dienst der Engelsche Compagnie die doenmaals als gezegt een Logie bij 't Casteel hadden in apprehensie genomen, dewelke wat naaukeurig het Casteel bespiede en de soldaten na desselfs sterkte 't Verraad vernam, dese wat ernstig aangetast zijnde, heeft strax beleden der Engelsche dat de Engelsche voorgenomen hadden het Casteel af te loopen, teegens het en hun meester daar van te maken tot dien eijnde waargenomen. en hun meester de geleegendheijd wanneer den Gouverneur zoude ver- trocken, en het Casteel van 't meeste volk ontblood sijn. Sij hadden al agt daagen in hare Logie gebanquetteert, gefesteerd en al haar goederen tot geld gemaakt, ook sig hier en daar

A^c 1623. verluijden laten, datse binnen wijnig maanden zoo veel in 't Casteel te seggen souden hebben, als de onse. Op Loehoe waren de onse met quimelaha Daja, in zoodanige verwijderinge gekomen, dat den koopman Pieter van Sanden moste vlugten en van sijn volk wierden eenige doodgeslaagen, dit scheen de Engelsche meerder geleegentheid gegeven te hebben wantse hoopten dat de onse op Loehoe zoo veel werksouden vinden, datse ondertusschen hun dessijn te beeter aan't Casteel zouden volbrengen kunnen. Zij hadden ook de marinjo van de slaven omgekogt, dat hij met dezelve hun zoude toevallen, ook haddense veel vuurwerks gereed gemaakt om den brand hier daar in de negorij te steken, latende quantswijs tot korswijn dagelijks veel fagetten vliegen. Op des voornoemde Iaponders [confessie wierden nog twee Iaponders] neevens den voorsz. marinjo bij de kop gevat, en alzo denzelve meede eenparig bekenden en d'Inditien van dit verraad over al volkomentlijk voor den dag quamen, wierde den Gouverneur genootsaakt d'Engelsche in haare Logie met den Cap. Townson gevangen te neemen, van dewelke eenige goedwillig hebben bekend, eenige wat hartneckiger zijnde, wierden bij forma van torture ter confessie gebragt eenparig belijdende datse het voorsz. verraad hadden voorgenoomen, bij welke belijdenisse zij ook bleeven tot dat zij uitgeleijd wierden.

Engelsche
worden ge-
vangen ge-
stelt.

Engelsche Op d' 27. D^o wierdense ter Executie gevoerd, wanneer se
Executeert quanswijs wegens haare onschuld nog eenige protestatie deden
d' 27 Febru- waar van d' Engelsche namaals een groot gerugt gemaakt hebben
als zouden daar eenige miraculen geschied sijn, behalven van
een harde wind, die na gewoonte van die mousson juist op
die tijd oprees en eenige scheepen van haar anker dede
spillen. Zij wierden allen ten sweerde veroordeelt, te weeten
12 Engelsche en 1 pampanger welke Executie op 't Casteels
pleijn geschiede, 4 Engelschen wierden losgelaten, die men
bevond geen kennisse van 't werk gehad te hebben, haare
Logie en goederen wierden onder haar eijge opsig gelaten tot
datse van d'Engelschen afgehaald wierden zijnde de Logie van
zels allengskens vervallen.

Men heeft nooit verneemen konnen off d' regenten van de
Engelsche Comp. op de meeste Comptoiren kennisse en toe-
stemminge van dit werk gedragen hebben, off niet, en dewijl

A° 1623 die natie uijtgestrooijt heeft dat men door groote pijnigen hun Dienaars gecontringeert hebbe te belijden, waar aanse onschuldig waren, zoo heeft den Generaal Koen namaals A° 1626 eenige van de regters na Batavia ontboden en dezelve op eede laten verhooren hoedanig dit procederen toegegaan zij, ook twee van dezelve, namentlijk eenen Jan Joosten De Roij, en Teller zijn na't Vaderland gezonden, om getuijgenisse van dese saak te geeven.

Den Gouverneur gaat als Expres Commiss^s na Banda. Na deeze Executie wierde den Gouverneur nevens den fiscaal De Bruijn als Expres Commiss^s na Banda gezonden, om onderzoek te doen na't bedrijf van den Gouverneur Martijn Songs, en na bevindinge off denselven te ligten ofte op 't Gouvernement behoorlijk ordre te stellen, 'Twelk d'Engelsche wederom geduijd hebben, dat 't geschied sij, om onderzoek te doen op haaren agent aldaar, off hij niet meede van het voorsz. verraad kennisse gehad hebben, daar nogtans dezelve door d' g'executeerde in Amboina daar van onschuldig verklaart was.

Oost Ceeram's be- Die van Oost Ceeram en Goram hadden nu drie Jaaren de gedrijven ge- gevlugte Bandaneesen geherbergt, en door aanstoken derzelve weld aan hier en daar veele vijandelijke actien bedreeven teegens d'Nederlan- 's Casteels onderdanen met roven en wegvoeren van menschen, ders tot datse door gemelte Gouverneur Speult met de wapenen gedwongen wierden haar wederom met d' E. Comp. te bevreedigen, weshalven d' 23 O^{b^{er}} 1624 in het Casteel verscheenen zijn d' afgezanten van Ceeram Laut, Keffing, Goram, Goelij Goelij, Oerong en Quaas, met den Gouverneur een

Contract met Oost Ceeram en Goram. Contract makende, waarin hem onder andere belooven, met geen andere natie buijten toestaan van den Gouverneur eenig Contract te sullen maken, met hare vaartuijgen en Coopmanschappen regt voor het Casteel te senden, om neevens den Gouverneur alle verschillende questien af te doen, weerzijds de weggeloopene slaven en overloopers teegens gesette recognitie te restitueeren.

Clappus thuijnen ag- agter Nardika geleegeen 4000 Clappus nooten laten planten, ter Nardika waar van niet boven d' ses of zeven Hooftstuk opgekoomen geplaut zijn, dewijl het Land aldaar te mager was.

A 1625. A° 1625 heeft de Gouverneur Hⁿ Speult een musquets schoot van 't Casteel in 't Z. W. digt op strand een groot groot steen- steenen huifs gefondeert twee verdiepiugen hoog met veel vensters en Camertjes, zijnde tot een Hospitaal geprojecteert, doch met sulke dicke muuren, dat men er geschut had agter kunnen stellen, welk huifs gecontinueerd is door Jan van Gorcum en voltooijt door Philip Lucasz en genaamt Cottabaroe daar agter hij Philip Lucasz. ook plantede een vierkant veld vol Clappusbomen, en de Negorij Hative en Latoehalat wierden bijuten de Clappus thuijnen geleijd, dewelke te voren te digt bij 't Casteel lagen.

Quimilaha Daja hadde uu (als gezegt) zo wel alle de Ternataansche onderdaanen als tweede bondgenoten van d' E. Comp. zodanig afgetrocken, datze de Nagelen aan de vreemde handelaars ten meeste deele verkogten. De Gouverneur had haar al dikwels gedreijgt, ook alreede eenigsints in 't werk gestelt haar Nagelbomen aan te tasten, maar zij zijn hier door niet gebetert dies de Gouverneur genoodsaakt wierd, haar en haare Nagelbosschen met geweld in der daad aan te tasten, waar toe zig de geleegentheid zeer bequaam prezenteerde, bij 't verschijnen van de Nassausche vloot dewelke A° 1623 met 11 scheepen onder den Admiraal Jaques l' Heremite en den vise Admiraal Geenhuijsen Schapenham uit het vaderland gezeijlt is, waar van vier scheepen met den vice Admiraal, die voortaan als Admiraal commandeerde d' 4. April A° 1623 in Amboina g'arriveert zijn. Den Gouverneur van Speult stelde hun lieden strax voor, dat sij, hoewel in Staten dienst zijnde, egter tot hulp van de Oost Indische Comp. gekomen waaren, en gevolglijk een noodwendigheid zij de wrevelmoedige Ternataanen te straffen, weshalven geresolveert wierde met de geheele magt van scheepen en Corcorren derwaarts te gaan en hare Nagelboomen in 't Generaal aan te tasten, zoo wierde dan de Ambonsche Corcorren magt bij malkander vergadert, waar meede den admiraal in geselschap van de beijde Heeren Gouverneurs Herman van Speult, en de nieuwe Gouverneur Jan van Gorcum den 14 Maij van 't Casteel gescheijden en na Ceram off Hoeamohel afgestoken zijn, de scheepen Mauritius, Griffioen en David, gingen met den Admiraal na de bujten oft westzijde, van Combello en Lissidi maar het Jagt de Hoope

- A^o 1625. na de binnen ofte oostzijde, vaarende de Gouverneurs ordinaris op de groote Corcorre van Nussanive, dewelke zeven nadjoes hadde, en waarop neevens geheel Nussanive schepten, Amahussu, Hatu, en geheel Oerimessing. Op Loehoe tast men voor eerst de sterkte aan, daar de quimilahas resideerden, die geraseert wierde, de weederspannige negorijen wierden insgelijks afgebrand, dog de inwoonders over al vlugteden meest in 't gebergte; voorts alle Nagelbomen daar men bij konde komen wierden geschilt en bedorven van Serula booven Laâla af, nederwaarts tot den droogen rijsthoek, en van daar aan d'andere zijde wederom opwaarts tot Erang toe. In deeze Generaale distructie heeft egter d' eene plaats veel meer schade geleden dan d' andere, want wat aan strant en digte bij de werken stond most meest haijr laten, maar daar wierden geen diepe Landtogten gedaan. Onder anderen hebben Combello en Lissidi het grootste verlies geleden, twelk zijlieden evenwel door neerstige aanplantinge, zodanig herhaald hebben, datse in agt off Tien Jaren wederom rijke nagelplaatsen geworden zijn; niet te min is van die tijd af een onverzoenlijke haat van dezelve natie teegens d' onze gebleven, en de Ternataansche Quimilahas hebben van doen af met al haar magt gepoogt de Nagel handel van de Nederlanders af te wenden, en de vreemde handelaars insonderheid den koning van Makasser toe te eijgenen zo dat men dit 1625ste jaar wel voor 't begin van alle de navolgende revolten en den tweeden Ambonschen oorlog mag reekenen. Tot welke onlusten meest geholpen heeft quimilaha Leliatoe zoon van Bassij frangie, en navolger van quimilaha Daja in 't voorgaande Jaar overleden. Dit was een kleen mager mannetje, maar vol moeds en een bitter vijand der Christenen zijnd deselfde in ordre zeedert den 1te Sammarau of de 5de van Loehoe. Dese Extirpatie dan een Laatste wraak van Herman van Speult op Hoeamohel verrigt zijnde is den Admiraal Schapenham met de beijde Gouverneurs den 22. Junij weder na 't Casteel gekeert, en verders d' 18. Julij met de vloot den Gouverneur Herman van Speult na Batavia onderzeijl gegaan werdende den oud Gouverneur van de Christenen orangkaijen, die hem zeer beminden staatelijk uijtgeleijd, na datse van hem de bovengem. koldbanden ontfangen hadden te weeten de Hoofd orangkaijen guldene en d'andere mindere orangkaijen zilvere.
- Residenrie des quimilahas op Loehoe wordt aangetast.
- Generaale distructie der Nagelbomen op Hoeamohel.
- Oorspronk des haats tuschen die van Hoeamohel en de Nederlanders.
- die eerst agt Jaaren hier na terdegen uijtgebarsten is te weten op Loehoe.
- 2de Ambonsche oorlog.
- Herman van Speult ver- trekt uijt Ambon

A^o 1625. *Gemelte Herman van Speult op Batavia komende, werd van daar na Zouratten gezonden om aldaar een vloot te formeeren en na 't Vaderland te gaan, maar de Moesson verlopen zijnde is na 't roode meijr gegaan, alwaar gestorven en aan Land begraven is.*

d'Eerste *Den Gouverneur Herman van Speult heeft nog voor zijn*
 Erfbrieven *vertrek alle d'Erven rondom het Casteel Victoria geleege*
 van H. van *onder de burgerije verdeelt, en huulieden daar van erf brieven*
 Speult uit- *verleend, dog deze hebben niet lange konnen duuren, vermits*
 gedeelt. *de zee dagelijks veele Land wegnam en daar meede noodzakelijk*
een verschansinge van geheele Negorijen en woningen toebragt.
Want daar nu Halong leijd, lag doenmaals het Negorijtje
Amantelo met eenige duijtsche burgers woningen. Halong lag
verre daar van na de zee daar het nu teegen aanspoelt: Nus-
sanive lag op des Casteels pleijn, digte bij de Engelsche Logie,
Latoehalat en Hative, daar nu de Chineese Straat is. Als nu
vijff Jaaren daar na d'zee dit Land geweldig begon weg te
neemen, en d' oude portugeesche kerk daar door meede verviel
heeft den Gouverneur Philip Lucasz. de Negorijen beter uijt-
waarts moeten leggen gelijk hier na sal gezegt worden.

Insgelijks heeft gem. Gouverneur H. Speult het veld rondom dit Casteel geleegeen daar nog eenige Zagoe boomen stonden, ende naaste Valeijen alle tot de Jurisdictie des Casteels geoorlog, als leenen uijtgedeelt, aan die van Soija en Nussanive op die conditie, datse dezelve souden schoon houden, van de volwasse Zagoeboomen de helft genieten, dog geen boomen, pockelen dan met speciaal consent van den Gouverneur, en op 't aanwijzen van Gecommitteerden daar toe gesteld, volgens de Leenbrieven daar van gegeven op P^m. Januarij 1625; dog dewijl gem. inlanders die plaats noijt gesuijvert, maar gantsch hebben laten verwilderen, ook geen aperentie is, dat oijt de gelijke Zagoe bomen zullen voortkomen zoo heeft A^o 1633 den Commissaris en Gouverneur dezer Provintie D'E Heer Robbertus Padtbrugge de voornoemde Leenbrieven ingetrocken, en de Landerijen wederom aan 't vorige eigendom van d'E Comp. herstelt.

Chineesen
 satten haar
 op Ambon.

Onder meergem. Gouverneur hebben hun veele Chineesen

A° 1625. op Amboina beginnen neder te setten over dewelke men goedvond een uijt haare natie tot hoofd onder den Titul van Capitain der Chineesen te stellen, en is d'Eerste geweest een Herman gechristende Chinees na den Gouverneur Herman gent die tot werd 1re Cap onder de regeering van Artus Gijsels geleeft heeft, wanneer der Chineesen. hij door een ander Chinees die hij in zijn geregte zaak niet helpen wilde, Ellendig vermoord is.

CAPUT 10.

Van den 5de Gouverneur Jan van Gorcum. Amboinas toestand uijt het Rapport van den Commiss^s Gillis Zeijst. Tumult en moord op Combello.

Jan van Anno 1625 is Jan van Gorcum de vijfde Gouverneur in 't Gorcum. 5^e Ambonsche Gouvernement gekomen, te vooren geweese stuurman en A° 1619 Capitain in 't Casteel Batavia, zijn hoofd officieren waaren Philip Lucasz. oppercoopman, en Cassiopiyn Capⁿ zijnde den vorigen Capⁿ Jan de vogel, neevens andere na 't Vaderland ontbooden om relaas te doen van d'Engelsche Executie. Domine Rogier was Predikant, Domine Duprat d°. en Jan Dirksz. Schouten Eijss^r.

Pieter Car- In dit zelve Jaar is op Batavia aangekomen d'Heer Pieter pentier werd Carpentier en geworden den vijfde Generaal van Jndien, off generaal van den Tweeden van die geene, die haar vaste Residentie tot Indien. Batavia gehad hebben waar op den vorigen Generaal Jan Pietersz. Coen na 't vaderland vertrocken is; in Ternate regeerde de tweede Gouverneur Jaques Lefebre en in Banda Willem Jansz.

Quimilaha Den nieuwen quimilaha Leliatoe scheen den haat van zijn Leliatoe voorsaat g'Erfte te hebben, want hetzij uijt eijgen drift off twist over de uijt heimelijke ordre van zijn koning, zogte hij 't Ternataansche Limiet scheij- gezag over al op Ceram, als meede op Amboina door te dinge met dringen, met den Gouverneur gestadig twistende om de Limiet den Gouver- scheijdinge tusschen beijde Jurisdiction: want hij poogde d'onze neur. wijs te maaken dat voor uijt alle de mooren onder 's Konings gebied stonden, en dat met zodanigen drift, dat het ook tot feijtelijkheid quam dog A° 1626 heeft men een stilstand van wapenen gemaakt, waar bij wederzijds belooft hebben geen

A° 1625. vijandelijke actien te oefenen, de Limiet schijdinge op de oude

Stilstand voet te laten berusten, tot dat men dierhalven volkomenlijk
der wapenen verdragen souden wezen met haren koning en den Heer Ge-
nusschen den neraal, daar en boven belooft hij Leliato, dat alle Nagelen op
Gouverneur de plaatsen (hem onderhoorig) vallende, alleen aan d' Neder-
enquimelaha. landers zouden geleverd werden welke laatste belofte hij zoo
wijnig in zin hadde na te komen, als speck te Eeten want
de vreemde handelaars quamen en gingen alle moussous haren
gang, en haalden wel het meeste deel van haare Nagelen weg.

A° 1626. Anno 1626 heeft deze Gouverneur drie Reduijten gestigt of

Drie Reduij- immens gefundeert, als een groote sterke huys met een halve
ten gestigt. maan gen^t Middelburg op den Smallen hals of Passo Baguala

Een op de Tweede op de Z. Strand van 't Eijland Oma een klijne
Passo Bagu- Ronduijt, bij de Negorij Oma, maar al te dicht onder een stijl
ela gebergte, en daar toe sonder drinkwater. De derde op Honimoa

Op Oma. meede een klijne ronduijt, dewelke naderhand geworden is,
Endelaaste tot een zeepunt van de fortresse Hollandia.
op Honimoa.

Hoeto- Die van Hoetoemoerij woonden als nog aan 't Casteel,
moerij werd sijnde aldaar Anno 1618 weegens haare rebellie geplaatst,
op de Passo maar dezen Gouverneur heeftse gepardonneert en weder op
geplaatst. vrije voeten gesteld, leggende dezelve onder haar opperhoofd
Don Pedro op de Passo Baguala bij de nieuw gefondeerde
Ronduijt, van waarse allengskens naderhand na haar oude
Negorij op Leijtimors zuijdstrand wedergekeert zijn.

A° 1627 A° 1627 d'19 Maart is den Commissaris Gillis Seijst in
komt den Amboina verscheenen, om deeze en de naburige provintien te
Commissaris visiteeren uijt wiens Rapport wij den Generale toestant van
Gillis Seijst in Ambon. Amboina op die tijd aldus bevinden.

Hoedanig- 'T Casteel Victoria had doenmaals al watergragten en vier
heid van 't bolwerken in kalk en steen gelegd, dog de twee zee bolwerken
Casteel Vic- waren kleijnder en lager dan d' landelijke.
toria.

Aan d' zeezijde stond een groot woonhuys daar den Gou-
verneur en opperkoopman in woonden op wiens bovenste zolder
waren kleeden Pakhuijsen en een wapenkamer. Beneden waren
Pakhuijsen van allerhande vivres, aan d' andere drie zijden,

A 1627 waren woningen van Twee leege verdiepinge in kleene Camertjes en kottjes verdeelt, de Gardijnen hadden maar smalle aarde wallen: In welken stand dit Casteel verbleeven is tot het Jaar 1655 toe, wanneer het stux gewijs afgebrooken, aan d' zeekant weder nijtgelegt, en over sijn geheele lijf vergroot is.

Int geheele Gouvernement waren 450 gagie treckende Dienaren waar van 160 op de buijten plaatsen lagen, en het Casteel was niet meer als met 84 Militaire koppen beset, en dewijl zulx te weijnig was, zijnder nog twee versche Compagnien sterc 160 man bijgedaan, dog daar van mosten weer 32 man afgaan die voor de Moluccos gestedineert waren.

Fort op Larique. Op Larique lag een pallisaden fort met aarden borstweringen daar agter en Twee half gevulde punten, was oud en seer vervallen, in de midden stond des Coopmans hujs, van gabbe gabben gemaakt, met pannen gedekt, voorzien met vier stucken, een Coopman, een Sergeant, en 17 zoldaat en.

Fort op Oerien. Op Oerien meede zulk een slegt werk, maar kleender, voorsien met twee stucken, een Sergeant, een adsistent, en 23 zoldaat en.

Op Hitoe was te voren een bolwerk geweest en doenmaals een hujs voorzien met 2 stucken, een Coopman, een Lieutenant en 27 zoldaat en.

Fort op Pas Baguala. Een groot hujs op de Pas Baguala met een halve maan ten naasten bij nijt gemaakt, voorzien met 4 stucken, een Sergeant en 21 zoldaat en.

Hatoaha. Op Hatoaha lag een half steenen half planken hujs met pannen gedekt, voorzien met een stuk, een Zergeant en 20 zoldaat en.

Nog op 't zelve eijland bij de Negorij Oma een houten Hujs, zijnde de nieuwe ronduijt eerst begonden, voorzien met Twee ijzere stucken, een Zergeant en Tien zoldaat en.

Fort op Homma. Op Homma een houten Hujs voorsien met een Sergeant

A 1627 en 16 zoldaatën, op Koak zijnde den oosthoek van Elipapoetj's bogt hadde ten tijden van H. Speult, een houten Baricade geleegen gen^t Harderwijk, om een oog op der Ternataanen gedoente aan Ccerams Zuid zijde te houden dewelke na gemaakt verdrag ingetrocken was.

op Am- Op Amblau een fortje beset met een stukje, een zergeant
en 17 zoldaatën zijnde aldaar gelegd op 't verzoek der Jn-
landers om dezelve teegens het geweld der Ternataanen te be-
vrijden.

Landraad De Landraad bestond nog uijt dezelve perzoonen, gelijkse
Ambon Hⁿ Speult boven Capt 7 ingestelt hadde, behalven dat in
plaatst van den overleeden Latoe Consina tot nieuwe Radja
verkooren was, Laurenso De Sijlva in plaats van Lucas Carvaljo
was gekoomen.

Paulo Gomes hoofd der Mardikers de orangkajen van
Taviri en Pattij Nussanivi waren om zeker reeden uijt den
Landraad gezet, en in derzelve plaats gekomen Latoehalat
oppperhoofd van d' andere helft van Nussanive.

Dehalven deese was nog de Raad van Justitie, daar alle
Crimineele zaaken afgehandelt wierden, en een dagelijkse Raad
om Civile zaken te beslissen waar in presideerde den opper-
koopman.

In die tijd leverde geheel Leijtimor niet meer dan Zestig
bhr. Nagelen daar en teegen Laricque met zijn onderhoorige
dorpen hadde in een gemeene moesson 70 en in een grote
moesson 250 bharen.

Wat voor Loehoe konde in een goede moesson uijtleveren 400 bharen
en in ieder Nagelen: Lisidi Combello 300 off 400 d^{os} dog na de dis-
tructie door Herman van Speult met de Nassausche vloot
geschied waaren d' Jnlanders zeer onwillig tot het plucken
der Nagelen en watse kreegen quam meest in Vreemde handen,
gelijk dan in 't selve Jaar 3 Javaansche en twee Maleidse
Joncken op voorsz. negrijen waaren aangekoomen, aan dewelke
zij haare Nagelen verhandellden.

A 1627 Die van Hitoe haalden wel geene Vreemde Jonken aan op haare stranden maar zij wisten evenwel haare Nagelen heijmelijk over te voeren en dezelve haare handelaars bij te brengen, op datze altijd de schoonste personagie tegens de onse mogten spelen.

Cap. Hitoe's wreveldo- d' onse aangestelt, en wilde voor geen onderdaan maar wel dighed. voor een bondgenoot gehouden werden.

Ternataa- De Ternataanen op Loehoe hadden al twee Jaaren de armade men op Loehoe van haren koning teegens d' onze tot adsistentie verwagt, om Loehoe verzoeken hulp uijt datse sustineerden van d' onse verongelijkt te sijn, voornaamlijk Ternaten te in de Limietschijdinge van beijde Jurisdictionen en dat den gens de Nee- Gouverneur Speult haar Nagelboomen omgekapt hadde. derlanders.

Luciela Den Ternataanschen Stadhouder Leliatoe woonde doenmaals werd een zit- op Luciela daar hij sig met 90 Ternataanen sterk gemaakt plaats der quimilahas hadde, alwaar quimilaha Daja ook te voeren, gerecideert hadde, buijten twijffel uijt pure haat en mistrouwen teegen onse natie, haar van Gamasongij afzonderde, dog het kan ook wel sijn dat hij heijmelijk van zijnen koning Modafar aan- geport wierde het Ternataansche gezag in deze landen te verbreijden en de Nederlanders de voet dwers te stellen, want hij lang vergeten hebbende de weldaden in zijn rijk hem van d'E. Comp. aangedaan, zoude buijten twijffel dezen trotsen

Modafar quimilaha met zijn magt ondersteunt hebben, had hij langer staat in 't leeven gebleeven, maar hij is int zelve 1627ste Jaar overleden, ende hem in de regeeringe gevolgt zijn Neef Kitjil Hamsa onlangs uijt sijn langduurige manilhasche ge- vankenissee wederom te huijs gekomen en door de Spangiaarts, Hamsa word zo men gelooft opgemaakt, dat hij quanswijs zoude overloopen, 7 Coning in zien koning te werden, de Ternataanen wederom onder de Ternaten Spangiaarts te brengen en de Hollanders uijt Ternaten te schoppen.

Ternataa- De Ternataanen in Ambon begonden hoe langer hoe stouter men slaan te worden, en het was nu alweeder tot fajtelijkheid gekomen, eenige Nee- want sij hadden bij Nussalaut een Burgers prauw aangevallen derlanders en daar in dood geslagen twee Nederlandsche burgers en Agt doot.

A 1627. slaven gevangen genoomen. Den Gouverneur heeft hier over regt versogt van Leliatoe, maar die hem ignorant hield, schuijvende de schuld op die van Bonoa, dewelke quanswijs van Ternaten af en Tidore souden toegevallen zijn: zo dat daar niets afquam.

Order van Voortplan-ting der Na-gelbomen. Van het voorleeden Jaar aff heeft ijder ingeseten van Amboina tien Nagel boompjes moeten planten, welke ordonnantie den Gouverneur Jaarlijks heeft onderhouden, waar van een goede quantiteit Nagelboomen over geheel Amboina zijn gekoomen.

Larique en Wackasieuw. In deese tijd waaren die van Larique en Wackasieuw tot het kerkenraad beslooten dat men een proponent ofte krankbezoeker derwaats zouden senden, maar is zulk agterweegs gebleeven, tot kleine reputatie van die geene die hetselve hadden moeten bezorgen, want het moorendom naderhand aldaar zo vast ingewortelt is, dat men nu weinig kans tot dat goede werk siet.

Schoolen op Amboina. Op Amboina waaren doenmaals 16 schoolen teweeten, 2 aan 't Casteel, 4 in 't gebergte van Leijtimor, 6 d° aan d' overzijde van Alang tot Waijtoe, 2 op Oma en 2 op Nusalaut, behalven die waaren nog 18 mindere, hier en daar op de Eijlanden en in 't gebergte, die geen bijzonder schoolmeester hadden, maar stonden onder opzigt van de vorige: over de schoolen wierden eenige duijtsche opperschoolmeesters gesteld dewelke alwederom de duijtsche tale wilde invoeren en dierhalven alles vrugtelooz atliep blijvende de inlanders in haare oude onweetendheid. dewijl men de leere hun in een onbekende tale wilde opdringen.

Gillis Seijst. Den Commissaris Seijst in Amboina gedaan hebbende is d' 17 Majj A° 1627 na de Moluccos verzeijlt alwaar hij den konink Modafar nog in 't leven vond en kitsjil Hamsa in voorleeden maand ook aldaar aangekomen.

Hamsa komt tot sijn Ma-haze ge-lokenisse. Ondertusschen ontstond een onverwagte moeilijkheid in Banda, want als aldaar den nieuwen Gouverneur Pieter Valk op d' 28 Julij 1627 met een orembaaj de visiten agter het

A^o 1627 hoge Land dede, is hij van zijn Eijgen scheppers zijnde Poloroneesen met zijn geheele geselschap, den oppercoopman Pieter Valk Jaques Senepaar, Cap. Nicolaas Kolf en den Secretaris Isaac bandase ge- verneur ge- vankelijk na Ceram ge- voert.

Jan van Gorcum vertrekt na Banda.

item na Ceram.

Verlost den gouverneur.

komt weder op Ambon.

hoge Land dede, is hij van zijn Eijgen scheppers zijnde Poloroneesen met zijn geheele geselschap, den oppercoopman Jaques Senepaar, Cap. Nicolaas Kolf en den Secretaris Isaac bandase ge- verneur ge- vankelijk na Ceram ge- voert, om welke wederom los te laten de Cerammers geen andere conditie wilde aanneemen, als dat men alle de gevangene Poloroneesen weder op vrije voeten soude stellen waar toe die in Banda geen Raad wisten, dierhalven is den Ambonschen Gouverneur Jan van Gorcum genootsaakt geworden met eenige magt van d' Ambonsche Corcorren Zig derwaarts te begeeven om haarlieden met goede raad en hulpe bij te staan, invoegen hij zig den 1sten met 12 Ambonsche Corcorren op de reijse begaf derwaarts aan, maar door hard weer, weder te rug gedreven zijnde is hij niet voor den 23 met 9 Corcorren in Banda g'arriveert, en aldaar kennisse gekreegen hebbende op wat negorij den Gouverneur gevangen sat, heeft hij zig na Ceeram begeeven, en quam op de 2 gber voor Killebon, alwaar hij na eenige kleijue drijgementen den Gouverneur met zijn geselschap, zonder randsoen weder los kreeg, behalven den opperkoopman Senepaar, dewelke allang te voren in 't oversteeken na Banda weggeraakt was, zonder dat men ooit heeft kunnen weeten waar hij heen gekomen sij. Hij bragt den Gouverneur seer sieklijk d' 10 gber in Amboina, van waar wat bekomen sijnde hij d' 22^e Xber met 2 scheepen weeder na Banda ging.

A^o 1628. Anno 1628 d' 3 Januarij quamen weder in Amboina aan, Maarten Jansz Vogel en den Coopman Gregorius Cornelissen afgezonden van den Generaal Jan Pietersz. Coen die in 't voorleeden Jaar weder uijt het vaderland gekoomen en voor de tweede maal Generaal van Indien gekomen was.

Jan Pietersz. Coen voor de tweede maal Genl van Indien.

Gemelte Commissarissen geen klagten aan 't Casteel vernoomen hebbende, vertrocken na Hitoe en Loehoe om met den quimilaha Leliatoe te accordeeren over de Limietschijdinge

Gem. Commissarissen vertrekken na Hitoe en Loehoe.

van des konings en Comp^s landen, want Leliatoe sustineerde dat men niet eerder tot een goed verdrag en vrede konde koomen voor en alleer des konings onderdaanen (die de

A^o 1628. Comp. na zijn oordeel genoegsaam met geweld aan haar hield) onderhandeling met de Quimilaha Lehatoe. gerestitueert wierden, hij stelde ook schriftelijk in een pretentie van so veele plaatsen, dat de Comp. genoegsaam het beste en meeste deel van Amboina hadde moeten overgeeven, dog alles zonder bewijs en fondament, en den Gouverneur Philip Lucasz heeft dezelve pretentie grondig en schriftelijk gerefuteert, in een acte namaals in Augusto door hem ingestelt dewelke nog te vinden is in 't Contract boek zo dat de zaak voor die tijd ongedecideert hangen bleef. Vermits d' onze in de onregtmatige pretentie van dezen Leliatoe geensints konden verstaan men las doen ook voor een placcaat op Hitoe en Loehoe waar bij stiptelijk verboden wierde het overvoeren en verkopen der Nagelen aan de vreemde handelaars.

De Commissarissen bragten ook meede een ordre van den Generaal dat men alle buijten plaatsen daar geen formeele Comptoiren waren zoude ligten en intrekken, weshalven Cap. Westerman afgezonden wierd, voor eerst na Amblauw, en ligte het zelve Guarnizoen, tot groote alteratie van d' Inlanders dewelke voor de vexatie der Ternataanen bang zijnde verzogten dat men ten minste 3 man aldaar wilde laten, 'twelk hun toegestaan wierd.

Voorts wierde geligt het Guarnizoen op Hatuaha en datzelve huijs afgebrooken, dog de ronduijt op Oma bleef met 7 mannen bezet, 'tvolk op Oeliasser en Nussalauw wierd ook meede ingetrocken als meede Oerien latende aldaar ses man. Het nieuwe huijs op de Passo bleef nog ter nauwer nood staan, alzo het g' oordeelt wierde aldaar zeer nodig te zijn meest om de wispelturige volkeren van Oetoemoerij in den toom te houden: het afbreeken van het nieuwe ziekenhuijs op Hatives strand wierde ook gestaakt en met opbouwen voortgevaren, alzoo hetzelve zoo quaad niet geleegeen was, als men den Generaal had wijsgemaakt.

In de maant Maart waren 14 vreemde Jonken in de Ambonsche gewesten verscheenen te weeten agt op Loehoe, 4 op Combello, en 2 op Manipa. En of wel den opperkoopman Philip Lucasz. op de 7 Maart na Loehoe gezonden wierd, om Leliatoe aan te maanen tot het onderhouden van Contracten,

A^o 1628. so stond egter de Nagel Leverantie geheel stil werdende de Loehoeneese opentlijk door de onse betrappt datze de Nagelen na Combello voerden, wiens Pattij d'onze volmondig liet aanseggen, dat hij nog met den Gouverneur nog met den Combello is quimilaha iets te doen hadde, en dat hij geene Nagelen konde weeder-span- of wilde leveren, vermits H^u Speult hem sijne meeste boomen nig en wil omgekapte hadde, en eer hij daarom wilde sodanig gequelt niemand sub- zijn, zoude hij de resteerende liever selfs omkappen, waar toe het zijn hem den Gouverneur Jan Van Gorcum al in 't voorleeden Jaar bijlen en volk gepresenteert hadde, Leliatoe wel de Jonken van Combello af en voor Loehoe gebragt hebben, waar toe Leliatoes hem d'onze geen hulpe presenteeren wilde also zij zijn ge- gevijn-dheid vijnsdheid wel wisten, dat hijse maar op Loehoe wilde hebben, om de profijten van de vreemdelingen alleen te trekken.

Jacob Le- Op den 8sten April verscheen in Amboina den oud Gouverneur febre komt in Jacob Lefebre verlost zijnde in Ternaten door den president Ambon. Gillis Zeijst, en met hem quam ook over den coopman Jacob Jansz. Patacka, hij bragt meede een brief van den nieuwen Coning Hamsa aan zijn quimilaha en andere orangkaijen van Ternaten Amboina, hun lieden allen op hooge straffe verbiedende de Nagelen aan iemand anders dan aan de Nederlanders te leveren, maar also d'onze meer diergelijke brieven van den overleeden koning bekomen hadden, daar niets opgevolgt was, Coning Hamsa ver- bied nagelen aan vreemde handelaars te leveren. zustineerden zij datse ook van kleijne kragten zijn, want den quimilaha ging in zijne quade gangen dagelijks voort, en daar wierde niet een pond Nagelen meer geleevert: weshalve

Comp^s om- het Jagt Moha na Loehoe, en 't schip de Grijffloen na Com- slag op Lo- bello wierden gezonden om Comp^s omslag en volk van daar hoe en Com- te ligten als meede 3 bijlen en 3 Parrangs op Combello aan bello gezigt. den Pattij te leveren, om volgens sijn meermaals gedaane beloften de resteerende Nagelboomen om te kappen, maar de Bylen en parings aan den pattij ge- onse beliepen een ongeluk op Combello, dat onvoorzigtig een sonden. musquet van onse soldaten los ging, en een Inlander daar omtrent staande zodanig trefte dat hij ter aarde viel dog niet doodslag op bestierf, waar over sulken ophoop onder de Combelleesen, dog Combello. meest van de Macassaaren ontstont, dat de onze confuselijk na

1re Neder- de boot moesten loopen, agterlatende vijf dooden, waar onder den landers bloed op 's Conings Land gestort. schipper van 't gem. schip Frans Leendert Valk een was, zijnde dit het Nederlandsch bloed op 's Conings Land door ophoop gestort.

A^o 1628. De beide Gouverneurs hebben op d' 26 April op Hitoe vergadert zijnde, Letiatoe aangesprooken om regt te doen over dezen moord, waar toe hij wel groote beloften dede, maar daar en is niet opgevolgt, en men vond in Amboinas rade goed, dit werk nog soo wat in te sien en om deze eene zaak's wille tot geen openbaare oorlog te komen.

Vloot van 40 Xoeilaase Corcorren Gaat op Loehoe. In Maart zeszes jaars arriveerden ook op Loehoe een vloot van 40 Corcorren, zijnde meest te samen geraepte vaartuijgen uijt de Xoeilaase Eijlanden dewelke onderweegs twee Boetonsche vaartuijgen na 't Casteel stevenden hadden aangesnoert en op Loehoe prijs gemaakt. De onse eijsten restitutie daar van, alzo hij met brieven van den Boetonschen Koning aan ons gezonden wareu, maar wierden van Leliatoe aan Coning Hamsa geweest, Excusecrende hij zig, dat hij over die vloot niets te zeggen had.

Jan van Gorcum neevens de twee Commiss^{en} vertrekken na Batavia. Eijndelijk is den Gouverneur Jan van Gorcum hebbende 3 m. aan een swaar accident het bedde bewaart op d' 16 Junij in gezelschap van voorn. twee Commiss^{en} na Batavia en voorts na 't vaderland verzeijlt van waar hij na ses Jaaren weeder uijtgekomen, en Gouverneur in Ternaten geworden is, onder de naam van Jan van Broekum, aldus hernaamt na een heerlijkheid die hij ondertusschen in Holland gekogt hadde: met gem: Heer van Gorcum heeft den quimilaha neevens die van Loehoe, Combello en Lissidij haar gecommitteerdens aan den Generaal gezonden, met een klagschrift over d' onze, dat wij haare Nagelboomen gerasceert hadden, en veele van haar onderhoorige volkeren aanhielden.

CAPUT 11.

Van den 6^{den} Gouverneur Philip Lucasz. Kitsjil Aly, Capⁿ Laut komt in Ambon, en wat hij aldaar heeft uijgerigt.

Philip Lucasz. gouverneur van Amboina. Anno 1628 d' 16 Junij is in zijn regeering getreden d' 6de Gouverneur Pieter Lucasz. van Middelburg doen bij de 3 jaaren geweest oppercoopman en secunde Perzoon dezer Provintie, hebbende te voeren de maleijdsche Landen wel bezogt en dezelve tale zodanig geleerd, dat hij de gaauwste mooren in deze Provintie konde beschaamen.

A° 1628. Zijn Hoofd officiers waaren Nicolaas Meersman opperkoopman
 Zijn Hoofd aan 't Casteel, Jacob Jansz. Patakka namaals A° 1629 opper-
 officiers. koopman op Loehoe, Gerrit Westerman Cap:, d° Jan Du
 Crat, Predicant, Wouter Melchiorz., d° Jan Ottens Coopman
 Gillis Zeijst en fiscaal. Gillis Zeijst was president in Ternaten. In Banda
 preesident in Pieter Valk en na desselfs vertrek als President Jan Jansz.
 Ternaten. Visser.

Lucasz. In Augustus heeft d' heer Philip Lucasz. zig naar Hitoe
 houd den qui- getransporteert alwaar den quilaha Leliatoe neevens d'
 milaha voor opperhoofden van Loehoe, Combello, in Lissidij ook verscheenen,
 de schrifte- om hunlieden voor te houden de bovengem. wederlegginge
 lijke weder- schriftelijk ingestelt teegens Leliatoes preetensie, waar neevens
 legginge. ook d'orangkaijen van Leijtimor en Hitoe haare opregte ver-
 klaringen deden, aangaande d' oude possessie der Ternataanen,
 gelijk breeder te sien is. in 't oude Contractboek. Maar men
 konde tot geen verdrag komen en de saak wierd uijtgesteld
 tot dat de Generaal en den Koning in deze landen zouden
 verscheenen sijn waar toe Philip Lucasz. ook den Genl seer
 aanmoedigde als zijnde sonder desselfs presentie in deeze
 quartieren niets goeds uijt te werken.

Leliatoe wilde ook de Macassaarsen voor geene vijanden
 verklaaren tot nader ordre van sijn koning, den prijs der
 Nagelen verhoogt hebben, en een gevlugt slaaf restitueeren;
 voorts de twee moorden op Combello en Nussalaut gepleegt
 met veele omweegen verschoonende, de kleeden wierden egter
 tot civielder prijs gestelt mits datze alle de Nagelen zonder
 fout in onse handen souden leveren.

Voortplan- Op Leijtimor en in de Oeliassers wierd de aanplantinge
 tinge van Na- van Jonge Nagelboomen met ernst voortgeset, alzo men van
 gelboomen. te vooren zag, dat men eerlang met Loehoe en Hitoe in
 oorlog zoude moeten komen, en op Leijtimor haddense alreede
 die van As- soo toegenoomen dat men in een goede moesson 150 bh.
 -aloeloe re- ontfing.

belleeren en Die van Assaloeloe speelden doenmaals den beest, haar ab-
 weigeren de soluijt ontreckende van 't Casteels gehoorszaamheid, zodat ook
 autorisatie van den nieu- op 's Gouverneurs autorisatie niet verschijnen wilden. De
 van den nieu- we gouver-
 neur bij te woenen.

A° 1628 burgerij van Ambon was doen in een soberen staat, stekende Soberen in sware schulden aan d' E. Comp.: weshalven zijlieden op 't staat der bur- voorschrijven van den Gouverneur, ontslagen wierden van de gerij in Am- twee pachten namentlijk der visserij en Clappusboomen, die bon. hier en daar in haar erven stonden.

t Jagt Mo- Men vond goed 't Jagt Mocha na de Straat Boeton te che vertrekt senden, om aldaar te kruijssen op de Macassarse Jonken die na Boeton. van Combello na hujs stonden te retourneeren om revengie te nemen wegens de moord, meest door haarlieden toedoen op Combello gepleegt, en in dezelve straat te blijven tot het kenteren van de moesson.

den Cap. Met de 7ber^s. scheepen zijn op het aanmanen van den In- Tepil Gouverneur na Batavia vertrokken den ouden Cap. Hitoe Tepil na Batavia met vier Leijtimorsche orangkaijen als Don Andrea Soijsa, zenden radja Nussanive, Don Lourenso, radja Soija, Don Manuel zevens 4 o- Castanja, Hoeckum van Hative en Paulo Gomes hoofd der rangkaps. Mardijkers, om den nieuwen Generaal te begroeten ook wierde t Justus Hur- verzorgt om den taalkundigen d° Justus Hurnius voor de nus wordt predicaant in deze gewesten te zenden, dewijl men bespeurde vo Batavia dat de voorige Leeraars wegens onkunde der taal en schaars- verzorg. heid der visitatien weijnig dienst onder de Inlanders deden.

Metrouwen Omtrent dezen tijd groeide een heijmelijke wrok en mis- ssa ko- trouwen in Ternaten tusschen den nieuwen Coning Hamsa en t Hamsa een Capⁿ Laut Kitjilli Aly, dewelke seer misnoegt was dat t men hem in 't verkiesen van een Coning tweemaal had voorbij gegaan, dierhalven hij occagie sogt, om zig van Hamsa te t t. t. t. ontslaan, waar na Hamsa alzo ijverig tragte.

Men gaf voor dat men zo stil niet moste zitten, maar een vloote toerusten en daar mede nieuwe Landen gaan winnen, waar toe Kitsjilli Aly zijn dienst presenteerde 't welk Hamsa zeer gaarne toe stont.

Hier op dan A° 1628 wierde een vloot te samen gebragt van 27 Corre Corren op hebbende omtrent 1500 Coppen, waar over tot opperhoofd gestelt wier, de voorm. Caitsjilli Aly als Capⁿ Laut met een ample Commissie van den Coning dat hij

A° 1628. voor Eerst na Amboina zoude gaan, de questien wegens de Limiet scheijdingen aldaar voorgevallen en andere geschillen vereffenen en voorts na de Xoelasse Eijlanden en Bangaij gaan en de Maccassaaren daar uijt verdrijven, dewelke aldaar waaren ingevallen. Hamsa zegt buijten twijffel bij deese geleegenheid Alij aan kant te helpen. Dese daar en teegen (soo men oordeelde) zig ijvers in Amboina needer te slaan en voor koning op te werpen, nadat hij de onderdaanen over al wacker soude geschoren en een goede buijt vergadert hebben.

Kitsjialij Alij kwam dan in Augustus 1628 met gem. vloot
 komt op Ceraam. voor Assahoedij aan, wanneer juijst een aardbevinge aldaar voorviel, 't welk de Julanders niet veel goeds van deze overkomst dee voorspellen; hij bragte meede in zijn geselschap den quimilaha Loehoe zoon van Adja en Neef van den regeerenden Leliatoe, om dezelve soo het nood was in Amboina voor te stellen, vermits d' onze over Leliatoe al voor lange geklaagt hadden.

komt aan 't Casteel. Den 14^{en} October quam hij met 14 Corcorren aan het Casteel en wierde feestelijk ingehaald, gevende bij zijn aankomste groote hoope, dat hij veel goeds in deese quartieren zoude uijtwerken, gelijk hij ook ligtelijk gedaan hadde ten waare hem de nijldige quimilaha's over al, dog heijmelijk den voet dwars gezet hadde. Hij verklaarde strax de Macassaarsen voor vijanden, en verboot dat men dezelve nieuwers zoude aanhaalen, ook wierde op d' 22. xber een accoord getroffen tusschen hem en den Gouverneur Philip Lucasz. behelsende
 accoord met Kitsjialij gemaakt. ten principaalen, dat men de Nagelen volgens d' oude contracten zoude leveren, de Maccassaaren vijandelijk vervolgen, geen onderlinge flugtigen aanhouden, ijder parthij in zijn besit te blijven zoo als sij doen waaren tot nader decisie welk accoord mede geteijkend hebben, den quimilaha en resteerende orengkaijen van Hoeamohel.

Hij verbleef 2 geheele maanden aan 't Casteel buijten twijffel om zig van alle geleegentheid terdege te informeeren want hij wel wiste dat de beijde quimelahas met zaloezij tegens hem ingenoomen waaren, ondertusschen begon sijn volk aan 't Casteel de Pijpen wat te stellen volgens den aard der Ter-

A- 1628. nataanen, weshalven onse inlanders hun te samen rotteden en sloegense uijt de tuijnen. Eijndelijk d' 5 Xber vertrok hij na Hitoe, en voorts na Loehoe, werdende op beide plaatzen heerlijk ingehaald en beschonken met een vereering van 2000 rd^s aan waardije van kleeden en gongen.

Op Loehoe vergaderde hij weeder zijn vloot en bragt 35 Corcorren te samen, waar meede hij voorgaf de Zuijd zijde van Ceram te willen bezoeken en de gevlugte Bandaneesen opvangen.

A- 1629. In Januario 1629 stak hij af van Loehoe en quam bij onsen Gouverneur die hem doenmaals op Ihamahoe onthield om eenige verschillen aldaar voorgevallen af te doen. Juijst quam ook doen aldaar te verschijnen:

Gisbregt van Lodestijn komt in Ambon. Den Heer Gisbregt van Lodestijn, komende van Batavia en gesigneert Gouverneur voor Ternate: Alij gaf voor dat hij na Cerams oost Cus^t ging om eenige tribuijt in te vorderen, welke die Negorijen in 30 Jaaren niet betaald hadden. Dit wierde hem wel afgeraaden ende vermaant 's Comp^s onderdanen geen vexatien aan te doen. Hij ging egter zijn gang, en quam na een maand uijtblijvens onverrigter saak op Loehoe wederom aan.

Radja Boe- Ondertusschen was op Hitoe aangekoomen een Javaansche
 gesant een
 gesant naar
 Hitoe. Jonk met voorgeeven datze van Radja Boekit off Ghiri een
 gesant aan de HitoeEsen bragten welkers voor ouders van Java
 afkomstig zijn, om de oude vrundschap te onderhouden maar
 de onzen sagense voor een handelaar aan, namense in arrest en
 stelden vijf Perzoonen daar van gevangen. Hier over quam
 een groot spook met de HitoeEsen, dat men haare stranden
 gevioleerd hadde, en wilden geen gemeenschap verder met Onze
 houden, eijndelijk wierd de saak door tusschen spreken van
 Alij bijgelegt en de gevangene weer los gelaten. Hier en tegens
 had Leliatoe een braaf schelmstuk aangeregt op Laricque en
 Assaloeloe, welke beide Negorijen hij tot afval aan 't Casteels
 gehoorsaamheid aangestookt hadde, en belaste haar na niemand
 anders dan de Ternatanen te luijsteren: ook waren in Februarij
 op Boeros Zuijd zijde aangekoomen, 15 Macassaarsche Jonken

A° 1629. met 3 Poraps zijnde Waijsamma doen de beste Nagel plaats, alwaar kort te vooren d' onze ook twee Javaanse vaartuijgen veroverd hadden, willende de Boeroneesen de Javaanen aan d' onze niet laten volgen met vergeeven datze van een religie waeren, weshalven den Gouverneur om de Macassaren te vervolgen vergaderde 18 kloeke Corcorren aan 't Casteel en begaf hem derwaards, dog de vijanden waren voorvlugtig weshalven hij na Manipa schepte, alwaar sig Alij voor die tijd onthield, daar men in een hevig discoursse geraakte, want den Gouverneur te ontvreedden zijnde, dat men tot die tijd toe nog geen satisfactie had gedaan, over de moord op Combello geschied, begon men harde woorden tegens Kitsjil Alij uijt te voeren, zeggende dat hij in alle den tijd van zijn aanwezen niets uijtergerigt ja de saak nog meer verwerd had, alleen had hij d' arme onderdaanen met schattingen uijtgeput, en wilde nu met gevulde zacken doorgaan, verders eijchte den Gouverneur dat een nieuwe quimilaha op Loehoe tot ons Contentement mogte gesteld werden, alzo men met Leliatoes trotse natuur niet konde te regte koomen. Den Ternataan kropde deze reproche op met een moorsche geveijustheid en stelde den quimilaha Loehoe voor volgens der onzen verzoek, met vergeeven dat hij Leliatoe uijt den lande wilde voeren, 't welk egter niet geschiede, en hebben deeze beide snoode quimilahas diu goeden prins zoo bedroogen datze al zijn volk van hem afkeerig maakten, zoo dat hem het meeste daar van op Manipa verliep.

Assaloeloe en Laricque werden wederom bevreemdt. Den Gouverneur van Manipa na huijs keerende dede in passant de afgeweekene negorijen Assaloeloe en Laricque en beweeg dese door tusschen spreken van Capⁿ Hitoe tot het weeder afkoomen, haare foute pardonneerende also zij seijden door Leliatoe verleijdt te zijn, alleenlijk hun zeeker geld boete op leggende tot profijt van de Hongij.

Capt. Hitoe met de Leijtimorse Orangkaijen komt weder in Ambona. Met d' Eerste scheepen dezes jaar 1629 zijn de Ambonsche orangkaijen te weten den ouden Cap. Hitoe Tepil en 2 Leijtimorsche orangkaijen van Batavia weder te rug gekeert, zijnde twee derzelver Paulo Gomes hoofd der Mardijkers en Manuel Castanja van Hative op Batavia overleeden. De HitoeEsen wilden haren Cap. Hitoe feestlijk inhaelen, en tot dien eijnde

A° 1629. haare Corcorren afsetten, 't welk hun verboden wierd, 't geen
 HitoeEesen sijlieden zeer qualijk namen, willende anders niet dan voor
 vullen geen vrije bondgenooten en geen onderdaanen van d' Comp. gekent
 Onderdaanen zijn. De wedergekeerde orengkaijen breijden door geheel
 maar Bond- Amboina ook zeer groot uijt den manlijken teegenstand die de
 genoten gen' Nederlanders tegens den keijzer van Java off Mataram gedaan
 werden hadden dewelke in 't voorleeden jaar van Augustus tot December
 de stad Batavia met een groote magt onder den veld Heer
 Batavia Boeraxa hart belegerd, bestormt en Eijdelijk met verlies van
 vrugteloos 1200 mannen vrugteloos hadde moeten aftrekken.
 belegerd door
 de Javanen.

Halaene In absentie van den ouden Cap. Hitoe was hetselve Land
 regeert bars geregeerd door sijnen soon Halaene, dog onder opzigt van den
 is gehaat. ouden Samsammoe uijt den stam Tanhitoemessing. Gem. Halaene
 was een barsch en stout jongeling voerende grote statie van
 Lijfwagt en oppassers tegens de gewoonte zijner landslieden,
 weshalven hij bij vele in den haat raakte, die van zijn gesag
 zогten te onttrekken; als zijn vader weder thujs gekeert was,
 Samsammoe heeft den ouden Samsammoe met Consent van den Gouverneur
 niet zig ne- de stijlen berg van Capaha ingenoomen en zig met de Negorije
 der op Ca- Hausihol een gedeelte van de Negorije Hitoelamma aldaar
 tha. nedergeslagen, uijt puure jalousij tegens het overmatig gezag
 van Cap. Hitoe, welken berg 14 jaaren daarnaar tot den Zetel
 der rebellen is geworden.

Mamalo Die van Mamalo insgelijks eenige offensie van de Hitoe Esen
 scheyd sig af geleden hebbende, zijn van derzelver verbintenis afgeweeken
 an Hitoe. en een eijgen regeeringe op hun zelven gemaakt, hijmelijk
 met de Ternataanen houdende, van dewelke op de aanklagte
 van Cap. Hitoe vijff principaele perzoonen aan 't Casteel ge-
 vaugen wierden gestelt, 't welk meerder verbittering verwekte
 zoo datze de HitoeEzen dreijgden den oorlog aan te doen,
 zijnde buijten twijffel door die van het Huijs Tanhitoemessing
 die mede geen goed oog hadde op den barschen Capitain
 Hitoe aangestoken.

grootte aar- Wij moeten in passant hier mede aanvoeren het verschrikkelijk
 beving en ongeval, 't welk in dit jaar Banda overgekomen is, door een
 watervloed in vervaerlijk aerdbeving en watervloed want op d' 1. Aug^s 1629
 Banda. dezès jaers in de voornagt ontstond eerst een schrickelijk

A° 1629 aerdbeving ende een half uur daer na bij stil weer en zonder eenige wind verhieft hem de zee tusschen Selam en Neijra gelijk een hogen berg, die aen d' eene zijde recht op 't Casteel Nassau en de negrij Neijra aanviel, alwaer 't waeter negen vadem hoger stond als een gemeene springvloed en het Casteel zelfs binnen en buijten bijkans de helft vol water; het Hooft van swaere steenen gemaekt voor dito Casteel met een groot stuk van de beerin nevens vele swaere steenen die op 't land laegen, door den metselaer toebereid wierden weggeslaegen. Een swaer ijzer stuk van omtrent 3500. R op 't Casteels pleijn leggende, wierd wel 36. voeten van sijn plaats geworpen. Eenige huijsen dicht bij strand staende wierden weggevoert. De resteerende meest in stukken geslaegen, zijnde de menschen door het voorgaend aardbeeving tot het vlugten tijdig aangeport, te weten die in de Negorije, maar die in 't Casteel beslooten en met water omcingelt waeren tot een vierig Gebed zoodat er bij dit ongehoorde ongeval geen zonderlijke schade aen menschen geschied is, behalven dat het huijs daer den Fiscael Isac van der Voorde in woonde, met hem en zijn huijsvrouw weggespoelt is, hij selfs is noijt voor den dag gekomen, maer zijn huijsvrouw wierd door een ander bhaar van de zee weder aan land gesmeeten en gesolveerd. Het grote schip den Briel op stroom voor anker leggende, heeft door dezen waterberg geen ander aanstoot geleden, als dat het opgeligt en driemaal in een cirkel gedraeijt is; aen d' ander zijde viel dezen waterberg op Louthoir aan, alwaar hij mede een groot steenen hooft met eenige dikke muuren van opgelegde steenen glad weggespoeld heeft, voorts oplopende tot d' hoogte van 13. voeten boven een gemeene sprink vloet.

Een Jonk bij den hoek Maudjangien leggende wierd opgenomen en aghter d' steene Logie op 't land gezet 'sanderen daegs wierd een menigte van visschen hier en daer op 't land dood gevonden. De visschers in ruijme zee hadde van dit oplopen des waters niet geweten, zoo dat het sijn oorspronk en omswier nieuwers gehad heeft als in 't Canael van Banda.

Meer particulariteiten en zeldsamen geschiedenissen van dit ongeval vind men wijldlopij aangeteijkend in 't Bandaese dag register. Of dit aardbeven in Amboina mede gevoeld zij vind men niet aangeteekent, meer omdat d' Inlanders verhaelen bij Kitsjil Alijs aanwezen een groot aerdbeving in Amboina voor-

A 1629 gevallen te zijn, 't welk wij na Gissinge boven bij zijn aankomst gestelt hebben, zoo zoude men mede niet qualijk oordeelen 't zelve in dit jaer voorgevallen te zijn.

Labatti Boetons kitsjil verleid veel volk op Amboina. Amboina wierd daer en tegen omtrent dezen tijd ontrust door eenige quade menschen, namentlijk door den Boetonschen Kitsjil Labatti. Dewelke met zijne Boetonders in Aug^s eenige conspiratie aen 't Casteel aanregte, vele getrouwde vrouwens en slaeven die sij te voren verkogt hadden verleijdende, waer mede zij wilden wegvlugten dog eenige wierden agterhaeld, twee mannen met koorde gestraft, en twee vrouwen gegeeselt.

Kitsjil Alij onthield zig te dier tijd op 't Eijland Bonoa en omtrent Assahoedij, hebbende zijn vaertuijgen op Manipa en Kelang opgehaald om te vertimmeren, dog konde geen l^s. stuks meer uijtmaken alzoo hem het volk hoe langs hoe meer verliep, zijnde veroorsaekt door de beijde quimelahas die hij meest bij hem hield quanswijs tot zijn raadslieden dog eijgentlijk om haer in zijn devotie te houden.

Calimbatta koningsgezind komt in Ambon. Als hij nu in 7ber uijt eenen Calimbatta Coninglijken officier, onlangs uijt Ternaten gekomen verstond, dat den koning een groot misnoegen schepte over zijn gedoente in Amboina keerde hij weder na Manipa, en overleggende, dat hij nu soo wel bij den konink als bij den Gouverneur buijten gunst was, liet het oog na vremde potentaten gaen. Invoegen hij den volgenden October den voorz Calimbatta een gezandschap afvaardigde aan den konink van Macasser onder pretext om van denselven de afgenomene landen in 't goede wederom af te eijsschen, off hem den oorlog aen te seggen. In zijn mistrouten werd hij

Alij send gezandschap na Macassar. nog weer gestijft bij de aankomste van 's konings tweede gezante den Sengadji Cajoo dewelke 24 9ber in Amboina quam met schriftelijke en mondelijke last aen Kitsjil Alij en verders om na zijn doen te vernemen, en aen d' onze Konings misnoegen over denzelven regt uijt te verklaeren, dat hij (Alij)

Sengadja komt in Ambon mede als gesand. zoo weijnig in deze landen uijtregte. In dezelve maand vertrok dan Alij van Manipa na Boero, om d' eene plaets niet al te lastig te vallen, en zette sig neder op Wajssamma, met voorgeven dat hij in korten Tomahoe en van daar na Bangaij bij de Ternataenen Gape gen^t wilde vertrecken, maer men bemerkte

Kitsjil Alij trekt na Wajssama.

A^e 1620. dat hij nog soo lange in deze quartieren soude verblijven tot dat hij de Nageltol van d' aanstaande moesson soude ingehaald hebben.

Loehoe de Den voorn. Sengadja Cajoo bragte ook mede van den Coning
6te quimelaha de ratificatie van het gecontracteerde tusschen Alij en den
ofstadhonder Gouverneur, item de acte van authorisatie voor den nieuwen
van Ternaten. quimelaha Loehoe weshalven hij na zijn residentie op Loehoe
draegt sig trok en liet sig aldaar solemneelĳk voorstellen. Hij toond sig
in 't eerst wel in 't eerst ijverig en welgenegen tot onsen Maat, verdreef
de vreemde handelaars van Loehoe, en dede de Nagelen be-
hoorlijk aan d' onze leveren, belovende daer en boven de
zaken te zullen dirigeren, dat wij een stene Logie op Loehoe
souden hebben, 't welk de Loehoeneesen niet aanstond.

Jalousij De oneenigheid tusschen Hitoe en Mamala was in 7ber wat
tusschen het bijgelegt en de vijfť gevangene wederom gelargeert dog bleeff
huijs Tanhi- de jalousij van het huijs Tanhitoemessing en insonderheid
toemessing de jalousij van het huijs Tanhitoemessing en insonderheid
en Cap. hitoe. van Cajooan in 't gemeijn orangkaja Toea gen^t nog al con-
tinueeren tegens het barsche gezag van Cap. Hitoe en zijnen

Halaene soon Halaene, die doenmaals den titul van Hoecum Hitoe
werd Hoe- voerde. Die van Mamala beschuldigden opeubaerlijk deze
cum. beide, datse hun Lied en de 15. oosterlijke dorpen van
Hitoe dwongen Nagelen aan haar beiden te leveren, diese
aan de vreemde handelaars op Manipa in Boero wisten te
brengen, over welke vexatie zij hem wel zouden den oorlog
aangedaan hebben ten waere sij d' Comp. ontzien hadden;
d' onze bespeurden ook genoegsaam dat hij dit practiseerde
niet alleen in de 15. oosterlijke, maer ook in de 15. westerlijke
Dorpen, 't welk meest heijdens en slegte lieden waeren. Hij

Halaene Halaene droeg hem doorgaans zeer barsch en arrogant tegens
quade gene- d' onze, hebbende op 't nieuw den orengkaij van Laricque
gentheijđ tee- verleijđ, dat hij met een parthije volk na Assaloeloe verliep,
gens d' onse. alwaar hij bij den Cop gevat wierde, dog op intercessie van
den Landraad wederom los gelaeten.

Jhamahoes Die van Jhamahoe continueerden nog in haere oude wispel-
wispelturig- turigheid want al hadde ze op den bovengem. Land dagh van
heijđ het jaar 1621 hun met eede aan d'E. Compagnie verbonden
zoo hebbense egter sedert die tijd noijt met de hongij willen

A^o 1629 schepen d'Comp. genoegzaam bespottende. Maar doense van de Ternataanen wat geplaagt wierden, verzorgtense hulp en bescherminge aen den Gouverneur, die hem zulks weijgerde en aanseijde datse haeren verdienden loon ontfangen, voorts op sijn visite in 9ber heeft den Gouverneur voor al de schoolen in de Oeliassersche eijlanden gerestoureert, en dezelve met bequame schoolmeesters voorsien tegens 't verleijden der nabuurige mooren op Jhamahoe, zijnde op Honnimoa geplaaft den Eersten ondercoopman Pr Chrestient, om voortaan de Nagelen te ontfangen en op Nussalauwt lag den proponent Isaac Ruttenius.

Batavia In Aug^s dezes Jaars is de stad Batavia door den Soesoe voor de 2de Hoenan Kaijsar van Mataram voor de 2de maal belegerd met 80000 mannen dog heeft in volgenden 8ber insgelijks vrugtelooß moeten aftrecken en daar na bestendige vrede met de Nederlanders gemaakt Ondertusschen is op den 20. 7ber overleden generaal Jan Pietersz. Coen en d' 22. in 't stadhuis begraven, den dag daar aan quam den Heer Jacob Specks in 't land, die d' 25 d^o voor den 7de Generaal van Nederlands Indien off den 4de van Batavia is voorgesteld, welke verandering oorzaak geweest is dat men op de Ambonsche saeken zoo nauw niet heeft konnen letten, om wat vroeg het g'eijchte secours te senden, 't welk men in Amboina zoo nodig hadde, om de vreemde handelaars in zee te ontmoeten eerse iewers aan land soude innestelen.

A^o 1630. Dit sober secours bestond uijt 3. lighte scheepjens met geen volk een weijnig provisie verzien, waar van 't eene op Combello gestrant is, d'andere twee zijn op d' 12. Januarij 1630 op Amboina gekomen, ondertusschen waren op Combello en Lissidi g'arriveert twee Maccassaarsche Joncken en twee Galleijen, om welke aan te tasten, rukte den Gouverneur den 27. Januarij met 4 Corcorren derwaards, maer vermits dezelve al opgehaald, redelijk met schietgeweer voorzien en in defensie gebragt waeren mosten d'onze met verlies van vier doden retireeren, zonder dat nog Kitsjili Alij nog quimelaha Loehoe iets tegens dezelve wilden voornemen.

Ook wierden d'onze door den Konink van Boeton berigt van Alijs gezandschap na Maccassar, waer over den Boetongschen

A° 1630

Coningh grote bedenkinge nam. De twee onnosele scheepjes wierden wat gerepareert en neffens eenige gehuurde Burgers chialoupen in 't vaerwater gehouden om op de vreemde handelaars te kruijssen, maar door hard weder, gedwongen zijnde na Huijs te keeren, waer bij die gelegendheid successive 16.

16 vreemde
Jonken kom-
men op Com-
bello en Lis-
sidi aan

vreemde Jonken op Lissidi en Combello aangekomen. Den Gouverneur sond eenige Gecommitteerdens om de beijde quimelahas van Loehoe en Manipa af te haelen, bij Kitsjilli Alij op Waijsamma te brengen en hem voor te houden de nieuwe schendinge der jongst gemaekte Contracten door het aanhalen van gemelte vreemdelingen. Men kreeg tot audwoord dat het slegte lieden waeren geen Maccassaeren maer Maleijers, met sijn Consent ingelaten, om datse hem daer om seer gebeden hadden, als niet konnende tegens de wind weer opkomen begerende daar om dat wijse zouden ongemoeijt en voor datmaal nog laten passeert dog zonder Nagelen. De onze dan nu verzekert sijnde dat de Ternataansche officieren in Amboina haeres konings beveelen gantsch niet aghteden maer tot profijt alles bestierden, en de vreemdelingen van dewelke zij goede winste trocken kortom wilden aanhalen en beschermen, zoo mosten d'onze noodsaelijk resolveren, alleene de wapenen aen te vatten en de vreemdelinge te saamen met d'Inlanders (die haer beschermen) aan te tasten, want het bleek genoegsaam dat men nu geen staat ofte hooge meer op Alij moste maeken als die sig niets anders bemoeijde dan sijn zacken over al te vullen en als van door te gaan, te meer alzo hij de gemoederen der Inwoonders niet alleen van Coninks landen, maar ook die van Hitoe afkerig van hem bespeurde, zijnde hem van Hitoe plotzelijk afgeslagen 't Huwelijk dat hij verzogt

Kitsjil ali
verhuijst na
Tomahoe.

hadde met de Dogter van den overleden Arigoena oudste zoon van Cap. Hitoe. In Maij verhuijsde hij van Waijsama na Boeros westzijde en legerde sig bij Tomahoe, wonende aldaar als reghte Cap. der zee met een huijs op 't water gebouwd en hadden nog vier Corcorren bij sigh.

Den Gouverneur ging in Maij voor de tweede mael met 4 scheepen en 18 Corcorren uijt, om bovengem. handelaars op Combello en Lissidi aen te tasten, dog wederom door grote voorspraak van quimelaha Loehoe en der Inlanders wierdense ook op datmael ongemoeijt gelacten, want sij lieden verklaerden

A^o 1630 niet te kunnen gedoogen, dat sulke onnosele menschen op hare stranden, door ons zouden dood geslaegen werden, men beloofde de onze dit zouden de laeste zijn en zonder Nagelen vertrekken men mogtse maar voor ditmael verschoonen. Den Gouverneur moste tegens sijn gemoed dit soo laten passeeren alzoó hij niet magts genoeg en hadde haere vastigheden op Combello aan te tasten die van den eenen berg tot den anderen gingen en de vaartuijgen binnen de wallen verbergden, hebbende aen ieder eijnd een batterije en op den naesten berg wel vijf waghthuijsen: hij keerde met de Hongij der Corcorren na Huijs waer van 15. stux op den 20. Maij met eenig volk gezonden wierden na Cerams oostkust om dezelve te straffen, dewijl op Tobo en bijgelegene plaetsen 7 Corcorren wierden klaer gemaakt om op Banda te roven, gelijk ze alrede het geheele voorgaande jaar gedaen hadden zijnde daar toe opgerockend door de vlugtige Bandanesen, dog door hard weder aangevogten werdende, zijn zij op d' 30. d^o na huijs wedergekeert, hebbende onderweegs drie Concorren verlooren. Ondertusschen heeft Banda in voorleden April een nieuwen Gouverneur Crijn van Ramburg gekregen.

Vreemde-
ngen op
Combello ge-
articeerd

Ceramers
roven op
Banda.

Crijn van
Ramburg
werd gouver-
neur in
Banda.

Comptoir
op Loehoe
Logie.

Na dat den Gouverneur met zijn magt van Hocamohel vertrocken en 't Comtoir van Loehoe geligt was tot 2. man toe, die op 't verzoek der Inlanders in de verlaeten logie huijs hielden, zijuse al wederom haeren ouden gang gegaan: van de vreemdelingen vertrocken niet meer dan ses stuks, de rest bleven 't jaer over, zeggende niet te kunnen vertrekken omdatze al haar goed aan d'Inlanders hadden uijtgeborgt, waar voor sij geen betalinge konden bekomen voor dat d'aanstaende Nagelmoesson zoude ingeoogst zijn; onze Logie op Loehoe wierde door eenige onbekende brandstigters in Maij afgebrand, dog quimelaha Loehoe liet strax een ander en beter wederom opregten, waar in namaals den koopman Jacob Jansz. Patacka geplaatst is.

Jacob Jansz.
Patacka op
Loehoe ge-
plaats.

quimelaha
Loehoe ver-
loet Loehoe.

Hij quimelaha zelfs om van de kwellinge der onzen ontslagen te zijn, die hem geduurig tot 't onderhouden der Contracten aenporden, begaf sig van Loehoe nae Manipa, strax daar op den 15. Augustus quam Leliatoe met sijn huijsgezin weder op Loehoe aan, om aldaar voortaan vaste woninge te blijven

A° 1630. houden, want van die tijd aff is hij noijt wederom van daar

Leliatoe geweeken maar heeft te samen met zijn Neeff Loehoe geregeert dringt sig tot een klaar bewijs hoe weijnig zij 'skoninks ordre achteden, wederom in 't dewelke dezen Leliatoe zoo menigmaal op ontboden, ook aan stadhouders ampt. prins Alij mondelijke last gegeven had, denzelve op te zenden. En van dien dag af, dat Leliatoe zig wederom in het Gezag heeft ingedrongen, hebben zij lieden een dadelijke oppositie tegens haeres koninks ordre en Contracten getoond, de vreemdelingen aanhoudende en beschermende off het d'onze lief ofte leet was, gevolgelijk voor d'onze geen ander raad nog middel was tot redresse, dan door de wapenen, waar toe men al preparatie begon te maeken, egter met die intentie voor eerst niemand aan te tasten dan de vreemdelingen.

Hend^k Vrou- In 7ber dezes jaars heeft zekeren ondermeester H^k wensoon een Vrouwensoon met een zoldaat, twee vrouwen en 2 slaeven chirurg. wilde gepoogt van hier over Hitoe na Combello zig te begeven om overlopen. met een van d'aldaar gereed leggende Jonken na Maccasser te verzeijlen en tot den Spangiaard over te lopen, dog wierden dog word onderweegs betrapt en gevangen opgebracht, waer van den soldaat aghterhaald gehangen, den chirurgijn met den swaerde geregt, en alle en gestraft. ander gegeeseld wierden.

Halaenes on- In dezen zelfste maand is Halaene voor d' laaste mael aan gefondeerden 't Casteel geweest uijt name van zijn vader Capⁿ Hitoe, eijsch. nogmaals van den Gouverneur eijsschende de Dorpen van Oerien aff tot Alang toe, zijnde de beste Nagelplaatsen van geheel Amboina, pogende de onze wijs te maaken, datse van ouds onder Hitoe gestaan hadde en aan zijn vader bij zijn jongst aanweesen op Batavia van den Generaal toegestaan waeren, wierd hem sulks plat afgeslagen, hij wierde hier op zeer schielijk ziek, zoo dat hij hem over de Passo met een orembaij naer huijs wilde laten voeren, maar is onderweegs gestorven, met grote teijkenen van ingenomen veneijn, hem

Halaene bijgebracht door sijne boelinne Maria Atschie een portugeesche overleeden mixtiesje, om nu de uijtvaert van deze groote perzonagie na door vergift 's lands maniere te houden heeft hem den voorsz. Samsamoe

Samsamoe uijt den stam Tanhitoemessen met eenige Corcorren na Cerams loopt Hatoe- oostkust begeven, de negorije Hatoemetten afgelopen en Enige metten af en menschen van daar gerooft dog in 't wederom keren is hij mede steift.

A° 1630. onderweegs gestorven en bij zijn residentie Capaha in de Negorij Hausihol begraven, blijvende den ouden Capⁿ Hitoe Kackialij uijt den stam Nussatapij nog eenige jaren in de regeeringe en zijn jongsten soon Kackialij wierd Hoecum: uijt den stam Tanhitoe messen verbleeft het gezag bij Cajoan anders gent orangkaja toea.

Stads kerke Het laatste werk van den Gouverneur Philip Lucasz. is geweest dat hij aen 't eijnde van dit Jaer een nieuwe stads Kerke gefondeert heeft op de plaets en in dezelve gedaante als nu de maleidsche is, dat in plaets van d'oude portugeesche kerk St. Paulo, dewelke in verleden Julio door een harden storm omgewaeijd was en waer van de zee het land aangaande weg afspoeld.

grote nagel- Vorders zijn in die tijd in alle Christen Negrijen al boesson in wederom vele Nagelboompjes geplant. In geheel Amboina stond zoo een schoon gewas voor handen, als in thien jaeren niet geweest en was.

Alzoo d'onze nu wel wisten dat op het gerugt van de grote Nagelmoesson veele vreemde handelaars in de ambonsche quartieren stonden te verscheijnen heeft den Gouverneur al zijn maght van jachtjens, chialoupjes en corcorren in 't begin van 't Jaer 1631 bij malkander gebragt, en dezelve tusschen Boero en Mapina laten kruijssen waer op de vreemde vaertuijgen zoo sterk aanquamen dat d'onze in Maart 21. stux daar van veroverden, vier derzelve aen 't Casteel opbragten en de rest verbranden; hier op is d' 24. Maart zijn vervanger den Heer Artus Gijsels in de provincie verscheenen en gemelden Heer Philip Lucasz. aen den selven het Gouvernement hebbende getransporteert is den 23. Maij na Batavia verzeijlt, alwaer hij nog eenige Jaeren de plaets van Ord^s Raad en Directeur van India heeft bedient. Eijndelijk A° 1639 is hij met een vloot na Cijlon verzonden om Columbo in te neemen welke doenmaals op Negombo uijtviel en in 't volgende Jaer hij sterft is gem. Heer aldaer overleden.

A° 1631.

CAPUT 12.

Van den sevenden Gouverneur Artus Gijsels en het laatste deel van Kaijtsjillij Alijs werken.

SUMMARIUM.

Kaijtsjillij Alij vertrekt na Tomahoe naer de Xoelas en van daer na Tamboecco 't welk hij weder onder Ternate brengt, voorts na Boeton alwaar hij sterft. Artus Gijsels comt in Ambon en werd de 7de Gouverneur; Ambonsche Princen comen weder in Ambon: Papouen grasseeren sterk en nemen quimelaha Loehoe gevangen, Jhamahoe haald de overlopers van Sirrisorrij en Tuaha aan, Tobo belegert en met accoord veroverd, quimelaha Loehoe bedrijft vijandschap tegens de onse, Jhamahoe gebloqueert, wiens vaartuijgen en land bedorven worden; Coninks Hamsas dobbelhartigheid in sijn beveelen; vreemde Jonken op Hatoepoetij en Assahodij aangetast; Radja Samets zoon comt weder van Ceram bij d'onse. Magt der Alphoereesen op Ceram, stilstand met Jhamahoe gemaekt. Aardbeven in Banda.

Eer wij verder treden in d'Ambonsche Historie van 't Jaer 1631. zullen wij eerst het verhaal van Kiaij Tsjillijalij die nu uijt Amboina vertrocken was besluijten. wij hebben hem op Tomahoe gelaten, alwaar hij op 't water gewoont heeft tot in November van het jaar 1630 wanneer hem de Soa Sivas ofte koninklijke Raadlieden mede verlaten hebben en met een geleende Corcorren na huijs gekeert zijn, buijten twijffel moede zijnde hem verder te volgen. Bij hem bleven doen niet meer als drie Corren met dewelke hij overstak na de Xoelas en vergaderde aldaer wederom een vloot van thien stux Corcorren daer mede ging hij in 't begin van A° 1631 na Tambucco, het welk hij den Maccassar weder afnam en desselfs sengadji doenmaals nog geen radja sijnde aen de Kroon van Ternaten verbond, een tijd lang aldaar geruste hebbende vertrok hij na Boeton, daer hij sig neer sloeg, d'een off d'ander voordeelige geleegentheid tot zijn voorneemen uijtwaagtede, en A° 1632 ontmoete hem aldaer den Commandeur Anthonij Caan zijnde

Kaijtsjillij alij
vertrekt na
de Xoelas en
van daar na
Tamboecco 't
welk onder
Ternate ge-
bragt word.

Verders na
Boeton

A^o 1631. van Batavia in Commissie gezonden na Macasser en Boeton, met den welken wederkerende hij een brief sond aan den Generaal Spex, excuserende zijn vier jaerig verblijf in de gewesten van Amboina en verklaerde aldaer gekomen te zijn om Macassaers konink te vermaenen dat hij met goedheid wilde restitueeren, zoodanige plaetsen die hij de kroon van Ternaten ontvreemd hadde off bij weijgering, zijne vijanschap verwagten, waer op hij naer antwoord wagne, verstaende onder de afgenomene plaetzen niet alleene de geheele oostkust van Celebes maar ook de pangesane, Salajier en de bij gelegene Eijlanden die al te samen door konink Baboe onder 't ternataensche rijk gebragt waren, Maccassaers konink hielde de saak zoo wat sleepende ende paeijde Alij met zoete woorden daar hij hopen de ondertusschen door sijne uijtgezette Jonken eenen vasten voet in Amboina te krijgen. Eijndelijk is kiaij tsjillij verft. Alij op Boeton komen te overlijden en met eene al sijn des- desselfs Loff. sijnen verdweenen, zoo men gist door den Maccassaers koning vergeven zijnde met eenig Confijtwerk hem tot een present toegezonden, waerlijk een moedig prins die een beter lot was waardig geweest, de Nederlandsche natie redelijk toegedaan en die aan 't ternataansche rijk wel verdient hadde dat hij voor den gespanjolizeerden Hamsa tot de koninklijke kroon verheven was.

Artus Gijs- Den Heer Raad Extra Ordinaires van Jndiën Artus Gijsels werd 7de als gezegt d. 24. Maart 1631 op Amboina gearriveert is eerst Gouverneur d. 23. Majj voorgestelt en g'authoriseert tot den 7de van Amboina. Gouverneur en Directeur van Amboina, hij was te voren geweest oppercoopman en secunde perzoon onder den Gouverneur Ambonsche Adriaansz. Maartensz. Blok en Herman van Speult; hij braghte princen ko- de Ambonsche princen wederom in 't land die hij zelfs voor men weder Elif Jaeren mede na Holland gebragt hadde om te studeeren nijt Holland. te weten Marcus De Roij van Kielang, Laurenso De Fretis van Hative, Andrea De Silva van Soija, zijnde de 4de Lourenso van Halong onderweegs overleden, en de 5de Jan Tak elders in Indien verbleven, hij was ook d' Eerste die een Hollandsche Eerste hol- landse vrou- vrouws met twee ongetrouwde zusters in Amboina gebragt wen komen in heeft, zijnde de voorgaande Gouverneurs ongehuwd geweest, Ambon. zijne Principaalste officieren waren:

A° 1631.

Evert Hulst oppercoopman.

Gerrit Westerman van Dantsigh Capitain

Simon Leendertsz. Coppel Coopman op Hitoe.

Jan Ottens van Amsterdam Coopman en fiscaal.

Pieter de Goijer ontfauger.

Jan Du Prat van Keulen predicant overleden A° 1633.

Helmichus Helmichij v^a Uijtrecht zijnde A° 1632 daer bij
gekomen gelijk ook:

Johannes Theodorus Hemstede d°.

Justus Hurnius d° bijgekomen A° 1633 d. 10. April.

Dewijl nu Ambon wederom met vreemde jonken vervult was heeft men de zeemagt voor de tweede maal uitgezet onder den Commandeur Adriaan Anthonijsz. dewelke den op Kelang en Erang 22. Jonken aantrof, die hij alle verbrande, bekomende maer 3. gequeste behalven die quam het gerugt, dat nog 16. vreemde Joncken op oost Ceram waren schuijlende,

Vreemde
handelaars
komen sterk
in Ambon.

waer uijt men oordeelde dat de vreemde handelaars d°. Jaer zoo sterk waren aangekomen om hem ofte heel en al in deze quartieren neder te zetten of meester van de markt te maeken.

Want van de Laest gepasseerde grote Nagel mousson zijn niet meer in Compagnies handen gekomen dan 1300. à 1400. bharen, waer aen de onze bespeurden dat nog wel ruijm heeft zoo veel in de vreemde handen moste gevallen zijn vermits dat getal veel te klein was tot een grote moesson. De advijsen vielen zeer ongelijk hoe men dit quaed soude voorkomen, den nieuwen Gouverneur Artur Gijssels sustineerde dat ons de Ternataansche suppoosten, voornamentlijk die van Lissidi en Combello genoegsaeme reden gegeven hadden om hare Nagelbomen te destrueeren, dog daar en tegen overleggende dat het schier onmogelijk was voor ons volk bij alle de Nagelboomen op dat woeste Land te komen om die te bederven; ook de grote destructie van de Nassausche vloot A° 1625 geschied verre zoo veel schaden niet gedaan hadden als wel den roep ging en waer door d' onze niet te min een onversoenlijken haat op den hals gehaald hadden, zoo is hij eijndelijk mede beraden geworden, niet dan tegens de vreemdelingen de wapenen te gebruiken. verschonende den Inboorling zoo lange als hij met den vijant zig niet quam te vermengen.

A° 1631 In Junio deses Jaers grasseerden de Papouen, Tidoorse

Papouen onderdaenen zijnde seer sterk omtrent Lisside en Combello en
 glasseeren dat met Paspoort en protexie van quimelaha Loehoe dewijlse
 sterk en nee- hem cort te voren gevangen hadden gehad en op Combello
 men quime- tegens een groot randsoen weder los gelaten, daar en tegen
 laha Loehoe op onze onderdaenen roofdense soo sterk en verkogtense op
 gevangen. Combello, dat den Gouverneur genoodzaakt wierde vier Am-
 bonsche Concorren daer tegens uijt te stellen, dieze verdrijven
 zouden en met eenen de Maccassaersche Jonken in Aijer Mira
 leggende aandoen. De Papouen waaren door traagheid van
 de onze al ontsnapt, en de rivier Aijer Mira was zoodaenig
 met boomen toegestopt dat de onze daer op niet dorsten voor-
 nemen; naer Huijs dan kerende hebbense bij Selshoek een

quimelaha vreemde Jonk aengedaen van Caijbobo connende, en met
 Loehoes na- ruijm 24. Bhaar Nagelen geladen, dewelke d' onze nevens
 gelen en ge- twee bassen prijs maekten, waer over quimelaha Loehoe naer-
 schut door de maels veel woorden voerde, zeggende dat het sijn goed geweest
 onse ver- was en dreijgde zoo hem geen restitutie geschiede dat hij de
 sert. schade op d' onze tot Loehoe verhalen zoude, weshalven ons

Comptoir Comtoir met den Coopman Jacob Jansz. Batacka terstond van
 tot Loehoe word voor de Loehoe geligt wierde, dog niet sonder misnoegen van de
 tweede mael Inlanders.
 eligt.

Jagt Mocha Onse besettings jaghten bestaende uijt het jacht Mocha en
 met nog 2 den boeijer Banda konnende mede geen voordeel op de vreemde
 andere ditos Jonken behalen voor Aijer Mira, wierden nevens fregat Nus-
 werden nade sanive alle 3. met Soldaaten en Matroosen wel voorsien en
 Straat Boeton na de mond van de Boetonsche Straat gezonden om op de
 gesonden. 't huijskerende Jonken te passen, daerse eghter niets opgedaan
 hebben.

Vlasser- De Inwoonders van de oeliassersche Eijlanden begosten
 sche Inwoon- omtrent desen tijd in 't Generaal te murmureren over de ge-
 ders worden durige travaljes die se onder de onse uijtstonden als hebbende
 onwillig tot in ses maanden 3. reijzen met haere Corcorren ter zee geweest
 's Comp' en qualijk zoo lange 't huijs dat haere kleeren hadden mogen
 dienst over droogen, zoo datse hun ook lieten verluijden, liever den brand
 het geduurig in haer eijgen Concorren te willen steken als langer zoo ge-
 scheppen. kwelt te sijn; de Christenen van Oma hielden hun uijterlijk
 nog stil, maer de mooren van het gespanschap Hatoeaha

A° 1631. vielen opentlijk de Ternataanen toe zeggende datse zoo geek niet meer wilden zijn en haere Concorren die huu soo veel Geld kosten in onze dienst verspillen, waer toe wij niet een stuiver wilden Contribueeren.

Jhamahoes Die van Jhamahoe trotsen insgelijks op haeren onwrikbaeren
volk haald de bergh en verleijden nog al gaende weg onse Christenen van
overlopers Sirisorrij en Toeaha, om welke weder te eijtschen wierde den
van Sirre- Fiscaal Jan Ottens daar na toe gezonden, dewelke na veel
sorrij en Toe- sribbelings op haren berg gelaten zijnde van d' overlopers
aha aan. niet anders tot antwoord kreeg, dan dat het quaad tractement
van Pattij Herman en Radja Toeaha hun Lieden aangedaan,
oorzaak was, waer omse onder haer niet langer staan wilden,
gelijkse dan ook voor datmael tot afkomen niet te beweegen
waeren. Den Fiscaal uijt een oogescheijn der plaatse oordeelden
braghte tot Rapport aan den Gouverneur dat dien berg niet
te winnen was dan door de lange uijthoringe, niet te min
om dat alle de quaatwillige van d' omliggende plaatsen het
oog op dit vast nest hielden, versogte Artus Gijsels consent
van den Generaal 't zelve met geweld aan te tasten.

Loehoe Door 't lange aanhouden van de Loehoeneesen wierde eijndelijk
krijgt weder den Fiscaal Jan Ottens derwaards gezonden om weder een
een cantoor. cantoor op te rigten, onder belofte der Jnlunders datse ons
met de eerste gelegenheid een steene Logie zouden opbouwen:
haeren ouden Coopman Patakka verlost zijnde, was met een
Jonk in 7ber na Batavia gestevent, dog onderweegs bij den

Jacob Pa- westhoek van Boero gestrand ende hadde het Jonk verloren,
takka strand maer hij selfs was door quimelaha Leliato gebergh, en weder
op Bouro en op Loehoe gebragt, zijnde dit de Eenigste weldaad die men
word door weet dat desen quimelaha aen eenige duijtsche gedaan heeft.
Leliatoe ge- bergt.

Aarde wal- 'T Casteel Victoria hadde doenmaals over al nog geen aerde
len in 't Cas- wallen, hoewel zulks al ten tijde van Herman van Speult
teel. Victoria g'ordonneert en begonnen was, weshalven Artus Gijsels de
gemaakt. gragten rontom een roede dede verwijden waer uijt de aerde
kreeg om de Gordijnen te vullen en de barm rondom te ver-
breeden. D' oude Kottjes binnen 't Casteel waeren soodanig
vergaen dat mense moste afbrecken in welkers plaats nieuwe
wierden opgerigt, dog al wederom zoo kleijn als de vorige,

A° 1631. zoo dat dezen heer aan Amboina voor een bouwmeester verstrekt heeft, gelijk Philip Lucasz. voor een hovenier, hij is politieke ook d' Eerste geweest, die door last van den Generaal een Commiss^r politique Commissaeris ingevoerd heeft in de Kerckelijke vergadering. werd ingevoerd in de k:kenraad.

Chineesen De Chineese Burgers wierden doenmaals getelt 100 Coppen
Amboina. gevende ijder 's maandelijks voor Hoofdgeld $1\frac{1}{2}$ rd^s, 't welk namaals vermindert is tot 1 rd^s. Dit hoofdgeld werd vergadert door een Sjahbandaer off Chineese Capⁿ, doenmaals eerst gechristent en gen^t naer den Gouverneur Artus Gijsels
Artus Gij- Successeur van den Eersten Chineese Capⁿ Herman.
sels 2de Capt.
der Chine-
sen.

Tobo be- De eerste togt van den Gouverneur Artus Gijsels is geweest
legert. geeft in 9ber 1631. na Tobo alwaar een snood gespijs woonde, die
sig over aan nu eenige Jaren Banda met roverijen gequelt hadden en op
d'onse. haar vast nest trotsen, hij konde niet meer te saemen brengen
onwillig- als 15. Corcorren, want op Hitoe en Ceram was het scheppen
beijld der Hi- den Corcorren zoo lange niet geoeffent dat het schier in ver-
toeEsen en geten was gekomen, zoo waren ook de mooren van Hatuala
andermooren en Jhamahoe het meeste deel 't huijs gebleeven en de rest
tot het schep- uijt d'Oeliasers konde men voor datmael niet disponeeren om
pen met de mede te gaen, als ziende dat de willigste de meeste last
hongij. mosten dragen.

klagt over Om dit exploit te bedecken liet den Gouverneur onder de
de Hitoe- Hitoeeschen uijstroijs dat het op Jhamahoe gemunt was,
Esen. dewelke ook strax van de HitoeEsen gewaarschouwt zijn op

HitoeEsen haer hoede te wezen. In 't henen scheppen quaemen den
dwingen die Gouverneur clagten voor Tamilauw, dat de Hitoeesesen in
van Tamilau voorleden Jaer haerlieden en die van Hatoemetting gedwongen
en Hatoemet- hadden de naem van Oelisiwa af te staen. en die van Oelilima
ting de naam aen te nemen, waar toe die van Tobo geholpen hadde, ver-
van Olisivas sogten dierhalven datze zulx mogten wreeken. Den Gouverneur
af te staan. belaste hun datse haer Corcorren zouden afsetten en hem
volgen, 't welk zij niet alleen gewillig deden maer ook haere
mackers die van Hatihauw opmaekten desgelijks te doen ende
riepen alle haere onderhorige alphiheresen om over land na
Tobo te volgen, zoo quam dan de Hongi op d. 21 November
op den strand van Tobo, alwaar op d. 23 d^o ook aenquaemen

A° 1631. 1180 alfoereesen off wilde boeren met een veerdigheid de swaere Corcorren den stijlen strand op halende, waer toe de onze anders weijnig raad wisten. Deze Luijden waren zeer verblijd over de komst van onze Hongi, als zijnde in dat gevoelen dat de Hollanders en den prins mede oelisivaas waeren omdatze zoo wel als zij verkens vleesch aten, zij hoopten nu alle de oelilimas te overwinnen en beloofden, niet van daar te trekken voor dat Tobo in haere handen zoude zijn, dies werd hetselve belegert, dog tot stormen zag men geen kaus, als zijnde gelegen op een steijle rotse gelijk een halff eijland in ze uijsteekeude, alle toegangen dan wierden naeuwst bewaerd en tegen over aan Land stonden eenige hoge klappus boomen in welkers toppen de onze een batterije wisten te maeken en Eenig Ligt geschut daer op te brengen.

Tobo ver- Hier door wierden de belegerde zoodaenig benouwt datse oert met haer d. 30 9ber met accoord overgaven en hun onder gehoorszaamheid van d' Heeren Staten stelden. Voorts belovende van alle roverijen af te staen, de gevangene wel te tracteeren

Alfoereeen en voorts los te laten, alles conform het schriftelijk accoord met die van Tolo gemaakt, van den selfsten datum. Hier na heeft Artus Gijsels met Mattacau te drinken een vaste verbintenis gemaakt met de alfoereesen en alle oelisivaas datse hem helpen zoude tegens de oelilimas op Ceram, 't welk zij niet alleenig gewillig aannamen, maer daer en boven ook beloofden den Gouverneur te sullen helpen tegens zijn quaadwillige op Ambon en in de Oeliasers, alwaer hijse van node mogten hebben. Hier op soude men wel Werinama off Elinama aangetast hebben, maer dewijl 't zelve op een zeer stijlen berg lag, en de Corcorren al te lang van Huijs waren geweest, most men 't zelve voor bijgaen en voor die tijd borgen.

die van Jha- Kort na de t' Huijs komst van onze Hongi begaf quimelaha mahoe bedrij- zig na Jha alwaer hij tot spijt van d' onze en in wederwraak ven vijand- van het veroveren van Tobo uijt het roovnest Jhamahoe schap tegens opentlijke vijandschap tegens onze onderdaanen begost te bewijzen, gevende aan de Jhaneesen consent, datze op ons volk mogten gaen rooven, gelijkse dan strax daer op nog in December 1631 met 2. of 23. zoo Corcorren, Orembajis en Mahoelis voor Oelat geweest zijn, dog deden niet op, maar

A° 1631. in 't wederkeeren branden zij Jtawacka af, ende verdorven
 branden Jta- veele vrugtbomen, insonderheit van eenen Pattij Najj, orang-
 wakka aff. kaj van Itawakka welke perzoonen d'onze gebruiken tot het
 haelen der boeren op Ceram, namaals hebbenze nog eenige
 en vermoor- koppes van Sirrisorri en Toeaha gehaald. Het schelmagtigste
 den eenig van allen was, datse eenige familien met haer eijgen Consent,
 volk van Toe- willende gaen na Toeaha, daerse van daen gevlugt waeren,
 aha. onderweegs overvielen en een parthije daer van dood sloegen.

quimelaha Hij quimelaha zelfs heeft bij zijn aanwesen op Jhamahoe
 Loehoe alle d'overgelopene Christenen van Sirissorri en Toeaha zijnde
 dwingt de in de 70. sterk, het Christen geloof doen afsweren, moors
 verlopene in de 70. sterk, het Christen geloof doen afsweren, moors
 christenen gemaakt, en aen hem den Eed van getrouwigheid laten doen.
 van Sirre sor- Dit bloed- en vloek verbond hebbenze strax moeten bevestigen
 rij tot afval. met het doodslaan van een Christen, wiens hoofd zij voor
 den quimelaha bragten. Hij stond ook aan die van Loeciela
 toe eenige Christen familien te rooven en een parthij dood te
 slaan, nemende de levende mede gevangen naar Luciela en
 Loehoe, dewelke egter namaals door de Loehoeneesen wederom
 aen ons gerestitueert wierden, den quimelaha zelfs nam daer
 en boven met hem na Loehoe twee vrouwens en 2. school-
 jongens die hij moorsch wilde maeken, dog den eenen school-
 jongen ontliep het; voorts liet hij zig openbaarlijk verluiden
 en dreigt dat hij d'Oeliassers met oorlog wilde aantasten om het bedrijf
 d'Oeliaser af der onze op Tobo te wreeken, dewelke gewonnen zijnde
 te loopen. soude hem Ceram en Nussalaut wel volgen.

Loehoe- De Loehoeneesen daer en tegen hielden nog al vast bij
 neesen hou- d' onze, geen behagen hebbende in de quimelahas wrevel-
 den vast bij d' onse. moedigheid, dog zij dorsten derselver driften opentlijk niet
 tegen gaen, maer om d'onze in meerder verzeekertheid te
 brengen hebbenze de oude Logie op strand verlaten en voor
 d' onze een nieuwe gemaakt, boven de klippigen berg daer
 Jan Ottens haere Negorije lag, en met eene borstweringe omtrocken
 opperkoop- tegens den aenloop van eenige quadwillige, daer in Jan
 man in de Ottens als oppercoopman, winnende 120. Guldens continueerde.
 nieuwe logie
 op Loehoe.

A° 1632. Alzoo nu in Januario en Maart A° 1632. een redelijk suc-
 coers van Batavia quam onder den Commandeur Ad. Anthonisz.
 en in deze weste moesson geen vreemde handelaars verscheenen

A° 1632. als wel wetende dat geen Nagel gewasch voorhanden was, heeft men geresolveert die van Jhamahoe over hare lang gepleegde trotsheid en bespotting te straffen, weshalven den Gouverneur alle de scheepsmagt vergaderde nevens de Hongij der Concorren niet meer uijtmaekende als 17 stx, waermede hij d. 13. April op de strand van Hatoeanno voor Jhamahoe aanquam en aan land zette 9. Compagnien ijder van 75. blanke Coppen met nog 10. Comp. ambonnesen onder hare vaandels verdeelt waer bij zig ook voegde de gansche Oeliassersche magt overland met Capⁿ Westerman aangekomen. Zij verdeelden haer in twee deelen, en de Jhamauwers nu voor vijanden verklaard zijnde, om datze niet wilden afkomen hebbense al haar grote en kleene vaartuijgen, daerze bij konden komen, geseert en verbrant ook meest alle haere vrugtbomen bedorven, alzo men geen kans aan d' Negrij zelfs zag. De onze veroverden ook een Maccassaersche Jonk voor weijgig dagen eerst aangekomen, dog het volk was er uijtgevlugt hebbende advijs brieven gebragt van den Maccassaerse Konink aan den quimelaha. D' onse oordeelden dat het 's koninks eijgen vaartuijg was, om dat het zoo pertiment opgebouwt scheen gezonden om den quimelaha te verwittigen dat in de aanstaande weste-moesson een goede parthij vaartuijgen in deze provincie stonden te verschijnen, als zij maer verzekert waren dat er een rijk nagelgewas zoude zijn.

Den 29. April verscheen mede in ons Leger pattij Naija mede brengende omtrent 300. alphoereesen van Sahulauw onder twee zonen van denzelve radja, hun excuseerde datse niet sterker quacmen om datze niet tijdelijk genoeg gewaarschouwt waren ook haer meeste volk vertrocken was, met Radja Somut naer Cerams noordkust, om een Negorije omtrent Lissabatta in te nemen. Als men nu met al het beschadigen der vaartuijgen en vrugtbomen den vijand zoo veel quaed gedaan hadde als voor die tijd doenlijk was en de moesson wilde lijden, is het Leger d. 5. Maij opgebrooken, aldaer latende eenige soldaeten om den vijant in schrik te houden nevens de 300. alphoereesen, die de vijanden meer benouwt hebben dan 1000. van onse zoldaaten, en Jhamahoes Land dat te voren een Paradijs scheen, wierd tot een jammerlijke woestinge gebragt.

Jhamahoe
gebloequeert
en desselfs
land en vaar-
tuijgen be-
dorven.

Alphoereese-
nen voor Jha-
mahoe geset.

A° 1632.

Ondertusschen dat d' onze voor Jha lagen heeft sig den quimelaha zeer onhebbelijk tegens de onze op Loeloe aangesteld, verliet zijn ordinaires woning op Gammasongij, maekte sig vast op Luciëla bij sijnen neef Leliatoe, hij maekte ook zekeren aanslag op onze Logie en het Jagt Coetsjin daer ter reede Leggende, weshalven d' onze van de Loehoeneesen gewaarschouwt zijnde van daer vertrocken. Doen den Gouverneur nog voor Jha lag ontving hij een brief van den Konink uijt Ternate waer in verboden wierde den quimelaha zijn afgenome geschut en Nagelen wederom te geven, ook hem quimelaha selfs strengelijk verbiedende geene Maccassaeren aen te houden en te bezorgen dat d' onze een steenen Logie op Loehoe kregen, al 't welk den quimelaha in 't minste niet na en quam, waar uijt dan de onze klaarlijk bespeurden dat deze Gasten off des Coniuks order geheel en al veragten, off van den Conink hijmelijk ander order hadden gelijk d' onze dan vermoeden door den zelfste gesandt mede gebragt te zijn. Den quimelaha onderhield ook geen tugt onder de Papouen, dewelke al wederom omtrent deze tijd sterk op Amboina roofden, en men bevond, datse door die van Mamala beschermt wierden, als mede om dat 'er onder haar luijden gitsen waren, van Bonoa Assahoedij, en Lissabatta, 't welk sonder des quimelahas Consent niet konde geschied zijn, dewelke dit gespuis zonder twijffel d' onze op den hals gejaagt heeft, om ons te plaegen

Papouen en van Jhamahoe af te trecken. Egter naderhand hem voor oogen stellende de grote distructie op Jhamahoe geschied, en vreende dat het hem ook 't eenigen tijd mogte gelden, heeft hij zig in schijn met d' onze verzoent, bekennde dat de vorige onlusten door zijn onbedagtsaamheid waeren veroorzaakt, hij beweegden de onze zoo verre, datse het Cantor Loehoe wederom besetten en dat meest uijt iusigten om het aanstaande Nagel gewasch in onze handen te krijgen, maar siet, als de onze nu dagten dat alles wederom in rusten was en onze krijgsmaght onder Adr. Anthonisz. ult° Majj wederom na Batavia vertrocken was, quamen onvoorziens in Amboina verschijnen 9. vreemde handel Jonken, dewelke onder een meerder getal van 28. stuks dus lange op Ceram Laut geschuijlt hadden, bestaende in Maccassaeren, Javanen, en Maleijers, waar van de rest weder na huijs vertrocken waren hebbende geen Nagelen opgedaan, het scheen dat deselve

9. vreemde
Jonken ko-
men onvoor-
stens in Am-
bon, schuij-
lende de rest
op Ceram
Lauwt.

A° 1632. Negen vaartuijgen aenstaende oegst wilde inwagten, want daer van wierden 7 op Mattapoetij en twee op Assahoedij opgehaald. Daer arriveerde juijst op die tijd in Amboina een Gnoffa een Ternataens gezandt Gnoffa, d' onze wijs makende van den Ternataens Conink gezonden te zijn om de geresene onlusten wegens de vreemde handelaars te vereffenen en de vreemdelingen te vereffenen en de vreemdelingen te verjagen of aan te tasten, maar op Loehoe bij den quimelaha komende en d' onze om het nakomen van de nieuwe beloften aanhoudende, geschiede in die zaak niet met allen want Gnoffa Liet hem verluijden dat hij daar toe geen last van den konink: hadde ook aen 't Casteel meer belooft, dan hij konde nakomen. Onsen resident op Loehoe zond den Gouverneur ook toe een translaat van Koning's konings Missiven, aan den quimelaha gesz. heel Contrarij met die geene die den Gouverneur ontfangen had want den Ham-sa dob-belhertig-heijdt in sijn beveelen Konink expresselijk begeerde dat men de vreemdelingen aanhouden soude, al zoude men met de Hollanders al wederom in oorlog comen, want hem meerder Profijt van haer Luijden toequam als van de Compagnie.

de Ternataansche regering bespot d' onze Zoo dat de onze zagen datse al wederom van deze trouwloose Ternataanen zoo wel meester als knecht bespot wierden, en dat al haeren schoonen schijn op bedriegerij lag, weshalven de onze resolveerden, de vreemdelingen zelfs aan te tasten, ondertusschen onze Christen onderdaanen door deze geduurige travaljes ter zee tot afkeerigheid van onsen staat merkelyk aangezet wierden, want in plaats dat volgens gedaene toezegging deselve onder dese Gouverneur zoude afneemen zijonse werkelijc aangewassen en beswaert daar help niet voor. Den Gouverneur wilde uijt om de 9. voorsz. Jonken in handen te krijgen, weshalven hij al wederom 25. Concorren bij malkander vergaderde, dewelke bij onze andere scheepsmagt op Erang gevoegt, uijtmaken 300. zoldaten en 800. zwarte, daer mede hij op d. 21. Augustus overstak na Hatapoetij op Kelang, alwaer 7. Jonken verborgen lagen, hij liet de jagten en tingangs alhier in bezettinge en roeijde met de Corren voort na Assahoedij, daer hij in d' oosterlijke Korekt de twee andere Jonken aantrof en verbrande, maer het volk van de Negrije was allegaer gevlugt; wederkerende na Hatapoetij heeft hij de Javaenen in hare opgeworpe sterkten ook aangedaan dewelke

9. vreemde
jonken op
Mattapoetij
en Assahoedij
verbrand

A° 1632. 300. mannen sterk waeren en daer onder wel 100. met schietgeweren verzien, hij sloegse daer uijt sonder merckelijk aen wederseijden veroverde de 7. resteerende Jonken en verbrandese, waer mede hij d. 25. Aug^r victorieuselijk wederom na Huijs keerde.

remonstran-
tie der Am-
b. Leesen.

aan den
generaal aan-
staande de
Corcorren.

De Ambonsche orangkaijen van 't Casteel gaven in 7ber een remonstrantie over aan den Gouverneur om aan den Heer Generaal voorgesteld te worden, namentlijk hoe dat onder de twee eerste Gouverneurs de maniere was geweest als sij eenige van haere Corcorren in Comp^s dienst verloren hadden, haer de Comp. dezelve goed dede; maer zedert dat den 3de Gouverneur Adr. Blok dit afgeschafft hadde mostense dezelve uijt haer eijge middelen betalen, ende alzoo hun zulks onverdraaglijk kostelijk viel dewijl Jaarlijks vele Corcorren door het geduurig kruijssen sneuvelde, verzogtense dat de E. Comp. met de helfte van d' onkosten haer wilde te gemoet komen.

Nagelbomen
voren ge-
schild belo-
pen wederom.

Als onze Hongi nog op Hatapoetij lag, verscheen daer mede den Capt Hitoe met een enkel orembaij, excuseerde hem na zijn gewoonte, dat hij niet eer en sterken had kunnen komen, alzoo de Corcorren in 't afhalen schadeloos waren geworden. In 't wederom keren verstond den Gouverneur op Lissidi, dat veel van de Nagelboomen A° 1625. door de Nassausche vloot geschild, wederom belooppen waeren en met vrugten beladen stonden. Ook hadden de Inlanders van Hoeamohel over al vele jonge boomtjes wederom aangeplant weer van in agt Jaeren al vele zoo ver gebragt waren datse vrugten droegen.

Radja Sa-
meths soon
komt weder-
om bij de
onsen.

Een zeker Inlander quam op die tijd ook aan 't Casteel zeggende de regte zoon van Radja Sameth te zijn, en dat sijn vader door de Portugeesen onder Andrea Tortado na Radja Sisse-Oeloe gezonden was, om de Alphoereesen te bewegen datse hem lever tegens de mooren zouden helpen, 't welk ook

Radja Lisse-
oeloe bied de
onse sijn
dienst aan
tegens de
mooren.

geschied was zijnde sijn vader aldaer gebleven, getrouwt en onge- komen: hij met een deel van sijn volk wierde van Ceram af- gehaald en weder op haar oude negerije omtrent Haroeko geplaatst: dezen man verklaarde dat Radja Sisse-Oeloe sijn dienst aangeboden hadde tegens de mooren dat hij te seggen

A° 1632 hadde over 31. dorpen en opbrengen konde 3180. mannen.

Saloehaus
sterkte. Desgelijken gaf ook radja Sahoelauw zijne magt op sterk te zijn 11350; en versogte dat toekomende droge moesson wederom Jhamahoe aangetast en hij bijtijds gewaarschouwt mogt werden, om met alle zijne magt daar voor te verschijnen.

De Mooren dan van Jhamahoe bemerkende dat het haperen soude, lieten door hoecom Kakialij, jongste en na eenige zoon van Capⁿ Hitoe, bij de onze den vrede verzoeken, dies den oppercoopman Evert Hulst met gem Kakkialij in 7ber na Sirrisorrij gezonden wierden, dewelke wederkerende mede bragten alle de orangkaijen van de Jhamausche Negorijen behalven den Radja. Deze hebben om een stilstand van wapenen verzogt,

Stilstand
met die van
Jhamahoe ge-
maakt. 't welk hun toegestaan wierde meest om het verder verloop eeniger onzer twijvelmoedige onderdaenen en Christenen aldaar voor te komen. Kackialij wist ons veel schone dingen wijs te maeken, dat die van Jhamahoe nevens die van Latoe Hoaloij en den radja van Hatoeaha zouden verklaard hebben niet meer na den quimelaha te willen luijsteren, maer met den Gouverneur scheppen zoo dikwils Cap. Hitoe 't zelfde zouden doen :

Kackialij
waarschouwd
de onze voor
Djouw Loe-
hoes quade
gangen. hij waarschouwde ons ook voor 's quimelahas quade dessijnen, en dat Kitsjilli Alij tot geen ander eijnd na Macasser was vertrocken als om desselfs Conink aen te porren om met een grote magt in Amboina te vallen; dog de onze wisten wel dat het een moorsche vejuserij was. Want hoe zoude hij den geene

quimelaha
Loehoe
trouwt cap.
Hitoes dog-
ter. verraden aan dien hij sijn eijgen zuster Cap. Hitoes oudste dogter nog voor weijnige maanden ten wijve gegeven hadde.

Op Hatoeaha bevond men ook de bakens geheel anders gesteld want den zergeant Rogier van Oma in 8ber. daar na toe gezonden zijnde om haar lieden aan te maenen datse hare Nagelen off aan Oma off aan 't Casteel zoude leveren, kreeg tot antwoord datse dezelve zouden brengen daer het hun van den quimelaha belast soude worden, hij bevond ook datse hem

Hatoeaha
maekt hun
vast in 't ge-
bergte. in 't gebergte zeer sterk merkten en niet en begeerden dat ons volk haere vastigheid nouw bezittigen zouden waar uijt af te nemen was, dat dien trouwlosen hoop alweer wat quaads brouwde, en den Hitoeïsen vejijndsard zogt d' onse maer te blind-doecken.

A^o 1632.

Den oppercoopman Jan Ottens nu op Hitoe residerende dog sodanig dat het Comptoir Loehoe mede onder zijn opsigt stond, heeft de oude Logie op Hila afgebroken en in dier plaatse

Eerste een nieuwe steenen Huijs in form van een rond ruijt opgebouwt.
 steenen huijs Aan 't Casteel lagen 3. Predicanten dewelke de visiten in 't
 op Hila ge- gebergte met beurten waarnamen, en een ijder van hunlieden
 bouwte moste 2. maanden in de Oeliassers resideeren.

Aardbeving
 in Banda en
 waar uijt den
 hemel ge-
 vallen.

Banda wierd in dit Jaar al wederom hard aangevogten van aardbevinge, zijnde 't selve niet alleen verschijndemaal gevoeld in de maanden van April, Maij, Junij en Julij maar bijzonder op d' 16 xber is des nagts een vuur uijt den Hemel gevallen, 't welk berstende eerst eenige slagen gaf als canonschooten en daer na eenige chergien van musquetten verthoonde waar op d. 24. dito dezelve Provincie wederom een schrickelijke aardbeving, 't welk zoo aan gemeene als aan bijzondere huijsen grote schade gedaen heeft. De Goenong Api smeeit klippen ruijt soo groot als kleene huijsjes en vele overhangende klippen op het vrouwen Eijland door dit geweldig schudden, dat twee dagen duurde zijn neer gestort.

Goenong
 Api springt
 wederom.

CAPUT 13.

Hendrik Brouwer werd Generaal. Massavooij en Kelang afgebrand. Nagelboomen in 't District van Erang omgekapt. Letiatos moordadig stuk aan d' onse bedreven, insonderheid op Waij. Ceramlauwt door d' onse ondergebragt. Quimelaha Loehoe roofd en moord op de onse. Ouden Capitain Hitoe Tepil overleden zijn zoon Cackialij comt in zijn plaats Anthonio van den Heuwel comt als Commissaris in Ambon. Alphoereesen van Tanoenoe door den quimelaha op Hitoe geseth, roven in 't land van Ambon. Ceram Laut en Henne Kelang met haar Nagelbomen verdestrueerd. Caijbobbos drie Negrijen ingenomen. Quimelaha Loehoe versoeckt adsistentie van Maccasser. Hennetello door onse belegert, dog vergeefs. Assa-hoedij afgebrand.

Hendrik
 Brouwer
 werd gene-
 raal.

In 't jaar 1632. is in Indien g'arriveert den Heer Hendrik Brouwer dewelcken tot den S^{ste} Generaal van Indien ofte den

A° 1632. 5de der gheene die op Batavia geregeert hebben voorgesteld zijnde, hij heeft een goed succoers voor Amboina uijtgemaekt en 't selve zoo vroeg als 't doenlijk was, lerwaarts gezonden bestaande in vijf lichte jagtjes al wederom onder den Commandeur Adriaan Anthonisz. onder andere zond hij ook ordre aen den Gouverneur om de trouwloze inwoonders op Hoemohel en bij gelege eijlanden, zoo zij nog continueerden de vreemdelingen aan te halen, den openbaeren oorlog aan te doen en hare Nagelboomen te vernielen; dese vaartuijgen arriveerden in Januario A° 1633 en wierden strax g'emploijeert nevens het klein vaertuijg van Amboina om eenige vreemden jonken op te zoeken die op Manipa en Kelang vers aangekomen waeren, gelijkze dan op Massavoy 2 jonken, 2 op Kelang, 2 op Hatapoeti en 3 op Erang gesloopt ende verbrand hebben als mede de Negrijen Massavoy en Kelang in de assche gelegt. Hier op heeft de Hongi der Korkorren mede uijtgemoeft met dewelke den Gouverneur den 1 April op de roeij ging. Men dede voor eerst Erang aen, al het klein vaertuijg raseerende, en voorts wierden in het district van Erang, Noelaâ en Tabinato omgekapt 5000. oude Nagelboomen met een ontelbare meenigte kleene off jonge boompjes mitsgaders agt off negen hondert Noteboomen met 5000. dito Clappus. Dit is gesegt van de bosschen voor aanstrand, want boven konde men wegens de woestheid van de bergen en om bloetstorting te vermijden niet komen; hij verschoonde de Inlanders soo veel 't mogelijk was, hoewel den quimelaha d' onze niet spaerde maer over al vervolgde daar hijse krijgen konde, zoo dat men deze wederzijdsche actie moet houden voor continuatie van den 2de Ambonschen oorlog, die met den quimelaha gevoerd is, van A° 1625 begonnen zijnde.

Artus Gijsels liet ook eenige gevangene van Massavoy en Kelang en Erang los en haere orangkajen aauseggen dat haere Negorijen verbrand waren, omdatse de vreemde jonken in hare bescherminge hadden aangenomen, haere Corcorren had hij in bewaeringe op dat den quimelaha geene Nagelen daer mede zoude vervoeren, hij wildese hun ook wedergeven. Hier door bragt hij zoo veel te weeg dat die van Hatapoetij selfs quaemen ende de onse de verborgen Jonken op hare stranden aanweezen.

Continuatie
van d' 2de am-
bonsche oor-
logh

A° 1633.

Uijt het klein getal der Jonken die hij op deze plaetsen aangetroffen hadde maekte hij gissinge, dat er nog veel meer mosten wezen, en het gerugt verstaen hebbende, dat er veel

Ceram
Lauwt schuijl
hoek der
vreemde han-
delaar-.

Loehoeneesen met haere Nagelen naar Ceram Lauwt waeren geschept, vermoede hij niet qualijk dat Ceram Lauwt hun schuijlhoek moste sijn, gelijk 't meermaals geweest was, wshalven hij resolveerden hetselve op het onversienste te overvallen tot welken ejnde op Erang nog zijnde, vergrote zijn Hongij tot 29. stuks Corcorren, waar mede hij neffens twee Chialoupen d' 30. April overstak na de kust Hitoe alwaer hij verstond het stoute schelmstuk twee daegen te voren door

Leliatos
moord-dae-
digheijd aan
onse onder-
daenen bewe-
sen op Waij.

quimelaha Leliatoe op dezelve kust aan onze onderdaenen bedreven, want hij was met twee off drie Corcorren heijmelijk in de Christen Negrij Waij gevallen, wel wetende dat het meeste manvolk van hujs was, onbeschroomt sijnde voor het schip dat aldaar op de wagt lag. Hij heeft op die plaats 12 à 15 per-

Zijnde door
hem afge-
loopen.

zoonen doodgeslagen en omtrent 50 d^{os} gevangen weggevoert mitsgaders in 't hujs keeren heeft hij eenige Sineesen met vrouwen, kinderen, en een slaaf van Mamala weggevoert, als ook op Hila voor onze logie een Hollander den kop afgeslagen, waer over hij denselve d' 30 April op Luciela Victoria schoot, en dit is de 2de reijs dat die van Waij om 't verschil van 't geloof door de mooren sijn overvallen geworden. Namentlijk eenmaal door de mooren van Hitoe omtrent 150. jaeren te voren, en nu door dezen gesworen christen vijand Leliatoe.

togt na Ce-
ram Lauwt

Den Gouverneur ging egter met sijn voorgenome togt voort, uijststrooijende dat het op Werinama gemunt was, dewelke misschien dit vernemende hebben in 't voorbij scheppen van de Hongi vrijwillig hun en hun land met het presenteeren van een kasje vol aarde aan de oude overgegeven, alwaar hem ook bij quam den Commissaris Anthonio van den Heuvel met twee scheepen uijt Banda gelijk hier na.

Artus Gijsels op Ceram Lauwt arriveerde, bemerkte dat sijne komste van te voren al moste verklikt sijn, want hij bevond de onderste fortressen die met eene steene muur 10. voeten dik en 18. hoog omtrocken was, van 't volk verlaeten en dat uijt oorsaak dewijl de principaalste negrij Kellewarij met het beste man volk in Negen vaartuijgen uijt waeren op een togt

A° 1633. naer Onijn om slaeven en Massooij te halen, gelijk mede nog een ander steenen werk niet verre van strand verlaeten was.

De Inlanders zогten haer met d' onze te bevredigen maar wierden van de Maleijers agterhouden die hun dreijgden dood te slaan zoose tot de onze, vonden alhier 7 Javaansche met een Maccassaersche Jonk verborgen leggen en nog twee ditos agter Goeli Goeli waar vanse de eerste aansnoerden. Onze Ambonnesen bequaemen in die drie eerste daegen ook redelijk buijt, nevens 50. koppen en 245, gevangen, uijt dewelke Artus Gijlsels verstond, dat des vijants principaelste sterkte daerse hun bij malkander gerot hadden agter vlack en niet wel geslooten lag. Dies resolveerde men dezelve aan te tasten maer onse voortogt aan des vijands bujten werken komende vonden zodanigen tegenstand, datse aan 't aerselen geraekten, dog den aanval hervattende, wierde langen tijd wederzijds hevig gevogten tot dat d' onze ziende datze niet wel over al konden bijkomen, mosten met verlies van vier dooden en 136 gequesten retireeren. Des anderen daegs maekte men de meine, als off men over de moerassen een brugge wilde slaen en nog eens aanvallen, 't welk egter d' onze niet in zin hadden. Maer d' vijanden den ernst van d' onze ziende, begonden wederom te parlementeeren tot het welk hem den Gouverneur ligtelijk liet beweegen, dewijl hij sagh dat hij met zijn vaertuijgen voor des vijands vastigheid niet konden aankomen, nog den vijand op dat snoode en ackelige land vervolgen 't welk hij veel slimmer bevond als het hem beschreven was. De Ceram Lauwers dan wierden op haer eijge presentatie aangenoomen, en begaven hun onder de gehoorszaamheid van D. E. Comp^s alles op soodanige voorwaarden datse tot vergoedinge van deze togt 200. slaeven en vijftig taijls Cerams goud zouden opbrengen, waer vanse ook ten eersten de helft hebben betaalt, voor d' ander helft stelden hun die van Keffing en Oerong als borgen.

Die van Keffing hebben de onze op Ceram Laut, groten gedaen hun verheugende dat deze Oelilimaas zoo vernestelt wierden en beloofden alle gehoorszaamheid aan 't Casteel, als sijnde Oelisivaas, hoewel hare kleenen Negorijen die van Goeli Goeli uijt vreze van de Hongij in 't gebergte waren gevlugt diese egter beloofden na het vertrek van de Hongij weder te

A° 1633. zullen afbrengen. Insgelijks den Gouverneur na huijs kerende vond alle negrijen tusschen Goeli Goeli en Kellemoerij in 't gebergte verdrooken, hebbende een parthij zagou en wat verversing op strand off in haere tempels ten besten van de Hongij gelegd, weshalven den Gouverneur haere Negrijen verschoonde ende door de Keffingers tot het meer afkom liet vermaenen, en soo is de geheele Zuid zijde van Ceram onder 's Comp^s gehoorsaamheid voor die tijd herstelt behalven Latoe Hoealoij die rond uijt verklaerde met den Gouverneur niet te willen scheppen, ten ware hun sulks door Cap. Hitoe belast wierde.

Terwijl den Gouverneur met de Hongij uijt was dede den quimelaha veel quads, sloeg dood, ende nam mede op verquimelaha schijde plaatsen tot 60 à 68. perzonen dog het meeste van Loehoe roofd allen was dat hij voor Assaloeloe op strand, 8 Nederlanders en moord op (aldaar brandhout zoekende) dood sloeg, ook vermeersterde hij de onse. omtrent de Tapij een tingang met Rijst geladen en gedestineert word op naer Oerien, waar op twee Hollanders dood gevonden ende nog Alang en Lil- drie met drie slaeven gemist wierden. Daags voor des Gouver- lebooj afge- neurs 't huijs komst was den quimelaha Leliatoe met thien slagen. Corcorren voor Alang en Lilleboij geweest, alwaar hij meende te landen, dog wierd daer soo bejegend dat hij met schade most aftrecken. In sijn wederom keren deed hij de Negorij Tapij aan, alwaar hij ook tweemaal afgeslaegen wierd, ende begaf zig van daer naer de Drie Gebroeders, alwaar hij den Commissaris Anthonij van den Heuvel van Ceram Laut wederkerend, nevens Jan Ottens met een chialoup van Hitoe komende recontreerde, dewelke groot prijkkel nijstonden dog door geluk den dans ontquamen.

Den Gou- Indien ons volk niet afgemat had geweest, zou den Gou- verneur komt verneur langs Hitoe gelopen, ende hem den quimelaha regt weer aan 't in de mond gekomen zijn maer de onze waeren genoodzaekt Casteel. door quaad weerzig zoo haest naer 't Casteel te begeven als het mogelijk was, al waerze met verlies van twee Corcorren ende eenen Orembaj naer drie of vier dagen martelens zeer confuselijk d' 14 Maij arriveerden.

Daer waren alreede ook 20. vreemde Jouken op Boero Kelang en Manipa gearriveert en hadden eenig goed op Com-

A° 1633. bello gelost dewelke den Gouverneur zoude aangetast hebben ten waere zijn volk niet te seer afgemat had geweest, ook hadde hij niet meer van sijn soldaaten als 297. man zoo wel aan land als in de scheepen waar van nog het meeste deel in de kooij lagh weshalven hij dezelve Jonken voor die tijd most onaangetast laten.

Justus Hur- In dit voorjaer is mede overleden den Predicant Jan Du
nius predi- Prat en daer en tegen aangekomen den lang g'eijstchten Justus
kant komt in Hurnius dewelke met sijn taalkundigheid aan het Christendom
Ambon. in Amboina groten dienst heeft gedaan.

ouden cap. In April is mede overleden den ouden Capⁿ Hitoe Tepil,
Hitoe Tepil hebbende tot sijnen successuur genomineert sijnen broeder den
overleden. den orengkaij Boelang den eersten eigentlijk gen^t Latoe

Orangkaij Lissalaijk, Aboe Backers 5de zoon hoewel desselfs jongsten den
Boelang de 1^e 6de zoon Baros (een regeer zugtig mensch) zeer daer na stond:
werd tot sijn Dogh Tepils jongste soon Kackialij heeft met sijn veijusen en
vervanger ge- vleijen soo veel te weeg gebragt, dat hij het gekregen heeft
nomineert. zijnde door Artus Gijssels en van den Heuvel in volgenden

dog Kacki- zijnde door Artus Gijssels en van den Heuvel in volgenden
alij komt in Maij bij provisie voorgesteld, naer dat hij alle vorige contracten
zijn plaets. onderteijkent hadde, daer benevens belovende dat hij geen
gemeenschap met quimelaha Loehoe zoude, nog zijne suster
hem ten wijve geven daar egter niets nijtgevolgt is, want sij
was al te voren aen hem ondertrouwt; ook is deze autorisatie
Kackialijs ingewijd met de Hoofden van twee bootsgezellen op Hila,
regeringe ingewijd met de Hoofden van twee bootsgezellen op Hila,
met Neder- dewelke Dingsdaegs naght in 't bosch gaande, onderwegens
landers bloed van eenige Loehoeneesen wierden doodgeslagen: dog naer veel
ingewijd. en neerstig zoeken niet gevonden zijn: Een merkelyk voor-
teijken dat deze Kackialijs regeeringe veel Nederlanders bloed
zoude kosten, van die tijd af bestond de HitoeEse regeeringe
in een Capⁿ Hitoe namentlijk 1^{en} dezen Kackialij 2de eenen
Radja, die doenmaals in geen aansien was; en voorts de vier
andere Hoofden die de oude Regeering nog representeerden.

Antonie Nu was d' 10. Maert dezes Jaers 1633. in Amboina ver-
van den Hen- scheenen den advocaat fiscaal van Indien Anthonio van den
vel komt als Heuvel, om als Commissaris de oostersche quartieren te visi-
Commissaris teeren, gelijk hij dan door nieuwe inquisitie naer het leven
in Ambon. en bedrijf, zoo van den Gouverneur als andere officiers gedaan

A° 1633. heeft, waar toe hem goede geleegentheid gaf, des Gouverneurs absentie, zijnde op Erang en andere togten.

Het schijnt dat dezen Gouverneur eenige quaedgunstige vrienden aan 't Casteel moet gehad hebben off dat er eenige parthij-schap onder gelopen zij, waar van men uijt 't vervolg oordeelen mag, want immers dezer Commissaris Rapport grote veranderinge in Amboina gecanseert heeft, gelijk hier naer zal gezegt worden.

Gemelte Commissaris de visite op Hitoes-Cust gedaen hebbende en nevens den fiscaal Ottens op een chialoup met 15 soldaaten naer 't Casteels kerende, wierde (als boven gezegt) bij de Drie Gebroeders door de voorgemelte 10 vaertijgen van den quimelaha zoo wel aangeranst met schieten van bassen en musquetten dat d'onze ter nauwer nood den dans ontquaemen. Den Commissaris hield het voor een abuijs van den Gouverneur dat men den oorlog eerst tegens bomen begonnen hadde, daer men eerst des vijands vaartuijgen behoorde te ruineeren, want soo zoude sijns oordeels den quimelaha geen geleegentheid gehad hebben, om 300 Alpooreesen, zijnde van het gespanschap Tanunno, die hij met soete woorden aan sijn lijn wist te trecken, van Ceram af te haelen en op 't land Hitoe omtrent den hoek van zijt te zetten, die de bosschen en wegen inzonderheid omtrent de Christen negrijen van 't Casteel, zoo onveilig hielden, dat mense qualijk doorkruipen kon, maer op de cust van Hitoe hoorde men geen klagten, waer uijt men vermoede datse de HitoeEsen selfs aanhield.

Alpooree-
sen van Ta-
noeno door
den quime-
laha op Hitoe
geset roven
op 't land van
Ambon.

Den Commissaris ten deele in Amboina gedaen hebbende, vertrok naer Baenda, alwaar hij den Gouverneur Ramburg en alles in goeden doen vond, dies hij zig naer twee daegen, met twee scheepen, 150. soldaaten en 50. Mard's begaf nade Ambonsche Hongij ende den Gouverneur Artus Gijlsels, dewelke hij in de Bogt van Haija aantrof, en voorts met malkander na Ceramlauwt verzeijlden, waar van boven gesegt is. Den Commissaris sustineerde al wederom dat deze togt niet al te voorsigtig was beleijs, want men hadde den eersten dag moeten landen om den vijand geen respijt te geven dat hij nae de hoger fortresse konde retireren ende soo hem de directie van desen togt waere bevolen geweest, meende hij denselve veel voorspoediger g'eijndigt te hebben.

A° 1633.

In 't onderzoeken van de vreemde vaertuijgen bevond men, dat behalven de hier boven gem. 20. Jonken, nog op Kelang waeren g'arriveert ses Goraps ofte Galeijen in de revier van Salattij opgehaald ende beschaust, weijnig voor d'onze bekommert zijnde, als wel wetende dat men in de ooste moesson aldaer niet kon aenkomen. Van dezelve hebben zig 300. perzoonen met Japansche roers gewapent naer Luciela bij den quimelaha begeven en van denzelve Licentie tot den handel verzogt, dewelke sij ook met betalinge van een merkelyke voortol verkregen hebben, hem voorts verzekerende, dat maer de helft van de Jonken en 't volk op dat Jaer vertrecken en d'andere helft tot defensie bij hem blijven zoude. Hier door wierde des quimelahas trotsheijt gestijft, zoo dat hij niet alleen wijgerde zijns Coninks brieven te ontfangen maer ook aen d'onze liet weten geen vrede te willen maeken, voor dat wij hem twee reaalen voor een barot gaven, gelijk de vreemdelingen geern deden. Zijne schelmse boeren gelijk gezegt die hij op 't land van Hitoe gezet hadde, liepen van daer over na de Christen dorpen van Alang tot in de Laha en voorts langs dien geheelen inham hier en daer koppen halende, datse het geheele land vol schrik maekten; hier en tegen quam den Radja Sisseoeloe met 26. man aan 't Casteel en presenteerende zijn dienst nogmaals tegens de oelilimaas zoo men maar scheepen wilde stuuren na de Noordkust van Ceram, om sijn volk af te haelen, waut hij konde bij Tanunno niet doorbreken dewijl dezelve hem af en de quimelaha toegevallen waeren. Den Commissaris heeft hier over in sijn rapport den Gouverneur al mede bespot, dat hij soo veel wercz maekte van deze Alphoereesen die de onze dog soo veel quaeds deden op Hitoe, geen onderscheijd makende tusschen den kleenen rebelligen hoop van Tanunno onder Calemonij dewegens naburigheid met den quimelaha mosten houden, en de resteerende grote menigte tot oost Ceram toe: dewelke bestandig bij de onze hielden, zeggende dat den Gouverneur aan 't Casteel het Hooft van de oelisivaas was.

Radja Sisse-
oeloe assis-
teert de onse.

In Julio was den oppercoopman Evert Hulst met een schip naer Cerams Noordkust gezonden om den Radja Sisseoeloe met sijn geselschap wederom in zijn land te brengen en te sien off hij een meerder getal van Alphoereesen konde bekomen

A° 1633. gelijk den Radja aldaer arriveerde ook straks 600. man afgebragt heeft en willende meer gaen haelen heeft des quimelahas gebroedsel ondertusschen soo veel te weeg gebragt datse te Huijs mosten blijven alsoo se hem dreijgden in 't land te vallen. D'orangkaijen egter volgden Evert Hulst en wesen hem aan op den strand van Nonialij (alwaar doenmaals lag Jha Lissabatta met Kaijsoekoe alle drie bij malkanderen) eenige nieuwe vaartuijgen, die voor den quimelaha gemaakt wierden, dewelke de onze afhaelden en mede aan 't Casteel bragten.

Dus verre den Commissaeris zijn zaaken in Amboina verrigt hebbende is in Junio in geselschap van St Jan Ottens fiscaal na Ternaten vertrocken. Den Gouverneur konde voor dat maal de vreemde handelaars niet vervolgen, niet soo seer wegens de Regemoesson, maar veel meer omdat zijn volk door den

Groote sterfte in Amboina en verscheide plaatsen. getal der Corrie Corren werd vermeerderd.

vorigen langen togt al te seer afgemat was. Ook doenmaals een grote sterfte in Amboina regeerde, dewelke ook in Banda en geheel Guseratte op dat Jaer geweest is. Evenwel duurde die rust niet boven drie maanden dat de Hongij alwederom beroepen en het getal der Corcorren vermeerderd wierden, want den Gouverneur ordonneerde dat voortaan die van Nussanive twee Corcorren zoude leveren, als eene voor het eigentlijke Nussanive en eene voor Latoehalat gelijkse ook nog scheppen die van Halong een bijzonder Corcorre en die van Hative Kilsjil ook een bijzondere. Die van Waij, Soelij en Baguala elk een Corcorre van 3 off 2 nadjos. Die van Oerien en Assaloeloe elk ook een kleene. Die van Camarian begonden ook met een kleen Corcorretje de Hongij te volgen, 't welk sij noijt te voren gedaan hadden.

Men ging dan d' 1ste September op de roeij langs de kust van Hitoe daar men nog een deel soldaeten inuam, werdende d'onse gelijk men namaals verstaan heeft door de HitoeEsen aen de over zijde volkeren ontdekt door 't aansteeken van zijn vuuren over al op hunne bergen: voorts na de Rendevous plaats Nussa Kassa en van daar regt op Henna Ela aen, zijnde de grootste Negrij van het Gespanschap Kaijbobo op een bergsken gelegen. Alhier riepense d'onze dat men haer verschonen wilde alsoose Oelisivaas waren. maar alsoose niet wilde afkomen en voorgaven datse onlangs met den quimelaha

A° 1633. Mattakau gedronken hadden, wierden haere vaartuigen die daar

Kaijbobos aan strand stonden aangetast en geruineert. De onze kregen
vaartuigen ook een schoone nieuwe Corcorre in de bogt van Hennewaijl
worde door de b'oosten Caijbobbo gelegen, als mede een half gemaakte Galeije
onse gerui- voor het negrijtje Mesa, nevens een grote menigte van kleene
neert. vaartuigen, dat ten deele verbrand ten deele onder de Hongij

verdeelt werden want den quimelaha tot geen ander eijnde
die van Kaijbobbo zoo vast aen hem verknoght hadde, als
om dat het soo goede timmerlieden waeren; van daer schepte
men na de strand van Piroe, dog aldaer geen Negorijen aan
strand vindende schepte men voort de bogt rond en quamen

Ceroelauw op de strand van Ceroelauw welke Negerije een uur Landwaard
en Henneke in lag op een hogen berg met veel schone en oude Nagelboomen
lang met beplant. Dese heeft Artus Gijsels op d' 7. 7br. ingenomen
haere nagel- zijnde 't volk alvorens daar uijtgevlugt, dies hij dezelve ver-
bomen ver- brande en alle haere Nagelbomen destrueerde, alsmede die van
destrueert. Hennekelang; zijnde dit de rijkste nagelplaatsen die den

Kaijbobos quimelaha besat en waar van hij Jaarlijks 160 bh. trok, van
3 negorijen daer keerdense weder na Caijbobbo en lietense nogmaals tot
ingenomen. afkomen vermaenen, vermits d'onze door enige Oeliassersche
praeuwen waren wijsgemaak datse daer toe genegen waeren,
maer al wederom een weijgerige antwoord krijgende hebben
d'onse op d' 11 7ber de grootste en voorste Negrij HenneEla
tweemaal ingenomen, bevindende dezelve 400. Huijsen te
hebben en daar onder 18. baleuwen, en een grote menigte
van diijvels huijsjes, want deze Inwoonders van de ijverigste
dijvels-dienders waren.

In de volgende dagen wierden de twee andere Negrijen
Paijlissa en Hennesamma met de vorige te saemen Kaijbobbo
uijtmakende, ingenomen, verbrand en alle de vrugtbomen
geraseert, insonderheid een getal van 2300. schone Clappus
bomen en de velden stonden jonge Padij en boontjes, maer
de Inwoonders waren over al gevlugt naer datse alvorens een
kleine restitutie gedaan hadde.

Van hier stak de Hongij over nae de kust van Hitoe, in
mijninge van daer na Waijpoetij te gaen en desselfs Nagel-
boomen mede aan te tasten: op Hila in de Logie quam den
nieuwen Capⁿ Hitoe Kackialij bij den Gouverneur, hem

A° 1633. willende wijsmaken dat het afgelopene Seroelouw onder hem stond, waer op den Gouverneur hem antwoorde dat hij dan hadde behooren te bezorgen dat de Nagelen in onse handen quamen en dat hij op gelijke manier zoude handelen met alle plaetsen die de Contracten en 't leveren der Nagelen niet hielden, al stondense nog eens onder hem.

Hij schepte dan voort na Oerien om aldaar wat te rusten en dan over te steeken na Waijpoetij aan die van Oerien toeijgenende de nieuwe Corcorre van Caijbobbo genomen. Maar alzoo een gerugt quam dat ondertusschen den quimelaha de Negrij Soelij zoude afgeloopen hebben, heeft zig den Gouverneur op d' 18. 7ber na 't Casteel vervoegt, buijten Hitoes Cust omsendende vier kloeke Corcorren onder den Coopman Pieter de Goijer om de rovers te attrapeeren, dewelke te hujs komende niets opgedaan hadden want het was een verzierde leugen geweest.

Tidorees koning haeld eenige magt van Kessing af. In Junio was den konink van Tidore Kaijsjilli op Gorontalo, op oost Ceram omtrent Kessing geweest over welke plaetsen hij eenige jurisdictien pretendeerde om van daer eenige macht af te halen en daar mede na Ternaetaenen te gaen, alwaer hij desselfs konings zuster tot zijn wijff wilde afhaelen.

Clagt over de nederlandsche burgerij. Den Gouverneur en den Commissaris klaagden in dezen tijd over de Nederlandsche burgerij datse haeren particulieren handel d'E Comp in 't verkopen der kleederen groten afbreuk deden, een ongebonden leven leijden, en niet anders als veraghte slaevinnen ginnen trouwen en gevolgelijk geen lust ofte liefde tot een Eerbaere huijshoudinge hadden, weshalven dan haere zinnen nergens anders opstelden, als op de boucheren, dronke drinken &c. Beijde die Heren waeren dan van advijs dat men off geheel en al geene Coloniers op Ambon behoorde toe te laeten aff aen niemand het trouwen toe te staan, dan met Inlandsche dogters, om de gemoederen der Inboorlingen dies te meer aan ons te verbinden; maer beijde voorstellen hebben niet door den beugel gewilt, insonderheijt het laaste, vermits de jalandse vrouwens al te plomp en onaardig zijn met d'Europeaanen hujs te houden,

A^e 1633. In 't begin van 8ber is door agtelooosheijt en slordige wagt
 Jonken ver- onzer bezetters op Kelang en Aijer Mira veroorzaakt dat de
 trecken met vreemde Joncken vol en zoet met Nagelen geladen, uijt Aijer
 nagelen ge- Mira ontkomen en naer Maccasser verseijlt waren, waer mede
 laden. den quimelaha een gevangen Nederlander aan Maccassers
 quimelaha konink tot een slaaff hadde gezonden en soo ons Kackialij
 Loehoe ver- berigt heeft, geduurig aan desselfs Coning solliciteerde met
 soekt adsis- een magt in Amboina te komen en hem tegens de Hollanders
 tentie van te assisteeren.
 Maccassar.

Den quimelaha hadde nog bij hem 34. gevangene Inlanders
 van Waij, om welke te lossen poogde Artus Gijlsels onvoorsien
 Assahoedij te overvallen en zien eenige gevangene te becomen
 om tegens d'onze te verwisselen; hij quam dan met een stille
 trom en 14. Corcorren nevens een jagt en 2 chialoupen op-
 hebbende 160. blanke coppen en 800. Inlanders d' 26 Sber
 voor Assahoedij aen, dogh zijne komst was al verkleickt ende
 Inlanders uijt de negorij gevlugt ses uren gaans landwaards
 in na Hennerello weshalven Evert Hulst met 64. zoldaeten en
 400. swarte wierde nagezonden om hun te agterhalen dog zij
 zoo hauw, zoo datzij niets op dede dan een parthije weg-
 gesmeeten goed, 't welk hij medebragt. Hier op gingh d' 28d^e.
 de Hongij naer de bogt van Hennerello, van de onse naermaels
 Gijlsels gen^t alwaar Evert Hulst met de Corcorre de strand
 bevarende heeft sig den Gouverneur met zijn kleene magt
 naar Hennerello begeven 't welk drie uren gaans landwaard
 in lagh op den hogen stijlen berg, zijnde boven de naturelle
 Inwoonders doenmaals nog versterkt met die van Assahoedij
 en Seroelouw. Dese plaets heeft Artus Gijlsels met sulke harde
 en nieuwe belegering geslooten, dat men niet weet in al de
 Ambonsche oorlogen eenig ander plaets soo veel Elenden heeft
 uijtgestaan, egter hebben zij 't niet willen opgeven, hoewelse
 den 6. dagh van 't belegh eenige ostagiers van mannen en
 vrouwen afgezonden hebben om van vrede te handelen, 't
 alle opgemaekte slaeven waren. Zoo wierdense ook wederom
 g'encouragieerd zoo door een voorgevallen regen, daerse een
 wijnig drinkwater afkreegen als door het Ternataensche secours
 van 300. mannen en het Boanoosch 150. coppen waar doorse
 resolveerden 't uijterste tegens d'onze te wagen, het welk zij
 egter niet lange zouden uijtgehard hebben, zijnde alrede zulken

Hennerello
 door d'onse
 belegerd, dog
 te vergeefs.

A° 1633. oneenigheid onder de belegerde geresen, datse malkander met steenen gooiden en dood sloegen en men dagelijks een jammerlijk gekrijgt van vrouwen en kinders in de Negorij hoorde. Dog het ternataansche secours niet konnende door onse besittingen doorbreken om bij de belegerde te komen, heeft d'onze den pas afgesneeden datse niet weder aanstrand konden komen. Dies den Gouverneur genoodsaekt wierde de belegering van Hennetello (dat hij genoeg in handen hadde) den 8 9ber op te breeken en al marcheerende met geweld door de vijand te slaan tot dat hij weder op strand quam krijgende onderweegen 4 gequesten, doen gingen de Corcorren een weijnig oostwaard op, en vonden in den regten bogt van Hennetello waar het binnen meir Hoecomina leijd een nieuwe Corcorre diese afhaalden en keerden voorts weder na Assahoedij, het welk zij afbranden en verlooren twee mattsroosen die in 't moescospen dood gesloegen wierden.

Assahoedij
afgebrand.

Daer na schepten de Hongij wederom na Huijs, dog onderwegens op 11. 9ber. deden sij Lissidij aen, vindende de Negorij al mede verlaten, dies werd een Landtogt gedaen en bij de 400. Nagelbomen geraseert. Bij Ziels hoek ontmoete den Gouverneur de Oeliassersche magt van 13. Corcorren daer onder die van Haija, Hatiauw, Hatoemetting en Tobo ook waren. Hier mede wilde den Gouverneur nog een togt na Soetela doen, maer de Orangkaijen bragten daer tegen in dat er dat Jaar geen gewas op Soetela was, sijlieden lange van Huijs geweest waeren en haer eijgen Nagulen te plukken hadden, dies men resolveerden naer Huijs te gaen. In 't passeeren heeft den Gouverneur op Laricque aanstellinge gemaakt tot eene steene Reduijt in plaets van het oude bouwvallige Huijs, dewelke ook in 't volgende Jaer voltoojt is.

Lissidis
nagelboomen
verdestru-
eert.

Laricque
becomt een
steene re-
dout.

CAPUT 14.

SUMMARIUM.

Kackialij brouwt verraderij waarom Tanhitoe-messing de onse waarschouwt. Drie Campons van Loehoe met Kiaij tsjili Siborij blijven getrouw bij de onse, en krijgen op haer versoek een fortresse. Des Coninks gesant Sadaha met Kiaij tsjili Laxamana komen in Ambon die den quimelaha toevallen.

A° 1633.

Den Gouverneur Artus Gijssels werd geligt en door Anthonio van den Heuvel vervangen. Maccassaers Conink send Adsistentie aan den quimelaha Kackialij. Capⁿ Hitoe met Tammalessi van Wackal werden gevangen genomen, waar over de HitoeEsen in 't Gebergte verlopen. Anthonio van den Heuvels misslag poogt de gevlugte HitoeEsen weder af te brengen door Kackialij dog te vergeefs. Kackialij gepijnigt, bekent zijne verraderijen. 't Begin van den 3de Ambonschen oorlogh.

Naer dat den tweeden oorlog met den quimelahas nu weder op nieuws begonnen was en de wapenen nog al meeste klonken tegens de vreemdelingen ende de Nagelbomen, mitsgaders des quimelahas aanhang, waer onder die van Loehoe niet begreepen waren, als die nog standvastig bij de onze hielden, zoo heeft den HitoeEsen aartsvijvzer Kackialij deze gelegentheid waargenomen om onder deze troubelen sijn lang verborgen en valsche desseijnen, de Hollanders van 't Land Kackialij Hitoe te schoppen, in 't werk te stellen en dat met sulke bedektheit dat het te verwonderen is, hoe zulke Listigheid bij eenen Amboinees hebbe konnen gevonden werden. Zijne veradersche desseijnen wierden genoegsaam aangemerkt bij Caijaan Tanhitoemessing die al lang een nijdig oog op gezag der Cap. van Hitoe gehad hadde; dese quam in xber. 1633 aan 't Casteel, ons duijdelijk waarschouwende dat er eerlang iet vreemds gebeuren zoude dog wilde niet zeggen wat het was, maer verzogte van d'onze eenig volk tot sijne bescherminge

Kackialij
brouwt ver-
raderijen.

Tanhitoe-
messing
waarschouwt
de onse voor
Kackialij.

op Hitoelamma tegens Kackialijs onvoorsienlijke aanvallen en dat hij die van Mamala, die hun nog uijt vreesse van d'onse in 't gebergte onthielden bij zig op Hitoelamma mogte plaatsē. Dit hebben de onse hem ligt toegestaan, zoo om Kackialijs aanhang te verminderen als om de passagie van 't Casteel na Hitoelamma te veiliger te hebben. Hij voer ook met Consent van den Gouverneur na Anijn en Soetela, om desselfs inwoonderen van den quimelaha afkeerig ende onse toegedaan te maeken; alzoo hij zijde dat die Liedē eenigsins onder hem stonden, want doen de HitoeEsen voor Andrea Furtados geweld na de overzijde moste vlugten heeft sig den stam Tanhitoemessing op Anijn nedergeslagen.

A° 1633. Hier en tegen speelde Kackialij nog al de beste perzonagie

Kackialij tegens de onse, dan ons waarschouwende voor des quimelahas
valschen raad. quade gangen, dan verzekerende dat die van Latoehoealoij en
Hatoeaha, die tot daar toe de onse gants niet ten dienste
wilde staan ons geheel toegenegen waeren en naer den qui-
melaha niet meer wilden luijsteren, hij poogde ons ook te
overreeden dat wij Hila zoude verlaten en onse Residentie
nemen op den strand van Kaijtello bij de swarte klip Hatoe-
noekoe, uijt wat insigt weet men niet eigentlijk, men giste
dat hij in zin hadde ons op die steenklip te brengen, om van
hogere plaatsen die daar digte bij zijn de onse te beter te
konnén benouwen. Hij wiste evenwel alles goed te maken
zeggende: (als hem voorgeworpen wierde dat hij in 't ge-
bergte zeer verdagte vastigheden dede opwerpen) dat men
van een getrouw Comp^s vriend geen quad vermoeden moste
hebben, en dat sulke vastigheden bij hem begonnen tot dien
eijnde gelegd wierden op dat het Landvolk bij de gerugt
overkomst der Maccassaeren zig daer in salveerden. De goed-

Loehoenees- aardige Loehoeneesen wisten ook niet beter of hij Comp^s
sen en Kiaij- geheimsten vrund, en hebben dierhalven (nevens Kiaijtsjillij
tjillij Siborij Siborij een prins van Koninklijken bloede in Ternaten, dewelke
blijven ge- alle nog standvastig aen onze sijde bleven) aan Kackialij
trouw bij de gesz. dat hij hun bij den Gouverneur vrij geleijde verwerven
onse. zoude om aan 't Casteel te komen, want zij hadden hem van
wigtige dingen te spreken: wel wijser was Kackialij deze
Luijden na den Gouverneur te senden, die wel ligt zijn en
sijn mackers dessijn verraden mogten, dies hij dien brief wel
feijntjes agterhield maer daer en tegen aan den quimelaha
alles openbaerde.

Kiaijtjillij Evenwel haer versoeck eijndelijk door Tanhitoemessen bekend
Siborij en de gemaakt zijnde, hebbense vrij geleijde verworven en sijn daer
Loehoenees- op d 17. December A° 1633. gem. Siborij met 3. Loehoeneese
sen versoe- orangkaijen, hoofden van de drie Campons die het nog met
ken de onse d' onse hielden, zijnde het 4de den quimelaha naer Luciela
om een guar- gevolgt, aen 't Casteel verscheenen. Dese gaven te kennen
nisoen. datse quimelahas quade gangen hoe langs hoe klaerder be-
merkende die niet anders zocht als des Coninks en dezes Lands
ruine, geresolveert hadden hun van hem af te sonderen:
versogten dierhalven dat tot harer defensie tegens des qui-

A° 1633. melahas aanslagen een fortresse op Loehoe mogte geleg t worden en dat nog voor de komst van de scheepen beloofden daar en boven hare magt bij d' onse te voegen, alle kleene Negrijen aan te doen en de weijgerige met de wapenen tot sComp^s Gehoorszaamheit te helpen brengen, en willen hier op met de onse Mattacau drinken. Haer verzoek wierde ligtelijk ingewilligt en tot dien eijnde strax naar Loehoe gezonden het Jagt Souburg met 40 zoldaten onder den Luitenant Walraven fortresse van Riviere, om in de negrij Loehoe een bequame fortresse op te werpen en daer in guarnisoen te nemen 't welk soo geschiede. Ook kregen de Loehoeneesen een seijnbrief waer naerse hun reguleerde om de Onse te verstandigen wanneer den quimelaha iets op hare Negrij onderstaen wilde, waer mede sij wel gemoed vertrocken.

A° 1634. Hier op verscheen d. 15. Januarij A° 1634 een Ternataansche Sadaha Corcorre aan 't Casteel met Kiaijtsjillij Laxamana en den tolk 's koninks gesand met Kiaijtjilli Laxamana comt in Ambona. Gerrit Roelolfsz, dewelke des Koninks groten gezand Sadaha met een ander Corcorre op Boeroe gelaten hadden, ende bragten mede een Missive van den Konink aan den Gouverneur, van inhoud dat desen Sadaha gezonden wierde, met de opperste magt om alle geresene verschillen ernstig te vereffenen, de vreemdelingen zonder Nagelen te doen vertrekken ofte de weijgerende met de wapenen aantasten en prijs maken. De beide quimelahas Loehoe en Letiatoe nevens alle de Ternataanschen aauhang met hem naer Ternaten te brengen om haer voor den Konink te verantwoorden en in haar plaetse Factirij een quimelaha van Boeroe voortestellen. De Inwoonders tot het naervolgen der gemaekte Contracten en het leveren der Nagelen aan de E. Comp. te vermaenen en diergelijke vergulde woorden meer.

Den Gouverneur wel wetende dat het zoo goed niet soude afloopen, heeft zigh egter met de Ambonsche Hongij naar Loehoe willen vervoe gen om den Sadaha tot het prompte nakomen van Koninks beveelen aan te porren en hem daer in te ad sisteeren.

Komende aan d. 12. Februarij op Loehoe, en den gezant Sadaha met den ouden Factirij op zijn Corcorre behoortijk

A^o 1634. ingehaald hebbende, wierde 's Coninks origⁿ brief overluijt voor-geleesen en met het voor uijtgezondene translaat accordeerende bevonden, waar op den Gouverneur zeijde van herten te wenschen dat men eerst de zaken met ernst meende en dat hij niet gesind was hem met een praatje langer te laten paijen, vermaande dierhalven den Sadaha dat hij met sijne zaken spoedig wilde voortvaren alzoo hij niet boven de drie daegen aldaer vermeende te toeven. Onder 't discoureeren konde hij genoegsaam uijt des Sadahas gelaat sijne gevijstheit bemerken, dewelke niet regt wilde uijtzeggen wat hij voor last hadde, voorgevende dat eerst alle de orangkaijen van 's Konings district mosten bij malkander zijn, om door dit lang semelen den gouverneur tot ongedult te brengen dat hij weg zoude gaen en hunlieden beter gelegenheid en vrijheid geven om over haere verraderijen te beraadslaegen. De Loehoeneesen hielden al wederom sterk aen dat men haer dog niet verlaeten wilde, alzoo wel wisten dat den quimelaha hem aan haar wreken zoude.

de Macca- Doenmaals kreeg den Gouverneur ook berigt dat de Macas-
saeren ver- saeren een vloot uijtgezet en benoorden Celebes omgesonden
meesteren hadden, dewelke Manado, Gorontalo en Tominij vermeestert
het noorder- hadden; weshalven den Gouverneur zorgende, dat dese Gasten
deel van den quimelaha te hulpe mogten komen, de Loehoeneesen te
Celebes.

Tanhitoe- meer versterkte tegens schielijke overvallen van den quimelaha.
messing ont- Soo quam ook Tanhitoemessing met den Loehoeneesen orang-
dekt veel ver- kaijen Abdul Raghman aldaar bij den Gouverneur, hem open-
radersche baerde veel veradersche aanslaegen des Kackialijs met quimelaha
voornemen van den qui- dewelke hadden voorgenomen, de Nederlander te verdrijven,
melaha en haeren konink afte vallen en de Maccassaeren tot hulp te roepen
Kackialij. welkers aankomst zij ook dagelijks verwagteden Den Gouverneur
wildende betonen dat ons haer veraders voornemen niet onbekent
was, heeft sulks aan Kackialij duijdelijk voorgehouden en hem
gewaarschouwt dat hij sE. Comp^s magt niet tergen zoude
indien hij niet hem en zijn land int uijtterste ruine brengen
wilde.

Ondertusschen dat de Sadaha de saeken alhier traineerend hield, is den Gouverneur met een deel van sijne Corcorren naer Manipa gevaeren alwaer hij op d. 22. Februarij voor Toniwaroe een vreemde Jonk veroverde met eenige ammonitie,

A^o 1634. en uijt den overloper verstond hij, dat de Jonk twee stukken, vier bassen, en 80. Musquetten mede gebraght hadde, ook dat nog vijf Maccassae-
 Maccassae-
 ren lopen
 Bima af. verhaalde dat een Jaer verleden de Macassieren Bima hadde afgeloopen, haarlieden onderdaenig gemaekt, en voorgenomen hadden met 40. Jonken in Amboina te willen komen tot bijstant van den quimelaha.

Deze perzoon nam den Gouverneur mede na Loehoe ende dede zulks den Sadaha en Kackialij (die ondertusschen op Loehoe waren gekomen) in 't gesigt seggen dog Kackialij wiste zig op alles te verschonen, de onze willende doen geloven dat hij een trouw Comp^s dienaar en vrund was; Sadaha had ondertusschen niets gevordert, dog wierden onse gevangene van Waij, nog sterk 31. Perzonen, zijnde de rest van 43.
 Onse 31.
 gevangen
 van Waij ko-
 men weder
 los. die den quimelaha in 't voorlede Jaer van daer gerooft hadde, weder los gelaten, die van blijdschap al schreiende bij d'onze overquaemen waer tegens den Gouverneur ook los liet de gevangene van Hennetello met beding dat al die gene diese ons voor vrij Perzoonen daer gesteken hadden ook voortaan daar voor zouden erkent worden.

Onse overgekome ne van Waij gaven doen te kennen dat die van Luciela met den quimelaha beraadslaegt hadden bij aldien ons Guarnisoen op Loehoe continueerde, al het drinkwater te vergeven, ook hadden zij gesien dat Capⁿ Hitoe verscheide maelen eenige Nagelen na Luciela hadde gebraght, den quimelaha met geschut g'adsisteert en sijn volk derwards gezonden om de fortificatie te helpen opmaeken, als mede dat den Capⁿ Hitoe zoude gepitsjaert hebben, in April des voorleden Jaers de Logie op Hitoe af te lopen, 't welk misluckende had sijn volk eenige Nederlanders den cop afgeslagen, de Chineesen op Mamala gerooft metgenomen en verders door de hulpe van eenen Pattij Soela van Waij, die hun doenmaals tot gitse diende, de Negrij Waij afgeloopen Etc^a.

Wat de Ternatanen met onsen Gouverneur voorhadden is den Heer bekend immers men konde niet goeds van haar gedoente besluyten; want den Sadaha troonde hem met soete

A° 1634. woorden van Loehoe na Luciela ter vergadering te komen, daer hij ook na toe schepte; hoewel hij met de twee quimelahas (als alrede van haren konink gedeporteert zijnde) niets wilde te doen hebben. Aldaer komende sag hij soo veel gewapende Ternataanen aan land staan, dat hij voorsigtig resolveerde, niet aan land te stappen, maar haarlieden aan zijn Corcorre te nodigen, dies den Sadaha met Laxamana en eenige ternataansche officiers bij hem aanboord quamen alwaar sijlieden met vele omwegen d'onse sogten om den thuijn te leijden, onder anderen begeerende, dat wij ons Guarnisoen van Loehoe soudon ligten, soo zoude den quimelaha mede Luciela verlaten en op Loehoe weder gaan woonen, waar uijt den Gouverneur tastelijk bespeurden, datse hier door sogten, de onse uijt den weg te krijgen, en haer aan de Loehoeneesen (die het met d'onse hielden) te wreken. Artus Gijsels dan wat gestoort sijnde, begeerde daer en tegen dat onse Guarnisoen op Loehoe blijven, maer den quimelaha al sijn fortressen op Luciela afworpen en sijn geschut beneden brengen zoude. Insgelijks dat men de Manipeesen dwingen zoude de jongst aangekomene Portugeezen nevens 't resteerende geschut en volk onlangs met vreemde Jonken aangekomen, in onzen handen te leveren als mede de overlopers, die bij den quimelaha op Luciela waren, en dat hij den gevangenen Nederlander vergoeden zoude, die hij na Maccasser gezonden hadde; op 't een en 't ander wiste den Sedaha weijnig te antwoorden en men kost uijt sijn gelaat genoegsaam bespeuren, dat hij niet veel goeds in zin hadde, zoo dat deze vergaderinge vrugteloos scheijde. De Ternataanen gingen voort met haere versterkingen en den Gouverneur dede d. 2. Maart een keer na het Casteel, latende de Hongij op Loehoe. Kort te voren was den jongen Cap. Hitoe ook weder naar Huijs gekeert, alle de HitoeEsen belastende, datse hun in 't gebergte soudon begeven en versterken, alzoo hij wel wiste, dat den Gouverneur van Loehoe komende, haerluijden zou aandoen. Zijne beide oomen Boelang en Baros waarschouwden hem, dat hij voor zig zoude sien om hem en 't land geen bederf op den hals te halen, begeerden ook niet te vlugten, waar over zijlieden in hevige woorden met malkander raakten en zoo met een verbittert gemoet scheijden.

Kackialij
belast't land-
volk in 't ge-
bergte te
vlugten.

A° 1634. Strax hier op quam tijding dat bij Waijsima op Ceram 18. Maccassaers vreemde Jonken waeren aangekomen, zijnde de rest van 40. konink send stuks, die Conink van Maccasser tot assistentie aan den quimelaha had gezonden, daar toe bewogen zijnde om dat der assistentie melaha had gezonden, daar toe bewogen zijnde om dat der aan den quimelaha. Jnlanders Nagelboomen om haerent wille waeren omgeslagen. Omtrent Tiels hoek hebben d' onze ook een Javaansche Jonk Jonk van veroverd, komende van Radja Boekit, met Coopmansz. gelaeden Radja Boekit om de HitoeEsen te begroeten en den soon van haeren marinho veroverd. weder in 't Land te brengen, die voor drie Jaeren na Java gezonden was, in de moorsche wet te studeeren. Den Gouverneur keerde dan na ses dagen weder na de Hongij, maer den Sadaha en de Ternataanen wilden in geen verder raadslagen met hem komen, voor dat hij ons guarnisoen van Loehoe zoude geligt hebben en de Loehoeneesen wederom onder haer gestelt wierden; zeggende datse wel gek mosten zijn, haer te ontblooten en wij soudon op hun eige Land fortressen behouden. Den Gouverneur antwoorde dat vermids hij en den quimelaha tegens Contracten de Vreemdelingen op haar land aanhielden, soo wierden wij gedwongen haer land zelf te bewaren tot behoudenis van hares konings regt, en onzen handel, ook hadden de Loehoeneesen reden om haar van hem te absenteeren, alzoo sij op Luciela komende qualijk getracteert wierden. Hier op heeft den Gouverneur goedgevonden de nieuwe opgeworpene fortresse uijt Loehoes negrije te verleggen beneden op den strand, digt bij de mond van de Rivier alwaar de Loehoeneesen haren Passer hadden, om dat op de vorige plaats geen drinkwater en was, wordende dese fort Bulle- op de nieuwe fortresse Bulleback gen¹. Daar op ging den Gouverneur bak op Loe- met Tanhitoemessing na de kleine Negrijen onder het Gespanschap Anijn souteerende om haarlieden te ondertasten, hoe gestigt ofse het nog volgens haer vorige verklaeringe met de onse wilden houden, dog de Jnlanders dorsten d' onze in 't openbaar niet spreken, vermids de Ternataanen in haere Negrijen waren, en kort te voren den quimelaha haer gedwongen hadde den Eed van getrouwigheid aan hem te doen, dog beloofden eindelijk aan d' onze een fortresse (quanswijs tot defensie) voor d' onze op te werpen, en als die soude klaar zijn, zoudense Tanhitoemessing waarschouwen om die in possessie te nemen, want met de Loehoeneesen wildense ze niet te doen hebben, om datse van dezelve als slaeven gehandelt wierden.

A° 1634.

Dit verrigt zijnde keerde den Gouverneur d. 14 Maert met d'Hongij der Corre Corren weder na Huijs, dog onderweegs deed hij den passer Lebaloe hoe aen, alwillens Hila meijdende om den inlander te doen verstaen het vals gerugt 't welk Kackialij van hem uijtgestrooijt hadde. Daer quamen ook eenige afgezanten van Nau, Binau, Zeijt en Hauwtuna (zijnde het meeste volk al uijt de Negrijen in 't gebergte gevlugt) die den Gouverneur vraagden, watse doen soud en, dewijl Kackialij hunlieden geroepen hadde om Essenwawanij te fortificeren. Den Gouverneur andwoorde hun, datse zulks geensints doen en zouden, indien het hun niet door den Radja en de vier Hoofden des lands belast wierde, en voorts na Kackialij niet Luijsteren, dewelke zekerlijk 't land in bederf zoude brengen. Die van Henneheloe quaemen ook heijmelijk aen de Correcorre van Nussanive bekent maeken, datse hun geern van Kackialij zoude afzonderen, en hun onder den Radja begeven, gelijkze wel eertijds gestaen hadden, waar op de Hongij voortscheppende quam d. 16 Maert weder voor 't Casteel, om wat te rusten en de Bataviaese Armade in te wagten.

Jan Ottens
werd presi-
dent in Ter-
naten.

Naer dat nu den bovengem. advocaat fiscaal en commissaris Anthonio van den Heuvel naar Ternaeten verzeijlt, desselfs Gouverneur Lodestijn verlost en in zijn plaats den president Jan Ottens voorgesteld hadde, en na Batavia wederom verzeijlt was, heeft hij aldaar den onsekeren staat van Amboina te kennen gegeven en met verschijde beschuldigingen over den Gouverneur Artus Gijssels so veel te wege gebragt, dat hij d. 18. Februarij A° 1634 met een vloot na Amboina gezonden wierd, om gem. Artus Gijssels te ligten en in zijn plaats te regeren. Maar desen nieuwen Gouverneur talmde met de vloot soo lang onderweegs voor Maccasser en Boeton dat de geheele weste moesson bij kans verliep, en Amboina in 't uijtterste gevaar stont van de vreemdelingen en veraders ingenomen te worden, want schier over al lag het vol vreemde Jonken, 20 lagen op Manipa, 1 op Kelang en 5 op Erang behalven de bovengem. 18 stuks op Waijsammoe, om welke aan te tasten den Gouverneur zijn magt te swak bevond, behalven dat de gerugten liepen, onze heijmelijke vijanden voorgenomen hadden onse fortresse op Loehoe en de Logie

Amboina
staat in groot
gevaar van
de verraders.

A° 1634. op Hila af te loopen, en dat onder het voorlezen van des Koninks brief dewelke egter den Radja met d'andere Orang-kaijen van Hitoe niet wilden ontfangen, om dat hij aan Kackialij en niet aan haar lieden hield, ook seijdense, dat zij geen Ternataansche onderdaenen waeren, niet tegenstaande den Sadaha den ongefondeerden eijsch wederom instelde op de landen van Amboina, Oeliasser en Ceram, gelijk voor desen A° 1628 Leliatoe gedaen hadde, waar op een korte antwoord viel, dat niet gezint waeren een voet lands aan Ternatens Konink te geven, van 't geene wij met den swaerde gewonnen hadden en na 't regt van den oorlog besaten.

De HitoeEse Orangkaijen hadden nu al lange geroepen dat men dog spoedig wilde komen, het land Hitoe in verzekeringe nemen en Kackialij in zijn quaad voornemen stuijten, weshalven den Gouverneur niet langer konnende wagten op het Bataviaes secoers, heeft de ligte Jaghten, die voor uijt aangekomen waren nevens alle magt der Corcorren na Hitoe gezonden om dezelve Cust in verzekeringe te houden.

Antho van
den Heuvel
word 8te gou-
verneur in
Ambon.

Eijndelijk is Anthonio van den Heuvel d. 4^e Maj in Amboina g'arriveert en d. 8 dito tot Gouverneur en Directeur in de Provintie van Amboina g'authoriseert, hebbende onderweegs 't schip d' Goude Leeuw uijt zijne vloot door 't verzeijlen van denselve, op een droogte voor Borneo verlooren, gelijk een ander schip van denselve naam, ook na Amboina zeijlende 40 Jaeren daer na op de Tijgers-Eijlanden gesneuveld is, alsmede de Leeuwinne, ook naer Amboina gedestineert, eenige Jaeren te voren op de selfde plaats verongelukt is. Den oud Gouverneur Artus Gijsels nam zijn woninge buijten 't Casteel, in de Negrij hebbende alvorens sig bezorgt met attestatien zoo van Comp^s dienaren, als de burgerij en Chineesen, tegens die gene die hem van quade regeeringe en particulieren handel hadden beschuldigt.

Strax daar op vertrok den Nieuwen Gouverneur na de kust van Hitoe zonder met den ouden Gouverneur iets te beraadslaegen, om Kackialij, die geen beek op Artus Gijsels had te onbeschroomder bij hem te krijgen, want van den Heuvel en Kackialy noemden malkanderen Confraters. Op Hila dan beriep

A° 1631. hij de HitoeEse orangkaijen, te weten die hij voor de bequaamst getrouwste aan onzen Staat hield, en overlijde met hun, hoe men bequaamlijk Kackialij in zijn quaed voornemen stuijten zoude, alwaar hij bemerkte, de HitoeEsen wel leijden mogten dat men Kackialij bij de kop vatte en uijt de wereld help, alzoose zijne barsse regeeringe al lang moede waeren. Kackialij werd ook in vergadering geroepen, maar hij wilde voor eerst niet komen, dog op nader aanhouden quam hij na onse fortresse wel met 250. gewapende mannen, die hij buijten, rondom de pagger liet oppassen, weshalven den Gouverneur voor die tijd geen geleegentheit zag hem te apprehendeeren.

Den Sadaha was doen ook op Hila, alwaar hij kort te voren 's koninks brieven voorgelesen hadde, maer maekte doen geen specialen Eijsch tot restitutie van 's koninks Landen, gelijk hij te voren aan Artus Gijsels gedaen hadde, eischende slegs met generaale woorden herstellinge zoo d' E. Comp. iets besat van 's Conings Landen. D' Ambonsche orangkaijen daer present laghten hem wat uijt, uijtdruckelijk ontkennende oijt of oijt onderdaenigh aan Ternaten geweest te sijn.

Ambonsche
orangk ont-
kennen oijt
onderdaenen
van Ternaten
geweest te
zijn

Den Gouverneur van den Heuvel overleijde hier op bij sig selven hoe hij dat geheele veraders zootje bij de kop mogte vatten, en siende dat hijse op Hila niet konde bij malkander brengen, verlegde de Generale te saemen komst na d' overzijde, te weten dat men op Luciela te saemen met de beide quimelahaas, dezelve zoude houden werwaards hij de wederzijdsche orangkaijen bescheijde: hij zelfs ging met de geheele Hongij der Corcorren voor uijt, en op den strand Warauw bij Loehoe komende, gebeurden het dat juijst de Correcorren van Hitoe met Kackialij en de orangkaijen die het met hem hielden, de Eerste bij hem quam, welke gasten hij met soete woorden aan zijn Correcorre nodigde, gelijkse ook quaemen. Deze vermeijnde hij sonder gerugt en getier voor eerst vast te setten, dat het den Sadaha en de quimelahaas niet merken, maar mede onbeschroomt bij hem komen zouden. Dog de HitoeEse Corcorren siende dat haare hoofden wierden gevat, maakten alarme en wilden doorgaan, dogh onse Hongij ver volgde dese tot Luciela toe en gaven dapper vuur daar op, datse nog ter naeuwer nood ontquaemen. werdende niemand

A° 1634 bij d' onze vast gehouden dan Kackialij met Elff HitoeEse

Kackialij orangkaijen, 't welk geschied is op d. 20. Maj A° 1634, met 11 HitoeEse orangkaijen werden gevangen genomen maer van de Loehoeneesen en 's quimelahas aanhang is niemand in onzen handen gekomen. Pattijwani een snood voorvegter der HitoeEsen die zig seer mannelijk in dezen strijd droeg, zoo hij voorgaf onquetsbaar zijde, vlugte de volgende nagt met een klein vaartuijg na Hitoe, het Landvolk veerdig tot de wapenen en vlugten in 't gebergte aanporrende, alzoose nu klaarlijk zagen, dat het de Hollanders niet alleen op Kackialijs perzoon maar op alle HitoeEsen gemunt hadden.

reden van De voornaamste oorsaken waarom Kackialij bij de kop gevat Kackialijs apprehensie
gevat is, zijn aldus opgegeven:

1. Omdat men zonneklaar bevonden hadde, dat hij de wapenen tegens den Nederlandschen Staat aangeveerd en voorgenomen hadde denselven in dese gewesten uijt te roeijen, en hij selve tot absoluijt meester te maaken.
2. Om dat hij aan den Maccassaarsche konink Homagie hadde gedaan, en denselven tot sijn assistentie ge-roepen.
3. Dat hij alreede 100 Musquets en roers met allerhande ammonitie van oorlog van de vreemde hadde ingekogt.
4. Dat hij alle de Inwoonders van Hitoe belast hadde na sijn nieuw opgeworpen sterkte in 't gebergte van Essen Wawani te vlugten.
5. Dat hij alreede ses brieven aan de Negrijen van Ceram als Werinama, Hatoemetting, Tobo, Kessing, Ceram Lauwt ende Goram gezonden en deselve Inlanders gesolliciteert hadde van ons af te vallen, ende met den Quimelaha en hem aan te spannen.
6. Dat met den quimelaha geconspireerd hadde, 's Comp^s Logie op Hitoe en het fort op Loehoe af te loopen.
7. Dat met sijn kennisse de twee Matroosen van het schip Buuren d. 17 Junij, zijnde den dag van sijn authorisatie de Copp en waeren afgeslaagen, dewelke ook in sijn Huijs gebragt ende aldaar verwaart waeren, en alzoo sijn intree met Nederlandsche Bloed heeft willen inweijen.
8. Dat hij die van Jhamahoe en Hatoeaha opgehist hadde tegens de jongste Contracten onse onderdaenen van Kelkepapoetij op 't Laif te vallen, gelijkse in dese maant

A 1634.

al eenige Coppen van daar gehaald hadden op dat wij over al de handen volwerk zoude vinden, en soo onze magt te meer verdeijlen moesten.

9. Dat hij de Javaanen, en andere 's Comp^s openbare vijanden tot nog toe aanhielden, op zijne strand liet havenen en in protectie nam.
10. Dat hij genodigt sijnde bij den Gouverneur op Hila binnen de Logie, indien hij iets niet hem te spreken hadde bij hem op de balceuw, ofte beneden in de pagger mogte komen, en eijndelijk verschijnende met 250. gewapende mannen in de Logie was gekomen, houdende ruim zoo veel rondom de Pagger verborgen.

fort Bulle-
back weder
aangeboren.

Voorts heeft den Gouverneur van den Heuvel de nieuwe fortesse Bulleback op Loehoe wederom ingetrokken, oordeelende dat deselve aan de Loehoeneesen geen dienst konde doen, als sijnde te verre van hun lieden afgelegen 't welk een misslag is geweest, want door dese ligtinge niet alleen onse getrouwe vrienden aan de verraders wierden bloot gestelt, maar ook de vijanden kregen rijmer hand om hare deseynen te ligter voort te setten. Immers de Loehoeneesen hebben seer daar over geklaagt. en een Exempel gegeven aan andere wankelbaere geesten, datse de Hollanders niet ligtelijk zouden bij, en haere eijgen natie afvallen. Daer op schepte den Gouverneur weder na de kust van Hitoe, alwaar hij de thien orengkajen, wederom losliet, niemand gevangen houdende als Kackialij en Tamalessij eenen oraugkaj van Waccal. Met de andere maekte hij een nieuw Contract en nader verbintemisse, waar in zijlieden beloofden, datse voortaan geen Capⁿ Hitoe meer boven hunlieden, nog eenig opperhoofd, behalven den Gouverneur van 't Casteel soude erkennen, datse de Quimelahas en haeren aanhang voor vijanden zoude houden, datse haer Corcorre zoude contribueeren om Jaarlyks met de Hongij te scheppen gelijk andere Casteels onderdaanen, evenwel wierde de vier hoofdige regeeringe voor datmaal nog gelaaten, hoewel hij sustmeerde dat hij door 't vangen van deze Perzoonen ende het instellen van 't nieuw Contract de Cust van Hitoe met de wapenen gewonnen en tot afslijtte onderdaanen van D'E. Comp. gemaakt hadde: Het gevangen stellen van Kackialij schæen d'orengkajen en 't ander volk die het nog met ons

Kackialij en
Tamalessij
werden alle-
en gevangen
gehouden,
met de andere
oraugkajen
werd een
nieuw con-
tract ge-
maekt

A^o 1631 hielden, niet onaangenaam maar zijlieden bleijde te sijn, datse van dien dwingeland verlost waeren. Zij wesen d'onse ook middelen aan, hoe D.E. Comp. aan haar betalinge zoude komen van wegen Kackialij, dewelke doen over de 70 Bharen Nagelen aan D.E. Comp. schuldig was, gelijk ook den meesten deel der HitoeEse orangkaijen aan D.E. Comp. ten agteren waren en of 't dierhalven uijterlijk scheen, datse het met ons wilden houden, zoo hebbense egter buijten twijffel niet anders gewenst dan in dese revolte haere schulden in 't werrente brengen. Het meeste Landvolk verliep algaande weg na de nieuwe gemaekte fortres in 't gebergte, en het is gelootlijk het geen haeren geheim schrijver Ridjali in zijn HitoeEse historie schrijft, dat het niemant met de Hollanders gehouden heeft als de Twe Orangkaijen Tanhitoemessing en Boelang: bekent ook selfs, datse hem na d'overzijde gezonden hebben om Buskruijt en ammonatie van de vreemdelingen te kopen, zoo dat hier mede nu gelegd is 't begin van den HitoeEsen oorlog, dewelke na 7. Jaaren ter degen uijtgeborsten is, dewijl men dit begin eer voor een wegloop, en wantrouwen dan openbaeren oorlog moet rekenen. Waar op den Gouverneur d. 23. May weder na 't Casteel is gekeert, en heeft op d. 2 Junij den oud Gouverneur Artus Gijsels, hoewel denselve zeer onpasselijk was met het schip Huisden na Batavia doen vertrecken.

begin van
den Hitoe-
Esenoorlogh

En dewijl dat onder gem. oud Gouverneur de zeemagt der Corcorren op 't aansienlijkste is geweest, zoo kan men de Lijst, hoe deselve geschept hebben, daar van sien in de oude Papieren op secretarij.

kinden- In dit Jaar hebben de Kinder pokjes zoo geweldig ge-
poecken tegeer- grasseert dat veel duijssenden van menschen weg storven ende
ren sterk. meest alle de Negorijen der Alphoereesen van 't volk verlaeten
stonden, die hier en daer in 't Gebergte gevlugt waeren.

moord op Om dese tijd is ook een lelijke moord geschied bij die van
Rarakit. Kelinga een kleene Negrij van Rarakit, dewelke den Coopman
Balthazar Wijntjes en Abraham van der Plasse ondercoopman,
beijde met het schip Angelier na Banda gaende en daar aan
Land komende om verversching te koopen dood geslaegen

A° 1634. hebben, de rest seer gekwest, zijn ter naeuwen nood met de boot gevlugt.

Anthonio van den Heuvel zijne regeeringe met strafheid beginnende, raekte vroeg in den haat bij de ingesetene, uijt welken insigte Artus Gijsels hem voor seijde, dat hij maer agt maanden zoude Gouverneur, hij dagte dewijl het gevangen nemen van Kackialij zoo gemakkelijk toegegaan was, dat alles in ruste zoude blijven. Maer hij vond hem seer bedrogen, want het apprehendeeren van zoo hogen orangkaij maekte zulke impressie bij d' inwoonders datse haer vastelijk inbeelden d' Comp. had het op haer allegaer gemunt, weshalven niet tegenstaende hij de nest wederom los gaf ende Kackialij alleen gevangen hield met Tamalessij van Wackal. Effenwel wierden de drie Hoofden van Hitoe en de andere mindere orangkaijen te voren uijterlijk met D'E. Comp. houdende nu waentrouwig die dan gevolgljik het gemeene volk, alrede twijffelmoedig zijnde, aanporden in 't gebergte te vlugten, niet om tegens DE. Comp. te oorlogen, maar slegts om haer te defendeeren.

Hitoe-Esen De Negrij op Hila wierde verlaten en onze guarnisoen
vlugten in 't gebergte. aldaar kreeg geen verversinge, om welk gebrek te helpen
plaatste van den Heuvel eenige Burgers ende Mardijkers
aldaar. De HitoeEsen vlugteden na de nieuws opgeworpen
fortres van Essen Wawani, de oostelijke dorpen bleven ons
nog redelijk getrouw onder den Radja en Tanhitoemessing op
Capaha dewelke tot hare verzekeringe eenige soldaaten kreegen.
Die van de vijff Negrijen vlugten na Henneheloe en Laijn,
werwaards zig eijndelijk mede begeeven Oerien en Assaloeloe;
Larique en Wackasieuw stonden te volgen.

Den Sadaha ende quimelaha vermenende nu reden genoeg
te hebben haer aan ons te wreeken, zetten bij de 400. Ma-
leijers met schietgeweer in 23. vaartuijgen, op de kust van
Hitoe, die hun op strand van Wawani vast maekten.

Den dans was begonnen, en om deselve te volvoeren was goeden
raad duur, het is waer, dat Kackialijs gevankennisse, oorszaak
van 't weglopen der HitoeEsen was, maer alzoo het evenwel den

A^o 1634. selfsten gang zoude gegaan hebben, zoo hij bij huulieden was gebleven, zoo was 't in alle geval nog beter dat wij hem in handen hadden en van den Heuvel behield hem tot dien eijnde in Ambon sonder na Batavia te senden, op hope dat de HitoeEsen haer gezeglijk zoude toonen, om hem weder los te krijgen, gelijkse ook beloofden weder af te komen, als men hem eerst wilde los laeten. Van den Heuvel daer en tegen begeerde datse eerst afkomen en haare fortresses om verre smijten zouden waar toe zij veel wijser waren. Doen zag men eerst den misslag denwelke Artus Gijzels noteerde, namentlijk dat men eerst de opgeworpene en onbesette fortresses hadde behoren in te nemen en af te werpen eer men Kackialij gevangen nam, zoo hadden de Inwoonders geen retiraden gehad, want men lang genoeg te voren geweten heeft, dat zodanige in 't gebergte opgebouwt waren. Onse Comptoir op Oerien wierd voor eerst geligt, dewijl van agteren door een bij gelegen heuveltje zeer onvrij was, en kort te voren de Huijsvrouw van den onderkoopman en Resident aldaar Wouter Seroij tot den vijand overgelopen was, voor wiens verraad men te dugten had.

misslag van
Anth^o van
den Heuvel.

Wouter
Seroijs huijs-
vrouw loopt
over tot de
vijand

De jagten en de Corcorren mosten in Junio naar de kust Hitoe, in meijninge het begonne vuur te stuijten maer dat liep al wijder voort, van den Heuvel tate met 150. blanke koppen ende 800. Inlanders, Wawaeni aen, maar moste, met kleen verlies en om dat een sterkte regen inviel aftrecken, egter veroverde hij de verlatene sterkte op Mosapal en verstrueerde deselve.

De tweede vrugt van het onvoorsigtig beleid dezès Gouverneurs is als gezegt het verlaeten van onze getrouwe vrunden op Loehoe door het wegnemen van den Bulleback waar door gelegenheid gegeven wierd, dat den Sadaha de Loehoeneesen orangkaijen bij den kop en d' 26. Junij met sig gevangen na Ternate vervoerde, latende den prins Siborij ziekelijk op Lis-idi, door de veraders (soo men bemerken konde) vergeven zijude, waar uijt bleek dat den Konink van Ternaten niet een haer beter was, dan zijnen Sadaha, en datse te saemen een lijn trocken om onzen staat in Amboina te ruineeren. De beide quimelahas Leliatoe en Loehoe bleven op Luciola en den

den Sadaha
voert de Loehoe-
neese
orangkaijen
gevangen na
Ternaten.

A° 1634. ouden Facquirij keerde met een lange neus weder na Boero.

Kackialij
belijdt zijne
conspiratien.

Van den Heuvel siende dat hij op Hitoe niets meer verrigten konde, viel den gevangenen Kackialij op 't lijf, dien hij met pijningen zoo verre bragt dat hij beleeden heeft zijne veradersche daden en conspiratien met den konink van Maccasser en den quimelaha gemaekt om den Nederlandschen Staat in dese quartieren uijt te roeijen, dog heeft denselve in detentie gehouden tot dat nadere ordre van Batavia zoude bekomen hebben, ondertusschen hem goed logijs en tractement aandoende, 't welk egter niet heeft mogen uijtblussen de wraaklust, die hij namaals (weder los zijnde) tegens de Nederlanders betoont heeft: zijne goederen wierden aangeslaegen om daar uijt zijn agterstal aan de E. Comp. te voldoen, dewelke langniet genoeg waeren, en sijne schuldenaars ontkenden ten deel en andere wisten hem niets te wille, bleijde zijnde datse van hem ontslaegen waeren.

Radja Hitoe
overleden.

Het quam in den tijd ook ongeleegen dat in Aug^s den ouden Radja van Hitoe overleden is want als men wegens desselfs zoons Hongi Lamoës minderjaerigheid het gezag alleen op Tanhitoemessing liet berusten, dewelke bij d' andere gehaat wierde om dat hij te goed hollands was, heeft sulks eenige jalouzij en scheuringe gebaard, dog bleven die parthijen de onze nog redelijk getrouw.

Hatoe op
den strand
gelegd.

Hatoe een negrijtje onder Nussanive bescheiden en doenmaals wat verre in 't gebergte gelegen, wierde eens door de rebellen van Wawani gedreigd, weshalven dezelve op strand geplaatst wierd, alwaarde nog legd, een kleene mijl b' oosten Lillebooi. Ook hebben die van Laricque en Lillebooi geresolveert bij D. E. Comp. vast te blijven, dewijlse sagen dat de HitoeEsen van de voorsz. Maleijers, (die hij tot hulp geroepen hadden) getravaljeert wierden.

Pattijwani
Capitain der
rebellige
HitoeEsen.

Pattij Wani uijt het geslagt van Pattij Touban een stout en valjant man, hebben de HitoeEsen na 't gevangen nemen van Kackialij tot haer Hooft en Capⁿ opgeworpen, dewelke met vele stroperijen de Christen dorpen aan de Noordzijde van den inham zeer gequelt heeft, hij legerde sigh tusschen

A° 1631

Hitoelamma en Mamala, om een scheuringe tusschen onze bondgenoten te maeken op dat die van Capaha, alwaar de helft van Hitoelamma woonde, bij de rest niet souden kunnen komen, maer den Commandeur Frans Leendertsz. Valk met eenig volk van 't Casteel versterkt sijnde heeft hem van daar opgeklopt. Doen heeft hij door zijn creaturen die van Jhamahoe, Latoe Hoeatooij en Hatoeaha opgerokkent, dat ze met 23 vaartuijgen Capaha zouden overrompelen waar in zij haere verraders hadden en het soude ook bijkans gelukt hebben, want de vijanden al in de Negrijtje waeren. Dog Tanhitoemessing 't verraad gewaer wordende, heeftse met hulp van onse zoldaten aldaar in guarnisoen leggende wederom afgedreven en zijn de aanleijders van dit werk mede gevlugt. Hier op wierde

Barrikade de barrikade van Hitoelamma (Wantrouw genaemt) een tijd Wantrouw op lank van de onze verlaeten wederom met 50 zoldaten beset Hitoelamma onder het commando van Wouter Seroij. gelegd.

Ondertusschen heeft den Gouverneur de gantsche maght der Corcorren wederom te saemen geroepen om de rebellige HitoeEsen alle afbreuk te doen, de rijpe Nagulen te plukken en de bomen om te kappen en is alzoo d' 27 Aug^s op de roeij gegaen. Hij dede voor eerst Oerien aen op een steijle heuvel gelegen, die tot afkomen vermaenende 't welk zij

Oerien te vergeefs van de onse bestormt.

weijgerden. Doen wilde hij haer bestormen dog zijn voortroep met vier hard gequeste afgeslaegen zijnde, heeft hij de kans niet durven hervatten maer plukte en bedierf haere Nagelboomen die naast den strand stonden. Die van Henneheloe wilden tot de onze afkomen indiense maer Kackialij eens mogten spreken, dies denzelven van het Casteel wierde gehaald en haarlieden op des Gouverneurs Corcorre vertoond, daer op sij beloofden wel te contribueeren tot sijne verlossinge: maer die van het gespanschap Zeijt, Hautoena en Kaijtelo vraagden niet veel na hem, zeggende den Gouverneur mogte met hem doen wat hij wilde, hij hadde haer niet gekend in zijn welstant, zoo wildense hem ook nu niet kennen. Van daer op Mamalo gebragt zijnde, kreeg men schier desselfste antwoord, zij wilden 't met niemant houden dan met Tanhitoemessing en alles opzetten watse konden om de wederparthijen tot redelijkheid te brengen. Den Gouverneur dan hebbende Kackialij eenige weeken in de Logie op Hila bewaerd. In hope de

A^o 1634. muijtelinge tot het weder afkomen te beweegen maer ziende dat niemant na hem vraagde, ook een generale onwilligheid onder zijn Hongi bemerkende en daar over voor eenen afval vreezende, heeft hij niet verders derven onderstaen. Maer is met de Hongij d' 23 7ber weder naer 't Casteel gekeert. Evert Hulst had hij alvorens met Nussanives Corcorre naer d' Oeliassers gezonden om na eenige onlusten en een quaad gerugt te verneemen, want de mompeling ging dat alle Christenen inwoonders niet alleen van de drie Eijlanden, maer ook die onder 't Casteel sorteerende tot een generaalen afval geneijgt waren, verdrietig zijnde over het geduurig scheppen datse nu successive onder drie Gouverneurs hadden moeten uijstaan. Men wiste wel dat die van de Oeliassers alreeds met die van Jhamahoe gepitsjaart hadden; dog al zoo hij uijterlijk seer wel konden vejijusen alleenlijk weijgerende op de kust van Hitoe Nagelen te plukken, heeft men dit zoo onbemerkt laten doorgaan, en bleef dit vier soo smeulen tot dat het na twee jaren onder den generaalen afval in vollen brand is geraekt.

den gene-
ralen afval
der Amboi-
neesen word
gebrouwen.

Te huijs gekomen zijnde heeft van den Heuvel alle de Orangkaijen die met de Hongij waeren geweest op een gastmael getracteert om haer geschept verdriet wat te versoeten, en aan ijder nadjo (dergeene die onder 't Casteel sorteerden) 15 realen, maer van die uijt de Oeliassers, hoewelse op Oriën geen dienst hadden willen doen, ieder Nadjo thien Rd^s aan waardije van kleeden vereert, maer aen die van Kelpepapoetij, om datse de deur van de Alphoereesen waeren, een vereering van 50 rd^s gedaen.

gastmaelen
vereeringen
aan de Am-
boineesen ge-
geven.

Alphoereese In Sber haalde men 300. Alphoereesen van Radja Somiths volk en zette deselve op de kust van Hitoe, om op de rebellen te gaen roven, van dewelke zij ook inkortentijds ses koppen gehaald hebben, waarmede den vijand grote schrik aangedaen, en zodanig benouwt wierde, datze quaelijk uijt haere fortressen na 't bosch dorsten gaen. En om deze boeren nog langer aan te houden heeft men op ieder Cop (diese halen soude) thien Rd^s gestelt en aen haeren Radja een vereeringe gezonden, dewelke egter niet te beweegen waren, de maand 9ber nog over te blijven, als niet gewent zijnde het lijff met gerookte off gezoute visch en arrack op te houden.

A° 1634. Den 18. 9ber is op Laricque met den sweerde geregt eenen Roemat van Laricque met den sweerde gestraft. Roemat, hoofd van een Soa aldaer, om dat hij niet alleenlijk met den vijand gecorrespondeert en denzelven veele Nagelen toegevoert, maar ook zijn geheel Soa verleijd hadde naer Henneheloe te verlooopen. Deze met die van Oerien dreigden dagelijks Laricque af te loopen, dies dezelve eenige huijzen opsloegen om onse nieuwe Reduijt, om haer vrouwen en kinders aldaer te bergen.

Jn December heeft van den Heuvel met 3 Corcorren, vermits hij niet meer krijgen konde 220. zoldaeten en 43. gehuurde Burgers, die wegens gebrek van vaartuijg meest overlandt mosten marcheeren nog eenen togt na de cust van Hitoe gedaan, om de belofte 500. boeren van Hajas bogt in te wagten en den vijand verderen afbreuk te doen, maar alzoo dezelve niet quaemen en zijne scheppers al wederom murmureerden moste hij na huijs keren. In Wawanis bogt trof hij 23. jonken maleijers van den quimelaha en de bovengenoemde Maleijers aan, die maken hun hun aan land vast hadden gemaakt, daer tegen hij chargieerde, vast op dog vermogte niets op haer behalven een grote Corcorre, die strand. de onze verbranden, de rest van de Jonken zijn in de volgende nagt g'eschappeert. Cort daer na in 't begin van 't Jaar 1635 hebben de Boeroeneese met de Amblauwers onder den scheijn onse salvo van vrundschap onse Salvo garde bestaende in vijff soldaeten, die wij op Amblauw gelaeten hadden, verraderlijk vermoord, Amblauw vermoord. om 't welk te wreeken het jagt Mocha met 2 Chialoupen na toe werden gezonden en met eene op d'aenkomst der vreemde Jonken te kruijssen.

CAPUT 15.

SUMMARIUM.

Artus Gijsels komt voor Commissaris in Ambon ligt Anthonio van den Heuvel en stelt Jochum Roelofsz. van Deutecom tot 9de Gouverneur. Luciela door d'onse belegert dog te vergeefs. Jochum Roelofsz. regeert straf: voorwendsels en oorsaken der Amboineesen tot den generaelen afval. Negrijen die 't met de onse hielden en die afvielen. De onse in onmagt zijnde komt Leliatoe te velde, belegert

A^o 1635.

Oma en Tuaha, beide te vergeefs Anthonio van Diemen word 6de Bataviaes Generael komt met een groote Armade in Ambon: bestormt en veroverft Luciela, brengt den gevangenen Kackialij wederom mede.

Artus Gijsels als gezegt door Anthonio van den Heuvel over verschijde misbedrijven aangeklagt en na Batavia gezonden heeft bij de hooge regeringe aldaer niet alleene zijne zaaken goed gemaakt, en zig van de opgelegde beschuldigingen gezuijvert, maer daer en boven Haer Ed^s bewogen, dat hij A^o 1635. voor Commissaeris over d' oostersche gewesten weder naer Amboina gezonden wierde, om zijnen aanklager den voorsz. van den Heuvel te ligten en in zijn plaats te stellen Jochum Roelofsz. van Deutecom, zijnde een perzoon bij de militie opgevoed en te voren Cap. tot Batavia geweest. Zoo is den gemelten Heer Artus Gijsels als Commissaeris met een vloot van 7 à 8 scheeppen in februario 's voorn. Jaers in Amboina gekomen, en heeft strax Anthonio van den Heuvel 't

gezag afgenomen en voorseijde Jochum Roelofs tot 9de Gouverneur en Directeur van Amboina g'authoriseert: straks daer op wierd de magt der Ambonsche Corcorren vergadert om den vijand op Luciela aan te doen, terwijl nog geene vreemdelingen aldaer waeren aangekomen, hoewel 't nog buiten den tijd van de Corecorren was. Dies gingen beide de Heeren Artus Gijsels en van Deutecom in Maart met de Leijtimorsche magt op de roej na Luciela om 't selve te belegeren, sustinerende dat als 't zelve veroverft was, de HitoeEsen wel ligt van zelfs zouden aankomen. De onze maekten hun vast met vele paggers op strand Hatoemoelij, digt bewesten Luciela gelegen, van waerse asprochieerden naer de onderste Negrij aan de voet van Luciela berg gelegen, daar meest de gevlughte Loehoe-neesen en vreemdelingen woonden, die de onse inkreegen en verbranden. Artus Gijsels liet den Gouverneur Deutecom alhier 't werk waarneemen, en visiteerde ondertusschen de Ambonsche Comtoiren. Op de kust van Hitoe stelde hij ordre, dat verschinge naer 't Leger gezonden wierde, maar van den gevangenen Kackialij maekte hij geen mentie, ter contrarie stelde hij Coij Joan Tanhitoemessing door ordre van de hoge regeeringe tot provisioneel Capⁿ Hitoe hetwelk de HitoeEsen nog afkeeriger

Artus Gijsels
komt voor
commissaris
in Ambon.

Jochum
Roelofsz. van
Deutecom
werd 9. gou-
verneur in
Ambon.

Coij Joan werd
pl. Capitain
Hitoe.

A^o 1635 maakte, om dat dit streed tegens haar oude Regeeringe, als sijnde buiten haar voorweeten geschiet, en zijlieden nog niet gewent waren, eenige opperhoofd van een uijtlands Potentaat te ontfangen. In Majj heeft hij een schip uijt Banda ontboden, waar mede hij in Junio benoorden Ceram onderwaarts ging, zijne Commissie aldaar mede te verrigten, en quam in volgenden 7ber in Ambou.

Loeciela be- De belegeringe voor Luciela wierd wel met ijver voortgezet
legent door maar het wilde niet succedeeren want onder onse Hongij was
Deutecom, nog al grote siekte en sterfte, en nog groter onwilligheid,
dog te ver- den berg te sterk gefortificeerd en wel beset waar voor de
geefs. onze 15 doden bekomen hadden, ook quam de oost moesson

Anth^o van den Heuvel geschavotteenden burgerlijk dood
wraaklust ofte andere passie eenige calunnieuse woorden op
de hoge regering uijtgespoogen heeft dat hij gecondemneert
wierd, dezelve opentlijk op 't schavot te herroepen, en voorts
met een silvere priem door de tong gestookten te worden, waer
op hij als Burgerlijk dood na 't vaderland gezonden en daer
na tot een desolaat leven vervallen is. In 7ber verzeijlde

Kackialij den Commiss^s Artus Gijsels weder naer Batavia, met zig
na Batavia voerende den gevangen Kackialij voorgevende dat hij zig tegens
vervoerd zijnen aanklager van den Heuvel defendeeren moste.

Jochum Roelofs. Desen Jochum Roelofsz. heeft van d' eerste twee jaren sijner
regeeringe weijnig aantijkeninge gehouden vermits hij een
perzoon was, niet bij de pen opgevoed, ende Amboneesen
reekenden haar niets aan hem verbeterd te zijn, want van
Jochum Roelofs. regeert in bars. Anthonio van den Heuvels strafheid verlost sijnde, vervielen
in dezes Deutecom's barsheijd, als zijnde wat stuur in zijn
omgang en sprak de Amboneesen veragtelijk toe als zij met
haere geringe presenten (naer costuijme 's Lands) bij hem
quaemen, hierdoor wierdense in haere afkeerigheid tegens de
Nederlanders hoe langer hoe meerder gestijft, en het geheele
gebouw van den Ambonschen staat begon op een zij te hellen,
verwagtede maer een stootje van goede gelegenheit, dat het
ter nederviel want den gestoorden Inlander most dog eenige

A° 1635. voorwentsels hebben tot openbare rupture, waar toe hij vele oorzaeken voortbragt.

voorwend-
sels der Am-
boineesen tot
hoeren afval.

De beijde HitoeEse orangkaijen te weten, Kackialij en Tamalessij zonder verders met hunlieden te raadsleggen voerde Artus Gijsels met zig gevangen naer Batavia het welk de HitoeEsen bij 's Casteels onderdaenen zodanig uijtleyden dat het haer heden off morgen ook gelden zoude: 2^e men weet niet wie in dit 1635ste jaer gerugte onder de Amboineesen uijtgestrooijt heeft, dat de orangkaijen met alle de principaalste des lands geboeijt naer Batavia gevoert zoude werden om de onze niet tegen te vallen, bij overkomen van eenigen oorlog. Men beschuldigden zekeren Radjas zoon M. D. R. dewelke te voren in Holland geweest was, en doennaals als clereq op Secretarie schreef, dat hij zig hadde laten verleijden, zulx in de Bataviase brieven gelezen te hebben; 3de help hier ook toe het onvoorsigtig doen van den Predicant D° Jacobus Vertregt dewelke zoo het scheijnd uijt eenen goeden insigt, dog zonder publijque ordre op zijn eijge autoriteit in 't Leijtimorsche gebraght, ging opschrijven alle mans, vrouwen en kinderen, voorgevende sulks te strecken om te kunnen weten, hoeveel ledenmaeten men in ijder Negorije konde hebben, en hoe sterk de schoolen konden zijn: maer de Amboineesen lijdten 't geheel anders uijt seggende sulks te strekken om te weten hoe veel gevangenen men konde wegvoeren en hoeveel volk blijven zoude waer tegen men sig wapenen moste:

A° 1636.

1^{den} het was in febr. 1636 op welkers 23ste dagh men jaarlijks de veroveringe van Amboina vierde. Juist wierden de Amboineesen bujten gewoonte wat ernstiger vermaant om gelijkelijk in de kerk te komen, dat gaf hunlieden alwederom een verkeerden indruk denkende dat mense als dan gelijkelijk zoude overvallen en gevangen neemen en dat dan dit haer uijtersten dag zoude sijn, wachedense hun in de kerke te komen, maakten al hijmelijk haere packen en zacken en vlugteden ongemerkt naar 't gebergte, zonder dat het ijmant van de onse omleeg in 't eerste konde bemerken, tot in de volgende Maart dat men de Corcorren zoude afzetten, dewelke zij nog al in zee haelden, maer lietense voorts staan, verliepen in 't gebergte en maakten hun aldaer vast. Waarmede wij den derden Ambonschen oorlog beginnen zullen, zijnde gevoert met meest

volkeren
van Lytimor
lopen in 't
gebergte.

A^o 1636. het geheele landt. Beneden aan 't Casteel bleef niemand dan
 begin van geheel Nussanive en Mardika nevens nog eenige orangkaijen
 den 3de am- van Soija, Oerimessing, Amahoese en Hative met weijnig
 bonschen oor- huijsgesinnen, dewelke egter bij de onze verdagt wierden ge-
 log met 't ge- houden, met de gevlughte heijmelijken verstant te dragen
 heele land. gelijk hun ook namaels door de weder afgekomen verweten is.
 Negorijen die Evenwel Don Adrea Radja Nussanive toonde zonder openbaeren
 bij de onse ernst bij de Nederlanders te willen houden, dewelke hij vrij-
 standvastig willoos in 't land geroepen hadde, derhalven hij dikwijls in 't
 bleven. Oliphants veld gewapent verscheen, en daagde de vlugtelingen
 van Soija uijt den strijd dewelke egter niet quamen, vresende
 dat de hollanders hem mogten sekoudeeren. Baquala bleef
 standvastig bij haare Reduijt op de Pas maar Don Pedro van
 negorijen Hoetoemoerij daer en tegen, Alang, Lillebooi en Hatoe aan
 die afgeval- de oversijde verlieten haere Negorijen op strand en maakten
 len zijn. hun vast in 't gebergte en hielden het met de naaste mooren
 van Wackasieuw, Tapij en die van Hitoe, het eenige Laricque
 bleef getrouw bij de Redout dewelke namaels eenige soldaeten
 verkregen hebben in haare Negrije tot bescherminge tegens
 haere nabuuren.

Dit vuur vloog met er haast voort van Leijtimor tot in de
 Omas afval. naburige Oeliassersche eijlanden; op 't Eijland Oma zoo
 Christenen als mooren vielen niet alleen af, maer hebben ook
 namaels op 't aandringen van een quimelaha onse Reduijt op
 Oma belegert. De mooren van geheel Hatocaha maakten niet
 alleene haere bijzondere Nigrijen vast, maer verkosen ook
 Alacca vas- eenen stijlen heuvel, landwaart ingelegen Alacca gen^t, daerse
 ticht der vij- haer hoofd vastigheid maakten, om haer uijterste toevlugt
 anden op heenen te neemen.
 Oma.

Toeaha en Op Houimoa warens twijfelachtig dog de vroomste en
 Oelat blijven getrouwste waeren die van de Negorije Tuaha en Oelat onder
 standvastig den Radja Pieter. dewelke haere Negrijen op een steijlen
 bij de onse. heuvel gelegen, vast maakten, en hun tegens des quimelahas
 gezinde dapper verweerde. Haria met Poorto hieldend bij d'onse.

Nussalaut Maar die van Nussalaut lieten 't leelijk leggen want zij
 leelijke teijten niet alleen den quimelaha toevielen, maer die van Amet gaven
 tegen d'onse hem ook gidsen en vaertuigen om onze houte vastigheid op

A^o 1636. den strand van Hatumetting te overvallen alwaar een Corp^l met thien soldaaten lag diese dood sloegen. Daer quam ook in Augusto een Corcorre van Keij verdreven voor Amet aen met den predicant Jan Jansz. Pricerius, 2 soldaeten en haere

Jan Jansz. scheppers. Deze lieden niets quaads vermoedende, gaan vrijpostig aan land en wierden van d'Inlanders al te samen gevangen genomen en aan den quimelaha geleverd. Den Predicant na datse hem zijn goed en boeken afgenomen hadden en vele ongemak lieten uijstaen, wildense quanswijs nog een vonksken van Christelijke affectie bethonen, zetten hem op den strand van Paperoe bij nacht weder, op dat hij bij d'onse op Honimoa zoude komen.

De onse bij dezen generalen afval en zobere quarnisoen wacker ver stelt, vonden voor eerst geen beteren raad als het hoofd binnen de schansse te houden en belasten een ijder sijn nest te bewaren, schreven ondertusschen na Batavia om spoedige hulpe, en maekten haer E^ls bekend den uijtersten nood, daer in zig Amboina bevondt.

Den quimelaha Leliatoe dan ziende dat wij niet dorsten buijtens huijs komen, nam voor selfs te velde te komen ende ons aen te tasten. Hij verzamelde dan zijne magt in 't begin van de weste moesson sterk omtrent 30 Corcorren waar mede hij voor eerst na Oma ging, alwaar hij de Christenen dwong af te vallen, mitsgaders de naaste stijle klippen benoorden de Reduijt Oma in te nemen, waar op hij eenige bassen met een kleen Metaale stukje plante, en op voorsz. Reduijt schoot, dog ons kleen guarnisoen stond al haer gewelt en lagen uijt. Van hier ging hij verders na Ihamahoe en Oeliasser waer van

onse reduijt op Oma door de vijanden belegerd.

Toeahas hartneekigheid is proijtlijk voor d'onse.

meest alle Negrijen hem eenig volk mosten contribueeren, behalven als gezegt het eenige Tuaha wiens Radja Pedro meer uit hartneekigheid en wraaklust tegens zijn nabuuren als affectie tegens de Nederlanders geleijd werdende, zoodaenigen onversoenlijk haet tegens de Mooren droeg, dat hij hun toeriep alwaer er niet een man meer overig op 't Eijland Oeliasser die 't met d'Nederlanders hielt soo zouden zij haar evenwel niet opgeven, maar tot den laatsten man toe, vegten. En als Leliatoe haerlieden in de maand Xber belegerde, hebbense een dooden hond met een bloedig verken boven in de rivier

A^o 1636 7. gehangen daar uijt hij en zijne mooren moesten drinken, ende hem veel spijs aan gedaan. Dies hij geraedsaam vond de belegering van dit hartneckig volk op te breeken, en vermits de weste Moesson al doorblies wanneer hij voor een Bataviaes secoers te vreesen had, keerde hij in Januario 1637 met zijn Hongij weder na hujs, wanneer hem onse vloot zoo dicht op de hielen quam, datse van sijn Corcorren nog verscheijde hier en daar vonden in 't ophaelen, want na deze twee droevige Jaren, dewelke niet alleen Amboina maar ook Europa en schier de geheele wereld met pest en oorlog gequelt hebben, heeft met het aanbreeken van 't jaar 1637 de zon wederom in Amboina beginnen te scheijnen, want na dat in 't begin van 't Jaar 1636 den oud Gouverneur Generaal Heudrik Brouwer na 't vaderlandt verzeijlt en den Heer Anthonio van Diemen

Auth^e van Diemen word den 6. bataviae generaal van Jundien. tot den 6de Gouverneur Generaal van Nederlands Indien (te weten die gene die op Batavia geresideert hebben) over al g'authoriseerd was, heeft hij de saken van Amboina met ernst bij der hand genomen en geresolveert perzoonlijk derwaards te gaau, om spoedig den vervallen staat te hulp te komen.

comt met een vloot van 17. raa zeijlen in Ambon. Invoegen heeft hij zijn Edelheid een aanzienlijke zee armade van 17 raa-zeijlen bij malkander gebragt: ophebbende omtrent 2000. coppen, met dewelke zijn Ed. nevens zijn familie en d'Heeren Extra-ordinairis raaden Anthonio Caan en Jan Ottens d' 30 gber 1636 van Batavia naer Ambon afgesteeken is, latende het gezag op Batavia bevolen aan de Heer Philip Lucasz., dewelke sijn Edelheijd gesuccedeert was in 't generale directeurschap. De vloot quaemen d' 19. Januari 1637 allegaar behouden op de Rhede van Hatoemoelij een kleen half uur bewesten Luciela; 's daags te vooren had den Generaal den Heer Johan Ottens met een chialoup naer Hila afgezonden om naer den stadt van Amboina te verneemen en den Gouverneur met 's Casteels magt spoedig bij zijn Edelheid te roepen. Deze chialoup omtrent Hila komende, wierd door een Ternataansche Corcorre met schieten fel aangeranst dog mannelijk afgewezen en den commandant op Hila, Wouter Seroij wilde bij nagt de Poort voor d'onse qualijk openen, vrezende dat het eenig verraad van de overige overlopers was. Daar moste dan voor eerst een connestapel aan land swemmen en zig aan 't Garnisoen verthoonen eer zij ingelaaten wierden. Des volgenden daags zijnde 's dingsdaags 20. Januarij quam Jan Ottens bij

A° 1637. den Generaal mede brengende den nieuwen Captⁿ Hitoe Cojoan
 Abdul met de Loehoeneesen orangkaij Abdul Rachman Hooft van 't
 Rachman van Campon Timul-Pawaijl, die den Generaal's vijands gelegentheid
 Loehoe ont- ontdekte en wiste te zeggen dat er niet veel volk in de forten
 dekt's vijanrs op Luciela konde zijn, en dat nog geene vreemdelingen aan-
 gelegenth'. gekomen waren, weshalven heeft den Generaal goedgevonden,
 den vijand met den eersten storm te leveren en hem geen
 tijd te geven. De gantsche magt dan wierde op dien selfden
 dag aan land geseth, in drie troepen verdeelt, en alles tot
 den storm toegerust, werdende den voortroep aanbevolen van
 den Heer Jan Ottens sterk 506. koppen onder 7 vaandels; de
 stormten ver- middelste wierd gevoerd bij den heer Anth. Caan bestaande
 overt door in 426. koppen onder vier vaandels en d'agterste geleijd door
 d'onse. den majoor Pierre Du Camps sterk 350. onder 5 vaandels.

Behalven dese waaren ook bij den troep nog 36. ligte
 vuurroers die het velt zouden ontdekken, en 110. Mattroosen
 met zabels gewapent onder den Commandeur Willem Jacobsz.
 Coster, om de storm laddersen aan te slaan, en met hand-
 granaten te werpen. Het geheele te veld treckende leger was
 sterk 1525. koppen, het groote schip Bredam wierd kort onder
 's vijands forten geleijd, om denselven met cannoneren bezig
 te houden, terwijl d'onze stormden, dewelke egter gelijk men
 naderhand bemerkte, weijnig geraekt hebben. Lucielas berg
 was aan d'zuijd zijde met vier vastigheden boven malkander
 gefortificeert, alle met steenen borstweringen aan malkand
 r
 gehegt, waar van 't onderste op den stijlen strand gelegd
 ord^e bewoond wierd door quimelaha Leliatoe en 't bovenste
 door quimelaha Loehoe.

Buijten die laegen nog ter zijden aan den berg eenige
 forten, die men Capitain Hitoes forten noemde meest met
 Maleijers en vreemdelingen bezet. Dezen morgen nu als het
 gebed gedaen was marcheerde eerst een half uurtje langs
 strandt en daer na den berg op, om des vijands forten ter
 zijden aan te doen uijtmaekende een lange reex volx. Den
 vijand schoot met een van sijn ijzere stucken en trefte een
 soldaat in d'agtertogt, maar met den 2de schoot viel 't selve
 stuk voor ofer uijt sijn affuijt, 't welk den vijand voor een
 quaad teeken opnam, als wilde het geschut zig voor de Hol-

A° 1637. landers buijgen. Onsen voortogt comende aan het eerste fort, daer het wat stijl was, en 't welkse voor opgemetselt aansagen geraekten aan een hevig vegten, werdende insonderheijd fel geschooten uijt de voornoemde Capⁿ Hitoes fort en aan de slinkerhand. De onze zemelden wat lang, omdat de storm ladderen te lank waeren, en eerst wat mosten afgekap't werden en ondertusschen den vijand met schieten niet meer konnende uijtreghten heftig met steenen en caluajen wierp, dat de onze qualijk konnen harden.

Eijndelijk als zommige op de ladder en geraekten en de onze toeriepen valt wacker aan Mannen daer is weijnig volk binnen, viel men met ernst weder aan den storm en geraakte daer binnen, want den vijand ziende den langen reeks die nog eerst agter aanquam liet den moet sincken en wierd voortvlugtig van het onderste tot het bovenste fort, zoo dat de onze omtrent thien uren voor de middag meester wierden van alle des quimelahas in deze gewesten onwinbare g'agte fort en. Tot verwondering wierd in 't eerste fort (waer uijt de meeste restitentie geschiede) niet meer dan twee dooden gevonden, waer tegens de onze thien dooden en 30. gequetste kreegen, waer onder den E. Johan Ottens met een caluaj in zijn been gequetst en nog drie capitale officieren. Binnen werden gevonden 7 kleene stucken, 14 bassen, 150 grote kogels en in een spelonk aan de zee kant 14 vaeten kruijd en nog ses potten op een ander plaats, t'saamen 20 vaten ijder van 150 dewelke alle uijtgestort wierden om ongeluk te vermijden. In 't stormen hebben d'onze nog gezien en gehoord eenige overloopers, d'onse toeroepende komt aan ghij Hongerlijders, wij zullen U blaauwe boonen opschaffen. De beijde quimelahas waeren daer binnen present, maer haer meeste volk was uijt, in 't bosch om kost te zoeken tegens d'aanstaande moorsche vasten. Op strand hebben d'onze gevonden 125 vaartuigen, zoo klein als groot, daer onder vijf Corcorren, welke ten deele aan de Jlanders geschoncken en de eerste verbrand wierden.

De volgenden dagh is den Gouverneur Generaal met zijn Gemalinne en verdere Heeren zelfs in de veroverde fort en geweest, en heeft aldaar en danckpredicatie laten doen, ook

A^o 1637. straks den Commandeur J. J. Patacka met de voorn. orangkaijen na Hila gezonden, om de blijde boodschap derwaards te brengen. De gemoederen der HitoeEsen te zonderen, hoe zij nu genegen waren bij de wederkomste van Kackialij denwelken den Generaal van Batavia wederom bragt, ook den Gouverneur te waarschouwen dat hij nu vermits deze spoetige veroveringe niet behoefde te komen. Het bovenste fort van Luciela hebben d'onse ingehouden de andere afgeworpen, en daer in gelegd 400 koppen tot besettinge onder den Commandeur W. I. Koster, om het naaste bosch te doorkruijssen, de Nagelboomen te bederven, en de vlugteden vijand te vervolgen, alwaer de onze redelijke buijt kregen van Nagelen, porcelijn, Gongen en andere snuijsteringe, dog den vijand was overal nog sterk in 't bosch en kleene Negrijtjes, zoo dat de onze niet dan met grote troepen en wel gewapent mosten gaan, en men heeft voor die tijd niet verder vervolgt, want den Generaal haastede hem naar 't Casteel om 't land Leijtimor te herstellen werwaarts hij hem met 12 scheepen begaf, latende de vijf andere op de rheede van van Luciela en is vervolgens d'30. Januarij aan 't Casteel Victoria g'arriveert.

CAPUT 16.

SUMMARIUM.

Den Generaal Anthonia van Diemen comt in Ambon, Laricque becomt Assistentie van de onse: Lillebooi en Hatoe geven barsche antwoord. Die van Honimoa werden met d'onse bevredigt als mede die van Tamilau. Naer vele insinuatie comen de gerevolteerde orangkaijen van Leijtimor wederom aff en werden gereconcileert. Den Generaal gaat met de magt na Hatuaha, verovert Cabauw en Caijlolo dog werd voor Allacca afgeslagen. De Christen van Oma werden met d'onse wederom vereenigt, als mede die van Hatuaha, Nusselau en Hamahoe. Den Capⁿ Laut Kiaij-tsjili Siborij comt met volle magt in Ambon. Leliatoe is schroomagtig 's Coninks Brief af te haelen. De orangkaijen van Wawanij comen voor den Generaal, dog wat hard aangesproken zijnde vertrecken mistroostig weder

A° 1637

naar Wawanij en den Generaal met Kackialij na 't Casteel. Siborij doet goeden dienst voor den Conink en de onse. De Loehoeneesen versoeck werd afgeslagen en zijlieden in de Pekel gelaeten.

den gene- Den Generaal Anthonio van Diemen aan 't Casteel Victoria
 raal Anth° d' 30 Januarij 1637 ingehaald zijnde, bevond d'ambonsche
 van Diemen regeeringe uijt de naervolgende officieren te bestaan.
 comt op Am-
 bon.

1. Jochum Roeloffz. van Deutekom Gouver.
2. Simon Jacobsz. Domkes oppercoopman en secunde Perzoon.
3. Gerrit Westerman van Dantswijk Capitain.
4. Matthijs De Meer Coopman.
5. Cornelis Faber fiscaal.
6. Jan van der Voorde Coopman.
7. Adriaan van Lijsvelt Secretaris.
8. Justus Hurnius predicant.
9. Daniel Sonneveld id.
10. Marinus Gideonsz. id.
11. Jan Jansz. Priserius id. bij geval aangekomen.
12. Pieter De Goijer Coopman en ontfangen.
13. Wouter Seroij Coopman en Hooft op Hila.
14. Willem van Outhoorn Coopman en Hooft op Laricque.
15. Walrave De Reviere Luijtenant.
16. Jan Outgers id.
17. Pieter Nuijts id. en hooft op Honimoo.
18. Evert Pietersz. opperchirurgijn.
19. Jan Storm Capⁿ der Burgerij.
20. Artus De Jonge Capⁿ der Chineesen.

Orangeaijen De Orangkaijen die doenmaals aan 't Casteel waren en hij
 in de revolte ons nog hielden, waeren dese.
 bij de onse
 gebleeven.

1. Don Andrea De Soijsa Radja Nussanive.
2. Gasper De Fretis hoekum van Hative.
3. Don Pedro, Hooft van Hoetoemocrij.
4. Joan Latoehalat.
5. Djogo Pattij Halong.
6. Louis Gomes, hooft van de Mardijkers.
7. Martijn Anthonio hooft van Taririj.
8. Djogo Macatita hooft van Amahoessoe.

A° 1637.

9. Moriane hooft van Hative kitsjil.
10. Simau hooft van Baguala.
11. Backar Bessie hooft van Waij.
12. Pattij Soelij hooft van Soelij.
13. Jan Tembessij hooft van Oerimessing.
14. Laurens Mendes hooft van Hoeconalo.
15. Jordaan De Silva broeder van den Konink van Soja.

Den Generaal was verwondert, dat na Lucielas veroveringe en sijn Ed^s gedaene Insinuatie nog niemand van de gevlugte Orankaijen afgekomen was, waar van de oorszaak waere, gelijk men namaals verstont, om datse geen beek hadden op den Gouverneur Deutecom en dat der Amboneesen pitsjaringe althoos tragelijk voortgaan; weshalven zij ook eenige boden voor uijt sonden en haer lieten excuseeren van haere lanksaemheid, zeggende dat dewijl het vlugten met gemeene stemmen begonnen was zoo most het weder afkomen insgelijks op gemeene beraadslagen geschieden, 't welk zijn tijd most hebben, dog den Generaal van de Amboneesen langsame natuur onkundig zijnde, liet niet na met geduurige gezandschappen haar moeilijk te vallen, het welk bij deze landvolkeren de wantrouw en uijtsel vermeerderen.

Laricque
becoint assis-
tentie van
d'onse.

Die van Laricque sonden haer Imam na 't Casteel en versogten bijstand teegens hare nabuuren die van Wackasieuw, Assaloeloe, Etc'. dewelke op d' 27 October Pass° in haere negrijen geweest waeren, en aldaer veele moorden begaen hadden. Weshalven den Gouverneur Deutekom met 8 scheepen en twee chialoupen daer na toegezonden wierde, dewelke agter Wackasieuw een moeilijken en stijlen weg opgeleijd zijnde bevond twee forten door de vijanden zelfs verlaten en in brand gestoken. Zijnde dezelve na hun bovenste fort geretireerd daar op hij geen kans sagh, weshalven hij de twee verlatene forten vollens raseerde, zoo wat buijt maekte, en met sijn armade weder na 't Casteel keerde, onderweegs die van Alang vermaenende tot afkomen, door haren Pattij die bij ons gebleven was, dewelke goede beloften deden, dog al mede uijtsel versogten. Gene Negorije heeft barscher antwoort gegeven dan die van Hatoe en Lillebooj, verre in 't gebergte gefortificeert leggende en met de HitoeEse vermengt zijnde, dewelke onse

Lillebooj en
Hatoe geven
barsche ant-
woord.

A° 1637. boden met vriendelijke insinuatie aan haarlieden gezonden, veragtelijk afweesen, en daer boven dreijgden zoose wederom quamen qualijk te zullen ontfangen.

De eerste die vrijwillig bij den Generaal verscheenen waren die van Honimoa, doende goede beloften van getrouwigheid, tot haare verschoning inbrengende, datse onder Anthonio van den Heuvel geweijgert hadden te pangaeijen, daar toe gebragt zijnde door de onredelijk verginge van voorn. van den Heuvel alzooze zoo gauw niet te huijs gekomen waren off dadelijk weder tot pangaeijen gevordert wierden, ondertusschen hare landen onbebouwt, haere vrouwen en kinders te huis hongurig zitten bleven, dog presenteerden gelijkelijk haren schuldigen dienst om voortaan met sijn Edelh^t te pangaeijen, ook verzogten sij aan den Generaal dat de mooren van Jha mogten aangetast worden, want zij met dezelve in geen ruste blijven konde 't welk hun van sijn Edelheit ook toegezegd wiert, waar opse met vrede wederom na haar land vertrocken. Daer quam ook alsmede die den orangkaij van Tamilauw vergiffenisse bidden van sijn van Tamilauw. begane fouten om dat hij den quimelaha in 't afloopen en vermoorden van 't Nederlands guarnisoen op Hatoemetting bijgestaan hadde, zeggende door den quimelaha daar toe gedwongen te zijn. 't welk hem den Generaal accordeerde met scherpe waarschouwing dat hij hem voortaan van zulke ontrouwigheid moste waghten. Ook keerde weder den uijtgesondenen Abdul Rachman van Lochoe met een brief meldende dat sij gantsch tot 's Comp^s gehoorsaamheijd genegen waren, wilden dierhalven met hare vaartuijgen geern aan 't Casteel komen, maar waren bedugt dat ondertusschen den quimelaha haere Negorij mogte aflopen, daarom verzogten aan sijn Edelh^t t'huijs te mogen blijven, hielden ook ernstig aan dat hij den quimelaha op Combello wilde aantasten en uitroeijen want hij d'eenigste oorzaak van haere onheijlen was.

Maer de vergaderde HitoeEsen op Wawanij gaven tot antwoord datse niet gesint waeren af te komen voor en al eer de twee gevangene orangkaijen Kackialij en Tamalessij in volle vrijdom gestelt waren en alleenlijk in mistrouten gekomen waren om dat den Gouverneur Anthonio van den Heuvel onder schijn van vrede haerlieden na Luciela gelokt en aldaar

A' 1637 haere orengkaijen (zonder nogtans eenige begaene fouten te openbaeren) gevangen genomen.

de gevlugte Eijndelijk naer vele moeite en harde Insinuatie zijn op
 Leitimor-sche d. 25. Februarij de Leijtimorsche orangkaijen dewelke op
 orangkaijen Soya vergadert waren wederom afgekomen en door eenige
 comen weder gequalificeerde officiers, die hem een stuk weegs te gemoet
 af en werden versoend. gezonden wierden binnen 't Casteel voor den Generaal inge-
 haald, namentlijk de volgende orangkaijen Radja Kilang,
 Radja Soija, Simau, Ema, Steven Tissera van Poetoe, Pattij
 Oessin van Hoetoemoerij, dewelke tot verschoninge van haar
 vlugten inbragten de valsche uijts trooijfels, datse gevangelijk
 na Batavia zouden gevoerd worden, waartoe de kettingen in
 't voorleden Jaar met het schip Buuren soude aangekomen
 zijn, dat de passagie tusschen hier en Batavia van de Portu-
 geesen, Spangiaarden en de Engelschen zoude gestopt zijn.
 Haeren ergwaan was daer en boven vermeerderd door het
 ongewoon opschrijven van haer mans, vrouwen en kinderen
 door den predicaent Jacobus Vertreght, ende de sterke aan-
 maninge om in Amboina ter kerke te verscheijnen, sig
 inbeeldende dat men haer als dan in de kerke gevangen nemen
 en slaeven na Batavia vervoeren soude. Dat ook aan de ge-
 nomen Resolutie van te vlugten de beneden gebleven orangkaijs
 zoo wel schuldig waeren als sijlieden, dog waarom gebleven
 waeren wistense niet, weshalven ook den oorlogh zoo seer niet
 met ons als met de beneden geblevene orangkaijen gevoerd
 hadden want seijden in presentie van den Gouverneur dat
 sijn hooft (waanneer op sekeren tijd uijt wandelen was) wel
 konden gekregen hebben, indiense gewild hadden, verklaerden
 ook geensins in zin gehad te hebben de Christelijke religie
 weg te smijten gelijkse dezelve ook doorgaens g'oeffent hadden.
 Erse afquaamen haddense door hare kinderen den Generaal
 toegezonden eenige poincten van beswaarnisse die de oorszaak
 van hare misnoegen geweest waren en versogten dat in toe-
 komende, daer in mogte versien worden, bestaende in de volgende :

- poincten 1. Dat den Konink van Soija nevens andere orangkaijen
 van beswaer- op de Pas zijnde door den Gouverneur Jochum Roelofs. seer
 nisse door de smadelijk en schandelijk van de Taefel gejaagt was.
 Leijtimoree- 2. Over 't vast sluijten van de orengkaijen van Waij en
 sen inge- Baguala.
 bragt.

A° 1637.

3. Dat ook diergelijke actie aan Laurens Marcus hooft van Hative door Artus Gijssels op 't Eijland Kelang getoont was.

4. Dat het gestadig pangaeijen bij dag en Nagt hun lastig viel.

5. Dat alsse de Corcorren afsetten, eenige scheppers manqueeren, als dan door de Nederlandsche officiers met den bloten degen overboord gejaagt wierden om die te roepen.

6. Datse niets goeds konden vinden in het opschrijven des volks aller Negrijen, zoo wel vrouwen, kinders als mannen.

7. Dat geconstringeert wierden tot de predicatie te gaan, schoon iets nodig te doen hadden ofte niet.

8. Dat wanneerse haere Nagelen quaemen leveren aan 't Casteel, hun door het wegen en quader practique onser Cooplieden, een groot deel te kort gedaen wierd.

Op het een en 't ander heeft haer den Generaal na behoren satisfactie gedaen en pardon van haere begaene fouten gegeven met harde en ernstige vermaeninge datse hun van zulke ontrouwighheit voortaan wagten mosten of het soude zoo ligt niet afloopen, waar mede zij weder na 't gebergte ver trocken, voor eerst met haere woninge nog boven blijvende, om datse bij 't vlugten haer Huijsen om leegstaande allegaer verloren hadden, egter beloofden zij alle opgeworpene vastigheden af te smijten.

goedenraad der Lochoeneesen werd verworpen. De Lochoeneesen hielden ernstig bij den Generaal aan dat hij met zijn vloot bij Combello wilde komen en den quimelaha aan te tasten, eer hij zich vast konde maken en zijn verstrooijt

volk vergaderen, dog den generaal had vast voorgenomen de mooren op Hatoeaha aan te tasten, om de Oeliassersche Eijlanden, daer hij sig meer aangeleegen liet spoedig wederom tot sComp gehoorszaamheid te brengen. Weshalven zijn Edelheit vergeselschapt met de Heeren Caan en Deutekom nevens de geheele scheepsmagt en aght Corcorren van 't Casteel d. 5. Maart verscheen op den strand van Hatuaha, alwaar ziende den vijand in de naaste Negrij Cabou aan 't gebergte gelegen, zeer bezig te zijn, om hem te versterken, heeft hij geresolveert, hem geen tijd te geven, maar straks aan te vallen. Den volgenden dag dan wierd onze magt op de strand gesteld, sterk zijnde 1016. koppen en in drie troepen verdeelt, waar van den voortroep aangevoert wierde door den Majoor Pierre

Caban en
Cajilolo ver-
overt.

A° 1637. Du Camps; hier op marcheerde men berghwaarts op naer Cabou, 't welk d'onze verlaten vonden, weshalven na een wijnig rusten ging de magt voort na Caijlolo, bejide gelegen op een hackelig gebergte, hebbende smaelte toegangen over scherpe kraatsteen en klippen. Caijlolo nu was een seer sterke Negrije daar men van ter zijden gantsch niet konde bijkomen, beslooten met drie hooge muuren van kraalsteen opgelegd en waar uijt de vijanden met roers en bassen als met caluaijen en steenen fel schooten. De onze evenwel door de ruijgte beschermt werdende, quamen meest onbeschadigt tot aan haare muuren en drevense uijt d'eerste en tweede beschanssing, tot in de derde off hoogste, daer in groot pleijn en vele schone huijsen waren, alwaarse de vijanden gedwongen hebben hol over hol agter de stijlte af te springen, daer het niet geraden was na te springen. De huijsen dan werden verbrand. de muuren ten deele afgesmeeten, en 't Leger trok weer na Cabau, daerse nagtrust namen. Des anderen daags ofte d'6^{en} Maart dagten de onze (dewijl dit soo wel gesuccedeert was) dat de resteerende vastigheden van Hatoeha mede zoo ligt zouden te winnen zijn, dierhalven Cabau met een Comp^e beset latende marchieerdense wederom landwaard in, en quamen onvoorziens door een kloove der bergen regt voor haar hooft vastigheijt Alacca gelegen op een steijlen berg, met een kleij-agtige en gladde toegang: alhier soudon onze zoldaeten stormen, 't welk moeilijck toeging want sij mosten malkander met rottingen ophaelen, en den soldaat konde niet staen om te vegten.

Den vijand wierp soo sterk met steenen, datse t'elkens wederom afolden, zoo datse na den tweeden aanval gantschelijck afgeslaegen wierden met verlies van vijf dode, behalven twee d'onse voor Alacca afgeslaegen. diese niet vinden konden, met vele gequesten, waaronder verscheide officiers: in 't aftrecken marchieerde langs Hatuaha, die hun met vele scheltwoorden toeriepen en quaemen met haere dooden en gequesten 'savonds weder in Cabauw. Deze ongeluckige rescontre dede de onze resolveeren geen volk meer aan dese lompe nesten te spillen, maar lieten 't land doorkruijsen door 386. Ceramse alpoereesen, versch op dat land gezet onder de drie Radjas Sahulau, Somit, en Sisseeoeloe, dewelke in korten tijt 16. coppen en veel buijt van porcelijn en gongen

Alpoereesen op Oma
geset om de
vijanden te
plaegen.

Aⁿ 1637. kregen, waarmede zij ook strax na huijs wilden om haar gewoonlijke vreugde speelen te bedrijven, 't welk men hun ook moeste toestaan, want van dit volkje (als het onwillig word), gantsch geen dienst te trecken is: onder haer faveur hebben d'onze alle vrugt en specerij bomen daerse bij konden komen bedorven, waar door eijndelijk die van Hatoeaha gedwongen wierden bij den Generaal om den vrede te versoecken gelijk mede val-sigheid der Nussalauwers. gedaen wierde bij den andere Christenen van Oma en Nussalaut dog deze laeste handelden wat valschlijk met ons; want zij zonden heijmelijk boden aan den quimelaha en lieten hem zeggen datse bevreeste waeren, voor de groote Bataviase armade en dierhalven een scheijv vrede met d'onse maeken, maar zouden egter na 't vertrek van dezelve het verbond met hem quimelaha aangegaan, indagtig wezen. Insgelijks lieten die van Alang en Lillebooi weten, datze geen oorlog met de Comp^e zoghten, maar vermits sijlieden met de HitoeEsen door Mattakau te drinken al te sterk verbonden waeren, mostense verwagten wat voor uijtslag derzelve zake gewinnen zouden. Den Generaal nog voor Hatuaha leggende, zijn die van Tial bij hem gekomen d'E. Comp^e en met d'E Comp^e wederom versoent, seggende dat sij door den quimelaha misleijd en gedwongen waren. wederom versoent.

Den 26. Maart zijn de orangkaijen van de vijft Christen Negrijen, Oma of Boeang bessij, als Oma, Aboro, Crieuw, Haroeko en Samet onder 't geleijde van eenige Leijtimorsche orangkaijen voor den Generaal gekomen ende hem om pardon gesmeekt van haere begaene fouten. leggende de schuld op den quimelaha die hun A^opass^o in de maant Decbr. op 't lijff was gevallen en gedwongen de Reduijt op Oma te belegeren, maar alsmede de christenen van Oma. beloofden nu voortaan als getrouwe Christenen in alle onderdaenigheijt te leven, en zijn diesvolgens in genaden wederom aangenomen onder dreijgementen zoose diergelijke meer deden, dat men 't eerste met het laeste zou vergelden. Twee dagen daar na hebben dese versch verzonde orangkaijen mede afgebragt den ouden Radja van Hatuaha, met nog twee der insgelijx de moeten van Hatoeaha principaelste Sengadjas, naer dat alvorens twee officieren van de onze tot ostagiers gegeven waeren, en zoo wat excusen voor den Generaal voortgebragt hadden, klaegende verders over 't verlies van zijnen zone met eenige andere orangkaijen onlangs in 't bestormen van Alacca omgekomen, waar alsmede

A^o 1637. over 't raseeren van haere vrugtbomen, de gemoederen nog wat ontstelt waeren; zij wierden bij provisie met handtastingen aangenomen onder beloften van voortaan in goede onderdaenigheid te leven, haere nog weijnige resteerende Nagelen aan d'E. Comp. te leveren, mitsgaders tot alle diensten haer bereijdt te laten vinden als zij aan 't Casteel ontboden wierden.

die van
Nussalaut
werden ver-
soent.

Het eijland Oma nu hersteld zijnde, verzeijlde den Generaal met de geheele vloot van Hatoeha oostwaard aan en quam d' 3 April ter rhede in de bogt van Paperoe, maer onderwegens waren hem al aanboord gekomen den Radja van Titawij en de Pattijs van Abobo en Sila, vergiffenisse van haere begaene fouten en afval van de Christelijke religie verzoekende, leggende de schuld gelijk die van Oma en andere deden op 't verleijden en aanlocken der Leijtimorsche orangkaijen insonderheit op den dwang haer van den quimelaha aangedaan en zijn naer een scherpe reprimende in genaden aangenomen. Veel schroomagtiger verscheen die van Amet en Nalahia, om datse wel wisten datze meer schuld hadden, maar alsoose mede alles wisten te leggen op den dwang van den quimelaha wierde het hun onder harte bestraffingen, mede van den Generaal vergeven.

Ihamahoe
klaagt datse
niet wisten
met wie zij
het houden
zouden.

Eijndelijk quaamen die van Ihamahoe ook bij den Generaal zeggende datze wel genegen waeren om de Contracten A^o 1621 met den Generaal Jan Pietersz. Coen gemaakt te onderhouden, dogh dat als tusschen beide zittende niet wisten, tot welke haer om wel te doen keeren zouden, werdende aen d'eene zijde door d'onse, aan de andere zijde door den quimelaha uijt name van den konink van Ternaten tot gehoorszaamheijt gedwongen. Egter haddense noijt in zin gehad ten eenemaal van de Nederlanders af te vallen, gelijk wel de Christenen van Oma, Nussalaut en de meeste part van Honimoa hadden gedaan. Den Generaal bescheijdese op den toekomenden Lantdag aan 't Casteel te verscheijnen en aldaer de oude Contracten te vernieuwen.

Radja Tu-
aha met een
goude hoed-
bant vereert.

Pedro Radja Tuaha wierd om sijn vromigheid en standvastigheid van den Generaal met een nieuwe hoed en goude geletterde hoedbant vereert. Doen wilden 's Casteels Corcorren weder na huijs, om datse een maand uijtgeweest waeren, maar van den Generaal beschrobt zijnde, om datse uijt de vloot doorgaans met Rijst en Arack versien waeren,

A^o 1637. hebbense met een geveijnsde willigheid belooft sijn Edelheid verder te volgen.

Siborie ter-
nataansche
capitain Laut
comt in Am-
bon.

Hier op ging den Generaal d' 11. April uijt Paperoes bogt onder zeijl en quam d. 13. dito weder voor Luciela ten anker alwaar hij aantrof den Ternataanschen Capⁿ Laut Kiaij Tjilli Siborij uijt Ternaten vers aangekomen met brieven van volmagt van sijnen konink en den Nieuwen Gouverneur Jan Van Broekum aan den Generaal, als mede eene van den konink aan den quimelaha en de Loehoeneesen orangkaijen, Jtem de Copije van een brief gesz. door Leliatoe aan den konink, denwelke hij in 't voorlede Jaar met den quimelaha Taribou, nevens zijnen Neeff quimelaha Loehoe en zeven orangkaijen van Loehoe, twee van Oerien en Assaloeloe derwaarts gezonden hadde, daar in hij verhaalt hoe meest al de Christen dorpen van Amboina als mede de zuijd zijde van Ceram de Hollanders aff ende den conink toegefallen waren, en dat hij dierhalven den konink te bedenken gaf, wat hem nu te doen stond: den Capⁿ Laut hadde last den Leliatoe te ligten, met den Generaal alle quaadwillige aan te tasten en voor den konink te brengen, voorts vermaenende den konink den Generaal, geen vijandschap tegens zijn onderdaanen te gebruiken, alzoo de schuld niet bij de gemeene man maar bij den quimelaha en eenige quaadwillige hoofden was. Eindelijk versogt hij dat den Generaal met sijn armade ofte een gedeelte daar van beliefte in Ternaten te komen om hem te helpen tegens de Spangiaarden en Tidoreesen.

Den Capⁿ Laut Siborij dan wierde naar Gammasongij gezonden met eenige scheepen en Corcorren, werwaarts quimelaha Leliatoe van Combello ontboden wierd om des Coninks brief te ontfangen dewelke ook na veel zemelens met 500. gewapende mannen in 't bos omtrent Gammasongij verscheen, dog hij maekten aldaar al weder zoo veel uijtvlugten en zwarigheden, dan hem 's Compⁿ scheepen te nae, en dan wat anders, soo dat hij eijndelijk onverrigter zaak doorging en liet Sibori met den brief sitten.

Den Generaal na hem niet willende wagten liet de forten op Luciela allegaar afsmijten, het Guarnisoen intrecken en

A° 1637. stak d' 21. April over na Hitoe, werwaarts hij de twee aan een geketende orangkaijen, Kackialij en Tamalessij hadde laeten brengen om te overleggen hoe met deze twee perzonen het land van Hitoe wederom zoude mogen bevredigen, 't welk doenmaals in drie parthije schappen was. Het eene en 't grootste derde part woonden op Wawani, onder den orangkaijen Baros en Pattijwanij, het 2de deel woonde op Capaha onder Toelোকabessij, die te voren met onze vrunden waeren geweest, maar zedert het voorleden Jaar haddese geen gemeenschap met d'onze gehouden. Het 3de en minste part woonde bij onze Guarnisoen op Hila en Hitoelamma. Den Generaal bij zijn aankomst liet op al het volk van zijn Hongij aan land komen met bijlen en parrings verzien, om de HitoeEsen te toonen dat haer gelden soude, dog de Leijtimorsche orangkaijen baden daar voor dat men 't land Hitoe niet bederven soude. Doen wierden verscheijde boden na Wawani gezonden om haarlieden

Tamalessij tot afkomen te vermaenen, 't welk meest al vrugtloos afliep
werd d'eerste tot dat Tamalessij ontslagen zijnde boven quam en haer ver-
ontslagen. zekerde, dat bij haer afkomen Kackialij ook soude ontslagen

en herstelt werden, doen moste men die van Capaha, ook
om raad vragen, die sulks toestonden, zoo dat eijndelijk op
d. 3. Majj voor den Generaal verscheenen de principaalste
Orangkaijen van Wawani orangkaijen van Wawani en verklaerden de meeste oorzaak
verschijnen van haer vlugten geweest te zijn: het gevangen stellen van
her 1. maal de twee haer principaelste orangkaijen, zonder hun lieden oijt
voor den Ge- haere begaene fouten bekend te maeken, ja dat den Gouverneur
neraal. Artus Gijsels A° 1635. op Hila present wezende haer niet eens
geweerdigt hadde, daer over te spreken, dat ook Cajoan tegens
de wetten van haere regeeringe tot Cap^a Hitoe gestelt was.
'T welk den Generaal excuseerde met onkunde van den ver-
trocken Hendrik Brouwer. Hier op wildense Kackialij met
haarlieden naer boven brengen, om haren Hari Raja off
feestdag te houden, maer den Generaal wilde hem voor die
tijd nog niet largeeren, voorgevende dat hij eerst in vollen
landrade aan 't Casteel most verhoord worden, werwaarts zijn
Edelheijt haarlieden gesamentlijk beriep, waar toe sijlieden
geen beek hadden, seggende dat men de HitoeEse landzaken
nieuwers dan op Hitoe moste afdoen: den Generaal egter drong
met harde woorden door, datze gelijk alle andere onderdanen
aan 't Casteel zouden verscheijnen, en soose dat niet doen en

dewelke
hard aange-
sprooken
worden.

A° 1637. wilden mogtense weder henen gaan daarse van daan gekomen waren, zo wist hij wat hem te doen stont. Zij namen 't aan met een gedwonge en geveijusde nedrigheid, maar gingen met een nieuwe wantrouw ingenomen weder na Wawani gelijk ook denzelven dag den Generaal met Kackialij weder na 't Casteel keerde.

Ondertusschen heeft Siborij alle de Negrijen van de binnen kust van Waijpoetij tot Caijbobo tot den quimelaha doen afvallen en aan zig verbonden, dog wierden dagelijks door den quimelaha gedreijgt tot welkers bevrijding hij twee Jaghten en een Comp^e zoldaatn nevens 1000 rd^s. tot opkoop der Nagelen van den Generaal verzogt heeft, het welk zijn Edelheid uijstelde, tot dat hij Siborij zelfs bij hem soude verschijnen. Hij Siborij quam dan d. 30. April op Hitoe bij zijn Edelheid, rapporteerende dat Leliatoe (siende dat meest alle de magt van Loehoe vertrocken was) zig eijndelijk verkloekt hadde met de orangkaijen van de westzijde als mede van Manipa en Kelang over te komen, en met behoorlijke solemniteijt des Coninks brieff te ontfangen, belovende dat hij sig 's koninks ordre, soude onderwerpen en de vreemdelingen zonder Nagelen doen vertrekken, alles meer uijt vreeze als opregte meijninge, 't welk hem Siborij recommandeerde na te volgen, en belaste dat hij met de zijne binnen 15. daegen voor den Generaal moste verscheijnen om te saamen te beraadslaagen, wat tot onsen en Ternataauschen staat nodig was, 't welk den quimilaha met de zijne beloofde na te komen. Hij Siborij ook verstaande dat den Generaal in de toekomende weste moesson met sulke magt wederom stond te verschijnen, nam voor aldaar te blijven en den Generaal te verwagten; neffens hem quaemen ook de Loehoeneese orangkaijen bij den Generaal verzoekende eenig Guarnisoen en een Comtoir om voor den quimelaha verzekert te zijn, ofte ten minsten twee scheepen, waar op den Generaal andwoorden, dat d' Comp^e aan Lochoes profijten tot nog toe zo veel niet gelegen, waarom een Guarnisoen aldaar te houden, weshalven hij haar het eerste afsloeg en niet anders dan twee scheepen toestond, zijnde te verwonderen dat men eenen thuijn wilde hebben, en denselve niet omheijnen en dat men de trouw-meijnende Lochoeneese dus in de pekel liet sitten.

Siborij doed
goeden dienst
voor den Co-
nink en
d' onse

Lochoe-
neese ver-
zoek
afgeslaegen

A° 1637.

CAPUT 17.

SUMMARUM.

Land-dagh in Amboina gehouden. HitoeEse orangkaijen weijgeren aan 't Casteel te komen. Leijtimorschen orangkaijen verscheijnen in den Landraad. Quimelaha Leliatoe weijgerd aan 't Casteel te komen, maakt alles klaar om te vlugten. Leijtimorsche orangkaijen comen voor de tweede maal in den Landraad, haar versoek en 's Generaals antwoord daar op. Jochum Roelofs Deutecom van 't Gouverno ontslagen en Jan Ottens tot 10de Gouverneur g'authoriseert. Kackialij word los gelaten hij komt aan het Casteel. HieoeEsen doen den Eed van getrouwigheid, als mede de Loehoeneesen.

Na dat nu al de afgewekene ondersaeten van 's Comp^s landen haer voor den Generaal vertoont en vergiffenisse van haeren afval verkreegen hadden, heeft sijn Edelheijt een algemeene landdag beschreven en de gezamentlijke orangkaijen daar op beroepen, om alle resteerende verschillen af te doen en haarlieden op 't nieuw aan d'E Comp^e te verbinden. Desen nam sijn begin op d. 16. Maj 1637, waer in principaelijk niet

Land dag anders verhandelt is, als dat de nieuwe afgekome ne en bij in Amboina provisie gepardonneerde volkeren haere gehoorsaamheijt op de gehonden oude contracten met eeden hebben moeten bevestigen, werdende

HitoeEse de HitoeEse orangkaijen van Wawanij vergeefs verwacht, die orangk. op niet geresolveert waeren aan 't Casteel te verscheijnen, voor Wawanij en al eer Kackialij op sijn vrije voeten gesteld wierde, wilden weijgeren als dan wel voor den Generaal op Hitoe maar niet aan 't aan 't Casteel te ko- Casteel komen. Weshalven W^{ic} Seroi met Capⁿ Hitoe Cajoan men alleen aan 't Casteel quam, konnende Boelang wegens sijn ouderdom den weg van Hitoelamma niet overkomen. Ook bleven de Christenen van Alang, nevens de mooren van Wackasieuw Oerien en Assaloeloe nog ongenegen om af te komen, hebbende

Lillebooi en Hatoe bij des Generaals absentie haere vijf ge- en Hatoe wor- zanten aan 't Casteel gesonden en sig wederom in 's Comp^s den niet d'E gehoorzaamheijt begeven. Comp ver- soent.

In dese eerste sessie dan verscheenen alle Christenen orangkaijen van Leijtimor, so wel de beneden geblevene als

A° 1637. na boven gevlugte, dewelke aleerse verhoord wierden verzogten
 Leijtimor- datse wegens eenige questien (diese in de volgende troublen
 sche Christen met malkander gekregen hadden) mogten vereenigt werden,
 orangkaijen waar op den Generaal ordonneerde datse malkanderen de hand
 verschijnen geven en voortaan als goede vrienden leven souden, het welk
 d'eerste maal zijlieden deden en haere voordere verzoeken op den aanstaanden
 in den Land- raad. dingsdag reserveerden.

Hier op compareerden d. 18. d° alle Inwoonders van de
 Eijlanden Oma, Oeliasser, Nussalau, mitsgaders de mooren van
 Latoe Haloi en de heijdenen van Cerams Z. kust, wanneer den
 general seer bestrafte de Christenen van Paperoe, Boij en
 Haria, om datse den quimelaha tegens die van Tuaha g'assisteert
 hadden, met hoge dreijgingen, dat hare excusen bij diergelijke
 voorvallen in 't toekomende niet meer zouden gelden. Die van
 Oelat klaagden ook over die van Ouw, om datse hun te verre
 van Oelath met haer negorij begeven hadden en bij de redout
 waeren gaan wonen, waer op geresolveerd wierde dat Ouw
 niet te min bij provisie zou blijven bij Sirri Sorrij en Tuaha
 met Oelath scheppen. Voorts hebbense nog eenige andere be-
 swaarnissen voorgesteld, waer op dit volgende wierd beslooten
 1ste datse bij ons niet meer soude scheppen als zij ten tijde
 van de portugeesen gedaen hadden; te weten 3. off 4. off ten
 langsten 5. weken, in 't Jaar, en den dienst diese daer
 buijten deden zouden hun betaald worden; 2de datse na de
 oude Contracten de Nagelen tegens 60. Spaensche off 70. ge-
 meene rd^s zoude betaelen; 3de dat men haar Clappus olie en
 zagou Maruka zoude betaelen, gelijk voor dezen in gebruik
 was geweest; 4de datse de rijst en kleeden voor dezelve prijs
 zouden krijgen op Honimoa als aan 't Casteel, tot dien eijnde
 ook een formeele prijs-courant op Amboina zoude gesteld
 worden.

Die van Oma verzogten dat in plaats van Johan zoon van
 Pattij Rane hoeft van Oma een ander bequaam persoon mogte
 gestelt werden, 't welk den Generaal aan den Gouverneur
 adresseerde, zij verzogten ook datse in 't gebergte nog voor
 eerst mogten blijven wonen, dewijl haer huijsen beneden meest
 geruineerd waren, 't welk hun bij provisie toegestaan wierd.

A° 1637. Die van Nalahia konden ook met den radja van Ameth niet wel accordeeren, weshalven verzogten met die van Titawaj voortaan te mogen scheppen, waar op voorn. radja van zijn Edelheijt gelast wierde beter tractement aan te doen, 't welk hij beloofde te sullen naerkomen.

Kiaij Tsjili Siborij vers aangekomen, wierde ook versogt in de vergaderinge te verschijnen, alwaar hem de drie naervolgende pointen wierden afgevraagd. Ten eersten off de mooren van Iha, Hatoeha en Latoehaloij, niet gehouden waeren volgens Contracten haere Nagelen alleen aan DE. Comp. te leveren; ten tweeden ofse van den Gouverneur geroepen zijnde, niet gehouden waren aan 't Casteel te komen. Ten derden ofse niet gehouden waeren de Nederlanders in noot tegen haere vijanden te helpen. Waar op Siborij antwoorde: dat zijn konink daer gantsch niet tegen hadde en datse na niemant anders dan de Ed. Comp. hadden te luijsteren.

De vijf heijdense dorpen van de Ceramse zijjd Cust als Roemakaj, Amaheij, Swauko, Makarikke en Tamilau gevraagd zijnde waaromse in zoo langen tijd met haer Corcorren niet verscheenen waeren, antwoorden dat seder de Heer Gorcums tijden daar niet toegevoert en van die tijt af van Leliatoe met gewelt onder hem getrocken waeren.

Die van Elipapoetij d' onze tot nog toe getrouw gebleeyen zijnde, klaagden over d' Extorsien op haere stranden van den quimelaha gedaen en dat die uijt d'Oelassers hare zagou quamen pockelen, zonder haar eens te vraegen: den generaal beloofde hier in ordre te stellen, te weten dat niemant voortaan haere zagou zoude aantasten, sonder haarlieden alvorens te contenteeren.

Alle voorzeijde Hoofden en Radjas haer voorstellen g'eijndigt hebbende presenteerden den Eed van Getrouwigheid te vernieuwen, 't welk den Generaal tot d' 24. dito uijstelde, vermanende hun over deze saek wel te bedenken op datse naderhand Excusen off uijtvlugten zouden voortbrengen.

Den 19. verscheijnd nogmaals in particuliere audientie Kiaij

A° 1637. Tsjili Siborij met een deel der Loehoeneese hoofden alhier aangekomen, verhalende dat hij alle middelen aangewend hadde om den quimelaha alhier aan 't Casteel te doen verscheijnen, wijgerd aan dog te vergeefs, zoo dat hij nu geen ander middel zag als den quimelaha met gemeene wapenen aan te tasten waar toe hij sig genegen toonde, en met de nieuw g'allieerde volkeren, benevens Comp^s magt, die hier te blijven stond, Lissidie en Combello onder 's Comp^r gehoorszaamheid te brengen, waar toe hem den generaal animeerde, en versogt ook dat hij aan zijnen Conink wilde schrijven, dat zijn Hoogheid binnen negen maanden in deze provincie personelijk geliefden te verschijnen, om nevens den generaal de resteerende verschillen te vereffenen en het Land in rust te helpen: waar op Sibori antwoorde, den konink hier toe wel genegen te zijn, dog hij begeerde dat den Generaal eerst met zijn magt naer de Meluccos zoude gaan en van daar herwaarts afsacken, tot het welke den generaal geen toezegging wilde doen.

en maakt alles gereet om naar Kelang te vlieten. Siborij wierd ook door zijne vrunden gewaarschouwt dat den quimelaha heijmelijk alle sijne goederen en vrouweus naer Kelang hadde gezonden in meeninge derwaarts te vlugten en dat wel 25. vreemde vaartuijgen op Combello, Lissidi en Boero verborgen waeren: waar van thien stuks op Lissidi sterk aan volk 400. Coppen met schiet geweer versien waeren en met drie dubbelde trenchen versterkt, de andere na advenant. Ook openbaarde hij ons als dat de HitoeEsen geduurig heen en weer voeren met den quimelaha raadslagende, om welk te belletten den Generaal een Jagt ordonneerde om op de overvarende HitoeEsen te passen, ook een Jagt naar Loehoe om desselfs Land te bewaeren en de Nagelen die aldaar mogten vallen in te kopen.

Desen dagh, zijnde de derde sessie, verschijnen wederom de Lejtimoorsche orangkajien, ingevende een request van deze navolgende poineten, zijnde dezelve 7 in getal te weten:

1. Dat de Comp. de Corcorren waar mede zij dienst deden soo niet geheel ten minsten half mogte betalen.
2. Dat niet meer als een off twee maal in 't Jaar uijt mogten gaan pangaijen, en dat niet meer als een maant.

A^o 1637

3. Dat wanneer in de tijd was haere thuijnen te haevenen en Nagelen te plukken als dan mogten g'excuseert worden.
4. Datse van de officieren en zoldaaten op haere Corcorren varende niet mogten gescholden worden.
5. Datse over al vrij vissen en haere netten niet mogten genomen worden, als sij bij de burgers Seros quaaamen gelijk tot nog toe geschied was.
6. Dat niemant van de burgers off andere Lieden slaeven, geduurende haere absentie met de Hongij in hare thuijnen mogten vallen, gabbe gabben en atap nevens andere vrugten nijthaelen, zoo datse 't Huijs komende dikwils niet vonden, waar door als dan met wijf en kinderen mosten honger lijden.
7. Dat haere Nagelen opregt gewogen en tegens den gestelden prijs van Rd^s 60. mogten betaald worden.

Dese Luijden uijt goede meninge deze poincten van haere beswaeringe voorstellende ontffingen in plaats van troost, wel
 antwoord een scherpe schrobberinge nemende den generaal dit haar
 des gen^l aan schrift op als ofse d' Comp. wilden wetten voorschrijven. Het
 de Legtimor- eerste point wierd glad afgeslaegen, zeggende datse daar in
 sche orang- onze discretie mosten verwaghten, op 't tweede datse voortaan
 kaijen. maar eenmaal in 't Jaar en dat voor drie, vier of ten hoogsten
 vijf weeken zouden pangaijen, en wat voor dienst daer buijten
 deden zoude, afzonderlijk betaald worden gelijk mede aan die
 van de Oeliassers belooft was. Op 't derde het schelden en
 qualijk tracteren zoude men verbieden en soo het meer ge-
 schiede, mosten daar over klaegen. op 't vierde dat in gelijke
 of omtrent dien selven tijd zullen pangaeijen als tot nog toe
 gedaan hebben, te weten in April off in de stille tijd: op
 't vijfde datse over al vrij en liber zouden mogen vissen,
 uijtgezondert tusschen de seros of voor den ingang derzelven,
 conform de placeaten daer op gemaakt. Op 't seste dat tegen
 het bederven haerer thuijnen een striet placeaat zal g'emaneeert
 worden: op 't sevende dat de Comp^e aangaande de Nagulen
 niet meer als conform de Contracten en na haere voorstel
 begeerde, en zoo 'er eenige Cooplieden daar in bedrieglijk
 handelden. mosten zulks bekend maken, ten eijnde daer in
 Schoolmees- verziens werde daer wierd ook goetgevonden alle de school-
 ters in 't ge- beegte afge-
 schaff. schaff. gelijk alrede in d' Oeli-

A° 1637. assers gedaen was, en die zijn kinderen ter schole wilde laten gaan moste dezelve beneden aan 't Casteel zenden; en dat er van de Predicanten geen opschrijvinge meer zoude geschieden. Zij ontstelden hun op 't eerste een weijnig dog het tweede was hun aangenaam.

Hoetoemoerij klaagt over haar hoofd don Pedro. De negrije Hoetoemoerij leverden over in een schrift verschijde klagt poincten over haer Hooft Don Pedro, verzoekende dat den selven gedeporteert, en een ander in zijn plaats mogte gesteld werden. Maer denzelven verantwoorden zig in al haerder presentie zodanig dat den Generaal geen schuld aan hem bevond: weshalven hij d' orangkaijen vermaande tot naeder bedenckinge waar mede dese sessie uijt was.

Den 22. zijn wederom alhier verscheenen alle de orangkaijen die 't zedert d. 16. dezer aan 't Casteel waren geweest, verklarende nu wel bedagt en volkomen bereijt te zijn den Eed van getrouwigheijt te vernieuwen op de oude Contracten, uijt welken hun deze volgende poincten voorgesteld wierden 1ste datze den Nederlandschen Staat, gehouw en getrouw soude blijven, 2de dat aan niemant anders als aan de Nederlandsche Comp^e haere Nagelen zullen leveren, 3de datze wezen zullen vrunden van onse vrunden, en vijanden van onse vijanden, 4 dat op het belasten van d' Heer Gouverneur haere Corcorren moeten afzetten, ons tegens de vijanden adsisieren, en wanneer ontboden wierden aan 't Casteel zouden compareeren, dienvolgens hebbense als Christenen ieder in 't particulier bij den bijbel geswooren, onder uijtspraak van deze woorden, ofte den zin: soo waaragtig helpe mij God, en de mooren op haeren alcoran; waar op den Generaal haer den zegen des Heeren toewenschte en op 't hoogste betuigde, datze dese nieuwe zoo dier geswoorene Contracten langen tijdt onverbreeklijk mogten onderhouden.

Jochim Roelofs-z. Deutekom werd van het gonverno verlost. Dewijle ook den Gouverneur Deutekom van alle deze Jullanders gantsch niet bemind wierde en desselfs tijt g'expireert was, heeft men goed gevonden dezelve naer Batavia te laten vertrekken. en is gevolgelijk in desselfs plaatse op d. 21 Maj tot d. 10de Gouverneur en Directeur dezer Provintie g'authriseert, d' E. Johan Ottens, hebbende daar bij de Character

A° 1637. van Extra ord' raad van Judien. Een man in deze Provincie
 en Jan door verscheide bedieningen opgekomen en dierhalven g'oordeelt
 Ottens tot 10° goede kennisse van de humeuren der Inlanderen te hebben.
 gouverneur
 g'authori-
 seert.

Met Kackialij is het aldus afgelopen, na dat de HitoeEsen
 voorgaven van vaste resolutie te zijn, niet af te komen voor
 datse Kackialij volkomenlijk los gelaten en herstelt zagen,
 heeft den generaal de zaken nader overwogen, en oordelende
 dat hij los gelaeten zijnde, niet meer quaad konde doen,
 als de HitoeEsen alrede ook zonder hem zouden kunnen doen,

Kackialij heeft het gewaagt en op d. 20 Maj niet alleen Kackialij in
 word los ge- volle vrijheit, maar ook onder 't geleijde van den Coopman
 laten. Wouter Seroi bij zijne Landslieden gezonden dewelke dan
 hem voor eerst na Hita genomen, met drie Canon schoten
 ingehaald, en voorts op den strant van Wawani gebragt heeft,
 alwaar hem jong, en oud, klein en groot tot in 't water te
 gemoet lopende opgevat heeft, en drijvende den berg van
 Wawani opgebragt is. Weg was het vogeltje dat men zo lange
 slaegen en koesteren gezogt hadde tam te maeken, 't welk in
 zijn oude bosschen wederom komende, het coesteren geheel
 en al vergeten, maer de slagen lang onthouden heeft. Zijnen
 eersten zang die hij in 't bosch liet horen, was dat het roest
 der ketting, 't welk nog aan zijn beenen hing met Nederlands
 bloed wilde afwasschen. Dog vond hij raadsaam de wraak tot
 gelegener tijd uijt te stellen en ondertusschen de Hollanders
 wat houting om de mond te smeerem.

Siborjs Siborij en andere onse vrunden onder de mooren, hadden
 goeden raad dese loslatinge zeer ernstig afgeraeden, ons voor seker waar-
 werd veragt. schouwende dat dezen vogel uijt wraaklust ons een quaad spel
 zoude brouwen, maar men weet niet om wat reden den
 Generaal alle deze gefondeerde aanraedingen in de wind ge-
 slaegen heeft, ten waere de afkerighet die zijn Edelheit in
 Anthonio van den Heuvels gedoente hadde, (dewelke Kackialij
 gevangen genomen heeft) wat toe te schrijven zij.

Sibori hield nogmaals bij den Generaal aan dat den quime-
 laha Leliatoe, doenmaals op 't swakste zijnde vermits hem
 een troep Loehoeneesen op 't nieuw afgevallen waeren, en hij
 zig alrede tot het vlugten na Kelang gereed gemaakt hadde,

A^o 1657. op Combello mogte aangetast werden. Maar den Generaal haestede wederom naar Batavia, en oordeelde dat het restantje van dien oorlogh in zijn absentie door andere genoegzaam zoude kunnen afgemaakt worden, 't welk misschien ook zoude gebeurt zijn hadde hij genoegsaame magt alhier gelaten, want daar bleef zo weijnig krijgsvolk dat men geen grote veldtogten konde doen, en dierhalven den quimelaha ruijme handen kreeg om sig op 't nieuw te verstercken, evenwel om dat doenmaals het oorlogs vier in Amboina zodanig gedempt wierde, dat het maar onder des quimelahas aanhang gelijk als in de assche lag smeulen, en men doorgaans in een schijn vrede leefde, zo zullen wij hier mede den 3de Ambonschen oorlog besluiten, hebbende ruim een Jaar geduurt.

eijnde van
den 3. Am-
bonschen
oorlogh.

Lourenso
Pattijoesing
wordt heeft
op Hoetoe-
moerij.

Don Pedro
met zijn ge-
hughte op de
passo Bagu-
ala geplaatst.

Die van Hoetoemoerij niet tegenstaande den generaal haarlieden ernstig vermaant hadde met haeren orengkaij Don Pedro te zullen accorderen, hebben egter niet nagelaten met nieuwe beschuldiginghe denzelven te belaeiden, tot dat den generaal genoodzaekt wierde om gemeene ruste wille denzelven van zijn plaats te ligten, en op haar lieder begeeren voor te stellen, eenen Lourenso Pattioessing, dog om don Pedro niet mismoedig te maken, heeft den Generaal hem voor zijn standvastigheid bij D'E. Comp. een maandelijks tractement van ses Reaalen toegeleijt, ook g'ordonneert dat hij met zijn gehugte voortaan bij onze Reduijt op de Passo Baguala soude wonen.

den gene-
raal ver-
zoekt
den konink
van Ternaten
om in Am-
boina te
comen.

Voorts heeft den Generaal op d. 24. Maij een missive aan den konink van Ternaten gezonden, waar in hij zijn hoogheit verzogt dat hij zijn hoogheits perzoonle overkomste in deze Landen hoognodig agte tegens de aanstaande weste moesson, als wanneer zijn Edelheit met een grote magt alhier meent te verscheijnen om de resteerende geschillen op Ceram af te doen.

Kackialij nu met zijn HitoeEsen ziende dat alle hare bondgenoten zo op Leytimor als de Oeliasers en Ceram van hun afgevallen en met de Nederlanders verzoent waren, ook des quimelahas magt ten meesten deele gebroken en den Capⁿ Laut Siborij de zijde van d' Comp. zeer sterk trock, hebben

A. 1637. mede goedgevonden een schijn vrede met de Nederlanders te maken, buiten twijfel uijt enkel vrees, dat men haer andersints met gemeene magt op het Lijff zoude vallen, zoo zijn dan op d. 30 Majj voor den generaal verscheenen in comp.

Kakialij van den Coopman Seruij, Kackialij met al de principaalst
 komt aan 't
 Casteel.
 orangkaijen van Wawani, Capaha, Oerien, Assaloeloe, Wackasieuw, Tapi, nevens de Christenen van Alang en Lillebooi den korten weg over na Hoenot en zo voorts na 't Casteel voor den generaal. Den Generaal sprak haer eerst aan, zeggende dat hij gekomen was om 't Land Hitoe wederom in ruste te herstellen, wilde dierhalven niet dat men wederzijds van de begaene foute zoude reppen, dezelve vergeeten, en vergeven houden, maer voorstellen, wat hunlieden tot rust en welstant des lands Hitoe nodigst dogte, waar op zijlieden antwoorden, datse hun met de relaxatie van Kackialij volkomen gecontenteert hielden, en begeerden dierhalven met ons in vrede en enigheid te leven, de Nagelen aan niemant anders te leveren, en dat voor de gesetten prijs van 60. specie daalders de Bhaar en den schuldigen Eed van gehoorszaamheid volgens oude Contracten te vernieuwen. Hier op vraagde den generaal ofse
 HitoeEsen den konink van Ternate geheel of ten deele voor haer hoeft
 verklaren kenden. Waar op sij antwoorden in geen en deele maar alleene
 geen onder- voor vrund, en als hij op haar strand quam, plagtense hem
 daenen van voor vrund, en als hij op haar strand quam, plagtense hem
 Ternaten te eenige hormat ofte geschencken te vereeren, en vermits sijheden
 sijn. verstonden wij geensins het aankomen der vreemdelingen in
 deze provincie gedooogen soude, verzogten datwe dan van
 Batavia eenige derzelve met onse passen zouden herwaarts
 licentieeren, op datse van dezelve mogten gerieft werden,
 't welk den Generaal toestond, niet alleen de Ingesetene van
 Batavia maar ook de bij gelegene plaetsen met passen te
 licentieeren maar sij mosten hun wel wagten gene Nagelen
 aan dezelve te verkopen. 't welk sij niet alleen aannamen,
 maar beloofden die ook in onse handen te leveren, die be-
 vonden wierden aan de vreemdelingen eenige Nagelen te
 verkopen: zij versogten ook dat den prijs der klederen en
 Rijst wat moghten verligt worden 't welk den Generaal aan
 den Gouverneur recommandeerde. Verders verzogten ook datse
 blijven moghten bij haere oude regeringe, te weten bij een
 Capⁿ Hitoe, ende de vier hoofden des Lands. Gevraagd sijnde
 watse dan met een Radja onder haar Luijden deden? ant-

A° 1637. woorden dat het maar een blote naam was, anders geen radja Hitoe. qualiteit hebbende als het voorgaan ofte boven zitten, egter wat zijn qua- dat hij in haere particuliere vergaderinge geen sessie off meer liteijt is. wetenschap hadde, als hem door Capⁿ Hitoe uijt de naam

van de vier hoofden gecommuniceert wierde. Dewijle dan d'onse Cajoan word bemerkten datze met den nieuwen Capⁿ Hitoe Cajoan niet van zijn Capⁿ wel gedient waren, is hij van 't selfde ampt wederom ontlast, hitoe schap en in zijn oude qualiteit van Tanhitoemessing herstelt, met ontslaegen en de toevoeginge van den eeren titul van orangkaij Toua: dat orangkaij de toevoeginge van den eeren titul van orangkaij Toua: dat toegemackt. is den oudsten en eersten onder de vier hooft orangkaijen, waar mede hij zig tamelijk gecontenteert hield, en daar op

Kackialij in word wederom Kackialij in zijn vorige qualiteit als Capⁿ Hitoe gestelt, en de HitoeEse regeeringe onder deze hoofden herstelt. beslooten, als:

- hoofden der
HitoeEse re-
geeringe.
1. Hongi-Lamu Radja Hitoe, zijnde nog Jonk en eerst voor twee Jaren zijn vader gesuccedeert.
  2. Kackiali Capⁿ Hitoe.
  3. Cajoan bij gen^t Orangkaij toua als Tanhitoemessen en 't hooft van het Oelihelawan.
  4. Orangkaij Boelang d'eerste doenmaals een seer oudt man.
  5. Baros hooft van 't Campon Latijm.
  6. Soulissa als Totuhatoe en hooft van 't Campon Sopol.
  7. Barmela als Pattij Toebang en Hooft van 't Campon Olon.
  8. Helessij de oude hooft van 't gespanschap Hatoenoekeoe bestaande in deze vijff negorijen Kaijletto, Essen, Wawani, Theala en Nokahalij.
  9. Radja Mamala, hooft van Latoe, Polut, Loijen en Hausijol.
  10. Tamalessij hooft van Wackal, Pelissa, Senalo en Eli.
  11. Helatoe hooft van Seijt, Hautoena, Lebalehoe, Wasselau en Lain.
  12. Loelihelut, hooft van Nau, Brinau, Latua, Henneclate en Henneheloe.
  13. Pattij Brain, Hooft van Tiel, Toelchoc (en protempore) van Liang.

Verders komende tot de gerebelleerde Christenen van Alang ende nog een parthij van Lillebooijs mitsgaders de mooren van Tapij en Wackasieuw, Oerien en Assaloeloe waar van wijngige compareerden dewelke egther verklaarden van hare

A° 1637. principale last te hebben, alles te presteeren wat die van Hitoe zoude doen.

HitoeEsen De HitoeEsen wierden gevraagd ofse eenige pretensie op verklaren deze ses dorpen te maeken hadden, antwoorden gantsch niet, geen preten- maar datse altijd 's Casteels onderdaenen waren gewceest, alleen- sie te hebben lijk in de jongste troebelen waeren sij bij haer gevlugt om op de ses Oeh-ivaese hulp en protexie te zoeken. dorpen.

Als zij nu te saemen niets meer voor te brengen hadden en volkomentlijk geresolveert den Eed van getrouwigheid, volgens de oude Contracten te doen (welkers inhoud hun op 't nieuw voorgehouden wierd) hebben alle de mooren denzelven

d'HitoeEsen Eed op 't nieuw afgelegt op haeren Moshafi ofte Alcoran, als doen den Eed de naast bovengenoemde 12 HitoeEse orangkaijen, en: van getrou- Pattij Siwa hoeft van 't moorsche Waij. wigheid.

Naucolia orangkaij van Wackasieuw zijnde die van Laricque en Lessi, van Wackasieuw als bestendig gebleven, hier in niet begreepen. Jtem de Christenen bij den bijbel.

Pedro, orangkaij van Alang.

Pedro Roempoein van Lilleboij, blijvende die van Assaloeloe en Oerien absent.

Hier op heeft den nieuwen Gouverneur insgelijks aan die van Hitoe reciproquelijk den Eed gedaan, dat hij haar wilde beschermen ende erkennen als vrunden en bondgenooten van den Nederlandschen Staat.

De Loehoeneese orangkaijen hielden eenige dagen wat tegen om den eed aan d'onze te doen, vermits sij denselve aan Cap. Laut in name van den konink in Ternaten gedaen hadden, zij begeerden ook dat den prijs der Nagelen mogten verhoogt werden: maer van den generaal wat hardt aangesproken sijnde hebbense wat uijtsstel en bedenkens tijt versogt. Eindelijk het Exempel der HitoeEsen volgende, zijonse

Loehoe- op d. 31. Majj wederom voor den generaal verscheenen, en neese orangk. hebben haer gezeggen laten, eenlijk op haer begeeren ver- verschijnen wervende dat de weijnige vreemde handelaars op haere stranden aan 't Casteel g'admitteert en den prijs der klederen wat verlaagt mogte en vernieu- worden, hebben vervolgens den Eed van getrouwigheid op wen den Eed. d' oude Contracten vernieuwt. Namentlijk Hatip Mamalo orangkaij Parmatta en Bore hoofden van Loehoe. Voorts de hoofden van de gespansz. Waijpoetij, Hoelong, Anin en Laäla

Aⁿ 1837. en den nieuwen gouverneur Johan Ottens dede als voren reciproquelijk den Eed aan haar.

den Gene- Naer dat nu den Land dag g'eijndigt was wierde aan de
raal be- gesamentlijke orangkaijen zoo Christenen als mooren, zijnde
schenkt alle Comp^s ondersaeten tot gedagtenisse van deze handeling en
orangkaijen. om een vrolijken dag te maeken, gespendeert twee leggers
Spaansche wijn, twee d^{os} Arack, vier Lasten Rijst, en 400 rd^s
Contant.

Daer vielen ook eenige vereeringen voor de trouw geblevene
Orangkaijen van Loehoe, Laricque, Lessie van Wackasieuw
en Kibon van Elipapoetij.

Soo ook aan den Gnattahoedi Louis Gomes en Lourens
Pattij Aboro voor 't wederbrengen van twee Nederlanders,
die in 't bestormen van Alacca verloren waeren en Jan Paijs
secret^r van de Camer, waar mede gemelte Radjas en orang-
kaijen wel vergenogt en gecontenteert successive weder naer
huijs vertrocken.

den Gene- Hier op heeft den generaal d. 4 Junij zijn afscheidj ge-
raal versejlt nomen van den nieuwen Gouverneur en Ambonsche officieren.
na Batavia. En is in geselschap van d' Heeren Anthonio Kaan en Deutekom
met 9. schepen en twee Jaghten aan Bataviase Coopman
Laurens Pit toebehoorende, van Amboinas rheede, bleven nog
leggen 4. schepen en 2. Chialoupen ende Guarnisoenen over
geheel Amboina bestonden ruim in 400. militaire Coppen,
waarmede men in waarheid niet ofte seer weijnig konde nijt-
reghten tegens des quimelahas nieuwe machinatie, waar door
dan ook deze nieuwe en halff voltoijde vrede in 't kort
wederom vertrocken is.

CAPIT 18.

SUMMARII M.

Den Generaal naar Batavia versejgende doet de
stad Boeton aan, dog rigt niets nijt. Maekt vrede
met Maccassers konink. De oost Cerammers en
Gorammers worden in Banda van den Gouverneur
Cornelis Acolaij wederom aangenomen; op Loehoe

A° 1637.

word een nieuwe Logie gestigt. Kackiali's nieuwe ontrouw in 't leveren der Nagelen. Boelang d' eerste off Latoc Lissalaijk overleden. Kackiali versoeft kitsjil Laxamanas dogter te trouwen. Den Gouverneur Jan Ottens gaat met de Hongij uijt. Lissidi werd bevredigt met de Comp^e en vald den Quimelaha af; scheuringe tusschen Loehoe en haere kleene Negrijen. De HitoeEse orangkaijen beloven met haere Negrijen af te komen. Den Gouverneur doet de visite rontom de Oelassers. Op Oma werd een groote Corre Corre ingestelt. Kiaij Tsjili Siboris volk vallen hem af: verkeerde menagie omtrent 's Comp^s fortien. Alang, Lilleboij cum suis werden voor de tweede maal met de Comp^e bevreedigt.

den Gene-
raal deed de
stad Boeton
aan dog te
vergeefs.

maakt
vreede met
Macassers
koning.

Den Generaal Anthonio van Diemen heeft onderwegens de stad Boeton aangedaan om hem te wreken over verschijde roverijen door de Boetonders aan ons volk bedreven, maar heeft wegens kortheld des tijds, aldaar niets konnen uitregten en is sonder bevredinge vertrokken. Van daar voor Maccasser comende, heeft hij met desselfs Konink een vrede getrollen, waar in voornamentlijk bedongen wierd, dat zijne onderdaanen na geene plaatsen van onse vijanden en rebellen, gelijk Malacca en de kust van Ceram zouden varen, ofte in perikel lopen bij ontmoeten van d'onze, als vijanden aangetast te werden, het welk bij geval gebeurende, zoude evenwel de gemaekte vrede niet gebrooken werden. Waar van daan verzeijlende is sijn Edelheijd met sijn gevolg den 8^{en} Julij op Batavias rheede g'arriveert, vindende alles in goeden doen, behalven dat de gerugten liepen dat den keijser van Matarram voor de 3de rijs met een magtig leeger Batavia wilde belegeren.

Naer het vertrek van den generaal hebben de oost Cerammers te weten van 't gespanschap Cottaroea, bestaende in de negorijen Celor, Kellemoerij, Kellebon Affan Dawan, Amoelit, Wattelomi, Onder en Cammer als mede die van Goram, den moet gantsch laten zinken, vresende dat 's Comp^s magt na haarlieden mogt gewend worden. Zij resolveerde dierhalven het hooft mede in den schoot te leggen en te soebatten; aan 't

A° 1637. Casteel dorsten zij niet komen, vresende dat mense altwel kennen zoude, dus zij haer keerden naar Banda tot den de oost Ce-
gouverneur Cornelis Akolaij, dewelke haer op d. 11 7ber, rammers en
Gorammers naestvolgende naer veel biddens weder aangenomen en op zeker
werden in conditie op nieuwe aan d'E. Comp. verplicht heeft, gelijk hij
Banda van kort te voren met die van Goram ook gedaan hadde.
den Gouver-

neur Cornelis Kiaij Tsjili Siborij met de Loehoeneese orangkaeijen na 't
Acolaij we- vertrek van den generaal nog aan 't Casteel wezende, hebbende
derom aange- bij den Gouverneur Jan Ottens versogt dat hij wilde een
nomen. Guarnisoen en Logie op Loehoe leggen om tegens des

Nieuwe Lo- soentje van 20. zoldaeten; tot wiens accommodatie de Loehoeneese
gie op Loehoe strax een nieuwe Logie en Corps du garde opgeslagen hebben,
gestigt. waar mede niet alleen die Luijden in goede gerustheijd quaemen,
maer het heeft ook zoo veel nuts bij de afvallige gebaart;
dat in volgende 7ber. geheel Lissidi des quimelahas partij ver-
laeten en K. Siborij toegevalen is.

Hier en tegen wierde volgens ordre van den Generaal
de houte baricade op Hitoelamma wederom afgebrooken, daar
die van Hitoelamma en Mamala veel tegen hadde aghtende
dat men sulks niet behoord te doen voor dat men met den
quimelaha volkomentlijk verdragen was. Maar ik gisse dat sij
't veel meer deden om datse Kackialis vals gemoed en quade
practijken beter zagen dan d'onze, als die zijn oude parten
al wederom begon in 't werk te stellen, want hij bleef niet
alleen met zijn aanhang in zijn sterkte op Wawani wonen,
Kackialis- maar ging ook alle de Nagelen in de kleene Negrijen op-
nieuwe on- koopen, quantswijs uijt een ijver om 's Comp^s dienst te be-
trouw in 't vorderen waar van hij dan de helft aan D.E. Comp. leverde
leveren der en de andere helft die hij overbrengen aan de vreemde
nagelen. handelaars, dewelke met 12 Jonken op Combello gefortificeert
lagen.

Op Leijtimor zijnde 3 Sojasche negorijen Amautelo en
Oeritetto wederom afgekomen en beneden aen 't Casteel wonen
als mede de verlope negorij Oma, beneden bij onse reduijt
overleverende in onse handen het metaelen stukje hunlieden

A° 1637. van den quimelaha Leliatoe gegeven, waar mede zij op onze reduijt hadde geschoten.

Boelang de Op d' 30. Julij heeft d' Comp. een ouden en getrouwen vriend verloren, te weten den orangkaj Boelang, anders Latoe Lissalajk gen^t, oom van Kackialij, zijnde denselven overleden. Maar Kackialij liet openbaarlijk blijken dat hem aan des quimelahas vriendschap meer gelegen was, dan aan 's Comp^s gunst: want hij sigh opentlijk naer Combello begaf, om Kiaij Tsjili Laxamanas dogter ten wijfe te verzoeken, 't welk een geslaege vijand van de Nederlanders was. Den Gouverneur beklagde zig hier over bij de vier hoofden van Hitoe datse zulk nadenckelijk huwelijk ingewilligt hadden, en tegens belofte met haere negrijen nog in 't gebergte bleven wonen, en eenige des Casteels onderhorige nog aanhielden. Hij begeerde dierhalven datse haere Corre Corren zouden afzetten met hem de visite helpen doen, met haere Negrijen afkomen, en aan de reduijt wonen mitsgaders de aangehouden negorijen lar-geeren. Hier op antwoorden zij datse Kackialis eijgensinnig doen niet aantrocken, zoo hij wilde quade gangen gaan, zouden sij evenwel tragten de zaak in goede spoor te houden, het afzetten der Corcorren excuseerdense voor de reijse, de twee andere dingen beloofdense naar te komen.

den Gouver- Als nu de stille tijd gekomen was, heeft den Gouverneur
neurgaet met Joan Ottens de algemeene Hongij beroepen, om te sien hoe
de hongij uijt. hem een ieder na de nieuwe gemaekte vrede instellen zoude, de Cust van Hitoe te bezoeken en aldaar 't nog resteerende gebrek te herstellen, en de Loehoeneesen in hare goede genegenheit te verstercken, hij ging dan d. 28 Sber. onder zeijl en op de roeij met 3 Jaghten, 2 Chialoupen, 2 tingans, en 18 Corcorren, van 's Casteels onderdaenen ophebbende 200 zoldaeten. De Corcorren liet hij op Oerien, en met d' Jaghten ging hij na Lissidi, alwaar bij hem aanboord verscheenen K. Siborij met den Sengadji Latoecolij en alle d' orangtoeas van Lissidi, Lissidie be-
vredigt met gereed zijnde hun met den Gouverneur en haren konink te
de Comp. en bevredigen, en den Eed van getrouwigheit op de nieuwe
valt den quimelaha af. Contracten te vernieuwen, waer opse dan aangenomen zijn, en op haer verzoek een Comp. zoldaeten in haere Negorij gelegd is. K. Siborij zond ook boden naer Combello om die

A° 1637. mede tot den vrede te nodigen, maer die konden daer toe nog niet resolveeren, en onzen vrund Kackialij daer prezent sijnde liet hem aanzeggen dat men tog geen quade gerughten van hem geloven wilde, alzoo hij derwaards maer gekomen was, om de voorsz. dogter af te haelen.

Scheuringe Op Loehoe vond hij een scheuringe, geresen tusschen die
 tus-schen Loehoe en haere
 hoe en haere
 kleene nego-
 rijen. der Negrijen op Hoemohels oostzijde, dewelke kortom niet meer onder Loehoe maar onder 't gesagh der Nederlanders wilden staan, dog den Gouverneur dorstese niet onder hem nemen alzoo 't koninks onderdaenen waeren, dog alzoose van haer verzoek niet afte brengen waeren en vrezende datze anderzius den quimelaha mogten bijvallen heeft hijse bij provisie onder zijne bescherminge moeten nemen en met hun Lieden nevens die van Caijbobo een Contract aangegaan, 't welk in volgende December aen 't Casteel beslooten is, dog anders niet dan als met vrije Luijden en 's Coninks onderdaenen D. 6. 9ber. op Hila komende stelde hij ordre tot Materialen om een steene reduijt op te bouwen, en d' HitoeEse orangkaijen gaven niet donker te kennen, dat Kackialij den smaat en hoon bij de Hollanders geleden niet wel konde vergeten, maar dat eghter zijn particulier gedoente het land geen schade zoude kunnen aanbrengen. Zij beloofden de Hitoe- ook binnen thien dagen met haere Negrijen af te komen en Een orang- hadde haere marinjos gezonden na de aangehoudene Negrijen kaijen belo- Oerien, Wackasieuw, Alang &c. om die aan te zeggen datse ven met haere haer onder de gehoorsaamheit der Nederlanders hadden te negorijen af te komen. begeven.

Maar al dit goede werk wierd door Kackialij tegen gehouden, dewelke aan alle kanten zijne wraaklust dee blijken. D' Inwoonders van Ceram Laut op 't nieuw tot afval sollici- teerde en die van Bouro tot sijn hulp roepende om de Negrij Hitoelamma af te loopen, want hij sag wel dat den stam Tannahitoemessing hem geduurig tegen was. De nieuwe Logie op Hitoe ging wacker voort, hebbende de gedaante van een reduijt daar op men geschut konde stellen en het volk van den gouver- de Corcorre maakte met 'er haast een pallisaden pagger daerom; neur doet de hier na dede den Gouverneur de visite rondom de Oelias- visite ronds- werdende over al vriendelijk onthaald, insonderheijt bij de om de Oeli- moren van Hatoeaha en Ihamahoe, die hij tot standvastigheijt assers.

A° 1637 vermaande en tegens quimelahas verleijdinge waerschouwde. Op Oma ordonneerde hij, dat de vijf Christen Negrijen een grote Corcorre van vijf nadjos zouden maeken en daer op te saemen scheppen ten dienste van 't Land. Aboro zoude weder uijt het bosch en op strand komen wonen, ende verstroijelingen van Hoelalieuw bij Oma, en soo voorts is hij langs Hitoe weder na 't Casteel gekeert.

k. Siboris Ondertusschen is op Hitoe een ontijdige scheuringe ontstaen tusschen Siborij en sijn volk, waar van 60 Coppes waeren overgelopen tot den quimelaha waar over hij zoo mismoedig wierd, dat hij het Land verliet en met een Jagt naer het Casteel voer voor den Gouverneur om raad te vragen wat hier in te doen stond, alzoo hij wel wist dat zoo wel Kackialij als den quimelaha alrede boden naar Macasser gezonden en den Coning aldaar om succoers van 200 Jonken verzogt hadden, die wel lighte eerder in deze quartieren zouden sijn dan de Bataviasche magt konde aenkomen.

Ook dat Leliatoe met voorsz. Ternatanen gevaeren was naar Manipa, Kelang, en Bonoa en hadde de Jnlanders standvastigh aan sijn zijde gemaekt. Den Gouverneur gaf hem goeden moet, zeggende dat onze magt nog sterk genoeg in Amboina was om het Maccassaersche succoers tegen te gaan, al quam hetzelve voor het verscheijnen van de Bataviase armade; klaegende verders dat de zaeken tusschen den konink en sijn quimelahas zig zoo duijster op deden, dat men de grond van 's koninks Commissien noijt ter degen hadde kunnen begrippen, en nog al duijster was. Op Wawanis strand waren alrede 4 Boeroese Corcorren aangekomen tot adsistentie van Kackialij weshalven orangkaij Toea om een spoedige salvegarde van 20 soldaeten in sijn Negorij Hitoelamma verzogte, die hun gegeven wierde, te beklaegen zijnde dat men zoo nu en dan door verkeerde menagies de fortten heeft afgebrooken en de Guarnisoenen geligt, waar door onze vrienden en bondgenoten oft den vijant ten prooij geworpen sijn of oorzaak gegeven is datse denzelven hebben moeten toevallen.

A° 1638. Alang, Lille. Eijndeljk hebben hun de 3 wispelturige Negrijen Wackasieuw, Alang, en Lillibooij voor de tweede maal bedagt en sijn d. 5 Januarij 1638 aan 't Casteel verscheenen, vergiffenis-

A^o 1638. biddende van haere ligtveertigheit en pitsjaring, die sij met die van Hitoe gehouden hadden, en zijn volgens dien op de oude Contracten wederom aangenomen, zoo dat nu alle Negorijen van Amboina met de Comp. bevredigt waeren, hebbende pardon van haere rebellie ontfangen zonder dat iemant daar over gestraft sij, maer deze so wel als andere hebben der Nederlanders goedaardigheit schandelijk misbruikt en daer door aanleidinge genomen, om in 't toekomende te ligter af te vallen het welk inzonderheit aan deze 3 Negorijen gebleken is dewelke kort daer na alwederom afgeweken zijn met zodanige hartnekkigheit en verbittering als ofse de Nederlanders noijt onder d'oogen wilden komen, waar door de navolgende bevelhebbers genoodzaakt zijn, scherpere middelen te gebruiken.

Alang. Lille-
booy C. S.
vaeren van
d' Comp we-
der af.

CAPUT 19.

SUMMARIUM.

Den Generaal Anthonio van Diemen komt voor de tweede mael in Ambon, en doet de visite na Banda. Hamsa konink van Ternaten komt in Ambon. Den Generaal beschenkt hem. Quimelahas Leliatoe en Loehoe in apprehensie genomen: quimelaha Loehoe wederom los gelaeten. Vaartuigen op Combello ver-
destrueert. Landen door den Generaal overgegeven aan den konink van Ternaten. Leliatoe word na Batavia gevoerd en G'executeert. konink Hamsa komt aan 't Casteel. Elipapoeti vlugt in 't gebergte. Combello sluijt de deur voor haren konink, en djouw Loehoes twede afval. Den konink verzeilt na Ternaten. Vier hamba Radjas in plaats van den quimelaha gestelt: oneenigheit tusschen Loehoe en de kleene Negrijen. Reduijt op Nussatello gelegd. Kackialis eerste gezantschap na Maccasser. Lourens De Silva Radja Soija overleden en Thomas de Silva zijn broeder succedeert hem. Djouw Loehoe speelt die van Loehoe een pots. Kackialij speelt Reijntje De Vos. Kackialijs versoeck om 't Guarnisoen op Hitoelamma te ligten, word toegestaan. Combello door de onse belegerd, dog werden afgeslagen. Laûla

A° 1638.

door Cap. Westerman afgelopen. Quimelaha port die van Hitoelamma tot afval: Roofst en moord op Lissidi. Stenen fort op Lissidi gelegd. Wort van quimelaha belegerd, dog te vergeefs. Kackialis geveijnsde oprechtheid. Quimelaha Loehoe maakt sig vast op Lockij, Kackialij weijgert de Nagelen te leveren voor den gesetten Prijs. Assahoedi door d' onse afgelopen en verbrand. Kackialis tweede Gezandschap. Maccasser zijn list om een Hollands officier te vangen. Philip Lucasz. overleden. Negombo door d' onse veroverd.

den gene- Den 24 Februarij A° 1638 is den Heer Generaal Anthonio
raal Antho- van Diemen met d' heer raad Extra ord^e Anthonio Caan voor
nio van Die- de tweede maal in Amboina aangekomen met een armade van
men komt 17 schepen, dog vermits den konink van Ternaten alhier nog
voor de 2. niet aangekomen was heeft zijn Edelheijt ondertusschen de
maal in Am- visite naar Banda gedaan, alwaar doenmaals verscheen een
bon.

doet de Engelschen Cap. Johan Hunter gen^t om het Eijlant Rohn in
visite naar possessie te nemen, dog dewijl denselven geen volkomen Com-
Banda. missie konde toonen, wierd hij voor datmaal afgeweesen. In
April keerde den generaal weder naar Ambon en begaf zig
met de vloot voor Combello dewijl hij verstaan hadde dat
aldaar 15 vreemde Jonken waren ingelopen, die hij voornam

Hamsa ko- aan te tasten, maar alzoö den konink in Ternaten Hamsa,
nink in Ter- d' 3de Majj met thien Corcorren aldaar ook verscheen, heeft
naten komt men de zaeken eerst met den konink moet overleggen. Den
in Ambon. Conink sloegh zig neder tusschen Lissidi en Combello, dog
vertrouwde zig niet aan land, maar hield zigh op sijn Correcorre.

Den gene- Den Generaal vereerde hem met een groote goude ketting en
raal vereert een staafje gout bij sijn eerste aanspraak: men bedreef grote
den konink vreugde over de samenkomste van deze twee grote personagien,
met een gou- met hope dat de langduurige questien nu eenmaal met authori-
de ketting. teijst soudén afgedaan werden, welkers gevolg wij nu bezien
zullen.

Den Generaal wilde vooral de vreemde Jonken met de wapenen aangetast hebben off datze aaustronds zonder Nagelen met sijn Edelheit passen zouden vertrekken: den konink hield de saak wat traineerende seggende dat de beide quimelahas

Aⁿ 1638. Leliatoe en Loehoe daar van oorsaak en dat men eerst moste sien, dezelve bij de kop te vatten, 't welk den generaal mede toestont. Leliatoe quam bij den konink, en Djouw Loehoe bragt hij selfs mede uijt Ternaten, welke beijde den konink quimelaha-proformah in apprehensie liet nemen, ook aan d' onze overgaf Leliatoe en Loehoe in apprehensie genomen. twee duijtsche overloper, die een tijt lang bij den quimelaha gewoont hadden. en aan ons ontdekten alle die valsche raadslaegen van den quimelaha met Kackialij: hoe zij beijde de vreemdelingen aangemoedigt hadden jaarlijks wederom te komen, ende dat hoe langer hoe sterker, hoe sij de Macassaeren tot adsistentie geroepen en besloten hadden met de Hollanders noijt vrede te maeken tot dat die verjaagt soude sijn. Den quimelaha Generaal begeerde dat men de quimelahas tot meerder verzekering aan boord zoude brengen, waar op den konink alleenlijk Leliatoe aan ons overleverde, maar djouw Loehoe liet hij wederom los, zonder verdere reden te geven waarom sulx geschiede, waar over den Generaal vrij wat misnoegt wierde. Het was ook al tot d. 16. Maij gekomen dat de Jonken op Combello nog onaangetast lagen, en nog geen gereetschap maakten om te vertrecken, weshalven den Generaal goetvond onvoorsiens zijn krijgsvolk aan land te setten, en de steene borstweringe (waer agter de Jonken lagen) op Combello te bespringen, 't welk gelukkig succedeerde, zo dat d' onse bij de 60 stux vaertuijgen op Combello verdestru-eerd. zoo Correcorren, Jonken als praeuwen vernielt hebben, hiernaer met gemeen advijs Hila bestemd zijnde tot de plaats van de 't samen komste, is den generaal voor uijt derwaarts verzeijlt en den konink hem op d. 5 Junij gevolgt, werdende op Hila niet alleen van de onse maar ook van de Inlanders pompeuslijk ingehault door een grote reeks van menschen, gongen, petholen, kleeden, klene stucken, vissen, vrugten &c. dragende; om welk hormat off schenkagie te vergaderen hebben de HitoeEse zoo veel schulden gemaakt, datse 30 Jaeren daer na nog hebben moeten daer aan betalen. De Eerste vergaderinge wierde besamen konst op Hila. teijlt op d. 9 Junij wanneer de Ternataanen met zulke menigte in en op onse Logie drongen datse op verscheide plaatsen de houte pagger doorbraeken. Den Generaal hier over verstoort beschrobde de ternataansche overheden wacker, om datse zoo onbeschaamt op een Com^e fortresse aandrongen, en daer wierd in deze eerste sessie niet veel bijzonders afgehandelt behalven dat men besloot Kackialij tot deze t' saemenkomste mede te

Aⁿ 1635. nodigen, dewelke egter niet quam altijd d' een off ander Excuus voortbrengende. Den 12 d^o wiert de tweede vergadering belegd, waar in den konink wederom nevens Radja Gelolo, Kiaij Tsjili Ngaro verdreven Conink van Tidore en andere ternataansche groten met een zonderbaere graviteit verscheenen, wijdlopig voorstellende hoe door de cijgensinnige regeeringe zijner quimelahas, die de vreemde handelaars tegens contracten en 's koninks gebod telkens hadden aangehouden, d' Ambousche saak in zodanige verwerringe hadde gebragt, gelijkse doen stond, en dat hij dierhalven overgekomen was, om nevens den Heer generaal alles te herstellen, alzoó sijnen staat en rijk, zonder de vrundschap met de Nederlanders, en het onderhouden van de oude Contracten niet bestaan mogt. Het welk nakomende hadde hem den generaal restitutie toegezeijld van alle de Landen, die hem door de portugeesen waeren onthouden, vraagde daar op de moorsche orangkaeijen, of zijlieden nu verstaande het misnoegen van Zijn Hoogheid over het bedrijf van sijne quimelahas niet genegen waren, de oude contracten, dewelke meest bestonden in 't leveren der Nagelen voor gezetten prijs alleen aan de Nederlanders voortaan promptlijk te onderhouden, zoo ja zoudense nu recht uijt zeggen wat voor landen en plaetsen de Nederlanders zedert 't veroveren van 't Casteel den konink hadden onthouden of afgenomen. Hier op verstouten hunne eenige Loehoeneese orangkaeijen en hielden staande dat behalven de kust van Hitoe onder 't Ternataansche rijk gestaan hadden de ses dorpen Oerien, Assa-loeloe, Larique. Wackasieuw, Alang en Lilleboij invoeegen den konink begeerde dat hem die ses dorpen nevens geheel Nussanive zouden werden gerestitueert. Maar den landen taalkundigen Heer Johan Ottens wederlijde zulks, uijt de oude documenten, die hij doenmaals hadde, als uijt de vrijwillige verklaringe der HitoeEse orangkaeijen diese voorleden Jaar in presentie van K. Siborij gegeven hadden, hoewelse ze hun doenmaals voor den konink stil hielden, latende hem met de hollanders haerentwegen twisten. Den konink in 't laast eenig-sints overtuigd zijnde, hield sig stil, dog den generaal eenige politique insigten gebrukende om den konink contentement te geven en om te thonen, dat het de Nederlandsche Comp. geensints te doen was, om een heerschappije over vele landen maer eenlijk de negotie der Nagelen, heeft vrijwillig afgestaan

den konink
begeerde res-
titutie van
Oerien, Assa-
loeloe &c.

A° 1638. Comp^e recht en aan de Ternataanen overgegeven, niet alleen
 Landen het eijland groot Ceram maar ook de geheele cust van Hitoe
 door den Ge- met al de moorsche dorpen onder Hatoeaha en Ihamahoe sor-
 neraal over- terende wel verstaende niet als off hij wilde bekennen datse
 gegeven aan den konink regtswegen toequamen, maar alleenlijk uijt een
 van Ternaten. puure vrundschap en om hem Contentement te geven, ook
 onder die expresse stiputatie, dat alle de Nagelen van de in-
 geruijmden plaatsen aan de Nederlanders onveijlbaar soude moete
 geleverd worden, zijnde bij het naekomen van dien daar en
 item een boven den konink toegelegd een Jaarlijxe recognitie van 4000 Rd^e
 jaarlijxe re- dog bij het niet nakomen van het beloofde, zoude de inruijminge
 cognitie van van de afgestaane landen van nul en geender waarde zijn, en
 vier duijtsend rd^e. dezelve landen wederom aan D. E. Comp^e vervallen, gelijkse te
 voren geweest waeren. Zoo wierden ook met eenen alle de oude
 contracten vernieuwt en beloofd, dat den konink alle de Ter-
 natanen, behalven zijnen stadhouder en desselfs huijsgesien
 uijt Amboina zoude vervoeren, alles volgenst articul brief daar
 van ingesteld op d. 20 Junij 1638 maar naermaels in Maart
 1639 door gemelte Hoogheit en zijne rijxgroten in Ternaten
 geresumeerd en gezamentlijk onderteijkent.

Dit nu dus verre verrigt zijnde en de ratificatie van de
 nieuwe Contracten den Gouverneur Johan Ottens aanbevolen
 hebbende, is den Generaal van Hitoes rhede met 3 schepen
 naar Batavia verzeijlt, mede nemende den gevangen Leliatoe,
 den Generaal dewelke namaals door order van zijnen Konink aldaar
 gevangen na g'Excuteert is.
 Batavia ge-
 voert en g'ex-
 cuteert.

Den konink Hamsa met den Gouverneur Johan Ottens naer
 't vertrek van den Generaal bleven nog wat op Hila, en
 nodigden Kackialij verscheide malen tot afkomen en de
 nieuwe Contracten te onderteijkenen ja den konink zond hem
 zelfs een witten tulband om hem van sijn gunste te ver-
 zekeren zoo hij wilde afkomen en gezamentlijk raadslaegen;
 vermaande hem derhalven, zoo hem sijn welvaart lief was,
 hij nu most afkomen om ordentlijk van de nieuwe Con-
 tracten te spreken, maar Kackialij was daar toe niet te
 bewegen, vrezende datse hem bij de kop vatten en gelijk
 Leliatoe naar Batavia zouden verzenden of op een ander
 manier aan kant helpen: hij liet egter flaeuwlijk weten dat

Kackialij
 weijgert af te
 komen van
 Wawani.

A° 1688. hij de nieuwe Contracten aannam en dezelve zoude naekomen, weshalven den Gouverneur met den konink onverrigter zaak weder na huijs keerden.

Den konink largeerde ook alle de Corcorren van de buijten eijlanden die zedert sijn aanwezigheit op Hitoe bij sijn vloot waaren aangekomen, dog van ieder Corcorre eenige perzouen bij sig houdende, om hem na Ternaten te geleijden. Die van Hatoeaha horende dat hij insgelijks eenige jongelingen en dogters van haar wilde af eijschen, hebben haar daar toe weijgerig getoond, zeggende datse liever den konink af, ende de Nederlanders wederom toe wilden vallen, daer nogtaus zulks een reghte en oude costuijme der Ternataaansche koningen was over nieuwe geconquesteerde landen.

Costuijme der Ternataaansche koningen over de kinderen van haare ondersaeten.

konink Den 3. Julij quam den konink de landweg over van Hitoe-
Hansa komt lamma aan 't Casteel, en wierd in 't stadhuijs gelogeert meest
aan't Casteel. om hem wat vermaek aan te doen, gebruikende ondertusschen zijne officiers wat Ternataaansche superbie en ongefondeerde pretentie op onze onderdaanen, daer van zomtijds dispuijt uijtrees. Naer dat men elf daegen gedifroijeert hadde, is hij deselfste landweg over weder na sijn vloot gekeert, hebbende den Gouverneur Sijn Hoogheid nogmaals ernstig gerecommandeerd 1. dat Sijn Hoogheit de vreemdelingen van sijne stranden soude verdrijven; 2. ordre te stellen dat alle de Nagelen van Sijn Hoogheijts onderhorige plaatsen opregt aan de onze zoude geleverd worden ofte anderzins mogte Sijn Hoogheit verzekert sijn, dat bij gebrek van dien, de beloofde 4000 Rd^s zouden ingehouden werden; 3. dat alle de Ternataanen volgens belofte uijt deze provincie mosten werden vervoerd om alle onlusten te vermijden; 4. dat Sijn Hoogheit inzonderheit een getrouw Ternataen moste uijtkieser om tot Sijn Hoogheijts stadhouder alhier te stellen, die met den Gouverneur goede inspectie zoude doen, op dat de gedempte Excessen niet wederom op en quamen, met nog eenige dingen van minder belang, waar toe den Conink beloofde ordre te zullen stellen, waar tegen den Gouverneur moste beloven onder sijn gunste en protexie aan te nemen den Iman Nussanive, die met 40 Huijsgesinnen van Wawani was afgekomen om weder onder Nussanive te wonen. Op Hitoe wedergekeert zijnde, heeft den konink alle de Cor-

A. 1638 corren op Cerams Z. zijde, die voor hem nog niet verscheenen waeren bij hem ontboden, maar kreeg over al weijgig gehoor, en daer quam niemand dan een Correcorretje van Tobo. De Heijdenen van Caijbobbo aan tot de bogt van Elipapoetij leijde hij sulke swaere schattingen op, datse daar over na 't gebergte verliepen en hun te saemen met die van Jhamahoe verbonden, den konink tegen te staan, als bij hunlieden zulks quaemen af te vorderen. Den 6. Augustus stak den konink van Hitoe over na Loehoe, alwaar hij nog eenige schenkagies neffens 10. bhaeren Nagelen ontfing. gelijk die van Hitoe mede gedaan hadden, en schepte voorts weder na Combello, dog daar vond hij de Noten magtig versted en de deur voor zijn neus gesloten. Want die van Combello lagen op Massaleijn wel ge-
 -sluht de deur
 voor haren
 konink en
 Djouw Loehoe tweeden
 afval.
 fortificeerd, en wilden niet afkomen nog den konink in haere Negrij laten. Djouw Loehoe die den konink soo ligt hadde los gelaten, zeggende dat zijn slaef was dewelke hij 't elkens weder konde krijgen als hij begeerde, hadde alle de verlatene forten van Leliatoe op Combello ingenomen en wiste hem niets te wille, latende hem aanzeggen dat hij wel bekende zijn Hoogheijts slaaf te zijn, maar dat hij voor die reijs niet konde afkomen, vrezende dat hij hem mede in onze handen mogte leveren. Den konink vertrok dan met een lange neus van daar
 Manipa en na Manipa en ankerde in 't bogtje van Toeban, werdende
 Anablauw van de Manippees en wel ingehaalt, dewelke ook dierwegen na-
 werden van maals, gelijk mede die van Anablauw van den konink met
 den konink eenige privilegien begiftigt zijn, hebbende haar voor vrije
 voor vrije heden verklaard en haar eijgene Sengadjes gegeven: van daar
 heden ver- klaart.
 klaut.
 sond hij een Cap. aan den gouverneur en liet hem bekend maken hoe djouw Loehoe met de Combelessen op 't nieuw tegens hem rebelleerden, waar van hij de oorszaak zijde te zijn, het vroeg vervoeren van Leliatoe uijt deze provincie, en eijtschte met eenen twee Jagten om hem na Ternate te brengen. Jan Ottens liet hem weten, dat het voor Zijn Hoogheit een grote schande zijn, uijt deze provincie te vertrekken daar in hij zoo weijnig baat voor d' E. Comp. hadde gedaan en daer en tegen met nieuwe rebellien liet. Dies hij zijn Hoogheit aanried een Jaartje over te blijven en met gezamentlijke magt de nieuwe onlusten te dempen eerse verder doorbraeken. Maar alzoo den konink tot langer verblijf niet te bewegen was, heeft men hem de twee Jaghten toegezonden, met protestatie

Aⁿ 1638. dat het de ruïne zijner Landen en het verlies zijner inkomste voorzekerlijk mede brengen zoude, wanneer de Comp. met haere magt zijne rebellen dwingen moste. Hier op is hij d. 26 den konink 7ber met de g'eijlschte twee Jaghten en sijn Corcorre van verzeijlt na Manipa afgesteken en na Ternaten verzeijld, hebbende alvorens Ternaten. in plaats van den quimelaha of stadhouder vier Hamba Radjas ofte officieren gestelt als 1. Sopij soon van Kalembatta op Radjas ge- Loehoe, 2. Birahij op Amblauw, 3. Mardessa op Manipa, stelt in plaats 4. Longa op Lissidi met dewelke den Gouverneur alle voor- van den qui- vallende saeken zoude afdoen. melaha.

Den 20. October dede den Gouverneur de ord^e visite dogh den gouver- maer met ses Corcorren van 't Casteel, een groote van Oma neur doet de visite. en twee uijt de Oeliassers voor eerst na Hitoe alwaar hij het Kakialij verscheijnt perzoonlijk op de strand bij den Gou- van Wawani quam spreken, die hem seer beklaagde over de verneur. lasteringe hem van orangkajj toea aangesmeert en beloofde ook met de negorijen af te komen wonen op den witten strand van Kaijtetto dog dit had hij soo weijuig in sin, als spek eeten want de onse waeren door een overloper onlangs van Wawani afgekomen verzekerd, dat Kackialij met Djouw Loehoe beslooten hadde niet af te komen, nog met de Hollanders vrede te maken of denselven toe te staan eenige fortressen op haere Landen te leggen voor dat Leliatoe wederom los zoude gelaten zijn, gelijk dan die van Combello rond uijt weijgerden, dat volgens last van den konink een steenen Logie op haeren strand gemaakt wierde. Aan de oost zijde waren de kleene oneenigheid negrijen nog oneenig met Loehoe en wilden aldaar haere tus- schen Loe- Nagelen niet meer leveren, dies den gouverneur beloven most hoe en de een Jagt met een Coopman voor Anin en Laåla te senden om kleene nego- haere Nagelen aldaar te ontfangen. Den Gouverneur sag ook rijen. op desen togt dat het noordlijkste eyland van de Drie Ge- broeders een fraeijen uijtsigt hadde, weshalven hij goed vond op desselfs noordlijkste heuveltje een driekante redout te ronduijt op leggen, vermits de plaats geen andere forme leijden wilde, Nussatello en waar van hij op d. 28 October den eersten steen leijde gelegd en vervolgens daar in voor eerst een guarnisoen van 40 zol- daaten en 4 prince stukjes. Op Hitoe zoude men nog een ver- gadering beleggen maar vermits orangkajj toea wegens gemaekte siekte en Kackialij absent waren, wierde daar niets uijtgeregt

Aⁿ 1638 hoewel Kackialij zomtijds sijne vrunden aan de reduijt quam bezoeken dog bij onse natie en quam hij niet. Kort hier na verstond den Gouverneur, dat Pattiwani uijt last van Kackialij in de kleene dorpen 10 bharen Nagelen vergadert hadde en daar mede op d. 7. 9ber met 2 Chiampans en wel 70 perzonen naar Maccassar vertrocken was om aan desselfs konink te ver-eeren en assistentie te verzoeken, waar uijt de onze nu be-merkten waar Kackialijs geveijusde nedrigheit en schone beloften op uitdraeijden en waer bevonden dat als wanneer een moor zig op 't vrundelijkste aansteld, hij dan op 't meest soekt te bedriegen.

Eerste ge-
sandschap
van Kakialij
naar Maccas-
sar door Pat-
tiwani.

Kackialij evenwel in de konst van veijnsen geconfeijt zijnde wilde de onse nog al blinddoeken en doen geloven dat sulke besendingen maar uijtstrooijsfels waeren. De 3 HitoeEse orang-kaijen bij de ronduijt Hila wonende Baros, Barmela, en Tohatoe, wilden den Gouverneur ook wijs maeken, dat die gezandschap wel waar, dog buijten haarlieders kennisse geschied zij, 't welk den gouverneur niet aannam.

Omtrent dezen tijd wierd Lourenso de Silva radja Soija seer ziek en zijne landsluijden huurden eenen tovenaer van Amblauw, om door wichelen off mawi te onderzoeken wie den autheur van des Radjas vreemde en onbekende ziekte was, dewelke den Pattij van Zoija als autheur daar van aangeweesen heeft. En hoewel den Gouverneur de valsheit van deze konst voor haarlieden ontdekte, hieldense egter soo ongestuijm aan, dat de onze, den Pattij in gevangenisse mosten setten, dog den gouverneur sette den wichelaar daar bij. Den Radja vele

Lourenso de Silva. radja Soija overleeden en Thomas de Silva
sijn broeder
suceedeert hem.

peijnen uijtgestaan hebbende is eijndelijk d. 24 December overleden, en hem in de regeering den volgenden 8 Januarij gesuccedeert zijn broeder Thomas De Silva.

Den kicken dief van Combello Djouw Loehoe wilde zijn klauwen eens laeten sien, rukte dierhalven een magt van 14 Correccoren bij malkander bestaande uijt die van Assahocdi, Erang, en Combello waar mede hij in 't laast van December eenen inval dede over 't gebergte na Loehoe en haalde digt bij Gammasongij drie onnosele vrouwen weg sonder iets anders uijt te regten: want onze guarnisoen quamen hem op 't lijf en dreven hem in de vlugt. Hij hadde ook 70 Perzonen op

A° 1638. Bonoa geligt en tot zijn meerder versterkinge op Assahoedi geplaatst, het welk hij mede begon sterk te maeken om hem tot een toevlugt te dienen of hij uijt Combello geslagen wierde. De resteerende Bonoers hier over gestoort sijnde quamen door der Lissiders geleijde namaals bij den gouverneur en hebben hun op die selve conditie als die van Loehoe met d' Comp. vereenigt.

A° 1639. In 't begin van 't Jaar 1639 als de moorsche inviel hebben die van Wawani onder pattij Toeban de Clappus Boomen in de negrij Hila willen beklimmen om haar tegens haerheijlige daegen van kost te versien, 't welk den orangkaij Baros belette en dreef pattij Toeban weder te rug, waar over die van Wawani gestoort sijnde, zonden Jman Ridjali af met een orangkaij troep van 60 gewapende mannen, dewelke Baros huijs geraseert en hem in 't vervolgen twee swaere quetsuuren gegeven hebben, dat hij nog te nauwer noot onder 't geschut van onse reduijt salveerde, en ging een tijd lank op Hitoelamma bij orangkaij Toea wonen, om van Kackialis overvallen bevrijd te zijn.

djouw Loehoe speelt die van Loehoe een krijgspotse. Den ouden rover Djouw Loehoe speelde voor de tweede reijse die van Loeloe ook een krijgspotse want hij quam met 5. Corcorren heijmelijk omtrent Loehoe liggen latende eenige orangkaaijen jagt op derzelver vissers maaken. De Lochoeneesen geen agterdogt van meerder vijand hebbende, zetten veerdig haere Corcorren af, om hare vissers te hulp te komen, maar den quimelaha overvielde soo schieijk en joegse hol over bol tegens den strand, dezelve tot onder ons geschut vervoegende, datse agt doden agterlieten en 13. gequesten kregen tot kleene eere van onse wagthoudende scheepen aldaar. Het Guarnisoen van Loehoe wierde dierhalven met eenige soldaten en nog twee ijsere stukken versterkt, en aan de kleine Negrijen Anin en Laala verboden verdere faijtelijkheid tegens die van Loehoe te bedrijven gelijkse alreede begonnen hadden, hoewel Pattij Loehoe en den jongen Nadjina zoon van Sabadaijn en mede Cousijn van de twee quimelahas aarieden dat hij sig de questien van Loehoe en de kleene negrijen niet soude aantrecken, maar haar nog een tijd lank laeten begaan, vresende als den Gouverneur de eene parthije bijviel

At 1639 dat dan d'andere des quimelahas zijde zoude kiezen, het welk ook geschied is want die van Anin en Laala met 's Gouverneurs ongunst gedreijgt zijnde, indiense die van Loehoe niet wilden met vrede laeten, hebben haar allenxkens van ons afgekeert en haar onder 's quimelahas protexie begeven, dewelke buiten twijfel met haar consent kort daar na den strand van Lockij heeft beginnen te fortificeeren.

In februario rees 'er op de kust van Hitoe ook een zeer ontijdige scheuringe tusschen meest alle de hooft orangkaijen op een bruiloft van Hongilamma den jongen Radja Hitoe met de dogter van Barmela, zij toonden ook haer misnoegen over het gedoente van Kackialij in 't quetsen van Baros en Toelোকabessij hooft van Capaha, dreijgden (ogh lacij) dat hij die van Wawani zegt nog al met geveijnsde nedrigheit de hollanders te begoochelen, datse dog geen quaad vermoeden van hem soudē hebben om maar tijd te winnen tot dat het g'eijschte succoers van Maccasser verscheijnen soude. Hij liet dan den Gouverneur verzoeken, een groote baleuw op strand digt bij de Reduijt Hila op te slaan om in een algemeene vergadering de HitoeEse orangkaijen daar onder te beroepen, alwaar hij dan beloofde zelfs te verscheijnen om een vast verbond met malkander in te gaan, datse de Nagelen opregt en volgens de nieuwe Contracten aan de Nederlanders soude leveren. Den Gouverneur wetende dat daar op alweer weijnig volgen soude, heeft hem egter hier inne ook te wille geweest en 't selve sijn voortgang laten nemen. Het Baleeuw dan op gereg sijnde en den Gouverneur nevens de meeste orangkaijen aldaar compareerende, heeft sig Kackialij met sijn gewoonlijke nedrigheit aldaar ook gepresenteert en soo quam Reijntje de vos in 't klooster eens ter biegt, hij verhaalde dan dat de gezamentlijke orangkaijen al voor vier dagen mattacau met malkaer gedronken hadden om de Nagelen opregt aan de Comp. te leveren ('t welk een grote flits was) en dat niet meer resteerde als dat den Gouverneur overslag maakte hoe men de kust van Hitoe in volkomen rust herstellen soude. Den Gouverneur prees haer voornemen, maar klaagde dat die van Wawani een slegte preuve hier van betoond hadden in 't quetsen van Baros. Kackialij viel hem in die reden en seijde dat hij 't wel verdient hadde, ja al wierde hij geheel aan

Kackialij
speelt reijntje
de vos.

Kackialij
verschijnt
persoonlijk
voor den
gouverneur
op Hila.

Aⁿ 1639. kant geholpen, vermits hij d'eenigte quaatstoker was. Den Gouverneur vermaande hem dat hij beneden aan de reduijt zoude comen wonen en dagelijks met de Nederlanders ommegean soude hij alle sijne haters en benijders den mond stoppen; Kackialij beloofde sulks, maar versogte aan den Gouverneur dat hij tot zijn meerder gerustheit 't Guarnisoen van Hitoelamma wilde ligten met nog eenige kleenigheden meer. Den Gouverneur verzoekt dat 't guarnisoen op Hitoelamma inogte geligt werden, 't welk hem den gouverneur toestaat.

hem sulks almede toe, maar zijde dat hij hem niet meer moste bedriegen off dat hij hem voortaan noijt meer geloven zoude. Daer zal niet aan manqueeren mijn Heer Konink zijde Reijntje tot de Leeuw en ging weder na zijn oud hol op Wawani. Jmmers met dit afkomen heeft hij soo veel te weeg gebragt dat men hem op 't nieuw te veel toevertrouwde en de macca saarsche gezandschap in de wind sloeg zonder eens te denken om de kust van Hitoe alwaar men de Macassaren verwagte.

Hij en Djouw Loehoe egter lietende moed wat sincken als den 6. Maart de teijdinge quam dat op Maccassar voor dat Jaar geen uijtrustinge geschiet was, behalven dat den konink 17. Champangs afgevaardigt hadde om de overgeblevene maleijers van Combello af te haalen wiens Jonken in 't voorleden Jaar den Generaal verbrand hadde.

Daer waeren met dat Jaars succoers aangekomen 300. zoldaatn met dewelke bij 's Casteels magt gevoegt sijnde, den Gouverneur voornam iets op Combello te attentee. en om den quimelaha in zijn begin te dempen, hij vergaderde dan sijne magt van 400. zoldaatn met alle de Corcorren van 't Casteel en uijt de Oeliassers varende den gouverneur op een groote Comp^s Corre Corre geschept bij die van Hative en Halong, waarmede men den 28. Maart uijtging en schepte voor eerst naar Loehoe alwaar men beraadslaagde hoe men den quimelaha of met een krijgslist vangen, of op ongereedste te overvallen zoude; men stuurde alle de Corcorren onder den Capⁿ Westerman na Anin en Laala om die volkeren op te houden datse den quimelaha niet soudn toevallen tot denwelkense alreede inclineerden. Den Gouverneur begaf zig met die scheepsmagt en alle de zoldaatn op 't onvoorsienst na Combello, voor eerst Djouw Loehoe nodigende tot afkomen en des koninks brief te ontfangen die kort te voren uijt Ternaten gekomen

Aⁿ 1639 was, waar bij den konink zijn onderdaanen ernstig beval de jongst gemaakte Contracten in het leveren der Nagelen aan de Nederlanders en het verdrijven der vreemdelingen opregt na te komen: maar het was quaat vogel vangen als men het net voor hun oogen uijtspreijd. Djouw Loehoe had zijn Excuse gereed want om zulken brief in te haelen mosten alle de Oelilimas en Oelisivas vergadert zijn, waar toe wel 10 daegen tijds vereijtschte. Het vossevel dan niet deugende moste men het wolfsvel aantrekken. Men besloot dan Combello met geweld aan te tasten. De 400 soldaaten wierden den 3de April aan land gezet en in agt Comp^e verdeelt waar van er 5 onder den Luitenant Haus Magdelin wierden g'ordonneert bezuijden Combello met een stille trom door de ruijgte te breeken en van agteren het zuijder heuveltje te beklommen, waar op eenige des quimelahas halff vervalle fort en laegen, en waaruijt men de Negorijen der vreemdelingen aan die kant konde benouwen. Aan d'andere zijde van Lisside zouden d'andere drie compagniën den klaren berg beklommen, en zoo van boven in des quimelahas fort en komen. Alles zoude na menschelijk oordeel wel gelukt sijn, hadden de bevelhebbers haren last gevolgt. Maar den Luitenant Magdelin geen zin hebbende agterom door de moeilijke ruijgte te breken, valt den zuijder heuijtel van voren aan, dat hij op 't sterkste gefortificeert zagh, en veel stijlder was dan het hem scheen, alwaar hij sodanigen tegenstand ontmoete, dat ons volk na een hevig gevegt met verlies van 19. doden en 44. gequeste mosten aftrekken, niettegenstaande uijt de schepen op der vyanden borstweeringen hevig gecanoneert wierde. De andere drie Comp^e zijnde nu al op den kalen berg geklommen en ziende dat de onze aan d'Zuijd zijde aldus afgeslagen wierden, dorsten ook niet verders attenteeren, hoewelse al van boven in des quimelahas fort en Negrij chargeerden, alwaarse wel 400. menschen zagen met schietgeweer gewapent, behalven nog een groten hoop volks van agteren dat nog niet eens aan de man was geweest, waar uijt d'onze bespeurden, dat er vrij meer volks in Combello moste aangekomen sijn, dan de onze dogten. Dit en diergelijke ongeluckige recontres werden gemeenlik veroorzaakt, als men een onbedagte stouthheit prevereert voor een omzigtig en langzaam geleit. En is den aanvoerder van dit onbesuijst stormen voorz. Magdelin ook daar voor dood

Combello
bestont van
de onze.

dog werden
daar voor af-
geslaagen

A° 1639. gebleeven, en de vijanden in hare couragie daar door seer versterkt.

Dit aldus voor Combello zijnd, liet den Gouverneur aldaar twee schepen in bezettinge, als mede twee Chialoupen voor Lissidi, verziende ons Guarnisoen aldaar met een hoge steene borstweringe waar op hij weder na Lochoe keerde en 't selve Guarnisoen mede tot 50 mannen vergrote. Ondertusschen hadde

La-ala door
Capⁿ Wester-
man afgelo-
pen.

Capⁿ Westerman met de magt der Corcorren de Negorij Laala afgelopen en de Ternataanen daar uit verjaagt, dog zonder merkelijke schade. De Loehoeneesen kregen op haar verzoek thien Correcorren om na Kahoeta te varen en aldaar sagou te pukkelen, dewijle 't zelve bos (zijnde het rijkste van dat geheele land) door quimelahas parthijen onveilig gehouden wiert. Waar op den Gouverneur weder na huis keerde, werdende onderweegens bij Wawanis strand gegroet van den valschen hoecom Tammetelan die hem alweder wat honing om den mond smeerde, zeggende dat men nu dit Mousson zoude bevinden dat Capⁿ Hitoe voor het behoorlijk leveren der Nagelen en betalinge zijner schulden aan d'E. Comp. zoude zorgen, waar over hem den Gouverneur ten hoogsten prees en schepte soo voort na huis. Strax hierop kwam het gerugt dat Pattijwani van Maccasser met 17. Jonkjes op Boero was aangekomen nevens nog 12. d^{os} op Manipa, dewelke tot Combello verminderen in te lopen. De HitoEsen lieten uijtstroijen dat met deze vloot wel 3000. weerbare mannen en twee ijsere stukken aanquaemen alles tot defensie van Kackialij. In deze dus ongelegene tijt moste den Gouverneur volgens ontfangen ordre van den Generaal met d'eerste scheepen 250. soldaaten wederom na Batavia zenden, als ook met de 7^{ber} scheepen nog andere 40. om dat zoo men voorgaf dezelve op andere plaatsen van Indien nodig varen, weshalven men voor eerst het Guarnisoen van Lissidi most ligten, en op de twee Jagten aldaar leggende verdeelen, om op de gerugte Jonken te kruissen, dog die van Lissidi riepen strax wederom om andere Guarnisoen, 't welk hun den Gouverneur weigerde, vermits haar vastigheid en hare Negorijen aan de wederzijden te digt onder de bergen lagen.

Eindelijk quam Pattijwanij met 17. Jonkjes op Combello

A^o 1639 aan van daar een ijzere stuk van 4 aan Kackialij zendende, Partijwanij en bragt van Maccassers konink tot antwoord hij wilde wel komt met 17. jaarlijks eenig volk tot haar succoers naar Amboina stieren Maca-saar- maar zij mosten hem den tribuit opbrengen, en dat in gout schie Jonken off Jongmans volk, anders wilde hij den vrede met den op Ambon Generaal gemaakt om harentwille niet breeken. Hij hadde deze 17. Jonken herwaarts gelicentieert om haar fortuin te zoeken en geenzints tegens de Nederlanders te oorlogen maar alleenlijk de HitoeEsen te helpen defendeeren zoo de hollanders op dezelve off hare vrugtboomen iets wilde attenteeren.

Den quimelaha port die hij de Negorijen Loehoe en Hitoelamma tot afval dorste van Loehoe aanporren, zeggende datze haar zouden bedenken eer dat hij en Hitoelamma tot afval haar met gewapender hand op 't lijff quam. Op die zelve tijd heeft hij ook met hulpe der Erangers die van Lissidi overvallen als

Rooft en sij in hare thuienen waren en daar van 14 coppen afgehaalt voorts moord op Lissidij. de dode lichamen schandelijk mishandelende. Hier om wierde op haar ernstig aanhouden op Lissidi d. 11 Majj een steenen

Steenen fort en daer wederom een Guarnizoen van 50. soldaeten gelegd op Lissidi ge- onder den Luitenant Daniel Rollepote, en om datse haare leert. thuienen niet konden gebruijken vermits des quimelahas parthijen daar in stroopten, hebben hun namaals die van Leijtimor een goed succoers van allerhand victualie toegezonden, want de Lissidijs zijn mede Oelisivaa's gelijk de meeste van Leijtimor.

wort van Hier op heeft den quimelaha d' 21. Majj dit nieuwe fort den quimelaha belegert, vele batterijen daar voor opgeworpen en hevig beschooten 't welk aan 't Casteel geboodschapt zijnde, soo heeft dog te ver- zig den Gouverneur met een kleene scheepsmagt spoedig daar geef. na toe begeven het welk den quimelaha siende, heeft naar vijf daagen de belegeringe opgebroken en is met verlies van 30. doden vertrocken: daar op heeft den heer Heer Johan Ottens onse fortresse met een gragt voorzien, nog twee batterijen opgeregt en alles buijten om met voet en scheen angels versien, als mede de Negrij Lissidi buijten en binnen van alle ruijgte laten suiijveren en des vijands wercken geslegt om vrije uijtsigt te hebben.

Kackialij heeft van dit succoers voor eerst niet ontfangen dan een chianpan met het voorn. stukje en die meest met

A* 1639 het goed van Pattij Wani geladen, hij wilde egter zijnen

Kakkialij moed mede toonen, en liet de Negrijen Laricque en Tapij dreigt Laricque en Tapij met zijn beste magt wilde bijkomen en wat mannelijker aantasten als die van Oerien en Assaloeloe, Alang en Lillebooi op d. 5. Junij gedaan hadden, die haar met een groten hoop volks bezuijden het zuiker broodje vertoonden, maar bemerkende dat die van Laricque in haar poostuur waaren onverrichter als jongens weder aftrocken het speet hem ook seer, dat hij kort te voren op Manipa, Kelang en Combello geweest zijnde, zoo hij zeijde om sijne schulden in te maanen, van onze scheepen voor Lissidi leggende met 10. schooten scherp was begroet geworden, daar over hij nog aan den Gouverneur dorst klaegen, dat men een man die de Comp. noijt quaed gedaan hadde zoo onbeleefd bejegende, daar en boven riet hij den Gouverneur aan dat hij wacker geld mosten uijtsetten op 't aanstaande Nagelmoesson, om dat er veele arme en behoeftege lieden op 't land Hitoe wonen die anders zouden gedwongen zijn, van de vreemdelingen geld op de Nagelen te ontfangen. Maar hij versweeg wel fijntjes dat hij van Combello 70. Maleijers en vreemdelingen hadde afgehaald en op 't land Hitoe gebragt, die haar geld wacker uijtsetten op de Nagelen onder de HitoeEsen, en dese vossen zогten anders niet als grote schulden te maaken, aan de Comp. kopende daar door te beletten, dat mense met geen oorlog soude aantasten.

Den 4. 7ber. wierd aan 't Casteel een vals gerugt uijtgestrooijd dat den quimelaha met 40. Corre Corren op Wawani was aangekomen en 300. man over land gegaan waeren om Hitoe-lamma af te lopen, weshalven den Gouverneur op 't verzoek der orangkaijen eenig krijgsvolk bestaande, meeste ingehuurdte Mard^s tot salvo garde derwaards ordonneerde, maer dit gerugt nader beziende was het maar een chianpan met een gezand van den quimelaha aan Kakkialij om te vragen off hij eenig gezantschap naer Ternaeten wilde afvaardigen, denwelke hij niet hooren wilde, ten zij in prezentie van een onzer soldaaten, quanswijs om zijn opregtigheit te betonen.

Desen dan van boven weder afkomende rapporteerde aan de onze dat het maar geweest was als gezegt om te vragen

A^o 1639. off Kackialij iet na Ternaten ontbieden of senden wilde, item om bekend te maeken dat den quimelaha nu een tamelijke magt bij malkander vergadert hadde, waar mede hij vermeende Hitoelamma of Laricque aan te tasten, waar op Kackialij zoude g'antwoord hebben dat hij naar het jongste gemaakte contract niets naar Ternaten te ontbieden hadden, en wilde hij quimelaha sijne magt iewers aanleggen, dat mogte hij naar sijn believen doen, maar verzogt dat hij de cust van Hitoe en Laricque zoude Excuseeren off anders soude hij genoodsaakt sijn zijne magt bij de Hollanders te voegen om hem te resisteeren, waar over den Gouverneur hem laudeerde hoewel hij wiste dat zulke dingen maar beuselingen waeren.

quimelaha Dies den quimelaha met 9. Correcorren en eenige Orembaaijs
Loehoe den 10. 7ber na Lockij ging alwaar hij hem vast maakte en
maakt zig somtijts door zijne stroopers eenige hoofden van Loehoe afhaalde,
vast op Lockij. want de beide gezantschappen Anin en Laala waren hem doen
Anin en Laala vallen al opentlijk toegevallen. Daar na dede hij met zijn maleiers
hem toe. een keer naar Wawani om de Nagulen opentlijk in te kopen,
want Kackialij liet d'onze onverwagt weten dat hij niet gezint
was, Nagulen aan de Comp. te leveren, voor dat den prijs
weigert de derzelve van 60. tot 75. Spaansche reale verhoogt. Ook de
Nagulen aan beide orangkaijen Tanhitoemessing en Baros aankant geholpen
de Comp^e te wierden, zonder 't welk niet te doen 't land van Hitoe noit
leveren voor in rust zoude komen. Den Gouverneur liet hem hier op met
den gestelden korten antwoord weten, dat hij tot 't eerste geen magt hadde,
prijs. als 't welke hij van den Generaal en Raden van Judia verzoeken
moeste, en tot het tweede had hij geen reden. Deze
Swakheit guiten waren daarom soo stout, wel wetende dat onze magt
van 't Ambon doen op 't swakte was, want in 't Casteel niet meer als
Guarnisoen. 24. zoldaaten parade konde doen, daar en tegen dan die van
Hitoelamma, dan die van Wackasieuw dan die van Wackal
om Guarnisoen verzogten alsoose van die off deze gedreigt
wierden overvallen te worden.

Haija en Zoo mede quamen die van Haija en Ceramlaut aan den
Ceramlaut Gouverneur, verzoeken, dat hij haar tegens des quimelahas
verzoeken om geweld wilde beschermen alsoose liever onder 't Casteel als
hulp aan den onder de Ternataanen wilden staan, het welk den Gouverneur
Gouverneur tegen den hun beloofde te zullen doen.
quimelaha

A° 1639.

Den 15. 8ber ging den Gouverneur met zijn gewoonlijke Hongij wederom uijt, hebbende daar op gezet 36. gehuurde Mardijkers, onder den Capitain Jan Swares die op Hitoelamma in guarnisoen hadden gelegen, en in passant nog 25. zoldaat en van Lissidi geligt, waar mede men voor eerst Assahoedij

Assahoedij aandede, om dat het den quimelaha geduurig met vaartuigen door d'onze assisteerden: aldaar hebbense de benedenste Negorijen afgelopen en verbrand, zijnde het volk na de naastgelege klip gevlugt, van waarse d'onze met steenen te gooijen afhielden, voorts bequamen d'onze een kleene buit, drie CorreCorren en 50. kleene vaartuigen, dieze ten deele afhaalden, ten deele ruineerden.

Caijbobbo Op deselfste togt is Caijbobbo wederom bevredigt met d'onse en met de onze de Loehoeneesen. Maar den laasten October den Gouverneur bevreedigt.

Kackialij's tweede gezantschap onder den Jman Ridjaly. dat kort te voren Kackialij zijn 2de gezantschap naar Mac-casser afgevaardigt hadde, bestaande in 3. opgeboeijde chianpans 30. orangkaijs kinderen en wel 30. bharen Nagulen onder 't beleit van den Jman Ridjali, om van den koning als voor dezen onder opdragt van d'Ambonsche landen een aansienlijke krijgsmagt te verzoeken, die Alij nu voorgaf niet tegens de Hollanders maar tegens Tanhitoemessing en zijne quaadgunstige te willen gebruiken. Om nu de onze al wederom te begochelen datse dit niet merken zoude liet Kackialij door zijnen Hoecum Tamatela den Gouverneur verzoeken dat hij een schaal en gewigt off liever een maat op Wawanis strand wilde brengen zoo zouden hij zijn Nagulen aldaar leveren, maar men moste hem Spaansche daalders, maar geen visch schubben (dat zijn dubbeltjes) daar voor betalen. Hier op andwoorde den Gouverneur dat de balance op de behoorlijke plaats te weten op Hila was dat hij daar zijne Nagulen mogte komen leveren, zoo hij wilde. Dog Kackialij heeft zoo lang aangehouden om een schaal, met een assistent op Wawanis strand te hebben om zijne Nagulen aldaar te leveren en daar mede zijne schulden bij d'E. Comp. af te doen, tot dat hem hetzelfde op 't lange laast toegestaan wierd. Maar vermits in Xber zeker wankan bij de hoek van Zeijt van 3. quimelahas Correcorren wiert overrompelt en 7 Chineesen daar in gemassacreert waren, 't welk men geloofde door ordre van Kackialij geschied te zijn, zoo heeft den Gouverneur zulks wederom ingetrocken, zeggende dat hij na oude gewoonte zijne Nagulen op Hila mogte wegen,

A° 1639. werdende nog vorder van Hitoelamma berigt dat Kackialij met den quimelaha zoude gepitsjaart hebben, bij aldien eenige

Kackialij aansienlijke perzoon off officieren van d'onze op Wawani quam list om een datse die zoo lange zoude aanhouden, tot dat Leliatoe van Hollandsehe d'onze wederom losgelaten wierde. officier te vangen.

Hier op vermaande den Gouverneur alle des Casteels Corre corren datze hun tegen de komste van de Bataviasche armade zouden veerdig houden want den Heer Generaal stond zelfs in Amboina te verschijnen, dog verstond uit een Batavis schip alhier aangekomen dat het vereischte succoers voor deze reis niet te wagten was, aangezien een grote magt onder het

Philip Lu- beleit van den Heer Directeur Generaal Philip Lucasz. naar casz. gaat na Combello gezonden was. om hetzelfde te vermeersteren op welke Combello, al- togt voornoemden Heer overleden is. En zoo is door onze waar hij over- magt niet Combello maar Negombo verovert. Egter zoude leijd. het gem. succoers in het toekomende Jaar ons toegezonden

Negombo door de onze worden: most dierhalven Amboina gissinge maken hoe het voor verovert. 't aanstaande Jaar met zijn sober Guarnisoen sig onder zoo veel vijanden redden konde.

CAPUT 20.

SUMMARIUM.

Jan van Brockum Ternaats Gouverneur over- leden. Anthoni Caan wert Gouverneur in Ternaten. Djouw Loehoe laat om de vrede verzoeken. Kolij negrij op Kelang afgelopen. Assahoedij krijgt een houte Barricade en Guarnisoen. Casteels gragten wederzijds met muuren ingevat. Oerien valt Kackialij af. Madjiras opkomste. Ridjalis verrigten op Macasser, gezand aan Kackialij; Guarnisoen op Hitoelamma gelegd. Kackialis 3de Gezantschap na Macasser, waar in djouw Loehoe perzoonlijk gaat. Tapijs volk weggevoert. Salvo Guardie op Amblauw voor de tweede maal gelegd. Oerien van Kackialij belegert en door d'onse ontzet. Begin van de 4de Ambou- oorlog gen^t de HitoeEse. Djouw Loehoe komt weder in Ambon. Gerrit Westerman Capⁿ overleeden. West Guardijus woningen binnen het Casteel Victoria

A° 1640.

vallen in. Johan Ottens Gouverneur overleden. Senala, Pelissa en Eli worden door Ridjalij weggevoert naar Wawanij. Laricque door Kackialij overvallen. Kackialis vierde Gezantschap naar Maccasser. Vreemde Jonken op CeramLaut en Goram.

Nagulen
werden op
Wawanis
strand ge-
woogen.

Kackialij schreeuwde alwederom dat hij gereed was de Nagulen te leveren als men hem een schaal op Wawanis strand woude zenden, weshalven den Gouverneur hopende dag nog een parthij tot afslag van Kackialijs grote schulden ontfangen zoude, zond den oppercoopman Simon Domkers met een Jagt op d. 21. Januarij A° 1640 derwaards om dezelve niet aan land maar aan boord te ontfangen. Dit was al wederom buiten Kackialijs gissinge, want hij had het liever aan land gezien, dies hij al wederom maar 15 Bharen leverde, en wilde doen 1000 Rd^s off des Gouverneurs grote goude ketting ter leen hebben om de nieuwe Nagulen in te koopen, het welk hem geweigert sijnde, hielt hij de leverantie ook wederom op. Hij liet ons doen regt uijt zeggen, dat hij Maccassaers succoers g'eijocht hadde dog geensins om tegens de onse, maar zijne quaadgunstige op Hitoelamma te oorlogen, die hem bij de Nederlanders soo swart gemaakt hadden en verders zijne rebellen op Hitoe en Ceram te bedwingen.

Antho Caan
werd Gouver-
neur in Ter-
naten.

Jan van
BroekumTer-
nataans gou-
verneur over-
leden.

In 't Jaar 1640 is den Heer Anthonij Caan gedezigneert Gouverneur voor de Moluccos met Elf scheepen van Batavia afgesteeken en na d' oost verzeijld om Jan van Broecum te vervangen in 't Gouvernement, dewelke voor de aankomst der scheepen aldaar overleden was. Van dese scheepen heeft hij een naar Maccasser gezonden, met 2de is hij naar Ternaten gezeyld. De resteerende agt zijn in februario op Amblauw g'arriveert, waar van verders drie naar Banda verzonden wierden. Hoewel nu dese scheepen een klein getal soldaaten in Amboina bragten, zoo hebbense egter bij de vijand soodanigen nadruk gebaart als gemelten Heer Caan met een grote krijgsmagt was aangekomen en dewijlse daar en boven verstaan hadde, dat haeren gesand Ridjjali op Maccasser ook voor dat Jaar nog geen succoers verworven hadde, behalven eenige Jonken die maar om te handelen souden komen, hebbense de moed wat laten sincken. zodanig dat djouw Loe-

A° 1640. hoe om de vrede liet verzoeken, te meer alzo de kleine
 Djouw Loe- dorpen aan d' oostzijde zijn parthij wederom verlieten. Dog alzo
 hoe laat voor kort daar na drie vreemde Jonken op Manipa en vier d^{es} in
 d'eerstemaal Caijelij met 200. mannen en veel schiet geweer verzien
 om vrede ver- arriveerden, heeft hij wederom g'eerselt. Johan Ottens hadde
 zoeken. tot dien eijnde al vroeg de Hongij der Corcorren vergadert,

en was daar mede in 't laatst van Maart na Hila geschept,
 om den quimelaha naar zijne belofte aldaar te verwagten: dog
 dezelve agter blijvende stak de Hongij over na Kahoela, om
 het selfs zagobosch en den weg na Combello te bezetten al-
 waar bij de Hongij quam den Jman Sivaackij met sijn Corre-
 Kolij negrij corre van Lissidij, rapporteerende datse het Negrijtje Kolij op
 op Kelang Kelang hadde afgelopen en verbrand.
 door de Lis-
 sidiets afge-
 lopen.

Van hier wierden 18 Correcorren na Bonoa gezonden tot
 adistentie van den Sengadja (die het doen met ons hielden)
 zijne rebellen onder den Iman Lanoeroe te bedwingen. Dog
 alzo deze haastig naer Huijs vertrokken, wierden andermaal
 twist op Bo- 12. Correcorren derwaarts gezonden dewelke na eenige scher-
 noa tusschen mutselinge met voorn. rebellen hun wederom gesubjugeerd
 Sengadja en hebben, en dewijle d' onze bemerkten, dat den quimelaha het
 Jman Loe- oog hoe langs hoe meer op Assahoedij hadde om dien plaats
 noeroe. te versterken, als zijnde veel bequamer om sig te verweren
 en vaartuigen te bergen dan het ongelegene Combello, zoo

Assahoedij hebben d' onze in Maij een houte Barrikade met een guarnisoen
 krijgt een op deszelfs strand gelegd, om de naastgelegene dorpen te
 houte Barri- op bijdelen en van den quimelaha af te trecken. De eerste retour
 kade met een breepen hebben naar Batavia gevoert een quantiteit van
 guarni-oen. 1400. Bharen Nagulen en de onze gisten dat er nog ruim
 zoo veel door de vreemdelingen vervoerd was. Immers daar
 quam berigt dat er op Maccasser alleen 300. Bhaeren waeren
 aangekomen, zijnde een teeken dat doenmaals een grote Nagel-
 moesson moet geweest zijn.

Casteels Om deze tijd heeft de Heer Jan Ottens 's Casteels gragten
 gragten we- te wederzijden met muuren ingevat, gelijk dezelve nog staat,
 derzijds met hebbende tot daar en toe maar ruijg afgesteeken gelegen.
 muuren in-
 gevat

In Junio hebben die van Oerien ook Kackialijs partij ver-
 laten en sijn d' onze toegevallen, gelijk mede die van Lissabatta

A° 1640. op Cerams noordkust door persuasie van de Lissidiërs den Eed

Oerien valt van getrouwigheid aan d' onze gedaan hebben.

Kackialij af,
als mede Lis-
sabatta.

In dezelve maand als den Gouverneur op Caijbobbo was, quam hem ook bij den jongen Madjira, zoon van Sabadajin, dewelke siende dat zijne beide oomen Leliatoe en Loehoe bij de Nederlanders en haeren konink genoegsaam in decadentie waren heeft zig bij tijds in der nederlanders gunst willen indringen, en alzoo gelijk een opgaande son, het verdonkerde en vervalle huijs Tomagola verligten, 't welk hem ook sodanig gelukte, de herten van d' onze winnende, datse hem tot het Stadhouderschap namaals hebben helpen bevorderen, wijinig denkende dat uijt dit tam schoothondeken, elff Jaren daar na, een zulken wreeden wolff zoude worden. Hij hield sig doenmaals op tot Anin, liet zijne Nagelen aan d' Comp. leveren en verklaarde dat Djouw Loehoe in zijne rebellie voortvarende, hij geheel en al zijn zijde wilde verlaten en bij de onse komen

Madjiras
opkomst

Djouw Loe-
hoe verzoekt
voor de twee-
de maal om
vreede.

wonen. Dog djouw Loehoe zond voor de tweede maal om den vrede te verzoeken en al wederom met soodanige conditie, dewelke Jan Ottens niet konde toestaan, waer uijt bleek dat het hem nogmaals geen ernst was met de vrede, en dat hij soo wel als Kackialij maar tijt sogte te winnen, tot datse met het versogte vreemde succoers souden versterkt zijn. het welk hij nu wel wisten in dat Jaar niet te komen stond, want daar was een Maccassaarsche Jonk in Julio op Wawauis strand

gezant aan
Kackialij van
Macassar.

opgehaald waar mede een Maccassaars gezand, aan Kackialij overquam; als mede eenige inwoonders van Zeijt, die aan de onse bekend maakten, hoe Ridjalij wel op Macasser aangekomen

Ridjalij
verrigting op
Macasser.

en met het presenteeren van HitoeEse aarde en Nagelen aan desselfs konink het Land van Hitoe genoegsaam overgegeven hadde, maar dat den Konink verstaande datse in factien verdeelt waren en dat verzoek niet uijt allername quam, heeft goetgevonden Ridjalij een Jaar over te houden en zijnen gesant aan Kackialij te senden om de grond hier van en hare gelegenheid ter degen te verstaan. Hier op wiert de vastigheid op Hitoelamma, die maar uijt opgelegde steenen bestond met een houte pagger omvangen in behoorlijke defensie gebragt en een Guarnisoen van 40. zoldaat en onder den Cap. Luitenant Jan Outgersz. daar in geleijt. Zoo wierden ook de orengkaijen belast datse haere Negrijen rondom souden vast maeken, alsoo

vast Guar-
nisoen op Hi-
toelamma ge-
legr.

A° 1640 zij nu genoegzaam verzekert waeren, dat die van van Wawanij iets quaads in den sin hadden, waarmede zij zoo tragelijk voortgingen dat het haar kort hier na zuur opgebroken is.

Toeloekabessij verlaat de zijde der Nederlanders. Evenwel den nutralen Toeloekabessij heeft van Cappaha wierde over dit fortificeeren soo jaloers dat hij zig van die tijd af van de-gemeenschap met onze Bondgenooten ontrocken en een tijd lang als parthij tegens de onze gedraegen heeft.

Madjira getrouw tegens de Nederlanders. Hier en tegen droeg hem den jongen Madjira zoo veel getrouwer dewelke maakte dat alle de kleene dorpen van Anin en Laala den quimelaha af en hem bijvielen blijvende aan de oostzijde van Hoemohel anders niemant aan des quimelahas zijde dan Lockij met een Ternataens guarnisoen beset. Die van Assahoedij vielen Madjira ook bij en quaamen bij onse fortresse op strand wonen, naar datse dezelve op den 24. Junij te vergeefs hadden. Madjiras volk ging ook eenige koppen van den vijant op Lockij haalen en aan d' onze verthoonen tot een teijken van Getrouwigheid en worpen een grote schansse op tot Laäla waar inne zij een guarnisoen van ons volk versogten in wiens plaats haar voor eerst een Jagt tot besettinge en haarlieden eenig kruid en loot toegestaan wiert.

Kackialijs derde gezantschap naar Maccasser onder Jman Tawale. Djouw Loehoe dan en Kackialij siende dat hare boutgenoten hun al vast afvielen, de Cust van Hitoe met Guarnisoen beset en den proviant hunlieden begon te ontbreken, hebben goetgevonden de 3de bezendinge na Maccasser te doen. Dewelke aangelegt wierd met een Jman Towale uijt den stam Noesatapij in twee vaartuijgen met Nagelen geladen. Dit was dan te seggen dat nu het hoogste verzoek geschiede, om dat den moorschen priester quam om hulpe verzoeken voor d' onderdrukte moorsche Religie 't welk Macassers konink volgens

Djouw Loehoe gaat perzoonlijk naar Maccasser. consientie niet wijgeren konde. Hier bij voegde zig djouw Loehoe perzoonlijk met een bijzondere Correorre en een kleene swiete van vrouwen en kinderen, gezamentlijk; d. 24. 7ber uijt de ambonsche Landen afstekende op Maccasser aan komende heeft de HitoeEse gezant den konink voorgesteld de uijtterste nood waar in het land Hitoe en de moorsche Religie stonden, indien hij hun niet spoedig te hulpe kwam, met vele verdigte klagte meer over de Hollanders, waar door den konink sig eindelijk bewegen liet, hun assistentie te beloven, dogh hij stelde de saak zoo lang uijt tot dat sijn gesant wederom te

A° 1640. huijs zoude gekomen zijn, maar Djouw Loehoe kreeg soo veel gehoor niet, want als hij den konink te verstaan gaf dat de Landen (voor dewelke hij hulpe quam verzoeken tegens de Hollanders) onder konink Hamsa stonden, zoo zeijde hij Gaat dan Heneu na Hamsa en Eischt hulpe van hem want ik bemoeije mij soo ongeereu met eens anderen onderdaanen als een ander met de mijne. Evenwel wil ik niet beletten dat mijne onderdanen na oude gewoonte derwaards gaan handelen.

Ondertusschen heeft men in Amboina wegens swakheit der Guarnisoen niets kunnen uijtrigten als dat men in 't begin van de weste moesson zomtijds een parthij Corre Corren uijtstond om op die van Alang, Lillebooi, Wawani, en in Kaijbobbos bogt te roven: waar bij hun die van Bonoa en Lissabatta zomtijds voegden, dewelke hier vele vaartuijgen des vijands afhaalden en vernielden met die van Wackasieuw willende hier over revengie hebben overvielen het negrijtje

Tapijs volk Tapij, voerden dat met vrouwen en kinderen weg, dog men oordeelde dat sulks met haren wille zijn geschiet, om van de dagelijkse quellinge der omleggende vijanden bevrijd te sijn.

Caijbobbo Hier en tegen kwamen die van Kaijbobbo in 8ber aan 't verzoekt om Casteel en versogten een guarnisoen in haer Negrij te leggen, een guarni- met een schoolmeester om in de Christelijke Religie onderwezen soen en te werden, hetwelk hun bij provisie toegesegt wierde, dog schoolmees- wat uijtgesteld, tot datse met het halen van cospen off ge- ter voor vangenen van haar vijand eenige preuve zouden getoont hebben. d'eerstemaal. Zoo hadde ook den Sengadja van Tomilehoe als mede die van

Amblauw: Den eersten om een guarnisoen, en den tweeden vergiffenisse van haren moord aan onse besettelingen A° 1635 op Amblauw bedreven en voorts om een nieuw Guarnisoen versogt, dewelke op gelijke Conditie uijtgesteld wierden. Die van Amblauw (als hebbende de grootste schuld) waeren hier in de ijverigste, en haalden daadelijk eenige gevangen van

Salvoguarde Jlat, zoo datse een Corporaal met een zoldaat tot Salvo op Amblauw Guarde verworven. Oerien hielt het op dien tijt nog vast bij voor de 2de de onze, maar leden van hunne nabuuren groten overlast, zoo maal gelegd. datse om nieuwe Guarnisoen riepen, het welk hun tot nader gelegenheit toegezegd wierde. Maar Kackialij was d' onse in de voorbaat, welke hem te veel aan Oerien liet gelegen zijn

A° 1641 als sijnde de deure van d' Oelassers aan die kant, en 't welk de resteerende dorpen tot Alang en Lillebooi van hem soude afvallig maaken. Hij ging 't selve dan in de maant februarij Oerien van A° 1641 belegeren en met vier vastigheijtjes sodanig beuouwen, Kackialij be- dat de belegerde nog water nog victualie daar binnen hadden, legert en tot haar meerder ongeluk konden de onse haer niet bij- komen dewijl 't in die tijt een haarde lager wal aldaar maekte, hoewelse met vier Jagten en elf Correcorren tot haerder ont- set aanquamen. Eijndelijk onse magt tot ses schepen, 20 Corre- corren en 3 Compagnien zoldaatē vergroot zijnde, hebbense in Maart den aanval hervat, en zijn door des vijands werken gebroken tot in de belegerde Negrij. Weshalven Kackialij den Oerien wert ernst van de onze ziende, heeft op d. 14 d° confuselijk de door de onze belegeringe opgebroken, agterlatende in zijne werken verscheijde ontzet. bassen, vaandels en andere geweer, het welk de onze be- quaamen, en daar over in Oerien en Laricque grote vreugde bedreven, Kackialijs magt voortaan niet meer agtende.

Kackialij na zijn aard wilde dese belegeringen al wederom bij d'onse verschonen, aan den Gouverneur schrijvende dat hij dit gedaan hadde, geenszins om tegens de Comp. te oor- logen, maar die van Oerien over hare moetwil te straffen, waar over hij van d' onze uijtgelagt wierde, als die wel wisten dat hij ons maar zocht in slaap te houden, tot dat het g' eijschte succoers van Macasser zoude aangekomen sijn. En dewijl dit den 1ste openbaren veldtogt is geweest, dewelke Kackialij per- zoonlijk tegens onse bondgenoten gedaan heeft, soo zullen wij van Maart deses Jaars 1641 aff beginnen den 4de Ambonschen vanden Ambonschen oorlog, ge- oorlog, ge- naamt den HitoeEsen kabessij, hoewel desen laaste in dezelve maant aan 't Casteel neemt sijn quam en een schijn vrede met d' Comp^e maakte en ook per- begin. zoonlijk na Wawanis strand schepte, om Kackialij tot den vrede

Toelocka- aen te maenen: zoo hebben niet te min de onse doorgaans bessij maakt bevonden dat het maar veuserij was, en maar aangeleijt om een schijn te weerzijden vrundschap te houden en onse secreten te verstaan. vrede met de Comp.

Djouw Loe- Nog in dezelve maant comt djouw Loehoe met sijn Corre hoe komt we- Corre en handel Joncken van Maccasser weder te rugge op der in Am- Boeroe aan, en nog thien andere Jonken quaamen op Manipa bon. bij Toniwaro aan, met dewelke hij zig vereenigde, en ver-

A° 1641. meende onder 't geleijd van 7 Correcorren (hem van Erang, Combello, en Wawanij gezonden) zig van daar na Combello te vervoegen. Maar twee onzer Jagten hem ontmoetende, hebbense hun vaertuijgen in een klein riviértje omtrent Aijer mira gejaagt, alwaarse hun strax vast maakten, dog hebben d'onze vier van haere grootste Jonken in den grond geboort, en den quimelaha quam over land weder op Combello.

Manipa met d'E. Comp. vereenigt. Op die tijt was Manipa in twee factien verdeelt, want die van Tomilehoe en Toeban ziende des quimelahas kleene magt, en dat hij haar niet langer beschermen konde, hielden nogmaals ernstig aan bij d'onze om een guarnisoen tegens die van Toniwaroe en Massavoj te oorlogen weshalven zij (naar dat den Eed van getrouwigheid aan d' Comp. gedaan hadden) licentie verkreegen, om een kleene vastigheid van steenen op te werpen daar men een kleen Guarnisoen zoldaten in konde leggen hetwelk de andere negrijen siende, hebben hun namaals ook met d' Comp' vereenigt.

In volgenden Julio dede Jan Ottens met de CorreCorren sijn laaste visite Langs Hitoes cust en Hoemohel om de Guarnisoen over al te versterken, hij zond ook Toeloekabessij met eenige HitoeEse orangkaijen naar Wawanij om Kackialijs eijndelijke resolutie te verstaan, dog denselven alwaar uijtvlugten en tijdwinninge zoekende wierd een Jagt na Wawanij strand gezonden, met ordre om tegens de HitoeEse aldaar hostiliteit te gebruiken. Een kleene houte vastigheid wierde doen ook op kleen Hatoeaha gelegd om de omleggende Negrijen te beschermen, dewelke het met de onze en die van Lissidij hielden, insgelijks hielden die van Assahoedij goede correspondentie met ons Guarnisoen en overleverden een ijzer geschut aldaar van den quimelaha gelaten, hoewel d'onze van ter zijden gewaarschouwt wierden datse heijmelijk op de Barikade aanlijden. Den quimelaha liet de Negrijen in Kaijbobos bogt tot afval aanporren, maar wierd over al afgewesen, zo dat de vijanden doenmaals redelijk gemuijband waren en waar op sig een schielijke stilte verthoonde, wel eer bij de zeeluijden een voorteken van aanstaende onweder gehouden. Een lelijke en ongeslagte regenmoesson, viel doenmaals voor, en schielijk gingen twee uijstekende zonnen in Amboina onder. Cap.

A° 1641 Westerman een oud en ervaren krijgsman in deze Gewesten heeft het afgelegd op d. 27 Majj na een lankduurige en Gerrit Westerman Cap. quijnende ziekte, en den Gouverneur op d. 21 Majj van de overleden visite te hujs komende, bevond een slegt spektakel in 't Cas-

West Gor- teel Victoria, wiens west gordijn aan de binnen zijde bestaande dijns wonn- uijt vele laege woonhuijsen 's daags te vooren meestendeels gen van 't Cas- ingestort was, zijnde veroorzaakt zoo men giste door den teel Nieuw lankduurigen regen, waar bij gelijk sommige seijden een Victoria val- aardbeving onder liep, hebbense geen ander schade gedaan len in.

Jan Ottens is voorts d. 14 Augustus overleden, zijnde d' eerste Gouverneur die in Amboina gestorven is, wordende bij den raad tot presi-

gouverneur overleden. dent verkoren den oppercoopman Simon Jacobsz. Domkens, en tot sijn behulp van Hila aan 't Casteel geroepen den oppercoopman Wouter Seruij.

Simon Ja-
cobsz. Dom-
kens word
Ambons
president.

Ondertusschen had Jman Ridjalij (eerlang van Maccasser geretourneert) en die doorgaans thoonde beter soldaat dan paap te sijn, een magt van 5 à 600 mannen vergadert, waar

Senalo, Pe- mede hij op d. 25 Julij de drie Negrijtjes Senalo, Pelissa, hissa en Elij werden door en Elij overviel, verbrande de Negorijen en voerden 't volk Ridjalij weg- mede naer Wawanij op datse Tanhitoemessing niet soude toe- gevoerd naar vallen. Den quimelaha Loehoe was kort te voren ook op Wawanij geweest, soo men seijde om Kackialis zuster ten

wijve te verzoeken, en hadde aldaar 170 Macassaaren, dewelke Wawanis strand, van onse scheepen ontblood sijnde begosten te fortificeeren en grote moetwil onder de Jlanders bedreven, tot ons voordeel wantse daar door in een generaalen haat geraakten. Ter Contrarie naar 't aflopen van de voorsz. Negrijen en het wegvoeren van Tapijs volk sijn veele van onze bondgenooten wederom g'eerselt, ziende dat de Comp. haar niet konde beschermen, zelfs die van Hitoelamma wierden bij d'onze suspect gehouden, om dat 'er eenige nagten naer malkander met steenen in onze fortresse aldaar gegoojt wierde, haere

A° 1641. vruuden die op Wawanij en Capaha woonden verzorgdence met witte rijs, diese van d' onze quanshuijs voor hare huijs-houdinge kogten.

Kackialij vergaderde voor de tweede maal zijn volk omtrent 800. mannen, waar mede hij op d. 10 Aug^s de negrij Laricque overviel, en in de asse leijde. Daer en tegen die van Laricque overvallen door Kackialij. vielen uijt om dezelve weder te winnen, maar wierden met eenige doden en gequesten te rugge gedreeven dog zij kregen twee Maccassaarsche koppen. Kackialij na 't versterven van den Gouverneur denkende dat onse regeering op 't swakste was, repte sig niet alleen aan alle kanten om onze Bondgesandschap voor de vierde keer, door Toemalessij van Wackal. Kakialijs genoten tot afval te bewegen maar vaardigde ook af een vierde gezantschap naar Macasser onder 't beleijs van Tammalessij orangkaij van Wackal op desselfs aansienlijke perzoon en wel sprekenheijt betrouwende, dat hij wat goeds bij Maccassers konink zoude uijtwerken, denwelken hij liet aanseggan dat het nu de regte tijt was, iets goeds uit te regten als hij wat doen wilde. Hem wiert bijgevoegt al weder een moordsche paap (Maijloan gen^t) dewelke beijde noijt weder levendig in Ambon gekomen sijn. Om dese tijd was er een grote quantiteit Maccassaersche, Javaansche, en maleijsche Jonken op Goram en Ceram Laut, dewelke haere ladinge van specerijen aldaar bequaamen en wederom na Huijs keerden, hebbende alvorens eenen ondercoopman die met sijn familie, en pas van den generaal naar Ambon quam, om aldaar als vrij man te woonen, op Goram vermoord desselfs goederen gerooft en het Jonk aan de Ceraumlauwers overgelaten.

CAPUT 21.

SUMMARIUM.

Anthonij Caan word 11de Gouverneur in Ambon. Maccassaarsche vloot komt in Ambon; Hitoelamma van de Macassaren overrompelt en bestormt, wort weder gedreijgt van de Macassaren. Wouter Seroij word president in Ternaten. Hatuwe en Polematta verbinden hun met de Comp^e. Maccassaren legeren hun op Mamala: Macassaarsche Jonk op Mamala verbrant. 30 Macassaarsche Jonken komen in de

A° 1641.

bogt van Hative. Baros eerste staaltje van valsheijt. Kackialij send de Maccassaeren oorlogs ammunitie toe. Telleboan met Maccassaeren beset. Manala valt de Comp. aff. Djouw Loehoe trouwt Kackialijs suster. Laala door de Macassaeren overvallen. Anin en Laala vallen den quimelaha toe. Hoelokabessij wil nutraal sijn. Andrea Radja Nussanive overleden, zijn broeder Thomas De Soijsa komt in sijn plaats die van Combello verzoeken den vrede, haelen des koninks Brief af. Accoord van vrede gemaakt met Combello, Erang, Kelang &c. Maccassaeren vergaderen op Mamalo 7 harer Jonken met volk vertrekken naar Macasser. Nederlanders Guarnisoen op Combello gelegd. Quimelaha Loehoe bevreedigt met de Comp. Gerrit Demmer word 12de Gouverneur in Ambon. Anthonij Caan verseijld na Batavia.

Anthony
Caan word 11
Gouverneur
in Amboina.

De hooge regering tot Batavia verstaande de dood van den Gouverneur Jan Ottens heeft den Heer Anthonij Caan Gouverneur in Ternaten g'ordonneert. de directie van Amboina soo lange waar te nemen tot dat haar E^{ds} daar over absoluijt en voor een ander zouden gedisponeert hebben, vermits hij tot langer verblijf ongenegen was. Dies is gem. Heer Caan met het schip Grol uijt Ternaten verzeijlt en den 20. Februari A° 1642 in Amboina g'arriveert, voerende den titul van ord^s Raad en bekleede voor dat Jaar de plaats van den Elfsten Gouverneur over Amboina: hij bragt brieven mede van Ternatens konink, zoo aan Kackialij als aan zijne onderdaanen op Hoeamohel. Den eersten wilde Kackialij van Hlaas Ronduijt niet afhaelen, om dat het schip Grol de rheede van Wawanij beset hielt maar den jongen Madjira met de drie hoofden van Loehoe quamen den haren selve aan 't Casteel afhaelen en naemen aan de afschriften daar van aan de andere Negorijen toe te zeuden. Om dat de gerugten nu sterk liepen van de aankomste der Maccassaarsche vloot, zoo wierden de Correcorre in vier troepen of esquaders gedeelt bestaande ieder esquadre uijt ses Correcorren om met beurten tusschen Hitoe en Loehoe op dezelve vloot te passen en met een de toevoer van victuale te beletten uijt Caijboobos bogt aan Wawanij, gaande de eerste esquadre onder 't commando van den oppercoopman van

A° 1641. Larique Cornelis Willemsz. Outhoorn. D' 13. Maart op de Maccassaarsche vloot komt in Ambon.

roey kort hier op quam tijdinge dat 3 Maccassaarsche pelons aangekomen waeren op Roemaite en de nog 40 agterwaren op Tomahoe: van dese vaartuijgen zijn 26 stuks zoo Jonken als Pelongs d' 2. Maart bij Zielshoek verscheenen in twee troepen verdeelt, waar van d'eene sterk 17 Jonken sijnen coers stelde na Wawanij en d'andere 9 naar Lebalehoe. Het schip Grol deze siende aankomen ligte sijn anker voor Wawanij en ging na hun toe, dog kondense niet bijkomen gelijk de kruijsende Correcorren, die snagts te voren door storm verstrooijt waeren. De fluijt Broekum quam mede van Hila en canonneerde zoo dien geheele dag teegens malkander, dog de Jonken raakten op voorzeijde plaatsen teu anker: 'savonds omtrent vier vuren quam Grol mede voor Wawanij en voer voort tegens de Jonken te canoneeren. De andere negen op Lebalehoe wierden insgelijks met schieten meest vernielt, dog hebben de onse nog twee daar van afgehaalt, als mede de Joncken op Wawanij door 't schieten meest bedorven. De Macassaarsche opperhoofden van dese vloot waeren de kreijns oversten Bondomenompa, Moliran en Mangappa des koninks broeder van de Macassaarsche vloot. als mede Daijn Boelekan.

De Macassaeren op het listig aanraaden van Kackialij hebben al den Rijst boven in sijn fortres gedraegen, 't welk hun daar na wel rouwde om dat hem Kackialij doen in sijn geweld hadde. D'onze voor dese Macassaeren bedugt zijnde, hebben de Negrijen Orien en Larique versterkt met 10. zoldaeten.

A° 1642. Daar en tegen Kackialij en de Macassaeren over de destructie haerer vaartuijgen verbittert sijnde, hebben revengie op onze bondgenoten gezogt, en Kackialij liet op Hila aanseggen ofse het met hem wilden houden, dan zoude hun de deur der genade nog open staan, zoo niet wilde haar te vuur en swaart vervolgen waar over die van Hila verschrikt zijnde, haar eijgen negrij verlieten en sig na Hitoelamma begaven. Maar dat was juijst de plaats daar de Maccassaeren aanslag opgemaakt hadden, hun inbeeldende datse van de fortressse ligt souden meester worden, hebben dierhalven op d' 21. Maart omtrent 1000. uijtgeleze mannen daar na toegezonden, zijnde die van Combello haere wegwijzers geweest, waar bij Kackialij ook eenig

A^o 1642. volk gevoegt hadde, niet zoo zeer om te vegten als te zien hoe haar de Maccassaaren zouden aantstellen. Kort te voren waren op Hitoelamma aangekomen omtrent 9 Loehoeneese met haren Orengekaij Kackeij Samauerij nevens Kodjalij en Kiaij Tsjillij Singasarij d'onze waarschouwden van aankomst der Maccassaaren, diese langs strand hadden sien marcheeren, weshalven de Orangkaijen van Hitoelamma spoedig aan 't Casteel zonden om een sterker guarnisoen en ammunitie te verzoeken.

Als zij nu den vijand langs den strand van Wackal zagen aankomen, vlugte het meeste volk uijt haere Negrijen nae 't bosch en Toloekebessij na zijn nest op Capaha, maar Tanhitoemessing met Rahim anders orangkaij Ternate gen^l, Baros, Barmela met haere vrouwen en kinders zalveerde hun in onse fortresse die doenmaals van enkel palissaden en met vier halve punten gemaakt was die niet gevult waeren hebbende slegts een laege bortweringe langs de gordijnen: het guarnisoen was niet boven 18 duijtsche coppen sterk, waar van den sergeant Rogier Jansz. nog ziekelijk was.

Daijn Boelekan Macassaersche overste. De Macassaaren quaemen van verre met een witte vlagge aan, onder haeren oversten Daijn Boelekan menende onder schijn van vrede zoo tot aan de pagger te komen. Maar d'onze huu niet betrouwende losten een stuk op haar, waar door een geheele zijde pallissaaden aan ons fort om ver viel, dog de Loehoeneesen regtense met 'er haast wederom op en bondense met rottingen aan malkander vast.

de Maccassaeren bestormen Hitoelamma, dogh die moeten vertrecken. De Macassaaren de swakheit van 't fort siende, vielen er met een grote furie op aan, menende 't selve een stuks onder de voet te rucken met stroppen die zij om de pallisaden wierpen, maar wierden t'elkens in stukken gekapt. Ja de vijanden waeren zoo stout, datze onze stucken bij de trompen vatten en soo uijt de affuijten smijten wilden. Dog d'onze losten dezelve zeer neerstig bij gebrek van kogels met steenen schietende en verweerden hun soo dapper, dat de Macassaaren na twee hevige stormen dit fort mosten verlaten, marcheerden zoo agter de Negorij om, vielen op 't quartier van Tanhitoemessing en vermits al 't volk weggevlugt was namense 't zonder tegenstand in, stakense voorts in den brand, bekomende drie bassen van Tanhitoemessing. Dit gedaen sijnde legerden zig de Maccassaaren boven aan een riviertje en aan den voet van den berg om den weg na 't Casteel te bewaaren, maar

A° 1642. siende onse Correcorren aankomen, van Hila onder Cornelis Willemsz. Oudhoorn retireerden zij na Wackal, latende hare doden en gequesten hier en daer in 't gebergte leggen. Pattij Wanij met Kackialijs volk bleef aan den berg, om den weg van 't Casteel te bewaren, dat er geen succours binnen 't fort soude komen. Maar den Gouverneur hier van berigt zijnde zond een Tamboer, 12 soldaaten, 9 Amboineesen met schild en swaard, nevens 12 Comp^s slaeven na Hitoelamma dewelke bij de vleermuijs kuijl ofte spelonke gekomen zijnde begon den trommel te slaan. De resteerende vijanden dit horende, meenden dat er veel volks aanquam en namen de vlugt, na datse nu geweeken waeren vielen d'onse uijt en bragten elff coppen binnen.

Oudhoorn dan geen vijanden meer op Hitoelamma aantreffende vervolgdse laugs strand, en trofse op den strand van Massaspal en Senalo aan, daar hij met zijn volk lande en vervolgde dezelve tot in de grote rivier agter Hila. nemende haer het geroofd: goed ende vaartuijgen diese te voren op Wackal gerooft hadden, wederom af. Over deze ongeluckige rescontre zijn de Maccassaeren met Kackialij in een hevige contentie geraekt en hebben hem naderhandt zoo veel gezag niet toegestaan, als hij van te voren welgevoert hadde.

De Macas- De 'Macassaeren dreijgden voor de tweede maal Hitoelamma
saeren dreij- af te lopen met 3000. mannen en den korten weg met 1000.
gen Hitoe- mannen te bezetten, dat er niemand over zoude kunnen komen
lamma weder mannen te bezetten, dat er niemand over zoude kunnen komen
aan te tasten. weshalven op 't verzoek van haeren orengkaij Tanhitoemessing
die selfs aan 't Casteel gekomen was het schip Revengie voor
haere Negrijen wiert gelegd en het guarnisoen, maar hun
verzoek om nog een fortresse aan de ander zijde van haere
Negrije te leggen wierd afgeslaagen, om datse dit verlies haar
genoegzaam selfs hadden op den hals gehaalt, hebbende haar
Negrij (gelijk d' ordre was) te voren niet behoorlijk gefortificeert.
Op Hila vielen ook verscheide schermutselen voor tusschen
ons Guarnisoen en 's vijands troepen, die de Clappus bomen
in de Negrij quaemen ruineeren.

Mochat met Daar na wierde den Maccassaarschen anachoda Mochat een
Macassaeren Manankaber met een grote parthij gezonden, om zig omtrent
gesonden om Mamalo te legeren en Toloekabessij te dwingen van ons af
Toloekabessij te dwingen. en Kackialij toe te vallen, maar Toloekabessij wilde hem

A° 1642 geen gehoor geven, maekte zijn negorij vaster en besette de aankomsten met pegge peggen en voetangels.

Daar waren ook zeven andere Macassaarsche Joncken op Roemaite aangekomen, om welke te vermeesteren vier Jagten gezonden wierden, die maar twee Joncken op Roemaite verdestrueert. ende vijf andere op Toniwara in de revier gejaagt hebben, dog konden dezelve niet ter degen beroven, vermits den vijant aansant sterke tegenweer dede. en d' onze dorsten de Jnlanders niet wel betrouwen.

Den 23 Maart 1642 is in Amboina van Batavia g'arriveert den Heer Gerrit Demmèr, raad Extra ord^s van Indien om d' heer Anthonij Caan, in 't Gouvernement van Amboina te vervangen, bij aldien dezelve tot langer blijven ongenegen was, dog gem. Heer Caan rezolveerde voor eenige maanden de directie aan sig selve te houden, hopende ondertusschen de nieuw ingevalle Macassaren te dempen, en 't Land bevredigt, aan zijn successeur over te leveren. Tegen 't eindje van April vielen nog andere verschanssingen der officieren

Wouter voor: want den oppercoopman Wouter Seroij wierde na Ternate gezonden, om aldaar als President te regeeren, dewelke Seroij werd President in in 't volgende Jaar tot absoluijt Gouverneur gevordert is. In Ternaten. zijn plaats is op Hila gekomen den oppercoopman Cornelis Willems Outhoorn, hebbende het comptoir Larique overgegeeven aan den Coopman Wijbrand van Schagen.

Nussanive en Hative Om die tijd zijn die van Nussanive en Hative aan d' overzijde gevaeren en hebben met de Macassaaren, die in haere hebben harde thuijnen waeren gevallen een harde schermutzel gehad, van schermutse- den met de Macassaaren. Gevangen verston den d' onze, dat van de verbrande Jonken op Wawanij niet meer dan 17. Lasten rijs gebergt waeren, die Kackialij op den berg had laten dragen, en dat alle mondkost op Wawanij zeer duur was. Den 6. Maj quamen aan 't Casteel eenige orangkaijen van Hatoewe, te weten den Radja Timor, Radja Sawaj met d' orangkaijen Noeroebessij

Hatuwe en Pitolematta off Poermatta, nevens den orangkaij van Sepa, alwaarse overland waren aangekomen om haar met de Comp. te verbinden, haar met de Comp. hetwelk na gewoonlijke ceremonien geschiet, en ieder orangkaij

Aⁿ 1612. wierd met een graeuwen hoed en prince vlagge beschonken; alles volgens het schriftelijk contract gemaakt op dato.

Macassae- De Maccassaarsche troepen die hun gelijk boven gezegt is
ren legeren omtrent Mamalo gelegert hadden, begonden hoe langs hoe
hun op Ma- sterker te worden, tusschen dewelke en de onze Pattijwanij
malo. op en neer ging, aan wederzijden de secreeten uijthorende,

Macassae- De Maccassaarsche troepen die hun gelijk boven gezegt is
sche Jonken omtrent Mamalo gelegert hadden, begonden hoe langs hoe
op Mamala sterker te worden, tusschen dewelke en de onze Pattijwanij
verbrand. bekomende d' onze 3. doden en 13. gequesten meest van de
fluijnige spatten, alwaar d' onze ook bevonden dat de Maccas-
saaren met tinnen- en spiauter kogels schoten, dewelke mede
dodelijk waeren.

De gerugten liepen dat nog thien andere Joncken in
't vaarwater, tusschen Ceram en Hatuaha, dog zijn niet voor
den dag gekomen en het wedervaren van hare maats horende
misschien om d' oost gekeert want d' oostersche quartieren van
Ceram en Goram waeren in die tijt vol vreemde Joncken,
dewelke aldaar zagou ingenomen hebbende vermeenden on-
verwagt in deze provintie te vallen zoo dat in 't laast van

30 Macas- April 30. Maccassaarsche Joncken in de bogt van Hatuwe op
saersche Jon- Cerams N. Cust waeren angekommen, die allengskens naderden
ken in de bogt en ordre van den quimelaha verwagten om op Erang en
van Hatuwe Combello te komen.
aangekomen.

Baros eerste Orangkaij Baros liet doen het eerste staaltje van sijne nae-
staaltje van volgende valsheit merken die de Luijden aauried naar Wawanij
val-heijd. te gaan en aan Kackialij vergiffenisse te bidden, waar na
eenige luijsterden en andere wilden daar toe niet verstaan,
zoo wilde ook Toloekabessij de gevlugte Maccassaren op
Telleboan niet aantasten hoewel hij door d' onse daar toe ge-

Kackialij raeden wiert. Ondertusschen zond Kackialij tot bijstant van de
send de Ma- Maccassaren op Telleboan, 2. bassen 2. vaatjes buskruijt en
cas-aeren 200. Musquet kogels, waar door die van Mamala en Capaha
oorlogs aan- zoo wankelbaar wierden datse bij onse scheepsoverheit niet
muntie. wilden verschijnen om te pitsjaren, niet tegenstaande op haren
strand 2. Jagten lagen, en de 3de Esquader van seven
Uliassersche Correcorren onder 't commando van vaandrig
Cornelis Daenen.

A° 1642 De Inwoonders van Telleboan zelfs verlieten hare Negrij, Telleboan zoo dat dezelve alleen van 200. Maccassaeren beset bleef, met Macas- dewelken kort daar na Kackialij 130. Inlanders en nog andere saeren beset. 30. Macassaeren toestond, waar mede sij hun zoo ontzaglijk Baros en maakten, dat den meijneedigen Baros en die van Mamala die van Ma- hun lieten bereeden de Comp^e af te vallen en den Eed van mala vallen de Comp af. Getrouwigheid aan de Maccassaeren te doen.

De beijde Heeren Caan en Demmer gingen daar op in Maij met een schip uijt om de visite te doen en alle besettingen te besigtigen, hebbende insonderheit die van Lissidi wegens haeren goeden iver met Rijs en kost versterkt, voor welk negrij doenmaals zonderlijke grote zorgte wiert gedragen, ja meer dan voor Loehoe en Hitoelamma, aen welkers behoudnisse nogtans meer gelegen was, daer wierde ook een aanslag gemaakt, d' 28. Maij Massaleijn, digt agter Combello gelegen te laten overvallen door onse Lissiders, tot dien eijnde de Combelleesen met eenige bravaden op strand lockende. Daer wiert niets bijzonders uitgeregt. Evenwel den quimelaha Loehoe, die doen weder 't Huijs gekeert was van Wawanij, alwaer hij zig lang opgehouden en Kackialijs zuster getrouwt hadde, willende hier over revengie nemen, ging perzoonlijk met 1000. Coppen zoo Maccassaeren als Ternaataanen uit Lockij geligt, den 4. Junij La-ala overvallen alwaar hij de buijtenste negrij verbrande, de Inwoonders tot onder onse vastigheid drijvende dog op dezelve niets verders ondernemende, waer uijt bleek dat het haarlieden maar te doen was geweest, om haere hongerige buijken te vullen, uijt de zagoubosschen en rijke rijsveld rondom Laäla staande want het omtrent Lockij al op was. Evenwel zijn door de invasie de beide Negrijen

Anin en Anin en Pawaijl gedwongen den quimelaha toe te vallen, Laucique val- 't welk Madjira aannam te zullen wreeken, dewijl hij voorgaf, len den qui- die negrijen onder hem stonden, waar over de onse geen melaha toe. uijtspraak wilden doen, maar lieten hem met dezelve begaen.

Cajoan Hitoelamma geweest, alwaar hij de orangkaijen wacker beschrobde over haere bloohartigheid bij 't jongste overrompelen der Macassaeren bewesen, en voorts Cajoan orangkaij Toea die (na zijn oordeel) eenige malle voorslaegen dede, van na door Antho- Batavia te willen gaan, en bij den generaal om een grote ni Caan

A° 1612. armade aan te houden, zodanig beschimpde dat die man van die tijd af een goed hart tot de Nederlanders gedraegen heeft. Toeloekabessij afgeroepen zijnde om van Landzaeken te be-

Toeloeka- raadslaegen weijgerde ook af te komen, Rond uijt verklaerende bessij wil nu- dat hij hem nutraal tusschen de Comp^e en Kackialij wilde traef zijn. draegen; hier op heeft den Gouverneur ordre gegeven een gragt 7. voeten breed rondom de fortesse van Hitoelamma te

Andrea de laeten maken. Om dezen tijd is ook den ouden Radja Nus- Soijsa radja sanive Andrea de Soijsa overleden, wien gesuccedeert is zijn Nussanive broeder Thomas de Soijsa, nieuwers na zoo opregt tegens de overleeden. hollanders, als zijn broeder, want hij heeft strax bij zijn Thomas de Soijsa zijn intree de gezanten van Wawanij heimelijk gehuijsvest, en on- broer comt in beschadigt weer laten vertrekken, waar over hij voor den zijn plaats. Landraad aangeklaegt zijnde, tot verschoning inbragte, dat zulks volgens Lands costuijme geschiet was om de rouw- complimenten over zijn broeders dood bij hem af te leggen, alzoo die van Nussanive eertijds bij die van Hitoe gewoont en groote kennisse met malkanderen hadden, hij wiert egter

moet pand gecondemneert borge van 1000. Rd^s te stellen en een preuve van 1000. id. van getrouwigheid tegens den vijand te doen, 't welk hij voor zijn ge- aannam te zullen agtervolgen. Kort daar na wiert hij en trouwigheid stellen Gasper de Vretis hoekum van Hitoe op 't nieuw beschuldigt,

Thomas de kennisse gedraegen te hebben, dat die van Hatoe niet alleen Soijsa over met de vijanden van Lillebooi en Alang correspondeerden, correspon- maar ook zij beide selfs eenig volk van Lillebooi gehuijsvest dentie met de hadde. Dies den Radja g'ordonneert wierd, promptelijk de vijand g'cor- gestelde waardij van 1000. Rd^s in Goutwerk, kleden en rigeerd

Gaspar de gongen op te brengen, maar Gasper de Vretis wierd van sijn Freris. Hoe- orengkaijschap afgezet en is in desselfs plaats gesuccedeert con van Ha- Johan Pajis te voren Seconde perzoon van die Negorij en tive afgezet, Secretaris van de Landraad, waar mede een ouden dronkenbeer en Johan verjaagt en een tijger in plaats gestelt was. Pajis in zijn plaats.

De Macassaaren begonden doen het spel ook moede te worden als siende datse van de Amboneesen bedroogen waeren, moetende voor haar Lieden vegten en dan nog geld toegeven zoose Nagelen wilden hebben, waardoor tusschen haar Luijden. Djouw Loehoe en Kackialij een heimelijk mistrouwen ontstond, en dit verwekte vervolgens een gelijke slaphertigheid bij sommige Jnlanders inzonderheit bij de Combelleesen dewelke in

A^o 1642. Julio onder 't geleijde van de Lissiders eenige gezanten na die van 't Casteel zonden, om de vrede te verzoeken, maar altoose Combello met geen genoegsame volmagt verzien waeren wierdenze af- versoecken en andere g'eijst, met beding, datse voor eerst de vrede. hares koninks brieff (die onlangs gekomen was) met behoorlijke haelen reverentie mosten afhaelen. Den brieff hebbense op Lissidie in 's koninks des koninks valleij met behoorlijke solemniteit afgehaalt, maar brief ar. zij verstaagden al wederom andere gezanten te zenden, dies d' onze met swaer Canon op hare werken wederom hevig schoten. Dewijlse dan van binnen met onderlinge oneenigheid en Honger te gelijk aangevogten wierden, hebbense sommige orangkaijen uijtgemaaft, om met volle magt na 't Casteel te gaan, en den vrede met d' onze te sluijten ook buijten den quimelaha en Kackialij. Zoo zijn dan op d. 20. Aug^s aan 't Casteel verscheenen 2. orangkaijen van Combello Maijnene en Sabander, vergeselschap met die van Erang, Kelang, Assahoedi, Hatapoetij en Latochakeke van Bonoa, dewelke Accoord ge- maakt met deze navolgende poincten voorgehouden wierden.

1. Datze des koninks bevel volgens den brief mosten naervolgen.
2. Datze den quimelaha, Kackialij, en andere rebellen mosten afvallen, en dezelve nevens ons mosten vervolgen.
3. Datze alle haere sterkten aan d' onze mosten overgeven.
4. Datze al haar geschut en ammuutie in onze handen mosten overleveren.
5. Datze naar ons believeen een plaats mosten toestaan, om pakhuijsen en sterkten op te bouwen.
6. Datze de vreemdelingen zoo Coopluijden als soldaaten mosten verdrijven en noijt meer aanhaelen.
7. Datze alle de Nagelen in 't toekomende voor den gestelden prijs aan ons alleen mosten overlaeten.

Welke articulen zij alle zonder tegenspreken gewillig hebben aangenomen in schriften gestelt, en op haar wetboek besworen. in prezentie van de Leijtimorsche orangkaijen, den Hambadradja Sopij, den Kiaij Tsjilli Singasari, de orangkaijen van Loehoe, Lessidi en Tanhitoemessing.

de Macass- De Macassaeren nu denkende (als d' Inlanders met d' Comp. saeren verga- bevredigt waren) dat het op haeren kop zoude aankomen, deren op Wa- hebben haar verstroijde magt te saamen geroepen, als de wanij

A^o 1642. 200. op Lockij leggende, dewelke haer vaartuijgen wel $\frac{1}{2}$ mijl over lant sleepten om van onze wagthoudende schepen niet betrapt te worden, en sijn na Wawanij gevlugt. Insgelijks die op Mamala leggende hebben van ieder huijsgezin der Inlander $\frac{1}{2}$ rd^s tot een teer penning afgevordert en haar wederom na Wawani vervoegt den oorlog moede zijnde, en hebben strax 7. vaartuijgen na Macasser met volk wederom gezonden.

de Maccas-
saersche
vaartuijgen
met volk kee-
ren naar Ma-
cassar.

Combello
door de onse
in possessie
genomen.

Nederlands
Guarnisoen
op Combello
gelegt.

Daar na hebben hun beide Heeren Caan en Demmer d' 24. Aug^s na Combello begeven, om de articulen van de nieuw gemaakte vrede in 't werk te stellen alwaar komende bevondense de Combelleese overigheit volstandig in het be- loofde namentlijk om hare vastigheit in onze handen te leveren, weshalven onze zoldaatn nevens die van Lissidi in volle wapens met vligende vaandels aan land wierden gestelt, en men marcheerden de zeevastigheit in. Maar komende tot aan de agterste grote borstweringe bevont men daar agter nog eenige vreemdelingen die hun verweerden, dog als sommige van d' onze op den kalenberg klommen, in haare werken vuur gaven en hun toeriepen, datse aanstonds met sak en pak ver- trekken mosten off dat menze te vuur en swaart vervolgen zoude, wierden de poorten g' opent en sijlieden vlugteden voorts boschwaarts in daarse de onze niet wilden naervolgen, de onnodige werken g'radeert behalven de zeefortressen die d' onze inhielden, een woonhuijs daar in setten en voorts met batterijen defensief maakten. Benevens nog een andere dewelke op een kleen bergsken na 't zijden gelegen was, het welk den Gouverneur in de gedaante van een Reduijt met steen en aarde opgevoert en met een dak verzien heeft.

den quime-
laha Loehoe
bevredigt zig
met d'E.
Gomp.

Den quimelaha bleef nog schuijlen in sijn nest op Massilij dog door onze gezanten vermaant sijnde dat hij zoude af- komen indien hij sijn zekere ruine vernijden wilde, heeft hij zig eindelijk geseggen laeten, en is dog niet zonder vreze bij beide Heren in de zeeburgt gekomen, alwaar hem de articulen van de nieuw gemaakte vrede voorghouden sijnde, confir- meerden zig volkomen daar mede belovende voortaan als een getrouw onderdaan van Ternatens konink en vrund der Nederlanders zig te zullen dragen, 't welk hem den Gouver- neur wel liet gevallen, en naer vereeringe van eenige musquet

A° 1642. schooten liet vertrekken. De zoldaatcn wierden nog een tijd lang hier gelaeten om de ruijgte schoon te maacken en alles in behoorlijke defentie te brengen, maar de beijde Heeren vertrocken na 't Casteel, alwaar de Heer Caan zig tot zijn vertrek vaardig maakten, den 13. 7ber den Heer Gerrit Demmer autoriseerde tot den 12. Gouverneur en Directeur van Amboina en is nog 'szelven daags met 't schip Revengie en twee andere Jagten na Batavia verzeijlt, hebbende maar zeven maanden geregeert.

Demmer word 12. gouverneur in Ambon.
 Antho Caan verzeijlt na Batavia.

Men zoude meenen dat het Land Hocamohel met deze vredemakingen doen in volkome rust soude gebragt zijn maar dewijl dit vrede plaijster op de oude ambonsche woude gelegd is, zonder van het vuijle vleesch gezuijvert te zijn, te weten van des quimelahas out gezag, en der vreemden Nagelgierigheid, zoo heeft het zijn behoorlijke werkinge niet kunnen doen, maar is hier en daar wederom met nieuwe ulceratie opgebrooken.

CAPUT 22.

SUMMARIUM.

Gerrit Demmer g' autoriseert tot 12. Gouverneur van Ambon. Reduijt op Combello gelegd. Djouw Loehoe word een Baas en Marinjo. De helft van de Macassaaren vertrecken na haar Land. 5de Gezantschap naar Macassar. Vaartuig van Macasser door de onze aangetast dog te vergeefs. Hennelatoeha, Henneheloe & c. verzoeken den vrede. Anin bij provisie aangenomen. Keijese vaartuijgen komen in Ambon. Kackialijs eenigste en opregte verklaring. Nieuwe Instructie om Nagelen te ontfangen. Konink Hamsaas dubbelhertigheid uijt sijn eijgen brieven bewesen. Ondercoopman op Combello gelegd. Madjira wert op Ternaten op ontboden. Nou en Binau door de onze veroverd, vrede, g' ordonneert op strant te komen woonen. Gelegentheit van Wawani. Mamala verzoekt om vrede, diese verkrijgen en bedriegelijk agtervolgen. Bataviase armade komt in Ambon. Anthonij Caan wort superintendent, veltoverste en

A° 1612.

Admiraal van d' oost. Djouw Loehoe met zijn geheele familie wort ter doot verwesen door den konink van Ternaten. Verraad op Combello ontdekt ende verraders g' executeert. Den laasten toestand van Wawanij. Nagulbosschen tusschen Mamala en Hitoelamma bedorven. Storm op Wawanis strandvastigheid. Dewelke de onse veroveren, maar voor 't hooge Wawanij werden d' onze afgeslagen.

Tot nog toe hebben wij gethoont hoe verscheijden Chirur-gijns d' oude wonde van 's Comp^s Nagel handel in Amboina hebben zoeken te geneesen met de sagte plijsters van Persuasien, met Lavementen van bestraffinge en sterke winsels van contracten, verbintenissen & c. maar hebbense daar mede niets nijtgeregt.

Hippocrates
section 8.
aphor 6.

Nu zullen wij de regelen der Medicijns volgen dicteerende wat de kunst niet kan geneesen, moet het ijzer cureeren, wat het ijzer niet kan geneesen, moet het vuur cureeren. Dierhalven sullen wij nu opvoeren twee vermaarde veldscheeters Gerrit Demmer en Arnold de Vlaming, waar van d' eerste met ijzer, ende scherpe corrosiven, en den tweeden met branden en geheele lieden af te zetten, dezen ouden en stinkenden wonde aangegreepen en alzoo het Ambonsch lighaam weder tot een goede gezondheid gebragt hebben

Gerrit Demmer den Raad Extra ordinair van Indien en te voren geweest advocaat fiscaal op Batavia is den 13. 7ber 1612 g'authoriseert tot d. 12. Gouverneur en Directeur van Amboina, hebbende doen alreede een half Jaar de Ambonsche quartieren met de Heer Caan doorgesworven en dierhalven eenige kennisse van dezelve bekomen.

hooft offi-
ciers van Ger-
rit Demmer.

Sijne Hooft officiers waren deze.

Simon Jacobsz. Domkens, oppercoopman in 't volgende jaar vertrokken.

Adriaan Verburg oppercoopman aan 't Casteel.

Cornelis Willemsz. van Outhoorn oppercoopman op Hila.

Johannes van Aphen Coopman en winkelier.

Wijbrand van Schaagen Coopman op Laricque.

Jan Outgersz. Capitain (alias) Jong Johan.

- A° 1642.   Jacob Verheijden Lieutenant.
                  Johannes Sonneveld predicaant.
                  Johannes Brunt predicaant.
                  Johannes Claasz. Paccus predicaant.
                  Frans Leendertz. Valk Commandeur van de schepen.

Dewijl dan het Land Hoeamohel zoo veel als bevredigt was, hij voor eerst voorgenomen, die van Wawanij te benaauwen, en tot dien eijnde ordonneerde hij dat een Esquader der Corcorren van Laricque, Hoeamohel, Manipa, Kelang en Bonoa nevens onse 3 Jagten den strand van Wawanij zouden besetten, dewelke op haar tijt door 't Esquader van de Uliassers zouden vervangen worden.

Reduijt op   Den 25. 7ber ging den Gouverneur Demmer na Combello
 Combello ge- met een Jagt geladen met kalk en steen, nevens 50. slaeven,
 legd.   heeft op 't zijder heuveltje Baijkole, een steene reduijt af-
                  gesteecken lank aan ieder zijde 40. voeten, waar aan ook
                  strax de slaven te werk wierden gestelt om het fundament te
                  graven, 't welk den 16. Sber klaer geraakt zijnde, heeft den
                  Gouverneur den eersten steen daer aangelegt. Ende de Inlanders
                  wierden belast meer kalkovens te maeken, bij 't welk den
                  onzaggelijken quimelaha Loehoe hem nu niet meer als een
 Djonw Loe- koninklijken stadhouder, maar als een Baas off marinjo van
 hoe word een
 baes en ma- de Hollanders liet gebruiken.
 rinjo

Op deze tijt quam bij d' onze overgelopen den zoon van
 den orangkaij van Hatoemetting, zijnde Kackialijs pinangdrager
 geweest dewelke d' onse vele particulariteiten wiste te ver-
 haelen, als dat de moren van Nussanive en Hatoe met Kackialij
 correspondeerden, dat die van Jha en Caijbobo aan die Wawanij
 de helte der alleen toevoer deden, te weten Lien en Mamala over lant; dat
 Maccassae- alreets de meeste Maccassaeren met 20. vaartuijgen vertrocken
 ren vertrok- waren en stonden nog 200. koppen te volgen, met dewelke
 ken weer na waren en stonden nog 200. koppen te volgen, met dewelke
 haar land. Kackialij de vijfde gezantschap onder Sibori Bappa meende af
                  te vaardigen om verse succoers van Macassasers konink te
 5de gesand- verzoeken en denselve zijn uijterste noot voor te stellen. Hij
 schap naar hadde na derselver vertrek 2 stucken van strand naar boven
 Macasser on- gehaald, en daar boven was groot gebrek van victualie onder
 der Siboriy hun lieden. Nog quam er een Maleijer Intsche malim gen^t met
 Bappa.   zijn vrouw en twee HitoeEsen overlopen, dewelke 't seggen

A^o 1642. van voorn. pinang drager confirmeerden zeggende daar en boven dat die van Ja-Loelij off Mamala dagelijks haar beste deden Wawanij met mondkost te verzorgen. Aan deze maleijer is wegens sijne getrouwigheid vergunt alhier aan lant te blijven woonen. D'onse op Wawanis strant wierden gewaarschouwt goede wagt te houden op de aanvoerders van sagou en datse de Corcorren een togt zouden laten doen naar Caijbobo om de zagoe handelaers aldaar te betrappen. Gevolgelyk dan attrappeerden onze kruijssende Corcorren verscheijde van zulke vaartuijgen als benoorden Caijbobo in de rivier van Pejliisa vaartuijgen sagen en haalden daar af twee nieuwe Correcorren met een van Mamala Chiampan van Mamala gekomen, om zagou te pockelen en door de onse naar Wawanij te voeren. D'onze haalden de vaartuijgen af, en atgehaald. bequaamen daer en boven nog elf gevangene, waar onder drie orengkaijen van Mamala en een d^e van Hitoelamma, die al te zamen in de ketting geklonken en naar Combello aan 't werken gezonden wierden. Een ander troep Correcorren maakte een aanslag op Kelang alwaar nog een troep van 30. vreemdelingen onder Indische Borry zig ophielden die ze in de rivier van Salatti attrapeerden.

Het volk vlugte tot in de middelste vastigheid van Salattij behalven haeren Timmerman, die hartneckig tegens d'onze vegtende dood bleef. Een schoon nieuw vaartuig kregen d'onze datze afhaelden, naar Combello bragten en tot een chialoup opmaakten. De 3. zuijdelijkste dorpen van Negrij lima als Hennelatoea, Hennelohoe, Hennelale, en Hennelatoea, zijnde nevens d'andere van 't Gespanschap Zeijt op Alang geweest, met intentie, gezamentlijk te raadslagen om bij den Gouverneur te komen en den vrede te verzoeken, maar niets hebbende uijtgeregt, zijnde in haar goed voornemen, zoo men gist door de hartneckige Alangers veragtert, zijuse van haar zelfs bij Oerien met een vrede vaan afgekomen, maar wierden tot geen audientie gelaten, voor datze coppen off gevangenen van den vijand zouden gehaalt hebben, gelijk ook op dezelve conditie die van het gespanschap Anin uijtgesteld waren, dewelke dan om alsmede Anin. preuve van hare opregte meening te toonen doenmaals met hare Correcorren voor Wawanij gingen kruijssen om coppen off gevangenen te krijgen. De strant was op die tijd van Kackialij geheel verlaeten want hij hadde al ziju volk bij hem op den berg getrocken, latende den strand bewaren door de

A° 1612. resteerende Macassaaren en Maleijers sterk omtrent 373. Coppen, die anders niet sogten dan door onse bezetting te breeken.

Anin bij Die van Lockij en Anin dan redelijke preuue getoont
provisie aan- hebbende quamen wederom aan 't Casteel, verzoekende datse
genomen. als bondgenoten mogten aangenomen werden, het welk hun
bij provisie toegezeijt wierd met belofte de zaaken ten principi-
paelen af te doen, als den gouverneur voor haer Negrijen
souden verscheenen zijn.

22. Kayse In 't begin van 9ber verscheenen 22. vreemde vaartuijgen
vaartuijgen op de zuijt zijde van Leijtimor zeggende datse van Kaij
kamen in quamen en naer 't Casteel tendeerden om haere vaartuijgen
Ambon. te verkoopen, dewelke den Gouverneur voor 't Casteel liet
brengen om niet in 's vijands handen te vallen.

quimelaha Den Gouverneur hadde mede van Combello na 't Casteel
Loehoe en Te- gebragt den quimelaha Loehoe met de Combelleesen pattij
haha komen Tehelia om haarlieden wat te vermaeken, werdende met 5.
aan 't Casteel. Canon schooten en twee chargies musquetten in 't Casteel in-
gehaalt; hij Pattij Combello wiert op zijn begeeren voor
d' tweede rijs geconsenteert om na Wawani te gaan om zijn
vrouw en kinderen te bezoeken, en met eenen Kackialis gemoet
te sonderen, van waar hij wederkeerende veel wist te praeten
van desselfs grote genegentheit tot den vrede, en dat hij
daar in belet wierde door de Macassaaren, dewelke nog onder
Creijn Mangappa, den strant van Wawanij bezet hielden en
maer de goede gelegenheit verwagten, om met haere vaar-
tuijgen vol Nagelen gepropt door te gaan, maer als hij voor
d' 3de maal boven gezonden wiert, quam hij met een bedroeft
gelaat wederom af zeggende dat Kackialij op nieuw geswooren
had, den oorlogh tegens de Hollanders te voeren, zoo lang
als hij kon, en als het hem dan niet verder moogelijk was,
zoude hij hem wel bergen dat hij niet weder in hare handen
mogte komen, het welke dan de eenigste en opregte verklaring
Kackiali- was, die Kackialij in zijn leven tegens de Hollanders gedaan
eenigste en was, die ook naer zijn woorden, maar niet na zijn meeninge
opregte ver- hadde, die ook naer zijn woorden, maar niet na zijn meeninge
klaringe. uijtgevallen is, want hij noijt wederom in Hollandsche handen
gekomen is.

Daar laagen vier Macassaarsche Jonken in de rivier Telle-

A° 1642 boan op Jaloelij, op dewelke den gouverneur een aanslag
 1. vaartuij- maakte, en quam met 10. Leijtimorsche Correcorren daer
 gen door de voor, maar vermits de vaartuijgen in een droge kreek op-
 onze op Telle- gehaalt en vol steenen waeren, daer en boven de vijanden
 boan aange- (digt daar bij een heuveltje leggende) sterk op de onze cher-
 tast dog te geerden, mostense met verlies van een man aftreken en de
 vergeefs. vaertuijgen laten staan. In deze actie hebben hun de Am-
 boineesen gantsch buijten schoots gehouden, waar over hun
 den Gouverneur sterk beschrobde, en heeft bij dese haar
 manieren leeren kennen, te weeten datse niet gewent waeren
 nevens onze zoldaatn te vegten maar dat de onze altijd de
 spitse mosten afbijten: vol misnoegen dan vertrok men naar
 Hila, Loehoe en alle andere Comptoiren daar Nagelhandel
 bedreven wiert heeft hij aan de Coopluijden doenmaals een
 nicuwe Instructie gegeven, horse de Nagelen ontfangen zouden
 te weeten niet meer soo vuijl en met steenen gemengt als te
 voren, maar wel gezuijvert en droog. Op deselfste visite als hij
 in gezelschap van quimelaha Loehoe op Manipa quam zoo
 gebeurden het, dat Djouw Loehoe met eenen pattij Heli
 broeder van Segadja Cawassa dewelke voorleden Jaar in Ter-
 nate geweest was in discoers geraakte, en als dezelve hem in
 't Ternataans zodanig antwoorde, dat Djouw Loehoe daar uijt
 genoegzaam bemerken konde hij bij den konink in een swart
 blaetje mosten staan, wiert hij mismoedig en zijde tegens den
 Gouverneur, ik weet wel dat Ternatens konink de schult alle-
 gaar op mij zoekt te werpen, en mij te dooden, maar ik zal
 nu uijt agt zijner brieven bewijzen. dat ik niets zonder sijnen
 last gedaan hebbe, en waar uijt des koninx dubbelhertigheid
 blijken zal. Dezelve brieven dan voor den dag gebragt zijnde,
 bleek uijt den eersten dewelke ten tijden van den gouverneur
 Philip Lucasz. geschreven was dat den konink de daad van
 Leliatoe prijst om dat hij de Nederlanders de 2. Negrijen Jha
 en Mahoe afhandig gemaakt hadde en beveelde hem dezelve
 aan te toonen in plaats van Nussanive, 't welk den konink
 sustineerde onder hem te horen, en hem door de Hollanders
 ontrocken te zijn.

Nieuwe In-
 structie om
 de Nagelen te
 ontfangen.

Koning
 Haansas dub-
 belhertigheid
 uijt zijn eijge
 brieven be-
 wezen.

Uijt de tweede van Artus Gijssels tijden gesz. bleek wel
 klaarlyk dat hij hebben wilde de vreemdelingen op sijne
 stranden zoo wel als de Nederlanders Nagelen mogte handelen,
 alzoose hem wel 3. maal meer tol opbrogten als de Neder-

A° 1642. landers, zoo dat hij in twijffel stond off hij de Hollanders liever dan de Maleijers off Javaenen wilden aannemen.

In den derden omtrent die tijd afgezonden, wierd den quimelaha en d' Hoofden van Hoeamohel belast datse de vreemdelingen niet alleene zoude aanhaalen, maar ook met kost en drank versien soose verlegen waaren.

De vierde was meest van den selvigen inhoud.

In de vijfde, vermits hij der Hollanders hulpe doenmaals van noden hadde, om de Spangiaarts en Tidoreesen te verdrijven, heeft hij huu wat ten gevalle wille zij, verbiedende de vreemdelingen aan te houden, maar egther wilde hij hebben dat den quimelaha en de orangkaijen op 100. Rd^s de bhaar Nagelen zouden houden gelijkse de vreemdelingen betaalden.

In de drie volgende was uijterlijk niet tot verschoning van den quimelaha te leezen, maar wiste te verhaalen dat nog een brieff aan hem quimelaha van den konink van Ternate door Sengadja Toebans gezonden en met loot beslaegen was, om (zoose de hollanders onderweegs ontmoeten) denzelve in zee te laten zinken, welke brief hem nog niet geleverd was, maar wilde zijn best doen, om die te bekomen en in onse handen te leveren.

Johan Coomans ondercoopman op Manipa geleg. Doenmaals wierd op Manipa inde nieuw gebouwde fortresse voor de eerste maal een ondercoopman geleg Johan Coomans om de nagulen te ontfangen waar van men voor dat Jaar 100 bh. moesten inoegsten.

Op dese visite bequam den gouverneur ook brieven van Ternatens koning, waar in hij begeerde dat vermits hij Djouw Loehoe voor een afvalligen schelm hielt, met den jongen

Madjera Madjera met alle de orangkaijen naar Ternaten zoude zenden, om in dies afgewekene plaats tot stadhouder te verheffen, aangezien hij een regte nazaat van den grooten Roebo Hongij was en een goet getuigenisse van de onse hadde.

Den 28. 9ber heeft den gouverneur de geheele Hongij der CorreCorren de besettinge voor Wawanij laten opbreken vermits de n. w. winden op dien lager wal het langer verblijf niet wilden toestaan, dog eerse na huijs trokken resolveerde hij eerst een aanslag op beide negorijen Nouw en Benouw te doen die bij malkanderen geconjungeert lagen op een kenne-

A^o 1642. lijken stijlen berg niet verre van strand, dewelke hij met
 Nau en 95. zoldaten en 300. Inlanders zo gelukkig overrompelde, datse
 Binau door die beide volkrijke negorijen zonder verlies van een man in-
 d'onze ver- kreeg. De vijanden wierden gedwongen hol over bol de
 overt. stijlen af te springen agterlatende een grooten buijt van
 nagulen, gongen en andere huijsraad. Van de nagulen werd
 een quantiteit van ruim 100. bhaaren verbrant, vermits geen
 tijt was om aftedragen. De resteerende buijt sleepten de
 inlanders naar de CorreCorren, nevens 9. Coppen en twee
 gevangenen diese van den vijand hadden bekomen, hebbende
 ondertusschen de beneden geblevene insgelijks een redelijke
 quantiteit Nagulbomen, daar omtrent staande bedorven. Dit
 is dan de tweede reijs dat Nau en Binau van de Europeaanen
 stormenderhand is ingenomen. Namentlijk de eerste maal ruijm
 voor 40. Jaren door de Portugeesen admiraal Andrea Fortado
 en nu de tweede mael, door de Nederlanders tot merkelijke
 schade en afbreuk van Kackialij dewijl dit zijn beste Nagul
 kamer en getrouwste vrunden waeren.

vrede met Den 2. xber quam d' Heer Demmer in de negrij Lockij
 Lockij gecon- alwaar den vrede (voor twee maanden aan 't begonnen) ge-
 firmeert confermeert wiert meest op dezelve wijze als die van Combello
 waren. Waar bij ook bedongen wiert, datse alle de Maccas-
 saersche werken op Lockij zouden afsmijten en met malkander
 op den straat van Paweijl komen wonen, wat noordelijker
 dan Lockij, waar mede dan geheel Hoeamohel na den uijter-
 geheel Hoe- lijken schijn met d' E. Comp. bevredigt was, dog bleven eenige
 amohel met d'E. Comp^e particuliere verschillen onder de Negrijen daar aan d'onze niet
 bevredigt. gelegen was want het Lochoeneese Campon Warin Leijtoe
 onder haar Hooft Lochoebessij wilde sig met d' drie andere
 Campons nog niet vereenigen, maar bleef op La-ala wonen
 zoo wilde zij ook haere Nagelen niet ter schaele brengen
 op Loehoe, op dat het niet schijuen zoude datse onder
 dezelve stonden, ook om datze niet meer met Leur en
 Seuren van dezelve wilden betaalt zijn, gelijkze te voren
 hadden moeten doen, weshalven men 't elkens een schip moste
 zenden om de Nagelen op haren strand te ontfangen. Daar
 op kwam den Gouverneur op Caijbobbo doenmaals nog een
 sterke Negrij, op een stijlen berg gelegen, dewelke nogmaals
 aanhielden om een salvo guarde en een schoolmeester, om in

A° 1642. de fondamenten van de Christelijke Religie onderwezen te
 Cajibobbo werden, zouden anders wel ligt eenige moorsche Leeraars aan-
 nemen, want die slegte Lieden was het onderscheid van de
 Religien onbekent, en soo het scheen haren ouden duijvels
 dienst warens ook moe. Den Gouverneur beloofde haar be-
 geerten in te willigen, maar zij mosten eerst op den strand
 komen wonen. Van daar na Hatuaha scheppende heeft hij de
 orangkajien aldaar ernstig bestraft, datse onder de hant Kac-
 kialij nog al toevoer van zagou deden, dewelke sij uijt de
 bosschen van Cajibobbo gingen haelen, ook tegen dank en
 wille van de Eijgenaars, 't welk die gasten allegaer hartneckig
 ontkenden: daer niet zoude reppen, alzoose voorgaven na de
 gemaakte Contracten met den generaal A° 1638 altijd bij
 D' E. Comp. getrouw waren gebleven het was niet raadsaam
 bij zulke gasten de zaak harder aan te binden, men waar-
 schouwde ze dan, dat men op haar zoude passen. Waar mede
 den gouverneur met de Hongij van daar weder huijswaarts
 keerde. En dewijle hij op de CorreCorren van Kielang voer,
 schepte hij met dezelve naar de zuijt zijde van Leijtimor,
 van waar hij overland naar 't Casteel ging, hebbende onder-
 wegens aan die van Hoetoemoerij ordre gegeven haren hogen
 en stijlen berg, daerse tot daar en toe op woonden te ver-
 laten en op strand komen wonen.

voorloper van de Bara
 vise armade
 kolar in Am-
 bon.
 Vroeg in December quam een voorloper van Batavia met
 advijsen dat den heer Caan in 't eerst van 't volgende Jaar
 met een goede scheeps armade stond in Amboina te verschijnen,
 met ordre aan den Gouverneur dat hij de geheele Ambonsche
 Hongij soo vroeg als 't doenlijk was bij malkander soude
 reppen en de armade omtrent Boero verwagten.

Invoegen moste den armen Julander niet tegenstaande van
 een sware togt eerst 't huijs gekomen en midden in 't Nagel
 plukken begrepen was, opstonts sig wederom ter zee begeven
 om tegens 't laaste van december in de Coescoes baeij bij
 Waijpoetij te verscheinen.

Ondertusschen ging den gouverneur met vier Jagten voor
 uijt om gemelte armade te ontmoeten, dog verviel door de
 weste wint op Lissidi alwaar hem Djouw Loehoe bij quam
 met agt CorreCorren van Boeroe en een van Kelang, die men
 voor het wagten op Combello zoo wat aan steendragen zette

A° 1642 tot de nieuwe reduijt. Over den Pattij quamen al wederom nieuwe klagten, dat hij de Nagelen nog al volgens oude gewoonte onzuijver wilde leveren, ook nog eenige Maccassaeren verborgen hielt, waar over hij wat ernstig van den Gouverneur aangesproken zijnde heeft hij zig weten van 't eerste te verschonen, en gaf eijndelijk in onze handen twee Macassaren, van dewelke d' onze d' eigentlijke gelegenheit van Wawani verstonden, te weten dat niet meer als 200. Boetonders op desselfs strand nog lagen met 30. Boetonders en 40. Maleijers onder dewelke grote duurte van Rijst was. Kackialij hielt hem op den berg in zijne vastigheid op, hebbende alle toegangen wel gestopt, hadde vier stukken, menigte van bassen en nog vier potten kruijt.

Mamala
verzoekt om
vrede die se
verkrijgen.

en bedrie-
gelijk agter-
volgen.

Het gerugt van deze armade bragt zulk een schrik onder de vijanden dat zommige kleene negrijen haar best deden, om spoedig met ons te bevredigen, inzonderheit die van Mamala, dewelke in December na veel smekens en schuld bekentenis, excuseerden den 2de afval, waer toese door Kackialij en de vreemdelingen gedwongen waren, op zekere voorwaarden wederom in genaeden aangenomen wierden. Dogh voor het uijtgaan van December wierden d' onze door een overloper gewaerschout datze daarom niet naarlieten Kackialij kost en profiant toe te zenden, weshalven de onse geene Negorijen meer gehoor wilden geven, die om vrede quamen verzoeken om dat geen beter conditien te bedingen zijn, als met het sweert in de hand, en dierhalven alles uijstelden tot de komste van d' armade: zoo wierden de onse verwittigt dat Kackialij alle sijne gereetste goederen tot gelde gemaakt hadde. en voornemens bleef indien hem de landvolkeren begeeven, zig met de vlugt na Boeton te salveren.

A° 1643.

Batavische
armade komt
in Ambon on-
der de Heer
Caan.

Het was d. 18 Januarij in 't Jaar 1643 als d' heer Demmer de vloot onder 't gezag van d' Heer Anth° Caan bij Boeton ontmoete en gingen 't samen 't zeijl regt na Wawanij: gevende in 't voor bij zeilen aan kreijn Mangappa de laag dewelke daar op met stil swijgen antwoorde en voorts na Hila in de scheeps rhede werwaards de Hongij der CorreCorren ook ontboden wiert. Dog dewijl het op die tijd op die Cust een laeger wal maakte kondese weinig uijtregten. ja verloren onderweegs twee Corcorren, wonder zijnde dat er van zulke teere vaar-

A° 1643. tuigen op zoo een ongelege tijt en plaets niet meer gesneuvelt zijn. Weshalven men ook ten principalen op Wawanij niets konde ondernemen hoewel zulks des admiraals meninge was.

Anthony Men liet dan de armade op de kust van Hitoe en d' beide
 Caan wert su- Heren gingen na het Casteel, alwaar gemelten Heer Caans acte
 perintendent. veldoverste van authorisatie als superintendent, veld overste en admiraal
 veldoverste van d' oostersche quartieren voorgelezen wierde.
 en admiraal van de oost.

Den 11. februarij quamen uijt Ternaten met het schip Groll
 brieven van den Gouverneur Seroij, en den Konink in Ter-
 naten nevns een secrete missive aan d' Heer Demmer waar in
 den konink begeerde dat men den quimelaha Loehoe, met
 Djouw Loe- zijn geslagt, te weten, moeder, broeder, zuster, zoon en den
 hoe met zijn Kiaijtsjilli Laxamana wegens hare gepleegde schelmstukken en
 geheele fami- de ontrouw, zo tegens den konink als D.E. Comp. op Am-
 lie wert ter boina ter dood soude brengen, alle desselfs goederen voor den
 dood verwa- konink confisqueren. Voorts den jongen Madjira met alle
 sen door den d' orangkaijen en kipattis na Ternaten zenden om een nieuwe
 koning van quimelaha voor te stellen. De sententie tegens Loehoe wierde
 Ternaten. bij d' onze gesecreteert tot beter gelegenheit, want het niet
 raadzaam was te openbaren, juist doen men zijne perzoon van
 noden hadde, om de Landvolkeren te vergaderen en Wawani
 aan te tasten. En om dat hij niets merken soude, werd hij
 over al vrundelijk onthaald en rijkelijk beschonken.

verraad op Op Combello werd 'er in Januario een schelmagtig verraad
 Combello ontdekt, zijnde door twee Maccassaarsche voorvegters Mangi-
 koeroe en Tehoe op onze fortresse aangelegt, dog d' onze bij
 tijts gewaarschouwt en op haar hoede zijnde, wiert daar niets
 uijt, aan welk verraad den * *Pattij Tehelia* met de geheele
 * NB. dezen negorij Combello gesuspecteert wierden, deelagtig te zijn,
 kipattij is Tehelia met ge- immers Tehelia wilde na 't ontdekte verraad niet meer bij
 weest. d' onze komen, ende overige Ternataenen scheiden hun ook
 van de Negrij af, en quamen dicht bij onse fortresse wonen.
 Weshalven ons guarnisoen zoo veel vreemdelingen, die met
 dit feijt beschuldigt wierden, poogden te bekomen als zij
 konden waar vanse Tehoe met nog 3. zijner maats bequaemen,
 als mede den gesuspecteerden Kipattij met eenige van sijn
 volk, te samen 8. personen, dieze na 't Casteel zonden. Den
 Kipattij hield zig ignorant, als mede d' andere ontkonden

A^o 1643. het feijt zeer hartneckig hoewel zeer getortuneert wierden.

Dog vermits genoegzaeme andere bewijzen waeren wierden twee daar van ter dood en ses andere tot de ketting ver-
de verraders oordeelt, welke sententie d. 4. April g'executeert is, hebbende
g'executeert. den eenen nog voor zijn doot het feit bekend: en Mangikoeroe
is het met de vlugt ontsnapt.

Quimelaha Loehoe voer ondertusschen voort sijnen ijver voor de Comp^e te betonen, makende met Madjira een aanslag op de vijff Negrijen diese met scheldwoorden uitlokken tot op een plaats daar onse zoldaten in embuscade lagen, die dan dapper vuur opgaven, dog kregen geen bijzondere gevangens. Die van Larique maakten een gelijken aanslag met 130. zoldaten, op Alang, dog rigten niet veel uijt.

den laesten Den laesten toestand van Wawani (gelijk zommige over-
toestand van toppers ons verhaalden), was op die tijd aldus: daer lagen de
Wawanij. Maccassaren omtrent 200. sterk op den strant in een groot en lank fort, met 2. Bolwerken aan de zeekant versterkt, daer in maer 5. geladen Bassen lagen en de rest op de grond nevens 80. Musquetten ook meest ontramponceert.

Voorts weinig kruit en loot, zijnde haar eenigste hoop, ons d' een of andere tijt te zullen ontsnappen, waar toese 14. Pelongs met ses nieuwe Corre Corren klaer hielden. Aan 't opgaan van den berg lag nog een fort waar in kiaij Tsjilli Boeton met zijn Landslieden commanderende, ook slegtelijk toegestelt.

Nog hoger op den Berg hadde Kackialij een tamelijke grote vierkante fort daar in vijff stukken lagen mede slegt gestelt, en nog 2d^{es} met een grote falkoen boven in de Negrij, maar de paggers waren over al zo vergaan, dat menze met de handen konde omtrekken.

Hier op heeft den admiraal zijn voornemen gegrond en bragte in April de geheele armade wederom te samen op de Cust van Hitoe dog de eerste furie geschiede op de vrugt en Nagelbomen. Want daar wierden over al sterke troepen van Inlanders en onze soldaten uijtgezonden, om alle zodanige bomen daarze bij konden komen, te bederven en de verlatene Negorijen in brand te steken. Tehalaa, Nocoahalij, Zeith en Lebalehoe, als zijnde de naaste aan en rondom Wawanij gelegene dorpen, hebben doenmaals het grootste verlies gevoelt.

Aⁿ 1643 Insegelijks wiert den Commandeur Frans Leendertsz. Valk met agt Compagnien zoldaeten, 150. Mattrosen en 200 Swarte in de Nagel bosschen van Mamala en Capaha gezonden dewelke nog dagelijks toevvoer aan die van Wawanij deden alwaar men

Nagelbosch in twee dagen alle de schoonste Nagel- en Clappusbomen tussschen Capaha en Hitoelamma staande, bedorven heeft evenals of d' Comp^e deze Cust geheel en al abandoneren wilde. Maer dit mis verstant regeerde al van doen af in de herssenen van

verkeerde onze bevel hebbbers, dat men in 7. of 8. Jaeren wederom vrugtbare Nagelboomen konde winnen, dewelke meijninge namaals d' E. Compagnie in haren Nagel handel dikwils veragting gebaart heeft. opinie om-
tient de Na-
gulboomen.

Die van Negrij Lima ziende hare dorpen nu zo ellendig bedorven en geen kans was om die magtige armade tegen te staan, hebben niet alleen voor de tweede maal erustig om den vrede versogt, maar verklaarden ook dat Kackialij insgelijks gezint was af te komen en den admiraal de voeten te kussen als er maar eenige ostagiers aan landt wierden gegeven. Den admiraal dit niet reputabel voor zoo een aanzienlijke armade agtende, heeftse ongetroost laten vertrekken, 't welk ook het best was, want bij die Liedien alle pacificatien onnut waren, zoose niet te voren eenig scherp gevoelen hebben gehad.

Den Laesten April quam den admiraal ter rheede voor Wawani en liet de Maccassaren voor de laatste maal insinueren datze onbeschadigt vertrekken zouden mogen indiense wilden, mits dat haare Nagelen voor den gesetten prijs aan de onze zouden overleveren. Dog hij bequam geen finaal bescheit, vermits haar opperhoofd wegens quetsuuren absent was en zig op den berg onthielt: dies liet den admiraal het Canon lustig op hare werken spelen en met de mortier granaten daar in werpen, waardoor hare Paggers schaloos geraakten en een baerse kregen, wes geresolveert wierden d. 2. Majj daar op te stormen. Men verdeelden de geheele krijgsmagt in 3. Esquaders, waar van d' eerste zoude bestaan uijt 3. Comp^e zoldaeten, 89. Mattroossen om handgranaaten, parrangs en beilen te dragen en 300. Inlanders uit 't Casteels Corre Corren. Deze zouden door den Commandeur Valk op het wester bolwerk aangevoert werden. De 2de Esquadre onder den Capitain Jan Outgersen met een gelijk getal van zoldaten en mattroossen met 200. Inlanders uijt de Uliassersche en andere Corre Corren.

Storm op
Wawani-
strand van-
tigheit

A° 1643.

Deze zouden aanvallen, op het oost bolwerk; d. 3de Esquadre uijt even zoo veel zoldaten en mattroosen gemaakt, nevens het volk van de beide quimelahas Loehoe en Madjira, die deze belegering perzoonlijk bijwoonden, zoude door de beide Heeren, den admiraal en den Gouverneur zelfs aangevoert werden, regt op de lange Gordijn tusschen beide de Bolwerken, als d' andere Parthijen in actie zouden zijn. Daar lag een heuveltje agter het oost bolwerk waar op men van boven in des vijands werken konde spelen, 't welk den Lieutenant Jacob Verheijden op zijn eigen presentatie met een Comp^e vuur roers de volgende nacht gelukkig innam en daar post vatte om dat het met een borstweringe omgeven was.

Met het limieren van den dag zijnde d. 3. Maj gaf Verheijden van boven vuur in des vijands werken, hij meende eerstelijk daar op in te vallen, dog de Maccassaeren vielen uijt en drevense dapper te rug dringende voorts op het bergsken en wilden d' onze daar af hebben, dies den admiraal spoedig aan Verheijden te hulp zond die gelukkig boven geraakten. Ondertusschen wiert den aanval gemaakt op het westbolwerk, om het welke te beschermen de Maccasaren van den Heuvel af en daer na toeliepen, geduurende welke actie het Canon van de schepen ende vuurmortieren zonder ophouden op hare werken speelden, zoo dat de geheele baeij in rook en damp stond, onder welkers faveur d' onze al lustig aandrongen. De Maccassaeren verweerden haar zoldaten, meest met schiet geweer, niet tegenstaande een soo kleen hoopken waren, want deze natie gewent is desperaat te vegten, dog ziende datse aan alle kanten benauwt wierden, en wegens de grootheit van hare werken, daarin zij al haar vaartuig gebragt hadden, niet over al konden waarnemen, lieten de moet zinken en verlieten hare vastigheit, naar 't verlies van vele doden en gekwetste, soo dat d' onze nog voor dien middag meester wierden van Wawauis gefortificeerden strant met al de Maccassaersche vaar-

dewelke
d' onze ver-
overen

tuigen, geschut en Nagelen. Naar de middag gingen beide Heeren aan lant, om de Maccassaersche vastigheit te bezigtigen, bevindende de borstweringe zoo dik en masief, zoo wel met voethangels en Pegge peggen verwart, datse onwijnbaar waren weshalven ook het schieten van de schepen weijnig kragt daar op gedaan. De vijanden waren geretireert op een ander heuveltje agter het west bolwerk, waar van daarse de

A° 1643. onze met schieten quelden, dies eenige Compagnien daar na toegezonden wierden, dewelke aannaderende hebben de vijanden de vlugt genomen agter latende vele huïsen vol Nagelen, dieze zelf in brand steeken. De beïjde heuveltjes wierden met vier Compagnien bezet en de rest van 't volk ging tegen den avont weder aanboort, naar datze des vijands vaartuijgen geraseert en met de steenen van de borstweringen de loopgraeven gevult hadden.

Den 4de Maj zijnde schoon en lieflijk weer wierden alle de Compagnien tegens het Boetonsche fort aangevoert, gelegen aan het opgaan van den berg, daar in Kiaij Tsjilli Boeton commandeerde, 't welk d'onze zonder tegenstand inkregen, vermits de vijanden de wijk namen en pakhuijsen vol Nagelen dieze zelfs in den brand staeken, op dat d'onze geen nut daar van zouden krijgen. Dit zo gelukkig gesuccedeert zijnde, avanceerden d'onze al verder den berg op, alwaarse nog verscheide pakhuijsen en dikke borstweringen bevonden, die de vijanden verlieten en mede in brand staken.

Des naarmiddags begonden d'onze aan de steijlte te komen, alwaar den vijant in 't hangen van 't gebergte een vaste batterij hadde, verzien met 3. stukken en 3. grote bassen beginnende alhier de eerste restitentie te bieden want zij losten straks haar geschut dat langs den weg stond, waar door een parthij van de onze sneuvelden en gequest raakten, om datse wat onvoorzigtig daar op aauliepen. Daar en tegen smeten d'onze zoo veel granaten daar in, datze dezelve met het geschut en schone Nagel pakhuijzen voor de onze moeste laten. Dog de Nagelen haddenze alvorens mede in brand gestoken, om datze ons niets te baat zouden komen. Deze Batterije nu veroverd zijnde, vermeenden d'onze dat de vijanden nieuwers meer restitentie zouden derven bieden, smeten dierhalven deze batterij om ver. en wilden de stukken naar boort brengen, 't welk evenwel door 't dralen van d'onze dien dag niet geschiede, en het was veel beter geweest, dat men die batterij had ingehouden om zoo veel nader aan den vijant, zoo souden misschien de onze het volgende verlies niet gehad hebben. Maar den admiraal hopende dat hij met diergelijke ligtigheit de resteerende fortten veroveren zoude, zond haar slegs eenige Compagnien, om Kackialhs fort te vermeesteren.

A° 1643. Dewelke dan een langen en moeilijken weg opgemarcheert en genoegsaem zijnde, quamen aan de hoogste stijlte, daar Kackialijs hoofd vastigheid lag, wel ter degen met paggers en steene muuren versien. De onze wierpen lustig granaten daar in, maar de vijanden wel wetende, dat d'onze door het lang marcheren moede en wel afgemat waren, ook geen assistentie van onse swarten te verwagten hadden, deden een

d'onze voor
Wawanij af-
geslagen. uijtval, en dreven d'onze den berg af, 't welk vrij wat confuselijk toeging, zoo dat de onze eerse aanstrand quaemen al agt dooden en 43. gequesten hadden, waar mede de vreugde en loff over de vorigen daagse victorie schielijk verdween, en daer en tegen der vijanden hoogmoet op het nieuw gesterkt wiert.

Den Admiraal heeft op Kackialijs fortresse voor datmaal niets verders durven attenteren, maar hebbende doen slegten alle veroverde werken, vertrok met Demmer naar 't Casteel, latende het gezag over de resteerende armade op HitoeEes Cust gebleven aan den Commandeur Valk. Die van Negrij Lima en Mamala volherden in haar versoeck om den vrede, maar wierden al wederom uijtgesteld, tot datze preuve op den vijant zouden gedaan hebben.

Een zeker Maccassaer kort na deze verovering bij de onze komende overlopen. berigte dat in het bestormen van Wawanij de Macassaeren alleen hadden moeten de spits afbeiten, zonder dat eenige Boetonder off HitoeEes daar bij was geweest. Zij hadden wel 30. dooden en 50. gequeste gekregen. en onder de dooden Moralo Morgano, die 't gezag over haarlieden hadde gevoert.

Jtem den Capitain Mangikoero, aanlijder van 't verraad op Combello. Onder de HitoeEsen was Pattij Wani in zijn been zeer gekwest, en den Jman Ridjah in 't gesigt gekapt, alle hare Nagelen, Rijst en andere victualie was verbrant, zoo datze in de uijterste miserie gebragt zijnde, alleenlijk van wortelen en bladeren der Boomen leefden, en dierhalven gedwongen zouden zijn, eerstdaags met geheele troepen over te komen, zoose niet van honger sterven wilden, gelijk ook haare hoofden en orangkaijen van de kleene negorijen tot den vrede wel genegen waren. Behalve den hartneckigen Kackialij, die het alleen tegen hielt, hebbende met hoge Eeden gesworen, de Nederlanders noijt meer onder de oogen te komen.

A° 1643.

CAPUT 23.

SUMMARIUM.

Madjira wert verklaart tot den 8ste Stadhouder en Djouw Loehoe in apprehensie gesteld. Amblauwers ten onregten door die van Roemaite onderdrukt. Negrij Lima, Seijth etc. met d' onse bevredigt.

Djouw Loehoes familie opgebracht. Wawanisse gesanten verzoeken om den vrede, maar werden troosteloos afgeslagen. Alang Lilleboij etc., met d' onse bevreedigt. Voor de 3de maal houte vastigheid op Zeith gelegd. HitoeEse Negrijen uijt het gebergte op strand getrocken. Wawanise gezanten werden tot waanhoop gebracht. Kackialij poogt van 't Land te vlugten, word van een Spangiaart vermoort, en sijn hoogst vastigheid op Wawanij van d' onse vermeestert en verbrand. Commissie van Ternatens Konink aan d' Ambonsche Gouverneurs. Madjira g' authoriseert tot den 7de stadhouder van Loehoe. Dermahu en Pattij Leka onthalt. An° Caan verzeijlt na Batavia. De vier hoofden en Capiteinschap van Hitoe werden afgeschafft. Reduijt op Amblau gelegd. Taloe kabessij neemt de vlugtelingen van Wawanij aan. Kiaij Tsjilli Laxamana sterft van ongemak. Loehos Negrij wert op Gammasongij verlegt. Toloe kabessij separeert hem op nieuw van de onse. Ongemene visite van d' Heer Gouverneur Demmer over het geheele Lant. Sirrisorrij word op strand gelegd. Tehelia en Lowadijn van Combello werden gevangen opgebracht. Apostaat, uijt d' Oelassers gehangen, Makubessij met eenige andere gestrafft.

Naar 't bestormen en veroveren van Wawanijs strandt, heeft den admiraal Caan op den 14. Maj A° 1643 aan 't Casteel alle de orangkaijen laten beroepen, zoo 's Comp. als Coninks onderdaenen niet alleen om de quaede gerugten te dempen, dat de onse voor Wawanij zo veel volk zoude verloren hebben, maar ook om hun Lieden een secreten brief van den Konink voor te lezen dewelke behelsde dat quimelaha Loehoe volgens

A° 1643. zijn gepleegde ontrouw van zijne Stadhouderschap afgezet, den
 Madjira jongen Madjira in deszelfs plaats voorgesteld zoude worden,
 wert voor en dat zijlieden nevens den admiraal naar Ternaten zouden
 stadhouder komen, om den nieuwen Quimelaha te zien authoriseren. Ge-
 verklaart en volgelijk wiert naar 't scheiden van de vergaderinge Djouw
 djouw Loe- volgelijk wiert naar 't scheiden van de vergaderinge Djouw
 hoe in ap- Loe hoe met zijn stiefbroeder Pattijwanij off Ackijwanij in
 prehensie apprehensie gesteld en den jongen Madjira tot 't aanstaande
 gestelt. bedieninge geluk gewenscht en vermaant dat hij zijn vaders

Amblau-
 wers ten on-
 regte door die
 van Roe-
 maite onder-
 drukt.

Sabadijns voetstappen zoude naarvolgen onder dewelken deze
 Landen in goede vrede en rust gebloeijt hadden, ook dat hij
 als nu 't gezag voerende, des koninks verdere wille moste
 helpen in 't werk stellen met het opsoeken en in onze handen
 te leveren Djouw Loehos geheele familie en goederen als
 mede die van den gexcuteerden Mardessa om gezamentlijk
 naar den konink in Ternaten te zenden. De orangkaijen be-
 hoefden met geen Corre Corren naar Ternate, maar met den
 admiraal op het schip gaan. Zoo wierde bij die gelegenheit
 Codjalij ook aangehouden, om dat zijn vader (de Sengadja
 van Roemaite) het eijlant Amblauw met geweld onder sig
 hadde getrocken, dewelke nogtans door den konink Hamsa
 voor vrije Luijden waren erkent, en een bijzonder Sengadja
 ontfangen hadden.

Den 19. Maj heeft Toeloekabessij eenen van zijne broeders
 nevens d'orangkaijen van Mamala, en die van de twee Hitoe-
 lamsche Campongs Tomoe en Hoenut aan 't Casteel bij den
 admiraal gezonden om den vrede te verzoeken, dewelke in 't
 kort geantwoort wierde, dat in die zaak niet zoude gehandelt
 worden, off Toloe kabessij als zijnde den principaalsten aanleider
 moste perzoonlijk prezent zijn.

Negrij Lima
 met d'onze
 bevreedigt.

Maar die van Negrij Lima als hebbende de vijandschap
 tegen Kackialij begonnen, wierden op haar iteratief verzoek
 eindelijk aangenomen onder de generale Conditie datse haar
 zoo wel naar d'oude, als nieuw gerenoveerde Contracten zouden
 gedragen, de Nagulen alleen aan ons leveren, en voor vij-
 anden houden die met ons vijanden waren en met hare Corre
 Corren in de jaarlijkse Hongij verscheinen, het welk dan bij
 de mooren met het sweeren op den alkoran, en bij de heidenen
 met drinken van Mattacauw bevestigd wiert.

Hier op zijn den 25. dito gevolgt die van 't Gespanschap

Aⁿ 1643 Ala als Seijt, Hatoena &c. dewelke Kackialijs verdruckinge
 alsmede mede moede zijnde, off eigenlijk aan een goed succes van
 Seijt. Hatoe- zijne zaake despererende vergiffenisse van haren afval quamen
 na etc. bidden, zeggende alleenlijk door geweld van Kackialij daar
 toe gedwongen te zijn.

Den Admiraal wilde deze gelegenheit waarnemen om
 Kackialij van zijnen aanhang, hoelangs hoe meer te beroven,
 heeft se strax in genaden aangenomen, op voorn. conditie.

Hier op dagte Toloe kabessij voor hem tijt te zijn niet langer
 te wagen, quam dierhalven perzoonlijk aan 't Casteel, met
 een lange Excuus van zijnen afval, waar toe hij zeijde meest
 door 't gemeene volk gedwongen te zijn, waar tegen hij be-
 loofde zig voortaan zo veel getrouwer te zullen dragen, hij
 wilde ook (zoo den admiraal hem toestond) nog eens na Kac-
 kialij gaan, en tragten denzelve tot den vrede te bewegen,
 en als hij dan immers bij zijn hartneckigheid wilde verblijven,
 zoo zoude hij hem ten minsten eenige dorpen doen afvallen,
 dewelke hem al toezegging gedaan hadden, zoo dra hij met
 goede antwoord van 't Casteel zoude wedergekeert zijn. Den
 Admiraal thoonde dat hij sig aan haar beide niet veel gelegen
 liet zijn, en genoegzaam overwonnen hielt, stond egter toe
 dat hij eens mogte henen gaan en sien Kackialij tot afkomen
 te bewegen, denwelke de deure der genade nog zoude open-
 staan, indien hij met behoorlijke vernederinge wilde verschijnen,
 waar mede Toloe kabessij wel gemoet vertrok.

Toloe ka-
 bessij wort
 weder niet
 d'Comp. be-
 vreedigt.

Den 3. Junij werden aan 't Casteel met een opgebragt des
 quimelahas moeder, zuster, vrouw en dogter, nevens de
 vrouw van den gedetineerden Ackijwani met een partij slaven
 en slavinnen en derzelve goederen door quimelaha Madjira
 op Combello opgezogt. De Dogter wierde door de Juff.
 statiglijk ingehaalt omdat ze konink Hamsa voor vijf Jaren
 op Combello leggende tot zijn bijzit gemaakt en last gegeven
 hadde, dat men haar na Ternaten zoude zenden, maar de
 andere stoet van vrouwens wierden in 't Casteel gevangen
 gebragt.

Konink
 Hamsa ver-
 wijst djouw
 Loehoe zijn
 moeder, zijn
 suster en half
 broer ter
 dood.

Aangezien dan (gelijk gezegt) den konink van Ternaten in
 zijn jongste missive aan den Heer admiraal Anthonij Caan en
 den Gouverneur Gerrit Demmer ernstlijk verzogt en begeert
 hadde, dat den quimelaha Loehoe zijne moeder (Djoubaij)

A° 1643. zijne suster Fatima, en zijn half broeder Ackijwanij zijnde de principaalste oorzaken en aanheuren van zoo veel troubel en lankdurige oorlogen, en bloedstorting en met d'eerste occasie bij de kop gevat, en off na Batavia gezonden off liever alhier gedood zouden worden, zonder dezelve ooit in Ternaten te brengen. Item dat den Hamba radja Birahi dewelke veel schelmstukken en onlusten op Boero en Amblauw aangerigt hadde, op dezelfde maniere zoude gedepecheert werden. Zoo zijn deselve vier perzonen volgens koninks bevel den 16. Junij ter dood verwesen en daags daar aan voor de Poort op 's Casteels pleijn opentlijk onthalt, en de Lighaamen na datse 3. uren lang, ten toon gelegen hadde, door Sopi aan den rodenberg begraven, welkers graff hedendaags, vermits het dicht op strand was, van de Zee geheel en al weggespoelt is: wordende Ackiwani boven zijn oude reden nog op 't nieuwe (door de orangkaijen van Laäla en Lockij voor wijnige dagen hier aangekomen) beschuldigt, naar de gemaakte vrede haarlieden verboden te hebben op den strand te komen wonen, maar belast in 't gebergte te blijven, en datze na niemant hadde te luijsteren, als naar hem, haar toezendende een colowaij met een musquets-kogel, en wat kruijt en lont, zijnde te zeggen, bij aldiense zijn bevel niet naquaemen, datze zulke wapenen zoude proeven, waar uijt men klaarlijk konde afnemen dat deze gasten de gemaakte vrede tot tijdwinning hebben willen gebruiken, om beter gelegendheit tot meerder wraak uijt te vinden.

Wawamisse Tolোকabessij als gezegt na Wawanij gegaan zijnde, heeft anders niet uijtgeregt dan dat hij den hoekom Tammatella, Pattij Toeban Totohatoe, den jongen Healessij van Caijdetto, nevens 40. jonge kloeke gasten mede d. 24. aan 't Casteel bragte, verzoekende vergiffenisse van hare begaene fouten en om de vrede smeekende, dewelke met korte woorden wierd g'antwoort, dat zonder Kackialijs perzoneele verscheijn niets zoude gehandelt werden off zij mosten rezolveren Kackialij en de Maccassaren zelfs dood te slaan off in onze handen te leveren, waar toe se veel swarigheid scheen te maken, en naar vier dagen raadslagens onder malkanderen kondese tot geen andere resolutie als datse Kackialij zouden verlaeten en met haar Negrijen op strand komen wonen. Maar voor de

A^o 1643. Maccassaeren verzogtense vrij vertrek om datse sustineerden dat het Landt niet konde bevreedigt werden zoo lange die daar op woonden gelijk ook te voren die van Zeijt om hetselve verzogt hadden, 't welk hun geweigert wiert, dewijl zulks de Maccassaren te voren dikwils aangepresenteert, en van dezelve veragt was, waar doorse hun dit pardon onwaardig gemaakt hadden.

d'onze maaken eenen aanslag op Kackialijs werken dog worden gestuit

Ondertusschen dat deze Lieden aan 't Casteel waren maakte de Commandeur Valk ende Majoor Bontamps in 't Leger den 27. Junij eenen aanslag op Kackialijs werken, vermeijnende dezelve bij nacht te overrompelen, maar den berg op marchieerende en voor de batterij komende, dieze in de vorige maant vermeestert hadden, wierdenze gestuit en daar raakten een blinden alarm onder ons volk, zelfs datze confuselijk afgetrokken, tot kleene eere van de aanvoerders, en groote van de mooren, dat mense onder de vredehandelinghe heeft over-

Wawanisse gezanten werden troosteloos afgeweesen.

vallen. De Wawanisse gezanten dan vertrocken mistroostig van het Casteel zijnde door de voorn. actie en des admiraals harde aanspraak op 't nieuw van d'onze weder afkerig geworden. Dog die van Seijt hebben d'onze aangewezen omtrent Lebahoe twee nieuwe vaartuijgen, waar mede Kackialij vermeende te vlugten, die van d'onze geruineert wierden. Als mede nog 3. andere vaartuijgen, die de Maccassaren in de revier van Lebahoe meenden op te timmeren, om daar mede te vlugten. En d'onze namen met eenen depossessie van Lebahas Negrij in 't gebergte gelegen, op dat de vijanden daar in niet wederom zouden nestelen. De Alangers bij den admiraal geen pardon konnende verkrijgen dan met het verthonen van feijtelijkheit op den vijand en ziende dat haar hope op Kackialijs magt nu gantsch uijt was, mosten uijt de nood een deugt maaken en haar beste maats aantasten; weshalven zij van elff Maccassaren die in haare bosschen quamen zagoe pockelen, vijf daer van onder de voet geschoten ende de hoofden afgekapt hebben, die zij nevens nog twee gevangen en op den 18. Junij voor den admiraal bragten, nogmaels ernstig om pardon verzoekende en om den vrede smeekende, als mede voor Lillebooi, Wackasieuw en Assaloeloe. Den admiraal sprakse hard aan, datze te samen doodweerdige menschen waren, dewijlze zoo ligtveerdig het Christendom verworpen, het morendom hadden

A. 1643. aangenomen en zoo dikwils mijneedig geworden waren. Dog Alang en vermits de 2. Gevangenen van geen vaartuijgen op Alang Lillebooi dra en Lillebooi wisten te zeggen, hebbense eindelijk van den voor d' 3de admiraal pardon verworven onder conditie datse hare sterkten maal met in 't gebergte verlaeten en wederom op strand zouden komen d'onze be- wonen, al haar grof geschut in onze handen leveren en den vreedigt. vijand allen mooglijken afbreuk doen. Dogh hoeze deze nieuw gemaakte vrede naderhant wederom geschend en zoo lang gewoelt hebben, tot dat de principaalste van hun Lied en over de klinge gesprongen zijn, zal hier na gezegt worden.

Waar mede den admiraal oordeelde het Land van Hitoe nu zoo veel als gewonnen te zijn, en dat de resteerenden kleene hoop off door den honger geconsumeert off door den Gouverneur met een kleene magt zoude kunnen ondergebragt worden, heeft sig tot zijn vertrek naar Ternaten veerdig gemaakt, den admi- werwaards hij den 5. Julij met het schip Fredrik Hendrik en raal Caan nog andere seven scheepen in geselschap van Madjira en de vertrekt na Hoeamohelze orangkaijen, behalven pattij Combello, die sig Ternaten met op 't nieuw vlugtig stelde, verzeijld is. Den Gouverneur Madjira en Demmer gaf hem het uijtgeleij tot naar Combello, van waar d'Loehoenese na de Cust van Hitoe wederkerende wierd goedgevonden met orangkaijen. bewilliging van 't Land volk op de hoek van Zeijt een houte vas- houte vastigheid te leggen, alwaar die van 't gespanschap tigheit op Ulileala bij malkanderen zouden komen woenen; gelijk mede Zeijt gelegd. de vijf Negorijen van 't Uli-nau, Binau. Die van Assaloeloe, Wackasieuw. Alang en Lillebooi werden door gem. Heer HitoeEse Demmer doenmaals mede g' ordonneert haare Negorijen in Negorijen 't gebergte te verlaten en op de strand komen woenen ter werden uit plaatze daarse hedendaags nog gevonden worden. Op Hila het gebergte wezende, vernieuwden de wawanisse gezanten nogmaals haar op strand ge- verzoek aan den gouverneur om pardon te verwerven voor trocken. haar en Kackialij met de Maccassaren 't eenemaal wilden uijt- geslooten hebben en zijlieden selfs de handen aan haar niet wilden leggen mostense voor de 2de en 3de maal troosteloos Wawanisse vertrekken. Zij lieden dat tot wanhoop gebragt zijnde, rezol- gezanten veerden met een nieuwe Couragie het uijterste te wagen, worden tot zodanig dat het spel van doen aff op 't nieuw wederom aan- wanhoop ge- bring, dat de onse haddense de ooren aan deze lieden willen bragt. leenen ander zints genoegsaam gewonnen hadden. Tamatelea

Aⁿ 1643. maakte zig klaar met een nieuw vaartuijg dat hij van Mamala
 Tamatela hadde doen brengen van 't Land te vlugten, maar is schielijk
 overleden in de bogt van Senalo komen te overlijden. Den stouten en
 valianten hitoeEsen Capⁿ Pattijwanij aan Wawanis behoudenisse
 mistrouwende om dat het te verre van strand gelegen en van
 alle toevoer versteken was, begaf zig met zijn aanhang naar
 Capaha, werwaards hij met eenen den oorlogs brand overvoerde.
 Kackialij zelfs had geen moet meer, Wawanij langer te be-
 houden weshalven hij een gautsch desperaat werk voornam,
 want hij perzoonlijk met een eenige Spangiaard, (zijnde van
 de onze overgelopen) vergeselschap, onder duisent periculen
 zig agter Hila en Hitoelamma om, door ongebaande wegen
 en wildernissen naar Capaha begaf, in een onbekende gedaante
 in 't bosch zig ophoudende met de orangkaijen raadslagende
 hoe hij best van 't Land geraeken. De orangkaijen bezogten
 en verzorgden hem met toezegginge dat die van Lian een
 nieuw vaartuijg zouden klaar maken en met kost en scheppers
 Kackialij verzien, waar mede hij na Maccasser zoude vaaren om Portu-
 geesen, Spanjaarden en Engelsche tot zijn adsistentie te be-
 wegen & c, dog alzo dit opmaken zijn tijd moste hebben, wierd
 hij ondertusschen met een orembaaij hijmelijk bij nacht weder
 op den strand van Teala gebragt van waar hij zig den berg
 op en in zijn nest repte. Maar den Spangiaard ziende dat het
 met Kackialij haperen wilde, nam voor hem te verlaeten en
 weder tot d' onze over te lopen, op hoop van door 't een off
 ander kloek stuk te bedrijven, bij d' onze pardon te verwerven.
 Den Gouverneur sustineerde, dat men in deze gelegenheit
 wel mogte toestaan dat den eenen schelm door den anderen
 gestraft wierde, hield hem voor dat hij een doodwaardigh
 mensch zijnde, nu geen beter middel hadde om pardon
 te verdienen, als dat hij onzen geslagen vijand om hals
 bragt, waar voor hij hem boven zijn pardon nog 200. Rd^a
 beloofde: 'T welk hij strax gewillig aannam, zeggende daar
 vernaders toe goede gelegentheijde te hebben wegens zijn vrijen uijt en
 stuk van Francisco de ToijraSpanz- ingang. Hij wiert dan den 16. Augustus wederom op Wawanis
 jaard. strand gezet, en quam nog dien nacht in Kackialis fort,
 makende haarnieden wijs, dat hij dus lange in 't bosch ge-
 dwaalt hadde. Hij had al te voren een gat gemaakt door de
 muuren van Kackialijs slaapkamer onder den dorpel, daar hij
 dan van buijten inkroop en vindende Kackialij slapen, heeft

A^o 1613. hem met zijn eigen kris zoodanig geponjardeert dat hij mors
 Kackialij dood bleef, niet te min een kleen gerugt makende waar door
 door Fran- vrouw, kinders en verdere huisgezin wacker wierden en allarm
 cisco de Toij- maakten. Francisco Detojira (zo hiet den gast) packte zig met
 ra Spanjaard 'er gaenwigheit door 't selfde gat, en onbekende paden weg,
 vermoort. mede nemende Kackialijs pardisaantje, zilver pienang bek,
 een bagge van zijn tulband met een goude ring van zijn
 vinger gesneden: waarmede hij d. 17. Augustus vroeg weder
 op den strand quam. wordende van Kackialijs wagt zoo dicht
 op de hielen vervolgt, dat hij ter naauwer noot van de onze
 admiraal gebergt wierdt. Ondertusschen was den admiraal Caan met
 komt weer in Madjira (dewelke in Ternaten. tot Stadhouder voorgesteld was)
 Ambon. nijt Ternaten wederom in deze quartieren verscheenen: Be-
 vindende zig beide Heren op Hila, wanneer haar de aange-
 name tijdinge van Kackialijs dood toegebracht wierd, en hebben
 strax goedgevonde op het aanraden van Francisco de Toijra
 de prezente kleene magt te samen te roepen, om Kackialijs
 hoofd vastigheit op Wawanis hoogte aan te tasten dewijl de
 vijanden bujten twijffel verslagen, ook straks naar Kackialijs
 dood de principaalste officieren afgekomen waren op Zeijt om
 den Gouverneur te spreken. Men bragt dan een troep van
 230. soldaten zoo nederlandsche als inlandsche bij malkander
 dewelke met een vuurwerker en eenige matroosen versterkt
 onder het beleid van den Commandeur Rijnard Wijbrandsz en
 den vaandrig Gijsbert Moerlaeg den 21. Augustus snagts den
 berg op marchieerden en quamen tegens den dag voor Kac-
 kialijs hoofdvastigheit en de vijanden onvoorziens op 't Lijff:
 dewelke anders niet dan twee bassen op de onse losten en
 voorts fel met spatten schoten. Dog de onze drongen onbe-
 schroomd en met goede ordre daar op in zoo dat ze naar een
 hooftvastig- uur vegtens meester wierden van de wijd beroemde fortresse,
 heit op Wa- vindende daar in een partij uijtgehongerde gasten, die ze
 wanij door de voorts dood sloegen, de rest sprongen hier en daar, de stejltte
 onze ver- af en verstrooijden hun in 't wilde bos. daar er nog veel van
 meestert en af en verstrooijden hun in 't wilde bos. daar er nog veel van
 verbrandt. honger en ongemak omgekomen zijn. Daar binnen vondense
 vier ijzere stucken. zes bassen, waar van se het eene lieten
 springen. de rest vernagelden en de stijlte afsmeten, voorts
 een goeden buijt van goud- en silver-werk, kostelijke kleeden,
 kisten, koffers, gongen & ca waar mede zij (alles van te voren
 in brand gestoken hebbende) tegens den middag weder af-

A° 1643

quamen, wordende een buijt aan 't volk geschonken. En beide de Heeren niet nodig agtende met het vervolgen van den vijand langen tijd toe te brengen, denkende datse van zelfs in onze handen zoude moeten komen, en dierhalven met deze victoria haar latende vernoegen, spoeijden haar naer 't Casteel, alwaarse over Hitoelammas weg den 23. aanquamen. Den 5. en 6. fbr. heeft den admiraal nog een groote vergadering aan 't Casteel laten beleggen, waar inne ten eerste voorge-

Commissie
van Ternaten
koning aan
d'Ambonse
gouverneur.

lezen wierden de Commissie en volmagt door koning Hamsa gegeven aan den admiraal Anthonij Caan en de volgende Gouverneurs in Amboina om uijt koninks naam over zijne Landen in Amboina te regeeren, regt en Justitie te doen, de rebellen zonder aanzien van perzonen met de dood te straffen, en alles te verrigten 't geene tot welstand van d'E. Comp. en gemeene rust zouden nodig vinden. Zoo werd ook voorgelezen

Madjira
g'authori-
seert tot 7^{de}
Stadhouder.

de acte van Madjiras authorisatie tot den zevenden Stadhouder van Loehoe of den agtsten in ordre, waar mede hem nogmaals geluk gewenscht met een groote goude ketting en drie Canon schooten vereerd wierd. In deze vergadering drongen hun ook in de drie Leijtimorsche radjas met Tanhitoemessing en den jongen Helessij en de verdere gezanten van dat vlij, die op genade en ongenade waren afgekomen, om den vrede voor haarlieden te verzoeken, maar wierden afgewezen tot datze de principaalste orangkaijen nevens Pattij toeban, Pattijwanij en Redjalij in onze handen zouden leveren, wanneer men zien zoude wat men hun te doen hadde, waar over sij zeer verslaegen raakten, want zij wel wisten, dat de drie laasten daar toe swaarlik te brengen zouden zijn. Tanhitoemessing wierd ook gereprocheerd, dat hij hem met dingen bemoeijde, die hem niet aangingen, immers hij maakte met zijn schraperij de gemeene lieden van Zeijts, Ollij, zoo afkeerig datze volgens zijn gebod niet wilden afkomen en op den strand wonen.

Kipattij
Loehoe jman
van Combello
dra door Ter-
natens ko-
ning ter dood
verwezen

Hier na werd g'openbaart 's koninks twede secreete commissie en bevel, waar bij Kipattij Loehoe, den Kipattij en Jman van Combello Kiaij Tsjilli Laxamana en Liliatoe als rebellen ter dood veroordeelt wierden. Van deze saeten doemaals in 't Casteel g'apprehendeert Dermahoe, zoon van den gevlugten kipattij Combello, nevens Seke broeder van hatib Lanoeroe op Bonoa, twee grote voorveghers van Kackialij,

A• 1643. en die met hun eijge handen verscheide Hollanders om hals gebragt en haren roem daar van gedragen hadden, item Pattij Leka, Kipattij van Loehoe een auteur van de Loehoeneese revolten. Deze 3. wierden bij deze vergaderinge als hooft rebellen tegens haeren konink en oorzakers van veel onschuldig Dermahoe, vergote bloed, ter dood verwezen, en alle 3. den 17. fber. Seke en Pattij op 't Casteels plein onthalt, werdende de lichamen op Leka onthalt. Madjiras verzoek bij 't graf van den onthalsden djouw Loehoe ter aarden bestelt.

Men soude meenen dat na de dood van zoo veel aanlijders en naar 't veroveren van Wawanijs sterkte, zijnde der vijanden uijterste waarburgt geweest, niemant meer het hooft had durven op steken, maar alzoo nog verscheide kloeke voorvegters waren overgebleven, dewelke geen pardon bij de onse konden erlangen, ook den admiraal Caan volgens zijnen haestigen aard onverwagt met d'geheele armade uijt deze provincie naar Batavia verzeijlde, is het qualijk gebluste oorlogsvuur kort daer na wederom in volle brand geraekt, zijnde de vouken van Wawanij na Capaha overgevlogen, alwaar de overgeblevene en zoo dikwils afgewezene vijanden hun op 't nieuw versterkt hebben wordende slegs een kleen zonne schijutje van vrede, en dat voor een zeer korte tijd over Amboina gezien.

Naer 't vertrek van den admiraal dede den Gouverneur Demmer de visite op Hitoe en beriep alle de orangkajen in de nieuwe fortresse van Zeijt bij malkanderen alwaar hij den ouden Helessij (die daar gevangen sat) largeerden en wat beleefder toesprak, hem vermaenende dat hij met zijn volk vrijlijk zoude afkomen, ook heeft hij alle de orangkajen tot Oorien toe nogmaals ernstig belast, datze met hare Negrijen van 't gebergte af en op de aangewezene plaetzen op strand zouden komen wonen, of dat hij genoodsaakt zoude zijn haar daar van te helpen. Item dat vermits haren Capitain Hitoe nu dood was en zijlieden door de Nederlandsche ondergebragt de vier hoofden en waren, verbood hij huu voortaan geen Capⁿ Hitoe of vier het Capitain hoofden meer te maken, maar datse in derzelver plaatze Hitoeschap niemant anders hadden te kennen dan d'E.Comp^e ende haren word afgeschact. Gouverneur. Dit voorstel hebben h. Edelh^s op Batavia ook sodanig geconfirmeert en in 't volgende Jaar absolute ordre

A° 1613. gezonden: de oude vier hoofdige regeringe op 't Landt Hitoe, en het groote gezag van den Capitain Hitoe te eenemaal uijt te roeijen, en op den hals te verbieden geen naam van derzelve gedagtenisse meer te voeren, mitsgaders het Landt Hitoe voortaan niet anders dan door de wapenen gesubjugeerde onderdanen te erkennen. Dat den Capⁿ Hitoe afgeschafft wierd, 't afstellen van d'oude regeering groot de HitoeEsen te-
geens de borst
daar hebben de HitoeEsen niet veel tegen gehad, als zijnde een qualiteit door de Portugeesen haren oude vijanden ingevoerd, maar dat hare fundamenteele regeering bestaande in vier hoofden mede zoude moeten vallen, heeft hun geweldig tegens de borst gestooten, en is wel een van de principaalste oorsaaken waaromse de drie volgende jaren nog soo hartneckig gevogten hebben.

Tanhitoemessing was bij dit verbod niet present, maar op Hitoelamma, alwaar hij de meeste HitoeEsen op een grote maaltijt tracteerde, en waar bij men bemerkte dat 'er groote raadslagingen onderliepen. De onze gisten niet zonder reden, dat hij zogte der HitoeEsen herten te winnen om hem voor Capⁿ Hitoe aan te nemen: dies den Gouverneur zig daar na toe spoede om dat geselschap te verstooten, hem voorhoudende dat sulke grote vergaderingen voor d'E.Comp. te sorglijk en niet buijten suspicie waren. haddense wat van Landzaeken te pitsjarren, dat mostense met den gouverneur aan 't Casteel doen. Hij Tanhitoemessing moste zig niet inbeelden, dat wij een ander Cap. Hitoe of vier hoofden op 't HitoeEse Land zouden dulden, als het welke nu met den swaarde overwonnen en onder de Comp. gebragt was. En dat te meer, dewijl meest alle de vier hoofden doorgaans tegens de Comp. de wapenen gevoert hadden. Tanhitoemessing wilde zig wat verschonen, voorgevende dat hij geen pitsjarring van eenig belang voor hadde, hebbende alleenlijk die van Mamala te gast gehad om haarlieden te bewegen van 't gebergte af en op de strand te komen wonen. Op het aanhoren dat haar oude regeering zoude afgeschafft zijn vraagde hij of hij dan geen meester over 't sijne zoude blijven, (menende daar mede het Uli-Ala op Seijt), daar op hem Demmer antwoorde dat hij op Zeijt komende zoude horen wat dies aangaande voor ordre gegeven was. Hij en Toloekabessij kropten deze onverwagte tijding met een stille geveinsdheit op, en Demmer moste onder-

A° 1643. tusschen de kat de bel aanhangen, te weten de hatelijke veranderinge met autoriteit door te dringen en in 't werk te stellen: want het was zonneklaar dat staande het grote en ongelimiteerde gezag van den Capⁿ Hitoe en de vier hoofden de Comp^e geen vasten grond nog op 't Land Hitoe nog in haren Nagelhandel oijt of oijt bekomen zoude, het welk als een grondregel in Amboinas regeering wel aan te merken is, te meer alzoo de nasaaten dezer vier hoofden van tijd tot tijd gepoogt hebben, dit vierhoofdige monster weder op te regten. Van hier verzeilde den Gouverneur naar Amblauw om reduit op volgens het lang verzoek der Inlanders een steene reduijt op Amblauw ge- den strand van Massavooij af te steken, waar toe alrhede een legt. goede quantiteit steenhout, en kalk bij den werk gebragt was, en heeft diervoegen op ult° 7ber den eersten steen van de reduijt gelegd zijnde in 't vierkant 36. voeten.

den Iman Den Iman Nussanive dewelke zig in 't beginsel van de Nussanive HitoeEse troubelen van Hitoe af en hier onder de Negrij met zijn moo- Nussanive ter woon begeven hadde, wierd g'ordonneert met ren word in zijn volk aan de overzijde in de Laha te wonen, om geen de Laha ge- zijn volk aan de overzijde in de Laha te wonen, om geen plaats. aanstoot aan de Christenen te geven. De vlugtelingen van

Wawanij waren nu meest op Capaha vergadert, alwaarse Toloe- Toloekebessij in zijne bescherming hadde genomen latende de bessij neemt onze aanzeggen, dat hij zulx gedaan hadde omdat hij volgens de vlugtelin- haare wet tot hetzelfde gehouden was. Tanhitoemessing hadde gen van Wa- voor haarlieden gesproken, waar op den Gouverneur ant- wawanij op. woorde dat sijlieden al te veele waarschouwingen ende aan- biedingen van te voren veragt hadde en dierhalven nu geen pardon waardig waren, wildense haar op genade of ongenade overgeven dat mogtense doen, en soo niet mogtense vlugten waarse wilden, zij zouden hare verdiende straffe niet ontgaan.

Van de Maccassaeren waren nog 50. overgebleven onder haar twee hoofden Creijū Djipan en Radja Mengappa, nevens Kiaij Tjilli Boeton, en hielden haar op in 't Sagoubosch agter *Senalo*, dog van onzen hitoeEse zoldaten van daar opge- klopt, marcheerden agter Hitoelamma, om mede naar Capaha te geraken, dog niet zonder verlies van vele doden en ver- smagte, die onze parthijen dagelijks van hun kregen, gelijk kiaij-tjilli mede kiaij Tjilli Laxamana door honger en ongemak in de sterft van on- wilde bosschen omgekomen was. gemak.

A^o 1643. Op d. 18. Sber heeft den Gouverneur met de Corre Corren
 Demmer d'eerste generale visite gedaan na de bevrediging des Lands,
 doet een zoo men 't noemde. Bezigtigde voor eerst met 400. mannen
 sterke visite. de vastigheden van Alang in 't gebergte die hij meest verlaten
 vond behalven eenige hujsen die hij in den brand stak en
 voorts door moeilijke wegen weder af marcheerde. Van daar
 schepte hij voort en vond over al de negorijen volgens zijn
 Lebalehoe ordre afgekomen en op den strand wonen. Op Lebalehoe vond
 en Wausela hij tegens vermoeden de negrijen Lebalehoe en Wausela bij
 komen op malkander op haar eigen strand. Zij verzogten seer instantelijk
 haar eigen datze op de plaats mogten blijven woonen als zijnde de oudste
 strand wo- en vermaarde marktplaats van 't geheele Land daar haar
 nen. voorouders zoo langen tijdt gewoont hadden en bij haar zonder
 groot hertzeer niet zoude kunnen verlaten werden, het welk
 hun toegestaan is. maar daar wierden eenige zoldaten boven
 gezonden, die de beide verlatene Negorijen Lebalehoe en
 Wausela afgebrandt hebben, dog Laijn hebbense niet bezogt
 omdat hetzelfde te verre in 't gebergte lag, die egter belast
 wierden mede af te komen. Voor Wawanij komende nam hij
 voor dien geheelen berg te bezigtigen, weshalven hij met 60.
 of 70. zoldaten nevens eenige officiers en omtrent 700. In-
 landers den berg op marchieerde en quam in Kackialijs ver-
 destrueerde vastigheid, waar van hij nog een goed gedeelte
 vond staan met nog eenige bassen en veel dode geraamten,
 dewelke hij van den berg lieten afsnijten en omwandelde
 voorts dien geheelen berg tot in Kaijetto, Nockohalij en
 Sipel, plaatsen op onwinbare steijlten gelegen, dog alle van
 volk verlaten, die hij nevens Tehalaa 't eenemaal dede af-
 smijten en verbranden. 'Savonds in de scheepsrhede wederom
 afkomende. tot verwondering van een ieder dat hij in eenen
 dagh zulk een moeylijken weg hadde afgelegd daar hem de
 Inlanders selfs niet konden volgen. Van hier stak hij met
 de Hongij over, na Moeamohel, en bevond op Cambello dat
 onze soldaaten den vlugtigen kipattij Tehelia die sig agter
 Houlong in een bosch hujsje ophield, bijkans zouden g'at-
 trapeerd hebben, dog hadden hem in 't vlugten nog gequest.
 De Combelleesen waren hier over seer schuw, om bij d' onse
 af te komen, dog den Gouverneur trok zig deze zaak niet
 harder aan, maar bevorderde zijne visite tot Assahoedij en
 Lissabata en van daar te rugge naar Kelang. Op Assahoedij

A° 1643 wierden die van Hennetello g'ordonneert, datze voortaan met die van Assahoedij zoude scheppen, en op Kelang, dat die van Salatti haeren hogen berg zouden verlaten en na beneden op den strand komen wonen.

Op Manipa wierd aan de Inlanders op haar verzoek toegestaan materialen te vergaderen tot een steene reduijt die men op den strand van Tomilehoe zoude leggen, vermits de houte baricade met de Jaarlijxe reparatie te veel moeite veroorzaakte. Op Combello wierden vier orangkaijen van Eraugs landelijke Negorijen in apprehensie gesteld om datse den vlugtigen Pattij Tehelia verbergden. Op Loehoe wierd een grote vergaderinge belegt van de moorsche orangkaijen, alwaar quimelaha Madjira nogmaals wierd voorgesteld, alsmede de commissie van Ternatens konink aan de Heer Caan en de

Loehoes negorij word op Gannasongij verlegt.

volgende Gouverneurs voorgelezen, daar na wierd de plaats (Gannasongij verkosen, dat men aldaar een nieuwe steene Reduijt zoude setten, gelijk dan op die tijd geheel Loehoe met des quimelahas rezidentie aldaar begonde opgeregt te worden. Het oude dispuijt tusschen Loehoe en Anin wierd wederom zeer hevig gedebatteerd, tot dat den Gouverneur met autoriteit de uitspraak van de zaak dede, namentlijk dat die van Loehoe voortaan de kleene negrijen zoude ongemoeit laten en dat die op haar selven zouden staan. Op de strand van Mamala komende, heeft Demmer de Negrijen oud Mamala en Teleboang perzoonlijk bezigtigt, plaetsen op ontoegankelijke steijlten gelegen en daar op te voren noijt Europeaanen was geweest, hare muuren deed hij afwerpen en heeft hunlieden volgens belast datze op strand zouden komen

Toloekebessij separeert hem op 't nieuw van Tonze.

wonen. Toloekebessij wilde van Capaha niet afkomen, zeggende bevreesd te zijn dat hij de gevlugte orangkaijen geherbergt en in zijne bescherming genomen hadde, om welkens wil Tanhitoemessing over 't geheele land Hitoe een Colecte afgeeijst hadde, om bij den Gouverneur den weg te baanen tot haar pardon. Daar na heeft hij mede bezogt het oude Lian, insgelijks op het hoge en stijle gebergte gelegen en doenmaals eerst van Mamala afgeweken, om dat ze bemerkten dezelve tot nieuwigheden inclineerden, alsmede Waij, welke beide last kreegen op 't strand te komen wonen: gelijke visiten gaf hij aan de moorsche Negrijen op Hatocaha, Ca-

- A° 1643. bouw, Caijlolo en Alacca alsmede op Ihamahoe, met verwonderinge de natuurlijke vastigheit van dien berg aanzien-
de: op wiens vlacke hoogte hij agt volkrijke Negrijen bij malkander
geplaats vond met bijzondere borstweringen van den anderen
onderscheiden, die hij om reden ongebroke liet. Toeaha een
kleene Negorij op een stijle klip gelegen wiert ook op haar
oude plaats gelaten, om datse haer in den laesten oorlog
Sirri Sorrij getrouw en standvastig gedragen hadden, maar Sirri Sorrij
wort op den strand ver- wiert g'ordonneert op den strand te komen wonen bij de
legd. reduijt, dewelke tot daar en toe alleen gestaan hadde. Voorts
Nussalau en de zuijd zijde van Oma bezigtigt hebbende keerde
hij d. 16. 9ber weder aan 't Casteel zijnde op deze visite
zijn geschelschap en suite door het sterk marchieeren zodanig
afgemat, dat hij pas agt mannen meer over hadde die hem
volgen konde; hebbende datmaal zoodanigen visite in den tijdt
van omtrent een maand afgelegd, 't welk hem tot nog toe
van niemant nagedaan is. Ondertusschen waren in 8ber de
beide Maccassarse hoofden, Creijn Djipan en Radja Mangapa
Ongemeen- visite van de ijder met een bijzondere vaartuig van Capaha gevlugt, nemende
Heer Dem- haren wegh regt westwaard aan naar Macasser, zoo dat nog
mer over 't agter bleven de Boetonders met eenige weinige Macassaren
geheele land. hier off daer in de Sagou bosschen verstroijt, waar van de
Creijn Dji- Leijtimorsche parthijen zoo nu en dan eenige koppen opbragten.
pan en radja De gevlugte orangkajen van Wawanij bleven nog op Capaha
Mangappa onder Tolocabassis bescherminge ophouden, dewelke aldaar
keren na Ma- met gewelt aan te tasten, den gouverneur geen magt genoeg
casser. hadde en ook was hij in die opinie, datze door den honger
geperst van selfs zouden moeten afkomen, waar in hij hem
abuseerde, want die Lieden wel wisten datze alreede veroor-
deelt waren. In Xber hebben hun de vier Landelijke negorijen
van Hoelong met den vlugtigen Tehala diep in 't gebergte
beginnen vast te maken, 't welk den Cap. Jacob Verheijden
op Combello vernemende heeft omtrent 60. soldaten bij mal-
kander gerukt en dezelve belegert, ook als hem een klein
succoers van 't Casteel toegezonden wierd is het hem wel
gesuccedeert, dat hij dit te samen gerotte gespuys verstoorde
Tehalia en en den ouden guijt Tehalia alsmede Lawadijn Iman van
Lowadyn van en den ouden guijt Tehalia alsmede Lawadijn Iman van
Combello Combello gevangen en naar 't Casteel opgebracht heeft. Dewelke
worden ge- haar vonnisse volgens koninks ordre al strax zouden ontfangen
vangen opge- hebben, maar men heeftse al willens eenige maanden laeten
bragt.

A^o 1643. zitten, en hope van pardon verthoond om daer door die van Capaha af te locken 't welk egter niet wilde lucken.

Apostaat Den 12. wierd aan 't Casteel en Exemplare Justitie gedaan
 uit de Ulias- over eenen Paul Papoena inwoonder van Tocaha, dewelke
 sers gehan- gehangen wierd omdat hij een dubbelt renegaat, te weten
 gen. tweemaal moors, en 2 maal Christen geworden was, willende
 voor de 3de maal moorsch worden. Mahoebessij den Pattij van
 Mahoebessij SirriSorrij wierd 5. Jaar aan 't Casteel gebannen en in een
 met nog eeni- amende van 100. rd^s gecondemneert om dat hij 11. perzoonen
 ge andere ge- van het ware Christen geloof tot het moorsche getrocken en
 straft. ander verscheide ontrouwigheden en insolentien meer tegen
 d'Ed. Comp. bedreeven hadde. Pattij Loehoe en Pieter Mortane
 beide van SirriSorrij die mede aan 't verhaalde schuldig waren
 wierden in de ketting geklonken en ijder een boete van 50.
 rd^s opgelegd.

CAPUT 24.

SUMMARIUM.

Lehatoe onthalst alsmede Tehalia en Jman Lowadijn. Een Jonk van Ende werd aangehaalt. 1ste togt naar Capaha. Barsche antwoordt van die op Capaha. Oude Regeering van Hitoe door haar Ed^{us} op Batavia verboden. Schanssen voor Capaha en 't selve belegert. Ongehoord aardbeving op Ambou. Baros in genaden aangenomen. Lian bij d'onze verwonnen. Reduijten op Manipa en Loehoe gestigt. Orang-kaijen van Alang en Lillebooi g'executeerd. Conink Hamsa eischt een grote geld boete van zijn onderdaanen. Vlughtige Ternatanen weigeren na Ternaten te komen. Tweede togt na Capaha: aanslag der onze op een bergsken van Capaha dog mislukt. Roemakais benedenste Negrij door d'onze verdestrueert. Latoe en Haloij van de onze overvallen. Cornelis Swager en Pattijwanij blijven in een zeegevegt dood. Camarian door de onze verbrand en Roemakaijs hoge Negorij afgelopen. De vier veroverde Negorije van Ceram en Jhamahoe op 't nieuw met d'onze bevredigt. Caijbobbo neemt het Christendom aan.

Aⁿ 1644

Den Gouverneur Demmer dan wilde de nieuw gemaakte vrede met geen formeele belegering van Capaha verstooen, hopende altijd met soete woorden dezelve te bereiden datze aan 't Casteel zouden komen, behalven dat, had hij geen sufficiente magt daartoe dit Jaar 1644 van Batavia bekomen. Hij vond dierhalven goed de aanwezende schepen tot het kruijssen op de vreemde aankomende handelaars te gebruiken. De 3 bovengem. gevangene orangkaijen bleven nog al aan 't Casteel zitten, om geen nieuwe verwijderinge onder de HitoeEse te veroorsaken en de wantrouwige Hoofden van Capaha af te locken aan dewelke men in Maart 1644 nog een bezendinge dede, maar men bequam een weijgerige antwoord, te weten datze tot geen afkomen verstaen konden, ten ware dat men de oude HitoeEse regeeringe herstelde, weshalven den Gouverneur gedwongen wierde gem. wantrouwigen hoop op Capaha met een belegeringe aan te tasten en tot dien einde aanstaande April de Hongij der Correcorren op te ontbieden. Dog dewijl datmaal nevens de twee Ternataansche gezanten Alonso Cardinosa en Almossarief Kediri voor weinig dagen uit de Moluccos aangekomen aan 't Casteel waren vergadert, den quimelaha Madjira met de Loehoeneese orangkaijen Tanhitoe-messing en vordere HitoeEse orangkaijen heeft Demmer bij deze gelegenheit d'Executie van kipatti Tehalia en den Loehoeneese Jmam Lowadiju voortlaeten gaen om d'andere tot een afschrik te dienen, want deze beide nevens andere hiervoren genoemde, waren door haren konink als principaele autheuren van de lankduurige rebellen ter dood veroordeelt, zijnde den

Lehatoe op quimelaha Leliatoe ult^o 9ber 1643 op Batavia onthalt en Batavia ont- Kij Tsjilli Laxamana, schoonvader van Kackialij als boven halst gezegt door ongemak en ziekte in 't bosch omgekomen. Zoo

Tehalia en zijn dienvolgens d. 24. Maart Tehalia en Kipattij van Combello quipattij ende Lowadiju de Jman van Loehoe wegens haar menigvuldige Combello met rebellige en insonderheit datze over vier maanden een nieuw den Jmam 't zamenrottinge omtrent Hoelong verwekt hadden, ter dood Lowadijont- veroordeelt en in prezenie van voornoemde orangkaijen halst. opentlijk met den swaarde gerigt, mitsgaders derzelve slaven en goederen voor den konink geconfisqueert.

Jonk van Jonk van In deze maant Maart quam op Amblauw aan een Jonk van Ende aang- Ende, groot 8 off 10. Lasten ende met 46. coppen bemant, haalt.

A^r 1644 waar van den stuurman en opperhoofd was een Ternataan, voor lange jaren van zijnen koning verlopen. dewelke nae alle omstandigheden onderkruipers waren, gekomen om Nagelen te handelen en duidelijk na Wawani vraagden. Zij wierden door den Sengadja en sergeant op Amblauw aangehaald en voor 't Casteel gebragt alwaarse voor goede prijs verklaart en al te samen in de ketting geslaegen wierde tot nader ordre van Batavia. Na dat het dan besloten was, Capaha met geweld aan te tasten is den Gouverneur met drie scheepen en 35. eerste togt na Capaha. Correcorren den 13ⁿ April omtrent Capaha voor Telleboang ten anker aangekomen omdat men regt voor Capaha niet ankeren konde als zijnde over al een steijle en ijzere strand met kleene zandpleekjes tusschen de klippen. Over land agter Hitoelamma om wierd den Capⁿ Jacob Verheijden met 210. zoo zoldaaten als Matroosen gezonden, om over de weg van oud Mamala van agteren bij Capaha te komen en een heuvel digt daar bij gelegen in te nemen, uijt welke Laudtogt door gebrek van goede gitsen niets wierdt uijtgeregt. Dies de soldaeten bij Hitoelamma weder afquaemen en in 't leger gebragt wierden. Nu was het ook ondoenlijk Capaha van voren aan te tasten wegens de ontoegankelijke steijlte, hebbende onwinbare maar een smal pad van agteren en nog twee andere van situatie van strand zeer steijl opgaande, wiens toegangen de vijanden te Capaha degen bewaard hadden zoo datse haar ook wijs maekten de Hollanders zouden noijt opkomen of hij mosten vleugels hebben. Men dede mede bezendinge aan Taloe kabessij maar kreeg een barsche barsche antwoord inzonderheit van Pattijwanij te weten dat antwoord van die op er de Hollanders niet aangelegen was oft zijlieden op Capala woonden of niet, want Toloe kabessij vader Samsammoe hadde Capaha voorsz. Negorij met consent van d' heer Philip Lucasz. getimert en die tot nog toe zonder tegenpreken beseten. zij wilden egter met de Comp. zeer geern bevredigen en in allen deelen d'oude contracten gehoorzamen zoo men 't land Hitoe op den ouden voet onder de vier hoofden herstellen wilden, hoewelse nog genoegsame reden hadden de hollanders te mistrouwen, dewijl zij een tijd herwaards als schelmen gehandelt hadden, gevende de lieden de hand en pardon toezeggende, daar na den eenen en anderen aanvatteden en de kop afsloegen, uijt welke insigt zij gerezolveert waren op die hoge klip hare vrijheit te beschermen en liever haar dood te vegten als zig

- A^c 1611. in onze handen over te geven, met welke antwoord Demmer als geslaegen wierd en nu genoegzaam bespeurde, dat met goetheid van haar niets te krijgen was, en dat ze met geweld moeste aangetast worden, het welk in een lanksaeme
- oude Re- belegeringe zoude uijtlopen, want haar oude regeering onder
geering van een capitain Hitoe en de vier Hoofden weder in te voeren
Hitoe door was nu expresselijk verboden door de hooge regeering tot
h. Ed. van Batavia in haar Edelhedens missive van den 10^a December
Batavia ver- 1643 en daar en tegen g'ordonneert dat men de cust van
boden weder in te voeren. Hitoe voortaan niet anders erkennen zoude als door de wapenen
- HitoeEse geconquesteert voor d'E Comp. en desselfs inwoonders zouden
tot absolute op deselfste manier geregeert werden als andere Casteels
onderdanen onderdanen. Men viel dan voor eerst aan het schadelijke raseeren
gemaakt van der Nagulboomen, dewijl zulks aan den Gouverneur door den
d'E. Comp. generaal van Batavia almede aanbevolen was, te weten op
zodanigen plaats daar de Inwoonders in hare rebellie volherden.
- Nagelbo- Men taste die boomen aan, die omtrent en bezuijden Capaha
men omtrent stonden, welke schade egder niet zoo wel die van Capaha als
Capaha gera- die van Mamala raakte, die daar door op 't nieuw van d'ouze
seert. afkerig wierden, zonder welkers opregte aanwijsinghe het nogtans
onmogelijk was Capaha bij te komen: behalven dat alle
oostersche volkeren d'ouze verweten dat wij in plaats van met
mannen met boomen oorloogden. In summa men was met het
oude wangelooft ingenoomen dat d'E Comp. in 7 à 8 jaaren
andere Nagelboomen konde hebben, welck abuijs d'Comp.
namaals in haren Nagulhandel genoegzaam gedrukt heeft. Met
dit werk bragt men 12. dagen toe in 't laast van April wanneer
de Mattroosen die aan dit werk bezig waren met hare schepen
weder naar Batavia mosten retourneren en wiert verders
goedgevonden Capaha te water en te lande te bloccqueeren.
- Capaha be- legert.
- Schanssen Benoorden Telleboans revier wiert een groote schans opgeworpen
voor Capaha. met 2. punten tegens malkander over, en op 't naaste heuveltje
nog een kleender schans waar in 2. lange stucken gelegd
wierden, dewelke op de werken van Capaha schoten, want
deze beide plaatzen een canonschoot van malkanderen laegen.
De noordzijde van Capaha hadde 2. kleene bogtjes dewelke
met ligte jaghten bezet wierden, hoewel het aldaar zeer quaad
leggen was. agter behielden de vijanden evenwel haar deur
open, waar door ze over landt alle toevoer van provisie en
nodigheden kregen 't welk d'ouze qualijk konden uitvinden

A° 1644. om dat die van Mamala zulks niet wilden aanwijzen. Terwijl
 ongehoorde de menschen, alhier tegens malkander woeden heeft God de
 aard-schud- Heer in zijn gramschap de Elementen ook gaande gemaakt
 ding op Am- verwekkende een verschrikkelijk en te voren in deze Provintien
 bon. noijt gehoorde aardbeving 't welk Donderdags op den 12. Maj
 eerst 'smorgens aanquam, dog bijzonder 's avonds omtrent 8.
 uuren met regen, donder en blixem en dat aan en omtrent
 't Casteel wel ten hardsten, schijnende als of Hemel en aarde
 vergaan wilde: continueerende zoo den geheele nacht door, dat
 niemand binnen nog buiten 't Casteel onder eenig dak blijven
 dorste. Binnen 't Casteel waren beide gevels, de zij en alle
 binnen muuren van 's Gouverneurs hujs en allerwegen van
 boven tot beneden, en zommige tot morselen gescheurt. De
 westgevel daar en boven wel 1½ voet uit zijn loot van 't dak
 en zijmuuren afgeweken, en het dak aan die kant wel een
 derde van 't huis lank ter neder gestort en alles gebroken.
 De oostgevel bleef boven nog aan zijn ankers hangen maar
 had in 't midden een grote bogt gezet; uijt de westelijke
 landpunt (Orangien genaemt) was een stuk van 2 à 3 vademen
 breed uitgevallen, de resteerende muuren zodanig gescheurd,
 dat ze niet konden staande blijven om hun geschut te ver-
 dragen. Zoo waren ook gesteld buijten 't Casteel de muuren
 van 't stadhuis, Predikantshujsen en het grote ziekenhujs op
 Hatives strand dat men alle oogenblik een schielijke instorting
 verwagte, gelijk dan ook nog vele muuren en inzonderheid
 de beide gevels van het Gouverneurs hujs in 't Casteel bij
 't tweede aarbeeving ('t welk op den 17. dito wederom zeer
 hard aanquam) ter neder gestort zijn, hebbende voorts het
 landt in agt à thien dagen qualijk stil gestaan. Het aardrijk
 was van 't Chinees tot in mard* quartier over al mistgaders het
 geheele Leijtimorsche gebergte over tot de hoek van Nussanive
 op veele plaatsen gescheurt, dog alles sonder schade van
 menschen. Den Gouverneur was bij den eersten overval nog bij
 Capaha daar 't mede hevig schulde, en de tijding van 's Casteels
 slegten toestand bekomen hebbende, stelde spoedig ordre om
 de begonne werken voor Capaha te voltooijen, leijde in de
 twee nieuwe schanssen 170. zoldaten onder commando van den
 Lieutenant Gisbreght Moerlag en quam den 14. dito op
 Pinxter avond de korte weg over aan 't Casteel, daar hij 't
 ruijm soo desolaat vond, dan het hem geboodschapt was.

A° 1611. Dingsdags den 17. dito als hij doende was om ordre te stellen, dat het vervallene opgeruymt worde, quam als gezegt de tweede verschrickelijke overval waar door de gevels van zijn wooninge en andere zijmuuren omstorte, durvende nog in vier à vijf dagen geen mensch zig onder dak houden. Op Combello en andere buyten plaatzen was dit aardbeving niet zeer hard geweest en heeft nieuwers eenige schade gedaan, te verwonderen zijnde dat de goddelijke goedheit bij dit schriklijk woeden der elementen de menschen zoodaenig bewaart heeft dat er niet meer dan een zoldaat in 't Casteel bij de 2^e instorting dood gebleven is, en een slave kind dat zijn been brak. De vervallene muuren in 't Casteel wierden spoedig wederom opgetrocken maar het grote ziekenhuijs wierd afgebrocken om dat het niet te repareeren was.

Baros worden genaden aangewonnen
 Kort voor de aardbeving den 7 Maj quam den orangkaij Baros bij den gouverneur op Hitoelamma zig op genade en ongenade overgevende om dat hij wegens honger en ongemak niet langer in 't bosch konde harde en wiste sulke soete woorden te geven, dat hij pardon verworf; dog heeft bij zijn Judasaard niet laten kennen maar geduurig met den vijand gecorrespondeert, tot dat hij namaals nog bij den kop gevat wierd. Op den selven dag zijn hij en d' andere HitoeEse orangkaijen met een nieuwen Eed aan d'E. Comp^e verbonden, waar bij voornamentlijk belooft wierdt datze Tolোকabessij met zijn aanhang voor vijanden soude houden. 'twelk, dog niemand van hun allen opregt meenden: Pattijwanij ging ondertusschen heenen en maakte in het Noorder bogtje van Capaha een klip op strand vast. daer in hij een stukje bragt, waar mede hij onze Jagten veel quaads dede, waar tegens d'onze hem weinig schade konden doen, om datze anders niet en raakten als hare klippen. Tolোকabessij wilde ook de afgeweekene lieden weder onder sig brengen om dat hij derzelver zagoubossen niet missen konde. weshalven hij in Maj met een troep volks derwaards ging en dezelve Negorij weder onder sig zelven bragt, maar d'onze maakten een ander troep uijt van 20. Soldaaten, 180. Jnlanders en quaemen van Waij over 't gebergte in Liën daarze Tolোকabessis Guarnisoenen weder uijtsloegen en voorts een houte barrikade en 20. Zoldaaten op Liëns strand leijden om de passagie na Capaha te beletten.

Liën verloor en bij d'onze weer gewonnen

A° 1644. In Julio was de Ronduijt van Amblauw tot op 't dak
 Rondniten voltooijt weshalven Demmer na Manipa ging en stak aldaar
 op Manipa en ook een nieuw Reouijt af bij de Negorij Tomilehoe van 44.
 Loehoe ge-voeten ieder zijde, als mede een op Loehoe op de plaats
 stigt. Gammansongij, dog veel groter van 54. voeten ijder zijde,
 en d'onderste muuren 7. voeten dik, zijnde dit de grootste
 en hegte reduijt van alle die in de Ambonsche quartieren
 zijn, dog heeft het nog wat aangelopen eer sij voltooijt zijn.

Boven hebben wij gezegt dat die van Alang en Lillebooi
 A° 1643 den 18. Junij met d' Comp. voor d' 3de maal be-
 vredigt zijn na datze in 7. Jaaren verscheide maalen gerebelleert
 en telkens wederom verzoent waren. Dog alzo men namaals
 ervaren heeft, datze behalven haar meenigvoudige mijnedig-
 heit, ontrouw en bitter haat tegens het Christendom betoond,
 haar ook met schandelijke moorderijen bezoedelt hadden, zoo
 zijn 9. van de principaalste hoofden van dezelve Negrijen
 namaals bij de kop gevat waar van vijf als Anthonio Pajjs
 pattij, Pedro Sahilait, Bastiaan Huwaij, orangtouas van Alang
 nevens Thomas Hetalihon en Gaspar Telahatoe, orangtouas
 van Alang nevens Thomas Hetalihon en Gaspar Talahatoe,
 orangtouas van Lillebooi ten swaarde veroordeelt zijn, en
 d' andere vier als Johan Roempuin anders Kaijsoekoe en
 Tehoe gen^t Jan Titalessij orangtouas van Lillebooi, Mattheus
 Lateroe en Louis Maccatila dito van Alang mosten d'Exccutie
 aanzien, dewelke geschied is op den 30. Augustus A° 1644.

orangkaijen
 van Alang en
 Lillebooi
 g'executeert.

Des koninks in Ternaten bejide gezanten Alonso Cardinosa
 en Almosarief kediri waren als gezegt in voorleden maart in
 Amboina g'arriveert, weder 't huijs brengende alle de Am-
 bonsche orangkaijen die den koning in voorleden Jaar na
 Ternaten ontboden, na datze voor hem een voetval gedaan
 hadden, van rebellie gepardonneert, en voorts vriendelijk ge-
 tracteert wierden. Evenwel om haar wegeus hare rebellie eenig
 gevoelen te geven, hadde hij van hunlieden afgevordert een
 geldboete van 73000. rd^r waar aan Combello, Bonoa, Eraug,
 en Ulij-anin als de meest schuldigste ieder 10000. rd^r mosten
 opbrengen. Den Sengadja van Bonoa, die van Kelang en
 Caijbobbo ieder 5000, en de rest. zouden d' andere Negrijen
 opbrengen om welke boete in te maanen hij de voorn. gezanten
 Amboina.

Koning
 Hamsa eischt
 een grote
 geldboete
 van zijn ou-
 derdanen in
 Amboina.

A. 1644 afgevaardigt en met volmagt verzien. Den konink liet hem ook nogal voorstaan dat hij over de kust van Hitoe te zeggen hadde, weshalven hij d'orangkaijen van daar met een Corre Corre en die vol geschenken ontbood, om met hunlieden te beraadslagen wie men tot een nieuwe Capitain Hitoe stellen zoude. Zijne commissie te voren aan d' Heer Caan gegeven, gaf hij nu mede over aan d' heer Demmer, dog met die bepaelinge indien iemand van zijn onderdaanen den dood verdient hadde, dat den Gouverneur in Amboina denzelven niet vermogte te straffen maar moste hem naar Ternaten senden. Gemelde gezanten dan hebben met het inmaanen van deze swaare boete over de vijf maanden toegebragt en hebben niet meer dan 56875. rd^s kunnen verzamelen, te verwonderen zijnde dat deze magere Inwoonders nog zooveel hebben kunnen op brengen dog het bestond meest in kleeden, gongen, slegt goud werk, kleen geschut en bassen en dat alles ten hoogsten getaxeert. Hier mede zijuse den 13. 7ber. van het Casteel afgevaaren na Manipa alwaar ze nogh 2000. rd^s zouden invorderen en den ouden quimelaha Fackirij met nog eenige andere orangkaijen van Boeroe en Manipa inneemen, om op 's konings ontbod na Ternaten te voeren, maar quimelaha Madjira met de Loehoeneese orangkaijen voor de twedemaal ontboden bleven voor datmaal 't huijs, dewijlze d' onze zulks niet goed vonden. Bij deze occasie klaagde de Heer Demmer over eenige wederspannige gasten op Manipa en Boero en verzogte datze den konink daarover straffen wilde, of uijt den Lande houden. Inzonderheit over Lehut orangkaij van Massavooij omdat hij nevens die van Loehoe en Toeban geen klagte over verzogte datze den konink daarover straffen wilde, of uijt den Lande houden. Inzonderheit over Lehut orangkaij van Massavooij omdat hij nevens die van Loehoe en Toeban geen volk wilden geven tot de nieuwe ronduijt op Tomilehoes strand te voltooijen, zoo dat hetzelfde werk geheel staan bleef als mede over den Sengadje van Loamite off Roemaite, den Pattij en den orangkaij Oesman van Waijsamma om datze tegens 's Coninks ordre het volk van Amblaw geduurig fexeerden en als slaven wilden gebruiken. Dog deze gasten lont rijkende zijn meestendeel 't Huis gebleven, gelijk mede de vluchtige Ternataanen die na de jongste bevrediging schroomagtigh zijnde na Ternate te keeren, hun een tijd langh in 't gebergte agter Hoelung verborgen hielden en hun doenmaals op Kelang begeven hadden, en weigerden naar Ternate te keeren tot datze van den konink pardon zouden hebben ver-

Lehut van Massavooij item over Sengadje. Loamite en andere van Boero

de vluchtige Ternataanen op Kelang weigeren naar Ternaten te keeren.

A° 1644. kregen. Dit onkruijt dan in Amboina verblijvende hebben door ophitsinge van beijde de Kijaijtjillis Bismol en Abdul zoonen van Kiaijtjilli Laxamana d'onze namaals veel spels veroorzaakt. Ook heeft de zoon van den gezant Kedirij zig ook zeer baldaadig aangesteld en onzen resident op Manipa genoegzaam in perikel van 't leven gebragt dat d'onze met reden deed vermoeden, dat dezen schonen gezant zoo wel den gespanjorizeerden Christen als den moorschen Kedirie in plaats van deze wederspannige aan te porren na Ternate te gaan, dezelve in haar boos opseth tegens de Hollanders gestijft hebben, gelijk hier na uijt de Ternataansche brieven zal verstaan worden.

In October is de Ambonsche Correcorre magt weer aan 't Casteel geroepen waar mede den gouverneur d. 10. d° uijtgevaaren is, om te zien wat hij verder op Capaha uijt reghten zoude. Onze parthijen hadden van Liën een bequaeme weg naar Capaha gevonden en aldaar een bergsken uijtgezien, 't welk sij en eenige orangkaijen ligt om in te nemen agteden te zijn, waar van men in de Capaha zoude konnen schieten en alzoo de zelve benouwen. D'onze maakten dan een aanslag dit bergsken in te neemen, en op dat de vijand zulks niet merken en die plaats met geene waghten bezetten zouden heeft den Gouverneur den Lieutenant Moerlagh een troep van 130. zoldaat

aanslag der
onze op een
bergsken
voor Capaha
gemaakt.
3. Corre Corren bij nacht b'oosten Capaha voor uijtgezonden om langs gemelte weg na 't selve bergsken te marcheeren. Den Gouverneur met de resteerende Hongij ging eerst na Loehoe, van daar stak hij den 15. over bij ligten dag voor Capaha en laude regt in 't gezigt van de Negrij op dat de vijand zijn oogen op hem zoude houden en geensints op het agterste denken. Dien aanslag der onze mislukte evenwel, dog mislukte, om datze door de gidsen qualijk geleid waren. Naderhand 't zelve hervattende door eenen anderen weg, die d'onze selfs gevonden hadden, liep ook vrugteloos af, vermids de wegen overal met swaare boomen toegehakt en met grote voetangels bezet waren, dies voor de tweede maal mosten aftrekken. Den Gouverneur dan geen genoegzame magt hebbende Capaha met geweld aan te tasten, liet 't selve naeuw bezet, en ging met de Hongij na de Z. Cust van Ceram om die Negorijen te bezoeken van waar Tolোকabessij zijnen toevor kreeg en

Aⁿ 1644 komende op de stranden van Roemakaj, Latoe en Kaloij, bevond hij waar te zijn de gerugten die te voren al geloopen hadden, te weten dat deze Negorijen haar van 's konings en 's Comp^s gehoorzaamheit ontrocken hadden de rebellen op Capaha toegevallen en dezelve dagelijks toevor deden. 'T selfde spel bevond hij mede op Jhamahoe, dierhalven 't huijs gekeert zijnde, ordonneerde hij (vermits de west mousson nu aanquam en een lager wal voor Capaha maekte) dat twee schepen daar van daan genomen en tusschen Roemakaj en Latoehaloij zouden gaan leggen, het 3de in de bogt van Lién om de weg na Capaha te bezetten.

De vorige twee schepen wierd eenig kleen vaartuijg bijgevoegt met omtrent 30. zoldaten onder 't Commando van den vaandrig Cornelis Dirks Swager, uijt Laalas Guarnisoen genomen, om dat hij voor een goed krijgsman vermaard was, met dezelve tusschen Roemakaj en Latoehaloij in 't vaarwater te kruissen, dat er geen toevor naar Capaha geschieden zoude. Hij hadden ook ordre, indiense eenige avantagie op dezelve Negorijen zagen, datze meerder magt van Capaha ontbieden zoude en daar mede op dezelve attenteeren zoo veel als betrouwd en magtig te wezen met repatatie uijt te voeren. Camarian wierdt voor eerst nog g'excuseert, om datze hun bij 's Gouverneurs aancomst magtig wisten te verschoonen, en als vrunden veinsden, 't welk zij egter namaals contrarie betoonden, ondertusschen hadde de onze goed succes op d' andere drie Negrijen en is dezelve tot haar ruine en verderf (God zij loff) wel uijtgevallen hebbende eerst den 28. 9ber. voor de strand van Roemakaj meenigte vis, zavis en bobbers (alle meest die van Capaha toebehorende) verdestrueert en meer als 70. Huizen onder den berg van Roemakaj (daar die van Capaha komende in logeerden) in de asse gelegt. Daar na den 13 xber. op de stranden van Latoe en Haloij van gelijken verrigt: een goed parthij zagoumanta met verscheide vaartuijgen zoo kleen als groot tot buijt gemaakt, mitsgaders den 26. dito de Negorijen Latoe en Hoecaloij overvallen en verover, die de vijanden dus lange ongemoeijt hadde beseten.

Roemakaj's
benedenste
Negrij van
d'onze ver-
destrueert.

Latoe en
Hoecaloij
door de onze
overvallen.

Die van Capaha bemerkende dat onze Jagten hare stranden verlatende naar de overcust tot hare g'allieerden verzeilden en daar alles begonnen te vernielen. zonden mede derwaards tot haarlieden assistentie haren principaelen voorvegter den

A° 1645. orangkaj Pattijwanij met nog 70. kloeke mannen, waar van 40. binnen Latoe en Hoelooij waeren ten tijde dat die plaatsen van d' onze overvallen en veroverd wierden tot welkers revengie den voorsz. Pattijwanij zijne gelegenheit waarnemende kort daar aan op den 10. Januarij A° 1645. den vaandrig Cornelis Dirks Swager van Geertruijdenberg, mede een kloek en onverzaagt zoldaat, varende omtrent 2. uren voor den dag met zijn orembaaj bemand met Negen soldaten, een quartiermeester en hij zelfs den 11ste van 't eene Jagt tot het ander, met een Corcorre daar op omtrent 40. mannen komende uijt de revier van Roemakaj seer couragieuselijk aandede, ende alhoewel de onze ziende het niet te kunnen ontkomen, zeer voorzigtelyk, niet eer tot datze malkander onder de oogen sien konde, hun geweer met een stukje (datze voor op de orembaaj hadden) op haar luijden losten, waar door vrij veele gequest, ook eenige overboord raakten. Dit egter niet ontziende leijden terstond malkander aanboord en vogten te samen soo mannelijk tot dat de voornoemde vaandraeger met 11. à 12. wonden (daar van eenige dodelijk) nevens 2. soldaaten dood ter nederviel: d'andere alle op twee naer gequest, daar van naderhant nog een overleden is, en Pattijwanij, die al een geruijmen tijdt in onze orembaaj overgekomen en agter op de roerplegt hadde gestaan door een van onze soldaeten, ook gequest zijnde, met 2. Cogels (een door de linkerborst, d'andere door zijn buik geschooten werd) overboord storte, waar af hij korts daar na gestorven is. waar mede het gevegt g'eindigt zijnde, d'onze vrij geraeckten, die buijten de dood van Pattijwanij zonder twijffel alle in 's vijands handen zouden gevallen zijn, daarze nu zelve met de dood van haren Capitain d'onze verlaetende met schaamte naar land pangacijden, en ook zoo veel hadden dat alleen met 7. à 8. scheppers gingen, zijnde d'andere allegaar meest gequest en dood: zoo dat wij hier mede aan meergen. vaandrig een kloek zoldaat, maar den vijand nog meer aan haren gezeijden Pattijwanij (die over al hun voorvanger ook ons in alle gelegentheden soo met goed beleid als mannelijke Courage den meesten afbreuk gedaan hadde) verloren heeft. Twelk wij daar na oogschijulijk in al haar doen hebben kunnen bemerken.

Daar na den 6. februarij 1645 hebben d'onze mede Cama-

A. 1645. rian verbrandt en verdestrueert, waar vause vier gevangenen Camarian mede namen. en dwongen haar den weg na Roemakaj van door d'onze agter over landt aan te wijzen, het welk 3. uren gaans veroverd en landwaard inlagh, van voren gantsch stijl en ontoegankelijk: verbrandt.

quamen omtrent middernagt voor voorm. Negrij, en alzoose ontdekt wierden mostense daar bij nagt invallen. Den vijand Roemakaj's maakte straks allarm, dog het gelukte d'onze soo wel, datze hoge Negrij in korten tijd meester wierden van deze sterke en nooit geafgelopen.

wonne Negorij, diese dan voorts gelijk d'andere plunderden en in den brand staeken, de steenen van de borstweeringen afwerpende. Zoo hier als op Latoe kregen d'onze ses metale bassen en in al dat stormen bequaemen niet meer als twee ligt gequesten. Den sergeant Carel Danielsz. werd voor de tweedemaal derwaards gezonden met een troep volks om te zien off van de vier veroverde Negorijen nog wat in wezen was, en 't zelve geheel te verdestrueeren, die dan omtrent Roemakaj eenige duijsent piesang, pienang en Clappusboomen nevens eenige schoone thuijnen bedorven heeft, invoegeen deze vier negorijen hertelijk gevoeld hebben de straffe van haar trouwloosheit en hulpe aan onze rebellen beweezen. Die van Ihamahoe ziende hoe hare overzijdse gebuuren gevaren waeren zonden eenige Gezanten naar 't Casteel en versogten vrij gelei zoo voor hare principaalen als voor de hoofden van de vier verdestrueerde Negorijen, die dan gevolgelijk alle bij den

de 4 ver- Gouverneur verscheenen met intercessie van Radja Somit, overde Ne- versogten pardon van haar bedreve ontrouw, belovende alle grien van Co- trouw en gehoorsaamheit aan den nederlandschen Staat, onder ran en Jha- toezegging geene onzer vijanden des Toloecabessijs ondersaten mahoe op 't off adherenten meer bij haar te admitteeren, veel min met nieuw met off victualie en ammunitie te helpen, gevende ieder negorij twee d'onze bevro- off drie haerer principaalste kinderen in ostagie. digt.

In de bovengen. togt van November legde de Gouverneur een Predicant en twee schoolmeesters in Caijbobbo om te zien wat op haar menigvuldig verzoek volgen wilde, met waar-schouwing datse haar niet moste inbeelden met het aanneemen van 't Christendom van Ternatens konings gezag ontslagen te zijn, maar dat soo wel Christenen als Heidenen onder hem mosten staan, waar op de oude Luiden antwoorden, datse dan liever bij haar ouden duijvels dienst wilden blijven. dog

A° 1645. na een halve dag beraden hebbense toegestaan, dat de Jonge Caijbobbo Luiden in 't Cristendom zouden onderwezen worden, maar neemt 't zijlieden te oud zijnde om te leeren, wilden bij 't heidendom Christendom blijven, hebben ook straks 12. haaren zoonen gegeven, en aan. zijn daar de Leeraars een tijd lang verbleven om de Jeugt te onderwijzen, het welk nog al een tijd lang zijn sribbelingen gehad heeft eer het Christendom doordrong. Zoo zijn dan in April A° 1645. voor de eerste maal 23. gedoopt en quamen d'oude lieden ernstig tot het aanhoren der Predicatie en stonden toe dat d'onze haar duijvels huijsen zouden afbreeken, 't welk egter voor dien tijd nog niet en geschieden.

CAPUT 25

SUMMARIUM.

Kerken en Schoolen op Alang en Lillebooij weder opgericht. 3de Togt na Capaha: aanslag op een bergskén voor Capaha voor de tweedemaal mislukt. Constapel blijft dood van vermoeijtheit. Alonso Cardmosa maekt Hamsa veel onwaarheden wijs. Hamsa 's vreemt begeeren op sijn Landen in Ambon, 't welk den Gouverneur wederleid. Noordcust van Ceram geeft Sagou tot tribuijt aan Ternatens koning. Vredehandeling met die van Capaha werd aange-steld, dewelke vrugteloos afloopt, werd voor de 2de maal hervat. Baros valschen Raad stoot de begonne vredehandelinge omverre. Toloekabessijs onverwagte resolutie. Baros onthalst. HitoeEsen in haeren se-creeten Raad, verkiesen een nieuwe Capⁿ Hitoe. 4de Togt na Capaha. Ternataanen maeken hun vast op Salattij. Besendinge der HitoeEsen aan drie Poten-taten.

De hoge Regeering op Batavia verstaende dat de rebellen van Capaha in hare hardueckigheit zodaenig bleven persisteren, dat Demmer nog met goede woorden nog met dreigementen nog ook met sijn magt 't selve dwingen konde, hebben een redelijke scheepsarmade met een getal van 230. zoldaaten onder den Commandeur Jacob van der Meulen herwaards ge-depecheert. Ook d'schepen dewelke na de Moluccos en Banda

A° 1645 zouden gaan, aanbevoelen datse eerst Amboina zouden aandoen en Capaha in 't gezigt loopen om onze magt bij den vijand te ontzaggelijker te maken, dog dewijl men in de weste Moesson maar en omtrend Capahas stranden niet afkeren kan, heeft men den aanslag daar op moeten uijtstellen tot in de maand April.

kerken en scholen op Alang en Lillebooiy weder opgerigt. In Februario A° 1645. wierden de kerken en scholen op Alang en Lillebooiy door onze Predicanten weder opgerigt en vele die den tulband aangenomen hadden smeten denzelve in 't vuur en verbranden hem: 7 off 8 huisgezinnen bleven het morendom aanhangen, die dan g'ordonneert wierden buijten de negorij apart te woonen. Den nieuwen Pattij en 't volk droegen haar zeer wel, en waren doen eerst regt verzekert dat de Comp. haar volkomentlijk gepardonneert hadde en geene meer bij de kop zouden vatten.

3de togt na Capaha Als nu de weste moesson voor bij was heeft den Gouverneur voorbereiding gemaakt tot de 3de togt naar Capaha invoegen hij omtrend den 10. April met 7. schèepen en 15. CorreCorren van 't Casteel afstak, en latende de 4. sware scheepen agter Hila in de scheepsrhede leggen, begaf hem met de ligte schepen en CorreCorren na de strand van Capaha om die te bezetten en den vijand te benauewen, daar weder op 't nieuw goedgevonden wierd, het boven gem. bergsken in te nemen, dewijl d'onze betrouwen den weg daar na toe nu selfs en zonder gidsen te kunnen vinden, om daar ligt geschut op te planten en in Capaha te schieten. Tot dien einde wiert te saamen gebragt een getal van 250. zoldaaten verdeelt in 5. Compagnien benevens 150. Mattroosen die geweer droegen en nog andere 40. ditos die allerhande behoeftheden droegen en alle de Inlanders van voorsz. CorreCorren, die wij agteden ons getrouwst te zijn, om het voorsz. exploijt in 't werk te stellen. Met welke magt zig den Gouverneur perzoonlijk aan Land begaf, een goed stuk b'oosten Capaha, en aan 't marcheeren raekte, hebbende den Capitain Verheiden met een Comp^e de voortogt, met nog een verlooren troep van 22. mannen voor uijt. Demmer was met 2. Compagnien in de midden, en den Commandeur van der Meulen met 2. andere hadde de agtertogt. Aan het bergsken komende (waarvan d'onze

A° 1645 berigt was, dat men van daar in Capaha zoude kunnen schieten) bevondense 'tzelve met een wagt van den vijand bezet, die op d'onze wacker vuur gaeven en mannelijke restitentie deden, fel met steenen goijende. Dog d'onze met grote moeite daar tegen op klauterende, drevenze daar af en kregen 't zelve bergsken in, hebbende onderwegens veel volks laten leggen, die door den onhebblijken weg vermoeijt waren, en niet volgen konden, hoewelze zacht marcheerden, zoo dat ook den Constabel van vermoeidheid dood bleef. Op 't bergsken gekomen zijnde bevond men 't zelve verre zoo wel niet gelegen, als daar van de gerugten waren, want men konde met musquetten Capaha wel bereiken dog geen doel schieten en Canon daar te brengen was onmogelijk, was ook 't zelve heuveltje soo smal dat den eenen agter den anderen moste gaan, dienvolgens zeer ongelegen om aldaar iets tot lijfberginge op te slaan, zijnde daar bij aan beide zeiden bezet met een diepe valleije en van voren na de negrij zoo stijl afgaande, dat men daar niet op nog afgeraken konde: het drinkwater was ook van daar binnen twee uren niet te bekomen en men zag tegen over dat Capaha zoowel gefortificeert was, ook d'vijanden wacker en in goede postuur als voor haere laaste vrijheit strijdende, wes alle officieren eenstemmig oordeelden, dat van die kant zonder groot verlies van volk niets aan te vangen was. Den Gouverneur dan latende sig vernoeegen dat hij met deze togt aan die kant des vijands gelegenheit bezigtigt hadde, en op geene gidsen meer behoefde te staan, trok tegens den avond wederom af, mede nemende een gequesten vaandrig diese half dood gemartelt aanboord bragten, latende daar en boven nog veel volks half dood op den weg leggen die men draegen moste en zoo alle-gaar aanboord quaemen. Daar na bezigtigde Demmer een ander heuveltje bezuiden Capaha, dog agtende die plaats tot dat werk mede niet al te wel gelegen te zijn en gevolgelijk zag, dat op Capaha zonder groot verlies van volk niet te attenteeren was, nam voor met een naeuwe belegeringe te continueeren en heeft de voorige vastigheden weder gerepa-reert en meer volks daar in gelegt om op den vijand uijt Garoe te gaen.

Constabel
blijft dood
van vermoeit-
heit.

In Majj arriveerden hier een anderen tolk uijt Ternaten

A° 1645. Pieter Eduart met brieven van den konink, waar uijt te bemerken was, dat de vorigen Jaers gezanten, en inzonderheit Alonso Cardinosa den konink veel onwaarheden berigte, en denzelven opgerockent hadde, niet alleen tot herroeping van zijn gegeve Commissie aan den Gouverneur en afstand van het HitoeEse Land en voorleden Jaar aan den Gouverneur Wouter Seronj (dog met donkere termen) gedaan, maar ook tot vreemde ordres aan zijne onderdaenen in deze Landen te geven. hij hadde den konink wijs gemaakt dat de hollanders over al op zijne stranden, fortressen deden opwerpen en dat tegens het jongste Contract, bij 't welke maar vier vastigheden, als Hitoe, Loehoe, Combello en Lissidi toegestaen waeren. dat soodoende alle 's konings onderdanen na der hollanders manier en goedvinden zouden moeten leven, en hunlieden als slaven ten dienste staan, daarentegen 's Conings gezag heel en al vervallen. Men dwong ook 's Conings onderdaenen de princevlaggen te voeren, en het Christendom wierde ook met geweld hier en daar ingedrongen. De gevlugte Ternataenen op Kelang zond hij een pardon briefje toe en vorderde haar naar Ternaten. Den Gouverneur hier over versteld staande heeft van 's Conings begeeren niets ingewilligt, d'onredelijkheden aan haar E^s op Batavia voorgesteld en verder ordre afgewagt. Dezen tolk is met een Jagt op verzoek van den koning weder naar Ternaten gekeert waar bij Demmer bekent maakte de onwaarheit van de vorige klagten, dat de inwoonders zouden aan den koning verzogt hebben, onse fortressen en Guarnisoenen van hare stranden mogten geligt werden waar van hij 't contrarie betoonde. Item dat niet meer als een prince vlagge aan die van Anin in 't Jaar 1643 gegeven zij, doenze haar eerstmaal met de Comp. bevredigen eenlijk om haar van de vijanden te onderscheiden. Dat het eenigste Cajibbobbo naar haar lange aanhouden het Cristendom aangenomen hadde met expresse waarschouwinge, datse soo wel Christenen als heidenen zijnde onder Ternaten mosten blijven. Met gemelte Jagt ging ook derwards op 's konings ontbod den quimelaha Madjira en Sopij als mede quimelaha Sougij van Noelabessij, die nu bij 1½ Jaar gedetineerd was geweest, dog op en neergaende, om hem in Ternaten nevens quimelaha Terbile (die daar ook present was) te verantwoorden over de moort A° 1636. aan den ondercoopman Pieter Paulusz. ge-

Aⁿ 1645 pleegt, die met een Jonk van Keij door hard weder Banda
 Pieter Pau- en Ambon voor bij en voor Xoelabessij was aangedreven,
 lusz. onder- waar van vier duijtsche en drie swarte waren dood geslaegen,
 coopman op hebbende de Comp. daar mede 3. A. 400. rd^s verloren en tot
 Xoelabessij nog toe de minste satisfactie niet genoten. Pr 't selfste Jagt
 vermoord. zijn mede den koning toegezonden de zagou (dewelke ge-
 backen waren) die hij op Lissabatta, Hatoeë en Assahoedij te
 Noord Cust maken besteld hadde, 't welk de Inlanders van die Noord
 van Ceram Cust in plaats van tribuijt opbragten als geene Negotie met
 geeft Zagon Nagulen of iets anders drijvende. De bovenstaende Terna-
 tot tribuit taanen op Kelang zonden 3. à 4. van d'haere bij den konink
 aan Terna- om nader verzeekering te obtineeren voor hare slaeven en
 tens koning. meubelen bij haer overkomst. Den Gouverneur stond hun
 ondertusschen toe vrij en vrank te mogen woonen waar 't hun
 geliefde om haar van 't gebergte af te locken.

In de Maud Maj hebben de orangkaijen van Hitoe naar
 datze door Demmer hard aangesprooken waren over gesuspec-
 teerde toevoer van victualie na Capaha nog een bezendinge
 gedaan om Toloe kabessij af te vraegen hoedaenig gezint, en
 of hij genegen was af te komen en met den Gouverneur te
 bevredigen ofte niet. Indien ja zoude sulx tot zijn best helpen
 bevorderen, dog soo niet, en dat hij hartueckig quam te
 vrede han- blijven, zou de hand 't eenemaal van hem aftrekken ende hem
 deling met alleen laten begaan, hij andwoorde dat (vermits het gantsche
 die van Ca- land Hitoe bevreedigt was) hij niet alleen begeerde te oorlogen,
 paha wort hij zoude na 't vertrek van den Gouverneur met de hongij
 aangestelt. hij hun lieden afkomen en bezien met wat conditien zig met
 de Hollanders bevredigen konde, dog na 't vertrek van de
 Hongij quam hij zelfs niet af maar zond 2 à 3 mael eenige
 gezanten met een witte vlag naar Mamalo wiens Capitain de
 andere orangkaijen niet wilde beroepen om dat Toloe kabessij
 perzoonlijk niet afquam, zonder wiens presentie hij wel wist
 den Gouverneur tot geen vrede verstaan zoude. Maar Toloe-
 kabessij was wel wijzer en door de vorige exempelen af-
 geschrikt om af te komen, hij en pattij Toeban egter zonden
 hare broeders om 's konings brieven van 't Casteel af te haalen,
 dewelke waar op de verdere onderhandelinghe door de Gezanten afge-
 vrugteloos sneeden wierde om dat dezelve aan de onze suspect vielen,
 afloopt en zij maar tijd en occagie zогten te winnen om haar met

Aⁿ 1645. nieuwe victualie te verzorgen. De nood dwong egter Toloe-
kabessij naer eenige andere voorspraeken om te zien, en dewijl
hij vermeende dat den Jman Swackij van Lissidi bij den
Gouverneur veel vermogte, zond hij den orengkay Barmela
derwaarts en liet hem tot zijn voorspraak verzoeken. Dezen
dan den 16ⁿ Junij aan 't Casteel verscheineude, verkreeg
Licentie om na Capaha te gaen en Toloekabessijs eijgentlijke
meeninge te vernemen, van waar wederkerende bragt tot
andwoordt, dat Toloekabessij bij zijn vorig gedaan verzoek en
presentatie bleef persisteren, met nader supplicatie dat
(wanneer 't selve g'accordeert wierde) wij mede toestaan en
vergunnen wilde, dat den quimelaha Madjira met eenige
orangkaijen van Loehoe, Combello en Lessidi overkomen,
ende hij onder derzelver geleide alsmede de vordere HitoeEse
orangkaijs presentie aan 't Casteel voor ons verscheinen en
zijlieden als dan over 't gecontracteerde getuigen staen, en
daar van kennis dragen mogte. Den Gouverneur dan conside-
reerende dat hij nu twee jaren verscheide aansienlijke togten
daar op hadde gedaan en niets winnen konden, dat het met
de belegeringh lankzaam voort schoot vermits men alle jaaren
in de weste moesson de schepen van haren strand most nemen
en denzelven open stellen, dat men ook al boven komende,
(het welk dog alles zonder groote perijkel van veel volks niet
zoude geschieden) anders niet winnen zoude dan een wilden
vogel van den eenen berg op de andere te jagen en andere
reden meer, heeft dit verzoek toegestaan, invoegen de g'eijste
orangkaijen van Hoeamohel en Hitoe die van 't Casteel den
9ⁿ Augustus voor Capaha verscheenen zijn, alwaar 't wederom
lang aanliep eer Toloekabessij wilde afkomen. Eindelijk ver-
scheen hij wel met 60. gewapende mannen met schietgeweer
en blanke mariloens verzien op den strand van Mamala. Dog
d' togezondene orangkaijen hadden geen volmagt met hem
iets te contracteeren, maar hem slegts aan 't Casteel te ge-
leiden, waar toe sij hem alreede gedisponeert hadden. Maar
siet den verader Judas (den orangkaij Baros) was daar present
die deze goede onderhandelinge met zijn valschen raad gantsch
omstiet, want hij zeijde opentlijk dat Toelokabessij zig zoo
ligt in onze handen niet moste betrouwen maar alvorens
bezorgen dat er 2 of 3 oppercooplieden tot ostagiers op Capaha
mogten gebragt worden, hetwelk terstond van Helle Patota,

wordt voor de
tweede maal
hervat.

grote ver-
gadering van
orangkaijen
voor Capaha.

Baros val-
schen raad.
stoord de be-
gonne onder-
handelinge

Aⁿ 1645. een ouden schelm, en Jman Ridjali en andere g'advoojeert wierde. Hier over begon Toloekabessij agterdogt te krijgen en van zijn goed voornemen te veranderen, soo dat niemant meer van vrede sprak. D'aanwezende orangkaijen beweegden hem soo ver, dat hij ses daegen uijtstel nam om zig nader te bedenken, in welken tijd stilstand van wapenen bedongen. Naar verloop derzelve wierd een cierlijke orembaij gezonden om hem van Capaha na Hitoelamma of te halen, alwaar ze hem inwagten. Dog de Gezanten boven voor de Negorij komende kregen onverwagt tot antwoordt dat Toloekabessij besij's onver- niet te huijs en tot de vrede ongenegen was, verboden hun wagte reso- lieden ook met diergelijke redenen meer boven te komen off lutie. sij zouden hun voeten maaken, en dat ze hun met hunne Correcorre terstond van haren strand zouden packen, waar mede deze vrede handeling in de wind verdween, en quaemen de orangkaijen vol spijt en schaamte den 18. Augustus aan 't Casteel, eenstemmigh beschuldigende en wraak roepende over den valschen Baros. En die van Capaha buijten twijffel door eenig succoers versterkt zijnde, resolveerden op nieuw den oorlog te continueeren, zijnde ook eensdeels daar toe bewoogen deur d'articulen haarlieden voorgehouden, namentlijk, dat haer oude Regeering uijtgeroeit, Capaha geraseert en al haer schietgeweer in onze handen zoude geleverd worden. Immers d'onze bevonden nu waar te zijn het geen Toloekabessij deur zijn gezanten verklaard hadde, dat het niet zijn (als wezende maar een slegt orangkaij) maar aller HitoeEse orangkaijen Oorlog van Capaha is een bedrijf was dat hij oorlogen moste, de vier hoofdige regeeringe werk van alle weder opbrengen en waar toe sij hem alle assistentie belooft HitoeEsen. hadden, 't welk hij voor den Gouverneur komende ronduijt wilde kekenennen. Den verader Baros dan ziende dat hij gereet was zig over te geven en haer dessijn daar door zouden vervallen, heeft niet langer kunnen stil swijgen maar in de bovangem. woorden uijtborsten. Dat dit voornamentlijk waar zij geweest van de drie Negrijen Hila, Hitoelamma en Mamala, hebben d'onze wel bespeuren kunnen, maar geensints van de thien dorpen bewesten Hila van de beide Oelijsala en Nau Binau dewelke met haar luijden niet wilden te doen hebben, nog hare gezanten in hare vergadering zenden, in alles hun gerust dragende gelijk andere 's Casteels onderdaanen. Van orangkaij Boelang liep ook het gerugt dat hij deze reijs

A 1645. Madjira zoude verzogt hebben, hem behulpig te willen zijn bij den Gouverneur om de Capitainschap van Hitoe. Nu wilde den Gouverneur deze geleegendheit niet laten voor bij gaan den valschen Baros te apprehendeeren, dewelke dog de dood al lang verdient hadde, dies denzelve op Hila bij de cop gevat en Ult^o Augustus aan 't Casteel gebragt wierdt, Baros ont- alwaar men kort proces met hem maakte en als perturbateur halst. der gemeene ruste ten swaerde gesententieerd wierd, 't welk den 4. 7ber g'executeerd wierde.

HitoeEsen Uijt deze Baros confessie heeft men ook verstaan dat deze in haren se- voorgaende vergadering niet tot den vrede was aangeleijt, creten raad maar om eenige victualie boven te brengen, en dat ze in verkiezen haren Secreten raad alrede een nieuwen Capitain Hitoe en nieuwe hoofd- den van 't vier hoofden verkooren hadden te weten Wangsa, Kackialijs land Hitoe. oudste zoon, die nu alrede geweerd konde voeren tot Captain Hitoe, orangkaij Boelang tot Nussatapij, Barmela tot Pattij toeban; Heatomoe tot Totohatoe, en orangkaij Ternate tot Tauhitoemessing, werdende Toloekabessij, die zoo veel diensten voor haar gedaan hadde, voor bij gegaan en voor slegt orangkaij gelaeten. De onze vonden goed deze verklaringe aan de andere orangkaijen niet te openbaaren uijt wiens mond dat ze quam, om dezelve niet mede naar Capaha te doen verlopen, gelijk alrede eenige teijkenen waeren en voorzeker bij de apprehensie van d'een off d'andere zoude geschied zijn. Egter wierden de Negorijen Hitoelamma en Mamala een tijd lank het vissen en gebruik der zee verboden omdat ze daarmede voornamentlijk Capaha verzaegen.

Het was nu al in gebruik gebragt dat bij oorlogstijden d'hongij 'sjaars tweemaal uytging, dus dezelve in Sber al vierde togt wederom op de roeij gingen, zijnde dit den vierden togt die na Capaha. men naer Capaha dede, het scheen dat den Gouverneur verdriet kreeg dat het met Capahas verovering zoo lang tegen hield, weshalven hij d'HitoeEse orangkaijen wat hard aansprak datze lieden door haar heimelijken toeyvoer en onderstand aan Toelokabessij de zaeken zoo lang traineerde dat men haarlieden voor regte meesters en gebieders van dezen oorlog mosten houden en Toloekabessij maer voor haeren Luitenant en dat hem haer voornemen genoegzaam bekend was te weten datze de

A° 1645. hollanders met oorlogh zoo lang zogten te matteeren, tot datze hun lieden d'oude regeeringe wederom zouden herstellen, 't welk dog nimmer meer geschieden zouden. De orangkaijen wisten haer met veele woorden te ontschuldigen en verklaarden datze liever met vrouw en kinders aan 't Casteel wilden komen wonen als langer in dien ergwaan bij den Gouverneur te blijven. Demmer antwoorde hun lieden dat hij schelmen genoeg aan 't Casteel hadde en datze beter zouden doen op Capaha te gaan wonen, zoo zoude hij haer te gelijk kunnen aanvatten, want hij liever met openbare vijanden als geveijnsde

vrij zee en vrunden wilde te doen hebben: hier op heeft hij thien vissers aan de Correcorren uijt zijne Hongij op haren strand gelaeten om HitoeEsen haarlieden 't visschen te beletten: met de resteerende agt stuks verboden. ging hij de verdere visite doen eerst na Combello, van waar hij den nieuwen Pattij Codja naar Kelang mede nam om de Ternataanen nogmaals te nodigen datse vrij en vrank zouden afkomen handelen, en woonen daar 't hun beliefte. Maar

Ternataanen maken Codja vond geen gehoor want de ternataanen hadden hun op hun vast op Salatti al vast gemaakt, en wierden in hare rebellie gestijft op

Lehut van Massavooij niet alleen door haare eigene hoofden, de Kijajitsjillis Abdul, loopt over tot Bismol en Dagga halve broer van Madjira, maar ook door de Ternataanen. Lehut van Massavooij onlangs van Manipa derwaards overgelopen omdat hij niet wilde na Ternaten gaen. Jtem door een andere guijt den Anachoda Doulo, dewelke door koning

Doulo Ternataansch Hamsa herwaards gezonden was om zijn Zagou van Cerams Anachoda on- Noordcust af te haelen maar hij hadde soo veel schelmstukken, trouw tegens vrouwschendingen, en moorderijen op Assahoedi en Bonoa zijn konink. bedreven dat hij niet dorste wederkeren naer Ternaten en zig voegde bij dit gespuijs op Kelang en 's konings Jonk verwaarloost. Verders met de Hongij de bogt van Caijbobbo omscheppende, heeft den Gouverneur door de Correcorren 60. stuks ijzer houte balken door die van Caijbobbo op Lockijs strand gekapt naer de nieuwe ronduijt og Gamasongij laten slepen die doen alreede tot de hoogte van 13. voeten gebragt was: van Roe-

Alphoereesen van Radja Somits volk laten makaij heeft hij 67. overbrengen op 't land van Hitoe tusschen Lian en Capaha, om daar voor een maandt te moeskoppen. Den laatsten Sber weder op Mamala komende en d'orangkaijen afvragende watse ondertusschen volgens hare belofte gevordert hadden om Toloe-kabessij af te brengen, en daar op een flauwe antwoord be-

A° 1645 komende, wierd hij zeer gestoort, sprak de orangkaijen met harde woorden aan, en verzekerdese dat hij haar niet meer wilde waarschouwen, maar met den slag op 't hooft haarlieden overkomen. Voorts wegens zijne kleene magt heeft hij op Capaha datmael niets g'attenteert, maar is met een gestoord gemoet van daar vertrocken en naar 't Casteel gekeerd, zijnde de vijanden zoo men bespeuren konde door deze harde aanspraak en drijgemente in de volherdinge van den oorlog op 't nieuw gestijft.

In 't begin van Xber had de Gouverneur alle de Christen orangkaijen van Oma, Nussalau, en de Uliasser aan 't Casteel geroepen om haar luijden te bereden, datze de schoolmeesters harer Negrijen voortaan zelfs zouden betalen, waar toe ordre van Batavia gekomen was, gelijk de mooren aan haare leermeesters ook deden. Maar vondse hier toe gautsch ongenegen, agtende het nog voor een grote Compag^s dienst datze hare kinderen ter schole zonden, weshalven gecontracteerd is, dat d'E Comp. de helft, en zijlieden d'andere helft zouden betalen, dog dit heeft almede niet lange geduurt, vermits deze natie niet wijs te maken is, dat het Christendom voor haar luijden ziele dienstig was, maar agtent anders niet dan een hofdienst van d'E Comp. behalven weinige verstandige, die dun gezaeijt was.

Schoolmeesters halve gage wiert door de Inlanders betaald.

Den hongersnood dwong de Capahasche ravens een stoute uijtvlugt te doen, want siende dat haeren strand wegens de weste wint van onze scheepen ontbloed was, vlogense met hopen uijt om nieuwe roof te zoeken. Pattijtoeban naer Waijpoetij, Telisema na Loeloe, en den Jman Ridjali na Naubinau, van wearse eenige vaartuijgen met provisie na Capaha bragten, en dat soo behendig, dat onze bezettingen het minste niet merkten: alsdoen het geschiet was, wierd 't selve door die van Zeijt en Hautoena, (quanswijs om hare getrouwigheid te bethonen) aan d'onze verklikt, waar uijt men afmenen konde, dat al ons poogen op Capaha te vergeefs was, om datse van 't geheele land ondersteund. In orangkaij Boelangs huijs waeren ook geduurig volk en gezanten van Capaha alsmede in 't huijs van Pattijwanij's broeder, die op Hila woonde. Hij Boelang zoude die van Capaha wel duidelijk belast hebben op.

Capahasche uijtgezonden zoeken roof en victualie.

waartoe het geheele land helpt.

orangkaij Boelanghoud de gezanten van Capaha op.

A^o 1645. datze den oorlog tegens de Nederlanders zoo lang zoude continueeren, tot dat men hun wederom een capitain Hitoe met vier hoofden toestond, zij beneden geblevene zouden niet manqueeren haarlieden met victualie te verzorgen. Zij hadden ook al wederom naar drie potentaten hare bezendingen gedaan, bezending als Maccasser, Atchin en Tidore dogh met weinige hoope aan 3. potentaten door de HitoeEsen gedaen. datze aldaar eenig succoers zouden bekomen, hierom wilden Wackal en Mossappal haar van Boelang afzonderen en aan d'overzijde bij 't Casteel komen woonen, maar den Gouverneur hield het tegen sustineerende beter te zijn datze op haar oude plaats verbleven om ons der vijanden aanslaegen te openbaeren.

CAPUT 26.

SUMMARIUM.

Toloecabessij wil van vrede niet meer horen. Caijbobbo verflauwt in 't Christendom. Sumaijl Luitenant van Capaha werd dood geslaagen. Capaha veroverd, Toloecabessij ontkomt met de vlugt. Confessij van Toelessij. Buskruijt op Capaha gemaakt. Ridjalij vlugt na Macasser. Backer verkrijgt pardon. Toloecabessij geeft zig over op genade en ongenade. Madjiras quaden raad. Toloekabessij onthalt. Elff orangkaijen uijt Ambon gebannen. Roemakaij, Amaheij c. s. versoeken om 't Christendom. Cornelis van der Lijn word 7de Generaal op Batavia. Madjira houdt het afkomen der Ihamauwens tegen, die haar eijgen muuren moeten afsmijten. Arnold de Vlaming van Oudshoorn komt in Ambon en word 13de Gouverneur. Gerard Demmer gaat na Batavia. Grote sterfte in Banda.

A^o 1646. Op Capaha was dan geen gebrek, want hoe sterk dat het d'onze verboden, hoe meerder list de Jnlanders aanwenden om victualie derwaarts te brengen, en soo hebbense onlangs 2 Correcorren met zagou geladen van Ceram aldaar aangebragt, Toloeka- en Toloekabessij wilde van geen vrede handeling meer hooren, bessij wil van hoewel hij den 7. Januarij A^o 1646 door den Radja Hitoe, geen vrede orangkaij Boelang en den ouden Helessij met 's Gouverneurs meer horen. consent (immers zoose ons wijs maakten) aangeperst, gelijk

A 1646 hij ook den oppercoopman van Hila Cornelis Willemsz. Outshoorn (die hij ontboden had) weten liet, dat hij niet van sins was om af te komen, al eer hun lieden d'oude regeeringe weder zoude toegestaan zijn.

Capobbo
verlatwt in
't Christen-
dom.

Die van Caijbobbo begonden in haren ijver tot de Christelijke religie wat te verflauwen, en schaften haar schoolmeesters geen onderhoud meer. dies den oppercoopman Macquelijs derwards gezonden wiert, om zulks te remedieeren, en korts daar na vertrok den Predicant Jan Jansz. Brund met eenige leden des kerkenraads derwards, dewelke hun meest tot den duijvels dienst, van ouds gepleegt, vervallen vond, hebbende in vijf maanden 67. kinders tot desselfs dienst gecontribueert. Hij bragt het zoo verre met onderwijzinge dat de orangkajen beloofden voortaan bij de Christelijke religie volstandiger te zullen blijven. Op Nau Binau woonde eenen Towale uijt den stam Nussatapi zijnde haeren Jmam dewelke te voren in ambassade na Macasser hadde geweest, houdende niet alleenig correspondentie met de vijand, maar hadde denzelve onlangs te voren toevoer van victualie gedaen, weshalven den Gouverneur door die van Oerien en Assaloeloe hem bij den kop liet vatten en aan 't Casteel brengen, van waar hij in volgende 7her met d'andere HitoeEse als ballink na Batavia gezonden wierde. Ons guarnizoen van Mamala hebben verscheide aanslaegen gedaen op de verborge vaartuijgen van Capaha, maar 't elkens vrugteloos moeten aftrekken, omdat dezelve wel bewaert stonden, met gragten, moerassen, en omgekapte boomen omgeven.

Towale naap
van Noubi-
nau wort bij
de kop gevat.

De vijanden wierden eindelijk zoo stout, datze in Maert met 3 Correcorren uijt Garo gingen en op den strand van Wuij alle bobbers en eenige praeuwen in stucken sloegen, nevens twee koppen dieze van den strand van Lian afhaelden, om welk stropen te beletten wierden ses Correcorren van 't Casteel derwards gezonden, om die stranden te sluijten, dewelke egter zoo gauw niet konden aankomen of den vijand had nog een togt bij nacht in Senalos bogt gedaan, en aldaar zijn gerief uijt het Zagoebosch gezogt. Naer 14 daegen den 9. April wierden de voorn. ses Correcorren door andere vijf Correcorren van 't Casteel verlost. Capitain Mamala heeft

A° 1646. orangkaij van die negerij bragte verscheide maelen eenige gevangenen van Capaha aan 't Casteel, waarmede hij 14 van de zijne (die aan 't Casteel in de ketting gingen) loste, zijnde te verwonderen dat deze lieden, aan d'eene kant malkander gevangen namen, en aan de ander kant malkander holpen.

Jn Maij ging een kloek Capahas voorvegter Sumaijl, zijnde Tolocabessis Luitenant met een praeuw na Caijbobbo om proviant te zoeken, vermits hij de vrouw en kinders van den overleden Pattijwanij mede hadde aangenomen te onderhouden, maar wierde door een Loehoenees vaartuijg, door Madjira uijtgezonden, bij Nussacassa agterhaald en nevens andere dood geslaegen daer aan den vijandt veel verloren heeft. Daer begost nu ook alweer gebrek onder de gemeene man op Capaha te komen, waardoor vele vrouwen, kinders en andere weerloose egters dagelijks tot d'onze overliepen, verklarende dat daer boven onder de gemeente groot gebrek was, dog d'orengkaijen hadden nog geen noot en malkander op 't nieuw gesworen op Capaha te willen leven en sterven. Ondertusschen bragten die van Mamala en Hitoelamma nog al koppen en gevangenen op, alles om den Gouverneur te verbidden dat hij hun het gebruik der zee wederom wilde vergunnen hetwelk hij egter om reeden voor eerst niet wilde toestaan. Ondertusschen begosten zig alle dingen te schicken tot der uijtersten dag van Capaha, honger en oneenigheid waeren daar binnen, dewelke ons dagelijks overlopers verschaft uijt dewelke men de volkome toestand der vijanden konde haalen. Een van haar beste stucken was door ons geschut getreft en onbruikbaar gemaakt. Buijten was aangekomen den regten Achilles, zoo 't scheen tot Capahas ruine gebooren, den Manhaften Capⁿ Jacob Verheijden dewelke ons op St Jacobs dagh het Christen vaendel geplant heeft op den moorschen trots berg, waar toe te vooren niemant raet wist. Hij was doenmaals in ongunst van den Gouverneur geraekt, om dat hij kort te voren eenige duijtsche in sijn particulieren dienst uijtgezonden had na 't verkens ijlant bij Kelang gelegen van dewelke tot zijn ongeluk 8. perzoonen door de Papouwen gerooft en aan de Tidoreesen verkogt waeren, weshalven den Gouverneur over hem verstoort zijnde, hadde hem van zijn comptoir Combello geligt en als verwoepeling naar Capaha gebannen om aldaar door eenig kloek

Sumaijl luitenant van Capaha wert dood geslaegen.

Jacob Verheijden capitain tot Capahas ruine gebooren.

8. Nederlanders gevangen door de papouwen

A° 1646. oorlogsfeijt zijne gunst weder te verwerven, hij dan met zijn Luitenant Gijsbert van Moerlagh practiseerden dagelijks wat tot bemagtinge van het trotse Capaha mogte dienen, waar toe hij goeden moet verthoonde, invoegen maekte hij den 9. Julij een aanslag met 40. zoldaat en eenige mattröosen met bijlen verzien om het pad na Capaha van voren te bezigtigen, in het Zandbaeijtje, bij den groten pitsjaer boom landende en aldaar eenige jonge Clappus boomen omkappende, makende verders de miene als off hij Capaha van voren wilde aantasten, maar bevinde het pad te stijl, is zonder merkelyk verlies wederom afgetrocken, en heeft den vijand wat tijd vergund om in den slaap te komen. Maar Capahas onvermijdelijken dag naderde, zijnde den 25. Julij die het eijnde van deze tragedie op dusdaenige manier volbragt heeft.

Capaha
veroverd. De Militaire magt bestond in 107. Coppen, 60. Mattröosen en 20. Swarten van Oerien. Deze werden verdeelt in vier troepen: voor uijt ging een verloren troep van 26. Coppen, geleijt door den vaandrig Jan Willemsz. D'avantgarde wiert aangevoert door den Luitenant Gijsbert van Moerlagh sterck 40. koppen soo Zoldaat als Mattröosen. De Batalie door den Capitain Jacob Verheijden sterk 32. soldaat, en 44. Mattröosen onder de schippers Pieter Liman ende Gerrit Idewijn; d'arier guarder geleid door den Sergeant Am Jansz. sterk 25. soldaat, daarbij gevoegt de 30. swarte van Oerien, 't saemen 187. Coppen. Deze zijn des nagts op den 24. Julij bij donkere maneschijn de schansse uijtgemarcheert het Capahase gebergte op, door een klippigen en seer moeilijken weg, die hier en daar met swaere boomen toegehakt was, daarse over mosten klauteren, waar door zodaenig van malkander afdwaelden dat niet boven de kleenste helft bij malkander bleef. Den Cap^u egter en wilde sijn voorgenomen werk niet staeken, vermaande sijn kleen troepje tot manhaftigheit en liet den voortogt in Gods naam den berg opklouteren, dewelke bij het aanbreeken van den dag eerst boven quam, vindende aldaar geen schildwagten, dies om aan de volgende plaatze te geraeken, alwaar man voor man door een nauw patje mosten opklimmen, marcheerde den vaandrig met sijn voortroep de Negorij in, als wanneer se eerst door een oud wijf ontdekt wierden, dewelke begon te roepen Hollanda, Hollanda, maar terstond door ons

A° 1646. volk dood geschoten wierde, en daar op gavense vuur in de Negorij, waar door de vijanden (die in hare beste morgenrust lagen, en zulke opweckers niet verwacht hadden) sprongen seer verbaest uijt de kooijen en zonder na geweer of tegenstand te zien, drongen door de poorten en gaeten, en die de poorten niet uijt en konden, sprongen van zeer schrickelijke klippen naar beneeden, waar door veele om 't leven raekte, en vele halff dood in de klippen bleven hangen, die tot aan de volgende nacht seer jammerlijk kermden waar door het quam, dat d'onze seer weijnig gevangens bekomen hebben, zijnde de meeste officiers en hoofden den dans ontsprongen.

Toloecebes- Tolucabessij quam d'onze soo dicht op 't lijf, datze hem
 sij ontkomt mejuden te vatten, maar een van zijn twee wijven schoot
 met de vlugt, daar tusschen, dewelke ook dood geschooten werd, en hij
 ontquam het ter naeuwen nood, zoo dat de onze des morgens
 omtrent 7. uren alle de vijanden uijt Capaha verjaagt hadden,
 en meester wierden van dezen ontoegankelijken en voor onwinbaar
 g'agten berg, zijnde der HitoeEsen uijtterste en laatste hoope
 tot recuperatie van haar oude regeeringe overgebleven, waar
 op niet alleen zij, maar ook het geheele land Hitoe. Ceram
 en alle omleggende plaatzen het oog gehouden hadden, niet
 konuende geloven dat de Hollanders ooit meester van deze
 plaats zouden kunnen worden, meermaals uijtgeroepen hebbende
 de Hollanders moesten vleugels hebben, als zij daar op wilden
 komen: weshalven deze Victorie meer door Gods hulpe, als
 door menschen sterkte verkregen is.

In de Huijsen wierden niet meer als vijf dooden gevonden, door de onze dood geschoten, maar veel huijt van goude slangen, kettings, en andere huijsraad, waar van een ijder soo veel nam als hij bergen konde, dog veel schoon porcelijn wierd in stucken geslaegen, vermits men het den berg niet afdragen konde: aan ammunitie van oorlogh vond men een ijzeren stuk, twee metale maccassaerse dito, vier metale falcoenen, zeeven bassen, een grote haak, 1008. ⚔ schoon buskruit, een goede parthij groff scherp, bass- en musquets-kogels, over de Hondert Maccassaerse roers dog meest onbequaam, dies voort in stucken gesmeeten wierden. Nog vonden de onze boven in de Negrij drie werp-anchors, twee dreggen aan een lange ijzere ketting, die zij alle van onse Jagten bij donkere

A^o 1646   nagt afgekap't en boven gebragt hadde. Zagou was er een goede parthij zoo gebacken als ongebacken, dog geen toespijs. Het getal der gevangene heeft men niet regt kunnen weten. gevangenen van Capaha. Daar onder waren Tulesij, Capitain van Capaha en Teakan, beide Tolucabessijs broeders en kreupel den eersten deur quetsuure, den anderen van natuur, nevens den jongsten soon van Tolucabessijs Pelacolan.

Den Luitenant Moerlagh liep nog selven daegs over om de blijde tijdinge aan den Gouverneur te brengen, die zig strax den volgenden dag na Capaha vervoegde, belastende de orangkaijen aan 't Casteel dat hem ijder van zijn Negrij met thien mannen zoude volgen. Op Capaha zijnde deed hij strax de gevangene Tulesij en Teakan examineeren van welkers bekentenisse en openbaringe het principaalste was.

Confessie van Tulesij en Teakan   Ten eersten dat zijlieden niet uijt haar eigen motief den oorlog gevoert hadden maar daartoe gepersuadeert waren door de omlaeg geblevene orangkaijen, mitsgaders alle de hoofden van 't land Hitoe (behalven Oerien en Tiël), die ook te samen gesworen hadden haar in geen tijd te verlaeten maar met kost en victualie te bezorgen, gelijkse ook deurgaens gedaan hadden, tot er tijd toe dat hun het vissen verboden wierde.

Buskruit op Capaha gemaakt   Ten tweeden, datze het gevonde Buskruit voor dezen van de Maccassaeren gekogt hadden: en het geene in den Oorlog verconsumeert was, haddenze selfs gemaakt, zijnde Toloekabessij een meester daer van met nog een swart van Mamala, die de species, als salpeter en swavel (datse genoeg in 't hoge gebergte kosten krijgen) aan de Negorij toegewoogen en kruijtmaken geleert hadden.

Ten derden dat het afslaan en aan 't Casteel brengen der Coppes door die van Hitoelamma, Mamala en Hila met haer voorweten geschied zij om bij den gouverneur in credit te geraeken.

D'orangkaijen van Leijtimor met haar volk op Capaha aangekomen, hebben alle de sterke en massive muuren afgebrooken, alle de vrugtboomen bedorven alsmede nog een schoon Nagul bosch, omtrent Capaha staande en voorts alles door het vuur vernielt, staande vast een ijder verwondert over de situatie en sterkte dezer plaats, daarse veele duijssenden hadde kunnen atweiren en moste bekennen den merkelyken bijstand van God

A° 1646 Almagtig, die ons kleen hoopje meester gemaekt heeft van den onwinbaren bergh. Den Gouverneur weder beneden komende begaf sig op de baleuw van Mamala alwaar ondertusschen aangekomen waren 250. Coppen soo maus als vrouwens vlugtelingen van Capaha, Ridjali, Oemarela en Hatoemenebessij orangkaijen van Haussihoe en Telleboung alle seer uijtgehongert en ellendig uijtsiende, die allegaar in genaeden wierden aangenomen. Daar op heeft hij de HitoeEse orangkaijen nogmaals voorgehouden hare menigvoudige en gepleegde schelmstukken, datze alleen de autheuren en oorzaak waren van dezen laesten oorlog tegens Capaha gevoert, van desselfs ruine en vergieten van zoo veel onnosel bloed, vermaandese ernstig datze van haar oude verstokheit wilden aflaeten opdat haer niet ergers overkome. Datze de Regeeringe van een Capitain en de vier Hoofden uijt haar zin zoude stellen en vrijgissinge maken, zoo er iemant waer, die zig deze naam toe eijgende off een dezer qualiteiten aannam, dat hij zijn kop quijt zoude zijn. Begeerde vorders datze Toloekabessij, Ridjali, Wangsa, Pattijtoeban Backer en Taissema niet verbergen maar voor den dag zouden brengen, om da eisch der zaeken met dezelve te handelen, 't welk alles sij met eerbiedigheit scheenen aan te hooren en als gehoorsame onderdaenen beloofden na te komen: hij eijchte verders van Capitain Mamala al zijn geschut, 't welk hij verborgen hadde. dat hij eerstelijck lochende, dog door dreigementen gedwongen zijnde, bekende nog 7. bassen te hebben, die hij beloofde in onze handen te leveren, gelijk hij ook dede.

Van de voornoemde officieren zijn kort daer naar Pattij Toeban en Wangsa op den strand van Waij gevat en in onze handen geleverd. Ridjali, Telisemma en Backer hebben nog eenige maanden in 't bosch omtrent Zeijt gesworven, van daar sijonse voorts door haare vrunden na Nau. en van daar met vaartuijgen eerst naar Kelang. daar na op Boero. en

Ridjali voorts naer Maccasser vervoert, alwaarse den Prins Pattinga Loan ghuijvest en in bescherminge genoomen heeft, alwaar ook op desselfs begeeren, gem. Ridjali de HitoeEse historie geschreven heeft. behelzende den oorspronk en 't opkomen van de HitoeEse regeering tot dit Jaar van zijn ellendige vlugt, en den ondergank van haer oude regeering. welk

A° 1646. geschrift in den laetsten oorlog met Madjira gevoert, als den selfsten Ridjali met de Macassaeren wederom in Ambon quam, hoewel zeer defect in onze handen gevallen is.

Backer ver- Backer den zoon van Tehalia was met hunlieden beide ge-
krijgt pardon. vlugt naar Kelang, dog heeft zig aldaar van hunlieden afge-
zondert en zoo lange verborgen gehouden tot dat hem in
Januarij des volgenden Jaers 1647 een pardon briefje van
den Gouverneur toegezonden wierd.

Toloe kabessij hielt zig ook een tijd op in 't gebergte tusschen
Talehoe, Capaha en Hitoelamma, zig nieuwers durvende lang
betrouwen, eijndelijk vlugte hij na Hatocaha, daar hij aan
de onze verklikt wierde, dies eenige officiers derwaards ge-
zonden wierden, om hem te vangen: maer sijn ongerust
gemoet dwong hem alwederom van daar te vlugten naer het
land van Hitoe. Eindelijk in sijn rampsaeligen staat verdriet
krijgende, en horende dat om sijn en Ridjalis wille alle de
HitoeEse orangkaijen in apprehensie waeren gesteld, tot dat
zij beide zouden opgebracht zijn, heeft geresolveert zig op

Toloe kabes- Toloe kabessij geeft zig
sij geeft zig over op ge-
nade en on- nade en on-
genade. genade.
van die plaets, daer hij om desselfs vrijheit zoo lange g'oorlogt
hadde, afgehaald worden. Hij ontbood dan eenige orangkaijen,
die hem van daar den korten weg geleide, en den 19. Augustus

zijn confessie. aan 't Casteel gebracht is, alwaar hij heeft beleden, meest het
selfde dat Tulessij en Teakan gedaan hadden. Namentlijk dat
hij door alle HitoeEse orangkaijen, dog voornamentlijk door
den overleden Tanhitoemessing, Baros en Bermela genoegzaam
gedwongen was, de vlugtelingen van Wawanij in sijn be-
scherminge te nemen en den oorlog tegens d'Comp. te voeren,
hebbende zij hunlieden met Eed sweeren onder malkander

Madjiras verbonden Capaha met alderhande mondcost en victualie te
quaeden raad zullen verzorgen. Ook hadde Madjira in voorleden Jaar (als
aan die van de orangkaijen op haar strand vergadert waren) door heimelijke
Capaha boden laten aanraden, dat hij dien oorlog zoolange soude
continueeren tot dat hij quimelaha naar Ternaaten gegaan en
des konings meijnige hier over zoude verstaan hebben, als
wanneer 't nog tijd genoeg was om af te komen. Verders
bood hij aan Christen te worden, als men hem wilde het

A° 1646 leven spaeren, maar hij hadde te lange gewagt en hem van Toloe kabes- alle pardon onweerdig gemaakt, hij wierd dan den 1ste 7ber. sij onthulst. in den Landraad gebragt, als hooftrebel aangeklaagt ende ten swaarde veroordeelt, welke sententie 's middags den 3. dito einde van op 's Casteels plein g'executeert is, waar mede wij den 4de de 1ste Ambon- Ambonschen oorlog sullen eindigen, dogh naer ouder manier schen oorlog. zodanig dat er telkens hier en daar een kooltje onder de asse Ternataa- verborgen bleef, om een nieuwe oorlog daar mede aan te nen op Ke- tasten, gelijk doen waeren de wantrouwige Ternataanen op Kelang gevlugt, zijnde 't zaad van een nieu- na 4½ Jaeren bewaeren zullen. we oorlog.

11. orang- Voorts heeft den Gouverneur strax na Toloe kabessijs dood kajen met deze 11. perzoonen met het September schip den Dolphijn haar familie naar Batavia gezonden en voor al haar leven uijt deze landen voor al haar gebaunen namentlijk Tulesij, Teakan, Alaug en Oessen: alle leven uijt vier broeders van Toloe kabessij, zijnde Capitainen en voor- Ambon ge- vegters op Capaha geweest. Duldjelal en Pellecolan zoonen bannen. van Toloe kabessij, Wangsa en Pattingi zoonen van Kackialij, nevens Pattijtoeban en Barmela orangkajen uijt de stam en vierde lid van Hitoe, item Towale gewese paap van Naubinau te voren gevangen opgebracht uijt het geslagte Nussatapij.

Lians on- Hier op wierden de meeste Guarnisoenen van Mamala en trouw. Lian geligt, dog onze fortressen bleven aldaar nog voor een tijd lang leggen, en d'laastgenoemde (gelijk men uijt Toloe kabessijs confessie verstond, niet tegenstaande ons guarnisoen zoo sterke wagt aldaar hield) heeft doorgaans aan die van Capaha toevoer van victualie gedaen, en als zij daar over verdagt wierden, zondense eenige van de hare uijt in 't bosch diese quijt wilden wezen en lietense door die van Capaha dood slaan om d'onze wijs te maken datse onder malkander in bittere vijandschap leefden, hetwelk voor de navolgende tijden wel aan te merken is. Haren gantschen afval van Capahas ligne is ook geveinst werk geweest, door die van Capaha zelfs besteld, opdatze aan die kant een open deur zoude hebben. Voorts heeft Demmer al het overige schietgeweer, zoo veel hij door naeuw onderzoek konde uijtvraegen de HitoeEse afgenomen, ook het meerendeel van de gevangene orangkajen wederom gelargeert, dewijlze verklaarden datze van de vlugtige Ridjali en Telisema niets wisten.

A^o 1616 Capahas veroveringe heeft niet alleen de HitoeEsen maar ook de Loehoeneesen en d'omleggende eijlanden den moed

Lehut van geweldig doen zinken, waar door voor eerst den vlugtigen
 Massavooj Lehut bewogen werd pardon bij den Gouverneur te verzoeken,
 verkreeg pardon, dat hij ook verkreeg en weder na Massevooj keerde. De
 Ternataanen op Kelaug quaemen ook allengskens om laag-
 woonen en wierden maats met de landvolkeren, dog den
 schelmsen Ridjali aldaar aankomende maaktese opnieuw wan-
 trouwig datse weder na boven toeliepen, hoewel de Inwoonderen
 haar seer moede waren en dreigden van 't eiland te verjagen
 zoose den aangeboden vrede niet wilden aanneemen, het welk
 zij van tijd tot uijtstelden tot datze dies nader met quimelaha
 Madjira zoude beraadslaagd hebben. Dese dan heeft de saak
 soo verre gebragt datze in xber. hun hebben van daar laten
 vervoeren zijnde over de 300. zielen sterk en daar onder wel
 100. weerbare mannen dewelke haar wooninge genomen hebben
 bij onse nieuwe reduijt op Loehoe. D'eerste visite die den
 van Kelang Gouverneur dede na de algemeene bevreediging van 't land,
 naar Loehoe geschiede in October van dit 1616ste Jaer, wanneer de
 verplaatst eerstemaal vijf Correcorren van Hitoe Cust in de Hongij
 verscheen, 't welk in lange Jaren van te voren niet geschied
 was. Op dezen togt den Gouverneur komende op Combello,
 werd het eerste geschut op de nieuwe dubbele reduijt gelegd,
 Hardenberg zijnde doen eerst voltooijt en kreeg de naam van Hardenbergh.
 dubbele re- Op Kelang raakte den Gouverneur in gesprek met de afge-
 dragt op Com- zauten van de gevlugte Ternataanen die hij zoo verre bereede
 bello. datse beloofden naar 't vertrek van de Hongij zouden af en
 op Loehoe komen wonen gelijk zij ook als gezegt gedaen
 hebben. De Kelangse Negerijen wierden ook g'ordonneert van
 de hoogte af en op strand te komen woonen, gelijk mede
 belast werd aan die van Roemakaij, Latoe en Haloij. Op
 Caijbobbo hadden tot die tijd toe 12. orenkaijen geregeert:
 't welk dikwils verwerringe en tweedragt veroorzaakte, dies
 den Gouverneur met goedvinding van 't Landvolk deze twaalf-
 Caijbobbo hoofdige regeeringe afschafte en op twee hoofden bragte, waar
 word ge- stelt van ijder te zeggen hadde over een groot gedeelte van de
 onder twee Negrij, waar van 't eene genaamt wiert Leijtimor en het ander
 hooft orang- Leijhatat. Zij waeren daar ieverig in 't Christendom, en hadden
 ken, en kort te voren in presentie van den predicant Johannes Brundt
 meest haar duijvels' huijzen afgebrandt. Roemakaij thoonde

A° 1646. doen ook genegenheit tot het Christendom, welke geleegent-
 Roemakaj heit doenmaals, 't zij uijt gebrek der leraars, 't zij uijt ver-
 thoond geue- keerde menage verzuimt is, en hebben die volkeren namaals
 gentheit tot 't noijt daartoe kunnen bereed worden. Om het selbste verzogten
 Christendom. die van Amaheij nevens hare maats die van Anakrike en
 Amaheij Swauko in xber, 't welk den Gouverneur aannam en beloofde
 e. s. verzoekt hun een schoolmeester te stieren, gelijk dan in volgende Maart
 't Christen- 1647. twee Predikanten en een schoolmeester derwards gezonden
 dom. zijn die de luijden onderweezen en aangenomen hebben.

Op dezen selfsten togt bezogte den Gouverneur de sterkten van Jhamahoe, en ziende dat deze Negrij alzoö sterk was als Capaha, poogde met vele redenen de Inlanders te beweegen (dat vermids het hele land bevredigt was), zij mede, gelijk alle andere Negrijen haere hoogte verlaaten en op strand zoude komen woenen, waar toe zij gantsch genen zin hadden, zeggende datze hier veel hondert Jaren gewoont en vele kostelijke tempels hadden dieze zonder hertzeer niet konden verlaaten. Den Gouverneur drong egter op sijn stuk, zoo datze eijndelijk uijtsel verzogten om een bequaeme plaats uijt te soeken, welke zaak den Luitenant Cornelis Daanen gerecommandeert wierd te bevorderen, en als dit na Demmers sin te lang aanliep, liet hij haar in volgende Jannario nogmaals vermaanen, maar zij zeijden uijtdruckelijk, zulks niet te kunnen doen vermits daar toe geen last van haren koning hadden. Demmer seijde dat hij volgens 's konings Commissie uijt zijnen naam alles mogte uijtvoeren. 't geene hij tot rust en welstand van 't land nodig agte.

Madjira mengde zig ook onder dit werk en verzogte dat men dog die lieden op Jhamahoe wilde laten woenen, Demmer hield hem voor dat hij zulks behoorden af te raden, vermits de Jhamahoers de trotste en wederspanningste waren geweest, die op haar hoogte steunende nog den koning nog d'Comp. volkome gehoorszaamheit betoonde. De Jhamahoeers zogten vele excusen dog vermits den Gouverneur al te hard aandrang hebbense wederom met gevemsde herten uijtsel verzogt om een bequame woonplaats te zoeken. waar tegen Demmer toestond soose haar gewillig instelden dat alsdan hare tempels en baleuwen boven op den berg mogten blijven staan en d'orangkaijen met het meeste volk om laag komen woenen.

A° 1647. Den 17. Januarij 1647. is door publijk voorlezen van een acte alhier in Ambon g'authoriseert D'E Heer Cornelis van der Lijn tot den zevenden Gouverneur Generaal van Batavia zijnde zulks den 15. October passato op Batavia al geschied.

Om nu het afsmijten van Jhamauws muuren te bevorderen alzo den Gouverneur niet wel rusten konde zoo lang er eenige vastigheid onder de Inlanders in wezen was, heeft hij den 19. Januarij eenige Gecommitteerden derwaards gezonden om het werk aan te paessen, als den Capitain Jacob Verheiden,

Madjira den hoeccum Jan Paijs, den Gnattahoedi Louis Gomes nevens Madjira die hem wat traag en ongenegen tot dat werk aanstelde. Egter quamense den tweeden Februarij op Jhamahoe, alwaar door des quimelahas autoriteit dog genoegzaam gedwongen de saek soo verre gebragt wierdt dat de Juwoonders haar eijge muuren mosten afsmijten hun seer beklagende, datze een werk 'twelk haar soo veel moeite gekost hadde en zoo lange van hun bewoond was en daarse niet eens voor gevogten hadden, nu op 't enkel gebod van dezen Gouverneur

Jhamahoe-ers mosten afsmijten. De huijsen en tempelen egter bleven staan, en al 't volk quam nog tot geen afkomen, latende Madjira hem vernoegen het demoliceren der muuren bevordert te hebben. Op het hard aanhouden der Jhamahoe-ers mosten insgelijks die van Oelat en Tuaha hare muuren afsmijten. Zoo wierde ook den vaandrig Curtenius op Oma met een troep volk naer Allacca gezonden om de nog resteerende muuren

alle steene (hoewel met dikke ruijgte bewassen) af te smijten, 't welk vastgehouden die van Hoelalieuw ook mosten doen, zoodat er geene vastigheid meer op Amboina onder de Inlanders resteerende, welk werck bij de mooren met morren en knorren, maar bij de Christenen met vrolijk gelaat volbragt is, verblijd zijnde, datse daar door van de lange oorlogslasten verlost zonde zijn. Hier tegens wierd g'ordonneert dat men op Manipa om de Reduijt een steenen borstweeringe van ses voeten hoog soude optrecken, als mede op Loehoe aan dezelve Reduijt een geheel buijtenwerk met 2. punten tegens malkanderen, om daar in verscheide woonhuijsen voor de officiers te zetten.

Arnold de Vlaming van Oudshoorn Den 13de Maart is alhier van Batavia g'arriveert de Heer Arnold D'Vlaming van Oudshoorn oud Gouverneur van Malacca komr in Am- om d'Heer Demmer in dit Gouvernement te vervangen, dog bon

A° 1647. zoude gem. Heer Demmer alhier verblijven tot het vertrek van 't laatste schip, om den nieuwen Gouverneur van 't een en anderen te informeeren, en was met 3. scheepen deze baeij voorbij gezeilt, den Heer Cornelis Willemsz. van Outhoorn onlangs gewese opperhoofd op Hitoe om het Gouvernement in Banda te bekleeden.

koee-ten Jn April quam de fluijt Casticum geladen met 142. koe-
 op Amboina beesten van Bali, dewelke op Honimoa, Hitoe, Combello,
 gebragt en en Lissidi verdeelt wierden om aldaar aan te focken, welke
 verdeelt beesten door verloop van tijd meest in 't wild zijn geraekt, dat men daer van geen nuttigheit heeft konnen krijgen.

Deze maand quam alwederom een vreemde handeljonk aan omtrent Waijsamma, dewelke die van 't Negrijtje Kobon
 2. vreemde aanhaalden en verbergden, dog den Capitain Verheijden werd
 jonken op met een Jagt en eenig volk derwards gezonden, dewelke twee
 Boero's Waijs- Joncken aldaar aantrof, waar van 't volk sijnde Macassaren
 samma aan- en Saleijers verlopen was. De Jonken haalde hij af en bragtse
 gehaald. aan 't Casteel het reesteerende kleen vaartuijg in stukken slaende. Hij kreeg elf inlanders gevangen, dewijlse de vreemdelingen verbergden nevens 3. Maccassaeren levendig, en drie Coppem die Pattij Waijsamma (ziende dat hij ze niet langer beschermen konde) zelfs liet afhouden en aan d'onze prezenteeren om wederom in credit te raaken.

beijde Gou- Den eersten Maij hebben beide de Heeren Gouverneurs met
 verneurs malkander de visite aangenomen met 3. Correcorren gaande
 doen een vi- in perzoon op de Correcorre Hative, nemende de Heer Demmer
 site, over al zijn afscheit van de Inlanders, en den nieuwen Gouverneur voorstellende, en met eenen van alle gelegenheit aanwijzinge doende. Onder andere op Hitoe deed hij een scherpe vermaeninge aan d'orangkaijen, datse hun van haar oude schelmstukken en valsche raadslaegen wagten moste, alzo den nieuwen Gouverneur van al haar doen genoegzaam onderrigt was, en dat een ijder zig niet meer als met zijn eige negrij zoude bemoeijen, zonder oijt meer aan de regeeringe van Capⁿ Hitoe of Ampat orangkaija te gedenken of in de mond te nemen op hoge lijfstraffe off eeuwig bannissement, en soo voorts d'Oeliassers rond scheppende quamense na seven dagen wederom aan 't Casteel.

A. 1617. Om de resteerende comptoiren te visiteeren zijuse met een jagt in Junio uitgevaren eerst na Amblauw alwaar onlangs den orangkaj van Salattij was beschuldigt dat hij een aanhang zogte te maken om de reduijt af te lopen. Demmer vermaande dit volk uijt te gaan roven op die van Waijsamma haere oude vijanden van dewelke sij veel spijt en verdriet geleden hadde, en dewelke nu de Maccassaaren en vreemdelingen aanhielden, zettende op ieder gevangen 30. en op ieder hooft 10. rd^s dog zoo 't scheen, de Amblauwers hadden daar weinig zin toe. Verders dan sijn afscheijt van haar genomen en den nieuwen Gouverneur voorgesteld hebbende, verzeeide van daar na Manipa, Assahoedi en Combello, om 't selfste daar mede te verrigten en quaemen den 12. Junij op Loehoe alwaar verscheide questien voorvielen en afgehandelt wierden.

verscheide
verschillen
op Loehoe
afgehandelt.

Den Sengadje Bonoa klaagde nog over Hatip Lanoeroe zijnen ouden vijand dat hij hem doergaans wederspannig was, en het volk van hem sogte afkeerig te maeken & ' weshalven Lanoeroe g'ordonneert wierd van Bonoa te vertrecken en op Loehoe te komen wonen, dog door voorbidden der orangkajen is hij voor die tijd aldaar nog gelaeten welke questie nog naderhandt aan 't Casteel den 11. April 1648. afgehandelt is.

Madjira klaagde insgehijks over Simitau hooft van Anin dat hij hem gehoorzaamheit weigerde, die daar over g'ordonneert is naar Ternaten gebracht te worden. Item over die van Caijbobbo, datse aan de reduijt niet wilden komen werken, die dushalven door Demmer aangemaant wierden, datze den quimelaha zouden gehoorzamen en haar behoorlijke dienst doen, maar hij Madjira versweeg wel, dat hij hun verboden hadde het Christendom verder aan te nemen. Den Jman Swackt klaagde over den Sengadje van Lissidi dat hij het gezag aan zig alleen zocht te trecken ook alrede veel volks uijt zijn Jmans Campon onder hem getrocken hadde. 't welk mede geproduceert wierd en den Sengadje belast in alle wigtige zaeken met den anderen orangkaj communicatijf te sullen gaan en dat een ieder hooft over sijn eigen Campon zoude wezen zonder des anderen volk te verleden. en dierhalven weder een ieder naer sijn bescheide Campon zoude keeren. Hier op is den 4. 7ber. de Heer Arnold de Vlaaming van Oudshoorn tot den 13. Gouverneur en Directeur der Provintie Amboina met behoorlijke solemniteijt

Arnold de
Vlaaming was
13. Gouver-
neur van Am-
boina

A^o 1647 voorgesteld en g'authoriseert, doende gem. Heer Vlaming den eed van getrouwigheid in handen van den afgaanden Gouverneur Demmer, die daar op den raad van haren eed aan hem gedaen ontsloeg, en wederom aan den nieuwen Gouverneur liet doen, Gerard
 Demmer ver- waer op de Heer Demmer met zijn familie des volgenden
 zeilt na Ba- daags met 3. Jagten onder zeil is gegaan regt toe naar Batavia,
 tavia alwaar hij nog eenige Jaren als raad van Indien gezeten
 heeft en daar nae 't vaderlandt vertrocken is. Hij liet deze
 ongewoone provintie in volkome rust en vrede, diergelijke bij agt voor-
 vredeoverge- gaande Gouverneurs niet geschied was, hebbende meest alle
 heel Ambon- gaande Gouverneurs niet geschied was, hebbende meest alle
 negrigen van de Ambonsche Negorijen van hare bergen, daarze gestadig
 Amboina van optrotsen, afgebragt en op de laege strand geplaast, bij en
 't gebergte af- omtrent onze vastigheden, daer wijse altijd in dwang kunnen
 gebragt en op houden.
 den strand
 gepleest

In dit Jaar heeft men kennisse gekregen, dat op de oost-
 Notebosch hoek van Hui-as bogt omtrent de Negorij Erinama (bij de
 bij Erinama onze qualijk Warnamma genaamt) een groot Note bosch te
 uitgeroeit vinden was. het welk de regeering van Banda de Jlanders
 in der minne sogt af te kopen maar dewijl dezelve eenige
 uijtvlugten zогten, zeggende datse onder Amboina stonden en
 met Banda niet wilden te doen hebben; zoo is verleden Maart
 uijt Banda derwaards gezonden den Capitain Fredrik Gommers-
 dorp met 100. zoldaat en 60. Mardijkers dewelke door 't
 aanwijzen van eenige Jlanders aldaar 1040. boomen zoo jonge
 als oude bedorven hebben, die in schoonheit de Bandaese niet
 zlotesteefte behoefden te wijken. In Banda was dit jaer een grote sterfte
 in Banda. veroorzaakt deur pestilentielle koortsen waar bij de menschen
 den eenen dag gezond, en 'sanderen daags dood waeren.

CAPUT 27.

SUMMARIUM.

Groote Nagul Mousson en weinig gelt. Nieuw
 sieken hujs gebouwt. Een predicant in de Uhassers
 geplaatst. Den Resident van Hila handelt ontrouw
 in 't wegen der Nagulen. Gorontalo door de Terna-
 taanen vermeerstert. Nagul boomen op Boeros Z. zijde
 uijtgeroeijt. Pattij Waijsamma na Batavia gezonden.
 Jman Swacki met een goude ketting vereert.

A° 1647

Apostaat op Honimoa verbrandt. Christen en Mooren op Sirrisorrij houden slordig huijs. Questien tusschen den Sengadje en Lanoeru van Bonoa afgehandelt, als mede tusschen den Radja en Sengadja van Hatuaha. Hamsa Ternatens koning overleden en Kiaijchilij Tahoeboh Mandersah bij genaamt tot koning verheven. Wouter Seroij van Ternaten geligt. Pittavijn in een civiele straffe gecondemmert. Krakeel tusschen de Ternataanen en Loehoeneesen. Madjira weigert de Ternataanen na Ternaten te zenden. Ouwen door Radja Sahalauw ingenomen. Ternataanen edellieden vertrekken na Ternaten dog proforma. Questien tussen Radja Nussanive en zijn confraters. Hulalihu verzoekt om 't Christendom. Mackiaus berg springt.

Na dat nu de Heer Gerard Demmer als een ervaren chirurgijn met snijden en scherpe corrosiven het verrotte vlees uijt het verdorvene Ambonsche lichaam gesneden en het selve zeer afgemat aan zijnen successeur over behandelt hadde, zullen wij nu opvoeren den 2de vermaarden, dewelke ziende dat de oude schade begon te changreneren niet meer met snijden, maar met afzetten van gantsche leden heeft moeten te werk gaan. Dit is geweest den E. Heer Arnold de Vlaming van Outshoorn dewelke als gezegt zijne regeeringe begonnen heeft den 4de September A° 1647. een heer ervaren niet alleen in de Latijnsche taal, maar ook in staats zaken.

Het begin zijner regeeringe wierde gekroont met een rijke grote Nagul Nagul-mousson, werdende gegist op 2000. Bharen van 550. mousson en pond ijder, waar toe hij niet meer dan 40. duijsendt Reaalen weinig gelt. aan gereed gelt in de kasse vond, weshalven hij genootsaakt wierdt te ordonneeren dat de cooplieden aan de leveranciers half goed en half geld zouden betaalen zoo het met haren wil konde geschieden. Nu hadden doenmaals de Comp. op de cust van Hitoe grote schulden uijtstaan van de orangkaijen om welke te innen zag hij geen ander middel dan dat hij van alle de leveranciers in de betaling van ijder barrot off 11. ₧ nagelen telkens 6. stuivers inhield, welke beij gelegtheden zommige ontrouwe Comp. dienaaren tot haer eijgen

A^o 1647. profijt hebben weten aan te wenden, waar doorse een nieuwe afkeerigheit onder de Jnlanders verweekten. Daer waren doenmaals 3. principaele werken voorhauden, te weten de vervalle hutjes aan de w^t zijde van 't Casteel te repareeren, 2de een nieuw stadhuijs, 3de een nieuw sieken huijs te bouwen. Dit laatste oordeelde hij het nodigste dies hij de materialen van het oude vervallene siekenhuijs op Hatives strand liet afhaelen en bouwde daar van een nieuwe bezuijden het Casteel Victoria, aan de w^t kant van de revier Waijtommo. Den Capⁿ Verheijden vermids nu geen militaire tochten meer geschieden, wierde tot fabriek-meester en opsiender van Comp^s werken gestelt, als mede tot Rooijmeester, om de vervallene en onordentelijke roijng der stanten van deze Negorij te verbeteren.

Nieuw siekenhuijs gebouwt.

Een vaste predicaat in d'Ulassers geplaatst

De bevorderinge van de Christelijke religie onder de Jnlanders heeft hij insgelijks beijvert, doende 's Comp^s slaven door de schoolmeesters onderwijzen en tot den heiligen doop bequaam maken, de orangkaijen vermaande hij ernstig dat zij haare vrouwen en kindereu tot den kerkgang zouden houden en den predicaant Jan Jansz. Brundt wierde na Ulassers gezonden om aldaar gestaadig huijs te houden vermids men klaarlijk bespeurde die gemeente met geen sprongtogten en visiten konde waargenomen werden.

In October wilde hij na gewoonte met de Hongi uijtgaan maar wierde belet door het sterke regen weder, het welke (tegens gewoonte van de mousson) in die maant voorviel. Op Bouro was andersints zijne presentie van node om de Negorijen aan de Z^d Zijde te dwingen de bovengenoemde Macassaren en vreemdelingen in onze handen te leveren, hoewel dezelve aigaende weg door de alphioreesen wierden doot geslaagen; ook was alreede om harentwege den orangkaij Usman van Waijsamma bij den kop gevat en aan 't Casteel gebracht, en Kimelaha Fakiri hadde de Negorijen een boete opgelegd die eenige vreemdelingen buijten zijn voorweten geherbergt hadden. Ondertusschen heeft den nieuwen Gouverneur Arnold de Vlaming met 3 predicanten de visite in het Lijtimorsche gebergte gedaan om zelfs kennisse te nemen van de scholen en kerken alsmede van de gelegentheit der Negorijen: daar na dede hij met een jacht de visite om de W^t en N^d, op Manipa vond hij het werk van de nieuwe Reduijt geheel stil staan door de

Aⁿ 1647 traagheit der Inlanders alwaar hem ook niet aanstond, het groot geloop derzelve op de nieuwe Reduijt bij 't inweegen der Nagulen en verkopen der klederen waar toe hij beneden gelegenheit ordonneerde. Op Bonoa vond hij nog al de oude oneenigheid tusschen den Sengadji en Hatip Lanoeru die hij tot stilstand vermaande tot dat hij bij naaste verschijning van de hongt de partijen ter deegen zouden kunnen verhoren en haarluijden vereffenen. De gevangene van Waijsamma liet hij los om haar verstroit volk te vergaderen en hare Negorij wederom te bewonen; op Hitoe vielen klagten over den Resident dat hij groot bedrog had bedreven bij 't inweegen der Nagulen en de inlanders merkelijk verongelijkt hadde, dies denzelven van zijn comptoir geligt en aan 't Casteel gebragt wierde: de schraapsugt van zommige Comp^s Dienaren nam zodanig toe en dat zoo openbaar en stout dat het scheen als ofze een wed spel ingestelt hadden, dus het ook hoog nodig was dat den nieuwen Gouverneur met harde straffe tegens deze verdervelijke menschen voorzage dewelke anders een zoo duir verworvene vrede in 't korte weder omver gestooten zouden hebben, dog dit baarde den Gouverneur zoo veel nijs en onlusten dat hij in zulke stribbelingen (die hem zijn eigen officiers aandeeden) bijkans zijne geheele regeeringe toegebragt heeft. Den doemaligen fiscaal die een voorstander des rechten behoorde te zijn in 't beletten van den particulieren handel, was zoo onvoorzigtig dat hij zekeren chinees een volmagtbriefje gaff om langs de cust van Hitoe zijne schulden in te maanen en die hem op staande voet niet betalen wilden off konden, in de boeijen te zetten, hetwelk niet zonder groote murmuratie onder de landvolkeren toeging, dit den Gouverneur ter ooren koomende heeft den fiscaal gestraft met een correctie van woorden, maar den Chinees met eenige slagen, die hij in ieder Negorij op zijn rugge ontging.

In December 1647 heeft den koning in Ternaten door zijnen Kiaichih Sibori met 44 Correcorren meest uijt de Xulas de volkrijke Negorij Gorontalo laten aantasten die hem afgevallen was, maar vermids Siborij daar tegen niets vermogte

Gorontalo heeft den koning van d'E Comp. 2 jaghten verzogt met welkers hulpe die Negerij vermeestert is en een groten buijt van slaven en anders daar van naar Ternaten gevoert, waar door de Ternatamen vermeestert.

A° 1648. van den koning tot een recognitie aan d'E Comp. vereert heeft
hondert slaven.

Dewijle op Boero omtrent Waijsamma vele Nagulboomen
stonden, waar van niets off weinig in 's Comp^s handen quam,
maar alleenlijk dienden om de vreemdelingen aan te locken,
zoo is in Januario 1648 den luitenant Moerlagh met eenig

Nagel-boo- volk derwards gezonden, dewelke tusschen Jlat en Roema-ite
men op Boe- over de drie duijsent oude Nagulboomen geschild en ontelbare
108 2^d zijde jonge uitgetrocken heeft, daar op den gevangen en Usman
uigtgeroeit weder gelargeert wierde om het gezag op Waijsamma te voeren

Partij Weij- maar zijnen Patti bleef nog in de ketting aan 't Casteel zitten
samma naet om hem naar Batavia te zenden.
Batavia ge-
zonden.

aardbeving Den laatsten Februarij was een grote eerdbeving aan 't
aan 't Casteel. Casteel dewelke met een groot gedruijs als van een geweldige
zee aanquam dog liep zonder merkelijke schade aff.

D'eerste grote visite die den Gouverneur Vlaming deede
was den 21. Maart met 12 Correcorren van 't Casteel en nijt
de Uliassers, dog onder wegen vergrote die Hongij tot 47 toe
waar onder Kimelaha Madjira en Hamba-Radja Sopi met 5
stuks waren bijgekomen. De weg ging eerst na Combello en
Lessidie alwaar den Jman Swackij met een gouden ketting
vereert wierde nijt naem van d'E Comp. voor zijne beweesene
getrouwigheit in den laesten oorlogh: voorts over Assahoedij,
Bonoa, Kelang en Manipa na Loehoe, alwaar de strijdige
partijen den Sengadja van Bonoa en Hatip Lanuru wederom
verscheenen om tegen malkander verhoort te werden, maar
(vermits den Gouverneur hem spoede naar andere plaatsen)
wierdense na 't Casteel gewezen. Voorts quamense over La-ala
en Kaijabo naar Honimoa alwaar Madjira in onze handen
leverde zekeren apostaat op Jhamahoe gevat. dewelke niet
alleen van het Christendom afgefallen, maar ook zeer Gods
lasterlicke scheldwoorden tegens onzen Zaligmaker nijtgespogen
hadde. Dezen wierde door den geheelen landraadt veroordeelt
tot assche verbrand te werden, het welke nog desselfden daags
g'excuteerd is in presentie van den Kimmelaha en veel 100^{de}
mensen. Zijn moeder, vrouw en 2 susters mede door hem
verleijd zijnde wierden aan 't Casteel genoomen met nog een

Jman
Swackij werd
met een goud-
de ketting
vereert.

Appostaat
van SirriSor-
tij verbrant.

A° 1648. ander vrouw die hare Christelijken doop verzaekt hadde om beter onderweezen te worden.

Christenen De Christenen en mooren op SirriSorrij hielden doenmaals
 en Mooren op onder malkander zeer slordig huijs, zijnde de Christenen aldaer
 Honnoa zoo ongemaniert dat de mannen na de moorsche wijze nevens
 houden slor- hare getrouwde vrouwen bijzitten hielden, en de vrouwen
 dig huijs. vermengden hun met de moren waar tegen op die tijd anders
 niet te doen en was dan de afgevallene rigouselijk te straffen
 weert g'or- en de rest beter te onderwijsen. Die van Poorto werden daar
 donneert ook g'ordonneert haren berg te verlaten en op strand te
 Poorto op komen woonen.
 strand te
 wonen.

volmagtaan Den Gouverneur weer te huijs komende vond ondertusschen
 d'Ambonsche g'arriveert het jagt Griffioen uijt Ternaten met brieven van
 Gouverneur den koning bijwelke hij den Gouverneur volmagtigde zijne
 om Hamsas tolln (hem in deze landn competeerende) voortaan zelfs te
 tolln te ont- ontfangen alzooh hij sustineerde dat Madjira te stoffig daer in
 fangen. was; hij was ook 't onvreden dat den Kimelaha de Ternataanen
 met de nieuwe Correcorre (die hij op Kelang had laten maken)
 niet op sond nevens eene van zijne bijwijven.

questien Hier na den 11ⁿ April in vollen landrade in preesentie van
 tusschen den Kimelaha Madjira zijn eenige questien van belang afgehandelt,
 Sengadji en als eerstelijk tusschen den Sengadji en Lanoeru van Bonoa,
 en Lanoeru van alwaar Lanoeni nogmaals gelast wierde den Sengadji zijn volk
 Bonoa afge- ongemoeit te laten en hem voor opperhoofd van 't geheel
 handelt eijland te erkennen, blijvende voorts van zijn bannissement
 naer Ternaten g'excuteerd het welk hem in voorleden jaar
 opgeleijt was ten ware hij hem op het nieuw onhebbelik
 aanstelde.

alsmede Tusschen den Radja en Sengadja van Hatuaha viel ook
 tusschen den eenig verschil voor om de plaats van hare wooninge, willende
 Radjaen Seng- de laatste met een gedeelte van de Negorij op den strand van
 gadja van Ha- Roehemoni wonen en den Radja met de rest bij de revier
 tuaha. Wajjlapia, waar inne den Radja toegestaan is met 15. huijs-
 gezinnen op oud Hatuaha te mogen blijven woonen, met te
 min het gezag over de geheele Negorij voerende.

Hamsa ko- Den 20. Junij quam een missive van de Heer Anthonio
 ning in Ter- Caan omtrent Assahoe di geschreven waar in hij den Gouverneur
 naten over- berigte dat den koning Hamsa in Ternaten overleden, en in
 leeden en in

A° 1648. desselfs plaatse den Kiaijchili Tahoebo (nu Mandarsagh hernoemt)
 desselfs schoon van Modafar den 6de Majj solemnelijk tot koning was
 plaatse Kiaij- verheven. Den Gouverneur Wouter Seroij hadde hij geligt om
 chili Tahoebo mede naer Batavia te nemen en aldaar zig over eenige be-
 verheven, schuldigen te verandwoorden: in desselfs plaets bij provisie
 zijnde her- stellende den prezident Caspar van den Bogaart.
 noemt Man-
 darsah.

Hier op heeft den Gouverneur de croninge van den nieuwen
 Wouter koning met 3. musquettados en 5. canon schooten overal laten
 Seroij van bekend maken en verheerlicken.
 Ternaten ge-
 licht.

De klagten der inlanders over hare opperhoofden vermeerderden
 nogal. Op Oma klaagden de orangkaijen dat haar opperhoofd
 Inlanders aldaar met vrouwen schenden en onbehoorlijk boeteeren haar-
 over de Ne- lieden moeilijk viel. Op Negrij Lima hadde het opperhoofd
 derlandse Re- de lieden zeer baldadig uijt de huijsen gejaegt en allarm ge-
 zidenten. maekt. Van Hila was nu volkomen van Hitoe ontslagen en
 gecondemneerd aan de inlanders der zelve cust een somme
 van 2500. rd^s. uijt te keeren, die zoo men bereekenen konde
 haarlieden te kort gedaan waeren, en is voorts over zijn be-
 driegelijk wegen (dat hij kortswijl noemde) van zijn ampt
 gedepoorteert, dog de Heer Vlaming uijt consideratie, en uijt
 inzigte van hooge belofte van beterschap heeft de straffe wat
 gemitigeert, hem bij zijn coopmans qualiteit gelaten en de
 winkel boekjes aanbevolen, welk vounis daar na van haar Ed^s
 op Batavia gedesapprobeert is, wordende te licht g'oordeelt
 voor zijne begaene foute gelijk gezegt zal worden. Wierde den
 Gouverneur om deze tijt zeer ziek, zoo dat hij eenige maanden
 heeft bedde moeste bewaren, en dierhalven op zulke en dier-
 gelijke misbedrijven geen nau reguard konde nemen.

2. Vredens jaeren waren nu passeert, het derde begonnen
 de Ternataanen op Loehoe met een slecht voorspook van naast
 aanstaande onlusten en oorlogen, dewelke zijlieden buijten
 twijffel van doen aff al gebrouwt hebben. Dit krakeel nam
 Krakeel zijn oorspronk op den 11de September van de Ternataansche
 tussehen de wijven dewelke verfoeijden de daat van Samsammu minder
 Ternataanen hooft van de Soa Maccatita dewelke hem verlooft hadde met
 n Loehoe- een ander orangkaijs dogter en dezelve wederom verlaten
 wesen wilde. Men raekte eerst aan 't kijven en schelden, daar op de
 Ternataensche mannen van haere wijven getergt zijnde vielen

A° 1648. met geweer onder de Loehoeneesen, questen zommige daer onder en het zoude tot een groot bloed-bad gekomen hebben, ten ware den Resident Simon Cos met eenige soldaaten daar tussen ware gekomen en het gevecht gescheiden hadde. Simon Cos door deze stoutheit der Ternataanen bewoogen hielde hard bij den Kimelaha aan dat dog dit Ternataans gebroedsel volgens lang gegeven ordre eenmaal naar Ternaten mochte

Madjrah gezonden werden, waar toe hij den Kimelaha zoo koudzinnig weigert de vond en zo veele uijtvluuchtjes bijbrengende, dat tot dit vertrek Ternataa- ten eersten geen apparentie en scheen, en voorzeker hadde nen weg te djou Madjira geen zin deze treffelijke jacht-honden wegte zenden met dewelke hij naer 2 en $\frac{1}{2}$ Jaren zulk een uijtneemend schelmstuk dagt in 't werk te stellen.

In de maand October ging de Hongij der Correcorren wederom uijt dog wierde goed gevonden dat men op die tijdt alleen de Christen Correcorren zoude nemen en de Kimelaha met de moren te huijs laten opdat men te vrijer zoude kunnen vernemen, wat voor Negorijen op Ceram tot het Christendom mogten genegen zijn, uijt welken inzigte den predicant Jan Jansz. Brundt mede ging: item wat voor Note en Nagul boomen bij ijder Negorij mogten gevonden werden. Het beleit van dezen togt wiert aanbevolen den Capitain Verheiden met Pittaviju vermids den Gouverneur nog ziek was. Deze dan hebben in de Negorij Amaheij nog redelijken voortgauck in 't Christendom gevonden, maar Elipapoetij en Sepa waren daar toe nog niet genegen, voorts hebbenze alle de Negorijen van Cerams N. Custe tot Ceram Laut toe gevisiteert daar van een schriftelijk rapport overleverende van ijdere Negrijs situatie en wat voor specerij boomen bij ijder aangegeven zijn.

Om die tijt hebben ook die van Oma en Tiel met 200. man den Radja Sahulauw g'assisteert om de negorij Ouwen op Ceerams N. Custe agter de negorij Tahala gelegen in te nemen, dog hebben gemelte Negorijen de spitse alleen moeten af bijten, zijn voorts van dien Radja vrij wat verleit waarover zij aan den Gouverneur klaagden dewelke hem de zake niet aantrok om datze zulks zonder zijn voorweten gedaan hadden.

Den 25. October wierde op Loehoe een grote vergaderinge

A° 1648. gehouden door de Cooplieden Simon Cos, Barend Seeuw, Kimelahoe Madjira en voorts alle de orangkaijen van 's konings landen, alwaar wederom door onze cooplieden aangedreven wierde het verzenden der Ternataanen, waar toe Madjira en dezelve nog al geen zin hadden. Eindelijk op het hard aanhouden van de onze wierde besloten dat voor eerst Madjiras halve broeder Dagga met de zoonen van Leliato, als Hadji, Labodij en Baijcole met haar familie naar Ternaten zouden vertreeken, maar de 3. princen Abdul, Bismol en Singasari zouden alhier verblijven quantsuijs om dat de koning haarlieden naeme niet geexpresseert hadde en om datze Madjira tot Raadslieden moesten dienen. Hier tegen bewezen de onze kragtig dat den koning beroepende alle de kinderen der Ternataanen niemant uijtgeslooten hadde, en dat inzonderheit de beide princen Abdul en Bismol te Sorgelikke instrumenten zouden zijn in Amboina te verblijven om datze zeer licht in Madjiraas absentie (die mede naar Ternaten moeste gaan om den nieuwen koning te saluteeren) op Lissabatta alwaarse geboren waren, een aanhang zouden krijgen, en hun meester van die brood-camer van waar namaals men haar met groote moeite zoude moeten lichten: zoo wierde dan ten laasten beslooten dat de 3. laatstgenoemde princen ook zoude mede gaan, en djou Madjira met Maijnene van Combello zoudense convoijeeren om in Ternaten getuigenisse te dragen van het gepasseerde en toegezeide pardou. Op Kelang Singasari stelde zig hier tegen en moeste met 8. soldaaten na boord gebracht werden 't welk hem nog onder het schermutseeren een vinger koste. Zoo zijn dan op den 14. November deze 7. Ternataansche edel lieden met 's konings Correccorre van land afgesteken werdende door onze Cooplieden met een sloep een stuks weegs geconvoijeert quantsuijs om datze des Gouvern^s brieff aan den koning inhadden, maar het was meest te doen om den quimelaha van de kleine Negorijen af te houden alwaar hij zijne ledige sacken nog meende te vullen waar mede dan de onze van dit wrevelmoedige Ternataansche gebroedsel, en van alle bekommernissen tot nieuwe revolten hoopten bevrijd te zijn.

Ternatens
Edel Luiden
vertreeken
naer Ternaten
dog maar
in forma.

Hier naar als den Gouverneur (na 6. maanden het bed bewaart te hebben) weder wat bequam ded. hij op den 23. November de visite over Hitoe naar 's konings landen. Op

A° 1645. Laricque, Oerin en Negri Lima hoorde hij nog al klagten der inlanders over onze residenten wegens ontrouwe Nagul-handel en ander geweld. Op Hila werde eene steenen buijtenwerk met 2. punten om die reduijt gelegd. Op Loehoe quamen hem onverwagte klagten voor, over den Jman Swacki hooft van Lessidi dat hij den Kiaijchilij Singasari opgerockent hadde om hier te blijven en zig naar Jhamahoe te begeeven die hem uijt oude genegentheit in hare bescherminge zouden nemen; dat hij de inwoonders afkeerig maakte tot het opbouwen van de Logie op Combello, alzo dezelve maar een roede voor haeren eigen gat zoude zijn; dat hij die Lissabatta in een amende van 200. rd^s gecondemneert hadde om datze met ons volk eer gehandelt hadden dan met het zijne, hun expres zeggende datze zooveel werks niet en moesten maken van de Hollanders die maar een hoop vreemdelingen waren uijt welk en andere verhalen den Gouverneur hoe lange hoe meer de ongestadige en quaadwillige inborst van dezen Jman (die nog korts te voren een goude ketting ontfangen had) leerde kenne en tragte zig van alles te informeeren, dog des Gouverneurs siekte haar wederom verheffende deede hem aan 't Casteel keeren, en de resteerende visite wierde volbragt door den oppercoopman Windrig Kieft en den fiscaal Jan van den Briel die de negotie boeken van zommige Rezidenten vrij wat slordig bevonden hebben, en op Caibobo hingense al wederom aan den ouden duijvels dienst en het negorijtje Peilissa weigerde absolut haar tot het Christendom te begeven. Om het verder verval te beletten wierde een boete gesteld van 200. petolen voor de orangkaijen, en 100. voor de gemeene man die zig van het Christendom tot den dienst des marels wederom be-geven zoude.

Kajibobo verlaanwt in 't Christendom en Peilissa weigert het zelve aan te neemen.

que-tien In December klaagde den Radja Nussanive over zijn 2. confraters den orangk. Latuhalat en den pattij datse hem geen genoegsaam respect wilden bewijzen maar alzo men bevond dat den Radja haarlieden wat kleen-achtig hielt en zijlieden mede hooffden waren van haar eigen Negorijen, zoo wierde g'ordonneert dat den Radja haar na behooren zoude moeten erkennen alle 14. dagen haar op zijn balehu beroepen om alle kleene verschillen van hare suppoosten af te handelen.

Hulalihoe een klein Negorijtje onder Hatuaha sorteerende

A° 1648. heeft doenmaals ook verzogt om het Christendom al zoose

Hoelahn zijden nog eenige kleene geheugenisse daar van te hebben
verzoekt om van de Portugeese tijden aff waar op hunlieden namaals een
het Christen- schoolmeester toegezonden is.
dom.

In dit jaar 1648. den 13. Julij is op Mackian een groot
aardbeven voorgevallen en daer bij een verschrickelijk opbersten

Mackians van dien berg, want het geheele eilandt (zijnde meest eenen
berg springt. berg) zodaenig gesprongen en doorgesklooft is, dat midden
door den berg een kloove als een vaarweg van eenen wagen
daar door ging daar veel vuirige dampen uijtvloden gelijk
het nog ten hedigen dage te zien is, waar door wel een derde
van de Nagul boomen omgeworpen en verdorven zijn en een
grote ongezontheit op dat selve eijland veroorzaakt is.

CAPUT 28.

SUMMARIUM.

Nieuwe Reduijt op Hila gebout. Pittavijn op
nieuws gesententieert. Maccassaaren vallen op de
Cust van Celebes. Madjira met eenige Ternataansche
Edellieden komt in Ambon. Valsche klagten in
Ternaten over Amboinaas Gouverneur. Mandersah
schrijft barts aan d'Heer Vlaming zijne vreemde
postulatie: geeft egter de Heer Vlaming volmagt
over zijn landen. Nieuw Metalen Nagul gewicht
werd in Ambon gezonden. Madjira komt aan 't
Casteel. 's Konings Commissie werd op Loehoe voor-
geleesen. Rarackit verovert. Correcorren worden
gevisiteert. De Heer Vlaming's burgerlijke onlusten.
4. Ternataansche Edellieden vertrecken pro forma
naar Ternaten. Elipapoetij verzoekt het Christendom.
Jaloesi tusschen de Loehoeneesen en Madjira dewelke
zijn quade gangen voorzien.

A° 1649. A° 1649. In februario werde de oude Reduijt van Hila

Nieuwe re- tot den grond toe afgebroken en de nieuwe van 50. voeten
be op Hila in 't vierkant afgesteken staende midden in de begonnen
regering. stenen paggeringe.

Den stonten Pittavijn niet te vreeden zijnde met zijne
civile straffe wegens zijn bedriegelik Nagel wegen hem in

A° 1649. voorleden Jaar opgelegd heeft daar over nog derven klagen na Batavia als off hem groot ongelijk geschiede, hetwelk tot zijn verderf gestrekt heeft want de hoge regeeringe oordeelde niet alleenlijk dat daar in al te slap gehandelt was, maer heeft ook den Heer Vlaming (dog volgens Pittavijus eigene confessie tot zijn onschuld) van corruptie gesuspecteert en daar op g'ordonneert dat men zijn proces in rouwe actie zoude brengen en op het nieuw sententieeren: dies den fiscaal eenen nieuwen eisch tegens hem gedaan heeft bij den welken hij boven de voorgemelte geld boete van alle qualiteiten gedepor-teert en in de ketting geslagen is om na Rossingeijn als gebannen verzonden te werden het welk namaals in een plaats aan de overzeide van 't Casteel verandert is.

Pittavijus
wert op het
nieuw gesen-
tentieert

Maccassae- In Maart quam de teidinge aan het Casteel dat de Maccas-
ren vallen op saeren met een groot getal vaartuigen dewelke op 800. vergroot
d'oost euste van Celebes. wierden op de O. Cust van Celebes gekomen waeren om eenige
Negorijen te straffen dewelke oorsaeke zouden geweest zijn
van Gorontaloos verlies, van daar zijne overgesteken na de
alsmede in Xulaas alwaarse de Negorien verwoest, verbrandt, het volk
de Xulaas. doot geslagen en een deel daar van gevangen weggevoert
hebben, des kimmelahas Terbillees zoon ter nauwer nood
eschapeerende met een orembaï en eenige vrouwens naar de
Negrij Massaretti op Bouro. Tegen dezen aanval der Maccassaeren
heeft den Gouverneur 4. scheepen in 't vaarwater gehouden
om de advenu plaatsen te bezetten 2. op Bouro, 1. op Kelang
en een d° op Manipa, dog de Maccassaeren hebben hun met
voorsz. roof laten vergenoegen zonder iets van de Ambonsche
quartieren aan te doen om dat zij 't alleen tegen den Terna-
taanschen koning hadden.

Madjira met In 't eijnde van Maj verscheen wederom uijt Ternaten in
eenige Ter- Amboina Kimelaha Madjira weder mede brengende zijnen
nataansche halven broeder Dagga, met eenige van de hierboven ver-
Edel-lieden troocken Edel-lieden om hare goederen in Amboina af te halen
komt weer in en hetzelfde Jaar na Ternaeten te retourneren. Deze gasten
Ainbon. hadden den nieuwen en onervaaren koning Mandarsah vele
valscheklag- onwaarheden wijs gemaakt en den Ambonschen Gouverneur
ten in Terna- verklaegt dat hij onrechtmaetig des konings landen en onder-
ten over den daanen tot zig trok, en met naame de seven dorpen op Hitoes
Ambonschen
gouverneur. Custe gelegen van Oern tot Hatu: de mooren met geweld

A° 1649. tot het Christendom dwong, allegeerende in 't bezonder de 6. ostagiers van Weijsamma die (zoo zij valschelijk zijden) aan 't Casteel ter schoole moesten gaan, dierhalven den koning dat hij hier in tijds voor moeste wezen, den Gouverneur niet meer toestaan als het gezag over zijne Leijtimorsche Christenen, en het verder gezag over des Konings landen en mooren den Kimelaha volkomelik aanbeveelen. In somma bragten den koning zoo ver dat hij op den 1. Maij een vrij bartsen brieff aan den Gouverneur Vlamingh schreeff hem verwijtende dat hij tegens het contract tusschen Hamsa en den Generaal van Diemen A° 1638. gemaekt de Heidenen op Ceeram en voornamelijk op Kaijbobo, Amaheij en Amakrike tot het Christendom gebragt hadde welk eiland behalven de 2. kleine Negrijen Kehu en Jaro hem geheel en d' al toequam, begeerde derhalven dat men alles op voorigen voet herstellen en geen heidenen meer tot het Christendom brengen zoude. Hij eijachte ook de 7de voorgemelte Negorijen van Oerin tot Hatu toe wederom onder zijn gezag, item dat men de 6. ostagiers van Weijsamma in Madjiraas handen zoude stellen, en eindelijk dat men Madjira over 's konings onderdanen zoo absoluut het gezag zoude laten voeren, als den Gouverneur over zijne hollanders.

Mandarsah
schrijft barts
aan d'Heer
Vlaming.

N.B. dit zal
Kessing en
Ware zijn.

zijn vreemde
postulatie

De onze in Ternaten tragten den koning met kragtige reedenen van zijn gevoelen te diverteeren hem verzeekerende dat Amboina in geen gerusten staet zoude konnen behouden werden, indien het oppergezag zoo veel van mooren als van Christenen niet aan den Gouverneur gedefereert wierde, dat het niet gelooflijk zij den Gouverneur in Amboina als zijnde een wijs en verstandig man ijmant van het moorsch gezinte tot het Christendom zoude dwingen. Met Heidenen op Ceram hadde het een ander inzien, vermids ons in geene contracten verboden was dezelve tot het Christen gelooff te brengen, want de contracten spraken alleen van mooren: bewezen ook dat de 7de gemelte HitoeEse Negorijen al van de Portugeese tijden aff onder 's Casteels gehoorsaamheit gestaan hadden: vertoonden insgelijks hoe gevaarlijk het Kimelahas gezag voor des Konings welstand en de Comp^e zoude zijn bijaldien het oppergezag niet bij den Gouverneur stond: en hoe licht des Konings twijfelmoedige onderdaanen de vreemdelingen wederom zouden

Heidenen
mogen wij be-
keken zonder
tegen de con-
tracten te
misdoen

A° 1649. aanhalen ja zoo verre indien de Comp. niet kragtig met wapenen daartegen hadde geweest, deze landen souden al lange onder den Maccassaarsen Koning gestaan hebben, vermaanden dierhalven den koning zeer ernstig dat hij de ooren aan de Ambonsche gezanten niet al te veel zoude leenen als dewelke meer op haar eijgen profijt als des konings welstand uijt waren, hem verzeekerende dat geen beeter beschermder van des konings land en Rijke waren als de Comp. Den koning liet zig wat verzachten bleeff egter in dat gevoelen dat zijne onderdaanen in Amboina nog al groot ongelijk geschiede. Met veels beweegredenen hebben hem d'onze nog zoo verre gebragt dat

De koning hij de voetstappen van zijn voorzaat Hamsa volgende de geeft echter volmagt over 's konings landen in Amboina aan de Heer volmacht aan d'Heer Vlaaming over

zyne landen. Den Heer Vlaaming om den koning zoo veel contentement te geven, heeft zig naar gemelte konings brieff zooveel willen voegen als immers Comp. gerechtigheit en respect lijdten mogte den Kimelaha met het gezag over 's konings landen zoo wat henen latende geworden. Invoegen hij zekere 2. slaven die gestolen hadden en van groot Hatuaba opgezonden waren niet heeft willen onder zijn judecature strecken maar den Kimelaha toegezonden hetwelk noijt te voren geschiet was.

In Junio verscheenen aan 't Casteel de Gezanten van de negen Negorijen van Ceram Laut als mede die van Tobo om volgens hare belofte voorleden October aan onze Gecommitteerdens gedaen haer voor den Heer Gouverneur jaarlijx eens aan 't Casteel te vertoonen. De Ceram-Lanwers spraaken voor hare gevangenen die in voorleden April in de ketting waren geklonken. Den Gouverneur prees hare opregtigheit in het nakomen van hare beloften, en het ontslaan van hare gevangene refereerde hij aan haar Eds op Batavia waarvan hij goed antwoordt verwachtte vermids hij in hare faveur geschreeven hadde.

Nieuw metaal. In dit voor jaar was ordre van Batavia gekomen dat men talen Nagel om alle morsscrijen bij 't inweegen der Nagelen te voren gebruijkt vor te komen een nieuw metaale gewicht zoude invoeren Ambon gezonden met gelijk het zelve doenumaals van Batavia gezonden was waar op een inuwe het getal der ponden soo wel met moorsche als duijtsche ordre voor de letteren ingegraveert was op dat het een ijder duijdelijk be-Nagelwegers.

A^o 1649. kennen en optellen konde; item dat bij 't inweegen der Nagulen een gesworen inlandsche schrijver in 't weegen bij moeste zijn die zig op het gewicht verstond en dat zonder desselfs prezentie niet een pont mogt ingewoogen worden. Den inlandsche weegmeester zoude ook zoo wel een sleutel tot het pakhuys der Nagulen hebben als den Coopman en dat geene zonder den anderen in 't pakhuys zoude gaan. Invoegen zijn dan in Junio 3. Committeerdens als Jacob Verheijden den coopman Voer en den hoecom Jan Paijs nae Loehoe gezonden om het nieuwe copere gewicht aldaar in te voeren en de oude maete daer mede men te voeren de Nagulen placht te ontfangen aff te schaffen.

Madjirah Den 2. September quam Kimelaha Madjira aan 't Casteel
 komt aan 't met Lobodi Leliatos zoon en andere Ternataansche Edelen om
 Casteel haar aanzienlijk voor den Gouverneur te vertonen. Hij wierde door Gecommitteerdens zeer feestelik ingehaald onder het losbrauden van canon en charges van Musquetten. Naer eenige vriendelijke discoursen bragte den Gouverneur voor de klagte over zijne regeeringe bij hem Kimelaha in Ternaten aan den koning gedaan, en begeerde te weten wat daar van was. Madjira ontkende zulks niet hard, dog zeide eigentlijk aan den koning niet geklaegt maar slechts relaas van Amboinas toestand gedaen te hebben, te weten dat er eenige Nagulbomen op Wejsamma waren omgehakt, dat er voor weinige jaren eenige mooren van Nussanive en nog een van Hatuaha Christen waren geworden en verders beide de Heidensche Negrijen Kaijbobo en Amaheij het Christendom opgedrongen was. Aangaande de 6. ostagiers van Waijsamma, waren bij haar luijden slechts verdacht geworden van afval, om datse de gewoonlijke moorsche ceremonien achterlieten. Egter hadde den koning nu zulks hoger opgenomen, dat was buijten zijn weten en gissinge geschied, dog wegens Kaijbobo en Amaheij hadde den koning absoluïte ordre gegeven nemelik om dezelve in vorige stand te stellen en laten hem Kimelaha voorts met dezelve en alle des konings onderdanen alleen geworden zoo wel in zaken van 't geloof als van gemeene diensten. Den Gouverneur bewees hem dat wij met het bekeeren der heidenen gantsch niet tegen het contract misdeden en dat hem Gouverneur het hoogste gezagh van den koning gegeven was, tot

A° 1649. welken einde hij opstonds zijne commissien op duitsch en ternataans liet voorlezen. Het was zoo veel, den onbedagten koning hadde met zijn schrijven 2. grote masten in het ambons schip opgericht die omstrijd haere magt tegens malkanderen willende betoonen hetzelfde omgeworpen hebben. Madjira affineerde ook dat hem de Ternataensche Edel lieden als bij gevoegde raadsperzonen waren mede gegeven. Den gouverneur daer en tegen bewees uijt des konings brieff, dat dezelve maar gekomen waren om hare vrouwen en kinderen af te halen en weer naar Ternaten te keeren, en was verwondert waar toe den koning de 100. ambonsche mannen mocht ontboden hebben. Daar op Madjira antwoorde dat den koning wel 300 g'eijst hadde en dat op het voorstel van Majnene 2de perzoon van den Patti Combello die hij in alle manieren bij ons socht suspect te maken, maar door zijn tusschen spraken hadde hem den koning contenteren laten met 100. Den Gouverneur verstond dat zulks vrijwillige perzonen, en geenzius gedwongen moesten zijn die derwaerts souden vertrecken. Eindelijk recommandeerde hij de kimelaha dat hij bezorgen zoude de Ternataensche grooten wederom na Ternaten quamen, off hij zoud de oorzaak zijn dat zijnen konink van de 4000. recognitie soude versteeken blijven, dewelke hij Gouverneur niet begeerde te betalen voor dat de Ternataanen zouden vertrocken zijn, waar op de vorige complimenten wederom afleggende zijne van malkander vertrokken.

Vlaming Den 11. September is den heer Vlaming in geselschap van
bezoekt het enige officieren na het warme bad vertrocken, gelegen op
warme bad Oma op de plaats Sila, aldaer eenige hutjes opslaande tot
op Oma accomodement van gem. heer en sijn lijfwacht, in dit water
bade sig de heer Vlaming 2. à 3. maal 'sdaags om te probeeren
off hij door desselfs natuurlijke warmte eenige baat soude
vinden. Dat bad 8. dagen gebruikt hebbende en geen beters-
chap maar veel eer verergeringe daarin bevindende, vermids
desselfs hitte sijne ziekte nog meer ontstaek, is hij weder naar
het casteel gekeert, te meer also een brieff van den kimelaha
quam dat de orangkaijen van Loehoe, Lessidi en Combello
zouden beraadslaagt hebben hem kimelaha te verwerpen. van
het laud te verdrijven ende de regeeringe alleen na haar te trecken.

Den Gouverneur nu weer wat bekomen zijnde nam zig

A° 1649. voor de grote visit rondom Ceram te doen, weshalven hij den 29ste September de reis aannam met een sloep langs de kust van Hitoe na Loehoe, latende ordre aan den capitain Verheijden hem met de correccoren te volgen. Op Loehoe komende betoonde den kimelaha groote blijdschap over het verschijnen van den Gouverneur en dede de heer Vlaming alle de orangkaijen aldaar beroepen, zijne commissie en volmacht van Ternatens koning

Des Konings Commissie werd op Loehoe voorgelezen.

voorlezen en onder 't losbrauden van canon publiceeren, de orangkaijen voorts recommandeerende dat zijlieden den kimelaha als representeerende des konings perzoon, alle behoorlijke eer, respect en gehoorzaamheit zouden bewijzen, van daar vertrok hij na Combello, den capitain, met des casteels correccoren verwagtede, maar aangaande de nijtgestroide conspiratie tegens den kimelaha verstond hij van Majnene des jongen pattij van Combello Stadhouder dat zulks een opgerockent werk was van den Jman Swacki die den Gouverneur van Combello op Lessidie komende, ook wilde wijs maken dat veele alpheoreesen in 't gebergte van Erang lagen, dat zijlieden nijt vreeze derzelve hare tuijnen niet konden gebruiken en dat zulke door den kimelaha opgehitst waren om haarlieden te onderdrukken, dog den Gouverneur wel wetende dat zulks maar calumnien waren om den kimelaha bij ons verdacht te maken en in den haat te brengen, gelaste hem daar van stil te swijgen en den kimelaha zijn behoorlijk respect te geven. Van daar bevorderde hij zijn reis en quam den 6. October voor Lissabatta dog aldaar geen volk vindende liet hij 't voortgaan want al het weerbare manvolk van Lissabatta met 2. à 3000 harer onder-

Lissabatters ondernemen een togt tegens die van Roema-Ela en Hatunuru;

hoorige alpheoreesen gesterkt met 3. casteels correccoren en 4. van Assahoedi, Kelang, Bonoa en Lissabatta onder het gezach van Kiaij Chilij Bismol waren 4. mijlen oostlijker vertrokken om die van Roema-Ela en Hatunuru te bekrijgen, van dewelke (zoo zij voorgaven) met rooven en doodslaan seer hadden geplaegt geweest en tot dien eijnde voorsz. assistentie van Casteel en Kimelaha verkreegen hadden, dog alzoo de heer Vlaming door de orangkaijen van de Uliassers gewaarschout wierde dat Radja Sahulau sig zeer zoude aantreicken als men deze negerijen (die onder hem behoorden) wilde aantasten, welken Radja nogtans dienst aan de Comp^e gedaan hadde. Zij zeiden dierhalven dat men de partijen eerst horen en zien zoude wat voor bewijs de Lissabatters inbragten. Dies de par-

A° 1649. thijen op een daar toe te voren schoon gemaakte plaats tusschen Hatuwe en Sawaij beroepen zijnde, wierde bevonde dat de Lissebatters anders geen bewijs hadden als dat ze sulks gehoord hadden van die van Ouwen. Den Gouverneur overdenkende hoe ligtveerdig dat deze menschen malkanderen beschuldigen, dat die van Ouwen wel selfs het feijt mogten gedaan hebben en zochten hetzelfde nu andere op den hals te smijten, beval welk door d'onze belet wort. aan den Patti van Lissabatta dat hij op zoo een ongegrond zeggen voortaan niemand zoude aanklagen, en dat hij met die van RoemaEla wederom in vriendschap zoude leven. Zoosse nogtans iets op malkander te zeggen hadden, zouden d'eene des anders hoofden eerst aanspreken en zoo die dan ook niet straks naer haeren zin wilden doen, begeerde hij evenwel niet datse daerom de wapenen tegens malkanderen zouden opnemen zonder verlooff off ordre van hem off den Kimelaha daar toe te hebben, waar opse malkanderen onder een afgrijselijk geschreeuw tot teeken van vriendschap de Landen wederom gaven. Aan die van Hatuwe en Zawaij wierd op het hoogste belast datze voortaan de Papouwen niet meer zouden aanhalen maar dezelve vervolgen, of souden anderzints met de roovers in eene graad gehouden worden, het welke zij beloofden naar te komen.

Rarakits Voortscheppende quam hij voor Rarakit het welk hij rezol-
 vteerden noem. veerde aan te doen omdat het een dick roofnest was daar niet alleen de Papouwen haeren buijt dikwijls vatteden maar waar van daan ook de colonije Banda grooten overlast leet, aangevoert zijnde door de vlugtige Bandanesen die hun aldaar ophielden. Zij spijsigden ook den Tidorees onzen vijand en hadden voor eenige jaren een schelmagtige moort aan ons volk bedreven hetwelk nog niet gewroken was, weshalven zijlieden hun voorstaan lieten en dien mense nu niet aandeede, dat de comp. haar vreesde en datze onwinbaar waren. Om haren trots dan te straffen en sComp's kleenachting voortekomen moeste Vlaming resolveeren Rarakit aan te tasten; zijne macht, die hij van de Correcorren konde krijgen bestond uit 600. julaanders en 60. soldaaten dewelke in 3. troepen verdeeld wierden. Den 15. October met het limieren van den dag was de ordre dat den capitain Verheijden met de soldaaten de avant garde zoude voeren voor rijt sendende een verloren troep van 10. zoldlaaten en eenige mattrouwen met handgranaaten verzien: daar

A^r 1649 op zoude volgen den heer Vlaming met de batalie bestaande uit zijn lijfwacht en de inlanders met alle de orengkajien: den Rarakit achtertocht zouden gevoert werden bij den vraandrig Curtenius en de resteerende inlanders, maar aanland komende waren onze inlanders alhier en daar verstrooijt zonder naar ordre te wachten, dus men daarop aan moest vallen zoo slordig als t wel mochte, dog het geluck diende de onze. Op haar aandringen hebben haar 3. onderste Negorijen zelfs in brand gesteecken 'en retireerden naar de hoogte alwaarse 3. vestingen hadden met planke ringen aan malkanderen gehegt op een hoogen steilen bergh gelegen. Den Gouverneur wierde door een bijweg geleijd na de bovenste hoofdvesting, de andere klommen op waarse best konden. Als zij nu omtrent halve weg gekomen was bevond hij de toegangen met des vijands wachten bezet daar men straks aan 't schermutselsen raekte en bequaemen de onze eenige licht gequetste dog den Gouverneur drong zijne zoldaten wacker daar op aan, die dan de vijanden voorts aan t wijken kreegen waar bij den Gouverneur door zijn nog aankleevende swakheit zig zoodanig vermoeide dat hij wel een quartier uurs lang in een flaute viel dog met wat lemoensap en clappus gelaaft zijnde bequam hij weer wanneer hij met een de tijding van den Capitain kreeg dat Rarakit veroverd was waar op hij denselven ordre toesonnd dat hij alle de vrugt boomen soude bederven, de muuren afsnijten, de huizen in brand steken en voorts alle het geschut en schiet geweer aflaaten brengen naer de Correcorren, de resteerende buijt die redelyk was wierde aan de soldaten en gemeen volk geschonken. Voor d'E Comp^e wierden behouden 8. metale bassen met een klein stukje, een partij vuur roers, dog meeste ontfix, 130. ff . buskruijt met 4 paarden: van den vijand bequaamen d'onze 23. koppen en 10 gevangen en, daar tegen aan onze zijde niet eenen doden maar eenige lichte gequetste.

Dit alhier verrigt hebbende wilde den Gouverneur Ceram Laut aandoen, maar verstaende dat desselfs inlanders naer Goram gevlugt waren om dat alhier een pestilentielle siekte Pestilen- zeer regeerde waar van ook de lucht aldaar stonk, schepte hij tade lucht en vertoefte op Cer- voort en quam op nieuw Kesing alwaar mede verscheenen de ram Laut, afgezanten van Ceram Laut, met welke beide hij vernieuwde den eed in voorleden jaar aan den Capitain gedaan waar bij

A° 1649. zij voornamelijk beloofden datse met geen vreemdelingen zouden handelen nog dezelve admitteren, geen specerij boomen queeken, en sjaarlijks eens aan 't Casteel komen om homage te doen, hij beval ook datze de verstrooijde van Rarakit zouden vergaderen en haarlieden bereden aan 't Casteel te komen om vergiffenis van hare faute te bidden en aan de Comp^e te verbinden, gelijk in 't volgende jaar geschied is. Voorts schepte hij laugs Cerams Z^d custe, alle Negorijen aandoende en den vorigen eed vernieuwende. Op Erinamma liet hij het bosch visiteeren om te zien off er nog eenige note boomen te vinden waren, dog d'uijtzondene hebben geene konnen aantreffen behalven de stronken van de hier voren omgekapte. Op Amaheij verscheenen de orangkaijen van de 3. Christen Negorien doormaals nog bij 3. uren landwaard in geleegeen, die de Heer Vlamingh over haren goeden ijver tot den aanwassen van 't Christendom prees, verklarende den schoolmeester Francisco Mole dat er al wederom een goede partije bequaam was gemaakt om den doop te ontfangen. In deze bocht heeft den Gouverneur ook eenige officiers gecommiteerd om alle de Correcorren die daar compleet waren op te neemen en aan te teekenen hoe lank ijder was, hoe veel scheppers en opzitters ijder voerde en haar verder gesteltenisse. Want men bevond datze seer ongelijk waren, en zoo men niet bijtijts daar tegen was, dat de oude ordre in 't houden der Correcorren van ouds aff nodig en nau onderhouden zijnde, met der tijd gantschen gaar vervallen zoude. Des Gouverneurs ziekte nam wederom toe dies hij zijne reijs korten moeste en quam den 25. October op Honimoa alwaar hij een maaltijd aan de orangkaijen gaff, de Correcorren naar hujs largeerde en 300 rd^s. uijtdecide aan de 3. eerste beklimmers van Rarakits muuren met nog 20. Dr^s aan den sergeant die het 1^e hooft afgehouden hadde: van daar nam hij zijn weg bez^d. Leijtimor om en quam den 29. d^o weder aan 't Casteel latende de Correcorren tot bewijs van triumph 3 maal om het te rode leggende jacht scheppen en chergie geven, waar op die van 't Casteel met canon antwoorden.

Correcorren
worden ge-
sireert

Vlanong-
burgerlijke
onlusten.

Te hujs gekomen zijnde bevond zijne onlusten vermeerderd die hem zijne naeste officiers aandeden, want boven d'ontrouwigheden gepleegt bij de oppercoopliden Pittavijn en Macquelijn welke laeste wegens gepleegde valsheeden ook in

A° 1649. apprehensie zat, quam nog toe de stoffigheid en traegheid van den oppercoopman Windrig Kieft die met zijn negotie boeken en journalen vrij wat ten agteren gebleven aan 't schrijven niet te brengen was. Den fiscaal van den Briel toonde ook grotewederspanningheit en sogte den Gouverneur dikwils met valsche Rapporten te abuseeren.

Malim van Goram verscheint aan 't Casteel. In November verscheen aan 't Casteel Malim met eenige afgezanten van Goram om te vragen off wij het zouden willen toestaan dat de Ceram Lauwers (die haar eijland wegens zijue ongezondheid hadden verlaten) op haar land zouden mogen woonen: den Gouverneur sloeg hun zulks aff, zeggende dat sulke combinatien voor de Comp. te zorgelijk waren, en dat ijder eiland met zijn eigen volk zig moeste behelpen waar in Malin scheen goed genoeg te hebben zeggende dat hij wel wist dat de Ceram Lauwers bij hem wonende niet zouden onderlaten de vreemde handelaars aan te halen.

4. Ternataansche Edellieden vertrecken proforma weer na Ternaten. Den 4. December zijn 4 Ternataansche groten te weten des Kimelahas broeder Dagga en Labodi nevens beide de Kiaijchilij Bismol en Abdul met een Correcorre afgesteeken van Loehoe naer Ternaten, maar hebben hare vrouwen, kinders en goederen op Loehoe gelaten, waer uijt men lichtelijk afnemen konde datse gezint waren weder in Ambon te keren. In dien tijt was tusschen Kimelaha Madjira en de Louhoenese oraukaijen grote jaloesij, omdat ze door hem in haren Nagel handel belet wierden.

Ehlapapoetij verzoekt om 't Christendom. Den 9de December hebben die van Ehlapapoetij (bij de onze Quelipapoetij genaamd) dog haren afgezant Pattij Naij den Gouverneur laten aanzeggen datze verdriet en walg hadden in haere oude heijdense superstitionen en wilden het goede exempel van hare nabuuren die van Amaheij navolgen, verzogten dierhalven om een schoolmeester die haar in 't Christendom onderwijsen mochte. Den Gouverneur prees hare goede genegentheit en zeide hun een predicaant toe met de naaste gelegentheit. Ondertusschen hun voorhoudende de hoofzaaken van de christelijke religie opdat ze haar daer op zouden bedencken en daer benevens gewaarschouwt datze haar niet moesten inbeelden met Christen te werden van het Ternataansche gezag ontslagen te zijn. Zij andwoorden zulks wel te weten en datze echter bij haar verzoek persisteerden.

A° 1645.

jaloëzy en
nijd tusschen
de Lochoo-
neësen en Mad-
jira

Den 22 December verzeeide den Gouverneur met een sloep om de werken op Hila en Laricque te bezigtigen; en op Loehoe naer de voornoemde oneenigheid te vernemen, alwaer dan komende vielen daer weer groote klagten voor tegens den Kimelaha dat hij te veele Alphoereesen vergaderde waar uijt zij nietsgoeds konden besluijten, dat hij haarlieden te kleen-achtig hielt en diergelijke meer. D'onze oordeelden alwederom dat dit uijt pure jaloëzy en nijd geschiede en dat zijlieden ter contrarie den Kimelaha zijn behoorlijk respect niet gaven, wes Vlamingh haarlieden belaste dat zij haer beter met hem moesten gedragen als die hem niet zelfs in de Regeeringe gedrongen hadde maar van den Koning en de hoge regeeringe tot Batavia daar toe gestelt was, het welk zij met een geveijst gemoet beloofden na te komen. Het zoude wel kunnen zijn, dat deze lieden doenmaals in Madjiraas vreemde concepten

Lochoone-
sen voorzien
Madjiraas-
quade gan-
gen.

geen behagen hadden in en ons daer van wilden waarschouwen hoewelse (tot ons schade) geen gehoor off gelooff konden krijgen en dierhalven van die tijt aff stil swegen.

CAPUT 29.

SUMMARIUM.

A° 1650.

Ongewone t' samen komste van 's Casteels orangkaijen. Jan Paijs gaat swanger met schelmstucken. Ordre op de vis serien en Correcorren gestelt. Ongeluk van 5 scheepen bij Kambena. Koning van Batsian komt op Assahoedi en Madjira aan 't Casteel. Voorstel van Vlaming aen Madjira. Aanstotehek. Jhamauwers fortificeeren haar op haren berg. Vreede tusschen Spagnien en onzen Staat verkondigt. Manipesen worden outslagen van der Combellesen en Lissidieësen gesach Verachtering van 't Christendom op Kaijbobbo, zijne orangkaijen in apprehensie genomen. Mandersah geeft de Christen Negrijen van Ceram aan de Comp. over Contract met die van Karackit gemaakt. Arnold de Vlaming vertreckt naar Batavia. Misnoege der 3 grote negrijen op Huamot. Oneenigheid op Manipa. Lissabattas en Laalas onlusten. Revolten in Ternaten; reden van misnoegen in Ternaten. Mani opgeworpen koning

A^o 1650.

der Ternataanen. Madjiras geveinsde standvastigheid. Mandersah verzoekt assistentie van Batavia. Gorammers werden onderdanen van de Comp. Papouwen roven op Ambon. Messoal afgelopen.

Het Jaar 1650. begon met eenige onlusten op Amblauw meest verweckt door den sergeant Wigman dewelke den Hamba Radja Mariaan van Xulabessij komende op een vaartuijg met sagu gelaeden om nietige reden in apprehensie nam klagende aan den Gouverneur dat hij hem geweld aangedaan hadde weshalven den Capitain Verheijden daar na toe gezonden wierd die de Xoelanesen van haar detentie wederom ontsloeg en den sergeant van daar ligte, in zijn plaats leggende den sergeant Laurens Sipkens die met de julanders wel gewent was om te gaan.

ongewoone
t samenkom-
ste van 's Cas-
teels orang-
kajen.

Den 19. februarij hebben de orangkajen van de Negorien hier aan 't Casteel geleegeen een ongewoonelike samenkomste gehouden met een grote menigte van volk bij malkander lopende en een request instellende, hetwelk zij met alle man in 't Casteel dringende vermeenden aan den Gouverneur te prezenteeren en alzoo haer verzoek genoegzaam hem aff te perssen, dog de Heer Vlamingh bij tijds verwittigd zijnde heeft haar den Capitain Verheijden toegezonden, en laten aanraden datze van zulke onfatsoenlikke en hoogverdachte t'samen komsten (die meer naar oploop en seditie rookten als naar ordentelicke vergaderingen zouden aflaten) en zoo zij iets te verzoeken hadden, met niet meer als 5 off 6 perzooenen binnen komen, alzoo hij het gedruis van zoveel volk wegens zijne swakheid niet verdragen konde. Daar op wierden van hunlieden gecommitteerd de 3 Radjas, Nussanive, Kilang en Soija, den hoecom Jan Pajjs, djouw Ema met den Secretaris Marcus de Rooij haar verzoek in 't maleisch ingestelt den Gouverneur te prezenteeren, hetwelk behelsde verscheide sware klagten dog met duijstere Termuis ingesteld en genoegzaam betonende datze maar oorzaak tot querellen sochten. Den Gouverneur belaste hetzelfde in duijtsch over te zetten en datse den donkeren zin wat klaarder zoude stellen om hem niet te abuseren. Ondertusschen bestrafte hij dapper de orangkajen over deze onmanierlijke t'samenkomste insonderheit den hoecom Jan

Jan Pajjs
gaar swanger
met schelm-
stukken

A 1650 Paijs dat hij van onze manieren goede kennisse hebbende zijne collegien niet beter onderricht en hadde, en waarschouwde alle te samen datze in toekomende van diergelijke 't samenrottinge zouden wachten off dat wijze als turbateurs van gemeene vrede moesten aanzien. Ondertusschen hadde men in 't Chineeſe quartier van de ambonsche jongelingen veele smadelicke en seditieuſe woorden gehoort en het is geen twijfel off dit werk is een voorspel geweest van den staatsuchtigen Jan Paijs gewrocht om die gewoonte in te voeren, dat hij met een groote hoop volk in 't Casteel zoude verscheinen en bij diergelijke gelegentheden zijn schelms voorneemen waar mede hij swanger ging en een jaar hier na uijtgebroken is in 't werk te stellen en alhoewel in voorschreven request de julanders haer scheenen te stooten aan seker placcaet op den 16 dezes gemaneert waarbij het vissen met het werpnet digt bij de serien en het strojen van oebat om de visschen te vergeven verboden wierde, zoo heeft egter den Gouverneur met goedvinden van den Landrade voortgevaren op den 26. dezes

Ondereende
visschen
gezet

een nieuw placcaet in te stellen aangaande de ordres van het serij zetten, aangezien uit het onderhouden derzelve de ingezetene haer daegelijkse kost moeten hebben, waar bij vast gestelt word dat de serien met hare hoofden 25 rijnlandsche roeden van malkander moeten staan, ten 2^{en} aan weerzijden op 6 vademen na met een werpnet daer bij komen, het 3^e tusschen de serien gantsch geen oebat strojen, het 4^e het schenden en besteelen der serien op lijfstraete verboden. Daar werd ook g'ordonneert de grote der Correcorren en getal der opzitters en zo dikwils den Gouverneur met de Hongi perzoonlik uytging zouden de orangkajen Cameris in perzoon mede gaan op de verbeurte van 100 petolen en het vaartung.

alsmede op
de Correcor-
ren

Ongeleken
5. schepen
b. Kameer

In Maart zijn de vijf schepen namelijk den Tijger, het jagt den Luipaart, Bergen op Zoon, Achterkerke en de fluyt de Joffroe na Ternaten gestedineert voor het eiland Kabina op een onbekend rif gekomen, geborsten in stuk gestoten en zoo gezonken, dog alle het volk bestaende in 581. zielen wierde benevens het meeste goed nog gezalveerd waarvan het jacht Comordia een deel na Ternaten gevoert heeft. Het overgeblevene volk hebben van de stukken derzelve een klein scheepje gebouwt hetwelk zij noemden het jagt van 5 waar mede zij in laeste

A 1650 van de ooste Mousson na Batavia verzeilt zijn alwaar het den Generaal Troostenburg hernoemt heeft.

In April quamen alle de Hitoe-Ese orangkajien aan 't Casteel rapporteerende dat de nieuwe reduijt op Hila nu gantsch voltoijt was bedankende de Heer Gouverneur van de hulpe die hij hun bewezen hadden, verzoekende daar en boven dat (indien hij wilde vertrecken) hij zijn successour van alles wel berigten soude, waar over zij met een maaltijd vereert weder na Huis vertrocken zijn.

king van In Maart verscheen op Assahoedj den koning van Batchian met 2 Correcorren en liet weten dat hij eens aan 't Casteel wilde komen om met den Gouverneur te spreken wegens eenige oude pretentie die hij op sommige dorpen van Cerams euste meende te hebben, dierhalven Vlamingh den Kimelaha met zijn hooft officers ook aan 't Casteel nodigde om met haarlieden in 's Konings presentie over die sake te delibereren. Den Koning veranderde onderwegens van sinne en trok weder naer zijn land zonder het Casteel aan te doen. Den Kimelaha bleeff evenwel in zijn voornemen zig eens aan 't Casteel te vertoonen alwaar hij den derden May met een groten stoet van Ternataansche Edelkinderen, vrouwen en Lichoenese orangkajien aanquam werdende zoo pompeusich ingehaald als of het den Koning zelfs was. Men heeft ook niet qualyk g'oordacht dan dezen staatsuchtigen mensch door zoodanige ongewone Eere aangeprikkelt wierde na koninglyke eer en staat te trachten, gelijk hij kort daer na gedaen heeft. De moeste tyt wierde toegebracht met festeeren, speelen en teruoijen, het principaalste dat verhandelt wierde bestond in een voorstel hetwelk Vlaming aan haar lieden dedde te weten, dat de Comp. geene Nagels meer zoude behoeven aan te nemen als de geheele wereld soo wijd en breed die van God de Heer geschapen was konde vertieren, gelijk hij die geloofde te beschrijven, want hij zag wel dat de Comp. alreede met Nagelen overkropt sat, derhalven sogt hij die lieden te persuaदेereen dat sij een parthij bomen nijtuoijen zouden letwelk hem met lucken wilde want de Julaunders wierden daardoor beweegt verscheide nadenkingen te maken en het quam hun vreemd voor dat wij ons vermaten te komen weten hoe veel de geheele

A^o 1650. weereldt just van node hadde, weshalven ook verscheide antwoorden vielen dewelke daer op uijt quamen dat hij wel onredelijk was de Comp. te dwingen aen te neemen meer als zij vertieren konde, dog sustineerden dat men haarlieden dan behoorde toe te staan met den overschot te doen en handelen naar haar believen, want verzekerden ons dat zij die wel wisten aan de man te brengen schoon dat wij de weereld te voren met 1500. Bharen al geprovideerd hadden. De Christen orangkaijen verstonden recht uijt dat de Comp. volgens het contract gehouden was de Nagelen altemaal aan te neemen, zij lieten dezelve dan voor het vertieren zorgen. Vlamingh ziende dat men hem den voet dwars zette en dat zijn voorstel aanstotelick was, liet af zonder meer woorden te maken, maar de uijtkomst heeft geleert dat het de orangkaijen dieper in haar gemoet ingedrukt hebben als wij meenden, gantschelijk tot dien ergwaan vervallende dat de Comp. heden off morgen hare Nagel bosschen zoude aantasten en haar aldus van de beste profijten beroven. Om haarlieden nu door een ander weg 's Comp^s oprechtigheit te toonen gaff Vlaming haar te kennen datze nog een somma gelds te goed hadden over het leveren harer Nagulen, zijnde de liquidatie der Nagulen en prezen-terde hun zulx te geven, maar was deze onnodige precisetijt mede qualik aangelegt, want de orangkaijen verklaarden dat hare Nagulen wel betaalt waren, wisten niet waar van daan deze somme gelt quam en raakten diensvolgens in dien ergwaan als off de Nederlanders een bedriegelijke reekeninge konden maken. Zij hadden liever gewenst dat de Comp. dat geld gehouden hadde als niet konnende begrijpen waar zulks van daan quam. Den Gouverneur bemerkte ook dat het gemeene volk begon te murmureeren over de 6 en een halve reaaalen die de orangkaijen van ijder bhaer Nagulen volgens ouder gewoonte na haar trokken en vermids hij niet wiste waar zulks zijn oorsprong van daan nam poogde hij dezelfde aff te schaffen dog haar Edelhedens te Batavia hebben geresolveert dat zulks continueeren zoude tot een recognitie voor den dienst en moeite die de orangkaijen hadden te dragen. Na dat gem^{te} Ternataansche en Loehenese groote nu 10. dagen rijkelik op 's Comp^s kosten getracteert waren zijonse over de korte weg weder na haar land gekeert.

is aanstoot-
telyk.

onnodige
presietent in
betalen der
Nagelen.

Recognitie
van het Na-
gel geld voor
d'orangcayen
Cameras in-
gesteld.

Kimelaha
Madjira ver-
trekt na zijn
landt

A° 1650.

Hier na deede Vlaming eenen tocht naer de Oeliassers om het nieuwe gewicht en schale aldaar mede in te voeren, over al hetzelfde aan de orangkaijen vertoonende en van het gebruik onderrichtende als meede de eerste Nagelweegers uijt de Jhaman- Julanders op de nieuwe instructie met Eede aanneemende. Op Jhamahoe bevond hij buijten vermoeden dat desselfs jundlers sedert 't vertrek van de Heer Demmer haar met alle man wederom op den berg begeven hadden en denzelven zoo wel op het nieuw gefortificeert als oijt te voren, hij merkte mede wel dat deze Negrij met geweld niet te winnen was, liet het dierhalven voor de tijd ongemerkt passeeren en vermaandesc tot getrouwigheid.

Jhaman-
wers fortifi-
ceeren hun
wederom op
haren bergh.

vrede tus-
schen Spag-
nien en onzen
staat verkond-
digt.

In Junio arriveerde uijt Ternaten de fluijt Castricum brengende tijding dat aldaar de vrede tusschen Spagnien en onzen Staat aan onze beijde verkondigt was, dog het Spaansche schip (de vredens tractaten mede brengende) was onder wegens gebleven weshalven de Tijdoreesen haer naer den Castiliren voegende den oorlog tegens de Ternataanen nog een tijt lank continueerden. En den Koning `Mandersah gaf ordre dat men zijn ooms Hamsaas schulden die hij aan de Comp^e ten agteren was gebleeven, zijnde 12.000 Rd^s uijt zijne inkomste in Amboina betalen zoude en begeerde nogmaal ernstig dat men hem alle de Ternatanen uijt Amboina zoude toezenden zonder een eenig perzoon in Amboina te verblijven dan des Kimelahaas perzoon.

Mandersah
onbied alle de
Ternataanen
uijt Amboina.

Lehut wierd
verklaegt.

Daar na in Julio deede Vlaming met het jacht Dergapinge ook een tocht naar de westersche eijlanden Amblauw en Manipa aldaar mede het nieuwe gewicht en Nagel lijst invoerende. Op Manipa komende wierde den orangkaaij Lehut door Madjira verklaegt over zijne ongehoorzaamheit, dies denzelven van zijn plaats gedimoveert en nevens zijn broeder op Loehoe geplaatst wierde. Doenmaals wierden ook de Manipesen absoluut ont-

Manipesen
ontslagen
van der Com-
pelleesen en
Lessidieesen
gezach.

slagen van het gezag dat die van Combello en Lessidi tot daar en toe nog stukwijs gevoert hadden en gewaarschouwt datze voortaan naar niemant luijsteren zouden als naar den Gouverneur en den Kimelaha die op dezen tocht present was

verachte-
ing van 't
Christendom
op Kaijbobo.

en wiens autoriteit door Vlamingh over al op 't hoogste ingevoert wierde. Op Kaijbobo komende vernam hij met verwondering dat een Hatan off diujvels priester alwederom 5.

A° 1650 orangkaijen bered hadde datze haere kinderen uijt de schole genomen en aan den dienst des Duijvels huis of marels overgegeven hadden, dies een troep zoldaeten uijtgezonden wierd om dien Hatan te vangen dewelke ziende d'onze aankomen stack het duijvels-huijs selfs in brant en een groot geschreeuw gemaakt hebbende vlugte met de kinders in 't bosch waar op men goed vond de 2 hooft orangkaijen dezer Negorij voor een tijt lank in apprehensie te houden tot dat de kinders voor den dag zouden komen.

Mandarsah In Augusto quam het jacht Concordia uijt Ternaten met geeft de Brieven van den koning Mandersah waar mede hij afstant Christen ne- deede van alle de Christen Negrijen op Ceram als Kaijbobbo, gien van Ce- Elipapoetij. Amaheij, Amakrike met alle de onderhorige ram aan de heijdenen en aan de Comp. volkomenlijk overgaf hetwelk met Comp over weinig dog zeer duidelijke woorden in des Konings brieff aangehaalt wierde, dog in de moorsche brieff aan den Kimelaha werd gantsch contrarie verhaald te weten dat zij rebellige van hem waren en daarom van hem en den Gouverneur mosten gestraft worden, van inruijminge gantsch geen mentie makende.

Die van Rarackit naer hare nederlagen in 't voorleden jaar bekomen, hebben haar aan die van Kessing en Ceram Laut een tijt lank willen wreken houdende dezelve voor aanleiders die de onze den weg naer hare fortresse zouden gewezen hebben, maar vonden haer over al te swack en wierden ter contrarie van de eene plaats op d' andere gejaegt zo datze gedwongen wierden den vrede te verzoeken: zij zonden dierhalven hare gezanten aan het Casteel bij den Gouverneur die haar in genaden aannam en met hun op zekere voorwaarden verdragen is die van wederzijden geteekent en besworen zijn

Contract op den 9. Augusti zijnde meest van dezen inhoud 1. dat die met die van Rarackit van Rarackit bekennen rechtveerdig overwonnen en door het recht van oorlog tot onderdanen van d' E. Comp^e gemaakt te zijn; 2de beloven datze vrienden van 's Comp^e vrienden en vijanden van 's Comp^e vijanden zullen zijn, inzonderheit alle vijandschap betonen tegens den koning van Tidore en alle roofsuchtige Papoewen: 3de datze alle jaar eens aan 't Casteel zullen komen om aan den Gouverneur homagie te doen op de verbeurte van 200. rd^r., insgelijks wanneerse tot het jaarlijks

A° 1650. scheppen met de Hongij of te andere werken aan 't Casteel werden geroepen, en nog eenige andere poincten gelijk in 't origineel te zien is die van Kessing en Ceram Laut waren doenmaals ook aan 't Casteel present, die met de Rarackit Esen wederom verzoent zijnde, is ijder partij met een princen vlagge en een smal present vereert wel vernoegt wederom naar huis vertrocken.

Arnold de Vlaming ver- De heer Vlaming hadde nu voorgenomen uijt besonderen trekt naar Batavia. inzicht een keer na Batavia te doen mits om zijne verlossinge te procureren, weshalven hij orengkaijen bij malkander riep, haarlieden voor getrouwen dienst vrindelijk bedanckte en voorts het provisioneele gezag aan den oppercoopman Simon Cos aanbevolen hebbende is hij den 21. Augustus met het jacht Comordia naa Batavia vertrokken, weinig denkende dat naer zijn vertrek een zulken brand in zijn verlaten huis zoude ontstaan, want straks naar zijn vertrek openbaarden zig veele oneenigheden en misnoegen onder de landvolkeren want voor eerst de 3. Negorijen Loehoe, Combello en Lessidi waren 't misnoegen der 3. grote Negorien op Hocamohel. onvreden om dat den koning haer het gezagh over de kleene Negorien ontmoeten en met dezelve in eenen graad gesteld hadde, welk gezach Madjira haer wederom genoegzaam toegestaan hadde, waar lichtelijk af te nemen is dat deze lieden kleene genegentheit tot haren koning gedragen hebben en licht tot afval te bereden waren.

oneemghen op Manipa. Op Manipa was er een grote jaloesi en oneenigheit gereesen tusschen de beide Sengadjas van Tomilehoe alwaar den nieuwen Sengadja Cawasa den ouden Caij sochte te onderdrukken en dat door aanhang van zijne alpheoresen de Hoat. Zij voeren beide naer Loehoe om aan Madjira te klagen maar dezen genietende geschenken van beide partijen hield de saake slepende te meer alzoo hij zag dat Cawassaas aanhang te groot was, misschien heeft hij ook nog andere inzigten gehad namentlijk om door dezen regeer-suchtigen Cawassa den anderen die wat onnosel en de Comp^e na zijn zin te veel toegedaan was te onlusten op onderdrukken. Op Lissabatta waren ook onlusten ontstaan want Lissabatta. zij hadden haer kort te voren van de Negorij Nunialij afgezondert en eenige wijlen be-oostwaart ter wone begeven uijt oorzake zoo zij voorgaven dat aldaar voor haarlieden

A^c 1650. bequaemer plaats was en haar voor ouders aldaar gewoont
 hetwelk zij hadden, ook om datze den strand aldaar van de roverijen der
 van Nuniali Papoewen rovers bevrijden konden. Maar de 2. Alphoereesen
 separeert. Radjas Sou en Hattaul daar omtrent gelegen waren niet te
 vreden met deze afzondering van Nuniali, off om beter te
 zeggen sochten maar oorzaak om volgens haeren aangeboren
 haat koppen van de ulilimaas te haelen gelijkze ook straks
 in 't werk stelden. De Lissabatters hadden sulx een tijd
 lank verdragen zonder hun te wreken om dat het hun voor-
 leden jaar door den Gouverneur verboden was, maer nu ten
 einde van gedult zijnde verzochtenze kort om licentie om haar
 te mogen wreken op die brutale menschen waer mede den
 oorlogsbrand dan in dien hoek ontstack.

Patti Ra-sa Den moor Patti Rassa zijnde onlangs door den Gouverneur
 stookt twist van Caijbobbo gelicht, was alwederom derwaarts gegaan en
 op Kaibobo. trachte schuuringe te maken tusschen de heidenen en christenen
 en als men daar over aan Madjira klaagde hield hij zig over
 Patti Rassa het herte niet zoude gehad hebben zonder zijn
 toestand na Caijbobba weder te keeren.

onlusten Op La-ala zochtense ook al oorzaak tot questij tegens de
 op La-ala. onze, voorgevende dat den vaandrig Jan Pietersen Helwig haar
 gescholden hadde daar hij noghtans over de 8. jaren te voren
 op Assahoodi gelegen hadde en noijt klagten over hem geweest
 waren. Maer den grootsten brand ontstack in ons nabuurs huis
 alwaar men Koningen van haren troon schopte en van waar

Revolten d'overvliegende voncken deze Provintie mede aangesteken
 in Ternaten. hebben want de Ternataanen hadden geen behagen in haren
 nieuwen koning om dat hij hem naer haer meeninge te
 manificq droeg en de Nederlanders te veel toegaf; inzonderheit
 heeft het haar gespeten dat Mandarsah het oppergezag over
 zijne landen in Amboina aan den Gouverneur Arnold de
 redenen van Vlaming hadde toegestaan, daer en boven verscheiden Negorieu
 misnoegen der Ternata- op het land Ceeram het Christendom heeft laten aannemen en
 nen. eindelijk dezelve aan de Comp. heel en d'al geschoneken,
 welk eigenzinnig regeeren eenige van zijne groten met naeme
 den Gougoe Kiaijchili Moessa, den Capitain Laut Kiaijchili
 Saidi, den orangkaij Marafa-Ula ende den ouden hoeccum
 Laulata aangeprickeld heeft haren wettigen koning te ver-

A° 1650. werpen, en op datse te vrijer naar hare fantasij mochten
 Manila op- regeeren op ult^o Julij te verkiezen een krankzinnigen jongeling
 geworpen ko- Manila, Mandarsahaas jongste stiefbroeder dewelke zij ook
 ning der Ter- den volgenden 2de Aug^s voor haren koning uijtgeroepen hebben.
 nataanen. Mandarsah dan als gezegd nam zijne vrouwens, kinderen,
 goud, silver en juweelen met hem en salveerde zig in 't
 Casteel Orangien niet meer als 3. Sengadjaas en omtrent 100.
 menschen hem volgende, die buiten het Casteel hare wooninge
 begrepen. De resteerende rebellen namen voor eerst haren toe-
 vlugt naer een ontoegaanckelikke klip Soela, gelegen tusschen
 Taoemo en Tolucco uijtstroijende dat den Gouverneur voor-
 genomen hadde al de Ternataansche hoofden om te brengen.

Deze onverwachte tijding heeft den Gouverneur Gaspar
 van den Bogart door een expres vaartuijg van een Ternataansche
 Mardiker na Amboina afgevaardigt hetwelk den 27. September
 aldaar aankomende bij de Regeeringe geen kleene alteratie
 veroorzaakte vermits den Gouverneur uit de provincie ver-
 trocken en de guarnisoenen overal slegt bezet waren. Den
 gezaghebber Simon Cos sond strax den Luitenant Cornelis Danen
 naar Lochoe om te sonderen hoe de gemoederen aldaar gestelt
 waren, den Ternataenschen afval aan den Kimelaha Madjira
 bekend te maken en tot standvastigheid bij zijn wettigen koning
 aan te manen met verzekering dat de E. Comp. Mandersach
 niet verlaten zoude en de rebellen tegens hem niet op zouden
 mogen, en verders te verzoeken, dat hij geene Ternataanen
 van de rebellen in Ambon verscheinende zoude aanhalen,
 maer dezelve bij den kop vatten en na 't Casteel sturen op
 dat dezelve hier en daer bij enige misnoegde herten ver-
 voegende hun niet mede tot dien afval zouden aanporren.

Madjiraas
 geveinsde
 standvastig-
 heit.

Madjira deze tijdinge ontvangende toonde uijterlijk grote
 alteratie en slaande op de tafel zeide hij: nu zullen de Ternataanen
 voor al de weereft beschaamt werden! maar hij verzekerde ons
 dat hij bij zijnen koning getrouw zoude blijven en dat hij
 geene van den rebellischen aanhang uijt Ternaten komende
 zoude aannemen, hetwelk hij buijten twijffel ook in ernst ge-
 meent heeft, want het is wel gelooflik dat hij onder den
 nieuwen sotten koning niet heeft willen staen maer egter kan
 dezen afval hem aangeprickelt en gelegenheit getoont hebben
 zig absoluijt meester van zijn onderhebbende laud te maken.

A° 1650 Hij hadde al eenige gezanten afgevaardigt om de vertrocken Ternataanen die hare Correcorre op Xula verlooren hebben te weten Dagga en Labbooi met de Kiaijchilis Bismol en Abdulsonen van Laxamana wiens Codiali Sengadjaas Roeamites zoon wederom te rugge te roepen vermids op Fattamata in grote armoede saten, hebbende al haar goed door sneevelen van haar Correcorre in zee verloren en op datze in Ternaten komende haer bij den oproerigen hoop niet zouden begeven. Maar den raad vond goed datze op Xula zouden blijven tot dat de Bataviasche scheepen quamen, vreezende dat zij anders in deze landen ook wat quaats zouden stoken waar op Madjira verzogte van 's konings tollén eenig geld te nemen en de behoefte op Xula toe te zenden daar van zij mochten leven. In November quam verder uijt de Molucco met het jacht Lis op Batavia de teidinge van de troebbelén en revolten in de voorsz. Moluccos ontstaan 't welk men aldaar presumeerde niet zonder onderhandsche hulpe van de Spagniardén en en Tidoresen geschied zijn waar bij koning Mandarsah door zijn afgezondene gezanten assistentie van Batavia verzocht, waar op de hoge Regeeringe aldaar goed vond den heer Vlaming voor supperintendent, commissaris en admiraal derwaarts te zenden dewelke den 23. Decbr. A°. 1650 van Batavia vertrok, zijde onze regeeringe hier toe meer bewogen om datze met goede reden te zorgen hadden dat als dezen brandt van Rebelli in den eersten niet gesmoort wierde de voncken daar aff wel licht in Amboina en Banda, welke 3. Provintien zeer nauwe reflexien op malkander hebben, mochten overvliegen ook ondertusschen eenige vreemde natie des Comp^s Nagel handel benijddende haar daar ondermengen: wat den Admiraal in de Moluccos verricht heeft tot dat hij de tijdinge van den Ambonschen afval verstont zullen wij hier naer op zijn plaats vermelden. Die van Goram hadden in voorleden jaar den Gouverneur belooft datze aan 't Casteel zouden komen, haar tot onderdanen van den Nederlandschen Staet stellen en den eed van getrouwigheit aflegge, waut zij hadden wel A° 1637. aliantie en vrede met den Gouverneur van Banda aangegaan, maar hadden hun nog tot geen onderdanen gestelt, tot welken einde zijlieden drie gezanten afgevaardigt hebben, die den 8^{en} November aan 't Casteel verscheenen, en ult^o d^o op zekere artícúlen tot onderdanen aangenomen zijn dieze dan vervolgens

A^r 1650 op haar wetboek gesworen hebben meest van dezen inhoud: Eerstelijk verklaardense datze niemant subject waren, nog niet iemant in verbond stonden maar onmagtig waren haren staat langer te beschermen als zijnde door de wapenen en recht van oorlog nu tot onderdanen van de Nederlanders geworden aan welkers Staat zij voortaan gehouw en getrouw zouden blijven, voor vrienden en vijanden houdende die met de Comp. in vriend ofte vijantschap zouden leven: 2de datze geene vreemde natie op hare stranden acces zouden verleenen dan die met paspoort van de Nederlanders verzien quame, met nog eenige mindere poincten gelijk in 't origineel te zien is.

Papouwen roven in Am- boina waerte- gen hun die van Huamoel uytrusten.	Des konings onderdanen in deze landen hebben ook groten overlast geleeeden van de rovende Papouwen hetwelk zij niet langer konnende lijden, ruckten die van Combello, Lessidie, Bonoa en Manipa hare zee-macht te samen sterk 16. Corre- corren dewelke op den 12. November het Papoese eijland
Messoal af- gelopen.	Roemasoal aandeeden en aldaar de Negrij Messoal afliepen van waarse goede buijt van menschen en visch mede bragten.

Den Kimelaha Madjira wierde ook door zijne gezanten van zijne vriende, hun nog op Xula onthoudend, gevraagt watze doen zouden alse van den nieuwen opgeworpene koning in Ternaten ontboden wierde, waar over Madjira des oppercoopmans goedvinden verzocht, van dewelke hij tot antwoordt kreeg dat hij zijne broeders vrienden ernstig vermaanen zoude op Xula te blijven en aan den meinedigen koning gantsch geen ooren te verlenen zoo hij hun iets quame te gebieden.

NOTITIE DER HOOFD-DEELEN

welke in 't Register deeses onder hunne Letters te vinden zijn.

A.

Aardbeeving.
Admiraal.
Afval.
Alacca.
Alang &a.
Alphoereesen.
Amaheij &a.
Amblauw.
Amblauwers.
Amboina.
Amboineesen.
Ambonse grooten.
Ambonse orangkaijen.
Ambonse Princen.
Anin en La-ala.
Apostaat.
Armade.
Assahoedij.
Assaloeloe.

B.

Banda.
Bantam.
Barikaade.
Batavia.
Batsjangers.
Boeton.
Boetonders.
Bonoa.
Bouro.
Bouroneesen.
Burgerij.
Buskruijt.

C.

Cabau en Caijlolo.
Camariang.
Casteel.
Caijbobo.
Caijbobo's vaartuijgen.
Ceram.
Ceramers.
Ceram Laut.
Ceroelauw &a.
Chineesen.
Christendom.
Christendom (Roomsch).
Combello.
Combelleesen.
Commandeur.
Commissie.
Commissarissen.
Contract.
Corre Corren.
Cotta Lahø.

D.

Dienaren.

E.

Elipapoetij.
Engelsche.
Ertbrieven.

F.

Factien.
Forten.

Fortificatie.
Fortressen.

G.

Garrioffel Nagulen.
Gebouwen.
Generaals.
Geschenken.
Gezandschap.
Gerammers.
Gorontalo.
Guarnisoen.

H.

Harokoneesen.
Hatoe.
Hatuaha.
Heidenen.
Hennetello.
Hitoe.
HitoeEsen.
Hitoclamna.
Hoemohel.
Hoelalieuw.
Hoetoemoerij.
Hongij Togt.
Honimoa.
Honimoaneesen.
Hoofd officiers.
Hospitaal.
Huwelijk.

J.

Jaccatra.
Japara.
Javanen.
Jhamahoe.
Jhamauwers.
Justitie.

K.

Kajjeneese vaartuijgen.
Kelang.

Kerken.
Kinderpokken.
Koebeesten.

L.

Land-Dag.
Landen.
Landerijen.
Land Raad.
Land Vergadering.
Laricque.
Laricqueneesen.
Latoe.
Leijtimor.
Leijtimoreesen.
Leijttimorse Christen orangkaijen.
Lilleboij &a.
Lissabatta.
Lissidi.
Lissidieesen.
Loehoe.
Loehoeneesen.
Logien.
Luciela.

M.

Macassaarsch Koning.
Makassaarsche Jonken.
Makassaren.
Macquian.
Malacca.
Maleijers.
Mamala.
Manipa.
Manipeseen.
Massavooij.
Moord.
Moersch Gelool.

N.

Nagul Bomen.
Nassauwsche Vloot.
Nau en Binau.

Nederlanders.
 Nederlandse Compagnie.
 Negombo.
 Negorijen.
 Note Bosch.
 Nussalaut.
 Nussanive.

O.

Oeliswa's.
 Oerien.
 Oorlog.
 Overlopers.

P.

Papouen.
 Placcaat.
 Portugeesen.
 Portugeese Captain.
 Predikanten.
 Producten.
 Prijzen.

Q.

Questien.

R.

Rarakit.
 Reduijten.
 Regeering.
 Roemakajj.

S.

Scheepen.
 Scholen.
 Schoolmeesters.
 Sinda van Ptolomeus.
 Solor.

Stadhouder.
 Sterfte.

T.

Tapis Volk.
 Ternatanen.
 Ternataansche Geslagten.
 Ternataansche Rebellen.
 Ternaten.
 Ternatens Koning.
 Tidorees Koning.
 Tobo.
 Tuhaha.

U.

Uliassers.
 Uliassersche inwoonders.

V.

Vastigheeden.
 Veld overste.
 Verraad.
 Volmagt.
 Vrede.
 Vreemde jonken.
 Vreemdelingen.
 Vreemde Handelaars.
 Vrouwen.
 Vijandelijkheeden.

W.

Warne Bad.

X.**Y.****Z.**

REGISTER

op het Eerste Deel der Ambonsche Historie van

RUMPHIUS.

A.

	Pag.
Amboina wat daar onder begrepen zijn	3
Amboina's gemakkelijkheit	27
(Admiraal) Matelief vertrekt na de Moluccos	28
(Ambonse Grooten) Halaene met 2 Christen orangkaijs kinderen vertrekken naar Holland	28
(Admiraal) Paulus van Caarden komt in Ambon.	29
(Admiraal) Simon Jansz. Hoen komt in Ambon	29
(Ambonse Grooten) Halaene komt weder in Ambon.	32
Ambonse Princen gaan na Holland	44
(Admiraal) Geenhuijsen Schapenham komt in Ambon	51
(Amboineesen) Duijtsche taal werd vergeefs onder de Amboineesen ingevoerd.	59
(Assaloeloe) die van Assaloeloe rebelleeren en wijgeren de autho- risatie van den nieuwen Gouverneur bij te wonen	64
———— en Laricque werden wederom bevredigt	68
Ambonse Princen komen weder uijt holland	79
Alphoereesen verbinden haar met de hollanders om de Oelilimas te vervolgen	84
(Afval) Quimelaha Loehoe dwingt die van Sirri Sorry tot afval en drijgt d'Oeliassers af te lopen	85
Alphoereesen voor Jhamahoe gezet.	86
(Amboineesen) remonstrantie der Amboineesen aan den Generaal aangaande de Corre Corren	89
(Alphoereesen) Radja Sisseoeloe bied de onse zijn dienst aan tegens de mooren	89
Sahoelaus sterkte	90
Alphoereesen van Tanoenoe door den Quimelaha op Hitoe geset roven op 't land van Ambon	97

	Pag.
(Alphoereesen) Radja Sisseoeloe assisteert de onse	98
Assahoedij afgebrand	103
Amboina staat in groot gevaar van de verraaders	111
Ambonse orangkajien ontkennen oojt onderdanen van Ternaten ge- weest te zijn	113
(Afval) den generalen afval der Amboineesen wordt gebrouwen. .	121
Alphoereesen van Somit werden op Hitoe gezet	121
(Afval) voorwendsels der Amboineesen tot haren afval.	125
Alacca, vastigheid der vijanden op Oma	126
(Afval) Orangkajien in de revolte bij d'onse gebleeven	132
Alphoereesen op Oma gezet om de vijanden te plagen	137
Alang, Lilleboij C. S. voor de tweede maal met de Comp. bevredigt	159
————— C. S. vaeren van de Comp. weder af	160
Anin en La-ala vallen hem (den Quimelaha) toe	176
(Amboina) Swakheit van 't Ambons Guarnisoen	176
Assahoedij door d'onse afgelopen en verbrant	177
————— krijgt een houte Baricade met een guarnisoen	180
(Amblauw) Salvo garde op Amblauw voor de 2 ^e maal gelegd . .	183
(Armade) Voorloper van de Bataviase armade komt in Ambon . .	206
————— Bataviase Armade komt in Ambon onder de Heer Caan.	207
Amblauwers ten onregte door die van Roemaite onderdrukt . . .	215
Alang en Lilleboij dra voor de 3 ^e maal met d'onse bevreedigt . .	219
D'Amiraal Caan vertrekt na Ternaten met Madjira en de Loehoe- neese orangkajien	219
————— (Caan) komt weer in Ambon	221
(Admiraal) Anthonij Caan verseilt na Batavia	223
Apostaat uit de Uliassers gehangen	229
(Aardbeeying) ongehoorde aardschudding op Ambon	233
(Alang &c.) Orangkajien van Alang en Lillebooy g'executeert . .	235
Alphoereesen van Somith omtrent Capaha gezet	249
Amahøj C. S. versoekt 't Christendom	261
Aardbeeying aan 't Casteel	269
Apostaat van Sirri Sorrij verbrant	269
(Admiraal) Arnold de Vlaming gaat voor Superintendent Admiraal na de Moluccos	296

B.

(Bouro) Samaran conqusteert Bouro	17
———— Kitjili Salama doet conqusteeren op Bouro.	18
(Bantam) Francois Wittert Eerste Resident tot Bantam	22
(Banda) Goenong Apij springt	34
Poelo Aij werd gewonnen, do weder verloren	34

	Pag.
Batavia gestigt	41
(Banda) Lonthoir aangetast en veroverd	45
----- Vluchtige bandaneesen doen de Hollanders veel quaad . .	45
----- Pieter Valk bandase Gouverneur gevankelijk naar Ceram gevoert	60
----- Jan van Gorcum vertrekt naar Banda	60
----- Verlost den Gouverneur	60
komt weder op Ambon	60
(Burgerij) Soberen staat der burgerij in Ambon	65
(Boeton) 't Jagt Mocha vertrekt na Boeton	65
Batavia vrugtelooß beleegert door de Javanen	69
(Banda) groote Aardbeving en watervloed in Banda.	69
(Boetonders) Labatti, Boetons kitsjil verleid veel volk op Ambon .	71
Batavia voor de 2 ^{de} maal beleegert	73
(Banda) Creijn van Ramburg werd Gouverneur in Banda. . . .	75
(Boeton) Jagt Mocha met nog 2 andere ditos wierden na de straat Boeton gezonden.	81
(Banda) Aardbeving in Banda en vuur uijt den Hemel gevallen	91
Goenong Api springt	91
(Burgerij) klagt over de nederlandsche burgerij	101
Barikade Wantrouw op Hitoelamma gelegd	120
(Boeton) Den Generaal doet de stad Boeton aan dog te vergeefs .	155
(Bonoa) twist op Bonoa tusschen Sengadja en Iman Loenoeroe . .	180
(Boeroneesen) klagte over Sengadje Loamite en andere van Bouro .	236
Buskruijt op Capaha gemaakt	256
(Banda) groote sterfte in Banda	265
(Bouroneesen) Pattij Weij Samma naar Batavia gezonden	269
(Batsjaugers) Koning van Batsjan verscheint op Assahoedij . . .	289

C.

(Christendom roomsch) Franciskus Xaverius (Jesuit) in Ambon . .	10
(Casteel) het Portugeese Casteel werd op Houiboppo gebouwt . .	11
Cotta Laha.	11
Casteel van verre op Hitoe	12
't Casteel op Amboina veroverd met Accoort	23
Casteel van Amboina werd Victoria gent.	23
Contract, het eerste met de HitoeEesen gemaakt.	24
't Casteel Victoria's hoedanigheit	25
't Casteel Oranje en Ternaten gebouwt	28
Contract eerstelijk met de Ternatanen gemaakt	28
(Casteel) W ^m Verhoeven legt een Casteel in Banda.	29
Casteel Nassauw op Neira gelegd	29

	Pag.
(Contracten) S. J. Hoen vernieuwt de Contracten	30
Contract met de Ternatanen op Loehoe gemaakt	30
Contract met Hatoeaha	30
Contract met Roemakaj	31
Contract met die van Timor gemaakt	33
(Christendom) Rijs Christenen	37
Contract met die van Bonoa gemaakt	38
alsmede die van Assahoedij, Hattapoetij en Kelang	38
(Corcorren) ordre op den niftogt der Corcorren	38
(Contract) Renovatie van het HitoeEse Contract	41
(Corcorren) Togt met de Corcorren na Loehoe en Combello . .	42
ords visite der Corcorren	47
Contract met die van Lissidi	48
Contract met die van Manipa	48
(Commissarissen) Den Gouverneur gaat als expres Commissaris naar Banda	50
(Ceramers) de oost Ceramers bedrijven geweld aan de neder- landers	50
Contract met oost Ceram en Goram	50
Chineesen setten haar op Ambon	53
Herman werd 1 ^{ste} Cap. der Chineesen	54
(Commissaris) A ^o 1627. komt den Commissaris Gillis Seijst in Ambon	55
(Casteel) Hoedanigheid van 't Casteel Victoria	55
(Commissaris) Gillis Seijst vertrekt na de Moluccos	59
(Ceram) Jan van Goreum vertrekt na Ceram	60
(Commissarissen) Maarten Jansz. Vogel en Gregorius Cornelissen Commiss. komen in Ambon	60
Vertrekken naar Hitoe en Loehoe	60
(Combelleesen) Pattij van Combello is wederspannig en wil niemand subject zijn	62
(Combello) Bijlen en parrings aan den Pattij gezonden	62
tumult en doodslag op Combello	62
(Contract) accoord met kitsjilli Alij gemaakt	66
Ceramers roven op Banda	75
(Casteel) aarde wallen in 't Casteel Victoria gemaakt	82
(Commissarissen) Politique Commissarissen werden ingevoerd in den Kerkenraad	83
Chineesen op Amboina	83
Artus Gijzels 2 ^{de} Capt. der Chineesen	83
(Commandeur) Adriaan Anthonisz. komt voor de 3 ^{de} togt na Ambon	92
Ceram Laut schuyl hoek der vreemde Handelaars	93
(Corre Corren) Togt na Ceram Lauwt	93
Den Gouverneur komt weer aan 't Casteel	95

	Pag.
(Commissaris) Anthonio van den Heuvel komt als Commissaris in Ambon	96
(Corre Corren) getal der Corre Corren werd vermeerderd.	99
Cajibobos vaartuijgen worden door de onse verdestrueert	100
Ceroelauw en Hennekelang met hare nagulbomen verdestrueert	100
(Commissaris) Artus Gijssels komt voor Commissaris in Ambon	123
Cabau en } veroverd	136
Cajibolo }	
(Cerammers) de oost Cerammers en Gorammers werden in Banda van den Gouverneur Cornelis Acolaij wederom aangenomen	156
Heijdenen van Cajibobo tot Elipapoehj vlugten in 't gebergte	166
Combello sluijt de deur voor haren konink en djouw Loehoes tweede afval	166
Combello bestornt van d'onse	172
dog werden daar voor atgeslagen.	172
Cajibobo met d'onse bevreedigt	177
Casteels gragten wedsersijds met muuren ingevat	180
Cajibobbo verzoekt om een Guarnisoen en Schoolmeester voor d'eerste maal	183
(Casteel) West Gordijns woningen van 't Casteel Victoria vallen in	186
(Cerammers) Hatuwe en Ptolematta verbinden haar met de Comp	192
(Combelleesen) die van Combello versoecken de vrede	196
halen 's konings brief af	196
(Combelleesen C. S.) accoord gemaakt met die van Combello. Erang, Kelang &a.	196
Combello door de onse in possessie genomen	197
——— Nederlands Guarnisoen op Combello gelegd	197
Reduijt op Combello gelegd	200
Cajibobbo verzoekt voor de tweede maal om een salvo guarde en een schoolmeester	206
Commissie van Ternaten's koning aan d'Ambonse Gouverneur	222
(Combelleesen) Kipattij Loehoe Iman van Combello door Ternaten's koning ter dood verweesen.	222
(Combelleesen) Tehalia en Lowadijn van Combello worden gevangen opgebracht	228
Tehalia en quipattij Combello met den Iman Lowadijn onthalt	230
Camariang door d'onze veroverd en verbrand	240
(Christendom) Cajibobbo neemt het Christendom aan.	241
————— Kerken en scholen op Alang en Lilleboij weder op gerigt.	242
(Cerammers) Noord Cust van Ceram geeft zagou tot tribnir aan Ternaten's Koning.	245
Cajibobo verflauwt in 't Christendom	252

	Pag.
Cajibobo word gesteld onder twee hoofd orangkajien	260
(Ceram) Ouwen door Radja Sahulauw ingenomen	272
(Christendom) Kajibobo verlaauwt in 't Christendom en Peilisa weigert het zelve aan te nemen	274
(Commissie) Des Konings (van Ternaten) Commissie werd op Loehoe voorgelezen	281
(Ceram Laut) Pestilentielle lugt en sterfte op Ceram Laut.	283
Corre Corren worden gevisiteert	284
(Cerien) ordre op de visch Cerien gezet	288
(Corre Corren) ordre op de Corre Corren gesteld	288
(Christendom) veragtering van 't Christendom op Cajibobo.	291
(Cajibobo) orangkajien van Cajibobo in apprehensie genomen	292
(Ceram) Mandersah geeft de Christen Negorijen van Ceram aan de Comp. over	292
Contract met die van Karackit	292
(Cajibobo) Patti Rassa stookt twist op Cajibobo	294

D.

(Dienaren) den Resident (op Hila) handelt ontrouw met 't inwegen der Nagulen	268
(Dienaren) Schraapsugt van 's Comp's Dienaren.	268
klagten der Inlanders over de Nederlandse Residenten	271
Pittavijn opperkoopman werd op nieuw gesententieert	276
Vlaamings burgerlijke onlusten (wegens sommige Dienaren)	284

E.

d'Engelsche werd de markt op Loehoe en Combello ontsegt	32
Engelse Logie op Amboina gestigt	43
't verraad der Engelsche tegens het Casteel voorgenomen	48
Engelsche werden gevangen gesteld	49
d'Engelsche g'executeert den 27 febr. (1623)	49
(Erfbrieven) d' Eerste Erfbrieven van H. van Speult niggedeeft	53
Elipapoetij versoekt om 't Christendom	285

F.

d'Factien Oelij Ziva en Oelilima komen in Ambon	18
(Forten) Willemstad een fort in Ternaten	30
Fortje op Laricque gelegd	56
item op Oerien	56
op de Pas Baguala.	56

	Pag.
Hatuaha	56
op Honimoa	56
Fort Harderwijk	57
———— op Amblauw	57
Fortresse op Loehoe gelegd	106
Fort Bullebak op Loehoe gestigt	110
Fort Bullebak weder afgebrooken	115
(Forten) verkeerde menagie omtrent 's Comp ^s Forten	159
(Fortificatie) buiten werk om Hila Reduit gelegd	274

G.

Garrioffel Nagulen komen in de Ambonse quartieren	5
(Generaals) Eerste Generaal (Pr Both) in Indien.	31
Gerrit Reijnst 2 ^e Gouverneur Generaal komt in Indien	33
Jan Pietersz. Coen 4 ^{de} Gouverneur Generaal van India	39
Jan Pietersz. Coen komt voor d'eerste reijs in Ambon	39
(Garrioffel Nagulen) Prijs der Nagulen werd vast gesteld	42
d'Generaal J. P. Coen komt voor de 2 ^{de} maal in Amboina	44
———— vertrekt na Banda	44
———— keert na Ambon	45
———— Pieter Carpentier werd (vijfde) Generaal van Indien	54
(Garrioffel Nagulen) wat voor Nagulen ieder Comptoir levert	57
(Generaal) Jan Pietersz. Coen voor de tweede maal Gen ^l van Indien	60
't Guarnisoen op Amblauw geligt	61
item op Hatuaha	61
item op Nussalant	61
(Garrioffel Nagulen) Koning Hamsa verbied Nagulen aan vreemde Handelaars te leveren	62
d'Generaal Jan Pietersz. Coen overleden.	73
———— Jacobs Specks komt voor Gen ^l in India.	73
(Garrioffel Nagulen) groote Nagul moesson in Amboina	77
(Gebouwen) Eerste steene hujs op Hila gebouwt.	91
(Generaal) Hendrik Brouwer werd Generaal	91
(Gevangenen) onse 31 gevangenen van Waij komen weder los	108
(Geschenken) Gastmaal en vereering aan de Amboineesen gegeven	121
(Gevangenen) Jan Jansz. Pricerius met de zijne werd van de Noessalauwers gevangen	127
(Generaal) Anth. van Diemen word den 6 Bataviase (of 9 ^e) Generaal van Indien.	128
———— komt met een vloot van 17 Raazejlen in Ambon.	128
Antonio van Diemen komt (weder) in Ambon	132
(Geschenken) Rudja Tuaha met een goude hoedband vereert.	139

	Pag.
(Geschenken) den Generaal beschenkt alle de orangkajen	154
d'Generaal verseijlt na Batavia	154
d'Generaal Antonio van Diemen komt voor de 2 ^e maal in Ambon	161
Doet de visite naar Banda	161
(Geschenken) Den Generaal vereert den Konink (Hamsa) met een goude ketting.	161
(Gevangenen) Quimelahas Leliatoe en Loehoe in apprehensie ge- nomen.	162
————— Quimelaha Loehoe wederom los gelaten	162
Leliatoe met den Generaal gevangen na Batavia gevoert en g'executeert	164
(Gezandschap) Eerste gezandschap van Kackialij naar Maccasser door Pattiwani.	168
Kackialijs tweede gezandschap onder den Jman Ridjalij	177
(Garrioffel) Nagulen worden op Wawanis strand gewogen	179
(Gezandschap) Kackialijs derde gezandschap naar Maccasser onder Jman Tawale	182
(Gevangenen) Senalo, Pelissa en Elj werden door Ridjalij weg- gevoerd naar Wawanij	186
(Gezandschap) Kackialijs gezandschap voor de vierde keer, door Toemalessy van Wackal	187
5 ^e Gezandschap naar Maccasser onder Siborij Bappa	200
(Garrioffel Nagulen) Nieuwe Instructie om de Nagulen te ontfangen	203
(Generaals, Cornelis van der Lijn wort 7 ^{de} Generaal op Batavia	262
(Garrioffel Nagulen) grote Nagul mousson en weinig geld.	266
Gorontalo door de Ternatanen verneestert	268
(Geschenken) Jman Swacki werd met een goude ketting vereert (te Combello)	269
(Garrioffel Nagulen) Nieuw Metale nagul gewigt wert in Ambon gezonden met een nieuwe ordre voor de Nagul wegers.	278
(Gorammers) Malim van Goram verschijnt aan 't Casteel	285
(Garrioffel Nagulen) voorstel van de Heer Vlaming aan Madjira is aanstotelijk	289
Onnodige precisiteit in 't betalen der Nagulen	290
Recognitie van het Nagul geld voor de orangkajen Cameras ingesteld.	290
Gorammers werden onderdanen van de E. Comp.	296

II.

Hoeamohel wat voor een Eijland het zij	4
(HitoeEsen) Javanen komen de HitoeEesen te hulp	10
(Hitoe) Nau bestornt en ingenomen	14

	Pag.
(HitoeEsen) Tahalille geeft zig over aan A ⁿ Furtado	14
HitoeEsen werden absolute onderdanen van Portugaal	15
Eeuwig verbond tusschen de Ternatanen en HitoeEsen	16
Verbond het eerste door d'onse met de HitoeEsen gemaakt.	21
HitoeEse gezanten werden uitgezonden om de Hollanders op te zoeken	22
(Huwelijk) het trouwen met Jnlandse vrouwen in Amboina in- gevoert	27
Hoetoemoerij aan 't Casteel geplaatst	31
Hoetoemoerij ingenomen	37
Sijn volk aan 't Casteel verdeelt	37
HitoeEesen weijgeren tol en tribuit aan den Ternatens koning	46
(Honimoa) Pattijlima met een gedeelte van Sirri Sorrij loopt over na Jhamahoe	46
(Hatua) Logis op Hatuahas strand gestigt	48
(Hospitaal) Groot steenen hujs voor de sieken op strand gebouwt gen ^t Cotta Baroe	51
Hoetoemoerij werd op de Passo geplaatst	55
(HitoeEesen) Cap ^t Hitoes wrevelmoedigheid	58
Ouden Cap. Hitoe Tepil na Batavia gezonden neevens L. Orangkaijen	65
(HitoeEesen & ^a) Cap ^t . Hitoe met de Leijtimorse orangkaijen komt weder aan 't Casteel	68
HitoeEesen willen geen onderdanen maar Bondgenoten gen ^t worden	69
Halaene regeert bars en word gehaat	69
Samsammoe slaat zig neder op Capaha	69
(HitoeEesen) Jalousij tusschen het hujs Tanhitoeemessing en Cap. Hitoe	72
Halaene werd Hoekom	72
Halaenes quade genegentheit tegen d'onse	72
Halaenes ongefundeerden Eisch	76
Halaene overleeden door vergift	76
Samsammoe loopt Hatoemetten af en sterft	76
Kackialij wierd Hukom	77
Onwilligheid der HitoeEesen en ander mooren tot het scheppen met de Hongij	83
Klagt over de HitoeEesen	83
(Haroeekonoesen) Radja Sameth zoon komt weder bij de onse.	89
Hatoeha maekt hun vast in 't gebergte	90
(HitoeEesen) Ouden Cap ^t Hitoe Tepil overleden	96
Orangkaij Boelang de 1 ^e werd tot zijn vervanger genomineert dog Kackialij komt in zijn plaets.	96

	Pag
Kackialij's regeringe met Nederlanders bloed ingewijd . . .	96
Hennotello door de onse beleegert dog te vergeefs	102
(HitoeEesen) Kackialij brouwt verraderijen	104
Tanhitoemessing waarschouwt de onse voor Kackialij . . .	104
Kackialij's valschen Raad.	104
Tanhitoemessing ontdekt veel veradersche voorneemen van den	
Quinelaha en Kackialij	107
Kackialij belast 't Landvolk in 't gebergte te vlugten . . .	109
Kackialij met 11 HitoeEse orangkajien werden gevangen . .	114
Reden van Kackialij's apprehensie.	114
Kackialij en Tamalessij werden alleenig gevangen gehouden	
met de andere orangkajien werd een nieuw Contract gemaakt	115
HitoeEesen vlugten in 't gebergte.	117
Kackialij beleijd zijne conspiratien	119
Radja Hitoe overleeden	119
Hatoe op den strand gelegd	119
(HitoeEesen) Pattij Wanij capitain der rebellige HitoeEesen . .	119
Cajoan werd pl capitain Hitoe.	123
Kackialij na Batavia vervoerd	124
Kackialij komt weder in Ambon	131
Tamalessij werd d'eerste ontslagen	141
Orangkajien van Wawanij verschijnen d'l maal voor den Generaal	
dewelke hard aangesprooken worden.	141
HitoeEse orangkajien op Wawanij wijgeren aan 't Casteel te	
komen	143
Hoetoemoerij klaagt over haar hoofd Don Pedro	148
(HitoeEesen) Kackialij word losgelaten.	149
(Hoetoemoerij) Lourenso Pattij oesing word hoofd op Hoetoemoerij	150
Don Pedro met zijn gehugt op de Passo Baguala geplaatst.	150
(HitoeEesen) Kackialij komt aan 't Casteel	151
HitoeEesen verklaren geen onderdanen van Ternaten te zijn .	151
Radja Hitoe wat zijn qualiteit is	152
Cajoan word van zijn Capl Hitoeschap ontslagen en orangkajia	
toea gemaakt	152
Kackialij in zijn qualiteit van Capl Hitoe hersteld	152
Hoofden der HitoeEse Regeeringe	152
HitoeEesen verklaren geen pretentie te hebben op de ses Oeli	
sivase Dorpen.	153
d'HitoeEesen doen den Eed van getrouwigheid	153
Kackialij's ontrouw in 't leveren der Nagulen.	156
Boelang de eerste of Latoe Lissalajik overleeden	157
(Hongijtozt) den Gouverneur gaat met de Hongij uijt	157
d'HitoeEese orangkajien beloven met haar negorijen af te komen	158

	Pag.
(Hongij Togt) den Gouverneur doet de visite rondsom de Oeliasers	158
grootte Corre Corre van Oma ingesteld	159
(HitoeEesen) Kackialij weijgert af te komen van Wawani	164
(Hongij togt) Den Gouverneur doet de visite	167
(HitoeEesen) Kackialij verschijnt bij den Gouverneur	167
Kackialij speelt reijntje de Vos	170
Kackialij verscheijnt persoonlijk voor den Gouverneur op Hila	170
Kackialij versoekt dat 't Guarnisoen op Hitoelamma mogte	
geligt werden 't welk hem den Gouverneur toestaat	171
(Hitoe) La-ala door Capt. Westerman afgelopen	173
(HitoeEesen) Kackialij dreigt Laricque en Tapij te overvallen	175
Kackialij's geveinsde opregtigheit	176
Kackialij weijgert de Nagulen aan de Comp. te leveren voor	
den gestelden prijs	176
Kackialij's list om een hollands officier te vangen	178
Oerien valt Kackialij af, als mede Lissabatta	181
Ridjalis verrigting op Maccasser	181
(Hitoelamma) vast Guarnisoen op Hitoelamma gelegd	181
(HitoeEesen) Toloe kabessij verlaat de zijde der Nederlanders	182
Toloe kabessij maakt een schijn vrede met de Comp:	184
Hitoelamma van de Maccassaren overrompeld	190
(HitoeEesen) Baros eerste staaltje van valsheid	193
Kackialij send de maccassaren oorlogs Ammunutie	193
Baros en die van Mamala vallen de Comp: af	194
Anin en Laricque vallen den quimelaha toe	194
Cajoan orangkaij toea werd scherpelijk bejegend door Anthonij	
Caan	194
Toloe kabessij wil neutraal zijn	195
Hoofd officiers van Gerrit Demmer	199
(HitoeEesen) vaartuijgen van Mamala door de onse afgehaald (over	
het brengen van toevoer aan den vijand).	201
Hennelatoea, Henneheloe en Hennelale komen den vrede ver-	
soeken	201
als mede Anin	201
Anin bij provisie aangenomen	202
Kackialij's eenigste en opregte verklaringe	202
Hooftoemoerij wert verordonneert op Strand te komen wonen	206
(Hitoe) den laatsten toestand van Wawanij	209
Storm op Wawanis strand vastigheit	210
dewelke d'onse veroveren	211
d'onse voor Wawanij afgeslagen	213
Negorij Lima met d'onse bevreedigt	215
als mede Seijt, Hatoena &a.	216

	Pag.
Toloe kabessij word weder met d'onse bevreedigt.	216
(HitoeEesen) Wawanisse Gezanten versoeken om vrede	217
d'onse maaken eenen aanslag op Kackialijs werken dog worden gestuit	218
Wawanisse Gezanten werden troosteloos afgeweesen	218
(Hitoe) Houte vastigheit op Zeith gelegd.	219
HitoeEse Negorijen werden uijt het gebergte op strand getrocken	219
Wawanisse Gezanten worden tot wanhoop gebragt	219
Tamatela overleeden	220
Kackialij poogt van 't Land te vlugten.	220
Verraders stuk van Francisco de Toijra Spanjaard.	220
Kackialij door Francisco de Toijra Spanjaard vermoord	221
(Hitoe) Kackialijs hooft vastigheit op Wawanij door de onze ver- vermeestert en verbrandt	221
(HitoeEesen) de vier hoofden en het Capitain Hitoeschap word afgeschact	223
't afstellen van d'oude Regeering stoot de HitoeEsen tegens de borst	224
Toloe kabessij neemt de vlugtelingen van Wawanij op	225
(Hongij Togt) Demmer doet een sterke visite	226
(HitoeEesen) Lebahhoe en Wausela komen op haar eigen strand wonen	226
Toloe kabessij separeert hem op 't nieuw van d'onse	227
(Honimoa) Sirrij Sorrij word op den strand verlegt	228
(Hongij Togt) Demmer retourneert (van de visite) aan 't Casteel	228
(Honimoaneesen) Mahoebessij met nog eenige andere gestraft	229
(Hitoe) eerste togt na Capaha	231
onwinbare situatie van Capaha.	231
(HitoeEesen) barsch antwoord van die op Capaha.	231
oude Regeering van Hitoe door Hun Hoog E ^r van Batavia verboden weder in te voeren	232
HitoeEesen tot absolute onderdanen gemaakt van de Compagnie	232
(Hitoe) Nagulbomen ontrent Capaha gerasert.	232
Capaha belegert.	232
Schansen voor Capaha.	232
(HitoeEesen) orangkajij Baros word in genade aangenomen.	234
(Hitoe) Pattiwanis fort op een klip	234
Lien verloren en bij d'onse weer gewonnen	234
2 ^{de} Togt na Capaha	237
aanslag der onze op een bergsken voor Capaha gemaakt.	237
dog mislukt	237
3 ^{de} Togt na Capaha	242
aanslag op een bergsken op Capaha voor de tweede maal mislukt	242

	Pag
Constabel blijft dood van vermoëijtheit	243
(HitoeEesen) vrede handeling met die van Capaha wort aangesteld	245
dewelke vrugteloos alleept	245
wort voor de tweede maal hervat	246
Grote vergadering der orangkaijen voor Capaha	246
Baros valsen raad, stoord de begonne onderhandelinge	246
Toloe kabessijs onverwagte Resolutie	247
Baros onthalt	248
HitoeEesen in haren Secreten Raad verkiesen nieuwe hoofden	
van 't Land Hitoe	248
(Hitoe)'s vierde Togt na Capaha	248
(HitoeEesen) vrij zee en vissen aan de HitoeEesen verboden	249
Capahasche nijtgezondene zoeken roof en victualij	250
waar toe het geheele land helpt	250
Orankaj Boelang houd de gezanten van Capaha op	250
Bezending aan 3. potentaten door de HitoeEesen gedaan	251
Toloe kabessij wil van geen vrede meer horen	251
Towale paap van Naubinau wort bij de kop gevat	252
(HitoeEesen) Sumajl Lijtenant van Capaha wert doodgeslagen	253
(Hitoe) Capaha verovert	254
(HitoeEesen) Toloe kabessij ontkomt met de vlugt	255
gevangenen van Capaha	256
Consessie van Toelessij en Teakan	256
(Hitoe) Vierhoofdige regeeringe van Hitoe nogmaals strengelijk	
verboden	257
(HitoeEesen) Ridjali vlugt na Macasser	257
Alwaar hij de HitoeEese historie beschrijft	257
Backer verkrijgt pardon	258
Toloe kabessij geeft zig over op genade en ongenade	258
Zijn confessie	258
Toloe kabessij onthalt	259
11 orangkaijen met haar familie voor al haar leeven uijr	
Ambon gehannen	259
Lians ontrouw	259
(Hospitaal) Nieuw zieken hujs gebouwt	267
(Honimoa) Christenen en Moren op Honimoa houden slordig hujs	270
wert g'ordonneert Poorte op strand te wonen	270
Hoelalihū verzoekt om 't Christendom	275
Heidenen mogen wij bekeeren zonder tegen de Contracten te misdoen	277
(Hocamohel) misnoegen der 3 grote Negorjjen op Hocamohel	293

J.

	Pag
(Jhamauwers) die van Jhamahoe rooven op Leijtimor	31
(Jaccatra) Pakhuijs op Jaccatra werd bij de onse gefortificeert . .	39
Japara veroverd	40
Jaccatra veroverd en gerasceert	41
(Javanen) Radja Boekit sent een gezant naar Hitoe	67
werd aangehaald	67
Jhamahoe's wispelturigheid	72
Jhamahoes volk haald de overlopers van Sirri Sorrij en Toeaha aan	82
geblocqueert en desselfs Land en vaartuijgen bedorven . .	86
Stilstand met die van Jhamahoe	90
(Justitie) Anth ^o van den Heuvel geschavoteerd en burgerlijk dood	124
Jhamahoe klaagt dat se niet wisten met wie zij het houden zouden	139
(Jhamauwers) Madjira houd het afkomen van Jhamahoe tegen . .	262
mosten haar eijge muren afsmijten	262
fortificeeren hun wederom op haren berg	291

K.

(Kerken) Stads kerk gebouwt	77
Kajibobos 3 negorijen ingenomen	100
Kinderpocken regereen sterk.	116
(Kelang) Kolij negorij op Kelang door de Lissidiërs afgelopen . .	180
22 Kajeneese vaartuijgen komen in Amboina	202
Koebeesten op Amboina gebragt en verdeelt	263

L.

Loehoe komt onder Ternaten.	17
Lissidi en Combello vallen af van Ternaten	26
Dog worden herwonnen	26
(Logien) 1 ^{ste} Logie op Hitoe	33
item op Loehoe en Combello	33
(Land Raad) d'eerste kleijne Landraad in Amboina ingesteld. . .	34
(Leijtimor) orangkajen van Leijtimor revolteeren voor d'eerste maal	35
(Landraad) groote Landraad ingesteld.	35
Orangkajen Cameras	36
Lissabatta word hersteld onder Ternaten.	43
Landdag op Ambon.	45
Lissidi niemand onderworpen.	48
die van Lissidi senden gezanten aan 't Casteel	48
(Loehoe) Residentie des Quimelahas op Loehoe werd aangetast . .	52

	Pag.
Landraad in Ambon.	57
Latoehalat komt in den Landraad.	57
Luciela werd een zitplaats der Quimelahas	58
Laricque en Waccasieuw tot het Christendom genegen.	59
(Landerijen en limiten) onderhandelinge met Quimelaha Leliatoe (over Limiten)	61
(Loehoe) Comp ^s omslag op Loehoe en Combello geligt	62
(Landen) P. Lucasz. houd den Quimelaha voor de schriftelijke wederlegginge	64
(Loehoe) Comptoir op Loehoe geligt	75
Jacob Jansz. Patacka op Loehoe geplaatst	75
Comptoir tot Loehoe werd voor de tweede maal geligt	81
Loehoe krijgt weder een Cantoor.	82
Loehoeneesen houden vast bij d'onse	85
(Loehoe) Jan Ottens opperkoopman in de nieuwe Logie op Loehoe.	85
Comptoir op Loehoe alweer geligt	87
Kackialij waarschouwd de onse voor djouw Loehoes quade gangen	90
Quimelaha Loehoe trouwt Capt. Hitoes dogter	90
Lissidis nagulbomen verdestruueert	103
Laricque bekomt een steene Redout	103
Loehoeneesen en Kiaijtjillij Siborij blijven getrouw bij de onse	105
Kiaijtjillij Siborij en de Loehoeneesen versoecken de onse om een Guarnisoen	105
(Laricqueneesen) Roemat van Laricque met den Sweerde gestraft	122
Luciela belegert door Denteem dog te vergeefs	124
(Leijtimor) Volkeren van Leijtimor lopen in 't gebergte	125
(Loehoeneesen) Abdul Rachman van Loehoe ontdekt 's vijands gelegenheit	129
Luciela bestormt en veroverd.	129
Laricque bekomt assistentie van de onse	133
Lilleboij en Hatoe geeven barsch antwoord	133
(Leijtimor) poincten van beswaarnisse door de Leijtimoreesen in- gebragt	135
(Loehoeneesen) goeden Raad der Loehoeneesen word verworpen.	136
Loehoeneesen versoeck afgeslagen	142
Land Dag in Amboina gehouden	143
Leijtimorsche Christen orangkajien verschijnen d'eerste maal in den Landraad.	144
Orangkajien komen voor de tweede maal in den Landraad	146
hunne versoecken	146
Antwoord des Generaals aan de Lytimorsche orangkajien	147
Loehoeneese orangkajien verschijnen aan 't Casteel en vernieuwen den Eed	153

	Pag.
(Loehoe) Nieuwe Logie op Loehoe gestigt	156
Lissidi bevredigt met de Comp. en valt den Quimelaha af . . .	157
(Loehoe) Scheuringe tusschen Loehoe en hare kleine negorijen . .	158
(Landvergadering) te Samen komst op Hila (nam. van den Generaal, konink Hamsa C. S.)	162
(Landen) den konink (Hamsa) begeerde restitutie van Oerien Assaloeloe & ^a	163
Landen door den Generaal overgegeven aan den Konink van Ternaten	164
(Loehoeneesen) Oneenigheid tusschen Loehoe en de kleene negorijen	167
(Leijtimoreesen) Lourenso de Silva, radja Sojja overleeden en Thomas de Silva zijn broeder succedeert hem	168
(Loehoe) djouw Loehoe speelt die van Loehoe een krijgspotse . .	169
(Lissidi) Steenen fort op Lissidi gelegd	174
word van den Quimelaha beleegert dog te vergeefs . . .	174
Laricque overvallen door Kackialij.	187
(Leijtimoreesen) Andrea de Sojjsa Radja Nussanive overleeden Thomas de Sojjsa zijn broer komt in zijn plaats	195
moet pand voor 1000 rds voor zijn getrouwigheid stellen .	195
Thomas de Sojjsa over correspondentie met den vijand gecorrigeerd	195
Gaspar de Fretis, Hoekom van Hative afgezet, en Johan Païjs in zijn plaats	195
den Iman Nussanive met zijn mooren word in de Laha geplaatst	225
Loehoes Negorij word op Gamasongij verlegt	227
Latoe en Hoealoelij door de onze overvallen.	238
(Landen) Koning Hamsas vreemt begeeren op zijn Landen in Amboina	244
't welk den Gouverneur wederleit	244
(Loehoe) verscheide verschillen op Loehoe afgehandelt	264
Krakeel tusschen de Ternatanen en Loehoeneesen	271
(Lissidieesen) Klagten over den Iman Swacki wegens kwaden raed tegens de Nederlanders	274
(Leitimoreesen) Questien tusschen Radja Nussanive en zijne confraters.	274
Lissabatters onderneemen een togt tegens die van Roema-Ela en Hatunuru	281
't welk door d'onse belet word.	282
(Loehoeneesen) Jaloesij en nijd tusschen de Loehoeneesen en Madjira	286
Loehoeneesen voorsien Madjiras kwade gangen	286
(Leijtimoreesen) ongewoone 't samen komste van 'sCasteels orangkajen	287

	Pag.
Jan Pajjs gaat swanger met schelmstukken	287
(Lissabatta) onlusten op Lissabatta	293
het welk zig van Nuniali separeert	294
(Loehoe) onlusten op La-ala	294

M.

Moors Geloof komt in Amboina en de Moluccos	4
(Malacca) Cornelis Matelief belegert Malacca dog te vergeefs	26
komt in Ambon	26
Macquian komt weder onder Ternaten	29
(Moord) wierd op Neira vermoord (P. W. Verhoeven).	29
Maccassaarse Jonken komen op Bouro	67
Mamala scheid zig af van Hitoe	69
Massavooij en Kelang verbrand	92
d'Maccassaren vermeersteren het noorderdeel van Celebes	107
Maccassaren lopen Bima af	108
Maccassaars koning send assistentie aan den Quinelaha	110
Moord op Rarakit	116
Maleijers maken hun vast op strand (in Wawanis bogt)	122
(Moord) onse salvo guarde op Amblauw vermoord	122
Manipa en Amblauw werden van den Konink voor vrije Lieden verklaart	166
(Maccasaaren) Pattij Wanij komt met 17 Maccassaarsche jonken op Ambon	174
Gezant aan Kackialij van Maccasser	181
Manipa met d'E. Comp. vereenigt	185
Maccassaarse vloot komt in Ambon	189
(Maccassaren) oversten van de Maccassaarse vloot	189
Duijn Boelekan Maccassaarse overste	190
d'Maccassaren bestormen Hitoelamma dog die moeten vertrekken	190
d'Maccassaren dreijgen Hitoelamma weder aan te tasten	191
Moehat met maccassaren gezonden om Toloekabessij te dwingen	191
Nussanive en Hative hebben harde schermutselen met de Maccassaren	192
Maccassaren leegeren hun op Mamalo	193
Maccassaarse jonken op Mamala verbrand	193
30 Maccassaarse jonken in de bogt van Hatuwe aangekomen	193
Telleboan met Maccassaren bezet	194
La-ala door de Maccassaren overvallen	194
d'Maccassaren vergaderen op Wawanij	196
7 Maccassaarsche vaartnigen met volk keeren naar Maccasser	197
de helft der Maccassaren vertrekken weer na haar Land	200

	Pag.
4 vaartuygen door de onse op Telleboon aangetast dog te vergeefs.	203
(Manipa) Johan Comans onderkoopman op Manipa gelegd	204
Mamala versoekt om vrede die se verkrijgen	207
en bedriegelijk agtervolgen	207
(Maccassaren) Creijn Djipan en Radja Mangappa keeren na Macassar.	228
(Manipeesen) klagte over Lehoet van Massavooij	236
(Moord) Pieter Paulus onderkoopman op Noelabessij vermoort	245
(Manipeesen) Lehut van Massavooij loopt over tot de Ternatanen	249
Lehut van Massavooij verkrijgt pardon	260
Mackians berg springt	275
Maccassaren vallen op d'oost Custe van Celebes	276
als mede in de Xullas	276
(Manipeesen) Lehut wierd verklagt	291
Manipeesen ontslagen van der Combelleesen en Lassidieesen gezach	291
(Manipa) oneenigheid op Manipa.	293

N.

(Nussanive) Radja Nussanive en orangkaj Oerimessing worden gedoopt	15
(Nederlanders) Wijbrant van Warwijk komt op Hitoe	20
Steven Verhagen komt voor Hitoe	20
Verhagen belegert het Portugeese Casteel.	20
dog te vergeefs	21
(Nederlandsche Comp.) verEenigde g'octrooijeerde Comp. werd ingesteld	22
Steven van der Hagen komt voor de tweede maal uijt	22
Negorijen rondom het Casteel gelegen	25
(Nussalaut) afgevallene Nussalanwers vereenigen hun wederom met de Compagnie	46
Nagulboomen in de Oelassers aangeplant	48
Nassausche vloot komt voor een gedeelte in Ambon.	51
(Nagulboomen) Generale distructie der Nagulbomen op Hoemohel	52
Orde van voortplanting der Nagulbomen	59
(Nederlanders) 1 ^{ste} Nederlanders bloed op 's Konings land gestort	62
(Nagulbomen) voortplantinge van Nagulbomen	64
(Nederlanders) Jacob Pattaka strand op Bouro en word door Lehatoe gebergt	82
Nagelbomen te voren geschild belopen wederom	89
Nagelboomen in 't distriet van Eeang en andere plaatsen omgekapt	92

	Pag.
Nussalauwts lelijke feijten tegen d'onse	126
(Nussalaut) valssigheid der Nussalauwers	138
Negombo door de onse veroverd	178
(Nederlanders) Capt: Westerman overleden	186
Nau en Binau door d'onze veroverd	205
(Nagul Bomen) Nagul Bosch tusschen Mamala en Hitoelamma be- dorven.	210
verkeerde opinie omtrent de Nagulbomen	210
Negorijen van Amboina van 't gebergte afgebragt en op den strand geplaest	265
Note Bosch bij Erinama uit geroeit	265
Nagul Bomen op Bouros Zuid zijde uijtgeroeit	269

O.

(Oorlog) Andrea Furtado staat tegens de hollandsche vloot en met Adm ^l Wolphert Hermans	13
den eersten Ambonschen oorlog met die van Hoetoemoerij	37
oorspronk des haats tusschen die van Hoemohel en de Neder- landers	52
die eerst agt jaaren hier na ter degen uijtgeborsten is te weten op Loehoe.	52
2 ^{de} Ambonsche oorlog.	52
quimelaha Leliatoe twist over de Limiet scheijding met den Gouverneur	54
Stilstand der wapenen tusschen den Gouverneur en quimelaha	55
(Overloopers) Hendrik Vrouwensoon een Chirurgijn wilde overlopen dog word agterhaald en gestraft	76
(Oorlog) quimelaha Loehoes nagulen en geschut door de onse veroverd	81
(Oelisivas) HitoeEesen dwingen die van Tamilauw en Hattoemetting de naam van oelisivas aftestaan	83
(Oelisivas) Alphoereesen houden de Hollanders voor oelisivas.	84
(Oorlog) Continuatie van d'2 ^e Ambonschen oorlog	92
quimelaha Loehoe versoeft adsistentie van Maccasser	102
begin van den HitoeEesen oorlog	116
misslag van Anthonij van den Heuvel	118
(Overlopers) Wouter Seroijs huisvrouw loopt tot den vijand over	118
Oerien te vergeefs van de onse bestormt	120
(Oorlog) begin van den 3 ^{de} Ambonschen oorlog met 't geheele Land, Negorijen die bij de onse standvastig blijven	126
Negorijen die atgevallen zijn	126
Omas afval	126

	Pag.
Onse reduijt op Oma door de vijanden belegerd	127
Toehas hardneckigheid is profijtelijk voor d'onse	127
d'onse voor Alacca afgeslagen	137
Eijnde van den 3 ^{de} Ambonschen oorlog	150
Hajja en Ceramlaut versoeken om hulp aan den Gouverneur tegen den quimelaha	176
Oerien van Kackialij belegerd	184
————— wert door d'onse ontsier	184
(Oorlog) Vierden Ambonschen oorlog genaamt den HitoeEesen neemt zijn begin	184
aanmerkelijk zeegevegt tusschen twee voorvegters	239
waar in Cornelis Swager en Pattij wanij dood blijven	239
Oorlog van Capaha is een werk van alle HitoeEesen	247
Jacob Verheijden Capitain tot Capahas ruine gebooren	253

P.

Portugeesen komen in Ambon	4
Portugeesen verlaten Hiroe en komen op Leijtimor	5
(Portugeesen Cap) Azevedius komt in Ambon	9
Portugeesen maken een fortje op Leijtimor	9
Henricus Saa verjaagt de Ternatanen uit Ambon	10
Plaatsen die de Portugeesen buiten Amboina in hadden	12
Andrea Furtado komt in Ambon	13
Don Pedro de Acucha komt in Ternaten en neemt den koning en eenige principale gevangen	25
welke na Manilha vervoerd worden	25
(Predikanten) Casparus Wiltens 1 ^{te} Predikant in Ambon	33
Sebastiaan Dankers 2 ^{de} Predikant komt in Ambon	37
(Producten) Clappus thuijen agter Mardika geplant	50
Plaacaat tegen 't verkopen der Nagulen aan de vreemde	61
(Predikanten) Justus Hurnius werd van Batavia versogt	65
Papouen grasseeren sterk en neemen quimelaha Loehoe gevangen	81
Papouen roven alwederom op Ambon door Loehoe's ordre	87
(Predikanten) Justus Hurnius predikant komt in Ambon	96
(Prijzen) Jonk van Ende aangehaalt	230
(Papouen) 8. Nederlanders gevangen door de Papouwen	253
Papouwen roven in Anoboma waar tegen hun die van Hoea- mehel nijstrusten	297
Messoul afgezopen	297

Q.

(Questien) tusschen den Sengadji en Lanoeru van Bonoa afgehandelt	270
Als mede tusschen den Radji en Sengadja van Hatuaha	270

R.

(Regeering) Fredrik Houtman 1 ^e Gouverneur der Holt op Amboina	23
Houtman vertrekt	31
Jasper Jansz. werd tweede Gouverneur	31
Adriaan Maartens Blok de 3 ^e Ambonsche Gouverneur . .	33
Herman van Speult 4 ^e Gouverneur	35
Herman van Speult vertrekt uijt Ambon. en overlijdt .	52—53
Jan van Gorcum 5 ^{de} Gouverneur.	54
(Reduijten) drie Reduijten gestigt	55
Een op Passo Baguala	55
Een op Oma	55
en de laatste op Honimoo	55
(Regeering) Jan van Gorcum neevens de twee Commiss ⁿ ver-	
trekken na Batavia	63
Philip Lucasz. Gouverneur van Ambon.	63
Zijn Hoofd officiers	63
Philip Lucasz. verzeilt na Batavia werd Directeur Generaal	
hij sterft	77
Artus Gijsels werd 7 ^e Gouverneur van Amboina	79
Antonio van den Heuvel word 8 ^e Gouverneur in Ambon .	112
Jochum Roelofsz. van Deutekom werd 9 ^e Gouverneur in	
Ambon	123
Jochum Roelofsz. regeert barts	124
Jochum Roelofsz. van Deutekom werd van het Gouverno	
verlost	148
en Jan Ottens tot 10 ^{de} Gouverneur g'authoriseert	149
Ronduijt op Nussatello gelegd	167
(Regeering) Philip Lucasz. gaat na Combello alwaar hij overlijdt .	178
Jan Ottens Gouverneur overleden	186
Simon Jacobsz. Domkens werd Ambons President	186
(Regering) Anthonij Caan word 11 ^e Gouverneur in Amboina . .	188
Demmer word 12 ^e Gouverneur in Ambon	198
Anthonij Caan verzeijld na Batavia	198
Hijprocrates section 8. Aphror 6	199
Reduit op Amblauw gelegd	225
Reduiten op Manipa en Loehoe gestigt	235
Roemakaj's benedenste Negorij van d'ouze verdestruceert	238
Roemakaj's hoge negorij atgelopen	240
(Reduijt) Hardenberg dubbelde reduijt op Combello	260
Roemakaj toond geneegentheid tot 't Christendom	261
(Regeering) Arnold de Vlaming van Oudshoorn komt in Ambon .	262
beide Gouverneurs doen de visite.	263

	Pag.
Arnold de Vlaming word 13 ^e Gouverneur van Ambon	264
Gerard Demmer verzeilt na Batavia.	265
(Reduiten) Nieuwe Reduit op Hila gebout	275
(Regeering) valsche klagten in Ternaten over den Ambonschen Gouverneur.	276
Rarakit's kwaden naam	282
Rarakit veroverd	283
(Regering) Arnold de Vlaming vertrekt naar Batavia	293

S.

Sinda van Ptolomeus wat voor Eijlanden het zijn	3
(Stadhouder) Roebo Hongij werd eerste Salahakan of Stadhouder op Loehoe	19
Bassij word 2 ^e Stadhouder	19
do. ontfangt de Nederlanders	19
(Schoolmeesters) Johannes Wogma 1 ^e Schoolmeester op Ambon.	27
(Stadhouder) Sabadijn werd derde Stadhouder op Loehoe	32
(Solor) Appolonius Schot veroverd 't (Portugeese) Casteel op Solor	33
(Stadhouder) Daija of Hidajat word 4 ^e Stadhouder op Loehoe	43
Schoolen op Amboina	59
(Stadhouder) Leliatoes geveinsheid	62
Quimelahas klagt aan den Generaal over d'onse.	63
Leliatoe aboucheerende	67
Loehoe de 6 ^{de} Quimelaha of Stadhouder van Ternaten	72
draagt zig in 't eerst wel	72
Quimelaha Loehoe verlaat Loehoe	75
Leliatoe dringt zig wederom in 't Stadhouders ampt	76
(Sterfte) groote sterfte in Amboina en verscheide plaatsen	99
(Stadhouder) den Quimelaha Leliatoe weijgerd aan 't Casteel te koomen	146
En maakt alles gereed om naar Kelang te vlugten	146
Schoolmeesters in 't gebergte afgeschaff	147
(Stadhouder) Djouw Loehoe laat voor de eerste maal om vrede versoeken	180
Djouw Loehoe trouwt Kackialijs zuster	194
Quimelaha Loehoe en Tehalia komen aan 't Casteel	202
Djouw Loehoe met zijn geheele Familie wert ter dood ver- weesen door den koning van Ternaten	208
Madjira werd voor Stadhouder verklaart en Djouw Loehoe in apprehensie gesteld	215
Quimelahas familie opgebracht	216

	Pag.
Koning Hamsa verwijst Djouw Loehoe zijn moeder, zijn zuster en halve broer ter dood	216
Djouw Loehoe met zijn familie onthalt	217
Madjira g'authoriseert tot 7 ^e Stadhouder	222
(Stadhouder) Leliatoe op Batavia onthalt	230
Schoolmeesters halve gagie werd door de Inlanders betaald	250
(Stadhouder) Madjiras kwaden raad aan die van Capaha	258
Madjira weigert de Ternatanen weg te zenden	272
Madjira met eenige Ternataansche Edellieden komt weer in Ambon	276
Madjira komt aan 't Casteel	279
(Scheepen) ongeluk van 5 Scheepen bij Kambena	288

T.

(Ternatanen) Laulata valt met zijn Ternatanen in Ambon	10
Robohongij komt voor Stadhouder in Amboina	10
(Ternaten) Zeijn Alabdijn eerste Moorsche koning in Ternaten	16
Bajan 2 ^e Moorse koning in Ternaten	16
Hajjr 3 ^{de} moorsche koning	17
(Ternataanse Geslagten) Samarauws stam	17
Moletjangans stam	17
(Ternaten) Baboe 4 ^e moorse koning	18
(Ternatanen) Robohongij komt in Ambon	18
Ternaten's desolaten toestant	28
Ternatanen op Loehoe versoecken hulp uijt Ternaten wegens de Neederlanders	58
(Ternaten's Koning) Modafar werd afkeerig van de hollanders	58
Modafar sterft	58
(Ternaten) Hamsa werd 7 ^{de} koning in Ternaten	58
Ternatanen slaan eenige Nederlanders doot	58
(Ternaten) Hamsa komt uijt zijn Manilhase gevangenisse weder in Ternaten	59
Jacob Lefebre (oud gouverneur) komt in Ambon	62
Gillis Zeijst word president in Ternaten	62
Vloot van 40 Nullaneese Corcorren komt op Loehoe	63
(Ternaten) Gillis Zeijst president in Ternaten	64
(Ternatanen) mistrouwen tusschen koning Hamsa en zijnen neef Kitsjilli Alij	65
Kitsjilli Alij komt op Ceram	66
komt aan 't Casteel	66
(Ternaten) Gijsbrecht van Lodestijn komt in Ambon	67
(Ternatanen) Calimbatta 's Conings gezand komt in Ambon	71

	Pag.
Alij send gezandschap na Maccasser	71
Sengadja Cajoo komt in Ambon mede als gezant	71
Kitsjilli Alij vertrekt na Wajjsama	71
Kitsjilli Alij verhuist na Tomahoe	74
Kitsjilli vertrekt na de Xoelas en van daar na Tambocco 't welk onder Ternaten gebragt word	78
verders na Boeton	78
daar hij sterft	79
desselfs Lot	79
Tobo belegert, geeft zig over aan d'onse.	83
batterijen op klappers bouen gemaakt	84
Tobo verovert met accoord	84
(Ternatanen) Gnoffa een Ternataans gezant	88
Koning Hamsa's dubbelhertigheid in zijn beveelen	88
De Ternataansche Regeering bespot de onse	88
Tidorees koning haald eenige magt van Kessing af.	101
(Ternatanen) Sadaha 's koninks gezant met kiaij tjillij Laxamana komt in Ambon	106
(Ternaten) Jan Ottens werd president in Ternaten	111
(Ternatanen) den Sadaha voert de Loehoenese orangkajien ge- vangen na Ternaten	118
Toehaha en Oelat blijven standvastig bij de onse.	126
(Ternatanen) Siborij Ternataanse Capt. Laut komt in Ambon	140
Siborij doer goeden dienst voor den konink en d'onse.	142
Siborij's goeden Raad werd veragt	149
(Ternatanen) Den Generaal versoeft den konink van Ternaten om in Amboina te komen	150
K. Siboris volk vallen hem af	159
Hamsa konink in Ternaten komt in Ambon	161
item een jaarlijkse recognitie van vier Duijsend rds. (nam. door d'Genl aan konink Hamsa bij 't leveren van de nagulen aan de Comp.)	164
Costuijme der Ternataansche koningen over de kinderen van hare ondersaten	165
Konink Hamsa komt aan 't Casteel	165
den Konink verseijlt na Ternaten.	167
4 hamba Radjas gestelt in plaats van den Quimelaha.	167
Den Quimelaha port die van Loehoe en Hitoelamma tot afval	174
(Ternaten) Anthonij Caan werd Gouverneur in Ternaten	179
Jan van Broekum Ternataans Gouverneur overleeden.	179
(Ternatanen) Madjiras opkomst	181
Djouw Loehoe verzoekt voor de tweede maal om vrede.	181
Madjira getrouw tegens de Nederlanders	182

	Pag.
Ijouw Loehoe gaat persoonlijk naar Macassar	182
Tapis volk wert weggevoert door d' Alangers	183
(Ternatanen) Djouw Loehoe komt weder in Ambon	184
(Ternaten) Wouter Seroy werd president in Ternaten	192
(Ternatanen) den Quimelaha Loehoe bevredigt zig met de E. Comp.	197
Djouw Loehoe word een baas en Marinjo	200
Koning Hamsas dubbelhertigheid uijt zijn eigen brieven bewesen	203
Madjira werd na Ternaten ontboden	204
(Ternataanse Rebellen) Dermahoe, Seke en Pattij Leka onthalt	223
(Ternatanen) Kiaijtjilli Laxamana sterft van ongemak	225
Koning Hamsa eischt eene grote geld boete van zijn onder- danen in Amboina	235
(Ternatanen) de vluchtige Ternatanen op Kelang weigeren naar Ternaten te keeren	236
Alonso Cardinosa maakt den koning veel onwaarheden wijs	244
Ternatiaanen maken hun vast op Salattij	249
Doulo Ternataansch anachoda ontrouw tegens zijn konink	249
Ternatanen op Kelang gevlugt zijnde 't zaat van een nieuwe oorlog	259
Ternatanen worden van Kelang naar Loehoe verplaatst	260
(Ternaten) Hamsa koning in Ternaten overleeden en in desselfs plaatsse Kiaijchili Tahoebo verheven, zijnde hernoemt Mandersah	270
Wouter Seroy van Ternaten geligt	271
(Ternatanen) Ternatens Edel Lujden vertrekken naar Ternaten dog maar proforma	273
(Ternatens koning) Mandersah schrijft barts aan de Heer Vlaming	277
zijn vreemde postulatie	277
de koning geeft egter volmagt aan de Heer Vlaming over zijne Landen	278
d'Ternataansche Edel Lieden vertrekken proforma weer na Ternaten	285
(Ternatanen) Quimelaha Madjira komt met een groote Staet van Edellieden aan 't Casteel	289
Kimelaha Madjira vertrekt na zijn Land	290
Mandersah ontbied alle de Ternatanen uijt Amboina	291
(Ternaten) Revolten in Ternaten	294
Reedenen van misnoegen der Ternatanen	294
(Ternatanen) Manila opgeworpen koning der Ternatanen	295
Madjiras geveinsde standvastigheid	295
Ternataansche Princen verliesen haar vaartuijg op Xulla	296
(Ternatens koning) Mandersah versoeft assistentie van Batavia	296

U.

Uliassersche Inwoonders worden onwillig tot 's Comp ^e dienst over het geduurig scheppen	81
(Uliassers) Een vaste Predicant in d'Uliassers geplaatst	267

V.

Vreede gemaakt tusschen de Engelsche en de Nederlandsche Compagnie	43
14 Vreemde jonken verschijnen in de Contrijen van Ambon	61
16 ————— komen op Combello en Lissidi aan	74
Vreemdelingen op Combello gefortificeert	75
(Vrouwen) Eerste hollandse vrouwen komen in Ambon	79
Vreemde handelaars komen sterk in Ambon	80
(Vijandelijkheden) die van Jhamahoe bedrijven vijandschap tegens d'onse.	84
branden Itawakka af.	85
en vermoorden eenig volk van Toeaha	85
9 Vreemde jonken komen onvoorsien in Ambon schuijlende de rest op Ceram Lauwt	87
9 ————— op Hattapoetij en Assahoedij verbrand	88
(Vijandelijkheeden) Leliatos moordadigheid aan onse onderdanen bewesen op Waij.	93
zijnde door hem afgelopen	93
Quimelaha Loehoe roofd en moord op d'onse.	95
word op Alang en Lillebooj afgeslagen	95
(Vreemde) Jonken vertrecken met nagulen geladen	102
Jonk van Rada Boekit veroverd	110
(Vreede) die van Honimoa werden met de onse bevreedigt	134
als mede die van Tamilauw.	134
de gevlugte Leijtimorse orangkaijen komen weder af en werden versoend.	135
Tial met de E. Comp. wederom versoent	138
als mede de Christenen van Oma.	138
Insgelijks de mooren van Hatuaha	138
die van Nussalauwt werden versoent	139
(Vreede) Lillebooj en Hatoe werden met de E. Comp. versoent	143
den Generaal maakt vreede met Maccassers koning	155
(Vreemde) vaartuijgen op Combello verdestrueerd	162
(Vijandelijkheeden) orangkaij Baros gequest	169
Quimelaha roofd en moord op Lissidij	174
Quimelaha Loehoe maakt zig vast op Lockij.	176

	Pag.
Vreemde Jonken (vele) op Ceram Laut en Goram	187
Vreede met Lockij geconfirmeert	205
Geheel Hoeamohel met de E. Comp. bevreedigt	205
(Veld overste) Anthonij Caan werd Superintendent, veldoverste en Admiraal van de oost	208
Verraad op Combello	208
de verraders g'executeert	209
(Vreede) de 4 veroverde Negrijen van Ceram en Jhamahoe op 't nieuw met d'onze bevredigt	240
(Vastigheden) alle steene vastigheeden op het Ambonsche Land afgesmeeten	262
2 Vreemde jonken op Bouros Wajjsamma aangehaald	263
(Vreede) ongewone vreede over geheel Ambon	265
Volmagt aan d'ambonsche Gouverneurs Hamsas tolle te ontfangen .	270
Vrede tusschen Spangien en onsen Staat verkondigt.	291

W.

(Warme Bad) Vlaming bezoekt het warme bad op Oma	280
--	-----

X.**IJ.****Z.**

DE AMBONSCHE HISTORIE

Behelsende een kort verhaal der Gedenk-
waardigste Geschiedenissen zoo in vrede
als oorlogh, voorgevallen zedert de
Regeering van den Superintendent
Commissaris en Adml den wel
Ed: Agtb: Heer

ARNOLD DE VLAMING

En Eijndigende onder de Regeering van
den Edele Agtb: Heer

JACOB HUSTARD.

BESCHREVEN DOOR

GEORGIUS EVERHARDUS RUMPHIUS

Eerst Coopman en opperhoofd ter Custe Hitoe,
daar na Raadsperzoon in
AMBOINA aan 't Casteel VICTORIA

--- --
TWEEDE DEEL.

DE AMBONSCHE HISTORIE Beginnende
onder de Regeering van den Superinten-
dent Commissaris en admiraal de Heer
ARNOLD DE VLAMING en Eijndigende onder
de bestiering van de Heer JACOB HUSTARD,
het 2^e Deel.

CAPUT 30 :

SUMMARIUM.

Arnold de Vlaming gaat voor de eerste
maal naar d'oost. Willem Verbeek komt in Ambon.
Manila en de Ternataansche Rebellen worden met
haren koning verzoend. Ontdeckung van des quimelahas
voornemen, die zijn aauslagen bedeckt. Waarschouwing
der Chineesen. Moort op Combello en Lisside. Madjira
vlucht. Abdul Rachman blijft getrouw. Waarschouwing
van de Loehoeneesen orangkay Cramer. Tweede
waarschouwing der Chineesen. Jan Paijs geconfineerd.
Moord op Laâla. Heijdenen van Caijbobo verdrijven
de christenen en haren schoolmeester. Moord op
diverse andere plaatzen te weeten op Nussatello
Amblauw, Manipa en Erang. Claas Rimbang vermoort.
Maijnene van Combello naar Ternaten gezonden.
Moord in 't bosch Erang: reden van den vijfden
ambonschen oorlog. Aanslagh aan de onse op Oerinn
ontdekt.

A^o 1650.

Arnold de Vlaming als Superintendent Commissaris en ad-
miraal als gezegt, is d. 23 xber A^o. pass^o. van Batavia
vertrocken, zijnde gedestineerd om na Ternaten te verzeijlen
en aldaar den verderven staat te redresseeren, dogh door
contrarie winden en stromen omtrent Boeton veel tegenspoed
nijtgestaan en veele zieken bekomen hebbende, vond goed de
zelve met het jaght de Lewerik naar Amboina te zenden om

Arnold de
Vlamingh als
admiral gaat
voor d'eerste
maal na
d'oost.

A° 1651 tegen gezonde perzoonen te verruijlen, welk jaght d. 5 februarij

Willen Ver- A° 1651 alhier ter rhee de garriveert is, mede brengende den
 beek komt in E. Willem Verbeek raad extra ord. van India, om den E. Heer
 Ambon. de Vlaming in 't gouvernement van Amboina te vervangen:
 de welke desselven daags van de officieren en inwoonders
 solemnelijk ingehaald wierd. Voorsz. jaght na dat nog 50 van
 de wackertste zoldaten ingenomen hadde, is den 10^e d. onder
 commando van den Capⁿ lieut^e Cornelis Danen van hier naar
 Ternaten verzeijld, blijvende d'authorisatie van de heer Verbeek
 uijtgesteld, vermits dezelve nog stond onder het gezagh van de
 heer De Vlamingh, die nu na Ternaten vertrocken was, om
 de geresene troubel en te dempen, den verdrevenen Mander
 Saha te herstellen, naar verrichter zaken herwaards te keeren,
 en zeijnen successeur perzoonlijk voor te stellen. Bij zijn aankomst
 in Ternate heeft hem het werk na zijn zin geschikt, want
 den mallen Manila met zijn rebellen door toedoen van Calematta
 Mandersahas broeder werden met haar koning wederom verzoent.

Manila en de ternataan- behalven den Capⁿ Laut Kiaij Tsjili Saijdi een staatsugtig man
 sche rebellen en mede van 's konings bloed die zig op geen verzoeningen
 worden met in Ternate heeft hem het werk na zijn zin geschikt, want
 haren koning den mallen Manila met zijn rebellen door toedoen van Calematta
 verzoend. Mandersahas broeder werden met haar koning wederom verzoent.

behalven behalven den Capⁿ Laut Kiaij Tsjili Saijdi een staatsugtig man
 Capⁿ Laut en mede van 's konings bloed die zig op geen verzoeningen
 Saijdi. betrouwde; raapte dierhalven een parthij vaartuijgen te zamen,
 waarmede hij namaals in febr. A° 1652 naar Amboina ging
 alwaar hij wiste genoegsaam van sijn creatuuren te zullen
 vinden, buijten twijffel dier meeninge zig voor koning aldaar
 op te werpen, het welk egter niet zonder zwaarigheid zoude
 afgelopen hebben, want het immers gebleeken is, dat Madjira
 't zelfste in den zin gehad heeft, zo datse deze twee vossen
 met haare steerten wel eenig waren, die den oorlogs-brand in
 s'Comp^s gerusten acker staken: maar zouden buijten twijffel
 met de hoofden van malkander gelopen hebben.

Dewijl dan als gezeght den verwarden toestand in Ternaten aan
 veele ongeruste geesten goede gelegenheid gaven, haare staat-
 sugtige hartstoghten in 't werk stellen, waar in principalijk
 uijtmunte den voorsz. Kiaij Tsjili Saijdi nevens den Stadhouder
 Madjira, zoekende ijdereen voor hem zelve een absolute
 meesterschap uijt te werken, tot het welke zij met ongemeene
 listigheid en bedeckte raadslagen tot daar en toe preparatie
 hadden gemaakt, zoo hebben zij 't zelve hoe langs hoe meer
 en klaarder laten blijken. Dog den alwijzen God onse natie
 een straffe willende toesenden, heeft de zelve de oogen des
 verstands zodanig toegehouden, datse d'onderhandse schelm-

A° 1651 stukken niet konden zien, niet tegenstaande zoo merkelyk tekenen, waarschouwingen en rapporten gedaan wierden: ja dat wonder is, door een blinde man wierde klaarder aan-
 ontdeckinge van des Qui- wijzing gethoond dan veele ziende te vooren gedaan hadden, want den koopman Barend Leeuw doenmaals op Loehoe geplaatst, en hebbende in Novemb. pass° zijn gesigt verloren, openbaarde d'onse op d. 1° Maart dat Madjira 3. à 4. dagen met d'orangkaijen op Combello sterk gepitsjaart en op een nacht alle zijne beste goederen en meubelen in een corre corre

Abdul Rach- na de boght van Tanoenoe gezonden hadde, alsmede Abdul
 mans quaad Rachman tegen Madjira zoude geklaaght hebben, dat de Neder-
 gerught. landers hare natie tot het Christendom zoghten te trekken, gelijk al reede op verscheide plaatzen gebleeken was; zeggende Abdul daar en boven dat hiertegen noodzakelyk remedie be- raamd moste worden, waar op hem Madjira zoude geantwoord hebben, dat zij bij tijds daar tegens doen mosten of zouden heel en al vervallen. Den opperkoopman Simon Cos uijt dit rapport merkende, dat dit regte begiuselen waren van afval, nam zig voor een keer na Loehoe te doen om Madjiras voor- nemen te fondeeren en hem tot getrouwigheijd aan zijnen wettigen koning aan te manen, te meer alzoo hij uijt eenige Panpan- gers vers van Bouro aangekomen verstond dat des Quimelahas jongste stiefbroeder met zijn vaartuijg het eijland tweemaal rond geschept en met de orangkaijen daar hij aanquam heij- melijk gepitsjaart hadde: Item dat den quimelaha een brief aan de hoofden geschreeven hadde. waar in vermeld was, datse niet bij de hand zouden nemen ten ware hij zelfs op onse natie eerst iets zoude g'attenteerd hebben. Simon Cos dan ging d. 2. Maart met een chialoup naar Loehoe en vervoegde zich in des quimelahas huijs, alwaar hij den huijsraad op vorige maniere opgeschikt vindende strax daghte, dat het valsche uijtstroijsels waren, weinig wetende dat het beste daar van weg was, en slegs hier en daar nog eenige schotels, stoelen en tafels stonden,

Madjira's zeggende voorts aan hem quimelaha, bij aldien hij uijt vreesce
 preparatio van de Ternataansche, Xoelaneesen en Tidoorse magt tot de
 tot de vlucht. vlucht beweegt wierde, dat de Nederlanders nog goede casteelen hadden waar in hij quimelaha vrijlijk moghte retireeren.

Madjira Madjira antwoorde dat het maar ijdele praatjes en valsche
 bedeckt zijn uijtstrooizels waren dog bekende dat het gemeene volkje wat
 aanslagen outsteld was, eerstelijck om datse vreesden dat wij haar tot het

A° 1651

Christendom zouden dwingen, 2de dat de maght van den nieuwen koning haar misschien onverwaght op 't lijff vallen en verderven zoude, 3de dat de heer Vlamingh daar komende misschien haare nagulboomen uijtgeroeijen zoude, 4de dat de heer Vlamingh zig misschien met Manila bevreedigen zoude en Mandersah verwerpen. Simon Cos gaf hem van alles goede satisfactie en poogde hem met bondige reeden deze zwaarigheid uijt het hoofd te praeten, vermaande hem ook dat hij de jnlanders aanporren zoude tot het opmaken van Combello's logie waar op Madjira beloofde een brief aan den lieutenant Claas Rimbagh mede te geven, om de jnlanders van de west-zijde tot dat werk aan te porren het welk zonder twijffel den valschen urias-brief was waarmede hij voornoemden lieutenant met een parthij zoldaten van haar guarnisoen afgelokt heeft opdat de Combelleesen haar vervloekt voornemen te beter in 't werk zouden stellen. Gedurende dit gesprek waren der wel 200. gewapende mannen rondom des quimelaha's hujs, en den vaandrig Helwig sette hem dicht bij den quimelaha wel op zijn geweer passende, 't welk bij zijne soldaten ook liet doen. Madjira dit ziende, riep in 't Ternataansch:

Daar zal van daag niets van worden: egter wilde Simon Cos aan dit alles (doen 't hem gezegd werd) geen geloof geven: hij dan naar drie dagen aan 't Casteel keerende, bragte met zijn rapport de zaak zo verre dat men Madjira weder op 't nieuw alles goeds toebetrouwde. en verders geen agt daarop sloeg, te meer alzo gerapporteerd wierd, dat op Boero alles gerust was en men geen preparatie tot den oorlog bemerken konde. Men hadde pas de zwaarigheid uijt het hoofd gesteld, wanneer op den 8. Maart schielijk in 't Casteel quam loopen

waarschou-
wing door een
Chineese bur-
ger om ne-
venstaande
reden.

den Chineese borger Intje Iam met eenige van de zijne zeer verhaast verhaalende, datse dagelijk gezien hadden veel goed uijt de negorij Hative dragen, en daar benevens gespeurd dat den hoecom Jan Paj's zig zoo niet meer in de negorije liet zien als te vooren, waar uijtse beslooten dat er iets quaads voorhanden was. en vreesden subiet overvallen te worden, maar God de heer heeft de vijanden van haar principaalste oogmerk (zijnde de totale uijtroeijinge van den Christennaam) berooft en den setel van zijn woord en Euangelium in d'ambonsche gewesten willen behouden. gelijk wij nu aanwijzen zullen.

Den eersten moorddagh, zijnde Vrijdag d. 10. Maart A°

A° 1651. 1651. was nu gekomen en Madjira hadde zijne verradersche aanslagen zodanig verdeelt, dat ieder een wiste waar op dat hij aanvallen zoude om de Nederlanders gelijklijk te maccasseeren.

moord op
Combello. Op Combello werd het begin van deese tragedie gemaakt al waar ons volk voorgenoomen hadden zelfs op 't aanhouden der Nederlanders de ruijgte omtrent de logie staande (daar deze schelmen kort te vooren haar geweer verborgen hadden) om te kappen. Den lieutenant Claas Rimbagh met ses zoldaten, een quartiermeester en 2. matroosen nevens den orangkaij Majjuene werd den zelfsten dag met den voornoemden urias-brief van Madjira naar Erang gezonden om quanswijs de Erangers tot het werk te pressen. Deese nu vertrocken zijnde, vielen 'sanderen daags d. 11. Maart de Combelleesen voor de middag aan het maccasseeren als men de ruijgte om soude koppen, om laag onder 't werk volk dat in de logie was, hebbende al vooren den sergeant Jan Gallant (die buijten bij haar stond om te wijsen waarse schoonmaken zouden) doodgeslagen. De werkluijden door 't hard aandringen der moordenaars benouwt zijnde mosten de logie verlaten en naar boven retireren. Den lieutenant Herman van Outhoorn aldaar kort te vooren van Lessidi aangekomen zijnde nam een praauw en schepte naar zijn guarnisoen plaats Lessidi om te zien hoe het aldaar gesteld was, maar moste wel haast weder keeren, want voor de fortresse komende, zag niet een blank mensch: daar op de stucken wierden na hem toegekeerd, kreeg twee canon ballen na sijn gat, en zag dat men prauwen af zette om hem te vervolgen, dies hij weder na Combello keerde, want de Lessidieesen (die te vooren zoo trouw bij d'onse waren geweest, en om welke te beschermen de Comp. in de voorige oorlogen zoo veel onkosten en moeite hadde gedaan) waren nu tegen alle mans vermoeden de rebellen bij gevallen en durfden zoo grouwelijke moord aan 'sComp^e dienaaren bedrijven, wezende den Jman Swacki nu zoo schielijk van zijn voorige getrouwigheid omgezet, zoo men zegt door 'squimelahas huijsvrouw en moeder, die met gevouwe handen hem gebeden hadden dat hij de Nederlanders verlaten en hun bijvallen wilde: ingevolge zijnse op de zelfste ure als het op

moord op
Lissidi. Combello geschiede in 'sComp^e fortresse op Lissidi gedrongen onder schijn om iets noodzakelijx met den zerg^t te moeten pitsjaren en van 't guarnisoen als getrouwe vrienden ingelaten zijnde, zijnse op de zelve gevallen, en al te zamen gemassa-

A 1651 creerd zonder dat er meer Nederlanders afgekomen waren als een boss^r die de verraders veel buskruijd bij gezeth en zig aan de vijanden vrijwillig overgegeven hadden, hebbense voorts alle de goederen zoo van 'sComp^s als die van Oudhoorn gerooft.

Outhoorn dan wederom na Combello keerende, viel met een nieuwe couragie op de verlatene logie, haalde nog eenige packen kleeden en vivres daar uijt tot 'sanderen daags laat in den avond, dat de vijanden te heftig op haar drongen, mostense de logie met eenige rijst en packen kleeden verlaten en na de bovenste reduijt Hardenberg retireeren, dog nog sterk zijde 76. zielen, daar onder niet meer als 16. Nederlandsche zoldaten en 43. maghteloose slaviinnen waren, tot welkers onderhoud in de reduijt niet meer waren als 1½ martavanen waters, voor 14. daagen rijst, weinig kruijd en lood. Zoodra haddense de logie niet verlaten of de vijanden drongen daar in, plonderden, verbranden en brakense bijkans tot den grond toe af.

Ondertusschen dat dit werk op Combello en Lessidi geklaard wierde, volgde Madjira den regten aard der tijrannen en moordenaars de welke altijd gaauw zijn met heijmelijke lagen hare grouwelijkheden in 't werk te stellen, maar het hard niet hebben om perzoonlijk iets genereus te beginnen; hij die wiste een ieder zijn deel te ordonneeren waar hij zoude aanvallen was alle bloohartig om zelfs iets op zijn eijge plaatse te beginnen, het welk hem misschien zoo wel zoude geluckt hebben als d'andere, want het is gelooflijk dat hij als een man van zulken aanzien en die men zoo veel toe betroude alle dagen en uren den vrijen toegang in de fortresse Loehoe hadde, maar God de heer heeft dese booswigten in haar woeden merkelyk verblind en nog een deel van zijn volk willen behoeden.

Madjira vlught. Hij dan op den zelfsten 10. Maart zoo als hij niet beter wiste dat volgens zijn ordre het op Combello zoude aangaan, packte zijn biesen vroeg voor den dag en stuurde al sijn goed na Lockij, hij zelfs met een troup zijner rebellen legerde zich bij de rivier Cahoela alwaar doenmaals nog lag het Loehoeneese campon van abdul Rachman waar omtrent hij een CorreCorre met een parthij kleene of sneedige vaartuijgen hield om op te passen dat er niemand na d'overcuste Hitoe varen zoude om de teijdingen aldaar te brengen. Eene niet min wonderleijke als verfoeijelijke zake dat dezen maar alreede met koninglijke praght

A° 1651. regeerde en weinig dagen te vooren in zijnen brief solemnelijk bekennt hadde, dat hij al zijn welvaren en aanzien door d'E. Comp. bekomen hadde aan dewelke hij hem ook verplicht hield getrouw te zijn. zoo schielijk een zoo verrader werd, en zonder hoop of goede verzekering tegens die geene durf oorlogen voor dewelke hij ten eersten vlughten; zagen de onse op helder lighten dag de resteerende Loehoeneesen ten deele vrijwillig ten deele gedwongen langs het groene heuveltje of Gamma Songi bij d'onse Spekbergh gen^t en onse fortresse voor bij met gewapenderhand marcheeren na Cahoela toe: alleenlijk Abdul Rachman tot het vlughten ongenegen zijnde, bergde hem met zijn familie en goederen binnen de fortresse ons verzeerende dat hem wel meer zouden gevolgd hebben, die onder de dreigementen des doods gedwongen waren te vlughten. Voor vijf dagen was op Loehoe met zijn familie ook aangekomen van Combello den Loehoeneesen orangkaj Loijata of Kramer, bergende zijn goed in de fortresse en waarschouwende dat er iets quaads voorhanden was en d'onse op haar hoede mosten. zijn maar hij zelfs wierd bij nacht van de Combelleesen weder weggehaalt, en door desen man zijn d'onse zoo dikwils te vooren van des Quimelahas voornemen gewaarschouwt datse eenige vastigheden op Lockij en Kaloeha opgeworpen hadden het welk den vaandrig Helwig al lang te vooren op Laala verstaan hebbende, mede in geen groot agtinge vernam. Den vaandrig Helwig boodschapte aan 't Casteel alleen 't vlugten van den Quimelaha want het werk van Combello was hem nog onbekent: daar op vond men goed strax den onderkoopman Cornelis Houw over Hitoelamma derwaards te zenden om alles nauwkeurig te vernemen, vermits den zin van des vaandrighs brief. als zijnde in haastigheid en verbaastheid gesz. wat donker was. Ondertusschen liet men alle d'orangkaijen binnen 't Casteel komen, en maakten vijf Corcorren klaar om terstond op 't wederkeeren van Cornelis Houw met den zelven den Capⁿ Verheijden en de beste zoldaten den vlugtigen vijand te weeten Quimelaha, na te volgen en hem in de vlucht traghten te overvallen eer hij hem vast maakte. Des avonds 2de waarschouwing der Chineesen. komen nog twee Chineesen Loccum en Saijco van Hitoelamma binnen 't Casteel: niet alleen de vlucht van den Quimelaha confirmeerende maar ook dat den Huccom Jan Paijs aan deese conspiratie deelagtig was, aan den welken Madjira

A° 1651 eenen brief zoude gesz. hebben, dat het nu de regte tijd was haar voornemen ten haren welgenoegen te kunnen voltrecken. Men hield echter de Corcorreu klaar tot den volgenden maandag tegens den avond, wanneer Cornelis Houw van Loehoe komende niet alleen het zelve confirmeerde, maar ook een brief van den lieutenant Oudhoorn mede braghte waar uijt men het grouwelijke schelmstuk op Combello en Lessidie bedreven verstonde: daar bij liepen de gerugten hoe langer hoe sterker, dat Madjira als gezegt Jan Paijs zoude vermaant hebben, nu in 't werk moste stellen, 't welk sij met hun beiden zoo lange in zin hadden gehad, te weten dat hij met een aanzienlijke maght het Casteel, 't zij onder schijn van pitsjaringe of eenig ander pretext zoude overvallen: hier bij hadde schier een ijder in de mond, dat de zaak dusdanig zoude aangesteld zijn: namentlijk dat dat de jnladers den Capitain met alle de soldaten op de Corcorren in 't uijtvaaren omtrent de hoek van Alang zouden massacreeren, bij donker avond wederkeerende onder eenigen schijn in 't Casteel dringen, en alsoo 't zelve van zijn beste guarnisoen ontbloot zijnde vermeesteren.

Jan Paijs ge-
confineerd.

D'onse dan over deese feijding en onverwagte gerugten ver-
steld staande, vonden goed met den togt der CorreCorren uijt
te scheijden en de orangkaijen in 't Casteel roepende belasten
haare Corcorren op te halen met voorgeven dat er geen kans
en was den Quimelaha te agterhalen, en in 't uijtgaan wierde
Jan Paijs belast dat hij voor eerst en tot nader bescheid in 't
Casteel zoude blijven, 't welke hij, zoo wat versteld zijnde nolens
volens aannam. De burgerije wierde overal belast bij naght goede
waght te houden: de fluijt Castrikom en twee jaghten van de vrij-
burgers gehuurd, wierden met een weinig vivres na de buijten
comptoiren tot succoers gehouden, als mede nog een andere
vaartuigg om de tijdinge aan den admiraal in Ternate te bren-
gen, dog heeft dit door contrarie wind zijne reize niet kunnen
bekomen: daar op de fluijt Wolf met den lieutenant Cornelis
Danen derwaards gedepecheerd wierd. Deze provincie was door-
gaans gantsch slegt gesteld van vivres en ammonitie hebbende
aan 't Casteel maar een kist kruijd meer, en zoude slegt gegaan
hebben, had niet de fluijt de Wolff aller geluk aangekomen.

Slegtentoe-
stand van
Amboina.

Moord op
Lalala.

Maandagh d. 13. Maart heeft het Lalala gegolden het welk
door den hamba radja badji besteld wierde, hebbende al vooren
den zergeant ses soldaaten in de negorije te gast genood, en

A^o 1651. den zelve n met al zijn volk dood geslagen, waarop hij onse vastigheid opgeeijchte, waarin nog vier of vijf soldaten waren die hun opgaven en naar Lockij gevangen wierden gevoerd, heidenen van Caijbobo waar van er namaals twee tot d'onse na Loehoe overgelopen verdrijven de zijn en haren schoolmeester van 't land te jagen, dogh in 't Christenenen haren schoolmeester. scheijden riepen se hem na dat dog de neerlanders haar niet vergeeten wilden en datze hier toe door Madjiras dreigementen gedwongen waren, zij zouden bij 't Christendom bestendigh blijven. Moord op diverse andere plaatsen. Gelijke moordrol wierde gespeeld aan onse guarnisoenen Nussatello: kleen Hatuaha, Assahoedi, Bonoa Amblau en Manipa over al onder d'een of andere valsche pretext in 't werk gesteld.

Moord op Nussatello. Op Nussatello hadden die van Waijpoetij (dewelke dit schelmstuk door Madjira was opgelegd) den zergeant noodig te spreken, en drongen zoo met geweld in de reduijt, daarse alles doodsloegen behalven een boss^r. die het ontquam; de reduijt in brand staken en voorts het geschut en buskruijd (daar het hun meest om te doen was) wegnamen.

Moord op Amblauw. Op Amblauw wildense de reduijt decken en braghten zoo onder de bondels van atap haar geweer mede boven. Den zergeant Lourens Sipkens zat om laag met de orangkaijen te pitsjaren, de guijten nu op 't dak zittende gaven een teken en vielen zoo te gelijk aan 't massacreeren, zijlieden boven op de soldaten en d'orangkaijen beneeden met haare krissen op den sergeant Lourens Sipkens voorn^t die zij met zijn drie kinderen ombraghten. Op de reduijt bleeven nog vier zoldaaten in 't leven, die alle de schelmen van boven neer joegen en de reduijt toe kreegen, dog waren zoo seer gequest datse geen quimelaha Hassijs valschen eed. tegenweer konden doen en wilden hun ook in eenige dagen niet opgeven tot dat den valschen quimelaha Hassij een Eed zweer dat hij hun geen hair zoude krencken, waar opse afquamen. Hassij hield quanswijs zijnen eed en raakte se zelfs niet aan, maar lietse door de omstanders doodslaan, namen daar op de reduijt en deese verbranden en afbraken: maar de zergeants huijsvrouw Catharina namense gevangen mede naar Bouro, die 't namaals wonderlijk ontquam.

Moord op Manipa. Het schelmaghtige en verfoeijlijkste van allen hebbense op Manipa bedreven alwaar bij provisie commandeerde den onderkoopman Gerrit Bonser bij absentie van den ijdelhoofdigen Jan Comans die doen aan 't Casteel lag, den verraderschen

Aⁿ 1651 Sengadji Cawassa quam met een troep volx aan de redout om quanswijse eenen brief aan Bonser te bestellen: de welke wat klughtig toegemaakt was, dat Bonser wat moeite zoude hebben om de zelve te openen en zij tijd winnen om op de reduijt te dringen. Comans huisvrouw zijnde de zuster van capⁿ Verheijden beneden in haar woonhuijs staande en 't gedrang van 't volk ziende riep Bonser toe dat hij op zijn hoede zoude zijn maar strax vielen een parthij honden op haar aan en sloegense dood nadatse haar langen tijd met een halve piek wacker verweerd hadde: voorts het doode lighaam schandelijk mishandelende, de borsten afsnijdende en zeggende datse een hollands verken in stucken kapte. D'andere schelmen in de reduijt dringende massacreerende alles watse daar in vonden; stakense in brand, en brakense volgens tot de midden toe af, maar het benedenste werk raseerdense geheel en al. De vermoorde vrouw had twee dogtertjes, diese gevangen namen, waar van het eene korts daar na door quetsuure en ongemak gestorven is, het andere hebbense na Boero aan quimelaha Hassij tot een teken van triumph gezonden.

Claas Rim-
bagh ver-
moord

Ziet, zoo zijn bij dit moord-dadig verraat in een week tijds S. Comp^s fortressen zoo reduijten als barikaden en wagthuijsen afgeloopen, het meeste guarnisoen omgebracht, alle zoo Comp^s als particuliere goederen gerooft, en daar en boven nog op twee andere plaatzen ons volk vermoord, te weeten den lieutenant Claas Rimbagh op Combello commandeerende, dewelke nevens den ouden Majjnene door Madjira met een brief na Erang gezonden was, quanswijs om d'jnlanders aldaar tot het werk

Majjnene
van Combello
gevangen en
na Ternate
gezonden.

aan te pressen en van daar na Kelang om een kalkoven te bezigtigen, alwaar hij aankomende strax overvallen en met zijn zoldaten dood geslagen werd. Majjnene namense gevangen met intentie den zelve door honger en ongemack om te brengen, gelijk Madjira belast hadde, dogh hebben hem namaals naar Ternate gezonden.

moord in 't
bosch Erang.

Op Erang lag nog een corpl met 8. mattruosen in 't bosch om balcken te hakken, die wierden insgelijks dood geslagen, behalven een diese nevens andere gevangene zoldaten na Ternate voerden, zodat wij van deese moorden af d' 10. Maart

beginfel van
den 5ten Am-
bonschen oor-
log.

den 5. ambonschen oorlog beginnen, verweckt door een verfoeilijke vloek verwantschap en afval van den regeersuchtigen Madjira die zig tot absoluijt meester van 'skonings landen in

A° 1651. Amboina zогte op te werpen gelijk Jan Paijs in zin hadde met de landen der Christenen te doen. De grouwelijkheid van deese vloek verwanten bedreven hebben wij wat wijdlopig willen voorstellen niet alleen tot waarschouwing vande naarkomelingen, maar ook om te bethoonen de regtvaardigheid der straffe die haar overgekomen is.

aanslagh
op Oerien aan
d'onse ont-
deekt.

Onse baricade op Oerien zoud het mede gegolden hebben, maar tot groot geluk van d'onse konden die fielten over het stuk aldaar niet eenig worden, want die van Assaloeloe wilden niet mede aanspannen, zeggende datse het voor die tijd met het verkensvleesch wilden houden, zij waaren te vooren door die van Ourien bedrogen en wilden nu voorzigtiger zijn, gelijkse dan ook strax d'aanslagh aan d'onse ontdekt hebben, die voorts op haar hoede waren. Evenwel de gujten van Oerien wisten haar zoodanig te vejusen, datse nog bij den Capⁿ. Verheijden aanboord dorsten komen en haar seer bang aanstelden voor 's quimelahas magt: als Madjira daar na liet vermeenen waar het haperde, dat den aanslag niet voortging gavense tot antwoord dat die vesting haar niet konde ontgaan, zij zoudense nog d'een of andere dagh voor een siri-pienang of ontbijt op nemen.

Cajibobos
benedenste
negorij afge-
brand.

De eerste hostile actie die d'onse nu tot wederwraak in 't werk stelden was op Cajibobo. alwaar den capⁿ Moerlag d. 4. April met 6 corcorren uijt d'Uliassers aanquam en deszelfs 3. benedenste negorijen afbrande, ook veele vaartuijgen en clappus boomen vernielden, zijnde het volk bij d'aankomste der onse uijt de negorij gevlucht: van hier quam hij den 6 d^e. voor Loehoe vindende het zelve in een soberen staat, want de vijanden hadden hun het water afgegraven en 't guaruisoen wierde nog meer gediscourageerd door den mistroostigen vaandrigh Helwigh die bedroefd was niet alleen over zijne goederen op Laala verloren, maar ook over 't ongeluk zijn huisvrouw overgekomen, die wegens haar mis bedrijf d. 30 Maart aan 't Casteel gestraft was: hij wierd daar van daan gelicht en in zijn plaats den lieutenant Herman van Outhoorn geleght, die mede al zijn goed op Lissidi verlooren had.

A° 1651.

CAPUT 31.

SUMMARIUM.

Arnold de Vlaming komt in Ambon. Lecatoelen onthalt. Carel Reijniersz. word aghste Generaal op Batavia en Willem Verbeek 14de Gouverneur van Amboina. HitoeEsen en Ihamauers nader aan de D.E. Comp. verbonden Vreemde natien word de vaart op deeze Provintie verboden. Tamin Amsara komt voor stadhouder in Ambon, dog word niet aangenomen. Vastigheeden op de cust van Hitoe geleght. Inval des vijands op de vijf negorijen. Manipa door d'onse bedorven. Vlaming komt voor Massili. Ongelukkig rescontre op Massavooij. Valsigheijd van Oeriens volk. Waij door de Mooren overvallen. Vastigheijd op Haroeko en Tial. Amblauw van zijne vrughtbomen outbloot en afgeloopen. Negorij Caijjeli afgebrand. Combelleesen hoofdvastigheid op Nauhatoe. Radja Somit aan de Comp. verbonden, alsmede Radja Saulau. A. De Vlaming bekamt zijn oogmerk om overtollige nagulboomen uijtteroeijen. Mandersah koning van Ternaten komt in Ambon. Arnold De Vlaming komt uijt Banda in Ambon. Mandersah vertrekt met den admiraal naar Batavia. Abdul Rachman omgebragt. Salatte door d'onse afgelopen. Lian door de vijanden overvallen. Madjira solliciteerd alle de negorijen op Cerams Z. C. tot afval. Kinderpockjes en pestilentialia koortzen grasseeren in Ambon. Groote droogte. Groote nagul mousson.

Ter goeder ure in deesen bedroefden toestand van Amboina
 Arnold arriveerde d. 14 April uijt Ternate den admiraal de heer
 de Vlaming Arnold De Vlaming en dat maar met een fluijt die daar
 komt in Am- ankerde voor Combello. Hij outbood strax van 't Casteel de
 bon. Corcorren met den opperkoopman Simon Cos, den capⁿ Ver-
 heijden en den capⁿ lieutenant Danen (die onlangs uijt Ternaten
 geretourneerd was) als zijnde de drie ervarenste perzonen in
 de ambonsche gewesten. Lecatoelen orangkaij van Oerien wierde
 mede naar Combello gezonden om zijne getrouwigheijd quans-

A° 1651. wijs voor den admiraal te betuijgen, maar hij kreeg een slechte
 Lecatoelen welkomst, want den admiraal van zijn voorgenomen verraderij
 onthalst. volkomen verzekerd zijnde, heeft hem voor Combello over
 de klink laten springen om met een rigoureuse justitie de
 vijanden strax bij zijn aankomen een schrik aan te jagen, te meer
 also voorsz. Lecatoulen met zijn macker Hatib een quaad en
 moorddadigh stuk op capⁿ Moerlagh voorgenoomen hadde den
 moorddadig zelven met een parring meenende de strot af te kappen zoo
 voornemen als hij op de Correcorre lag in een boekje lezende, dog
 op den Capⁿ door schrik of alternatie van den prepetant Hatib quam
 Gijsbert den slag over 't gezicht en niet hard aan, zodat hij daaraan
 Moerlagh. in kort wederom genas. Hatib sprong in 't water om te ont-
 vlughten, maar wierde strax gevat en in die furie doodgeslagen.
 Lecatoelen gevangen en bij den admiraal gebraght waar op
 gem. heer Vlaming zigh d. 24 d°. naar 't Casteel transporteerde
 latende order aan den vaandrigh Marten Webber op Combello
 commandeerende, dat hij zo zeer niet buijten op zijne vijanden
 zouden gaan als hem binnen zijne reduijt in defensie houden:
 versterkte ook 't guarnisoen tot 45 soldaten en 2 slaven.

Carel Reiniersz. werd d'authorisatie van den Ed^{en} heer Carel Reiniersz. dewelke den
 8sten Gouverneur Generaal op Batavia geworden was. Daar
 na wierd de heer Willem Verbeek tot 14de Gouverneur en
 directeur dezer provincie voorgesteld blijvende de Heer Vlaming
 Superintendent admiraal over de 3. Oosterse provincien en veld
 overste om den oorlog te voeren.

Aangezien nu d'onse genoegsaam bekend was en de Hitoeese
 orangkaijen zelfs niet en konden lochenen dat zijlieden neffens
 die van Jhamahou zo door aanhuwelijken als gemeenschap

HitoeEsen hares moorschen geloofs aan den Quimelaha en zijne adherenten
 en Jhamau- onse doenmalige vijanden verknoght waren, zoo heeft den
 ers met nader admiraal Vlaming goed gevonden de zelve orangkaijen van
 eed aan d'E. Hitoe en Jhamahoe met een nader en stricter eed aan d'E.
 Comp. ver- Comp. te verbinden invoegen dezelve de 29^e April op navol-
 bonden gende articulen ten overstaan van d'orangkaijen Kameras alhier
 bezwooren zijn, ten eersten datse d'E. Comp. gehouw en getrouw
 zullen blijven voor vrienden houdende die 's Comp^s vrienden
 waren en ter contrarie voor vijanden erkennen, die vijanden
 van d'Ed. Comp. waaren. Ten tweeden datse den quimelaha
 Madjira met alle zijnen aanhang voor vijanden zullen houden

A^o 1651. en geene gemeenschap of raad met den zelven voeren en alle de gene die tot haar mogten overkomen hoe na zij hun ook bestonden, aan d'onse zouden overleveren. Ten derden datse haar gewillig zullen laten vinden, zoo dikwils zij ontboden worden om den gemeenen vijand te vervolgen. Daar en tegen hebben hun de heeren Vlaming en Verbeek belooft en gesworen datse haar land en perzonen, zoo lang zij d'E. Comp. na de voorige contracten getrouw blijven, tegen alle vijanden zullen bedrijven en beschermen. Ten 4^{den} zullen 't contract met de heer Anthonio van Diemen gemaakt aangaande den koop der nagulen en kleeden navolgen. Ten 5^{den} datse niemand van haar geloof zullen dwingen, ende niet toestaan dat een moor met een Christen doghter trouwde en gevolgelijk Christen worde zonder expres consent van haar ouders momboirs zij het niet wilden consenteeren denzelven haar wederom zoude toestieren: waar mede d'orangkajien wederom na huys gelargeerd wierden.

vreemde na- vaart van d'uijtheemse natien op deese gewesten altijd schadelijk
 tien de vaart geweest is, de julanders niet alleen tot de verbodene sluijkerij
 in dese pro- der nagulen aanporrende, maar ook tot vreemde en periculeuse
 vintie ver- raadslagen oorsaak en gelegentheid gevende, zoo heeft den
 booden admiraal met order en advijs van den gener^l en raden van
 Indien goedgevonden op d. 5. Majj een opentlijk placcaat te
 doen afleezen, waar bij alle uijtheemse onchristenen en vreemde
 natien ten eeuwigen dage de vaart in deeze provincien verboden
 word, het zij onder wat pretext het wil, op verbeurte van
 het vaartuig en al het daar in geladene goed, alsmede dat de
 perzoonen voor al haar leven in de ketting zullen worden
 geklonken.

Tamin Am- Den 14. Majj arriveerde uijt Ternaten alhier eenen Tamin
 sara komt Amsara des regeerenden konings oom van moeders wegen, van
 voor stadhou- den zelven gezonden om zijne landen als stadhouder te regeeren,
 der in Am- en dat tot recompens. omdat hij d'eerste met het geheele eijland
 bon. Macquian zijn wettigen koning wederom was toegevallen. Hij
 dog wierd werd eerlijk ontfangen en in 't Casteel gelogeerd dog is in
 niet aangeno- in deeze landen nooit voorgesteld dewijl men naderhand goed
 men. gevonden heeft nooit weer een Quimelaha te stellen omdat
 van tijd tot tijd haar gezagh zoo wel zorgelijk voor den koning
 als schadelijk voor de E. Comp. geweest was.

A° 1651. In deese maand Maij heeft men goed gevonden nog meer vastigheden te leggen op de Cust van Hitoë, te weten een houte baricade met twee punten tegens malkander over op den uijtsteekenden hoek van de vijf negorijen en een gelijke bij de groote rivier op Lebelehoe. dogh eer deze werkjes overeijnd quamen, zijnde vijanden van de overzeijde sterk 14. Corcorren op den 14. Junij onvoorziens in de vijf negorijen gevallen vermits men aldaar quade waght hield, waar vanse der vier uijtgeplonderd, wel 19. perzonen dood geslagen, en wel 36. gevangen mede genomen hebben: aan onse vastigheid op Lebelehoe, die gantsch open lag, hebbense niet durven attenteeren, hoewel de stukken zonder rolpaarden op d'aarde lagen; egter om ons guarnisoen van meerder ongeluk te bevrijden heeftse den Coopman van Hitoë Nicolaas van der Cappen van daar gelicht. Door dese invasie toonden haar de land volkeren zoo verschrikt datse de geheele strand verlatende in 't gebergte reitireerden, 't welk d'onse zoo met goede oogen moesten aanzien.

Eerste Dewijl men op Manipa het lelijkste feijt bedreven had, heeft wraak op Manipa genomen en van zijn vrugt-boomen ontbloomt. den admiraal goed gevonden aldaar een begin te maken met de rebellen te straffen weshalven hij hem op d. 10. Julij derwaards begaf met vijf scheepen, op hebbende 350. zoldaten; het anker viel voor Tomilehoe, alwaar zig eersten het droevig spektakel verthoonde van een geraseerde reduijt vervult met doode beenderen, de negorijen verlaten en al het volk bergwaards opgevlught; den admiraal dan op strand geen vijand vindende, toog aan 't raseeren van vrugt- en nagulboomen daar men bij konde komen, van daar trock hij 't landwaard over na Tonierara en voorts na Massavooij en Loehoe plaatsen op Manipa's noordt zijde gelegen alwaar ondertusschen de scheepen waren aangekomen, uijtroeijende alle vrugt bomen die hem onderwege voorquamen behalven de zagouboomen aan de noord zijde, die hij wegens haar groote menigte moste staan laten, om niet veel volx te verspillen; ondertusschen om de vijanden over al de handen vol werx te geven stak den Vlaming admiraal met een gedeelte der maght van Loehoe over na Combello en quam onverhindert op den berg van Massili vindende aldaar een van 's vijands vastigheid verlaten dies hij voornam eenige dagen door te brengen met het bederven van hare nagul bomen, die schoon en in menigte langs dien

A^o 1651. rugge stonden, maar bemerkende dat hem de vijanden de pas afsnijden wilde most hij zig al schermutseerende daar weder door slaan en quam zoo met twee zwaar gequeste weer op strand. Aan moet ontbrakt 't dezen dapperen held niet, maar aan volk, dat hij op die gasten niets verder konde attenteeren maar keerde weder na Manipa om de verdere zagou bosschen om te vallen dog 't ging aldaar zoo effen niet toe af hadde, nu en dan al eenige rescontre met den vijand en voornamentlijk eens op 't hoog gebergte van Massavooij alwaar zig d'onse onvoorziens, eer 't den admiraal eens wiste onder een van des vijands sterkte, op den rugge van een gebergte gelegen bevonden, welke sterkte zij wegens haare steijlte niet vermeesteren en ook niet gemackelijk weder afkomende kunnen: mosten met een goede parthij gequeste, en eenige dooden weder aftrekken. Omtrent in Julius hadde den admiraal volgens zijn begeeren van 't Casteel tot succoers bekomen een Comp. zoldaten, een d^o vrijwillige burgers, onder 't commando van den burger Capⁿ Hendrik Wijnants nevens een goede quantiteit Jnlanders, zijnde van ieder Corcorre thien man gecommandeerd met zwaard, schild en parrang verzien. Door deze wierd Manipa sodanig bedorven en van alle levensmiddelen ontbloot, dat het in weinig weeken 't zelfste eijland niet geleeck. Maar deze laatste kosten den admiraal zo veel rijst, en staken daar en boven zoo veel weg, dat hij gedwongen wierd dezelve naar 14. dagen weer naar hujs te zenden gelijk hij zelfs kort daar na het eijland Manipa verliet, latende 3. schepen en 3. Comp. zoldaten aldaar met den Capⁿ Verheijden, om de resteerende bosschen te vernielen en leggen 't schip Nassauw voor Erang op de wagt om den vijand de visscherije te beletten, quam hij d. 23^e Julij aan 't Casteel.

Ongeluk-
kige rescon-
tres op Mas-
savooij.

Manipa be-
dorven

Ondertusschen hield den Quimelaha de kust van Hitoe geduurig in allarm met stroperijen en bespringen, waar bij egter de onse niet zonder reeden de HitoeEsen suspect hielden en daar onder te spelen. Jmmers daar raakten zomtijds in de negorijen eenige huijzen in brand, en onderwegen in 't bosch wierden zommige gequest, zonder dat men vijands vaarthuijgen op de stranden vernam. D'onse wierden ook berigt door een jnlander van Negorij Lima, dat bij den jongsten inval door Madjira op de vijf^t negorijen geschied, 30 mannen van Oerin onder des Quimelahas volk waren geweest tot welken eijnde val-heid van Oeriens volk.

A° 1651. om niet bekend te worden haar aangezichten, uijt gezondert d'oogen bedekt waren: als meede dat eenige orangkaijen van de 5. negorijen zoo wel als die van Oerien meer naar 's quimelaha's als na onse zijde waren hellende.

Waij door de mooren overvallen. Het arme Waij zijnde van ouds zoo 't schijnt tot een voorwerp van den moorsche moet wil gesteld, is al wederom op d. 21. Julij door een vijandelijke Corcorre overvallen, en hebben een kop met een gevangen verlooren. Omdat men sag dat dese negorij geduurig van de mooren aangevochten wierd, heeft men namaals goed gevonden aldaar een houte vastigheid te leggen.

Den laasten Julij verzeijlde den Superintendent na Banda om dezelve provintie ook te visiteeren, hebbende alvoreen bezorgt dat nog in dezelve maand opgereght wierden de volgende vastigheden, als een op den strand van Haroeko, een bij Thial op den strand Passeh poetij om het land Hitoe te beter van 's vijands invallen te bevrijden.

Ondertusschen Cap. Verheijden alle vrugtboomen op Manipa die hem voorquamen bedorven en het eijland tot een hongerbergh gesteld hebbende, verzeijlde hij met zijn drie jaghten en drie Companjien zoldaten na Amblauw ankerende voor de afgelopen reduijt op den strand van Massavooij, welke negorij recht daar agter op een berg lagh die d'onse zonder groote moeite inkreegen, retireerende het land volk het bergwaard op alwaar hun d'onse niet konde bij komen, door 't geheele eijland alle Clappus en nagul boomen die men aantrof bedervende, en quamen voor de negorij Selaas. residentie plaats van den Sengadji, waar van de onse eenige buijten werken veroverden, dog de regte negorijen tasedense niet aan dewijl onse inlanders onwillige wierden en de kinderpockjes sterk aldaar grasseerden. Den Capⁿ verzeijlde dan van daar na

Negorij Cajeli door d'onse afgebrand. Cajeli op Boero, alwaar hij eenige rescontres hadde met een parthij Manipeesen, dewelke door den hunger geperst zijnde haar land verlaten en herwaards gevlucht waren. In 't vervolgen van de zelve geraakte hij aan de regte negorij Cajelij daar zigh den jongen Quimelaha ophield die mede de vlucht nam en de negorij aan d'onse ten beste liet, die voorts door den vuure vernield wierd. Van daar ging hij met een kleene vaartuijg na Leliali alwaar hij de negorij gansch vervallen en verlaten vond, vermits hun met er woon in 't gebergte

A° 1651. begeben hadden. Een oud man aldaar van Manipa aangekomen berigten d'onse dat de gemeene man op d'orangkaijen gantsch misnoegt was, vermits door haar luijden schelmstukken haar land mosten bederven zien en zij luijden in groot ellende zwerven. De zaak alhier verricht zijnde, keerde Verheijden weder naar 't Casteel alwaar hij d. 13. Augustus arriveerde en na 6. dagen verblijvens is hij met de geheele krijgsmaght naar Combello vertrocken om de nagulboomen aldaar uijt te

Combellos
hoord vastig-
heid op Nau-
hatoe.
roeijen, zijn residentie op den berg Massili te neemen en met sterke troepen in 't bosch te gaan. De Combelleesen lagen doenmaals versterkt op 't steijle gebergte van Nouhatoe gelijk die van Erang op Noelaha die hun bij de Lissideesen gevoegt hadden. Verheijden op Combello aankomende worp beneden op strand een nieuwe vastigheid op om aldaar zijn leger neder te slaan, dog eerse voltoojt wierd quam den vijand ons volk dikwils bespringen. Ondertusschen kreegen d'onse twee gevangen van kleen Hatuaha welke beijde Verheijden liet tot spijt van den vijand op den kalen berg van Combello ophangen en dat tot weder wraak van de moord diese aan twee van onse

Radja Somit
aan de Comp
verbonden.
tusschen waren aan 't Casteel verscheenen de twee zoonen van Radja Somit dewelke met mooie klederen vereerd wierden om haar aan te moedigen datse bij d'E. Comp. getrouw en 's quimelaha's aanhang verlaten zouden het welkse verzekerden te zullen naarkomen zeggende daar en boven, dat Radja Sahulau van 't zelfste gevoelen was, weshalven zij met rood perpetuaan gekleed, en na haar land gezonden wierden.

Daar op quam ook op d. 2. xber alhier aan Siahe, den oudsten zoon van Radja Sahoulau ons zijne getrouwigheid aan den Nederlandschen Staat verzekerende. Hij was op Waijsamoe geweest maar hadde aldaar de volkeren gansch tot den quimelaha alsmede
radja Sahoe-
lauw
genegen bevonden, soo dat hij niet zonder perikel van daar is geschapeerd. Deesen wierd mede een zilver rotting en eenige mooie klederen vereerd en tot standvastigheid aangemaand. Hij nam aan bij zijn wederkeeren na huijs de negorijen die den quimelaha toegevalen waren zoose nog aan hem bleven hangen, zoo te tracteeren, dat het hun heugen zoude, waar op hem den gouverneur Verbeek sterk aanmoedigde zeggende dat 's Comp' kleeden pakhuijs ten haren beste zoude zijn, die den quimelaha of levendig of dood in onse handen zoude leveren,

A° 1651. 't welk dese lieden groote spoor gaf om iets stouts te beginnen.

Den admiraal de Vlaming nu wederom uijt Banda gere-
tourneerd zijnde, hadde als hier vooren gezeght allang gemerkt
dat de E. Comp. met nagulen overkropt zat, en dierhalven ge-
legentheid gewenscht dat er een parthij boomen mogten uijt-
geroeijt en den ontrouwen inlander den weg tot sluijkerij af-
gesneden wierden, daar en tegen D E. Comp. eenig in 't bezit
der zelve blijven. Hier toe scheen hem door dezen afval een

Arnold de gewenschte gelegentheid gebooren te zijn om tot zijn oogmerk
Vlaming be- te komen, te weten om alle overtollige nagulboomen om te
komt zijn oog- slaan, tot dien eijnde vond hij goed den koning van Ternaten
merk om alle te verzoeken, dat het zijn majesteijt believen mogte na Amboina
overtollige te komen en met hem naar Batavia te verzeijlen, om als dan
nagulboomen te gezamentlijk met den Generaal en raden van Indien te deli-
uijt te roeijen bereeren hoedanig men de verlopene zaken in Amboina en de
Moluccos zoude redresseeren, met verder voornemen den koning
als dan te bewegen, dat hij alle nagul-boomen in zijne landen
staande (als zijnde d'eenigste oorzaake van zoo groote rebellie)
zoude laten uijt roeijen mits jaarlijks een goede somme gelts
daar voor genietende, tot welken eijnde na Ternate gezonden

Mandarsah wierde, het jaght Zas van Genth het welk op d. 14 xber.
koning van retourneerende mede braght den koning Mandarsah die door
Ternate komt de principaalste officieren onder 't lossen van Canon en mus-
in Ambon quetten wierd ingehaald; zijnde voor vier dagen alhier mede

Arnold g'arriveerd van Banda de heer admiraal Arnold de Vlaming,
de Vlaming dewelke na datse 6. dagen hier gefesteerd hadden met malkaer
komt uijt na Batavia vertrocken zijn, mede nemende den voorn. Sala-
Bandain Am- hakan Tamin Amsara vermits voor den zelve geen gelegentheid
bon. was alhier zijn ampt te voeren.

Mandarsah was alhier zijn ampt te voeren.
vertrekt met Abdul Rachman geweest orangk. van Loehoes Campon
den admiraal Timiel Powajl die met zijne waarschouwinge genoegsaam
na Batavia. oorsaak was van de behoudenisse des quarnisoens en reduijt
op Loehoe en die zig doorgaans getrouw tot d'onse gedragen

Abdul Ra- hadde wierde in Augustus van den vijand door een laage
cham omge- omgebracht, zijnde in 't voor bij varen door den vijand uijt
bragt. de ruijgte dood geschooten. Zoo is in erkentenis van zijn ge-
trouwigheld deszelfs zoon Gorma in 's Comp^s dienst aangenomen
voor soldaat van f 12. ter maand blijvende egter van de strickte
onderhoudinge zijns dienst geexcuseerd, alleenlijk gehouden op
togten mede te gaan.

A° 1651. Naar 's admiraals vertrek is in Amboina niet zonderlijk ver-
right, als dat men van weer zijden met kleene parthijtjes op
malkander ging stropen. Den Capⁿ Verheijden ging in November

Salatti door met een parthij Corcorren uijt en liep de negorij Salatti op
d'onse arge- Kelaug af, alwaar 's vijands timmerwerff was. Daar en tegen
loopen overrompelden de vijanden de negorij Lien die doenmaals dicht

Lien door bij Waij slegt gefortificeerd lag en haalden daar uijt 6. koppen.
de vijanden Madjira nu door zijn complices in Ternaten wacker aangeport
overvallen. zijnde om den oorlog tegens de hollanders met allen ernst

voort te zetten heeft in Xber. zijne gezanten en brieven afge-
Madjira so- zonden om alle de negorijen van Cerams z.zijde tot Goram
heitteerd alle toe, haar vermanende datse uijt last van den Ternatsen koning
de negorijen de wapens tegens de hollanders zoude aanvaarden of dat hij
op Cerams z^s bij weigering van dien hun wel zoude betaalen, dog hij kreeg
cust totaival meest over al kleen gehoor, want zij lieten hem weten dat het
haar niet luste met de hollanders te oorlogen vermits zij nog
al te versche gevoelens van der zelve maght hadden.

kinder- Waar mede wij 't Jaar 1651. zullen besluijten het welk
poeckjes en boven den oorlogs-brand zoo hier als in d'omliggende eijlanden
pestilentielle nog een groot getal menschen vernielde met de kinder poeckjes
koortsen en pestilentielle koortsen, zijnde daarbij nog zoo een ongewoone
grasseeren in en droogte voorgevallen, dat groote rivieren daardoor water loos

Ambon groote werden, welke plagen egter eenigzins verzoet wierden, door
droogte een rijke nagul moesson, dewelke gemeenlijk bij diergelijken

Nagul ziekten en droogten voorvalt.

moesson.

CAPUT 32.

SUMMARIUM.

Waijpoetij, Liela en Salaku vallen den quimelaha
af. Tanoenoe en Piroe door d'onse verbrand. Capⁿ
laut Kitsjili Saijdi komt in Ambon. Luciela, Rora
en Hulong door de onse overrompeld. Hennekelang
verbrand. Contract met Mandar Sah op Batavia
aangegaan. Amblauwers verzoeken Maccassars en
Boetons koningen tot adsistentie. Mandarsah neemt
de dogter van den Boetonschen koning ten wijve.
Den admiraal komt op Boero. Caijbobo door d'onse
afgebrand. Vaartuijg op Erang bedorven. Senoij
afgeloopen. Mandarsah vertreckt na Ternaten. Stout
bestaan van een vrouw. Locki veroverd als Noelaa.

A° 1652.

Den Quimelaha wetende onse kleene maght bij afweezen van den admiraal hield onse onderdanen nog al in geduurigen allarm met stroperijen en invasiën, legerende zig met 17. Correcorren tusschen Wajisarissa en Wajsamoe op Ceram om de alphoereesen (die hij wiste tot onswaart genegen waaren) te beletten, datse tot d'onse niet zouden afkomen en zig met zagou te verzien. Andere 6. Correcorren had hij nijtgezonden naar Manipa en Kelang om mede te veegen wat aldaar te vinden was. Hij kroop egter in zijn schulp als hij op d. 24 Januarij A°. 1652 bij arrivement de fluijt De Koe vernam dat den admiraal met een aanzienlijke maght van Batavia eersdaags in Amboina wederom te verwaghten was. Zoo geschiede hem

Hamba ra- ook geen kleenen afbreuk door den Hamba Radja Sopi een
dja Sopi ge- man in deeze landen lang ervaren, bij 't gemeene volk zeer
trouw tegens bemind en zijnen koning en D. E. Comp. zeer getrouw, met
zijnen koning voorm. fluijt voor uijt gezonden om de harten der inlanders
en d'E. Comp. tot haren Koning te beweegen; deze braght dan door zijn

Waijpoetij, agthbaarheid zoo veel te wege dat de 3. negorijen Waijpoetij,
Liela en Saluku vallen af. Liela en Saluku d'eerste waren die van den quimelaha wederom
den quimela- afvielen, berouw hebbende van haar gedoente, ende drie
ha af. stucken op Nussatello gerooft aan d'onse wederom overleeverende.
Deese lieden dan wierden namaals in februario met ses van
onse Corcorren met wijff en kinderen afgehaald en op Loehoe
digt bij onse reduijt geplaatst, doch de regte gasten en aan-
voerders die 't werk op Nussatello verrigt hadden waren hier
onder niet te vinden.

Dewijl men dan den admiraal alle dagen verwaghte wierd de Ambonsche Corcorren maght beroepen en op Hitoe's Cust vergaderde werwaards hem den gouverneur Verbeek met de principaalste officiers op de 8. febr. vervoegde en stak van daar met 30. Corcorre over na Loehoe om de aankomste van de Bataviasche armade aldaar in te waghten tot ondertusschen den Capⁿ Verheijden met de helft der Corcorren de geheele boght van Caijbobo door zwerven, alwaar hij de Christenen bij malkander vergaderden en 't onzward wel genegen vond. Verders heeft hij de negorijen Tanoenoe en Piroe op een hogen berg bij malkander vergaderd wel 1½ mijl van strand gelegen aangedaan, afgeloopen en verbrand dog de vijanden sneeden hem ondertusschen den weg af bezetten alle passagien met voetangels en legerden hun aan weder zijden in de ruijgte,

A^o 1652. zoo, dat hij gedwongen wierd van boven tot strand toe al vegtenderhand hem daar door te slaan; een mijl bewesten dese plaats is de smalle hals gen^t de Passe van Tanoenoe, omtrent een uur gaans breed en te weer zijden met mangi mangi beseth. Aan dese binnen zijde liet hij de Corcorre en marcheerde met het volk den zelve over tot aan de buijten of noordzijde alwaar hij 10. vijandelijke vaartuijgen aantrof daar hij tegens schermutseerden mosten en van de zelve vijf koppen bequam. Dit waren thien Xoelaneesen Correcorren, die den Cap^a laut Kiaij Tsjili Saijdi kort te vooren hadde aangebragt, want desen regeer sughtigen in Ternaten geen kans ziende onder dien grooten hoop tot eijgen gezag te komen begaf hem nevens den hoecum mussa uit Ternate na de Xulas dewelke hij op lijfs straffe verbood gemeenschap met D.E. Comp. of Mandarsah te houden alzoo 't oorlog met dezelve was en dwong de Xulaneesen hem verders na Assahoedij te brengen; van daar hadde hij hem over de Passe na Loeki bij Madjira begeeven zoo hij voorgaf om de onderdanen tot standvastigheid bij Manila te verbinden maar het was desen vos om een geheel ander heer te doen, want hij zogte buijten twijffel Madjiras maght te gebruiken om zig zelfs meester te maken en als dan anderen mede de schop te geven.

Cap^a laut
Kitsjili Saijdi
komt in Am-
bon by de 16-
bellen.

Luciela. Rora en Huloung door d'onse overrompeld

armade hem aan te doen. Daar lagen de 3. negorijen Luciela, Rora en Huloung, zijnde de twee laaste alphoereesen onder 't gezag van eenen Kalemoeni bij malkander gecombineerd op oud Luciela op de weg na Lockij. Deese hebben d'onse overrompeld, dog geen volk daar in gevonden, waar over zig d'onse verwonderen, daar nogtans een sterke negorij was en buijten twijffel door den vijand of door bloohartigheid of quade waght g'abandoneerd was. Sopi verstond ook uijt vrienden, die onder de Loehoeneesen op Lockij waren datse een afkeer hadden in 's quimelaha's bedrijf en zогten tot d'onse wederom over te komen, maar wierden beleth zoo door den sleep van haare vrouwen en kinderen als door de nauwe wagt die men over haar lieden hield. Men moste dierhalven nader gelegent-

A° 1652. heijt afwaghten. Capⁿ Verheijden wierd ook met een gedeelte van de waght na Hennekelang gezonden een mijl agter Laâla in 't gebergte gelegen en gedestineerd tot een vlucht-berg voor gem. Capⁿ Laut gelijk het eijland Kelang voor Madjira bij aldien hun beide op Lockij de Bataviasche armade te maghtig viel. Gemelte Hennekelang heeft gelukkig overrompeld en verbrand, neemende de vijand op de aankomste van d'onse, de vlucht.

Henneke-
lang ver-
brand.

Na dat men nu bij de 2. maanden met de hongij op de komste van den admiraal gewaght hadde ende murmureering begonde toe te neemen wierd den gouverneur gedwongen de zelve al te zamen op d. 22 Maart na hujs te largeeren met besprek datse bij 't verscheijnen van den admiraal terstond weder op den roeije mosten, gelijkse dan qualijk te hujs gekomen waren, of de tijding quam dat gemelte armade op Boero verscheenen en doende was om des zelfs negorij te ruineeren.

Contract met Mandar-
sah op Bata-
via aange-
gaan. Na dat nu den heer adm^l met den koning Mandarsah op Batavia was g'arriveerd, heeft men aldaar met den koning een contract in Decemb. 1651. aangegaan maar eerst op d' 31. Januarij 1652. onderteekend, waarbij voornamentlijk deese 3. dingen bedongen zijn: dat men alle de nagulboomen zoude omslaan dewelke in 's konings land, op zodanige plaatsen stonden, die na 's konings wederkeeren zoude bevonden werden in haar rebellie te persisteeren zoo wel in Amboina als in Ternate: 2de dat den koning daarvoor jaarlijx genieten zoude 12000. realen zijn broeder Kallematta 500. ende andere grooten 1500 d^{os} en dat zoo lange zij hun getrouwen gedragen. De Macquianders zoude men in 't bijzonder voor haare nagulen uijt coopen 't welk men giste met 5000 rd^s eens voor al te kunnen geschieden; 3^{den} dat men geen Quimelahas of Stadhouder meer vooraan in Amboina zoude stellen.

Waar mede dan het lang gedragen oogmerk van D.E. Comp. zoude bereijkt zijn, te weeten dat overtollige nagul bomen mogten uijt geroeijt worden, en de resteerende in Comp^s handen alleen komen, moetende haar als dan getroosten de jaarlijkse onkosten van 14000 realen diese aan de Ternatanen moste betaalen.

Hier op nademaal haar Edelheijds tot Batavia beslooten hadden den Heer A. D. Vlaming voor tweede maal met een

A° 1652. aanzienlijke maght om d' Oost te zenden met de zelfste qua-
 Vlaming liteit van Superintendent admiraal en veldoverste om alles zoo
 gaat voor de 't doenlijk was in der minne te redresseeren. en zoo dat niet
 2de maal na lucken wilden, als dan de wapenen te gebruiken, invoegen
 Ambon als hij d. S. febr. 1652. met een vloot van 10. rhaa zeijlen in
 superinten- gezelschap van voorn. koning van Batavia vertrock. Onderweegs
 dent en ad- verstonde hij op Boeton, dat onse zaken met de maccassaarse
 miraal. hoofden nog wel stonden; daar waren wel en voorleden 9ber.

Amblau- eenige amblauwers aldaar aangekomen, klagende dat men haren
 wers verzoee- koning Christen hadden gemaakt en men wildese ook daar toe
 ken assisten- dwingen weshalven zij van maccassers koning adsistentie ver-
 tie van Mac- zogten maar kreegen tot antwoord: dat Maccassar nu met de
 cassers ko- Hollanders in verbond stond 't welk men om harent wil niet
 ning. wilde breeken maar den ouden schelm Ridjali zoud zijne 2.
 nevens Telissema en Limajan met een vaartuijg na Boeroe, buiten
 twijffel om zijne landslieden een moet toespreken datse in den
 oorlog tegens de onse volharden zoude.

alsmede aan Gelijke gezandschap hadde den sengadja van Amblauw door
 den Boeton- zijn broeder aan den Boetonschen koning laten doen met
 schen koning omtrent drie bhaaren nagulen om gelijke adsistentie te ver-
 zoeken, naar den koning hadde de gezanten bij de kop gevat
 en aan den Ternataanschen quimelaha Lokmani behandigt diese
 door agtelooosheid hadde wederom laten ontsnappen.

Den koning Mandarsah hem met boetonsche zaken te lang
 bemoeijende niet alleen den nieuwen koning in zijn gezagh
 willende sterken tegens zijne rebellen die op Boetons Zuïjd-
 zijde vergaderd waren, maar ook des overleedens koning dochter
 Mandat-sah ten wijve neemende, was oorzaak dat den admiraal met 3.
 neemd de dogter van scheepen voor uijt zeijlde, latende vier andere op Boeton op
 den Boeton- Mandarsah wagten. Hij quam dan voor uit den 22. Maart
 schen koning op Boeros west-zeijde bij Tomahoe ten anker, zijnde daags te
 ten wijve. den adm- vooren aldaar ook verscheenen de voorzeijde scheepen met den
 raal komt op koning dewelke van zijn onderdanen een slegte wellecomst
 Boero kreegh want als den admiraal met de inwoonders vriendelijk
 zoghte te handelen, haar uijt naame van D.E. Comp. en haaren

Mandarsah Koning diese voor oogen zagen op 't jaght Snoek zijn eijge
 word van de vlag en wimpel voerende haar vrundelijk aanspraaken, maar
 Boeroener- wierd in plaats van Eerbewijzing den koning voor een varkens-
 sen bespot. vreeter en wij voor Christen honden uijtgescholden. Bij kans
 gelijke antwoord hadde in voor leden Januario Sopi ontvangen

A° 1652. te weeten datse met den koning nog met de Comp. niet in 't zin hadden: zij wilden naar niemand luijsteren dan na Madjira. Kort te vooren haddense haare vijandschap ook in der daad bethoond zeer moord-dadig doodslaande een onderkoopman, een zoldaat en een mattröos van de fluit de Gans aldaar kruijssend, dewelke aan land waren gegaan om sayor of moeskruijd te plucken. Den admiraal dan alle verdere onderhandelinge afbrekende, heeft d. 23. Maart met zijn bijhebbende maght onder commando van den majoor Jan van Lingen aan land begeven, en ruineerde alle de Negorijen daar hij konde komen van Tomahoe tot Wajnitoe en Fogij toe, dog overal vond hij de negorijen verlaten, dies het de huijsen en vrugtboomen mosten ontgelden. Uijt een gevange slaaf verstond men, dat den Ternataanschen Capit. Laut Saijdi voor twee maanden met 10 Xulaneesen Correcorren aldaar was aangeweest en verders na Kaijeli vertrocken werwaarts alle de orangkaijen beroepen waren om te pitsjaaren, hoese 't werk

Ridjalis ge- zoudens aanvangen: hij wiste ook te zeggen dat op die tijd 2. zanten of spi- vaartuijgen waren aangekomen door Ridjali van Maccasser oenen komen afgevaardicht om te verneemen hoe 't in deese landen al stond, in Ambon. ofse nog nagulen droegen en ofse 't tegen de nederlanders konde gaande houden, met ordre dat zij afgezondene in drie maanden weer op Maccasser zoude zijn en rapport doen, als wanneer de grooten voorgenomen hadden tot haar adsistentie een bezending na Amboina te doen. Voorts wist hij geen zonderlijke reden aantewijzen van haren afval als dat hem zulx van de ternataansche regeering onder hooge dreijgementen aanbevolen was, en dat zulx werk al beslooten was doen Madjira en zijne broeders in Ternate geweest zijn. Den admir! spoede zig dan om dit gezelschap in Kaijeli bij malkander te betrappen, wes hij de negorijen onderweegs leggende ter loops aandede, maar in Kaijeli komende verstond hij dat de vergadering al gescheijden was dus hij met de vloot voort zeijlde na Combello en voorts overstak na de kust van Hitoe, werwaards hij den 7. April aanquam en hem alle de scheepen met den Ternataanschen koning volgden, werwaards hem den gouverneur met de principaalste officiers ook begaven gelijk ook de geheele hongij aldaar vergaderd werd.

Dewijl den Locki de zitplaats en hoofd vastigheid van Madjira was, alwaar zig den Capⁿ Laut ook ophield besloot

A° 1652. hij zijne maght derwaards te transporteeren en te zien wat men op die plaats winnen konde, invoegen is den admiraal met de geheele maght van Hitoe na Locki overgesteecken alwaar hij 't leger formeerde hetwelk hij sterk bevond 17. compagnien, en waar over hij als majoor stelde den Capitain Jacob Verheijden, men lande aan weerzijden van Lockij, dog bemerkende dat het zelve voor de vuijst niet wel te winnen was wierd goed- gevonden aan de zuijd zijde een roijale vastigheid op te werpen, dog maar van hout en laage borstweringen en gaf het den naam van Dwingeland en 't kreeg een bezettinge van 300. krijgers, onder 't commando van den Lieutenant Lourens Keller. Hij zelfs ging met de resterende maght aller wegens des vijands vaartuijgen, verre op de buijten cust van groot Ceram bederven, om den vijand daar door alle toevoer te benemen. Door een anderen troep liet hij vernielen de naaste zagoubosschen omtrent Locki staande om daar door de vijanden uijt te locken na verdere plaatsen te gaan en haare maght te verstrooijen. Laäla heeft hij mede aangedaan en omtrent Hennekelang een schoon nagul-bosch bedorven en zoo voorts door 't geheele Uli-anin. Caijbobo heeft hij mede afgebrand, haare vaartuijgen vernield en 5 coppen nevens 2 gevangen van hem afgehaald, om datse haare niet hoorlijk wilden submitteeren en haare negorijen tegens d'onze gefortificeert hadden waar over zij zeer doleerden dat men haare dus vijandelijk handelde daarse na haare meninge nooit iets quaads tegens D.E. Comp bedreven hadden. Van daar vertrock hij in Maij met de meeste maght na Erang alwaar hij zonder tegenstand met 9. compagnien lande, bedervende een groot getal vaartuijgen, daar onder 3. Correcorren die met Capit. Laut van Xula herwaarts gekomen waren, dog onderwenden niets op haar vastigheid die te verre landwaard in lag; verders verzeijlde hij na Assahoedij alwaar hij een wagt hujs deed opslaan in meining zijnde die plaats te fortificeeren om den vijand van daar te houden dewijl 't een zeer bequaame plaats is om zig vast te maken en veele vaartuijgen te bergen; hij zelfs liep het vaste negorijtje Sinohi af op Boanoa gelegen, dimitteerden de Correcorren na hujs, maar met 2 jaghten in 4 chialoupen ging hij na de noorde cust van Ceram de negorijen Lissabatta en Hatuwe vijandelijk aandoende, haare vaartuijgen vernielende om datse vast bij den quimclaha hielden maar het gespanschap Toelematta

A° 1652. verschoonden hij om dat dezelve zijden onder Batsjan te staan. Den majoor Verheijden had hij al te voren met eenige scheepen en chialoupen na Kajelij gezonden om haar zagou en vrugtboomen te verderven en van daar zig na Manipa vervoegende 't zelfste te doen, alwaar hij nog weinige julanders vond als wilde menschen hier en daar in 't bosch schuijlende. Den admiraal op dese tocht door een hevige koorts aangetast zijnde

Jhamahou liet zig wederom na Combello en van daar na Hila brengen
zenden haar om wat beter gemak te genieten waar bij hem quamen negen
gezanten aan afgezanten van Jhamahu aan de welke koning Mandarsah van
den admiraal. Erang gesz. hadde datse zouden bijtijds afkomen en voor hem
verschijnen in diense niet als vijanden wilden aangetast zijn,
maar om datse daar op met allen antwoorden van hem alreede
opentlijk voor vijanden verklaard, waren deese daar tegen en
wilden ons wijs maken datse geen oorlog met de E. Comp.
zoghten, den Admiraal antwoorde datse dan haar vastigheid
zouden afsmijten en ieder negorij beneden op haar eijge strand
komen wonen en hem die geene leveren die doorgaans aan
den Quimelaha op Locki toevoer van victuali deden of dat
hij haar eens gewis zoude bijkomen en haar afbetaalen watse
in zoo lange jaaren schuldig waren. Met deese boodschap zond
hij er twee na huijs ende seven andere hield hij in detentie,
dog daar quam geen antwoorde op want de Jhamahoers hoe
langer hoe scrupulieuser wierden voor gevende geenzins genegen
te zijn haare vastigheden te verlaten alder haare orangkaijs
los gelaten wierden en den admiraal op haare stranden verscheen.
Den admiraal dan ziende dat den koning met zijne langer
presentie in Ambon niets goeds konde werken, ja de ge-
moederen door hem nog meer verbitterd wierden, daar en
boven met een brief uijt Ternaten verstandicht was, dat de

Mandarsah rebellen op Gilolo haar nieuws begonden te versterken en
vertrekt na alreede eenige invasie op 'skonings onderdanen gedaan hadden,
Ternaten en heeft den zelve uijt deese provincie gedemitteerd invoegen
geeft zijne Mandarsah op den 20. Junij met twee jaghten van Hila na
rebelln aan Ternate verzeijld is latende den admiraal met de rebellen na
den admiraal over. zijn wel behagen omspringen.

stout be- De huijsvrouw van den vermoorden zerg^t Lourens Sipkens
staan van een gen^t Catharina, hadde nu over 't jaar op Bouro bij Hassies
vrouw. slaven gevangen gezeeten: dese hoorende dat in Maij het schip
Nassauw in Caijelis boght op de waght lag, nam die gelegentheid

A° 1652. waar om te vlughten invoegen zij met het uijtterste perikel van haar leven eenige dagen over moerassen en mangi door kroop tot datse op strand bij een oude serij quam waaraan zij hangen bleef en het bootsvolk zoo lange toeriep tot datse door dezelve geborgen wierd, men braghtse voor den admiraal op Hila aan de welke zij eerst ter deegen openbaarde hoe het moord-dadig werk op Amblauw afgelopen was en hoe den schoonen Jan Paijs met quimelaha Hassij en den quimelaha Madjira door boden en tijkenen correspondentie gehouden hadde.

Onse parthijen gingen nogh al wakker kruijssen in 't bosch van Lockij om de zagouboomen te bederven; de vijanden daar en tegen deden stoute uijtvalen om de zelve te behouden ende kost te zoeken, hier over raakten de parthijen aan 't schermutseeren, op zekeren dag zoo hevig dat het meeste deel van beide de legers aan malkander geraakte, het welk dan aan weerzijden al vrij wat doode en gequeste bij braghte. Daar quamen 18. Loehoeneesen tot de onse overloopen uijt de welke men 'svijands geleegetheid volkomentlijk verstond en daar zouden er nog meer gevolgt hebben, haddense den admiraal willen aannemen, maar die wilde de vijanden geslooten bij malkander houden op dat de kost te eerder opraaken en zij gedwongen zoude zijn haar over te geven; uijt de voorsz. overloopers dan verstaande dat er groot gebrek van vivres binnen Lockij was, en datse voorgenoomen hadde met de gansche maght een assault op onse fortresse te doen en zien ofse ons van daar konde slaan, ofte bij aldien zulks niet lucken wilde datse Lockij wilden verlaten en hun elders op groot Ceram nederslaan daarse geen gebrek van zagou zoude hebben. Den admiraal dan zorgende dat zoose hun ontsnapte en haar iewers op groot Ceram nedersloegen, daar wij niet wel konde bijkomen, zij luijden den oorlog niet alleen lange jaren konde sleepende houden, maar ook geheel Ceram aan haar zijde brengen, door dat groot gezagh 't welk Madjira in Amboina hadde, daar en tegen zoo hij Lockij vermeesterde en aldaar Madjira 't zij levendig of dood in handen bequam, stond een kort eijnde van den oorlog te volgen, hij moste dierhalven resolveeren met zijne kleene maght, de welke door ziekten en ongemacken wel op d' helft verminderd was, en zonder eenige hulp van julaunders dien plaats aantasten. Daar lagen 7. forten boven malkander, waar van het grootste

A° 1652. gedeelte, daar zig den quimelaha en Cap. Laut perzoonelijk ophielden, lag beneden aan de voet van 't gebergte omtrent een musquet schoot van strand van voren sterk bepaggerd en dierhalven van dien kant niet wel aan te doen, maar van agteren slegt voorzien en zoo als de overloopers aanwezen daar men door de ruijgte en verlatene thuijnen ongemerkt en gemackkelijk zoude kunnen aankomen. Den admiraal dan van zijn zwaare ziekte wat bekomen zijnde liet zig na Lockij brengen, alwaar hij nog 400. gezonde zoldaat en bij malkander braghte met een compagne Ternataansche mard^s, te zamen in agt compagnien verdeelt, nevens nog een troep mattrouwen met vuurwerken, bijlen en touwen voorzien.

Zondags 30. Junij soghtens vroeg ten twee uren begon men aan 't marcheeren, wordende de avantgarde van een comp. soldaat en een d° Mardijkers en een troep mattrouwen aangevoerd door de juldandse gidsen, zijnde Loehoeneesen, de bataille wierd geleijd door den admiraal. Zelfs hoewel nog aan een stockje gaande niet te min zijn volk grootmoedig vermanende tot standvastigheid en dapperheid en daar en boven al den buijt belovende: d'aurier garde bestond uijt twee comp^s dewelke ordre hadden aan de lopende haar geweer te bieden. Als men nu de voortroep aan de zijde des bergs door faveure van de naght en de ruijgte van agteren tot aan haar vastigheid gekomen was, wierdense ontdekt en door de geheele negorij allarm gemaakt, dies de onse hol over bol daar op in mosten vallen, zonder na de agterste te waghten 't welk nog al ten besten lukte, want de vijanden nog in haar morgenrust liggende en konden tot haar geweer niet komen, want waarsse haar keerden of wenden, vondense d'onse door de negorij verspreijd, dies een ieder na een goed heen komen zogh. Madjira en Captⁿ Laut ontsprongen 't in haar onderkleeren agter latende alles watse op die plaats hadden het welk na deses lands rijkdom al vrij wat bedroeg. Een heel gelid musquettiers gaf te gelijk op Madjira vuur dat hij ter aarde stort, maar door diijvelsche konsten gehard zijnde, kreeg daar geen ander letzel als eenige bloedige tekenen, die hij namaals aan verscheide perzoonen getoond heeft. Zoo wierden dan d'onse in een uur meester van deese importante en weerbare plaats zonder een man daar voor te verliesen, maar van den vijand waren over de 100. gebleeven: de vijanden vlugteden van

Lockij door
de onse ver-
overd.

Madjira
hard tegen-
quetmen.

A° 1652. d'eene vastigheid na d'andere tot aan de bovenste die van steen gemaakt was, maar konden nieuwers stand grijpen, om datse te dicht op de hakken van d'onse vervolgt werden: d'onse staaken alles in brand wat het vuur vatten konde en smeten de managien van boven neer. De Loehoeneesen binnen Lockij nog zijnde als zij zagen dat d'onse van boven inquamen, retireerden op een troepje bij malkander en weken na onse vastigheid, daarse den admiraal smiddags thuijs komende met wijf en kind zitten vond en altemaal in genaden wederom aannaamen, alsoo hij wel wiste, datse allang genegen waren geweest tot d'onse over te komen. 'S anderen daags togen d'onse aan 't nagul schillen, die in groote menigte agter Lockij en daarse te vooren niet konde bijkomen, waarmede zij drie weeken toe brachten zonder nogtans al te zamen op verre na geschild te hebben. Den zoon van den Loehoeneesen orangkaj Permatta op Erang verstaende dat Lockij over was, vlugte nog dien zelfden dag om bij d'onse over te komen. Maar onderweegens in 't bosch ontmoeteden hem Madjira en Captⁿ Laut met hondert perzonen alle miserabel gesteld, naakt en uijtgeplundert, gaande met stockken en gabbe gabben als pelgrims. Madjiras huijsvrouw Baij Hongij bijkans naakt zijnde, had haar bloote handen getoond zeggende dat is al wat wij van daar gebragt hebben, en dat is niemand als Capt. Laut zijn schuld, die ons daar toe aangestookt heeft. Van de verstrooijlingen quamen dagelijx nog veele Loehoeneesen bij d'onse. De andere vlugtelingen wierden door Madjira na Erang geroepen om aldaar wederom te vergaderen; Simatauw hoofd van Anin wilde zig bijzonderlijk met zijn volk in 't gebergte agter Lockij vastmaken dog onze kruijssende partijen hebben hem van daar opgeklopt en verjaagt.

Den admiraal weder na Hila keerende deede correctie over eenige officieren dewelke in 't neemen van Lockij te graag na de buijt zijnde, den vijand hadde laten ontsnappen, 't welk hem zeer speet want hij daar door in zijn meening (van een haastig eindje deses oorlogs te zien) bedroogen wierd. Ook

Boelang en Intsje Tan zijn mede deelagtig aan Madjeras conspiratie. werd hem aldaar door een jman in de veroverde negorij berigt dat de orangkaijen langs Hitoes-kust en inzonderheid den orangkaj Boelang lang met zijn geadopteerden zoon lutsje Faij van Madjiras verraad kennisse gehad hebben, weshalven den Gouverneur met zijnen raad goedvond dat men de 2.

A° 1652. eerste met een soet praatje op de scheepen zoude traghten te krijgen, om voor al haar leven uijt deze provincie verzonden te worden, dog vreesende dat hij zig al te veel vijanden op den hals zoude haalen, heeft voor die tijd moeten simuleeren, en ongemerkt laten doorgaan, want Madjira en Capt. Laut hadde hun tegen het vermoeden van den admiraal op 't nieuw in 't gebergte van Hulong en Erang vast gemaakt, werwaards huu alle rebellen op 't nieuw te zamen rotteden, daar om den admiraal gedwongen wierd zijn troepen wederom te vergaderen en vermits men op den strand van de west zijde van Erang den vijand aldaar opgeworpen hadde, nam hij voor hem van agteren aan te doen, te weten van Lockij over land te marcheeren na Hulong, Erang en elders werwaards zij haar gereitireerd hadden, weshalven zig den admiraal op d' 23. Julij sterk omtrent 450. hollandsche zoldaat en 250. gecommandeerde zwarten van Leijtimor en d'Uliassers derwaards begaf: marcheerde door het hoog en moeilijk gebergte welk ongemak door den sterken reegen nog vermeerderd wierd, en volgenden daags door een zeer hoog gebergte daar de wegen met groote boomen toegehakt en met voetangels beset waren die hij moste doorbreeken, dien dagh niet verder konde komen als tot de rivier Kahoela 2½ mijl in 't gebergte agter Lockij. Dog dewijl den avond viel en 't geweer door de reegen onbruikbaar gemaakt was, mostense dien nagt in 't nagelbosch blijven.

Hulong door d'onse veroverd.

Den 25. Julij zeer vroeg overvielense Hulong aan drie plaatsen en veroverden 't, vindende aldaar een groote quantiteit nagulen, diese altezamen in den brand staken. Des anderen daags quamen zij tot in de negorij Tabinalo alwaar den admiraal het volk wat rusten dede, dog strax daar na commandeerde hij den Lieutenant Outhoorn voort te marcheeren, als de agter troepen eerst opquamen. Diese dan niet denckende dat hem iemand het hoofd zoude durven bieden marcheerde zonder den admiraal voor gaf, 't welk egter bij den betigten officier doorgaans ontkent wierde, komende dan voor de vestingen Nulaa, daar al de vijanden bij malkander gefortificeerd waren, zijnde een hogen berg ruim een mijl van Erangs strand gelegen, aan 3. zijden met steijle valleijen van andere bergen afgezonderd, alleenlijk aan de westzijde wat vlack, maar hadde aldaar veele vastigheden boven en nevens malkander tot 8. of 9. in 't getal en op den bovensten top een vast

A° 1652. bolwerk met een smallen toegang van waar men verre in de zee konde zien en zeer gemakkeijk bekenien wat d'onse op strand deden. Gemelte Lieutenant Herman van Outhoorn moste in 't gezicht van dit Nulaa een smal pad op marchieeren en komende digt onder den muuren van de Negorij aan de oostzijde gelegen, alwaar de vijanden eene steene stuk met schroot geladen regt in de poort langs 't zelve pad geplant hadden datse op hem losten, en voorts met schietgeweer op hem dog onge-chargeerden, waar door 't gebeurden vermits de onse niet luckig. konden staan en behoorlijk vuur geven, datse hals over cop agterwaard ende minste mistreede doende de steijlte af in de valleijen vielen, waar door meer verseert zijnde, als door des vijands wapenen zoo dat de onse in korten 23. dooden, en veel of wel bij de sestig gequeste bequamen en gedwongen wierden afte trecken, nemende haar retirade op voorsz. heuvel Tabinalo. 'S anderen daags marchieerden de onse door de valleij Wanokola na haar scheepen tot den strand van Erang, hebbende niet meer als thien dooden begraven, konnende de rest die in de valleij gerold waren, niet vinden. Strax werd den majoor Verheijden met 200. zoldaaten van de scheepen na den zelven heuvel Tabinalo gezonden om zig aldaar vast te maaken en alevenwel Nulaa nog te bestormen, maar de vijanden bemerkende dat het haar gelden zoude, hebben haar vastigheijd al op den eersten naght verlaten, hetwelk de onse niet voor den en eijndeljk veroverd. derden dag gewaar wierden, wanneerse bij naght een handgranaat daar in wierpen en niemand vernamen; dies de onse onverhindert Nulaha inkreegen, waar aan zij bevonden aan de zee of westzijde agt borstweeringen boven malkander leggen, met een zeer vast bolwerk boven op waar voor d'onse gestuijt waren; den admiraal verneemende dat de onse daarin gekomen waaren, begaf zig ook strax derwaards om de plaats te besightigen en liet de steenen van de muuren den berg afsmijten en het geschut na boord brengen. Dog een of twee ijsere stucken zijn buijten weeten van den admiraal onderwegens in de valleij gerolt.

Wij willen ons hier niet inlaten in 't dispuijt het welck altoos tusschen den admiraal en de officieren geweest is, wat de eijgentlijke oorzaak van deese ongeluckige rescontre geweest zij, daar men meer duijds volk verlooren heeft voor zoo een lompje bolwerk dan voor vier principaale vastigheeden namaals

A° 1652. veroverd, maar wij willen alleenlijk dit tot een waarschouwing hier bij zetten, dat men met geen vermoeijd volk eenig storm moet beginnen gelijk doenmaals geschied is, dat overslaande zijnde onse in 30. dagen meester geworden van 's vijands voornaamste vastigheeden en vervolgens vrije en libere gras-sateurs en dominateurs van 't geheele land Hoemohel. De vlugtelingen wierden zodanig verstrooijt dat d'onse nog veele van de selve wijd en zeijts in 't bosch aantreffen en doodsloegen, niet minder omkoomende door honger en ongemak. De resteerende ontquamen 't na de nabuurige eijlanden Bonoa en Kelang.

CAPUT 33.

SUMMARIUM.

Madjira doet een vastigheijd op Manipa maken vertrekt na Macassar wiens koning de conquesten van Ambon bedingt. Capt. Laut doet een keer na Ternaten. Moordenaars van Waij Poetij en Liela worden gestraft. Rare sprong van een moorse Paap. Lebalehoe Wauselaa, en Lain ongeneegen tot de Nederlanders. Die van Jhamahoe geven haar over aan de onse op genade en ongenade. Gereconcileerde volkeren werden op Loehoe geplaatst onder den Capt. Radja Gorma Rijk. Nagulgewas alleen uijt Ambon en Uliassers. Den admiraal vertrekt na de Xulas Quimelaha Terbile met 16 Ternatanen word gevangen genoomen. Callematta loopt over tot de rebellen. Den admiraal komt op Manipa. Booden van pardon naar Kelang en Bonoa gezonden die op Kelang qualijk onthaald worden, maar op Bonoa wel. Onderhandelinge van Lanoeroe, 2. perzoon van Bonoa. Fortresse der vijanden agter Toeban veroverd. Kallebou van Manipa brengt den Sengadja Cawassa en de Manipeesen bij den admiraal. Tahahille komt bij d'onse. Drie vergeefsche aanslagen op Bonoa 't welk veroverd word en wiens Sengadja zig voor de tweede maal vastmaakt. Lanoeroe word vergeeven. Bonoa voor de 2^e maal gewonnen, dog de Inlanders vlugten van haar land.

A^c 1652. Madjira en Capt. Laut vlugten mede van Hoeamohel en begaven haar na het eijland Kelang en Madjira verder na Manipa alwaar hij dat landvolkje bij malkander verzamelde en op een snood en ontoegankelijk gebergte agter Toeban een groote vastigheid dede opwerpen en de Manipeesen belasten dezelve tegens d'onse staande te houden tot dat hij wederom van Macasser zouden gekomen zijn werwaards hij tendeerde om van dien vorst succoers te verzoeken en verder te handelen over de articulen hem door Telissema en Limajan uijt naam van Macassers koning voorgehouden; te weten dat hij koning aannam hem Madjira te helpen, mits dat al 't geene hij tot nog toe geconquesteerd hadde voor hem alleenig zoude zijn, maar watse na deser met gemeene maght zoude winnen, 't welk voornamentlijk op de cust van Hitou en Hoeamohel aangezien was, zouden voor den koning van Macasser zijn, waar toe hem ook die van Jhamahoe alreede haar hulpe toegezeijld hadde. Capt. Laut ziende dat Madjira vertrocken was dorst het niet langer alleen tegens d'onse gaande houden, maar nam voor, mede een keer na Ternate te doen om aldaar meer volk te verzoeken. Nadat nu den vijand veldvlugtig was, heeft hem den admiraal de pas willen afsnijden dat hij niet op groot Ceram zoude komen, en dierhalven eenige Comp. op de passo van Tanoenoe gelogeed, dog heeft op den 20. Aug^s Anno 1652. de besettinge op Lockij gelicht als mede de fortresse Dwingeland afgebrand also hij sustineerde dat de meeste jnwoonders alreede na de voorsz. eijlanden gevlugt waren en de rest nog genoegsame middelen hadden om derwaards te geraaken. Daar was nu vastgesteld, dat men geen pardon zoude geven aan diegeene die haare handen aan 't vaderlands bloed geslagen hadden, weshalven hij ook niet heeft verschoonen willen, die geene die tot de moord op Nussatello aanleijdens geweest en hem genoegsaam aangeweesen waren, hoewel Waijpoetij, Lieela en Salukoe doen al afgekomen en met de onse bevredigt waren; van de zelve dan wierden 23. bij de kop gevat en op Hila gebraght, dewelke beleeden hebben, datse veele van ons volk met stocken, zwaarden en pangaijen doodgeslagen en in 't water gesmeeten hadden. Van deese wierden de vier hoofdorangkaijen van Waijpoetij door wien last en ordre voorsz. moord geschied was, op den 26. Aug. op Hila geledebraakt, zijnde de 3. eerste alvorens haare gestraift.

Madjira doet een vastigheijt op Manipa maken.

vertrekt na Macasser.

Macassers koning bezingt de conquesten van Ambon.

Cap. Laut doet een keer na Ternate.

moorde-naar van Waijpoetij en Liela worden gestraift.

A° 1652. mejnede tonge uijtgesneeden en den laasten zijn hand afgekapt, drie mindere orangkaijen wierden geworpt en op 't rad gelegd, item 15. stux wierden gevleugeld van 't jaght de Leewerik in 't water gesmeeten die voorts van de zoldaat en mattrouwen, met kleene vaartuijgen daar op passende, doodgeslagen wierden, twee slaven wierden gegeeseld en voor al haar leven in de ketting geklonken, nog een minder orangkaij raakte met een geesseling en vijf jaaren in de ketting te gaan vrij. Behalven dese was er nog een moorse Paap van de

rare sprong negorij Lebalehoe van de verraderij beticht en op Hila vast zittende die poogden te ontkoomen, springende van boven de van een moorse paap. reduijt neder in meininge zijnde over de benedenste huijsen heen te springen, dog brak in 't vallen een been het welk den admiraal ziende liet hem nog eens half dood boven brengen en nog een zoo kloeken sprong doen waar aan hij dood viel.

Daar hadden al van primo Julij af mede op Hila gevangen gezeeten Touhassal, Heaouwen en Hoeloeselan orangkaijen van de drie negorijen Lebalehoe, Wauselaa en Lain dewelke door Seruwaijlobessij, minder orangkaij van Loehoe, beticht wierden datse met Madjira heijmelijke correspondentie hielden en hem met veele kleeden en gongen nijt gekogt hadden, dat hij haare vrienden op Zeijt niet zoude overvallen waar toe hij nogtans van Madjira met 2. Corcorren uijtgezonden was. Dese drie gasten hoewel genoegsaam overtuijght ook daar over hard geexamineerd en gepeijngt, hebben egter het feijt hartneckig ontkent, dies hij voor die tijd ontslagen wierden maar datse dese drie nogorijen geen goed hart tot de nederlanders gedragen

Lebalehoe. hebben, heeft doorgaans gebleeken; inzonderheijd anno 1663 Wausela en Lain ongenegen tot de Comp en 1664. wanneerse voorgenoomen hadden de houte baricade op Lebalehoe in brand te steeken en dat op de tijd wanneer het geheele land in vrede zat.

Nu was er ook gelegentheid dat die van Ihamahoe een beurd zoude hebben vermits de hoofden der rebellen uijt den lande waaren en het gemeen volkje door Nulahas en Lockijs veroveringe in de schrik gebraght was, weshalven den admiraal voornam eer hij den vlugtigen quimelaha en Capt. Lant op Boero en Xula ging vervolgen. die van Jhamahou onder te brengen, wiens schelmstukken hoe laugs hoe meer aan den dag quamen en van de welke onse christenen op Oma en Honimoo al 42. zoo gevangen en als koppen bekomen hadden invoege

A° 1652. hij in 't begin van 7ber met een zobere maght van omtrend 300. zoldaat en zig derwaards begaf God zond wonderbaarlijk zijn schrik onder de vijanden datse, die over de 100. jaren in een private politie en groot ontzaght op dien onwinbaaren berg geresideerd hadden door vreese van zoo eene kleene maght daar toe gebraght wierden dat drie van haare voornaamste orangkaijen namentlijk Bessilole en Toulapia, Radja van Jha die van Jha-
mahoe geven
haar over op
genade en on-
genade. en Nolloth met haaren Jman Lissaloan, als de voornaamste oorsaak van haaren misbedrijf zijnde, om gestraft te werden benevens ook al haar schietgeweer zoo groot als klein in onse handen quamen over te leveren, en voorts haare woningen beneden op strand ter plaatse hun lieden door d'onse voor heenen aangewezen te nemen, zoo nogtans dat ieder van haar negorij afzonderlijk zouden wonen; en zijn daar op de 7. gedetineerde orangkaijen aan 't Casteel weder losgelaten maar de drie voorn. wierden na 't Casteel in verzekering gezonden. Van Jhamahoe stack den admiraal den 7. 7ber over na Latoe en Halooij welke bijde des quimelahas factie haar aangeleijmt hadden en eijchte van de zelve die geene, die met de quimelaha beraadslaagt hadden, maar die daar aan schuldig waren, hadden hun bij tijds uijt de weg gepackt, dies hij eenige van haar principaalste kinderen tot ostagiers mede nam na 't Casteel.

In des admiraals afweesen had den Gouverneur Verbeek met de geheele landraad de principaalste orangkaijen van Hative en Tariri geexamineerd over de zaak van Jan Paijs, maar zij hielden hun alle ignorant en hoewel men hun verzekerde dat haar geen leet zoude geschieden, als zij maar bekennen wilde het geene dog genoegsaam openbaar was, egter tot geen concessie wilde roomen. Evenwel eenige dagen daar na verzogtense dat wij dogh Jan Paijs nog iemand van zijn geslacht nooijt meer tot hoofd van haar nogorij wilden stellen alzo hij een arrogant man was die haar luijden als slaven handelde en doorgaans groote correspondentie gehouden hadde met een quimelaha, ook dikwils een tulbant droeg, hij hadde zig ook laten verleijden, als hij wederom van Batavia keerde, in meerder staat en qualiteijt zoude zijn als eenig orangkaij in Ambon.

Alle de land-volkeren van Hoeamohels binnen of oostzijde waren nu wederom tot d'onse uijtgekomen, meest door den

A° 1652. gereconci-
lieerde volke-
ren van Hoea-
mohel wor-
den bij Loe-
hoe geplaatst
onder den
Capⁿ radja
Gorma. honger geperst zijde, behalven Laala dewelke haar zelfs
misschien geen pardon toeleijden als schuldig zijnde aan 't
massacreeren van 't nederlands guarnisoen aldaar. Dese volkeren
omtrent 1500. zielen sterk, zoo mans, vrouwen als kinderen,
wierden bij de fortresse op Loehoe geplaatst onder den nieuwen
Radja Gorma, zoon van Abdul Rachman, op zekere voorwaarden
beedigt, waarbij zij beloofden onderdanen van den ternataanschen
koning te zijn, Capt. Laut en Madjira voor vijanden te zullen
houden en voortaan na niemand te luijsteren dan na den
gouverneur als stadhouder van 's konings landen, en na den
Capt. Radja; veele nogtans zijn van dit nieuw verbond wederom
afgevallen als Capt. Laut en Madjira weder in 't land quamen
en dezelve gevolght, waar uijt bleek dat dese submissie meer
door dwang van den hunger, als opregte meeninge was.

Den admiraal nu oordeelende, dat de rebellen in onmaght
lagen heeft hij voorgenomen den Capt. Laut te vervolgen en
de Xoelase eijlanden te bezoeken om dezelve inwoonders van
's vijands factie afte dwingen en onder Mandersah te brengen,
want de rebellen versterkten hun hoe langs hoe meer op Gilolo
en de Ternatanen waren zoo wispeltuurig dat de onse niet
zonder reeden zorgden. Den koning zelfs wel eens mogt over-
loopen gelijk zijn broeder Calematta alree voorgegaan was.

rijk nagul
gewas alleen
nijt Ambon
en de Ulas-
sers. Alvoorens deede hij na Batavia afsteeken een rijk nagulgewas
van 2000. bhaaren en dat voor d'eerste maal alleen uijt Ambon
ende drie Uliasserse eilanden vergaderd, waar uijt hij bewees
dat alle d'andere boomen op moorse plaatsen en in de Moluccos
staande maar overtollig en de Comp. schadelijk waren en
dierhalven ook nodig om uijtgeroeijdt te worden, indien de
Comp. daar mede niet overkropt wilde zitten. Hij vergaderde
dan alle zijue maght op Hitoe, van waar hij met drie jaghten
en drie chialoupen vooruijt zeijlde na Bouro en van daar na
Xulabessij latende den majoor Verheijden aghter aan met de
Correccorren volgen. Op de 9. Sber. voor Gaij op Xulabessij
komende liet hij eenige dagen de witte vlaggen waijen om de
Correccorren in te waghten en te zien of iemand van de
Inwoonders tot hem wilde komen maar kreeg van dezelve tot
bescheijdt, datse na niemand wilde luijsteren als na den Capt.
Laut en met denzelve wilde leeven en sterven, zijude den
zelven kort te vooren na Ternate gevlught en hadde eenige
zijner Ternatanen op Xulabessij gelaten om zijne zaken te

den admi-
raal vertrekt
na de Xulas.

A° 1672   verrigten, weshalven den admiraal met zijne troepen, bestaande
nij 70. zoldaten en 30. mattroosen te lande langs strand tot
Xulabessys Fatumatta toe, alwaar den standhouder Terbile retireerd, daar
negorijen hem d'onse wegens onkundige der wegen niet konde vervolgen
door d'onse maar tot der onser verder geluk viel ons bij den sengadja
afgeloopen van Xula Mangole (een groot eijland regt tegenover leggend)
Sengadja zwager van den voorsz. Terbile, die de onse haast den weg
van Xula aanwees waardoor wij zonder groote moeite hem Terbile en
Mangoli valt de zijne in handen bequamen, die met zijn familie en 16. der
d'onse bij de zijne in handen bequamen, die met zijn familie en 16. der
quimelaha voornaamste Ternatanen van Capt. Lauts gevolg voor of na
Terbile met 't Casteel wierden gezonden. Voorts heeft den admiraal op het
16 Ternata- zelve land niets laten bederven en van deszelfs inwoonders
nen worden gedeelte onder een nieuwen eed aan de E. Comp. en den koning
gevangen ge- Mandarsah in genaden aangenoomen, latende de resteerende
nomen. den zelfsten eed afleggen in handen van Gnathahoedij, aldaar
vijf Correcorren blijvende vermits hij hem na Manipa spoeijde:
hebbende alsoo binnen een maand dese beide Xulaase eijlanden
gelukkig wederom bevreedigt, en het gevaar (dat anderzins de pro-
vintie Amboina daar uijt stond te verwagten) afgekeerd. Daar na
soud hij twee jaghten met 200. soldaaten tot succoers in Ternaten
alwaar het scheen der rebellie eerst te regt op 't nieuw wilde aan-
gaan door het overloopen van voorm. Calematta en strax daar op
den 8. 9ber keerden den admiraal weder na Bourou alwaar Capt.
Lieutenant Outhoorn doende was met een gedeelte van de maght
alle deszelfs negorijen, zoo wel aan de Zuid- als Noord-zijde bij
Lochoe, in meeninge dat land van alle vruchtboomen te ontblooten
en den vijand alle mogelijke afbreuk te doen en dewijle zijn
E. oordeelde dat die luijden van Banoa en Kelang door puuren
dwang van Madjira tot desen afval gebragt waren, heeft hij
boden van ondertusschen gepoogt, met vriendelijke brieven en geschenken
pardon na dezelve tot ons wederom uijt te locken om te minder vijanden
Kelang en te hebben. Die van Kelang scheenen voor eerst onse gezanten
Bonoa gezen- te willen gehoor geven, maar die fielten zogten niet anders
den die op dan de onse aan land en in 't net te locken, om haar ge-
Kelang qu- mackelyk te kunnen omcingelen en dood te slaan: dog d'onse
lyk ontlaadte vroeg lout rijkende zijn ter nauwer nood den dans ont-
soud n sprongen. Beter gehoor kreegense op Bonoa, wiens sengadja
niet op zig hield zeer genegen te zijn met zijn koning en d' E. Comp.
Bonoa wel te bevreedigen, hoewel haar bedreeve misdaad (waar toe zij
egter door Madjira gedwongen waren) in haar eijgen oogen

A^o 1652. zoo groot was, datse zeer twijffelende of het hun den admiraal regeeren zoude, zoo verzogtense dat zijn E. voor de tweede maal eenige gequalificeerde officieren geliefde derwaards te zenden, om den eed van getrouwigheijd in haare handen af te leggen. Ondertussen waren op Manipa mede aangekomen 166. Loehoeneesen onder haar hoofden den Capⁿ Gorma en den orangkaij Bagadet in plaats van 200. coppen die den admiraal te vooren van Xula tot versterkinge van 't leger geeijst had: uijt deser aauraaden wierd den admiraal bewogen zig in perzoon na Bonoa te begeeven, om te zien of hij deszels opperhoofden bewegen konde tot hem af te komen, want hij hem aan dat eijland veel liet gelegen zijn. Aldaar dan op d. 19. November gekomen zijnde bevond dat den Sengadja bij zijn voorneemen wel persisteerde, maar bleef egter nog al beschroomt bij den admiraal in perzoon te komen dog verzogte uijststel voor twee à drie weken om hem met de orangkaijen te beraaden en dan te gelijk voor den admiraal te verschijnen.

Den admiraal dan haar luijden liet willende verhaasten en ziende dat voor die tijd aldaar niets meer te verrigten was, is weder na Manipa gekeerd en largeerde de hongij der Correcorren weder na 't Casteel mits datse voor haaren laasten dienst het eijland Kelang nog eens zouden afloopen. Met gem. hongij deede den majoor Verheijden ook een keer na 't Casteel om een recruute van versche zoldaten af te haalen: zoo wierd ook den Cap. lieutenant Outhoorn na de cust van Hitoe gezonden om de zieken uijt het leger voor gezonde te ruijlen vermits den admiraal Bonoa nog eens wilde bezoeken, en zoose niet vaardig afquamen met geweld te dwingen want hij hadde van des zelfs eijlands gelegentheijd nu beter kennisse bekomen door

Lanoeroe
van Bonoa
valt d'onse
bij.

onderhande-
luge van La-
noeroe, twee-
de perzoon
van Bonoa.

zeker slaaff hem van Lanoeroe, tweede perzoon van 't eijland Bonoa al voor 2. maanden toegezonden. Deesen Lanoeroe was een geduurige vijand van den Sengadja en hadde in voorige oorlogen daar hij de zijde van de vijanden trok van den zelve veel verdriets geleeden. 't welk hij nu zocht te wreken zig aan de zijde van d' E Comp begeevende zoo dat hij den admiraal beloofde, indien hij hem met zijne maght derwaards wilde begeeven het geheele eijland en den Sengadja in handen te leveren, 't welk hij hem door desen bode liet aanzeggen; maar 't geluk diende den admiraal voor die tijd anders, want onder de uijtgezondene troepen, die met geheele Comp. het

A^o 1652. gantsche eijland Manipa door kruist hadden verstond men niet alleen datse een ontelbaare menigte van sagou- en clappus-boomen nevens nog wel 3000 nagulboomen bedorven, maar ook de troep van Lieutenant Frans Male een groot forth in 't gebergte twee uren agter Toebang, op gedaan hadden, zijude het zelve der Manipeesen hoofd vastigheijd te vooren door Madjira zelfs afgestookten als hij na Maccasser ging, hetwelk den admiraal voornam met geweld aan te tasten, te meer alsoo de vijanden haar zeer trots daar in verthoonden en met spijtige woorden d'onse tergden; invoegen hij zig met 150. zoldaaten versterkt met voorsz. 166. Loehoeneesen onder haaren Capⁿ Radja, latende met eenige Chialoupen het resteerende volk van Toniwaroe afhaalen en marchieerde d. 4. xber een halv mijltje van strand westwaarts aan, sloegen daar na recht dwars in 't bosch en quamen tegens den middag op een hoogen rugge van een berg daar de passagien met pallisaden toegezet waren, en daar zoo het scheen de vijanden haar eerst vast gemaakt hadden, maar vindende tegen over nog een hogeren berg, met diepe valleijen van den anderen afgezonderd en haar in de buijten werken niet betrouwende, hadden de zelve verlaten en begeven in haar hoofd vastigheijd daar agter. op een veel hogeren berg gelegen; tusschen beijde was een zeer stijle en diepe valleij, daar een riviertje door liep, en den gefortificeerden berg zoo snood en stijl, dat een mensch quad genoeg had met het ledige lijf daar op te komen; zoo dat den admiraal en alle officiers den moed verlooren gaven, om iets aan die kant op desen berg te winnen, en daar was alreeds geresolveerd wederom af te trecken, dog vermits de vijanden met krioelen en scheldwoorden hem seer tergden bleef hij op den eersten heuvel tot den avond toe leggen en de gelegentheijd van des vijands vesting afspeculeerden, wierd hij gewaar dat dien berg agter met een smallen rugge aan den anderen vast hing, en dat aldaar een kleene hoogte lag die over de vesting domineerde maar agter zelve zag hij nog een pallisaaden werk, het welk den weg na die hoogte afsneed. Strax wierden de twee Lientenants Lourens Keller en Frans Male twee onvermoeijde mannen, derwaards gezonden en bleeven dien nacht in de ruijgte verborgen, maar quamen 's anderen daags vroeg de 5. xber onverhindert boven tusschen beijde haar werken, en vielen strax van agter op den kleenen pagger,

A° 1652. de bezettingen hol over bol daar uijt slaande. Den admiraal lag met zijne troepen voor dat pallisaden werk om den vijand de gantsche naght in alleen te houden; de vijanden vielen hol over bol daar uijt en sprongen de steijlte afvallende reght in handen van den luitenant Frans Male, daarse alwederom fortresse der vijanden agter Toelang en het bloed nog warm zijnde liepen voorts met eenen na de veroverd. groote vesting en ziende van dezelve hoogte (waar van zij eenige chergien deden) dat de vijanden over de pegge-peggen en pagger klommen; zijn vaerdig daar op ingedrongen en dwongen den vijand op gelijke wijze de vreeselijke steijlte af en in haar eijge pegge-peggen en voetangels te springen, dewelke drie dubbeld om de vastigheid gingen; daar de meeste part (vermits hun d' onse niet konde volgen) den dans ont-sprongen zijn, zoo dat men in alles maar elf dooden gevonden heeft. Den Sengadja Cawassa bleef zodanig in de pegge-peggen steeken dat de boode van den landraad hem bij kans zoude gegreepen hebben: egter bequaam hij nog zijn geweer en tul-band. Binnen hebben d' onse bekomen een ijzer stuk dat vernageld en den berg afgesmeeten wierd, een metaalen stukje datse mede aan boord namen, met ses metaale bassen en voorts de vesting den berg afgesmeeten, doende door 12 troepen de vlugtelingen vervolgen en matteeren datse haar d. 27. xber op genade en ongenade in onse handen overgaven, die ook in genaden wierden aaugenoomen en geen ander last opgelegd als datse zelfs haar nog resteerende nagulboomen zouden omcappen en ijder orangkaij een van zijn zoonen tot ostagier in onse handen zouden geven.

Tot dit afkomen heeft het meeste gedaan Kallebou, 2de orangkaij van Tomilehoe bij d' onse gevangen, die van den admiraal uijtgezonden wierd om Sengadja Cawassa met zijn aanhang af te roepen onder beloften van zijn en zijn zoons vrijdom, een vereering van 100. rd^s en daar en boven tot hoofd orangkaij van zijn negorij verheven te werden, maar bij aldien hij in zijn belofte falieerde zoude hij zijn zoontje aan een boom op-

Kallebou hangen, 't welk zoo maar een dreigement was, om hem ge-trouwigheijd te verwecken: dan na agt dagen uijtblijvens gemelten Sengadja Cawassa met de meeste orangkaijen bij d' onse bragt maar den admiraal vond doenmaals niet goed eenige xemplaaren straffe te oeffenen; eensdeels om in de resteerende rebellen den admiraal.

A° 1652. geen eeuwlg afgrijpen voor d' onse te verwecken zodanig nogtans dat hij haar lieden en inzonderheijd Cawassa van de verdiende straffe niet kweijt en schold anderdeels om zoo weinig vijanden te hebben als het mogelijk was bij de aankomste van 't Maccassarse succoers, waar van groote gerugten liepen.

Manipa nu gesubjungeerd zijnde liet den admiraal zijn gedagten na Boanoa gaan en met verwondering ziende dat uijt de groote beloften van den Sengadja gedaan, niets werd, heeft hij op 't nieuw derwaards gezonden twee jaghten om Sengadjas negorij te besetten en daar nevens den majoor Verheijden, met boven gen. slaaf van Lanoeroe, met ordre den zelve heijmelijk iewers aan land te zetten dat hij weder bij zijn meester moght komen en den zelve tragten te beweegen dat hij met hem bij den majoor zoude komen om verder over de aangegeven zaaken op 't beste delibereeren en daar van aan den admiraal rapport doen. Den slaaff dan bij Lanoeroe wederkomende is na twee dagen met zijn meesters

Tahalille
komt bij
d'onse

broeder-zoon Tahalile bij den majoor gekeerd want Lanoeroe zelfs konde niet afkomen alsoo men hem verdaght en dien-volgens scherp waght op hem hield: met dese twee Emissarissen dan wierd beslooten dat den admiraal op een bestemden dagh heijmelijk met een kleen vaartuijg dog vol zoldaaten zoude aankomen in de rivier van Sengadjas negorij op een zekere teijken van vuur, het welk Tahalille als dan onder de boomen schuijlende zoude vertoonen; ondertusschen zoude het eene jaght vertrecken, op dat de Julanders in haare waght, diese toen scherp hielden weder wat verflaauwen moghten. Met dit rapport keerde den majoor Verheijden d. 12. xber weder na den admiraal op Manipa waar op zijn E. resolveerde zig persooneljk derwaards te begeeren en van dese schoone gelegenheid op het spoedigste te bedienen, hoewel de zaak vol gevaar en sterken arggawaan van verraad was. Op dat nu de vijanden te minder zoude merken wierd den majoor met 30 zoldaaten stiltjes voor uijt gezonden en zijn E is met nog 150. krijgers in 3. andere Chialoupen gevolgt maar eerst op d. 18 daar gecomen zijnde juist der bestemden dag die met de twee Emissarissen besprooken was, dat men bij naght landen zoude, den admiraal nam voor persooneljk daar bij te zijn en op de zelve naght nog te laten voort gaan, maar door des vijands waghten met stil pangaijen

A^o 1652. nu al gepasseert en bij voorsz. Mangi mangi bosch aangekomen zijnde, vernamen d' onse het bestemde vuur teken niet en tot middernacht vergeefs gewaght hebbende, zijn weder na boort gekeert. Des anderen daags quam Tahalille zelfs bij den admiraal en excuseerde zijn agter blijven, den aanslag wierd egter den volgenden hervat, maar vermits een grooten regen voor viel waar door de lont en kruid en geweer onbruikbaar gemaakt wierden, moeste men wederom vrugteloos rugge keeren tot misnoegen van de weg wijser, de welke de volgende dag aan land ging om bij de zijne ordre te stellen en nieuwen moet te geven dewijl hij vreesde datse door dit agter blijven van onse maght in confusie zouden geraakt zijn en verrigten de onse voor de derde maal daar mede niets uijt vermits den wegwijser zelfs op de bestemde plaatse niet verscheen, hij liet egter door zijn ooms slaven den admiraal aanporren, dat hij dog het werk voor de vierde maal wilde hervatten, dewijle nu alles gereed was, 't welk was den 22. xber wanneer den admiraal met al het volk in de boots en kleene vaartuijgen geembarqueert zijnde eerst tegen de middernagt op de bestemde plaatse aanquam en wierde voorts geleijd door gemelde Tahalille, eerst door moeilijke en wortelige Mangi-mangi bosschen, daar naar door donker en slijkige zagou bosschen zoo dicht van tacken zijnde dat hun het flauwe maaneligt niet te baat konde komen, dus het aldaar wacker aan een struijkelen en vallen ging, als mede de troepen van malkander gants verstrooijt raakten. Naar zoo een ellendige march van 2. uren quamense aan een bergh daar op den Sengadja met al het volk gefortificeerd lag. Tahalille hadde den admiraal eenige dagen aan boord voor een praatje verhaald, dat hij den zoon was van Seke in vorige oorlogen door de Comp. onthalt; den admiraal zoude daarom egter aan zijne trouwe geen twijffel stellen waar van hij in 't korte een preue zoude doen met het overleeveren van haare vastigheid in onse handen: hoe smakelijk dit discoursje voor den admiraal geweest zij vindende zig zoo alleenig bij donckere naght in de klaauwen van die geene die de beste gelegentheid hadde om zig te wreken, kan een ijder bedenken: hij zette zig aan den voet des berg een weinig neder te rusten en bevond zig nog 60. maunen sterk, dierhalven in geen kleene becommeringe met zoo weinig volk zoo een importante vastigheid aan te tasten en van dit kleen

Tahalille
zoon van den
onthalsden
Seke.

A° 1652. troepje moste hij nog 30. mannen afsteeken, die met den Capⁿ Lieuten^t Outhoorn ter zijden en beneeden aan den berg op de negorijen zoude vallen, daar de Combelleesen en Lessidiers geplaatst waren. Het lange waghten en dutten was ten hoogsten zorgelijk vermits den dag naderde, den verklicker van alle krieg listen, en men zeijde hem dat den lieuten^t Keller met 40. mannen al vooruit den berg op was, dies den admiraal den zelven slibberigen en stijlen berg op clauterde. Nu boven komende brak den dag al aan, doen den admiraal tot zijn verbaastheid zig niet meer dan 28. man hij en zijns officiers daar onder gerekend sterk bevond; de vijanden echter hem gewaar werdende vloten zonder tegenstand de negorijen uijt en den berg af. Onder 't gezeijde getal was ook den lieutenant Keller met niet meer als 10. coppen en tegen den middag quam mede Outhoorn boven bij de onse, rapporteerende dat hij de negorij van de Lessidiers en Combelleesen aan den voet van den berg gelegen, hadden overvallen en verbrand, maar hadde daar niet een leevendig mensch ingevonden. vermits zij haar door dese of geene kondschap al voor vlughtig hadden gestelt, sustineerende door twee vrouwen, die in 't veld lagen verklikt te zijn, die te vroeg alarm maakten, het welk den admiraal magtig speet, dat ons de principaalste roervinken (gelijk op Locki) weder ontsprongen waren.

Op 't aanraden van Lanoeroe wierde rondom van den berg aan de vlugtelingen toegeroepen, zij zouden afcomen, men zoude haar nog aan goed nog aan 't leeven deeren, uijtgezondert den Sengadja daar op veele bij d' onse quamen, de welke den admiraal aan het riviertje niet verre van strand binnen een kleen opgeworpen werkje deed plaatsen onder opzigt van voorsz. Lanoeroe, hun lieden op nieuws den eed van getrouwigheid aan den koning Mandarsah en de E. Comp. afneemende. Den Sengadja met het resteerende volk maakten hun wederom op een anderen berg vast, de welke een maand hier naer mede door den majoor Verheijden veroverd is, gelijk hier onder zal gezegt worden.

Sengadja
Bonoa maakt
zig voor de
tweede maal
vast.

Lanoeroe
werd vergee-
ven.

Kort na 't afscheiden van den admiraal van Bonoa is voorsz. Lanoeroe schiel^k overleeden niet zonder suspicie van vergeeven te zijn en veele van die fielten den nieuwen eed verlatende, zijn weder tot den vijand geloopen ende d' andere weinige gedwongen datse zonder nood dien plaats mosten oergeeren

A° 1652. werdende den Sengadja hoe langer hoe hertneckiger en aan zijn pardon gants wanhopende 't welk hem van te voren zoo gunstig aangeboden was, weshalven hij met zijn aanhang resolveerden desperaat te veghten; makende hun vast voor de 2de maal op een anderen berg, nevens eenige volkeren van Lisside en Combello, alwaarse den majoor Verheijden op 't nieuw belegert heeft. Op deesen berg konden de vijanden niet Bonoa voor de tweede maal gewonnen. dog de Jnlanders vlugten van haar land.

bij het drinkwater komen vermits den admiraal de twee pas-sagien die beneden gingen met 2 houte vestingen Hals-toe en Dorstenburg gen^t besetten liet en voorts door den majoor belegeren, dog kondense zoo naauw niet besluiten of hebben naderhand nog middel gevonden om daar uijt te vlugten; zoodat de onse in Januarij 1653 het nest verlaten worden.

CAPUT 34.

SUMMARIUM.

Caijbobbers op Loehoe geplaatst. Krijgsraad aan 't Casteel opgereght. Quimelaha Terbile met 11. Ternatanen door het zwaard gestraft als mede de Radjas van Jha en Nollot. De paap Tissaloan ge-rabraakt. Toubessij tot nieuw opperhoofd der Ihamauwers gestelt. Jan Paijas komt weder in Ambon. Maccassaarsche vloot wierd afgevaardigt na Ambon. Maccassars Fortje in Waijsammaas Rivier verovert. Verraad op de onse aangelegt. Codialis verradelijk vernomen op den majoor. Sengadja Cawassa door zijn vleijerij maakt zig onschuldig. Ternataansche rebellen werden met haaren Coning verzoent. Callemalla brengt de rebellen weder bij den koning. Placcaat tegens het verkoopen der Nagulen. Ihamauwers vlugten na Ceram. Eerste esquadre van de Maccassaarsche vloot komt in Ambon. Gesprek met de Maccassaren op Assahoedij. Dain Boelecan Maccassaars admiraal. Maccassaars Bril-vesting op Assahoedij gelegd. Jan Paijs ontkent zijn verraderije. Ihamauwers van haar landen voor eenwig versteeken. Lessij van Waccasieuw onthalt, als mede Jan Paijs, die gevierendeelt werd. Amnestie voorgeleesen.

A° 1653.

Vrienden van Paijs uijt Ambon gebannen. Jan Paijs en Madjiras eigentlijke desseijnen. Stilstand met de Maccassaren op Assahoedi. 2de onderhandeling met de Maccassaren. Tahalille werd Capitain Radja.

Cajbobbers Naar dese twee heerlijke overwinningen keerde den admiraal
op Loehoe ge- weder na huijs in passant Loehoe aandoende, alwaar hij de
plaaft. land volkeren van Caijbobo bij d' andere gereconsilieerde Loehoe-
neesen plaatsten om datse op haar oud land van Madjiras
aanhang niet konden vrijzijn en quam zoo d. 15. Januarij
1653 aan 't Casteel met voornemen over eenige gevangene
nog een exemplaire Justitie te doen, dog dewijle hij uijt
's konings brieven verstaan hadde, dat het zijn Hoogh^t mis-
haagde dat men zijne onderdanen hier in Amboina door den
landraad te regt stelde, want hij de Ambonsche orangkaijen
te gering aghte, datse over een Ternataan oordeelen zouden,
daar en tegen in zulken gevalle begeerde zijn Hoogh^t dat
zulke zaken bij den gouverneur en den admiraal nevens eenige

krijgsraad der principaalste officiers zoude afgehandelt werden. Om die
aan 't Casteel oorzaak wierde aan 't Casteel een nieuwe krijgsraad opgericht
opgerigt. die over de zaaken van de gevangen Ternatanen en Ihamauw-
ers zouden zitten, bestaande uijt deese zes perzoonen, de heeren
de admiraal en gouverneur, den opperkoopman Simon Cos,
de beijde burger Capitainen Hendrik Wijnants en Barent
Janssen en den Ternataansche tolk Croan Leendertsz. Dese

Quimelaha hebben dan voor eerst de zaken van de Xoelaneesen vernomen
Terbile met en bevonden dat quimelaha Terbile schuldig was aan het
11. Ternata- Crimen Lasa Majestatis neffens nog 11. principaale Ternatanen
nen door 't Crimen Lasa Majestatis neffens nog 11. principaale Ternatanen
zwaard ge- om datse den hoofd rebel Capitain Laut nu twee maal onder-
straft. stand gedaan hadden welke alle ten zwaardere veroordeelt wierden.

Bijde koningen Bessilole van Iha en Taulapia van Nollot
werden insgelijks gesententieert om gedecapiteert te worden,
alsmede de na dat alvorens haar regterhanden (waar medese de Comp.
radjas van valsel. g-zwooren hadden) zouden afgekapt zijn. Den paap Lissa-
Jha en Nollot

den paap loan die zig tot bode hadde laten gebruiken wierde gecou-
Lissaloan ge- demneert om gerabraakt te werden, de andere Ternatanen die
rabraakt. minst schuldig waren, zoude men nevens de huijsvrouw en
kinders van quimelaha Terbile na Ternate zenden, dog wierde
d' executie zoo lange uitgesteld, tot dat den admiraal met de
orangkaijen van Manipa wederom vertrocken was, om in die

A^o 1653. lieden door 't aanzien van voorsz. justitie geen ontijdige vrees te veroorzaken, in voegen de zelve haren voortgang genomen heeft eerst den 6. Februarij op 't Casteels pleijn, onder defensie van 't geschut en op de wallen in de wapenen staan van de militie, zoo dat de executie zeer ordentlijk en zonder tumult toeging. Wijders alsoo de Jhamauwers van langen tijdt haar tegens D. E. Comp. gekampt hadden en te zorgen stonde, datse het zelve niet laten zouden zoodra zij maar weder daar toe gelegentheid kreegen, is bij den zelfsten raad besloten dat men alle de negorijen op Ihamahoe geconjungeert nevens de mooren van Sirri Sorrij van haar land zouden lichten, en bij d' andere geperdonneerde volkeren omtrent de reduijt Loehoe plaatsen: alleenlijk die van Sirri Sorrij eximeerende, die haar vrijwillige tot het Christendom wilden begeeven,

Tonbessij zullende verders een amende van 200. rd^s boete voor den tot nieuw opperhoofd van de Jhamauwers gestelt. koning opbrengen en tot opperhoofd hebben haren Pattij Tonbessij, die zulx vergunt wierde voor zijn getrouwigheid jegens de Comp., uijt welken inzicht ook zijn geheele Campon van voorsz. boete exemt zoude zijn. Den admiraal hadde ook des voorsz. Manipeese orangkaijen hier nog aan 't Casteel, zijnde (namentlijk Sengadja Cawassa, die van Toeбан en Toniwara nevens Carbou) alle te zamen wel getracteerd om haar en andere aan te locken, datse bij D. E. Comp. bestendig zouden blijven, werdende voorsz. Carbou daar en boven met de beloofde 100. rd^s vereerd voor zijn goede diensten, die hij op Manipa in 't afroepen van de verstrooijlingen gepresteert hadde.

Zoo was ook den 4 Febr. van Batavia weder aangebracht den gevangenen Jan Paijs, Hoecom van Hative met ordie van haar Ed^s dat mijn zijn zaak finalijk op Amboina zoude afdoen het zij na bevindinge van schuld om hem te straffen of vrij te spreken: hij wierde strax bij zijn aankomst van boord gehaalt en in 't Casteel in nauwe bewaaringe gestelt.

Daar was nu al van verscheide plaatsen tijdinge gekomen, dat er een sterke Maccassaarse vloot in Ambon zoude verschijnen tot succoers van de rebellen tot welken eijnde al in voorleeden jaar een Maccasaars prins na Bima vertrocken was, om van ijder negorij 2. vaartuijgen afte pressen, werdende de magt vergroot tot 100. joncken en 6000. mannen waar van een gedeelte zoude gecommandeert werden door Daijn Bodecan.

Maccassaarse vloot
werd afge-
vaandigt in
Ambon

A° 1673

Maccas-
saars fortje in
Waijsamma's
rivier ver-
overt

de andere helft door Madjira zelfs. Het was al diep in Februarij dat men van deese vloot nog niets vernam weshalven den admiraal resolveerde met eenige jaghten en chialoupen naar de Nulaase eijlanden te gaan, alwaar hij daght de Maccassaaren aan te treffen, maar onderwegens op Manipa de tijding krijsende dat al reede vijf jonken op Boeros Zuidzijde bij Waijsamma waaren aangekomen, begaf hij zig spoedig derwaarts en ontbood den Capⁿ Verheijden met het resteerende leger van Bonoa bij hem te komen. Met deese kleene magt dan begaf hem den admiraal te lande bij de rivier van Waijsamma en marcheerde door duistere onwegen den zelve zoo hoog op als men vermoede dat de jonken konden gehaalt werden, geleijd zijnde door eenen Moussa, Pandeling van den Sengadja Cawassa die bij admiraal was. Geene jonken wierden opgedaan, maar wel een fortje dat de Maccassaren alreede opgeworpen hadden aan de overzijde van de rivier, waar op den admiraal strax aan viel en de vijanden deden dappere tegenstand tot dat den lieuten^t Frans Male een heuveltje inkreeg, alwaar hij in 's vijands vastigheid konde chergeeren, waar doorse gedwongen werden dezelve te verlaten en aan de onse in te ruijmen, dewelke daar in vonden een kort metaalen stuckje, vier haken en eenige musquetten nevens een partij rijst, die dog verbrand wierde, daar tegen bequamen d' onse 2. dooden met 11. zwaar gequeste. In 't afzacken van de rivier vond den admiraal 2. jonken, die hij strax dede verbranden.

Voor gem. gidse Moussa schreef hij ook een brief aan d' orangkaijen van Bouro hun pardon toe zeggende zoose wilde afkomen en hun de Macassaren in handen leveren, maar desen guijt brouwde met Codjali zoon van den Sengadja Loamite een schelmagtig verraad op d' onse het welk den majoor Verheijden bijkans het leven zoude gekost hebben, want Moussa na twee dagen uijt blijvens weder uijtkomende maakte d'onse wijs dat Codjali genegen was met een' partij volx tot onse uijtkomen maar begeerde dat de een of d' andere officier hem op een zeker plaats zoude afhalen en bij den admiraal brengen. Den majoor Verheijden begaf zig met een schuijtje met 2. zoldaaten en weinige scheppers naar den door Moussa aangewezen plaats, een stuk weegs van de schepen gelegen tusschen Loamite en den hoek van Jlat alwaar bij Codjali aantrof die al van verre de hand uijtstak en begeerde dat den

A° 1653. majoor aan land zoude stappen en hem insgelijks de hand geven: de majoor dan geen agterdogt van quaad hebbende was nauwelijks zes stappen aan land getreden en Codjali met een wonderlijke verbaastheid even zijn handen geraakt of daar quam uijt het bosch gesprongen een troep gewapend volk, die met Toranen en werp pijlen zoo heevig op d' onse schooten dat terstond een zoldaat mors dood agter over viel; en de verbaasde scheppers begaven hun in water en aan 't zwemmen: den majoor insgelijks geraakte agter aan 't schuijtje te hangen blijvende den eenen zoldaat voor op zitten, die geduurig dreigende met zijn roer op de vijanden aanleijde, dog niets los brande waar door d' onse met haar 4 à 5. weder in 't schuijtje raakten en roeijden zoo na den admiraal hem het verraders stuk van Moussa en Codjali verhalende. Cawassa werde bij den admiraal gesuspecteerd van deese zaak kennis te hebben en dierhalven in detentie gestelt, maar dese vleijer wist zoo veele schijureeden, bij den admiraal voor te brengen, dat hij niet alleen van dit verraad maar ook van de moordenrijen voor twee Jaaren op Manipa gepleegt onschuldigt wilde gehouden zijn. Hier op liet den admiraal nog verscheide land togtten doen, maar troft nog volk nog jonken aan en korts daar na raakte zig in een veel grooter gevaar, want van den 24. Februarij aan begon het tegens gewoonte van de mousson zoer geweldig uijt den zuijden te waijen en stonden de vijanden al gereed met de wapenen in de hand om die geene te vernielen die de zee zouden ontkomen. Den admiraal begaf hem met de vloot van Manipa en legerde zigh op Tomilehoe, aldaar het hoofd quartier begrijpende, om over al te komen bij de werken: dewijl men niet wiste, waar men de vijanden eerst verwagten zoude, zijnde van Maccasser verzeeker g'adviseert dat Madjira met een gedeelte van de vloot al in November A° pass° van Maccasser was afgesteeken den welke men giste zich iewers in de Xoelaese eijlanden op te houden, dies de vier scheepen verdeelt wierden om rondom Bouro en Manipa te kruijssen, en den majoor met een gedeelte van de maght gezonden om de nagul-boomen op Hoelong te schillen. In Maart quam ook teijding uijt Ternaten, dat Callematta en Manila met haaren broeder den koning weder verzoent waren en hem in handen geleevert den rebellen sterkte op haren koning Gelolo nevens den Goegoe Kiaij Tsjili Moussa en den Capitain verzoent.

Codjalis verraders voor-nemen op den majoor Ver-heijden.

Sengadja Cowassa door zijn vleijerij maakt zig onschuld.

Ternataan-sche rebellen werden met haren koning verzoent.

A. 1653   Gigogo van Gelolo zijnde den Capⁿ Laut en den Hoecom ter nauwer nood ontkomen naar Sabou vlugtende, alwaar zij ook niet lange zoude kunnen houden. Calomatta heeft zig d' eer van dit werk willen toeschrijven zeggende dat hij alleenlijk proforma overgeloopen zij opdat hij de rebellen allenkens zoude bewegen, bij haaren koning weer te keeren.

Calomatta brengt de rebellen weder bij den koning.
 placcaat tegen 't vercoopen der nagulen
 Den admiraal aan 't Casteel zijnde dede mede een placcaat publiceeren waarbij het verkoopen der nagulen verboden wierd. dewijle men bemerkte dat de Chineese en andere vercoopers voor weinig geld vuile nagulen op koghten, diese dan om niet te verliesen zoo vuil aan de Comp. wilden leveren. waar uijt dikwijls veele desputen veroorzaakt wierden.

Hier op kerde den admiraal d. 15. Maart weder na 't leger bij Erang alwaar men nog een grooter menigte van nagulen ontdeekte en uijt geroeijt heeft als mede een parthij drooge nagulen die d' onse verbranden.

Jhamal en-ers vlagten na Ceram.
 In Februarij zijn die van Ihamahoe ook vrijwillig van haar land gevlucht, om datse geen zin hadden om haar na Loehoe te laten verplaatsen hun neder zettende op Ceram, een weinig bewesten de negorij Latoe: de onse lieten hun aan deese fuge gantsch niet gelegen zijn, en als ofze een werk gedaan hadden naar haar believen dortense nog aan mannen, datse met haare korrekoren op de rendezvous plaats verschijnen zouden, de welke was de Coes-coes-baij bezuijden Waijpoetij.

1ste escadre van de Macassar-se vloot te- schijnd in Ambon
 Den admiraal nog al geen vijanden gewaar werdende, nam 2de maal voor na de Xoelaas te gaan en de zelve op te zoeken, maar onvoorziens quam hem den 27. Maart den lang verwagten gast in 't gezigt, wanneer hij op Manipaas west eijnde de wagt hield en zag de de maccassarse vloot omtrent 40. zeijlen sterk op hem aankomen, dog de zelve onse schepen ziende, knepen scherp in de wind op om benoorden' Manipa te lopen. De heer Vlaming met zijne jaghten veerdig bezuijden om tragende haar den pas afte snijden en in zee aantetrefien 't welk een gewenschte zaak zoude geweest zijn, met eenen in der ijle der Correcorren ontbiedende en overal waarschuwende dat men op hoede zoude zijn: maar men bevind dikwils dat den oorlog ter zee hangt aan de gunst van weer en wind: zoo was het hier ook want de wind wilde den veldheer niet dienen om haar snedig bij te komen, zoo konden ook de Correcorren zoo ras niet bij de

A. 1853 werke zijn, of daar raakten twee voorlopers van de jonken op Kelang bij Salatti in een rivier en in salvo, waar na de onse zoo wat vuur ballen toekaatsen. De andere deden met riemen Maccassaars en zeijlen al haar best, om door 't Nasschausche gat te raken, vloot loopt op hoe wel twee onser chialoupen wacker daar tegen sloegen, en Assahoedi m. buiten komende raakende in acte met het jaght Sas van Gent, daarse al wederom 2. jonken verlooren, de rest quam behouden in de rivier van Assahoedie, en de heer Vlaming met zijne jaghten hun op de hielen na, daar het alweer wacker op een canoneeren ging, dog vermits hun de vijanden alreede dapper verschaust hadden, en ons geschut hun weinig schaden dede, gedagte men zig wat met het vosse vel te behelpen: men trok de bloed vlagge in en zette de witte bij om met de vijand in gesprek te komen, latende haar aanzeggen datse van Madjira bedroogen en geen naguls voor haar ten besten waren: zoose dierhalven met vrede wilde vertrecken zoude hun den admiraal vrije passe verleen en haren rijst voor geld afkopen. Den Daijn Bo.- Maccassaarschen Daijn Boelecan admiraal en hoofd van de vloot lecanMacca- antwoorde, datse juijst niet gekomen en waren om tegens de saars adm- nederlanders te oorlogen, maar om haar geloofs genooten (die raad naar Madjiras zeggen tot het Christendom gedwongen werden) bij te staan, welke antwoord den admiraal voor genoegsame nuntiatie van oorlog aannemende de bloedvlagge weder liet wajjen, en de scheepen al op rheede gekomen zijnde, op des vijands werken d. 1. April cannonneeren, latende een houte fortresse opslaan op een klein eijlandeken Nussanitoe, gelegen dicht bij over haar werken. Op Assahoedij omtrent een musquetsschoot naar 't zuijden lag een zoute rivier afkomende van een klein binne meijr waar in de maccassaren meest haare jonken gesleept hadden aan wiens zijd zijde den admiraal gesint was een vesting op te werpen, maar eenige van zijne zijde met de venijnige spatten getroffen werdende, maakten onse mattroosen te vroeg alam waar door de vijanden in haare beschansinge wacker wordende, op de onse vuur gaven, maar den admiraal peurde met zijne troepen door de rivier op den vijand aan, met een stoute courage op des zelfs werken aanvallende, die hij ook veroverde en voorts drie jonken verbrande. Strax daar op wierde aan de zijd zijde van voorz. rivier een batterije met een kloeke houte vesting opgericht, en maccassaars Brill op Assahoedi ge- saars Brill gen^t dog kostede de onse vijf dooden, eerse vol- egt.

A. 1653. maakt was, zijnde getroffen door veneijnige kogels weshalven den admiraal tot weer wraak eenige diergelijke liet maken, die den vijand zoo zwaar te verdouwen vielen als ons de haare. In gemelte rivier vonden de ons nog de jonken, diese gelijk de voorige in de brand staken, latende aldaar nog een kleine vierkaute vestinge gen^t Voorburg op werpen, om te nader aan den vijand te zijn.

Hier op is den admiraal op alles orde gesteld hebbende d. 15 April naar 't Casteel vertrocken om andere affaires te verrigten. Ondertusschen quam berigt dat den koning van Ternate op des admiraals aanmaninge de twee hoofd rebellen den Hoecom Laulata en den Cap. Gigogo met de dood gestraft hadden, waarop den admiraal de zaken van den gevangenen

Jan Paijs
ontkent zijn
verraderij. Jan Paijs ook willende afhandelen, die dan den 29ⁿ April in vollen landraad verschijnende, en zijne genoegsaame confessie en overtuiginge hoorende voorlezen alles begon te ontkennen, voorgeevende 't zelve uijt pijn en vrees gesegt te hebben. Den admiraal ook in eenige orangkaijen groote alteratie bespeurende deden den raad scheijden willende dese zaaken in zijn raad afdoen. Jan Paijs nu voor den secreeten raad ontboden zijnde, begon zig hoe langs hoe stouter aan te stellen, menende alsoo d'onse te verbluffen. Den admiraal hem willende bethoonen, dat hij van zijn verraderij genoegzaam verzekert was, liet hem den 5. Meij de dood aanzeggen en voor zijn oogen een houte kruijs bereijden, om hem aldus tot vrijwillige confessie te brengen: ondertusschen quantswijs door een toeval en om 't werk nog wat uijt te stellen vertrok den admiraal des zelven daags naar Honimoa. werwaarts hij de orangkaijen van de Uliassers nevens die van Ceram beroepen liet en over de zaake der voortvlugtige Ihamauwers delibereren wilde, maar als hij op den 9. Maj eenige gezanten na Quelquepoetij zond, om haar en de alphoereesen koningen te roepen, belegerden de Jhamauwers het schoolmeesters huijs, daar ons volk bijeen was, en sloegen voorts de orembaij waar mede zij gekomen waren, in stukken, 't welk den admiraal verstaande, strax twee Correcorren daar na toezond, die de vijanden op de vlugt dreeven en twee alphoereesen (twee Radjas Zoonen) wiens vaders door grooten ouderdom niet komen konden de welke met 3. canon schooten en eenige musquetados wierden ingehaald.

A° 1653.

Jhamauwers
werden van
haare lande-
rijen voor
eenwig ver-
steeken.

Zoo wierde dan op den 16. Majj de vergadering belegt, waar inne voor eerst de Ihamauwers om haare menigvuldige trouwloosheid (en die nu nog jongst gepleegde hostiliteit) nevens die van Latoe haloy en Roemakaij, die haar daar in gestijft hadden voor publicqe vijanden verklaart, maar inzonderheijd de Ihamauwers van haare landerijen eeuwig versteeken te blijven, welke ook strax onder den Christenen van Paperoe Tuaha en Itawacka verdeelt zijn, die op den strand van Hatuana bij malkaar geordonneert wierden te woonen, alwaar den admiraal een houte vesting met 2 punten liet leggen. Den pattij Toubessij namaals bevonden hoofd geweest te zijn van deesen overloop is namaals in Junio door den admiraal nevens eenen Soelaijn op den strand van Rumakaij onthalt en de Ihamauwers geordonneert datse op die plaats diese zelfs verkoren hadden voortaan onveranderlijk met der woone zouden moeten blijven, werdende die van Latoe en Roemakaij die in dit bedrijf onschuldigt bevonden wierden, van verder molestie bevrijd. In deezen raade wierden ook d'alphoereese princen eerlijk beschonken en weer na huijs gezonden. Dit hier verrigt zijnde keerde den admiraal d. 18. weder naar 't Casteel, vindende aldaar den verlost en moluxen Gouverneur Gasper van den Bogaard, voorneemens eerstdaags naar Batavia te verzeijlen dog den admiraal willende zig in de zaake van Jan Paijs van zijn E^s advis dienen performeerde dadelijx een vergaderinge, waar in de zaak van Jan Paijs voorgenoomen werd. die (niet tegenstaande door alle zijne mede gevangenen overtuigd werd) slegs bekende, dat hij van haar voornemen kennisse, maar geen toestemming daar toe gegeven hadde en vermits den admiraal in de jongste vergadering verscheide nadenkelijke alteration hadde gemerkt, vreesende dierhalven (zoo men de executie van een zoo aanzienlijk man in 't openbaar zoude doen) dat er eenige commotien mogten oprijzen, vond men goed de zelve stiltjes bij nacht in 't Casteel te doen en dat hoe eer hoe beter waut zijn lange zettinge bij d'Inlanders nog altijd zijne verlossinge hopende groote ongerustheid baarde: dien volgens de justitie op den nacht voor den 21. Majj haar voortgang nam, werdende eerst voorgebragt den orangkaij Lessij van Wackasieuw (welke mede aan het verraad schuldig was) nevens de andere gevangen orangkaijen van Hitoe en Hative, om het werk aan te zien en ten laatsen Jan Paijs, onderwijlen Lessij niet anders dede dan zig te beklagen van

A 1653. Jan Paijs verleydt te zijn, alsoo hij nooit gedaghten tot zoo
 Lessij van een vuil werk zoude gekregen hebben, die ook eerst met den
 Wackasteuw zwaarde gericht wierde om Jan Paijs nog meer te bewegen.
 onthals Hier op wierde Jan Paijs zonder veel woorden te maken ook
 Jan Paijs voortgeholpen, werdende hem voor eerst nog in 't bidden den
 onthals en kop afgeslaagen en voorts het lighaam gevierendeelt, waar van
 gevierendeelt de beide hoofden op de groote zaal wierden gebraght en met
 een matte toegedekt, zijnde zoo men uijtterlijk oordeelen konde
 Christelijk gestorven. Des anderen daags liet den admiraal alle
 de orangkajen van 't Casteel beroepen, met voorgeeven dat
 ijts nodigs met haar te pitsjaren hadde, dewelke van dese
 executie nog onkundig zijnde in de groote zaal verscheenen en
 door den admiraal aldus aangesproken wierden: Jan Paijs heeft
 door zijn vuil bedrijf veele beroerten verwekt, het is dier-
 halven hoog nodig geweest daar regt over te doen, gelijk nu
 geschied is, daar tegen bedanken wij ul. voor die getrouwe
 volstandigheid en verhoopen dat de landen voortaan goede
 ruste zullen genieten, en met eenen wierde de matte g'opent,
 daar de quartieren nevens de twee afgehouwene coppen lagen,
 't welk bij hun een maghtig leroerte veroorzaakte, en om haar
 luijden in geen verbaastheid te laten, dede haar den admiraal
 strax een acte van amnestij voorleesen waar bij alle comp^s onder-
 danen van Leijtimor, Hitoë, en de Uliassers, en aan de ge-
 pleegde conspiratie waren schuldig geweest of kennisse daar
 van gedragen hadden volkome vergiffenisse wierde toe-
 gezegd, al het gepasseerde vergeeven en weerzijds verboden,
 dat niemand den anderen iets daar van verwijten zoude en tot
 vrienden meerder gerustheid wierden uijt deese landen voor eeuwig
 van Jan Paijs gebannen agt perzoonen van Hative en meest van Paijs vriend-
 uijt Ambon den, de vrouw en kinderen van den onthalsden Lessij mitsg^s
 gebannen. vrouwen, broeders en kinders van Hatip Hetu, Lecatulen en
 Pahoe van Oerien als mede Passe van Lebalehoe, ook alle
 geslaghten der voortvlugtige Oerineesen. Daar na wierden bijde
 hoofden aan de Bassaar op paalen ten thoone gesteld en de
 vier quartieren op de gebruijkejkste wegen rondom de negorij
 gehangen, dog wierden het hoofd van Jan Paijs met consent
 van den admiraal door de vrienden afgehaalt en in een koste-
 lijke Pethole begraven. Ende dit is het eijnde van dien hoog
 geagten man geweest, die van God den Heer zoo hoog be-
 gaaft was dat hem onse leeraars te vooren trachteden tot een

A^o 1653. predicant te maaken, gelijk hij ook verscheide maalen van de stoel geproponeert heeft, maar als hij onder de heer Demmer tot hoofd van Hative gekozen wierd, met verstootinge van de regte orangkaijen, heeft dezen van natuur eersugtigen mensch met dien staat zig niet vergenoegen konnen maar naar een

Jan Pays
en Madjiraas
eigentliche
dossijnen.
veel hoger tragtede, zig tot dese conspiratie beweegen laten, want het is zeker dat hij anders niet in zin heeft gehad, dan zig tot absolut koning over de ulisiwas en Christenen te maken gelijk Madjira over de mooren meende te doen. hoe wel men nijt veel te kennen voor en naar zijn dood bemerkt heeft dat hij zelfs tot het moorendom geueegen was gelijk hij ook dikwils als gezegt betrapt was een Tulbant bij naght te dragen, die hem van Madjira tot een onderlingen verbintenisse gezonden was. Van de bovenstaande gevangenen zijn naderhand nog eenige kinders, vrouwen en minst schuldigen verbeden, die in dese landen gebleeven zijn.

Na dit werk vertrok den admiraal weder na 't leger, en komende d. 25. Maj op de kust van Hitoe. beweegde hij de orangkaijen dat vermits hij op haar begeeren eenige van de bovenstaande banditen gepardonneert hadde, zijluiden nu ook wilden aanneemen nogh drie steene redouten op de custe van Hitoe te vernieuwen, en het afloopen werk op Nussatello te hermaken, 't welk zij goedwillig aannamen te doen. Den admiraal weder in 't leger keerende verstond met verwondering en geen kleen misnoegen dat den majoor Verheijden buiten stilstand zijne last op 't zimpel aangeeven des maccassaren, datse een vrije pas wilden verzoeken om na haar land te keeren, een stilstand van wapenen gemaakt en nu al over de drie weken agtervolgt hadde, waar bij de vijanden hun wacker met provisie verzien en versterkt hadden.

stilstand
met de Mac-
cassaren op
Assahoedij
2de onder-
handeling
met de Mac-
cassaren op
Assahoedij.
Den admiraal dan op Assahoedi komende liet den maccassaren strax dese voorwaarden voorstellen, dat hij haar alle zamen wilde laten vertrecken. indiense Madjira en den Hitoe Eesen Ridjali (die hier nu weer met hun gekomen) en d'andere hoofd rebellen in zijne handen willen leveren: item alle nagulen voor den gemeenen prijs aan ons zouden overlaten en 2. van haar hoofden op een van onse scheepen zetten om nevens hun aan maccassaars koning rapporteerde. De maccassaaren antwoorde datse niet gevolmagtigt waren eenige contracten met ons aan te gaan zonder voorweeten van haaren koning te handelen,

x 1653. wat wij begeerden. Madjira was niet bij hun lieden maar in de straat Boeton van haar luijden afgedwaalt en Ridjali hield zig zoek zedert dat zijn jonk van d'onse in de zoute rivier verbrand was: den admiraal agtende dit maar voor ijdele uijtvluchtjes om uijt de klem te geraaken. vermits zij geen kans tegens onse maght zagen, liet hun wederom voorstellen, dat hijse evenwel wilde laten vertrecken, indiense maar bekennen wilden, datse van hem overwonnen waren en hun op genade en ongenade wilden overgeeven, maar de maccassaren aghten dit al te smadelijken zaak te zijn, datse als overwonnene voor haren koning zouden verschijnen, en toonden met er daad datse niets min waren dan dit, wes dese onderhandeling weer vrugteloos afliep en men liet op den 4. Junij de bloedvlagge wederom waijen en het canon van onse scheepen begonnen wederom op haare werken te donderen.

In deesen tijd was den jongstgestelden capiteijn Radja Gorma zoon van Abdul Rachman overleeden in wiens plaats men den Kramer is Loehoeneesen orangkaij Kramer wel zoude gesurraageert hebben, bij d'onse sus- maar hij was op die tijd bij d'onse zeer suspect geworden, peet. dat hij met de vijanden agter Erang geplaatst correspondeerde, Tahalille weshalven hij voor de 2de maal voor bij gegaan en tot nieuwen werd Capⁿ capⁿ Radja verkoozen wierde den meergem. Tahalille van Radja. Bonoa, door wiens aanwijzen den admiraal Bonoa ingekreegen hadde, een kloekmoedig zold^t door wiens valiantesse onlangs de maccassaren uijt Caijbobo en Tanoenoe (daarse hun nedergezet hadden) geslagen zijn.

CAPUT 35.

SUMMARIUM.

Arnold de Vlaming vertreck na de Noelaas en de Moluccos. Madjira komt weder in Ambon en eerst op Manipa. De Heer Vlaming slaat zich neder op Fockoeve, alwaar hij groot gebrek lijd. Sengadji Soegi van Manoeli doet de onse onderstand. Madjiras snorkerijen bij de Noelaneesen. Mangeli negorij afgeloopen. Admiraal komt in Ternate. Oorlog tegens de Tidoreesen gepromulgeert. 3de onderhandeling met de Maccassaren loopt vrugteloos af. Den admiraal vertrekt naar Batavia. Onlusten der Boe-

A° 1653.

touders. Maccassaren traghten van Assahoedij te vlugten, maar werden van de onse aangehouden. Ihamauwers door de Alphoereesen geslagen. Mooren van Nollot verzoeken 't Christendom. Toght na de Papoese Eijlanden. Inval op de negorij Kelang. Soema afgeloopen en verbrand. Wantrouw houte fortresse op Manipa gelegd. Papoewen rooven in Ambon. Voorbaat fortresse op den Rooden berg gelegd. Leger voor Assahoedij opgebrooken. Die van Hatuwe en Ptolematta, met de onse bevredigt.

Arnold de Vlaming ver- Den Heer admiraal De Vlaming ziende dat Madjira in
trekt na de Amboina nog al niet verscheen en voor vast stellende dat die
Xoelas en Moluccos. zig in de Xoelaas moste ophouden, nam wederom voor der-
waarts te gaan en hem op te scheppen, weshalven hij den 22.
Junij 1653. met 2. scheepon, 2. chialoupen en 100. zoldaatn
van Amboina afstak voor eerst na Bouros zijd zijde, om
deszelfs groote rivieren te visiteeren, dogh trof niets aan dan
een maccassaars jonk in Waijsammaas rivier vol laaden en
gereest om uijt te loopen, die d'onse in 't aanzien van de
vijanden afhaalden, maar ziet hier al wederom een wonder-
lijken toeval van 't geluk. Den admiraal gaat zijn vijanden
op Boeros zijd zijde zoeken, en was hij benoorden om af na
Manipa gelooopen, zoo hadde hij dien gast gemackelijk aan-
getroffen, want Madjira was al op d. 19. Junij met 9. Corre-
komt weder Madjira Corren en een Chiampang van Bangaij en Xulas op Manipa
in Ambon en aangekomen, en den goeden heer Cawassa hadde wel vijf dagen
erst op Ma- gewaght, eer hij zulx na Combello en Loehoe bekent maakte,
nipa. wanneer den admiraal al verzeijlt was, die dan van dese komste
geene kennisse hebbende op Boeroes west-zijde doende was,
om eenige op 't nieuw herbouwde negorijen weder afteloopen :
van daar hij overstak na Xoelabessij latende de twee scheepon
voor uijt na Xula Mangoli zeijlen. Op Gaij wilden hem de
Inlanders niet te spraake staan, gelijk ook niet in d' andere
negorijen zelfs tot Tatumatta toe, die hij van volk verlaten
vond; dog den ouden Hoecom quam bij hem, verhalende dat
de Maccassaren aldaar over eenige maanden aangeweest en
haare thuijnen wacker bedorven hadden en dat Madjira een
geruijmen tijd daar naar met 3. Correcorren ook was aangekomen
zijnde van de vloot door onweer in de straat Boeton afge-

A 1653. dwaalt, en den zelven nu eerst na Bouro overgesteeken, de heer Vla- geen van de scheepen nu alhier vindende, ging met beide ming slaat chialoupen tusschen de Xoelas door om de zelve op te zoeken, sig neder op dogh vermits hij d' oost-hoek van Xoela Mangoli niet konde Fockoeve al- omkomen en de chialoupen te zeer geladen waren, keerde waar hij groot gebrek leijd. wederom en sloeg zig neer op Fockoeve, alwaar hij zig in de negorij niet durvende betrouwen, buiten dezelve in een kleen fortje neder sloeg en wacker honger leed, als zijnde van al

Sengadja het laudvolk en zijn eijge scheepen verlaten om welke op te Soegi van zoeken hij d' eene chialoup weg zondt. Ten laasten quam hem Mangoli doet bij Sengadja Soegi van de negorij Mangoli, die hem aanried de onse on- den honger berg te verlaten en bij hem te komen tegen over den-stand. op Wajjtina alwaar hij zig doenmaals op hielt, zijnde van zijn eijge negorije verstooten, den welken alle dese eijlanders toegefallen waren: hij zelfs met een kleene gevolg van zijn volk had zig een tijd lang in 't bosch moeten ophouden en van de wilde wortels leven, tot dat hij eijndelijk nog bij die van Weijtina weder ingelaten was, alwaar het doen alles ook

Madjiraas in rep en roere stond, zedert dat Madjira met den Ternataanschen snorkerije bij gezante Dim aldaar aangeweest was met 3. Correcorren van de Xoelane- Gapi dewelke groote snorkerij bij haar luij gemaakt hadden, sen zeggende dat hij met de vloot na Ambon ging om 't Casteel in te nemen en al de hollanders te verdrijven. Den admiraal dorste zig voor eerst onder die wispeltuurge natie niet betrouwen maar daghte nog al de scheepen benoorde Xoela Mangoli aan te treffen, begaf zig dierhalven met 70. zielen in een opene chialoup den 12. Julij op de reijs, nadat hij 7. dagen op dit Fockoeve in groote armoed toegebracht hadde, maar alweder bij den oosthoek komende vond hij zoo hol water, dat de chialoup daar niet tegen moght doen most men weder te rug en men leijt het aan op Fattoematta, om de hongerige buijken uijt des zelfs zagoe bossen te vullen, dat ook miste want aldaar geen zagoe te vinden was: doen staakense over en begaven hun bij hunnen ouden vriend op Weijtina

Mangoli die hun voorts met slechte kost naar 'slands aart uijt zijne ne zoij af- keuke verzorgde en men liep de negorije Mangoli af, de zelve loopen. onder gemelten Sengadja herstellende. Ondertusschen quam d' uijtgezonden chialoup wederom, rapporteerden datse 't schip Banda op Batsjan aangetroffen en afgeroepen hadden, dogh dat het zelve in 't afsteeken alweder door de wind en stroom

- A° 1653. verdreef en huijten twijfel in Ternate g'arriveerd was maar van het tweede schip wistense niet te zeggen zijnde 't zelve, gelijk men namaals verstond en giste al willens na Batavia verdreeven, weshalven den admiraal resolveerde in de 1ste chialoup met het meeste volk zig te inbarqueeren, latende 2. luijtenants met de rest van 't volk in een chialoup op Waijtina tot nader ordre verblijven om dat eijland nog wat door te kruijssen en nagulboomen te bederven, waar van men al eenige ontdekt hadden: hij quam dan den 10^e Augustus op Batsjan Ternate. en met deszelfs koning d. 14. behouden in Ternaten.
- den admi- In Ternaten zijnde wierde beslooten dat men den oorlog raal komt in zoude publiceeren tegens de Tidoreesen koning Saidi om dat Ternate. hij doorgaans gestijft hadde niet alleen de Ternataansche maar oorlog te- In Ternaten zijnde wierde beslooten dat men den oorlog gens Tidore zoude publiceeren tegens de Tidoreesen koning Saidi om dat gepromul- hij doorgaans gestijft hadde niet alleen de Ternataansche maar geert. ook de Ambonsche muijtelingen zijnde dieven en moordenaaren van 's Comp^s dienaaren en goederen, gelijk hij ook alreede die van Saboe den eed van getrouwigheid aan hem had laten doen 't welk egter daar naar de Ternatanen herwonnen, en daar in gevonden hebben een ijsere stuk door Jman Swacki van Lessidees afgeloope fortresse nevens eenige Nederlandsche gevangenen naar de moluccus gezonden. Dese publicatie geschiede op d. 20 Augustus 1653. werdende daar van aan den Castiliaanschen Gouverneur notificatie gedaan en verzogt dat hij zig met den Tidorees niet wilde bemoeijen maar ons met hem laten omspringen: 's volgenden daags spoeijde de heer Vlaming zijn reijs weder na Ambon, dewijl hij nu verstaan hadde dat Madjira met 3. Correcorren, en 9. onderweegs in de Xoelaas te zamen geraapte Chiampangs aldaar weder verscheenen was, hebbende op Manipa weder bij zijn vader Cawassa gebraght deszelfs zoon die hij mede na Macassar vervoert hadde, en na eenige dagen blijvens bij zijn vader ook na Madjira weder gekeert was. Zoo quam den admiraal den 10 9ber wederom voor Assahoedi tot groote blijdschap van 't leger, die zulx met cannoneeren genoegsaam betuijgden: alhier vond hij 't jaght Lewerik met 120 frisse zoldaten onder den capiteijn lieutenant Outhoorn in 't laast van Augustus alhier nijt Banda gearriveert, waar mede ook eenige koebeesten en andere verversching waren aangebragt waar door het volk wederom op de beenen geraakte, die anders door ziekte en sterfte zoo vermindert waren, datse haare waght niet konden waarnemen; en dewijle den oorlog tegens de Tidoreesen nu aangevangen was.

Aⁿ 1653. tragte den admiraal op alle manieren zig de maccassaren quijt te maken, hun nogmaals vrijen pas aanbiedende om te mogen vertrekken, als zij maar haar ingekogte nagulen voor ordinaires prijs aan hem wilden overiaaten, en twee ostagiers op onse scheepen geven om nevens haar luijden na Maccasser te verzeijlen.

3de onder- De maccassaren wilden wel tot het vertrekken verstaan, maar
handeling geenzints iets met ons trachteren, zoodat dese 3de onderhan-
delinge alwederen vrugteloos afliep, en den oorlog ging al even
met de Mac- delinge alwederen vrugteloos afliep, en den oorlog ging al even
cassaren fris weder aan. De fortjes Voorburg en Nabij wierden afge-
loopt vrugte- brooken en het guarnisoen van 't groote fort versterkt, voorts
loos af was Assahoedi te water en te lande rondom zoo benouwt, de
visserijen over al bij d'onse zoo geneepen, dat de vijanden
groot gebrek begonden te leijden. Madjira was zig als nog
op Kelang onthoudende, en de onse gisten niet zonder reeden
dat de vijanden over al het oog hadden op Manipa om sig
aldaar neder te slaan en van die zagou boomen haar onder-
houd te zoeken.

De heer Vlaming bemerkte ook wel dat zijne maght al te
kleen was, om dat groote werk over al waarteneemen, wes-
halven hij resolveerde naar Batavia te keeren om aan de hooge
regeering mondeling rapport te doen, en een nieuwe krijgs-
den admi- maght in deese landen te brengen om de vijanden met meerder
raal vertrekt ernst aan te tasten.
na Batavia.

Voor zijn vertrek liet hij ordre, dat men bezettinge op
Manipa omtrent Tomilehoe zoude leggen, en dat den opper-
koopman Simon Cos met de CorreCorren een inval in de Papoese
eijlanden zouden doen, om haar wegens haar menigvuldige
konat op rooverijen te straffen, waar op den 22. 9ber, met 2 scheepen
Boeton uijt Amboina vertrocken is en d. 4 October quam hij voor
enlusten Boeton wiens koning nog al klaagde over de ontrouwigheid
onder de Boe- en weder spanningheid zijner onderdanen, de welke door Mac-
cassars koning opgerockent zijnde hem zelfs dreigden op 't
touders lijf te vallen, omdat hij de rebellen in Amboina niet hadde
willen assisteeren, weshalven hij op zijn verzoek eenige ammo-
nitie en volk van den admiraal vervolgens voor Maccassar
zendende, twee brieven aanland om den koning en Banttigaloan
tot den vrede te beweegen en tot dien eijnde eenige gezanten
met hem naar Batavia te zenden, dog de Maccassaren wilden
van geen vrede tracteeren en zonden slegs een brief na den
generaal weshalven de heer Vlaming na een discoursie gehouden

A^o 1653. te hebben met twee portugeese paapen die hem zeijden dat er een 2de vloot van 100 vaartuijgen gereed gemaakt wierd om
 komt op naar Amboina te zenden, zijn reijs naar Batavia vervorderd
 Batavia. alwaar hij den 18. October arriveerde alvorens zendende een chialoup na Ambon om den gouverneur te verwittigen, dat hij een tweede vloot van Maccassar te verwagten hadde en hij dierhalven op hoede moste zijn, vermits de vijanden voorgenomen hadden den Roodenburg bij 't casteel te occupeeren en van daar 't Casteel te beledigen.

Maccassaren trachten van Assahoedi te vlychten, maar werden van d'onse aangehouden
 Zoo draa den admiraal verzeijlt was hebben de vijanden op Assahoedij moer gekreegen, en denkende dat er nu zoo scherpe waqt niet meer gehouden wierd, hebben vijf van haare joncken, bemand met 400. koppen uijt haaren schuijlhoek Assahoedi afgeveerdigt om na Maccassar te vertreeken, alsoo den honger in Assahoedi dwong van malkander te scheijden: deese in zee komende wierde strax aangehouden door eenige kleene vaartuijgen van den majoor Verheijden daar het aan een hevig gevecht ging. Een van die vijf wierde van de onse veroverd, d'gh niet genoegzaam voorzigtig zijnde wierde de chialoup Verlenger door de vijanden, die onder 't verdek verborgen lagen besprongen, en van d'onse terstond agt gemassacreert en elf gequest het welk d'onse ziende met een furie op de vijanden vielen en alles doodsloegen, de sloep herwinnende. Uijt een gevangen, diese het leven spaarden, verstondense dat haar voornemen was geweest na Maccassar te gaan en drie chiampangs zouden volgen, dat dajin Boelecan met nog 2. andere groote met 300. maccassariaren en 250. maleijers tot Assahoedi bezettinge zouden overblijven.

Jhammuers door de Al- phoercesen geslagen
 Die van Jhamahu nogal onvernoegt zijnde met de aangeweene plaats op Ceram, zworven hier en daar wat diep landwaard in om een plaats na haar zin uijt te kiezen, maar de alphoercesen die gasten moede zijnde, hebben uijt haar lieden, die van Sepa. Amaheij en Quelkepoetij zodanig vervolgt, dat dien hoop gautsch verrtroijt raekte en 50. dood bleeven, andere agt en twintig man, die nog overschooten begaven haar met den broeder van den gedecapiteerden Radja na een klip, die zij nog een tijd lang bewaarden. Hierop hebben in Sher over de 100. mooren van Nollot haare tulbanden zeer onwaardelijk tegens d'aarde gesmeeten en verbrandt verzoekende in de waare Christelyke religie onderricht te

Mooren van Nollot ver- zoeken Christen te worden.

A. 1653 werden. Dien zelve maand begaf hem den opperkoopman Simon
 togt na d. Cos volgens gelaten ordre van den admiraal met 40. Corre-
 Papeese en Corren. na de Papouse eijlanden. dogh Assahoedi in 't leger
 landen. komende vond men goed nog eens het eijland Kelang op 't
 onversienste te overloopen. 't welk hem zodanig gelukte dat
 ons volk op de noordwest-hoek aan land gezet zijnde van
 inval op de agter in de Negorij Kelang vielen. bekomende daar in rede-
 negorij Ke- lijken buijt met 40. zoo gevangene als doode, ook hadden
 lang onderweegsens nog veel nagulen, clappus- en zagou boomen
 vernielt. Van daar gingense na Salatti, alwaarse nog 43. chiamo-
 pangs uijt de rivier haalden en quamen den zelve dag nog
 voor Assahoedij van waar den opperkoopman met 27. Corre-
 Corren en een chialoup d. 23. d^o van hun scheide, zijn reijs
 voortzettende na de Papouas, latende 10. CorreCorren tot 'sma-
 joors dienst voor Assahoedij. Hij stelde zijnen cours na Hatoewe
 latende alle kreeken door snuffelen, maar papousche prauwen
 en vaartuijgen dog niet vindende, stak hij over na 't eijland
 Gebe, en zig aldaar van water voorzien hebbende verders na
 de kust van Weda. alwaar hij voor de negorij Suma aaulanden;
 zijnde de rest van de Correcorren hier en daar verstrooijt.
 Suma nego- Suma wierde ten eersten afgeloopen en verbrandt, en zij mar-
 chdoor d'onse cheerde den zelve naght het land over om Pattane aan de
 atzeloo en en noord zijde gelegen, mede inteneemen, dog overkomende
 verbrandt. vonden d'onse een weerbaare vastigheijd op een steijlte gelegen,
 waar voorse gestuijt wierden, en geen ordre hebbende den vijand
 in zijne voordeelen aan te tasten, trockense wederom af met
 verlies van 3. dooden, waar onder den luitenant Godschalk en
 vijf gequeste: egter de benedenste negorije werd afgeloopen en
 zoo voerense den Wedaaschen hoek wederom om drinkwater
 te krijgen. strax weder na Gebe. Daar na hebbense de eijlanden
 Orembaj, Weijgen en Salawaat ook aangedaan, maar geen
 bezondere gevangens nog vaartuijgen bekoomen vermits de
 snedige papouwen de zelve al weg gepakt hadden, en bujten
 twijfel van haar komste al lange verwittigt zijnde over al op
 hoede waren. Messoal zoudense in 't weder keeren mede aan-
 gedaan hebben, maar in 't oversteeken raaktense verdwaaft in
 de eijlanden de Vos genaamt, alwaarse veele zieken onder de
 vloot kreegen, ook haddense op deese geheele togt de 2.
 Correcorren gemist die haare victali voerden. Dies Messoal in
 't w. 7. à 8. mijlen latende, resolveerdense over te steeken na

A° 1658. Ceram en beoosten het zelve, om weder na huijs te keeren, alwaarse d. 26. November arriveerden. In 't passeeren bestraften den opperkoopman Simon Cos die van Kessing en Ceram laut, datse tegens de contracten niet alleen de vreemdelingen aanhaalden, maar ook zelfs om de west voeren: waar op men tot antwoord kreeg dat het natien waren, die met de Comp. in geen oorlog stonden en dat die geene die om de west voeren deden zulx op haar eijge ban en boete. Den majoor ging met de thien CorreCorren, die bij hem gebleeven waren na Manipa,

Wantrouw
houtse fortres-
se op Manipa
gestigt.

alwaar hij een halve mijl bewesten Tomilehoe, volgens ordre van den admiraal, een fortresse op worp, Wantrouw gen' daar hij een guarnisoen met vier eijssere stukken plaaste. Met de zelve dede hij ook verscheide invasiën na 't eijland Kelang alwaar veele Manipeesen en eenige orangkaijen van dat eijland vrijwillig bij hem overquamen, dies hij alle op Tomilehoe plaatse, zijnde de resteerende inlanders allegaer op de hoogte

Papoewen
roven op Am-
bon.

van Salatti geretireert. Ter tijd dat onse hongij in de papoeise eijlanden zworv, waren dezelve met 15. vaartuijgen onder den radja Salawaat, op een roof uijt in de Ambonsche landen en dat door last van den Tidoorsche koning die de geheele maand 9ber de kust van Hitoe en nagelegene plaatsen zeer onveilig hielden.

Den Gouverneur Verbeek hadde uijt d'admiraals missive verstaan dat de vijand den Roodenberg beoosten 't Casteel Victoria meende in te neemen, weshalven hij goed vond den

Voorbaat
fortresse op
den Rooden-
berg geleid

zelve voor ons te verzekeren en op deszelfs top een vastigheid te leggen, dies men op d. 14. 9ber met alle man den berg van de ruijgte zijverde en een fortresse stigte, genaamt Voorbaat met vier stukken en een tamelijk guarnisoen verzien: ook wierde den majoor Verheijden in bedenkinge gegeven, of 't bij de schaarsheid van volk niet raadzaam was 't leger voor Assahoedi op te breeken om de kust van Hitoe en andere plaatsen te verstercken tegens de aankomste van de gedughte maccassaarsche vloot, die daarop strax heenen ging en zonder verder ordere te verwagten het leger voor Assahoedi op brak, de vestinge verbrande en het volk op de scheepen en chialoupen verdeelde

leger voor
Assahoedij
opgebroken

die van Ha-
toewe en Pto-
lematta wer-
den met de
Comp. bevre-
digt.

om op de ordinaire advenu-plaatsen te kruijssen. Den 6. Xber verscheenen alhier de orangkaijen van Hatoewe en Ptolematta, de zijde van den quimclaha verlatende, pardon en verzoekende, en datse wederom in 'sComp. genaden moghten

Aⁿ 1653. aangenomen werden, invoegen zij op zekeren articulen den Eed van getrouwigheid op nieuws gedaan hebben, bestaande voornamelijk daarin, datse den Quimelaha, Maccassaar en Tidorcees voor vijanden houden, met geen vreemdelingen handelen en alle jaar eens aan 't Casteel verschijnen zouden om den gouverneur Homagie te doen en met de Correccoren opkomen, zoo wanneer se aan 't Casteel onthouden wierden.

In deese maand wierden de nieuwe redouten op Nussatello en negorij Lima gefondeert, dogh de gerughten van de maccassaarsche vloot stercker werdende, moeste men het werk voor een tijdlang staaken en de negorijen spoedig met pallisaden vastmaken en werd d'onse nog beright, door een overlooper van Assahoedi, dat aldaar een jonk was ingeloopen met tijdinge dat de Maccassaarsche vloot op 65. vaartuijgen vergroot wierde en stond eerstdaags in deese landen te verscheijnen met intentie een inval op de cust van Hitoe of Loehoe te doen.

CAPUT 36.

SUMMARIUM.

Arnold de Vlaming gaat voor de 3de maal voor admiraal na Ambon, komt op Boeton en handelt met deszelfs koning. Kiai Tsjili Lassinoeroe volgt den admiraal naar Ambon. Admiraal komt in Ambon. De onse veroveren 10. Maccassaarsche vaartuigen en verliczen en sloep. De heer Johan Maatzuijker werd 9de Generaal. Maccassaarsche Jonken lopen in de rivier van Roemaite. Eerste esquadre van de 2de Maccassaarsche vloot onder Creijn Boeta Toua komt in Ambon. Roemacaij en Koeloor verzoeken het Christendom. 17 Maccassaarsche vaartuijgen in Tockoeve bezet. Hitoe-ese geven gijzelaars. Maccassaren loopen in de Moordenaarsrivier. Maccassaren op Aier Mira willen geen onderhandeling aannemen. 3 Orang-kaijen van Loehoe raken suspect. Maccassaren vallen op Loehoe en branden 't af. Loehoeneesen bij Mamalo geplast. Willem Verbeek resigneert zijn Gouverneur en vertrek na Batavia. Vesting op Laala door de Maccassaren gebouwt, alsmede op Cahoea. 18 Forten op den Passo van Tanoenoe gelegd.

A° 1653.

Nieuwe Redouten in de Uliassers gebouwt. Casteel Victoria werd vergroot en vernieuwt. Capitain Laut Saijdi en Hoecom Tormagala komen weder op Assahoedi. 19 Omaneesen op Hatesoa doodgeslagen. Vrede met Tidore gemaakt. Kahoelas fort door d'onse verovert. Onse armade komt voor Assahoedi dog werd voor die tijd onwinbaar geaght. Koning Mandersah komt in Ambon. Laala door onse belegerd, bestormt, veroverd. Simatauw blijft dood. Moluxe koningen komen op La-ala.

De hooge regeeringe op Batavia overdenkende in wat gevaar het Ambonsche Gouvernement continueerde, niet alleen door de ingedrongene Maccassaren maar ook door de tweede vloot die derwaarts aanstond te stevenen, hebben goedgevonden wederom een aanzienlijke krijgsmaght derwaarts af te vaardigen, bestaande in zes rhaazeijlen, een galjoot, een chialoup, 3 tingans

Arnold de waar op voeren 500. zoldaten in thien comp^s verdeelt, over Vlaming ver- dewelke voor de 3de maal gestelt wierde de heer Arnold de trekt voor de Vlaming voor superintendent, veldoverste en admiraal met welke 3de maal als vloot hij den 8. 9ber van Batavia afstak. Onderwegens op superintendent na Am- Samarang bequam hij tijding van een malaijer dat hij voor boina drie weken van Maccasser komende, gezien hadde dat den zelfden dag de Maccassaarsche vloot na Amboina was afgesteeken, die hij op 100. zeijlen en 5000. mannen vergroote, dezelve vloot zoude ook ordre hebben Boeton aan te loopen. en deszelfs koning onder Maccassaarsche gehoorzaamheid te brengen. welke tijding den admiraal wat becommert stellende hem resolveeren dede dewijl met zijn zwaar schip te lange agter zouden blijven vier lighte jaghten voor rijt te zenden. het eene om Maccasser en 't ander om Boeton aan te loopen tot deszelfs koning adsistentie, zoo hij niet overwonnen was. Met de vloot voortzeijlende verstond hij bij Tanakeka dat de Maccassaarsche vloot sterk 90. vaartuijgen al voor drie weken van daar af en na Salaijer overgesteeken was om haar aldaar nog wat te versterken, maar verstaande dat haare landsluiden op Assahoedi groot gebrek leden, en dat er al 700. mannen van haar luijden meest door siekte en armoede omgekomen waren, zijn veele van deese vloot wederom verlopen. Voor de straat Boeton raakte onse vloot den 15. Xber door een schie-

- A° 1653. lijken storm gaants van malkander verstrooijt en den admiraal met een sloep naar veel moeijten voor de stad Boeton ten anker, hebbende de vloot nooit weder bij malkander en konnen brengen. Den koning van Boeton klaagde nog al even zeer over de weerspannigheid van zijn onderdanen, en hadde in zín den admiraal om meer zoldaatén te verzoeken, maar den admiraal hem voorkomende eijsschte 200. Boetons zoldaatén van hem waarover den koning verstelde, zeggende dat hij zoo lief zelfs wilde medegaan en laten Boeton staan. Eijndelijk komt voor Boeton en landelt met de-zelfs koning. stond hij toe dat een zijner bloedvrienden Kiaij Chili Lassinoeroe met 20. Boetonders den admiraal volgde waar tegens den admiraal aan den koning 11. zoldaatén tot salvo guarde en beloofde na vijf maanden bij zijn wederkeeren uijt Amboina
- Kiaijrsjili Lassinoeroe volgt den admiraal na Ambon een vesting te leggen op Boeton tot verzekering van den koning waar toe de plaatse alreede uijtgekosen wierde. Voorts den admiraal verstaande, dat niet meer dan 40. maccassaarsche vaartuijgen de straat van Pangesane gepasseert waren, zond eenige scheepen na de noordpoorte van die straat, alwaarse mosten uijtkomen om te zien of ze daar van eenige konden in de knip krijgen: hij zelfs ging met het jaght Amsterdam
- admiraal komt in Ambon bezuiden Bouton om, en onderwegens niemant van zijn vloot vernemende, liet hij 't voorstaan tot aan het Casteel Victoria alwaar hij d. 29. Xber aanquam, verblijd zijnde dat hij nog alles in goeden doen vondt, en dat men van de tweede Maccasaarsche vloot in Ambon nog niets wist, die hij nu hoopte zodanig voor te komen dat se geen kans zouden hebben, iewers in Comp^s nagul land te vallen. Van de agtergebleeven vloot hebben de grootste schepen Leeuwaarden en Veer aan 't oosteijnde van de straat Bouton 19. vijands vaartuijgen ontdekt
- de onse veroveren thien stux Maccassaarsche vaartuijgen. waar vanse 10. stux met rijst geladen veroverden, door welke Victoria te stout geworden zijuse den volgenden dag wat onvoorzigtig op de andere negen vaartuijgen gevallen 't welk groote Corcorren als galeijen waren, zijnde vol volx gepropt, die op een kloeke Tiungan van de onse met 32. coppen gemant aanvielen en veroverden, alles daar in doodslaande, behalven 5. diijdsche, diese het leeven spaarden en na Maccasser voerden. Strax daar op den 3. Januarij 1654. wierde voorgeleesen de authorisatie van
- A° 1654 de h^r Maarszinker werd 9de geveren naar genee raad den Ed. heer Joan Maatzuijker in Majj A° pass° verkooren tot 9de generaal van Batavia te voeren geweest directeur van India, en dat in plaatse van den overleden Heer Carel Reiniersz.

A^o 1651.

De Maccassaarsche vloot begoste nu ook met stucken en brocken in Amboina te verscheijuen: eenige van onse lichte jaghtjes troffen twee vaartuijgen aan bezuijden Bouro, waarvan se het eene veroverd en daar opse 37. gevangen en bequamen, en nog andere 18. vaartuijgen joegense in de rivier van Roemaite daarse de onse bezet hielden. Uijt de gevangen verstonde men, dat het eerste esquadre sterk 40. vaartuijgen onder den commandeur Craijn Boeta Toua nog in 't leven van den ouden koning uijtgereed, en al onvoorleden Sber. van Maccasser afgesteeken

1ste esquadre was, neemende haren weg door de straat Pangesane over Pangaj en de Xoelaas om bij haren admiraal Dain Boelecan op Assahoedi te komen, en den zelve helpen uijtvoeren de ordre van de Maccassaarsche regeringe in 't beschermen van haare geloofsgenooten tegens 't geweld van de hollanders die hun (gelijk Madjira op Maccassar uitgestrooid hadde) het Christendom wilden opdringen. Om de rest van de vijanden te vervolgen zond den admiraal een jaght, een chialoup en 2. tingans onder den commandeur Gerrit Roos na de Xoelasche

redout op
Combello af-
gebrooken.

eijlanden, omse aldaar te onderscheppen eerse bij malkander quamen, het guarnisoen en de redout Hardenberg op Combello aghtede hij ook verder onnodig op die plaats dewijle die geheele landstreek nu van volk ontbloot was, dies hij eenige Lochoeneesen ontboden hebbende dezelve liet afbreken in meeninge de steenen en 't goede houtwerk daar van te emploijeeren tot reparatie van 't Casteel Victoria.

Den 6. Februarij deed den admiraal een springtoghtje na de Uliassers alwaar verscheide questien afte handelen waren,

Roemakaj
en Koeloor ver-
zoeken om
het Christen-
dom.

op welke tijd die van Roemakaj en Koeloor ook om 't Christendom verzogten, gelijk alreede sommige van Wattlelette en Hateloa, dorpen van Jhamahoe, gekristend en onder SirriSorrij gesteecken waren, die aldaar verbleeven zijn, zoo men niet donker bemerken konde meer om haar landerijen weder te verwerven dan uijt liefde tot het Christendom gelijk aan die van Nollot alreede beloofd was. De verdere affaires most hij afbreken om de komste van de 2de esquadre der Maccassaaren. waarvan al een gedeelte naar Bouro overgesteecken was al eer onse uijtgesonden scheepen in de Xoelaas konden verscheijuen. Bij de zelve hadden haar gevoegt 2. Correcorren van Bangaj, zes van Xoelataliabo, 6. van Mangoli, die te zamen vergadert Sengadjas negorij afgelopen en hem op de vlugt gedreeven

A° 1654. hadden naar het welke zijde maccassaren tot Bouro geconvoijeert
 17 Maccas- en even weder thujs gekeert waren. D'onse troffen evenwel
 saatsche een ander vloot van 17. Maccassaarsche vaartuijgen aan diese
 vaartuijgen in Fockoeve dreven dog niet genoegsaam bezet hielden: gelijker
 in Fockoev- wijs waren d'onse met d° 18. stux in Roemaites revier ge-
 beset. loopen, de welke op den 4. Februarij bij nacht poogden door
 te breeken door onse besettinge, zijnde maar een chialoup op
 brandwaght leggende, wierden wederom te rug gedreeven
 krijgende d'onse vier dooden en 8 gequeste. Den admiraal zig
 op Hitoe ophoudende poogde de Hitoe-ese te bereeden, datse
 haare nagulboomen op hooge bergen en afgelegene plaatsen
 zelfs zouden omslaan. maar zij luiden aan dit voorstel hun
 Hitoe-ese vrij wat stotende, liet het den admiraal wederom zacken,
 geven gijse- daar en tegen verkreeg hij van d'orangkaijen datse haare
 laars zoonen tot gijse laars in des admiraals zwiete gaven, ja presen-
 teerden daar en boven haare vrouwen en kinderen in onse
 desgelijx fortresse te stellen, als zij maar haare vrugtboomen moghten
 ook d' Mani- behouden. Van daar na Manipa in 't leger keerende, bevont
 pesen. hij dat de Manipeesen desgelijx gedaan hadden, hebbende
 ieder orangkaij een zijner zonen op 't schip Leeuwarden ge-
 braght in ostagie en den Sengadja Cawassa met zijne familie
 woonde in de fortresse Wantrouw. Zoo men verstond waren de
 Maccassaren in verscheide rivieren op Bouro ingelooopen nog 38.
 vaartuijgen sterk dewelke onse weinige vaartuijgen, zoo wel
 niet besluyten konden of zijn eerstelijk die van Roemaites rivier
 op den 25. Februarij doorgebrooken en haar bij die van Caijeh
 Maccassa- geconjungeert. waar van er op den 3. Maart 17. stux op
 en loopen in de Moordenaars- rivier benoorden Erang inliepen, vermits zij door onse vaar-
 tuijgen (daar omtrent in zee zwervende) belet wierden om door
 aldaar. 't Nassausche gat en na Assahoedi te loopen.

Den admiraal met zijn lighte jaghten en chialoupen zat
 haar veerdig op den nek en begost daar op te cannoneeren,
 dog bemerkende datse alreede met de schop in d'aarde zoo
 vast beschanst hadden, dat zijn ligt geschut haar weinig schaden
 dede, liet hij onder de witte vlagge haar voorstellen, dat hij
 haar vrijgeleide wilde verleenen, zoo zij na Maccassar wilden
 retourneeren dog de vijanden gaven geen antwoord en lieten
 haar aan d'onse weinig gelegen zijn. Daar naar liet den admiraal
 een groote vuur-mortier op een van de scheepen planten om

A° 1654. groote granaten in haare werken te smijten, maar wegens de beweeglijkheid van 't schip konden die niet wel geworpen werden, deden dierhalven weinig operatie. Op Assahoedij begon den de vijanden wacker gebrek te leiden, weshalven zij gedwongen wierden een scheiding te maken. De beide quimelahaas Madjira en Hassi hadden voorgenomen den eenen op Manipa en den anderen omtrent Loehoe zig neer te slaan, niet alleen om haar nooddrift uijt die sagouboschen te hebben, maar ook door dagelijxe vexatie d'inlanders dwingen ons wederom af en haar

Loehoenees-
sen geven gij-
selaars.

toe te vallen, maar omtrent Loehoe was voor haar niet ten besten, want de Loehoeneesen hadden haar cijgen sagouboomen kort te vooren omgekapt en tot onser meerder verzekeringe haar kinders in ostagie te geven; Hassij verliet Assahoedi en liep met vijf Correcorren na Kelang. Den 16. Maart liet den admiraal voor de 2de maal de Maccassaren in de Moordenaars rivier voorstellen en vernamen datse togh naar haar land wilden vertrecken en dat met voordeliger conditien dan ooit van te vooren gedaan hadden namentlijk datse niet alleenig van de Ambonse rebellen zoo veel moghten mede neemen als zij begeerden, maar dat men hun daar en boven zo veel nagulen voor de gezetten prijs zoude verecoopen, als zij met contanten of rijst betalen konden, haar verderen voor ooggen stellende hoe zij van Madjira bedrogen waren, niet alleen door het valsche voorgeven, dat wij haare geloofsgenooten tot onse religie dwongen, maar hij Madjira haar ook een goede somma gelt uijt de beurs geklopt hadde met belofte nagulen daar voor te zullen leveren 't welk immers in zijn vermogen niet en stond: den Macassaar antwoorde niets ter materie dienende, willende wel de Ambonsen over haar gepleegde moorderijen geenzints verschoonen, maar egter was hij in

Maccassa-
ren op Ajer
Mira willen
geen onder-
handeling
aanneemen

conscientie gehouden den bedrucken bijstand te doen, waar uijt den admiraal nu overvloedig bespeurde dat men met goedheid van haar luijden niets winnen konde en datse nog geensints tot vertrecken genegen waren, maar wel eer zогten voet te houden op eenige van 's Comp^s nagul landen.

Dies den Admiraal voor die tijd anders niet konde doen dan het noorderdeel van Hoeamohel met partheijen te doorkruijssen en de resteerende nagulboomen (diese moghten vinden) te bederven, waarin Capt. Radja Tahalille al wederom goeden dienst dede die met zijn Campon op Loehoe geplaast was maar

A^c 1654 Cramer met zijn broeder nevens Bagadet wierden hard beschuldigt, datse haar gemelten Capitein Radja geduurig op-
 Cramer met schulden, en 't gemeene volk ook van hem afkeerden. wes-
 nog 2. orang- poseerden, en halven den admiraal voornamen die drie tijdlang van daar
 kajen van Loehoe raken te lighen.
 uspeet.

Tahalille was met zijn parthije van agteren dicht bij 's vijands werken aan de Moordenaarsrivier geweest en aldaar eenige nagulboomen bedorven, die alreets tot pluck en schoongemaakt waren, het welk de vijanden zoo speet, datse daar over resol- veerden wraak te nemen, te meer alsoo hun de vergadering onser bondgenooten op Loehoe al lange in 't oog hadde ge- steeken, weshalven zij op den 27. Maart over den weg van
 Maceassa- ren vallen op Combello met omtrent duijssent mannen onder 16. vaandels van
 Loehoe en agter in de negorij Loehoe vielen en regt op de redout aan-
 branden't zel- drongen, tot onder de muuren van 't buitenwerk, met zulke
 ve af. onverzaagtheid als of er niet een man in de redout waare geweest, leiden de gantsche negorij in d'assche, veel luijden dood slaande en verscheide gevangen nemende, dog waren eijdelijk door 't geschut van de muuren afgedreeven, lopende agter den pagger (die buijten de reduijt tot den inwoonders defensie gemaakt was) waar agter zij nog twee dagen bleeven leggen en eijdelijk met een stille trom vertrocken, hebbende Madjira zoo men zegt zig perzoonelijk bij deesen toght ge- bruijken laten. Den admiraal spoedig derwaarts komende vond hij alles in een desolaten staat en bedught zijnde dat dierge- lijken overvallen en moord door den vijanden moghten geschieden

Loehoeneese en de Loehoeneesen te stoffig waren haar zelfs te fortificeeren volkeren bij gaf ordre dat al die vergaderde volkeren van Loehoe zouden
 Munalo ge- opbreken en bij provisie haar neerslaan bij de groote rivier
 plaats en op Mamalo: maar die van Caijbobo zijnde christenen ordonneerde
 Caijbobo bij hij haar neder slaan bij de negorij Harocko alwaarse over de
 Harocko 22. jaren gewoond hebben onder 2. orangkajen en voerden een
 bijzonder Correcorre nu en dan met parthijen na haar oud land
 vertrekkende om de kost van daar te halen.

Willem Ver- Naar dat nu den Gouverneur Willem Verbeek zijne 3. jaaren
 beek resig- in deese provintie uijtgedient hadde en wegens continuerende
 neert zijn onlusten tot verdere verblijf ongenegen was heeft hij zijn
 gouverno en gouvernemenent aan de heer admiraal overgegeven, dewelke om
 vertrekt na den oorlog te eijudigen met het superintendentschap in deese
 Batavia. quartieren nog moste blijven, en is d. 4. Maj met het jaght

A^c 1654. Schiedam na Batavia vertrocken, alwaar hij namaals het ampt van majoor bekleed heeft, nog twee jaaren het Ambonsche gouvernement alleen waargenomen, zijnde den oorlog doenmaals wel op 't hevigste ende ten versten verspreijd.

Met den Gouverneur vertrocken ook naar Boeton den Capt. Bonga Poera met de geleende Boetonders die bij haar aanweesen alhier goeden dienst gedaan hadden, item den Ternataansche Sabandhaar Jani Sopi om den koning met goeden raad bij te staan nevens een treffelijk geschenk, zoo van den generaal als admiraal om den Boetonder tot standtvastigheijd aan te porren, tot dat den admiraal in volgende 7ber met de Ternataansche maght bij hem verschijnen zouden. Naar Ternaten wierde geschreven dat men met de Tidorees op goede conditie maar vrede zoude maken, alsoo den oorlog te verre uijtgespreijd was, ende men het overal niet konde waarnemen, te meer alsoo men mede van Solor om hulp riep tegens de Portugeesen. Den schipper commandeur Ruis onvoorzigtig en zonder ordre van zijne bezettinge van Fockoeve den 10. Maj opcommende, wierd strax met 2. jaghten en twee chialoupen wederom derwaarts gezonden om de gemelde 17. Maccassaarsche vaartuijgen nog langer beset te houden en onse vrienden op Mangolij (die door zijn vertrek in uijterste gevaar waren geraakt) te beschermen. De Maccassaren nu bij voorsz. inval op Loehoe kennisse hebbende gekregen van Hoeamohels binnen-cust het welk de beste zagoulanden waren, hebben hun strax in April nedergeslagen, op La-ala dicht op strand een groote dubbele vesting op vastigheijd opwerpende, welkers grootste en voorste deel bij La-ala door de Maccassaren gebouwt. de Maccassaren en het agterste bij de Cerammers bewaard wierde, en daghten aldaar haare broodcamer op te righten. Insgelijx hebbense kort hier naar een vastigheijd opgeworpen bij de groote rivier Cahoea, daar mede een groot sagou land was, evenwel (ik weet niet door wat reeden) gisten d'onse datse al haaren toevoer van groot Ceram mosten hebben, weshalven den admiraal in Majo den passo van Tanoenoe dede bezigtigen en hoewel hij denzelven veel breeder bevond dan hij daghte, heeft hij hem sluijten laten met 18. fort en 18. fort en op de passo van Tanoenoe geleght. d'eene zijde tot aan d'andere reijkende en alle met dubbelde pegge-peggen aan malkanderen geheght, welke werk door hulp van d'inlanders in de tijd van twee weeken voltooid wierde. In deese tijd wierden ook verscheijde nieuwe reduijten in

Ar 1654. de Uliassers gefondeert, als een op Oma noordzijde bij
 nieuwe re- Wajtapia, een op Poorto, een op Hatoeana of den strand van
 dujten in de Jhamahou en een op Nussalaut.

Uliassers ge- Zoo wierde mede ordre gesteld, dat aan 't kleene reduijtje
 bouwt op Honimaa een steene werk van woon- en pakhuijsen met
 Hollandia nog een kleen puntje zouden aangelegt werden, 't welk men
 fortresse op namaals de fortresse Hollandia genaamd heeft. Aan deese
 Honimaa ge- nieuwe redujten is een generale misslag begaan datse de
 bouwt muuren van bracke zeesteenen opgemetselt, daartoe den kalk

misslag aan muuren van bracke zeesteenen opgemetselt, daartoe den kalk
 't ijser hout. meest met brak water toegemaakt hadden, het welk oorzaak
 was dat die schoone ijser houte balcken, die men daar in leide
 in korte jaaren verrot wierden, het welk men doen abusivelijk
 de scherph' van den kalk toeschreef. Ook deede den admiraal
 een goede quantiteit kalk, steen en timmerhout vergaderen,

het Casteel om het Casteel Victoria te vergrooten, vermits 't zelve nog al
 Victoria werd van de portugeese tijden af meest in eene groote gedaante
 vergroot en gebleeven was. en niet alleen te kleen om 's Comp^s omslag te
 ten deele ver- bergen maar ook onvermogens eenig europiaansch gewelt uijt
 nieuwt. te staan, weshalven hij voornam 't zelve aan de zeezijde te
 vergrooten, houdende de wijse nog wat verborgen, tot dat hij
 van d'orangkaijen en land zaten (die hij zulx op 't smakelijkste
 voorstelde) genoegsaam verzekert was, datse hem in 't ver-
 schaffen van de nodige materiaalen de behulpzame hand zouden
 bieden, waar toe hij haar bereijdwilling thoonen, hoewel het
 een zwaare zaake voor den Julander was, zulke last van zoo
 zwaare fortificatie op den hals te krijgen, daar het land nog
 in vollen oorlogsbrand stond, maar het was doen een tijd
 daar moeten en vermogen om strijd haare krachten hebben
 willen bethoonen. Dies het werk strax in Junius zodanig verdeelt
 wierde dat geheel Leijtimor, Chineezen en burgers ijder zijn
 bijzonder deel aangeweesen wierde 't welk onder de burgers
 eenig murmereerens veroorzaakte.

Dewijle men nu bemerkte dat de Maccassaren haar zогten
 neder te slaan op d'oostkust van Hocamohel heeft den admiraal
 de bezettinge van Aijer Mira en Assahoedi weggenomen, om
 de vijanden oecagie te geven te zamen te komen, en opdat
 hy haar alsdan te gemakkelijck zonde kunnen belegeren en be-
 nouwen, 't welk niet alledings na zijn wensch uijtliep, want
 de vijanden haar inbeeldende, dat onse maght versmolten was
 werden te stouter, invoegen die van Aijer Mira niet alleen

A° 1651. opbraaken en hun bij haare mackers op Assahoedi vervoegden, maar ook op d. 6. Junij quam aldaar aan Capitain Laut Saidi en den Hoecom Tomagola uijt Ternate over Noela Bessi en Bouro, medebrengende 21. nieuwe Correcorren en 5. Joncken zoo van Maccassaren, Ternataanen als Boeroeneesen, dogh braghten weinig rijst en victallie, met de welkers aankomste de vijanden haare sterecten zoo meenigvuldigden, datse den geheele strand van Roodenberg tot aan de zoute rivier met ses forten aan malkander bezet hebben, dog dit zootje was al te sterk, om lange bij malkander te blijven en hebben hun dierhalven moeten verdeelen zoo dat guarnisoen op La-ala versterkt wierde tot 300. Maccassaren behalven de Cerammers en op Cahoela (alwaarse 2 vastigheeden hadden) tot 500. koppen. De onse hadden nog een vastigheid op den strand van Tanoenoe waarbij nog eenige Loehoeneese hujsgezinnen geplaatst waren, evenwel heeft dat van Tanoenoe van Madjiraas verbintenis niet konden aftrecken de welke met d'andere dorpen van haar gespanschap door ophitsen en aanwijzen van eenen Tama Elabessi hoofd van Waijsamoe een lelijke moord bedreeven aan 't volk van Oma, die in Junio op den strand van Hatisoa gegaan waren om zagou te pockelen waar vanse 19. doodgeslagen en daar van de koppen aan Madjira op Assahoedi gebragt hadden. Den 19. Julij retourneerden den oppercoopman Simon Cosweder uijt Ternaten, mede brengende al het overschietende krijgsvolk, vermits den vrede tusschen D.E. Comp., Ternaten en den koning van Tidore getroffen en 't zelve aldaar niet van noode was, met welk Ternataansch succours den majoor Verheijden versterkt, op d. 29 Julij een furieusen aanval dede op der Maccassaren vastigheeden bij Cahoela welke hij (niet tegenstaande der vijanden dapper tegenweer) stormen der hand overweldigde, dog dese victorie koste d'onse vier dooden en sestig gequeste, waar onder meest alle zijn officiers waren en hij zelfs wierde door zijn linker schouder geschooten. De vijanden hebben insgelijks 130. dooden bekomen en is den Capitain Lieutenant Harman van Oudhoorn, met een guarnisoen van 40. mannen in de veroverde vastigheid gelegd tot nader ordre die evenwel niet lange konden inhouden maar afbranden, zijnde van daar gedreeven door den stank der doode lichaamen van de Maccassaren. Dewijle men ook tegens 7ber den koning van Ternaten met een aanzienlijk succours van hun eijge

A. 1654. onderdanen verwaghte, zijnde van den admiraal expres ontbooden om zijn rebellen te helpen straffen, zoo heeft hij met den overlegt wat voor een hoofd exploit men behoorde voor te nemen, dewijl alsdan een aanzienlijke armade stond bij malkander te komen. Den majoor ried dat men Assahoedi zoude onaangetast laten, vermits 't zelve te sterk gefortificeerd en de maght der vijanden te sterk bij malkanderen was, maar liever Salatti en La-ala haare broodkamer aandoen; den admiraal daar en tegen was van oordeel dat men 't hoofd Assahoedi zoude aantasten, omdat men 't zelve winnende met eene moeite den gheheelen oorlog zouden eindigen, treckende met veel redenen den majoor eijndelijk in zijn advijs.

De gantsche maght dan van de Ambonsche Correcorren bestaande in 45. stux wierde op ult^o Augusti op den strand van Toniwara vergadert: onse maght bestond in aght scheepen nevens 15. zoo Chialoupen als Tingans, wel met zoldaten, schants korven en alles (wat tot den storm nodig) verzien, want uijt alle guarnisoenen had men de beste zoldaten gelicht latende dezelve door kreupele en zieke bewaaren en daar en boven hadden men nog eenige compagnien van burgers en Mardijkers aangenoomen. Hiermede zeijlde men den 6. 7ber

onse armade
komt voor
Assahoedij.

in goede ordre onder 't geraas van trommels en trompetten Assahoedij op 't lijf en agteraan volgden de Correcorren onder 't gerammel van tijf en gongen, en voor Assahoedij vond men het groote schip Banda. Assahoedij, het zevenhoofdig beest, zag de onse met een onverzaagt wezen aankomen zonder eens een schoot op de zelve te willen doen, trotsende op haare sterken wallen en 7. boven en nevens malkander liggende fort en behalven nog 2 andere fortjes agter op den berg gelegen en bij die van Bonoa bewaard. Den admiraal met alle militairen en scheepsofficieren beklom een heuveltje op een klippige eijlandeken Nussanitoe regt over Assahoedij gelegen, om des

Assahoedi
werd voor die
tijd onwin-
baar geagt.

vijands werken te besigtigen, maar zag die zodanig versterkt met gragten en moerassen, daar nevens de noorderklip boven en aan den opgang zoo wel bewaart, dat hij met zijn gantschen raad geen kans en zag dezelve te bemagtigen, weshalven men goed vond voor dat maal op Assahoedi niets te attentereen, en Laala (als zijnde de beste broodkamer) te overweldigen, dog op dat zulx bij de vijanden ongemerkt zoude blijven, liet hij al het volk aan de waterplaats een mijl bewesten Assahoedij

A^o 1654 aan land zetten, quanswijs om te monsteren, om van daar 's nagts en met een stille trom na La-ala te konnen vertrecken, ondertusschen liet hij de Maccassaren voor de 4de maal afvraagen, of zij op meergemelte conditiën vertrecken wilden, dog kreeg tot antwoord, datse niet vermogens waren met ons te handelen. Gelijke bezendinge dede hij ook aan de rebellige Amboineesen, latende drie van haare gevangene los in voorleeden November op Kelang gevangen, en hun pardon aanbieden zoose wilden uijt komen, behalven Madjira, den Capitain Laut Saijdi en andere van 't huijs Tomagola, dog d'onse aan land komende, konden met niemand ter spraake komen; dies den admiraal geen hoop tot verdrag ziende, nam voor den begonnen aanslag op La-ala voor te zetten, en juijst als hij vertrecken wilde, verscheen bij hem met een jaght, Mandersah koning uijt Ternaten, zeggende dat er nog een fluijt agter was, met 4. Correcorren en 800. Ternatanen, maar dewijl het voor een koning niet voegde met zoo een kleene maght in 't leger te verscheijnen, bewoogde hem den admiraal, dat hij in geselschap van Simon Cos voor Assahoedi zouden vertoeven en zijn resteerende hongij aldaar inwaghten, leijdende den voorgenoomde aanslag op La-ala geen uijststel, vermits het krijgsvolk al derwaarts gezonden was, jnvoegen den admiraal zig in der stilte bij naght met het leger van Assahoedi begaf, en latende de Correcorren den drooge rijst hoek om scheppen, nam hij met diijdsche krijgsvolk zijnen marsch over Combello na Loehoe, alwaar hij 13. compagnien formeerde, waar bij op La-ala nog 2. andere met een Ternataansche aanquamen, te zamen sterk ruijm 800 koppen. Hier mede zijn d'onse d. 16. 7ber voor La-ala gelandt, latende twee scheepen regt voor haar fortresse en de Correcorren te weerzijden ankeren. La-ala als gezegt was een wijd uijtgespreijde vesting van een wonderlijk fatsoen, meest in de gedaante van een omgekeert T en dierhalven moeilijk te omcingelen, dewijle de vijanden haar lieten verluijden datse desperaat wilden vegten en gantsch naar geen verdrag luijsteren, wierde in de krijgsraad goedgevonden, dat men dese verwoede menschen geenzints strax met een storm zoude aanvallen maar eerst met een belegeringe wat matteeren. Zoo wierde dan La-ala met een dubbele borstweeringe, van houtwerck endicke schortsen der zagouboomen gemaakt. omwegen, en ons leger daartusschen ingequarteert, hetwelke onze Amboi-

koning Mandersah komt in Ambon.

La-ala door d'onse bele-geit.

- Aⁿ 1654. neesen in twee dagen meest klaar kreegen, hoe wel 't een groot stukweegs agter La-ala om, door een moeilijck Zagoubosch en moerassen geleijd wierde. waarmede La-ala gantsch beslooten was. Den eersten dag deden de vijanden een uijtval eer ons linie geslooten was, en kreegen 3 koppen van d' onse, maar wierden strax wederom na binnen gedreeven, en hebben haar namaals niet meer verstout uijtvalen. Het Maccassaarsche ontzet van Assa-hoedij heeft zig ook 2. dagen verthoond, ja de laatste maal zoo stout datse met vligende vaandels op onse beschantsing aanvielen en beschonken d onse met eenige kogels maar wierden van de onse, die op haar uijtvielen afweesen, datse geen lust hadden om wederom aan te vallen. Aan de noord-zijde wierde op strand een batterije gelegd en daarop 2. kleene stuckjes met een vuur mortier geplant: met de stucken konde men op 's vijands wercken weinig schade doen, omdat haare aarde wallen met paalen, bamboesen en horden doorvlogten waaren, maar met de mortier wierden zoo veel granaten en steenen daar in geworpen dat er altewel een wackeren brand ontstond en sommige om hals geraakten: zijnde meerder schade voorgekoomen door veele kuijlen daar de menschen in sprongen bij 't vallen van de granaten, of zoo de granaten in de kuijl vielen. zoo waaren de menschen daar buijten vrij. De vijanden bleeven even hardneekig, dog vermits weinig schooten en men nijt een overlooper verstond dat er binnen weinig kruijd en kogels waren, heeft men na een vijfdragig beleg geresolveert een storm daar op te wagen. Uijt al het krijgsvolk wierden
- La-ala be- 150. kloeke zoldaten gekoosen, in 3. compagnien verdeelt, en stormt haare aanvoeders door het lot gezogt die den storm zouden doen. Zondag dan d. 20 7ber was La alas nijt eerstendag, des ochtens ten negen uuren naar dat een algemeene gebed gedaan was, wierde de storm begonnen door de drie voornoemde Compag^{en} op het zijld bolwerk werdende nog een geccommandeert, die haar langs de zee Cortijne zoude verspreiden en vuur daar op geven: ook eenige mattrouwen met zijjdoek gekleed en tegens de spatten bewaard, om hier en daar hand granaten in de vesting te werpen op dat onse stormers te minder tegenstand zouden hebben. Gemelte bolwerk wierde gelukkig veroverd, en vermits het zelve niet gevult maar holl, mosten d' onse (als daar niet konnende bestaan) verder op de vesting indringen, daarse voor eerst wackeren

A° 1654. tegenstand vonden van een troep Maccassaren, die agter een groote waringe boom stonden en snel op d' onse schooten, dog ziende dat het meeste gemeene volk al verloopen was, namense mede de wijk, confuselijk over haar eijge wallen pegge peggen en voethangels springende, zoo als ieder best konde gelijk al de rest gedaan hadden. Buiten komende bevondense haar al weder rondom beslooten, want agter onse borstweeringe stond al het resteerende krijgsvolk man aan man, zijnde de Amboineesen met schild en zwaard tusschen onse zoldaten verdeeld op de vlugtige te passen, dies zij over al het hoofd stieten. Een troep Amboineesen met een wit vaandel voor onse stucken komende wierden door den Lieutenant Keller ingenoomen, op approbatie van den admiraal dewelke kort daar op aankomende wilde geen pardon geven, en liet al het weerbaare manne volk doodslaan. Een ander troep Maccassaren onder haren oversten Creijn Boeta Toea kwam geheel verwoed langs onse batterije en beschantzingen na de zee springen, ons toeroepende datse geen quartier begeerden, maar veghten wilden, dies zij tot over de middel door het zee-water, tusschen de trompen van onse muquetten en chialoupen mosten doordanssen, speelende die valt die leijd die daar van komt is vrij zoo, dat er omtrent zestig ontquamen, die aan haar mackers op Assahodij de tijding van dit schoon verlies brachten. Ten 11 uren waren de onse meester van dit vaste nest, d' overige hujsen wierden afgebrand en het leger trok daar in, die wederom andere hutjes opsloegen. Binnen wierden gevonden 3. ijsere stucken waarvan de roopaarden meest in stucken waren met 4 metaale bassen en 20. musquetten met weinig kogels en buskruit; aan onse zijde zijn in dit heel beleght gebleeven elf zoldaten, waar van maar twee in den storm. Van de vijanden wierden getelt omtrent de 700. dooden waaronder veele capitaale officiers, onder anderen den spooden Simatau hoofd van Anin, die de onse veel quaad gedaan en op deese plaats gecommandert hadde, boven dat wierden nog wel 400. gevangene bekomen die den admiraal alle gaar schonk aan die geene diese gegreepen hadde, behalve nog een groote getal die de Amboineesen op haare Correcorren gebergt en wij nooit geweeten hebben: zijnde in alle Ambonsche oorlogen geen exempel te vinden, daar met zoo weinig verlies van onse zijde op een plaats zoo veele dooden en gevangene van den vijand

La-ala ver-
overt

Simatauw
blijft dood.

A^o 1654. bekomen zijn: waar van de meeste oorzaak is, de formeele belegeringe, daar men anders gewoon is geweest andere plaatsen strax te bestormen. De volgende dagen na de veroveringe quamen op La-ala verschijnen de moluxe koningen van Ternaten en Gelolo nevens den prins Callematta die haare oogen eens mogten verklaaren aan La-alas pijnhoop en zien wat moeijte de heer Vlaming hadde om haare rebellen te dwingen, waar toe ze zoo weinig hulpe contribueerden, zijnde haare meeste volk nog agter in de Xoelaas gebleeven. Vorders heeft de admiraal op 't nieuw den passo van Tanoenoe laten sluijten en den zelven met meerder guarnisoen bezetten ende is daar op d' 24 7ber van La-ala na 't Casteel vertrocken, latende het leger onder commando van den preesident Simon Cos, om van die cust niet te scheijden, tot dat alle zagou boomen te degen zouden bedorven zijn, want door onse parthijen beright wierde, datse wel een maand tijd daar toe moesten hebben, tot dat al de boomen zouden bedorven zijn. Den koning van Gelolo, den prins Callematta en Capitain radja Tohalille met zijn Comp. van sestig uijtgezogte Bonoers, Lochooneesen en Manipeesen zouden met een fluijt van daar naar Boeton vertrecken verwaards koning Mandarsah met het Jaght Armuijden zig ook zoude begeeven en den admiraal met Sas van Genth en andere vaartuijgen eerstdaags volgen.

CAPUT 37.

SUMMARIUM.

Den admiraal verzeijlt na Boeton en komt op Batavia. 't Casteel Victoria een deel afgebrooken en vernieuwt. Alphoereezen van Groot Ceram en Tanoenoe vallen de onse bij. Arnold de Vlaming gaat voor de 4de maal als Admiraal na Ambon. 2. forten op Boeton gelegd. Alij Boetonschen koning afgezet en quiatsili Lassinoeroe verworgt. Comboeaha door de onse afgeloopen en verbrand. Tiboro door de onse veroverd. Sengadi Tombucco werd tot Radja verkooren. Patouij afgeloopen. 2. onser chialoupen voor Assahoedi door de Maccassaren afgeloopen. Arnold de Vlaming komt in Ambon. Oost Cerammers vermoorden eenige Ambonsche en Bandasche hande-

A° 1654.

laars. Calematta met Ternatauen valt voor de 2de maal van haaren koning af. Mandarsah vlugt naar Ambon. Vastigheijd Siassa in Cajelis rivier gelegt. Oneenigheid in Assahoedi. Nahoebessij van Loehoe opgehangen. Creijn Boeta Toea dood geschooten. Contract met de Macquianders over 't omslaan der nagulen. Mandarsah herstelt. Assahoedi belegert en verovert. Bono-eers geven hun over in onse handen.

Dewijl dan den admiraal al lange in zin hadde gehad den Boetouders te helpen, en in de zelvige straat eenige vestinge te leggen, zoo om den doortogt aan de Maccas-

admiraal saren te beletten als om den Boetonschen koning aan de
vertrekt na zijde van de Comp. te houden, zoo heeft hij zig met drie
Boeton. chialoupen den 29. 7ber dewaards begeeven latende het gezag

Simon Cos van dit gouvernement aan den opperkoopman Simon Cos onder
werd preesi- den titel van president. D. 18. Sber op Boeton arriveerende
dent in Am- gelijk ook de volgende dagen de moluxe koningen met hun
bon. scheepen aanquamen, heeft men den boetonschen koning ten
eersten voorgehouden (dat zoo hij 't opreght met de Comp.
meenden) hij in onse handen moste leveren, alle diegeene,
die aan 't vergieten van 't nederlandsch bloed schuldig waren,
niet tegenstaande hij des eenen dogter ten wijve hadde. Koning
Mandarsah dreigde hem ook, zoo hij zulx niet promptelijk
naquam, dat hem van het rijk berooven, en een ander in zijn
plaats stellen zoude. Den Boetonder ziende dese barsche aan-
sprake, gaf goede woorden en beloofde de beschuldigde in
handen te leveren, dog waren na zijn zeggen bij hem niet,
maar hier en daar in de negorijen verstrooijt. In de Boetonsche
rivier vonden d' onse 10 boegisse Joncken, wiens opper-
hoofden onbeschroomt bij den admiraal quamen zeggende datse
van de bougisse Coningen gezonden waren om te verneemen
in wat verbintnisse den Boutonschen koning met de Comp.
en de moluxe koningen stond, en ofse mede daar in moghten
getrocken werden, alsoo zij het geweldige regiment der Mac-
cassaren al lange moede waren. Den admiraal quam dit gezand-
schap met zoo veel vaartuijgen suspect voor: eghter zond hij
hun met vrij geleijde weder naar haar land, haare principale
aan te zeggen, zoose de zaake opreght meenden, datse aan de
gunst van D. E. Comp. en den moluxen koning niet behoefden

A° 1654. te twiiffelen, en indiense met d' onse in een verbond wilden komen, zouden als goede vrienden gerecipieert werden, en moste dit alles geschieden in den tijd van twee maanden. Het opbouwen van de fortresse wierde nog wat uijtgesteld, doch de moluxe koningen wierden met haare macht op Boeton gelaten, om te traghten 't zelve in voorige gerustheijd te brengen. Den admiraal bevorderde zijn reijs na Maccasser om te vernemen of aldaar een nieuwe toerusting gemaakt wierde, dog alsoo men daar bezig was om na 't overlijden van Kreijn Pattingaloan een nieuwen koning te maken heeft men geen regt bescheijd konnen krijgen en den admiraal zijn reijs voortgezegt na Batavia, om aldaar nog eenige krijgs nodigheeden en succurs van volk te verwerven, alwaar hij den 6. 9ber aankam. Den Commandeur Roos tot daar toe hebbende Maccassaars rheede beset gehouden, wierde na Bima gezonden om die vloot binnen te houden, die men na zijn rapport aldaar klaar maakte om in Amboina of Banda te vallen. Naar het vertrek van den admiraal uijt Amboina is niets zonderling voorgevallen, behalven dat nu en dan eenige kleene schermselen voor vielen, het geheele land was bezig met kalk te branden, steenen te breeken en materialen bij te brengen, tot de nieuwe fortificatie des Casteels Victoria, waar aan men strax naar het vertrek van den admiraal een begin heeft gemaakt, smijtende voor eerst de geheele rije woningen langs de Zuidwest Cortijn (die gantsh vergaau waren en alle uren dreijgden te vallen) onder den voet, en de Zuid punt uijt hollende zijnde de meeninge een nieuwe kruijd kelder op te metselen en van daar een heghte dicke muur langs de voorsz. Cortijn te trecken en tusschen beide met aarde uijt te vullen tot een wal omtrent 20. voeten dik en verders nog zoo wij in het pleijn te springen en aldaar op te haalen een ander massive muur van gebacken steen, daar op men een nieuwe rijhe woningen hoog zoude zetten, welke fatsoen aan alle drie zijden rondom zoude loopen, en aan de noord west of zee-zijden van het Casteel het nieuwe Gouverneurs hujs staan, de beijde zee-punten merkelyk vergroot en uijt gelegd, aan de zee-zijde een heght en breed barm gemaakt werden alles volgens aftekening en caarte daar van gemaakt, dog is namaals in 't zelve project eenige verandering geschied, waar toe niet alleen de dagelijxe ondervinding, maar ook veranderinge van regeeringe veel gedaan hebben.

admiraal
komt op Ba-
tavia.

Casteel Vie-
toria eendeels
afgebrooken
en vernieuwt.

A° 1654. De Alpooreesen van Tanoenoe ziende, datse door het toe-

Alpooree- sluijten van den passo en 't bezetten van Cauwaas-rivier van
sen van Ta- haar vrienden de Maccassaaren gantsch afgescheiden wierden,
noenoe en hebben haar na de tijd gereguleert en aan de zijde van de
groot Ceram vallen de on- Comp. begeeven, waar door strax aan ons leger op den passo
se bij. toevoer van allerhande victalie geschieden, en onse zoldaat en
wacker op de been gelijk de vijanden op Assahoedij in gebrek
onder de voet geraaken.

Arnold de Naar dat den admiraal zig 15. dagen op Batavia opgehouden
Vlaming gaat hadde, is hij met 4. scheepen een galjoot, vier chialoupen en
voor de 4de tingans, dog weinig zoldaat en den 21. 9ber van Batavia weder
maal als su- na de oost verzeijlt; onder continuatie van de voorige com-
perintendent missiën voor Saparoua komende, zonden hij een Jaght vooruijt
en admiraal na Maccasser, om te vernemen hoe het aldaar stond, met de
naar Ambon. rest zeijlde hij na Bima, en aldaar geen scheepen nog vloot
vindende, ook dat de Bimaneesen verklaarden niet genegen te
zijn met de Comp. te oorlogen ende egter de verbintenisse
met de Maccassaren niet te willen verlaten, stak hij over na
Boeton en quam d. 17. December voor de stad, vindende

twee for- aldaar den Commandeur Roos. In zijn E^s absentie waren
tressen op volgens ordre aan de mond van de Boutonsche rivier twee
Boeton ge- fortressen gelegd Tutoe Moeloe en Iangan Catta genaamt maar
legt. in dat rijk waren groote veranderingen voorgevallen, want
Alij Boeton- koning Mandarsah hadde op aanhouden van de Boetonders
schen koning haren koning Alij afgezet en in des zelfs plaats gestelt den
afgezet en Hoecom Kiaij Chililau, als mede des admiraals goeden vriend
Kiaij Tsjih Lassinoeroe op eenige valsche aangevingen laten
Lassinoeroe verworpt. verworgen; over welke onverdaghte executie den admiraal zig
zeer gestoort en op den koning misnoegt thoonde, maar moste
het voor die tijd zoo laten blijven, den nieuwen koning op
zeker articulen en een nieuwen Eed aan den moluxen koning
en de Compagnie aannamen. De eene fortresse wierde wederom
afgebrooken en de andere met een vaandrig, 23. duijdsche en
12. Ternataansche zoldaat en beseth gelaaten. Den Commandeur

Comboeaha Roos wierde met ses chialoupen bezijden Boeton gezonden
door d'onse om de negorij Comboeaha alwaar de rebellen haar vaartuijg
afgeloopen en hadden, zoo veel mogelijk was te vernielen. die hij ook met
verbrand. al haar vaartuijgen verbrand heeft. Den admiraal verzeijlde op
den 26. xber na de noord-poorte van de straat nemende de
moluxe koningen haaren weg door de straat van Pangasane

A° 1654. om de Maccassaren op te zoeken, vermits d' onse bericht was, dat 29. Maccassaarse vaartuijgen naar Amboina gezonden waren met een goede parthij spatten en padij verzien om op Assa-hoedij te planten, waar uijt men bemerken konde, dat de Maccassaren nog niet in 't zin hadden Assa-hoedij te verlaten, maar haaren staat aldaar te vesten. Aan de noordpoorte van de straat quam den admiraal en den Commandeur Roos wederom bij malkander, van waar Roos wederom afgevaardigt wierde met 350. koppen in elf chialoupen verdeelt na de Straat Pangasane om de voorsz. vloot op te zoeken, en met de hulp van de moluxe koningen die hij aldaar stond te vinden. Zoo 't doenlijk was de negorij Tiboro aan te tasten welk exploijt hun zoo wel gelukte, dat hij de zelve negorij aan Pangasanes noord-zijde land-waard in aan een groote rivier geleegen den eersten Janu. 1655. vermeersterde alwaar goeden buijt inzonderheijd aan vrouwen en kinders gemaakt wierde die men alle voor slaven verkogte Den veroverden plaats hadden d' onse naauwelijks verlaten of de Maccassaren, wel 40. vaartuijgen sterk, hebben in de rivier die plaats weder ingenoomen en zoo sterk gefortificeert, ook de rivier met boomen zoo toegeslooten, dat de onse geen kans zagen om te herwinnen maar mostense aldaar ongemoeijt laten en vertrecken.

Tiboro door
de onse ver-
overt

A° 1655. Den Admiraal vertrok den 18. Januarij 1655. met 11. chialoupen en Tingans en 8. Correcorren, waar op de Moluxe koningen waren noordwaarts op om Celebes oostcust te visiteeren en de Maccassaren aldaar waar te nemen, zoose weder uijt Tiboro moghten loopen, zullende den Commandeur Roos met vijf scheepon en twee chialoupen de straat Bouton bezet houden tot in de maand April.

Den Admiraal dan quam voor eerst op Tombucco, over welke negorij doenmaals nog een Sengadja commandeerde, en die den admiraal onbeschadigt liet vermitse hun onder den koning Mandarsah zoo te onthalen en te streelen, dat hij hem doen vereerde met den koninglijken titul.

Sengadja
Tombucco
weird tot Ra-
dja verheer-
ven.

Den Admiraal alhier de moluxe koningen latende liep 16. mijlen noordelijker en de negorij Batouij af, om dat dit der Maccassaren rendezvous-plaats was. Op Gapi of Bangaij komende, wisten hem d' Inlanders ook niet te wille, want die almeede de zijde der Maccassaren volgden, hoewel den Ternataanschen Gonggoe Touane en den Capitⁿ Laut Colophino (dewelke al 't

Batouij af-
geloopen.

Aⁿ 1655. zedert 8ste van 's konings vloot agter gebleeven waren) voor-
 gaven, datse die land volkeren weeder onder de Ternataansche
 konings gehoorzaamheid gebragt hadden. De vloot raakte alhier
 geheel van malkander verstrooijt, zoo dat den admiraal met
 een enkele chialoup eijndelijk op Mangoli raakte, alwaar hij
 verstond, dat men in de Ambonsche quartieren nog van geen
 nieuwe Maccassarse vloot wist, maar dat de Maccassaren van
 twee onser Assahoedi twee van onse Chialoupen aldaar in besettinge
 chialoupen leggende en quade wagt houdende, in voorleeden xber hadden
 voor Assa- afgeloopen en veroverd, waar door zij 't vrije gebruik der
 hoedi door de zee gekreegen hadden en gevolgelyk zoo stout waren datse
 Maccassaren niet alleen op Manipa, maar ook op den Ambonschen inham
 afgeloopen. dorsten kruijssen en menschen rooven. Dies den admiraal zijn
 reisje spoeyde en quam den 22 Febr. weder in Ambon; hij
 Arnold de Vlaming vond strax goed Assahoedi met nieuwe besettinge te sluijten
 komt in Am- vermits de vijanden over al gingen stroopen en weinig kruijd
 bon. hadden, wes hij het schip Leeuwaarden derwaards ordonneerde
 dat zoo hevig op des vijands vaarthuijgen aldaar op strand
 cannoneeren dat dezelve meest redeloos wierde. Simon Cos wierde
 na Kelang afgezonden om aldaar een fortresse te bouwen,
 dewijle men wiste dat Madjira aldaar zijn residentie genoomen
 hadde en traghte onder dat volk een twee spalt te bewerken;
 daar na besigtigde den admiraal den passo Tanoenoe, alwaar
 hij de Radjas Sahulau en Somijt als mede Callemoni om haare
 goede dienste heerlijk begiftigde. Den admiraal hoopte dit jaar
 zijne zaake zoo verre te brengen dat hij van de resteerende
 vijanden meester zoude werden, maar ziet daar men het minst
 opdaght, hebben die van Tobo, Bellemoerij, Kellebon en Ceram
 Oost Ce- Lant verscheijde handelaars van Ambon en Banda op Cerams
 ratumers ver- oostkust liggende omtrent d. 20. Maart doodgeslagen, zoo dat
 moorden het oorlogs-vuur aan die kant ook ontstak daar het te vooren
 eenige Am- nog stil was. Maar veel schadelijker afval droeg zig toe in 't
 bonsche en westen, want Mandarsah, komende met zijne Ternatanen d.
 Bandasche 25. Maart op Noela-bessij, werd hij door brieven van den
 handelaars. admiraal verzogt met zijn armade nog eens in Amboina te
 willen verschijnen en zig aan de rebellen verthoonen of dezelve
 misschien door natuurlijken treck tot haaren heer bewoogen
 hadden werden weder tot ons te keeren en de Maccassaren in
 onse handen te leveren. Den koning met zijnen Goegoe waren
 hier toe wel willig maar d' andere grooten hun hier tegen-

Aⁿ 1655. stellende wilden kort om na huijs keeren, den koning egter beweegdeese zoo verre datse resolveerden met hem na Bouro over te steeken, en bij aldien men den admiraal aldaar niet vernam, zoude men na huijs keeren. Op Tomahoe komende vonden den admiraal niet, hielden dierhalven weder sterk aan om na huijs te vaaren, maar den koning hield hun voor dat den admiraal niet over al kenden weesen, men moste hem ten minste zoeken in Cajeli of Mauipa, dog ziende dat geen beleefde reeden helpen wilden, gebruikte hij het koninglijke commando, dies men voort schepte, en quamen in 't begin van April in Cajelis boght. Hier quamen hem strax bij eenige Boereese orangkaijen nevens de afgezanten van quimelaha Hassi voerende het commando over gantsch Boero, latende hem koning weten dat niet alleen gezint was af te komen, maar beloofde ook de Maccassaren omtrent 100. koppen sterk aldaar in de rivier leggende hem in handen te leeveren, biddende den koning een weinig van de groote rivier af te scheppen, op dat hij buijten 't gezigt der Maccassaren eens heimelijk bij den koning moghte komen en met hem overleggen, hoe men dat zootje Maccassaren best overvallen zoude; dog deze schijubaare onderhandeling (die ten eenemaal op een valsche grond lagen) wierde door den moord-dadigen afval (van Calle-

Callenmatta matta gestigt), schielijk afgebrooken, de welke voor de 2de met de Ternatanen val- maal van zijn broeder en koning afvallende, de regeering len voor de 2de maal van absoluijt aan zig zogte trecken, beginnende zijn schelmstuk met het vermoorden van den gougoe Jouano en zoude het zelve haren koning buijten twijffel aan den koning en alle groote (die hem suspect af waren) gedaan hebben, zoo niet den koning bijtijds door den Sedaha Laumu gewaarschout en tot het vlugten aangeport waare geweest. Evenwel heeft den ouden en getrouwen knecht Sani Sopi en den Capⁿ Molucco nog het leeven gekost, die Callematta namaals nog in Cajeli heeft laten ombrengen. Den Coning vlugte met 2. kleene gelalos zeewaart in vindende tot geluk aan den hoek van Bela den preesident Simon Cos met een gedeelte der Corcorren, met dewelke hij goedvond dat hij

koning Man koning na 't Casteel zoude gaan en van zijn wedervaren rapport darsah vlugt doen en Cos zoude met zijne Hongij na de rivier van Caijjeli naar 't Cas- gaan en ter degen verneemen wat de Ternatanen in 't zin teel Victoria hadden. Zoo quam dan den koning met zijn nieuwe gemalinne Poki Boeton den 16. April aan 't Casteel, en Cos in Caijjeli

A° 1655. kreeg van de Ternataanen tot antwoord, datse dien koning niet begeerden nog zijn wrevelmoedigheid langer verdragen wilden maar een anderen koning hebben en voorts met de Comp^e in vrede leven.

Den admiraal begaf hem ook strax na Cajijeli, den Ternataanschen Capⁿ Laut, die bij de voorige moorden niet preesent geweest en zig met een gedeelte der Ternataansche grooten bij d' onse gevoegt hadde afzendende aan Callematta, die zig ruim een halve dag scheppens de groote rivier Woabbo op met zijne rebellen gezet hadde en liet hem aanzeggen dat het de Comp. niet scheelden watse voor koning kosen als maar standvastig in 's Comps. vriendschap wilden blijven, dog dewijle Colofino te lange uijtbleeff en den koning ons waarschouwde dat men Colofino zelf niet te veel betrouwen moste, ook den admiraal voorzag niet wat voor een valsch gebroedsel hij in die wildernissen en moerassen opgeschept was, heeft op het eerste vaste land van de rivier, op den plaats Bukel genaamt een kleene vastigheid opgeworpen om de rivier te sluijten en

vastigheid
Siassa in Ca-
jelijis rivier
gelegt.

De Comp.
moet oorlog
voeren om
Mandarsahas
wille.

die drie natien die daar boven lagen (als Maccassaaren, Ternataanen en Hassi met de Boeroe Esen) zodanig te benouwen dat er een scheuring mogte komen. Dese vastigheid (Siassa genaamt) lag ruim drie uren scheppens de rivier op, die aldaar veele kromten maakt, en de verlatene Ternataansche vaartuijgen wierden onder onse hongij verdeelt. Hier most men nu om Mandarsahas gezag staande te houden een tweeden oorlog tegens zijne rebellen aanvangen die de Comp. wel hadde voor bij kunnen, iudiense haar met Callemattas verkiesinge hadde willen conformeeren, en Mandarsah die bij de zijne over veele misdrijven gehaat was in der rebellen handen leveren, waar uijt dan blijkt, hoe zeer Mandersaas geslagt en het Ternataansche rijk aan D. E. Comp. verplicht zijn. Colofino eijndelijk weder afkomende, bragt zodanige rapport aan den admiraal, waar uijt hij genoegzaam bespeuren konde datse hem zогten te bedriegen, eischende eenig volk en ammunitie van den admiraal, om quantsuijs de Maccassaren met list te vangen: welke valsheid den admiraal merkende, heeft haren afgezonden spion quimelaha Maijloa met een lange neus wederom te rugge gezonden: daar op hij Callematta regt uijt ons aanzeijde dat hij niet geziut was bij den admiraal uijt te komen voor dat men Mandarsah in haare handen zoude geleevert hebben om gestraft

A. 1655. te worden dus wierd alle verder onderhandeling afgesneden en de bezettinge continueerde.

Den afval van Callematta wierde strax op Boeton, Xula, Assahoedi en Ternate verbreed waar over de vijanden op Assahoedi met schieten en krieoelen groote vreugde bedreeven, hoewel het hun niet ter deegen om het hert en was want den honger begonde wacker onder haar luijden te regeeren. Also nog al in Maij geen ontseth van Maccassar gekomen was zijnde de Tidoreese vloot wel door onse bezettinge in de Straat Boeton gebrooken, maar in de Xoelaas en op Bouro zodanig verstrooijt en door d' onse hier en daar vernestelt, dat er niemand ^{oneenighheid} konde na Assahoedij komen: hier toe sloeg een groote ^{binnen Assa-}oneenig- ^{hoedij}heid en mistrouwen onder de Inlanders, want de Ceramsche rebellen waren den oorlog al moede en hadden begonnen te raadslagen hoe zij best bij d' onse uijt zouden komen, dog den opgeworpen radja Saijdi hadde al 7 van de principaalste Ambonse orangkaijen bij den kop gevat en in nouwe bewaring geset, uijt welken twee spalt d' onse in 't korte een goede veranderinge verhoopten. Den admiraal dan twee sloepen in Caijjelis bogt latende, vertrok van daar den 8. Maij na Assahoedi, alwaar komende, vond d' Ambonse hongij sterk 37. Corcorren, wiens orangkaijen hard over hongersnood klaagden, dies 30 stx. der zelve onder Simon Cos van Lissabatta en Hatoewe gezonden wierden, om haar van Sagou te voorzien en de negorijen die het nog met den vijand hielden, op te scherpen, dewelke d. 27 Maij voor Assahoedij wederkeerende verhaalde, dat hij de negorije Nunialij afgeloopen en in de rivier van Sawaij eenig handel prauwen veroverd hadden met sagou volladen en drie daar van bij den admiraal bragte, nevens Nahubessij hoofd van 't Loehoencese campon Wawailajson, zijnde den Sengadja Bonoa ter nauwernood ontvlugt. Uijt Nahobessij verstond den admiraal dat de Maccassaren omtrent duijssent weerbaare mannen sterk, maar d' Amboineesen zeer gesmolten waren, en zouden geern tot d' onse uijt komen maar wierden door Saijdi belet, voorts confirmeerde hij den grooten hongersnood, maar datse van kruijd en lood nog redelijk verzien waren, deze zijne confessie g'eijndigt zijnde ^{Nahobessij} heeft hem den admiraal aan de nok van de groote rhee laten ^{van Loehoe}ophangen en de Amboineesen toeroepen datse den zelfsten gang ^{opzohangen.}gaan zouden, in diense niet goedwillig uijtquamen.

A^o 1655. Den 29. Majj heeft zig den admiraal voor Assahoedij in 't veld verthoond, stellende zijne compagnie in slag-ordre, en dat in het gezichte van den vijand, den zelve uijt dagende en braveerende, dogh daar quam niemand uijt: dies men de zoute rivier ging visiteeren en naar vaarthuigen zoeken, doen deden de vijanden eenen uijtval en hielden dien geheelen dag verscheide schermutzelen met d' onse, waarbij wij twee dooden en eenige gequeste kreegen, en men zag de vijanden ook eenige dooden en gequesten wegdragen en zijn d' onse tegens den avond in goede ordre g'embarqueert. Onder des vijands dooden is geweest Craijn Boeta Toua der Maccassaren veldoversten wiens lighaam ingekalkt en na Maccassar gevoerd is om aldaar te begraven, hem is in commando gevolgt Dain Boelecan, den voorigen wel in stoutigheid wijkende maar in voorzigtigheid overtreffende. Strax daar op wierde d' Ambonsche hongij na hujs gelargeert en tegens half Junius ander volk ontbooden, vermits den admiraal zelfs met den koning na Ternaten wilde gaan om hem in zijn rijk te herstellen, de gereessene onlusten te blusschen en de nagulboomen op Macquian om te slaan, tot welken eijnde hij een en sestig soldaten den 3. Junij voor uijt zond, en is den 17de d^o nevens den koning en zijue familie van Assahoedi geseijlt, latende aldaar een proper besettinge onder den Commandeur Roos en Capiteijn lieutenant Oudhoorn. Den Ternataanschen Sadaha Songale voerde hij mede gevangen naar Ternaten, die hem onlangs uijt Ternaten door den gouverneur Hustard toegezonden was, omdat hij gepoogt hadde de Ternataanen te beweegen, de zijde van Callematta aan te nemen. Den 20. Junij op Batsjan komende vond hij d' inlanders aldaar nog getrouw, hoewel haren koning bij Callematta in Cuijelli genoegsaam tegens zijn dank gedetineert wierde: den admiraal vermaandese getrouw te blijven en verbood hun geen andere te kiezen, radende dezelve ook aan tot het omkappen der nagulen die nog op Oebelatoe, in 't gemeen Bilatoe genaamt stonden zoose haare toegezeijde 100. rd^s Jaarlijks wilden genieten. D' 21 Junij in 't bogtje Gieta komende, ontbood hij alle de Macquiansche overheeden, en heeft met dezelve een verdrag gemaakt, datse alle nagulboomen op haar eiland staande zelf zonden omkappen en daarvoor genietende de 5000 rd^s hun ons voor al door den generaal Carel Reiniersz. bij 't contract van A^o 1653 belooft, maar op

den admiraal thoond zig in 't veld.

Craijn Boeta Toua werd dood geschooten.

Daijn Boelekan werd veld overste der Macassaren.

A° 1655 die conditie, dat de rebellen haar nog op Bouro bij Callemata ophoudende moesten te huijs gekeert zijn; anders zouden maar de helft genieten en daar boven voor de moeite van het contract met de Macquianers gemaakt om haar nagulen om te slaen. omslaan zoudense nog 500 rd^s hebben. Den 26. Junij quam den admiraal met den koning in Ternaten, werdende voor eerst den koning in 't Casteel Orange op de groote zaal in preesentie van alle Ternataansche grooten door den admiraal wederom

Mandarsah voorgesteld, en strax daar op een acte van pardon door den werd in zijn koning voorgeleesen, waar bij alle die geene, die in dese revolte rijk hersteld. iets tegens den koning mogten gedaan hebben, alle haare fouten vergeeven wierden uijtgezondert Calematta, quimelaha Tico, nevens nog seven of agt andere groote die verklaard wierden Crimen Laesae Majestatis begaan te hebben, en dierhalven van alle pardon versteeken, en haare goederen voor den koning geconfisqueert te zijn. Den voorsz. Sadaha Sougale egter met nog 7 of 8 Ternatanen die den koning wel wiste datse hem nooit goedgunstig waren, wierden ook ter dood veroordeelt, om zijn rijk anders in vrede niet bestaan kan. Naar dat nu alles weder hersteld was, is den admiraal met 3 schepen en twee Chialoupen weder naar Amboina ver troocken: den 22. Julij quam hij voor Assahoedij makende alles gereed tot den storm, alsoo hij wiste dat den vijand al grooten honger leed, op 't zwakste en oneenigheid daar binnen was.

Den 28. Julij wierd door de geheele vloot een biddag gehouden, om God bijstand te smeeken tot dit zwaarwigtig werk en daarop strax d' aaustelling tot den storm gemaakt, namentlijk den lieutenant Frans Wiale met 4. compagnien en 30. matroosen, zouden aanval doen beneden de Cluijs aan het voorland, in 't midden van de vesting en bij de zoute rivier zoude den Capⁿ lieutenant Oudhoorn met 400. zoldaten en 40. matroosen aanvallen, van agteren in 't baaijtje zouden haar de Amboineesen verborgen houden, en op het te gevene zeijn van 't canon als dan van de kant daar op invallen. In 't noorden zoud den vaendrig Buijtendijk met eenige waaghalsen de klip voor dagh zien te beklimmen, en boven comende ten eersten allarm maken, waar op den generalen aanval zoude geschieden. Dit zo besteld zijnde, wierde de volgende nacht gemelte trouw van waaghalsen stilletjes van agter aan de klip gezet, de welkse te degen bij dag bespied hadden waarse eenigsints beclimmelijk was, daarse dan langs de wortelen der

A° 1655. boomen op klouterden, en quamen tegens den dag omtrent vier uren al te zamen boven daarse dan hoger stonden als haare vastigheid, de Cluijs genaamt. Doen blies den trompetter bij Buijtendijk staande Wilhelmus van Nassouwe, en met een geraakten den vijand in schrik en allarm, daar op het canon

Assahoedij van de scheepen de leuse gaf tot den storm, het welke met bestormt en het aanbreeken des dageraads den 29. Julij in goede ordre veroverd. geschiede. Den veldheer stapte met de middelste battallie, door Oudhoorn geleid, voor aan land: doende op zijn knieen een gebed en sprak dan de zoldaten een moet toe, hoewel men over al niets dan couragie bespeurden, want ons volk was te zeer gebeeten op den vijand, en hoopten dien dag een eijnd aan haare lange travaljes en dien moeilijcken oorlog te maken, daar en tegen de vijanden ziende den ernstigen aanval van de onse, en dat de klip boven al ingenomen was, van waar men in hare werken kon schieten, hadden geen tijd nog moet meer om haar in defensie te stellen; zij losten nog eenige geweer op onse bestormers, daarse alreede in haare paggers waren, en namen voorts eenparig egter uijt de vlugt zodat de opgaande zonne van dien dag de Nederlanders als meesters van Assahoedi's vestinge bestraalde, de welke doen al tot negen stux toe aangegroeijt waren. De onse kreegen hier twee dooden en weijnige gequetste waar onder was den ouden en braven soldaat Lieutenant Frans Wiale, die het naderhand nog bestorf. Van de vijanden hebben wij geen dooden, nog gevangene daar binnen gevonden dewijle dezelve als gezegt strax op de vlugt gepeurt zijn, agter latende 30. zoo metale bussen als kalkounen, nevens 4. metaale stukjes, die de onse bequamen maar weinige plundering. De vijanden verspreijde haar wijds en zijds, werdende van agteren door onse Amboineesen bejeegent, en doen namense haaren toevlugt naar den naasten berg agter Assahoedij genaamt den Rodenberg, waar op nog twee kleene vastigheeden waaren, waar in hun die van Bonoa ophielden, maal alsoo die veel te kleen waaren om zoo veel volks te bergen en ook alte slegt gefortificeert, mostense haaren wijk verder neemen: haaren eersten march ging na Aijer Mira bujten twijfel in meeninge van daar over te scheppen na Kelang, maar alsoo dien strand door onse vaartuijgen bezet was, mostense weder landwaard in retireeren en zetten hun ter neder op een scherp gebergte Kalike gen^t, zes uren gaans agter Aijer Mira gelegen: de

A° 1655. Bonoers ziende dat het nu al hoog tijd was, staaken over al witte vaandels uijt en riepen om pardon, 't welk hun den admiraal vergunde om door dese eerstelingen de resteerende vlugtelingen te moedigen tot d'onse uijt te komen en haar van de Maccassaaren afte zonderen: over dese victoria wierde den 15. Aug^s een dankdagh gehouden en gezegevierd.

CAPUT 38.

SUMMARIUM.

Imam Hoelong wijst de onse den weg om Kalike te bemagtigen. Capitain Lant Saijdi gevangen en gedood. 44. veroverde vaandels na Batavia gezonden. Quimelaha Dagga werd van de Kelangers dood geslagen. Kelangers krijgen pardon. Maccassaren voor Hatie Petola dood geslagen, haare gevangenen doen goeden dienst aan 's Casteels bouw. Admiraal vertrekt na Boeton alwaar onse fortresse door de vijanden afgeloopen word en wiens koning zig onder Macassar hadde begeven. Admiraal komt voor Maccassar en daagse uijt. Commandeur Roos mishandelt de Boetonders. Jacob Verheijden dood geslagen alsmede den vaandrig Buijtendijk. Callematta ontvlugt in Cajeli. Radja Batsjian blijft in een gevegt dood. Callematta zet zig in de Xoulas. Rebellen werden op Batavia gepardonneert. Jonge Nagul boompjes aangeplant. Afgoderij gestraft. Goederen en slaven van de rebellige orangkaijen geconfisqueert. Vreede op Maccassar geslooten. Einde van den 5. Ambonschen oorlog. Madjira schuijld. Maccassarse gevangen los gelaten waar van 38. gedoopt. Nieuwe Hitoe-ese in land-raad. Verdeeling van de geperdoneerde volken. Radja Gelolo gevangen en gedood. Mooren van Sirri Sorri blijven op haar land. Hoeamohel ons volk. Bagadet orangkaij van Loehoe verdrinkt in zee. Hoeamohels volk op Hitoe ondergesteecken. Assahoedi, Bonoa & a op Manipa geplaatst. Oost Cerammers met de comp. bevreedigt. Callemata vlugt na Maccassar. Sengadja Cawassa en Jonker van Manipa geligt en aan 't Casteel geplaatst. Quimelaha Hassi commandeert op Bouro.

A^v 1655.

Armade na Solor gedestineerd. Capitⁿ Tahalille met zijn comp. vertrek uijt Ambon. Jacob Hustart word 15. Gouverneur in Ambon. Vlaming vertrek uijt Ambon, krijgt slagen op Timor.

Met Assahoedis verovering daght men dat den oorlog een eijnde zoude genomen hebben, maar dewijle den vijand het meestendeel met de vlught ontquam en op verscheide plaatsen wederom zогte in te nestelen, zoo heeft het nog een half jaartje aangelooпen eer men het eijnde daar van gezien heeft, de meeste vijanden hadden hun als gezegt in het snoode gebergte van Kalike weder op het nieuw vastgemaakt, dog begonden algaande weg aan haare zaken te wanhoopen, insonderheid de Ceramsche rebellen geraakten in een mistrouwen op de Maccassaaren; dat dese ziende haar zoo bedroogen weld^s

Imam Hoe-
long wijst
d'onse den
weg aan om
Kalike te be-
magtigen.

eerste wraake op hun lieden mogten nemen; den paap en regent van Hulong (een dorp aghter Erang gelegen) quam d'eerste uijt bij den admiraal preesenteerende zig tot gidse om Kalike gemakkelijk in te nemen zoo den admiraal zig met zijne magt derwaarts wilde begeeven, stellende met eenen zijnen zoon tot onderpand in des admiraals handen. Door dezес mans aanwijsing dan heeft den admiraal met 350. mannen den 5. Aug^s. Kalik verrast, alwaar hij capitⁿ laut Saijdi met zijn vrouw en zoon gevangen kreeg, dien hij strax om dat hem niet weerdigde aantespreken aan de soldaaten overgaf, om

Cap^a laut
Saijdi gevan-
gen en ge-
dood

haare lang gedragene travallies aan hem te wreeken die hem dan in stucken kapten. De vijanden ontquamen hier alwederom met de vlught door dien de wegen aan d'onse onbekent waren: dog den admiraal verdeelde zijn volk in vijf troepen, waar van hij de vier uijtзond om de vijanden te vervolgen van Cahoela tot den Passo van Tanoenoe: met de 5de quam hij zelfs weder af op strand en voorts na Assahoedi, van waar hij meer volk na den voorsz. Passo zond om die ter deegen te verzeкeren, met ernstige ordre aan de Commandanten van scherpe waght te houden alsoo hij

44 verover-
de vaendels
na Batavia
gezonden.

voorzeker giste, dat de vijanden op Hoeamohel geen vaste plaats vindende, aldaar zoude doorbreeken. Daar na veerdigde hij af de laaste scheepen, waar mede hij na Batavia zond 44. veroverde vaendels nevens het zoontje van capⁿ Laut, werdende deszelfs vrouw weder op Boeton bij haar landsluijden gezet.

- A° 1655. Naar deese dubbelde victoria bethoonden haar de vijanden nog even hardneckig, hoe wel den admiraal boden (in Kalikes veroveringe verkreegen) uijt zond. om bij ons te komen dog de Kelangers mede om een goede heen komste denkende en verdriet krijsende in het barsche commando van quimelaha Dagga Madjiras broeder hebben hem eijndelijk dood geslagen en zijn met het afgehouwen hoofd den 21. Aug^s voor den admiraal op Assahoedi verscheenen, waarmede zij haar pardon verworven, en strax wierd ons guarnisoen van Salatti geligt. Op die tijd hield zig Callematta met Hassi en zijn rebellige Ternatanen nog in Caijeli op, en Madjira op beide wangunstig schuijldte op Wajisamma: de vlugtige Maccassaaren door onse parthijen geduurig gevolgt werdende en haar van de Ceramsche rebellen verlaten ziende, braken op d. 11. Aug^s. met geweld door den Passo aan de binnen land bij de fortresse Zeeburg, en vermits onse werken niet diep genoeg in zee getrocken waren, zijuse zonder verlies van een man daar door geraakt, over welke quade toezicht en wan-devoir den officier aldaar commandeerende in hegtensse wierde gesteld, dog de vreugde bij de door gebrookene Maccassaaren was insgelijks kort, want na datze 12. of 14. dagen op Cerams noord cust zo wat gezworven hadden en haaren weg na haare vrienden op Lissabatta namen, zijuse door de alrhoereesen onder 't geleide van een ander capiteijn Hoelong die dese vreugde gasten moede waren, omtrent d. 24. Aug^s op den strand van Hatupetola overvallen en met hulpe van eenige onser comp^{en} aldaar meestendeel in de paunen gekapt, waaronder waren den Maccassaarschen veld oversten Daijn Boelecan en Madjiraas twee wijven: weinige gevangene behielden de onse in 't leven, waar onder Creijn Tabieij Boelekans broeder den 28. dito voor den admiraal gesteld wierde, die daar op tot vreugde teijken van dese nederlage 9. canon schooten van 't Casteel deede doen: de rebellige Cerammers kroopen hier en daar onder de gepardoneerde, en van de Maccassaaren hier en daar in de bosschen schuijlende, wierden zoo nu en dan 250. gevangen opgebracht en nog veele dood geslagen, en dewijle aan 't Casteel alreede zoo veele in de ketting gingen, heeft er den admiraal een deel naar Batavia gezonden. Die aan 't Casteel in de ketting gingen, wierden tot verscheide ambaghten gebruykt, daar inse zeer gaauw wierden, en voorts in 't herbouwen des Casteels Victoria zoo
- quimelaha
Dagga werd
van de Ke-
langers dood
geslagen
- Kelangers
krijgen par-
don.
- Maccassa-
ren breeken
door den pas-
so van Ta-
noenoe
- Maccassa-
ren voor Ha-
tupetola dood
geslagen.
- Maccassar-
sche gevan-
genen doen
goeden dienst
aan 't Cas-
teels bouw

A° 1655. goeden dienst deden, dat door haar luijden de gantsche west guardijn des zelfen Casteels in korten opgevoert wierden; van de oudste wierden nog eenige nijt de ketting ontslagen en op maand gelden gesteld.

Dus verre de zaken van Amboina redelijk hersteld zijnde, maakte den admiraal weinig werks van de resteerende muijtelingen op Bouro onder Callematta en Madjira, wel gissende dat die het daar niet lange zoude kunnen houden: dies hij in de fortresse Siassa niet meer dan 46. mannen tot bezettinge liet, en sloot de rivier dwars over met twee dicke touwen, alle gemaakte grachten met boomen toehackende om de vijanden het door breeken te beletten: blijvende Caijjelis boght daar en boven bezet met een jaght en twee chialoupen, waar na hij voornaem een keer te doen na de straat van Boeton en Maccassar. Ingevolge quam hij den 19. 7ber voor de stad Boeton alwaar hij tot zijn droefheijd bevond de fortresse Jangan Catta afgelopen, zijnde geschied door een groote vloot Maccassaren

admiraals
vertrek na
Boeton.

onse for-
tresse op Boe-
ton door de
Maccassaren
afgelopen.

Boetonschen
koning moet
zig onder
Maccasser
begeven.

in voorleden jaar onder 't beleid van Craijn Semama aldaar aangekomen, die wel 7 stormen daar op verlooren hadden eer zijse winnen konden, werdende ten laasten door d'onse zelfs ingelaten naar datse 't pleijn vol buskruijd gestrooijt hadden, het welk zij in brand staaken doen de Maccassaren daar in drongen en zoo 't zamen verbrande, hebbende de vijanden wel 200. coppen daar bij verlooren: hier na hebbense de Boetonschen koning gedwongen, hem onder Maccasser te be-
geven, dies hij bij den admiraal niet dorste afkomen, maar liet hem aan dienen dat dit verlies tog te schrijven was aan d'eijgen-
zinnigheijd van den commandeur Roos, die tegens alle waar-
schouwing dat zulke vloot te komen stond, de Boetonschen

admiraal
komt voor
Maccasser en
daagte nijt.

straat verlaten hadde. Den admiraal dan bevorderde zijne reijse na Maccasser, alwaar hij den 1 Octob. aanquam, en door een gevangen aan den prins Coronron tot een bespottent preesent toezond de caarte van Assahoedis verovering, met het goude kris van Malim Boegis onlangs tot Hatupetola geneuvelt, waar inse haare oogen moghten verklaren, hoe de heer Vlaming met hare lands lieden in Amboina omgesprongen hadde. Maccassaren zondense hem met den boode wederom te rug latende hem zeggen datse met hem niet te doen hadden, daar op daagde hij de Maccassaren met alle maght nijt tegen zijn schip alleen, zeggende hun te willen bethoonen hoe hij haare landslieden

Aⁿ 1655 op Xoela en Assahoedij hadde leeren daussen: dog daar quam niemand uijt, doen rukte hij voor 't Portugeese quartier, waar op hij als mede voor de stad dapper cannoneerde, en keerde zoo na Boeton. dog braght wegens contrarie winden de geheele maand October toe eer hij voor de stad quam. Ondertusschen was schipper Roos met een vloot kleen vaartuijg uijt de Xoelaas in straat Boeton weder aangekomen, niet wetende dat den admiraal aldaar geweest en het volk vriendelijk bejegent hadde, om tot de Comp. uijt te locken, maar hij verstaande dat de vesting Djangan Catta afgeloopen, ende de Boetonder de zijde der Maccassaren toegevallen was vernielde alle de vaartuijgen, daar hij bij konde komen, een Negorij in 't naauw van de straat gelegen afbrandende, waar over den Boetonschen koning zeer misnoegt zijude, hem liet afvragen, waarom hij hem zoo veel leeds aandeede, daar hem den admiraal zoo veel beleeftheid hadde beweesen. Roos dan alles hebbende stinkende gemaakt, liep de straat uijt: den admiraal dan verstont op Boeton tot zijn groot leedweesen het bedrijf van den commandeur Roos die de Boetonders zodanig gehandelt hadde dat niemand bij den admiraal wilde afkomen: dies hij door waters nood gedwongen wierde de straate voorts in te loopen tot aan de water plaats, alwaar liggende vernam hij de droevige tijdinge uijt Solor gebragt, hoe den ouden en manhaften capitain Jacob Verheijden, voor eenige maanden met een troep volks uijtgegaan zijude, om de Portugeesen zijne vijanden op Timor op te scherpen, van zijn parthij onvoorsiens overvallen en met de meeste parth van zijn volk dood geslagen was.

commandeur Roos mishandelt de Boetonders.

majoor Jacob Verheijden den dood geslagen

De vertrooijde vloot beginde wederom te vergaderen, maar braght van alle kanten droevige tijdinge mee: eijndelijk op den 13. Novemb. quam commandeur Roos met twee scheepen en 7. chialoupen bij den admiraal, hebbende hem gezogt tot voor Maccassar alwaar de resteerende scheepen en chialoupen ten deele willens, ten deele door nood van hem afgedreven zijn, om van zijne vreemde curen ontslagen te wezen, daar en boven had hij een groot ongeluk gehad, want den vaendrig Buijten-Buytendijk met een Tingau aan den hoek van Tanakeke te dicht bij de wal liggende en na gedaene waarschouwing niet begeerende te retireeren na de scheepen gelijk d'andere chialoupen deden, wierde in 't laaste van October onvoorsiens en bij nacht van

vaendrig Buijten-Buytendijk met zijn hoel-Tingaus volk dood geslagen

A° 1655. 30. wel gemonteerde Maccassaarsche vaartuijgen overvallen: hij stelde hem dapper ter weer, en schoot een van haare grootste vaartuijgen, hem aanboord liggende, in de grond nevens nog een ander dat schadeloos wierde, maar de vijanden drongen met meerder ijver in, onder welk gevecht het gebeurde dat het buskruijd in brand quam waar door zij zoo wel als 24. van onse soldaten om hals raakten, 't welk het laaste romeijn stuk is, dat de Maccassaren in desen oorlog aan d'onse bedreeven en waar van wij geen genoegzaame revengie genomen hebben, vermits den vrede strax daar op gevolgt is, dierhalven zullen wij haar reekening met de nieuwe schulden, diese daar na nog bij gemaakt hebben met den intrest laten voortlopen, tot 12. jaren hier na wanneer een Nederlandsche maght, onder 't beleid van den manhaften admiraal de heer Cornelis Speelman dezelve vereffent heeft. Den admiraal moste zig nog wat in de Boetonsche straat op houden, dies hij den capit^u lieutenant Keller met 7. chialoupen voor uijt zond om de Xoelaas te besetten alwaar hij zorgde, dat zig Callematta mogte neder slaan, indien hij 't in Caijeli niet langer harden konde, gelijk ook geschied is, want Callematta in de moerassen van Caijeli verdriet krijgende, en ziende dat hij door onse bezettinge in Siassa niet konde doorbraken, dede een stuk weegs boven onse vesting een gragt graven om uijt de rivier Waobbo in een ander zoute kreeke en vervolgens in zee te komen. waar door in 7ber. hij met 11. stux nieuw gemaakte vaarthuijgen uijt haalde en zoo d'onse ontsnapte een groot deel Boeroeneesen mede slepende. Hij deede voor eerst Manipa aan, pogende de zelve tot nieuwen afval over te halen, maar de inlanders stelden hun wacker ter weer, dat hij met verlies van eenige dooden en gequetsten most affrecken, onder de welke was den radja Bat- Radja Batsjan namaals van zijn quetsuur nog gestorven: doen stak hij over na Xoelabessij, alwaar bij ongeluk in zijn handen verviel den Sengadja Falou met een wel gemonteerde Corcorra die hij alle liet dood slaan om datse de zijde van den koning hielden. In 't voortscheppen wierd hij door een hardweer tot Batsjan gedreeven, wiens Jnlanders hij mede aan zijn zijde zoghten te brengen, dog aldaar geen gehoor krijgende most hij weder na Xoela Mangolij keeren, alwaar hij de bijde hoofd negorijen, Mangolij en Weijtina in bezitting nam jagende de beide Sangadjas met het meeste volk berg- en boschwaart in,

A° 1656. daarse schuijlen mosten, tot dat den admiraal in Xber, met 2. scheepen aldaar aanquam, dog Keller met 7. chialoupen niet aantrof.

Callematta ziende dat den admiraal den strand van Mangolij bezet hield, stak den 6. Xber, met 14. vaartuijgen van Mangolij over na Fockoeve, daar op capitⁿ lieutenant Keller den 16. d° met zijne chialoupen aangekomen zijnde, lande den admiraal op Mangoli voor een des Callemattas vestingen die op zijn aankomste strax verlaten wierde; daar na zoud hij den capitⁿ lieutenant naar Fockoeve, om te zien wat Callematta dede, maar hij was ook van daar gevlucht dat men niet wiste waar heen: dics den admiraal van Mangolij onderzeijl ging, latende den capitain lieutenant Oudhoorn voor Xoela Taliabo in bezetting. In Caijeli komende, lichte hij aldaar het guarnisoen Siassa, die het nest nog aldaar vergeefs bewaarden, want die vogels al uijtgevlogen waren: van daar stak hij over na Manipa en leijde 30. mannen met met 4. stucken in de fortresse Wantrouw, en quam voorts over Hitoe den 3de Januarij A° 1656. aan 't Castel. Op Manipa had hij de nieuwe bevredigde volkeren, eenige lasten opgelegd tot 's Casteels bouw nodig, te weten Manipa en Kelang zouden een kalkoven maken van 30. vadem in 't rond en 15. ijzer houte balken cappen: die van Assahoedi en verdere volkeren van Kalike afgekomen, zoude mede 300. balkjes van ijzerhout kappen, alles in den tijd van drie maanden. In Januario arriveerden weder in Ambon zommige hoofden van de rebellige Amboineesen in Sber pass° naar Batavia gezonden, welke alle nevens hare gerebelleerde volkeren, van den heer Generaal Johan Maatzuijker van de verdiende straffe haar der rebellige gepardonneert en weder in vriendschap van de Comp. aangenomen waren.

rebellien werden gepardonneert op Batavia en keeren weder in Ambon

Dewijle nu de nagulboomen, op de veroverde landen staande naar krijgsgebruik meest allegaar uijtgeroeijt waren en te bezorgen stond, dat D. E. Comp. uijt Amboina alleen haar jaarlijxe inkomste niet zoude kunnen trecken vermits veele oude boomen aldaar ook alreede uijt gingen, heeft den admiraal g'ordonneert dat men op geheel Amboina 1200000 duizent stux jonge nagul boompjes zoude aanplanten waar van de Oeliassers voor quota kreegen 600000 stux de kuste van Hitou 300000. stux ende Leijtimor een gelijk getal: dog is van deese groote aanplanting niets of weinig te recht gekomen, waar van d'oorzaak

A° 1656. was, omdat de julanders dat groot getal naar behooren niet konden waar nemen, waar toe nogh quam haare ongegronde sustenue, geloovende dat dese generale aanplanting zoude zijn voor de Comp. alzoó niemand wiste welke boompjes hem erfelijk zouden toekomen.

afgoderije
gestraff. Den 10. Januarij wierde een aanzienlijke justitie gedaan over een groove afgoderije gepleegt bij de Christenen van Waij, met een aanzienlijken houten beeld genaamt Boetoe Ulisiva hetwelk zij lieden in 't gebergte verborgen gehouden en langen tijd aangebeden hadden, zoose zeijden om vruchtbaarheid voor haare vrouwen te verwerven, waar over Backer bessij, met 13. der voornaamste complices gecomdemneert wierde van alle ampten en weerdigheden berooft, en voorts door alle schooljongens van het stadhuijs tot aan de plaats van d'executie met roeden gegeesselt en met vuiligheid gegooijt te werden, al waarse nog zoo lange in de rook mosten staan tot dat haaren afgod verbrand was, en voorts voor al haar leven op Rossegeijn gebannen te blijven, ook wierden alle goederen en slaven van de rebellige orangkaijen geconfisqueert, dewelke of in den gepasseerden oorlog aangekomen of door de justitie gedood waren, waar over tot executeurs gesteld wierde den oppercoopman Simon Cos met 2. orangkaijen van de landraad, om de zaak te onderzoeken dogh hebben weinig kunnen opdoen.

goederen en
slaven van de
rebellige
orangkaijen
geconfis-
queert.
vreede op
Maccassar
gesloten. Den 2. Februarij quam van Maccassar tijdinge van den vreede, aldaar gesloten tusschen deszelfs koning en den Ambonschen oud Gouverneur Raad extra Ordinaires en ambassadeur Willem Verbeek, van wegen de heeren op Batavia, waar bij onder andere bedongen is. 1ste dat den gevangenen te weer zijden zouden los gelaten werden en op vrije voeten gesteld, om weder in haar land te keeren, except die van religie verandert waren en goedwillig blijven wilden: 2de dat den koning zoo veel rebellige Amboineesen uijt Amboina haalen en onder hem mogte nemen, als en genegen waren na Macassar te gaan: 3°. dat den koning zijn uijtstaande schuld bij de moren in Amboina zoude mogen invorderen zonder daar in belet te worden, en verders veele voordeelige conditien voor de Maccassaren, waar in den admiraal kleen genoeg en nam, zijnde daar mede g'eijndigt den 5. Ambonschen oorlog hebbende ruijm zoo veel menschen verslonden als alle de voorrige dog bleeven noch eenige restantjes van onrusten, te weeten Callematta met oorlog.

A° 1656 de Ternataanen op Xula en quimelaha Hassi op Boeroe, item
 restantjes nog eenige andere in de negorijen van oost Ceram, om welke
 en vonken laatste egter den admiraal zig weinig bekommerende, het oog
 van een nieu- alleen hield op Callematta en Hassi, en tot dien einde con-
 wen oorlog. tinueerden alleen 2. scheepjes in 't vaarwater te kruijssen,

Madjira want Madjira hielde zig in die tijd verborgen, dat men niet
 schuyld. wiste waar hij te vinden was, de resteerende scheepen wierden
 aangeleijd, om materialen tot 'sCasteels bouw aan te brengen.

Maccassaar- Daar na wierden volgens gemaakte vrede alle Maccassaren
 sche gevan- op de werff vergadert uijt de ketting geslagen en in haar keur
 genen losge- gesteld, of zij in Amboina wilden blijven of weder na haar
 laten. land vertrecken, daar waren er wel die met haaren voorganger
 Creijn Tabiaij willen weder na haar land vertrecken, maar de
 meeste part de welke d'Ambonsche manier gewent, vrouw en
 kinders daar en boven verscheide ambaghten geleerd hadden,
 beslooten te blijven en 't Christendom aantenemen, dewelke
 dan in een tijds in de fondamenten van de Christelijke religie

38 Mac- zodanight onderrigt wierden dat daar van 38. perzonen op d.
 cassaren ge- 9. April een sloegs gedoopt wierde, hebbende den admiraal
 doopt. met zijne officiers, daaaroever perzonelijk tot getuijge gestaan:
 haar luijden wierde een smal tractement toegelegt van 2. rd^s p'
 maand en 40. R. rijst en tot haar woning aangewezen een
 plaats in 't zuijden van dese negorij aan 't eijnde van d'

Maccassaa- Oliphants straat, 't welk men nogh 't Maccassaa's quartier
 quartier. noemt; waar tegens zij gehouden bleeven D. E. Comp. te dienen
 aan de dagelijkse werken en in zodanige ambachten alse ge-
 leerd waren.

Dewijle nu haar E^s op Batavia den admiraal aangeschreeven
 hadden dat zijn E^s perzoon (vermits de vrede met Maccasser
 nu getroffen, de Ambonsche rebellen gesubjugeert en het land
 wederom in tamelijke ruste gebraght was) in deese landen wel
 zoude konnen gemist werden om voortaan als een ordinaires
 raad behoort permanente zit plaats op Batavia te nemen, zul-
 lende tot dien eijnde zijnen successeur verwagten den heer
 Jacob Hustaard Gouverneur in Ternate. Zoo heeft zijn E. strax
 ordonnan- zijn zinnen laten gaan, om den Ambonschen staat zoo in 't
 tien en wer- burgerlijke als kerkelijke in goede en wel geschikte forme te
 ten van de brengen, door zodanige wetten en ordonnantien waar op de
 heer Vluning fundamentele rust en vastigheijd des nieuw verworvene vredes
 zijne grond- zouden gegrond zijn, 't welk zijn E^s best doenlijke was, heb-
 van d'Am- bonsche rust.

A^o 1656 bende nu bij de negen jaren in dese gewesten toegebracht, dat naturellen inborst genoegzaam leeren kennen, en zoo in vrede als oorlog geleerd, hoe dese landen bezet zouden moeten geregeert worden, voor eerst dan hij noodig geagt eenen nieuwen landraad te performeeren, die bestaan zouden zoo uijt Christen Leijtimoreesen als Moorsche HitoeEsen orangkaijen, zoo nogthans dat den Moorschen raad bezonder zouden gehouden werden. Een nieuwen Hitoeësen raad zoude bestaan uijt 16. moorsche orangkaijen van de kust van Hitoe, waar van altijd aght aan het Casteel zouden blijven woenen en alle $\frac{1}{2}$ jaar door de andere aght vervangen werden dogh op der Hitoeësen verzoek, aangezien zij vreesden dat de hoeämohelsche volkeren, die onder hun stonden gesteken werden, en haar lieden absentie te veel gezagh aan hun mogten trecken, wierde g'accordeert dat van de 16. orangkaijen maar 4. aan 't Casteel wonen en alle 3. maanden van andere 4. zouden vervangen werden, zullende niet te min de thuijs blijvende een van haar zoonen of broeders mede aan 't Casteel laten woenen, en is deese lieden tot woninge g'assigneert het vierkante clappus bosch bij Hative en hebben de zelve den 14 Febr. den eed afgelegt. Daar na heeft men beraadslagt hoe men de nieuwe afgekome ne en gepardonneerde volkeren van Hoeamohel, Bonoa, Kelang best verdeelen zoude, want den admiraal bes-loten hadde van d' overheerde landen een woestijne te maken. De orangkaijen nevens Sengadja Cawassa en Tahalille wierden aan het Casteel bij den Rodenberg geplaats om aldaar als ostagiers te wonen, de gemeene man van Hocamohel zijnde mooren, zoude op Hitoe, en d^o heijdenen in de negorij Leijtimor ondergesteeken werden maar die van Bonoa, Assahoedi en Kelang zouden op Manipa geplaats werden onder haar bezondere orangkaijen, welke executie den admiraal wat uijstelde tot zijn personeele verscheininge op Hitoe en Loehoe, om de wederzijdsche parthijen de redenen voortstellen van dese verdeeling en op wat maniere zij lieden voortaan onder malkander zouden woenen.

radja Gelolo Omtrent dese tijd hadde den lieutenant David Perdrix omtrent Minitoe op Boeros west cust den radja Gelolo gevangen gekreegen en wilde hem na 't Casteel brengen maar den admiraal wetende dat dit den voornaamsten raadgever van den verrader Callematta geweest en in de jongste vredens tractaten niet begreepen was, ook (al quam hij los) niet laten zoude

Aⁿ 1656. wederom wat quaats te brouwen, heeft gemelte lieutenant nog op zee zijnde ordre gezonden, dat hij dat gevangen monster (als zijnde geen pardon weerdicht) van kant zoude helpen, zonder aan land te brengen, 't welk dan zodanig g'effectueerd is, werdende gemelte koning met 25. van zijn gevolg omtrent Laricque omgebraght en in zee gesmeten.

Daar na dede den admiraal nog een visite na de Oeliasers, alwaar hij veele verbeteringen in de kerkelijke en politieke regeeringe instelde, voorts heeft hij de naturelle moren van Sirri Sorre vergunt op haar land te blijven, omdatse hun in den laasten oorlog zeer getrouw hadden gedragen: maar die van Koelur, Wattelette etc. die naar 't vlugten van den pattij op het land waren gebleeven en in de Christen negorijen ondergesteecken, liet hij voor dat maal gerust, met waarschouwing datse haar zeer stil moesten houden ofte van haar land vervoerd werden en vermits de reduijten in de Liassers meeste opgemaakt waren heeft hij ijder een naam gegeven te weten die op Nussalaut Beverwijk, die op Honimoa Hollandia, die op Poorto Delft. en die op Waijlapia Hoorn.

Nu resteerde nogh het zwaarste werk namentlijk de ontvolking van het land Hoeamohel, Bonoa en Kelang, om het welke in 't werk te stellen, heeft den admiraal den 3^e Maart zich na de Custe van Hitoe begeven vergeselschap met de orangkaijen leden van den Leijtimorschen Landraad. Op Hila komende verstond hij van den opperpaap Entsje Taij, dat de hoeamohelsche volkeren in deze verplaatzinge grooten tegenzin, en met die op Tanoenos strand wonende gepitsjaart hadden, hoese den admiraal verzoeken zouden om in haar land te mogen verblijven, en zoo ze evenwel gedwongen wierden om te verhuysen stond te dughten datse wederom op de loop mogten peuren, door welke wrevelmoedigheid den admiraal zeer vergramde, dogh (wel wetende dat de Hitoeëse zelfs niet zeer genegen waren, dese volkeren onder hun te neemen) heeft hij dit zeggen zoo dadelijk geen geloof willen geven: want zij schroomden eenig gezagh over die lieden te voeren onder welkers beschermingh tegens de portugeesen zij zelfs voor 54. jaren geschuijld hebben. maar om hare gemoederen te beter te sonderen heeft hij voorsz. paap voor uijt na Loehoe gezonden om te vernemen hoese tot dese verplaatzinge moghten genegen zijn dogh weder keerende, rapporteerde als vooren, en dat de

A° 1656. vrouweus wilden verzoeken indien haare mans verplaatse wierden, zij ten minsten op haar land moghten verblijven, den admiraal merkende dat zonder groten ernst in deeze zaak niet veel te vorderen was, heeft hij met de nieuwe landraden goed gevonden zoo daar iemand de minste ingenegentheid tot verplaatsen thoouende, dat men zulx voor een dadelijke weder-spannigheid aannemen en zoo een perzoon de cop voor de voeten leggen zoude, werdende de orangkaijen verboden iets daar van te reppen, dog het scheen dat het zelve uijtgelekt moste zijn: want alle de gepardonneerde volkeren nu bij een geroepen zijnde en dit voorstel aangehoord hebbende, dorst daar niemand een woord tegenspreken, hij hield haar luijden voor hoe zij 's Comp^s dienaren gedood, hun goederen gerooft, fortressen afgelopen hadden, en dien volgens als mede plighters den dood schuldigt, dog door haar Ed^s tot Batavia gunstig gepardonneert waren, maar op die conditie, datse promptelijk zoude hebben na te komen, het welk hun tot het gemeene beste en welvaren van de Comp. zoude opgelegd werden en vermits zij daar blijvende wederom nieuwe nagulen zouden aanplanten, die volgens haar trouwloosen aard aan de vreemdelingen verkopen, en daar uijt al wederom groote oorlogen

Hoeamohel zouden spruijten, zoo hadde hij het land Hoeamohel tot een ontvolkt. eeuwige woestijne gedisteneert, en begeerde dierhalven kort om datse met hare familien en allen omslag het zelve zoude hebben te abandonneeren, te weeten d'orangkaijen zouden hun met de alphoerese heidenen aan 't Casteel en de gemeene man zig na de cust van Hitoe begeeven al waarse zoo wel als andere 's Comp^s vrienden en onderdanen zouden getracteerd werden, invoegen het overvoeren den 6. Maart zijn aanvang nam, ten welken eijnde eenige Correcorren en andere vaarthuijgen van Hitoes cust ontboden waren, om de zelve over te voeren: dogh in het oversteeken sloegen vijf prauwen door een schielijk

Bagadet onweer om, waarinne mede bleefden Orangkaij Bagadet zoon van Permatta; Loehoe dan van zijne inhabitanten gedepopuleerd zijnde, wierde de negorije en alle de huijsen in brand gesteecken en den admiraal stak weder over na Hila, latende de nieuwe gemaakte hitoeese orangkaijen Cameras een nieuwe ordre voorleezen, waar na die custe voortaan zoude geregeert werden, mitsgaders instructie gegeven hoe men de nieuwe volkeren zoude verdeelen, die zoo verstrooijt wierden dat ook

Bagadet
orangkaij van
Loehoe ver-
drinckt in
zee.

A 1676 geen twee broeders bij malkander quamen te woonen op datse
 Hoo, nao- nooijt geen gelegenheid zouden hebben om heimelijk met
 loelsche vol- malkander te pitjaaren, daar en tegen zouden hun de Hitoeësen
 keren op Hi- zoo veele landerijen gunnen om thui nen te maken als zij van
 toes negorij n noden hadden. De orangkaijen wierden na 't Casteel vervoert
 onderste- om als gezegt aan den Rodenberg geplaats en de heijdenen om
 ken. in de Leijtimorsche negorijen ondersteeken te werden, waarvan
 namaals 't meeste deel tot het Christendom gebraght is: vorders
 fortressen gaf hij de fortressen op Hitoe-cust eensdeels nieuwe, eensdeels
 op Hitoe- veranderde namen, te weeten de fortesse op Hila wierde
 cust kaijen Amsterdam gen^t, de redout op Loehoe, Overburg die op Hitoe-
 hare namen. lunma Enkhuijsen, die daar na Leijden hernoemt is, die op
 negerij Lima Haarlem, die op Larique Rotterdam en die op
 Nussatello Flissingen. Dit alles verrigt hebbende keerde den
 admiraal weder naar 't Casteel, alwaar gekomen zijnde liet
 Tahalille aanseggen dat hij met zijn familie aan 't Casteel
 moste blijven maar zijne onderdanen van 't campon Tean
 kreegen de keur of aan 't Casteel of op Bonoa te woonen,
 except de heijdenen die volgens 't contract met koning Man-
 Assahoedi, darsaha gemaakt aan de comp. geschonken waren, daar na
 Bonoa & op wierden de hoeamohelsche orangkaijen except Assahoedi aan 't
 Manipa ge- Casteel geplaast, gelijk ook den Sengadja Cawassa en Sengadja
 plaats Bonoa, maar de resteerende van Assahoedi, Bonoa, Kelang, Manipa,
 zouden haare woningen op Manipa begrijpen aangezien het een
 vrugtbaar land was, ook in korten stonden te werden en
 dierhalven haar lieden wel voeren konden, blijvende hun
 vergunt uijt de gedepopuleerde landen haren kost te zoeken,
 mits dat zij ijder orangkaij een zijner zonen of broeders zou
 laten wonen aan 't Casteel bij den capt. Radja Tahalille. Hier
 op quamen aan 't Casteel verscheijnen de orangkaijen van
 Oost Ceram, verzoekende in de nieuw gemaakten vrede inge-
 mens werden met de Comp. slooten te werden, het welk hun den admiraal toestond, onder
 bevoedigt oost Ceram, verzoekende in de nieuw gemaakten vrede inge-
 slooten te werden, het welk hun den admiraal toestond, onder
 conditie datse die 3. orangkaijen (die na haar zeggen de meeste
 oorzaak van dese onlusten waren) in onse handen leveren zouden,
 mitsg^r jaarlijx eens aan 't Casteel te komen om homagie te
 doen, het welk zij beboefden dogh namaals heeft mense nooijt
 kunnen daar toe brengen om preeciëse jaarlijx aan 't Casteel
 te verscheijnen. Den rebelligen Callematta een tijd lang op
 vliet na Bue Noelabessij gedomineert en aldaar 2. negorijen in brand gesteken
 gien en Ma- hebbende, was op den 11. febr. snagts met S. Correcorren
 cassar.

A° 1656 Taliabo gepasseert, nemende zijn weg na Bangaij en voorts langs de Celebisse custe na Maccassar, hij hadde veele menschen van Bouro en Xoela naar Maccassar vervoerd, die hij namaals aldaar voor slaven verkogte. Den 14 Maart begaf zig den admiraal met een goede getal chialoupen na Manipa om de nieuw gepardonneerde volkeren van Assahoedi, Bonoa, en Kelang aldaar te logeeren alwaar hij 30. uijt hare kinders ofte naaste maagschap liet kiezen om onder capit^u Radja een compleete comp. te maken, mitsgaders alle haare heijdenen vergaderen, vermits die aan de comp. geschouken waren, ook wierde alhier een bezondere landraad geformeert, om alle civile een kleene questien af te doen, die bestaan zoude uijt d'aldaar commandeerende zergeants en alle die orangkaijen: vorders wierde den

Sengadja Sengadja Cawassa en zijnen zoon Jonker (omdat den admiraal Cawassa en hem niet veel en betrouwde) van Manipa gelicht en mede aan Jonker van 't Casteel te woonen geordonneert en vertrok den 30. Maart Manipa gelicht en aan weder na 't Casteel, van waar hij den 7. April den president 't Casteel ge-Simon Cos afvaardigde na Ternaten om de heer Hustard in 't plaatst. gouvernement te vervangen, die voorts den admiraal in dit gouvernement zoude succedeeren.

Simon Cos vertrekt na Quimelaha Hassi nu alleene op Bouro commandeerende, Ternaten hield de julanders zoo in dwang datse bij d'onse niet konden voor gouverneur. uijtkomen, alhoewel die verklaarden wel genegen te zijn tot D.E. Comp., als zij maar hunne volkeren weder hadden, die quimelaha met Callematta vertrocken waren, dies hun den admiraal met Hassi commandant op een vriendelijk briefje aan Codjali, hoofd van Waijsamma tot Bouro. afkomen nodigde, dog kreeg daar op geen antwoord, aangezien zijn E. korts daarop uijt dese provintie vertrocken is, dewijle ook den admiraal dagelijks de komste van de heer Hustard verwagte, en het bevreedigde Amboina over al reijsbaar wilde laten, liet hij groote en kleene wegen maken, zoo over land als langs strand van de eene vesting tot d'andere opdat de bodens met de tijdingen te lighter zouden kunnen overloopen.

armade na Daar na liet hij zijne krijgsmagt aan 't Casteel vergaderen om Solor gedestineert. een nieuwe armade te formee ren, die hij na Solor en Timor mede wilde nemen om de portugeesen aldaar aan te tasten.

Capⁿ Taha invoegen hij 12 comp. daaronder gereekent. die hij met zijne lille vertrekt familie mede nam, om dat hij wiste deesen man van zodanigen met zijn inborst was, dat hij gestadig in oorlog moeste gebruikt werden. Comp. uijt Den 17. Majj verscheijnd alhier den heer Hustard uijt Ambon.

A^o 1656. Ternaten om den heer Arnold de Vlaming van Oudshoorn in 't gouvernement te vervangen, dewelke dan dingsdags den 23^e den eed van getrouwigheid in handen van den admiraal heeft afgelegd en met behoorlijke solemniteiten tot 15de is, des volgenden daags ging den admiraal met zijn armade onderzeijl dogh in 't uijtvaaren wierde een zijn der jaghten door ontstuijmingen weer tusschen Alang en Lillebooi in stukken gesmeeten, waar van 't volk ter nauwernood gebergt wierde ook heeft hem het geluk bujten den Ambonschen circul niet willen dienen, werdende hem op Timor in 't marscheeren van Coepan na Amerassi zijne beste officiers en meeste volk doodgeslagen, met de rest egter heeft hij op Batavia in den Bantamschen oorlog na valjante daden gedaan.

CAPUT 39.

SUMMARIUM.

Capitain Tahahille vertrek met zijne comp. uijt Ambon. Fortresse Voorbaat afgebrooken. Die van Jhamahoe verzoeken om haar oud land. Amblauw met de Compag. bevreedigt. Amblauw nagulrijk: houten vesting aldaar geleyd. Groote sterfte over de gantsche wereld. Contract met d'oost Cerammers gemaakt. Callematta raakt in ongunst bij het Macassaarsche hof. Oost-Cerammers willen geen Fortresse op haar land toestaan. 4 Correcorren verongelucken. Hocamohelsche orangkaijen werden na Batavia gezonden. Orangkaij Badjns quade geruchten. Veele Maccassaarsche Jonken komen op Goeli-goeli en Kessing. De Chineesen werd het winkelhouden verboden. Boeroos z^d zijde met de Comp. bevreedigt. Capⁿ. Hoelong word afgezet. Begin van den 6. Ambonschen oorlog met de Oost-Cerammers gevoerd, die voor d'onse ongeluckig is. Ceramlauwers vlugten na Goram. Moord aan 4. zoldaten op Goram. Jacob Bornee Bandaas fiscaal word met zijn gezelschap vermoord. Goeli-goeliens voegen haar bij de Gorammers. 4 Onser Correcorren verloren, waarvan d'opperhoofden gestraft werden. De chialoup

A° 1656.

Spreeuw door de viauden overrompelt. Hassi met eenige orangkaijen van Boeros N^d.zijde komen aan 't Casteel en worden met de comp. bevreedigt, alsmede Tommahoe Bandas Gouverneur komt in Ambon. Brand in Ambon. Toght van Bandaas Gouverneur na Goram. Katalocki door de onse vergeefs bestormt. Ocrong met naast gelegen negorijen valt wederom af. Hitoeese landraad veranderd. Mandarsah houten vesting in Caijeli gelegd. Patti Luceela komt aff.

Zoo is dan het lang bedroefde en door de voorgaande zware oorlogen gantsch afgematte Amboina door des nieuwen gouverneur Jacob Hustaards vrolijk wesen gelijk als met een beleijde zonnescheijn verquikt, zijnde een geleerd, politieq en ervare man, die bij de nieuwe verworvene vrede, net te passe quam, met zijn voorzigtig beleid verzorgende dat dezelve door den overgebleeven rebelligen hoop op Bouro niet gelurbeert wierde, alleenlijk veroorzaakte het aanplanten van zulk groot getal nagulboompjes geen klein misnoegen onder de julanders van Amboina, die niet konden begrijpen waarom nu met zulke rigourisheid de nagulen aanplanten, die men kort te vooren zoo ijverig uijtgeroeijt hadde en nog al in dat gevoelen bleeven, dat deese aanplantinge niet haare maar Comp^s eijgen zoude zijn. De comp. van Capt. Tahalille was juijst op het gesneuvelde jaght den Haringh, en hadden al haar goed verlooren, doch de heer Hustard ondersteundese met eenige kleeden en geld en imbarqueerde se in 't jaght Amsterdam, waarmede zij den admiraal volgden en dewijle het nu vrede was werd op den Roodenberg de fortresse Voorbaat afgebrooken en het geschut en volk afgehaalt, daar en tegen wierde aan den nieuwen bouw van 't Casteel Victoria ijverig voortgevaren, waar toe de heer Vlaming aan zijn successeur had nagelaten een goede quantiteit materialen, van balken, zeesteenen en kalkovens. die 13. stux op 't Casteelspleijn stonden en dewijle des gouverneurs hujs in 't Casteel zeer met witte mieren geplaagt was, heeft den nieuwen gouverneur zijn residentie bujten in 't stadhuijs genomen en vermits de camertjes van d'oost guardijn door ouderdom meest gebrooken waren, heeft hij de zelve laten afsnijten.

Capitⁿ Tahalille met zijn Comp. ver- trekt uyt Ambon.

fortresse Voorbaat af- gebrooken.

A. 1656. Aangezien in Sber een schoon gewas van nagulen aan de boomen was, heeft men de jaarlijkse visite met de Correcorren voor die tijd g'excuseert, alleenlijk 13. stux klaar makende, van de welke den Capt. Lieutenant Oudhoorn met 10. stux na Bouroe en Amblauw zoude varen, om te zien of die volkeren nog tot geen afkomen te bewegen waren, waartoe hij verscheide pardonbrieven van den gouverneur mede nam. Den gouverneur ging met de 3. andere Correcorren naar den passo om de visite in de Uliassersche eijlanden te doen, alwaar hij bij quam den die van nieuwen radja van Jhamahoe met een ootmoedig request, verzoekende datse met haar woone weder op haar oud land mogte komen, dewijlse op Ceram door ziekte en overlast der Alphoe- Jhamahoe verzoeken om haar oud land. reesen zeer vermindert waren, ook gantsch geen thuijnen hadden om daar uijt te leven, maar van honger moeten vergaan. Jacob Hustard zeijle met een verstoort gemoed verwondert te zijn, zij lieden meenden dat de Comp. alreede vergeten was, den dobbelen afval, smaad en hoon diese de Comp. hadden aangelaan en zoo haar land moetwillig verlaten, dierhalven zij luijden niet mosten denken van ooit weer in deszelfs possessie te komen. Op geleijke manier wierde den orangkaj van Koelor afgeweesen, die met geleijke request bij den gouverneur quam. Den Capt. lieutenant Oudhoorn quam den 15. Sber met 10. Correcorren op Roemaite, dog alsoo Codjali niet te hujs was, keerde hij weder na Waijsamma, aldaar ook niemand vindende keerde hij weder na Amblauw, alwaar hij zijn julanders in vijf troepen verdeelde, om het land te doen kruijssen, waar van d'eene vond een Maccassaars jonk met nagulen geladen in de rivier leggen, 't welkse verbranden en de nagulen, bestaande in 32. zacken, onder malkander verdeelde; Oudhoorn kreeg den schipper van voorn^d Jonk, Baijsabo genaamt, zijnde een Bandanees, in zijn Correcorren gevangen, die bij geval een parring vindende vier à vijf cappen na den Capitain Lieutenant dede, 't welk een chirurgijn siende schielijk toeschoot, onder welk worstelen de schipper over boord raakte en wierd van d'onse in zee dood geslagen. De Maccassaren van voorsz. Jonk op Bouro zijn van die van Oki naar Tomahoe gebraght, om van daar verders na haar landen vervoerd te werden.

Amblauw Kort hierop hebben de Amblauwers 2. gezanten na 't Casteel met de Comp gezonden om te verzoeken datse in de nieuwe vrede mede bevreedigt.

A° 1656. mogten ingetrokken werden, en dat op haar strant wederom een vestinge mogte gelegd werden, onder welkers bescherminge zij tegens de Bouroneesen mogten leven, alsoo die haar lieden van haar land tragteden te ligten en tot haar versterkinge in Caijeli te plaatsen, weshalven hem den gouverneur perzoonelijk in 9ber derwaards begaf, hebbende alvorens den Capt. Lieutenant Oudhoorn daar heenen gezonden om de orangkaijen te vergaderen en een goede parthij pallisaaden klaar te maken, die tot de extructie van een houte barrikade zouden dienen. Den gouverneur sprak de Amblauwers aan, datse alle saam doodschuldige menschen waren, wegens het aflopen van onse redout, vermoorden van het guarnisoen, en roven van 's Comp. goederen, ook datse in het vredens tractaat op Maccassar niet begrepen waren, om datse bij d'overkomste van het zelve niet dadelijk bij ons gekomen waren, dogh willende haar bethoonen dat wij niet wraakgierig maar vreedelievende waren, zeijde dat men hun wederom in genade zoude aannemen, zoose maar D.E. Comp. en koning Mandersah voor haar opperheeren en den gouverneur van Ambon voor deszelfs stadhouder erkennen wilden, haar lieden in 't eerste geen zwaare conditien voorstellende op datse in haar goed voornemen niet eerselen zouden, al 't welk zij beloofden na te volgen, verzoekende nogmaals

Amblauw om een vestinge, alsmede om een schaal en gewicht om haare
nagelryk. nog resteerende nagulen te wegen, bedragende omtrent 10. bharen, waarover d'onse verwondert waren, dat na zoo groote extirpatie nog zoo veel nagulboomen op dat eijland resteerden ende meer; doen men in volgende Januarius nog 30. bharen inoegste, waar uijt blijkt dat de officiers over d' uijtroeijing gesteld, of alte ruijm dezelve opgegeven of alte stoffig daarin gehandelt hebben: dewelke dan d'onse inwoogen om in geen vreemde handen te vervallen en van de verdere uijtroeijing nog al wat stil zwegen. Zoo wierde ook strax van de gereedleggende pallisaaden een houten vesting opgericht in een vlak boghtje, een weinig na 't zuidwesten van d'afgelopene reduijt. houte ves-
ting op Am-
blauw gelegd. Codiali was eenige dagen te vooren bij Oudhoorn op Amblauw geweest en hadde hem beloofd zijn best te zullen doen, dat de volkeren van Boeroos zijdzijde zouden afkomen of indiense door Quimelaha Tiko tegen gehouden wierden, zouden ten minsten hij met zijn broeder den Sengadja en haare familien afkomen waar op Oudhoorn te licht betrouwden, hem los liet, maar

A° 1656. hij op Boero komende vergat niet alleen het weder keeren maar heeft ook zijn geheele negorij met hem na Caijjeli genomen.

grootte over de heele wereld Omtrent de maanden Novemb. en Decemb. grasseerde de heete koortsen op Manipa, zoo dat men eens in 7. of 8. dagen 300. dooden getelt heeft: dese ziekte, gelijk een pest in de volgende 2 jaaren. niet alleen Amboina, maar bijkans de geheele wereld geïnfecteert, dogh na den verscheijden heijden der landen ook diverse gedaanten en namen aanneemende. D'oost Cerammers te weten die van Kessing, Kellemoeri, Ceramlaut, Rarakit en Goram in voorleden jaar met de Comp. bevredigt zijnde, quamen nu aan 't Casteel alwaarse op nader articulen met de Comp. bevredigt wierden, onder welke de voornaamste waren, datse verklaarden de nederlandsche Comp. alleen subject te zullen zijn, alle de vreemdelingen van haren strant af te houden, en zouden eens 'sjaars aan 't Casteel komen om den gouverneur homagie te doen.

contract met d'Oost Cerammers gemaakt.

Op de zelve voorwaarden wierden die van Oerong, Tobo, Tamilau en Haija, als mede Hatoemetting op Cerams binnen-custe met de Comp. bevreedigt.

De Amblauwers nu tegens de Bouroneesen vijandelijke actien te gebruiken, halende zomtjids eenige koppen van hun aff, dogh bleeven die nog al ongenegen af te komen, gestijft zijnde door de bijde quimelahas Hassi en Tiko, die nog al soecoers van den vluchtigen Callematta verwaghten; daar en tegen hadden zich de Noelacese eijlanden weder onder den koning Mandarsah begeven, behaven Sengadja Mangolis broeder en nog 40. Ternatanen. die het spel op Mangoli nog al gaande hielden tegens d'andere Ternataansche officiers.

Noelas be-
geven hun
ouder den Co-
ning Mandar-
sah.

A° 1657. Met het jaght Achilles op den 17. Januarij 1657. van Callematta Batavia over Maccasser aangekomen, wierde de onse beright, raakt in on-
gunst bij 't
Maccassaar-
sche hof.

dat Callematta aldaar gantsch uijt de gratie gevallen, en in sonderlijke tweedraght met quimelaha Madjira stond wiens broeder of neeff Labodi hij hadde doen stranguleeren, 't welk hun tegens malkanderen den dood geswooren hadden, dies hun Maccasser van malkander gesepareert en in verscheide negorijen hadden doen woonen. De Amblauwers hadde in de rivier Weijtina op Boeroos westzijde gelegen, een Maccassaars jonk met 27. coppen aangetroffen, dezelve tot voor haar negorijen gelokt en verders aan d'onse overgegeven, zij vonden ook een ander jonk waar mede van Maccassar weder thuijs

A° 1657 gekeerd waren Pattij Waijsamma en Roemaël door Maccasaars koning (ziende dat deese menschen door Callematta schandig waren bedroogen) gelicentieerd weder na haar land te keeren. De hooge regeering van Batavia wel wetende dat oost-Ceram de vijanden telkens tot een schuilplaats diende, hadden den Ambonschen gouverneur g'ordonneert, aldaar een fortresse te leggen, invoegen den 10. Maart den coopman Cornelis Danen met 4. Correcorren derwaarts gesonden wierd, om op de klip van Goeli-goeli een houte vastigheid te leggen, met last haar aan te zeggen het zelve te zijn tot bekragtinge der nieuw gemaakte vrede, en om haar te beschermen tegens de vreemdelingen en rovend Papoewen, maar hij op Goeli-goeli komende waren dezelve met de Kessingers gevlucht en op den hoek van Kessing wel 1500. mannen vergadert om de hollanders haar voornemen te beletten, willende liever sterven als een fortresse

Oost Ce-rammers wil-
len geen for-
tresse op haar
land toe-
staan.

op haren strant te leijden, want zij wisten wel, dat de hollanders de vreemde handelaars van haar strand zогten te weren waar vanse nogthans mosten leven, zeggende indien de Comp. volk en Correcorren wilde hebben, datse die wilde geven.

Den koopman Danen niets konnende vorderen keerde weder naar huijs, dogh kreeg onderwegens zoo hard weer dat zijne

4. Correcorren ver-
ongelukt.

Correcorren alle vier bij Tobo stranden, van waar hij over land marcheerde tot Tuluti en raapte aldaar nog vier chiampangse te zamen, waar in hij het meeste volk inbarqueerden en den 10. April weder op Honimoa quam.

Nu was in voorleeden Januario nog een andere ordre van Batavia gekomen, die insgelijks met omsigtigheid moste g'effectueert werden, te weten alle de orangkajien van de gepardonneerde volkeren die aan 't Casteel als ostagiers woonden, met hare familie en gantschen omslag na Batavia te zenden, omdat men zorgde dat zij lieden bij langer verblijf in Amboina al wederom nieuwen aanhang mogten maken en daar door nieuwe commotie veroorzaken, gelijk al reede op Hila eenigzints bespeurt wierde, dogh zoude den raad in Ambon hare consideratie over dese vervoeringe laten gaan, of mense niet nog wat behoorde uijt te stellen tot dat de Boeroneesen uijtgekomen en bevredigt zouden zijn, dogh den raad vond goed dat men al ten eersten daar mede behoorde voort te varen en geenzints waghten op de halstarrige Boeroneesen die nog al onder haar beijde hoofden den quimelaha Hassi en Tiko op

A° 1657. haren Callematta hoopten, die hun belooft hadde met een sterk succoers van Maccassar haast te zullen bij komen: evenwel wierden van dese verzendinge uijtgezondert eenige weinige orangkaijen die in de voorleden oorlog hun redelijk getrouw tegens de Comp. hadden gedragen, als de beide Loehoeneese orangkaijen Cuamer en Samsamoe, die dan ook tot recognitie daar van maandelijks een smal tractement genooten, en andere, waarmede men nog eenigen dienst in Amboina hoopte te doen, als den Sengadja Cawassa, waarmede men de Boeroneesen vermeende uijt te locken, alsmede den ouden Sengadja van Bonoa en Latukeke, omdat haare zoonen regeerende orangkaijen op Manipa waren. Zoo wierden dan de resteerende orangkaijen met vrouw en kinderen, 282. sterk, op de fluiten het Witte Paard en Sandijk aan boord gezeeten, waarmede zij na Batavia verzeijlden. werdende zij lieden verzekert, datse op Batavia goed tractement zouden genieten en als vrij luijden woonen, en zoo ijmand eenige goeder of schulden alhier quame te aghterlaten dat hun zoude nagezonden werden.

Hoeanohel-
sche orang-
kaijen wed-
na Batavia
gezonden.

orangkaij Om deese tijd quam den orangkaij Badju, zoon van den
Badjusquad- onthalsden Baros in een quaad gerught, dat hij d'oost-Ceramers
gerughten. zoude aangeport hebben aan d'onse geen vastigheid op haar
land toe te staan en datse een gezantschap naar Maccassar
zouden afveerdigen: men konde hem wel zulk niet genoegsaam
bewijzen, evenwel heeft hij namaals getoond, dat hij een
ongerust mens en tot onsen staat gantsch niet genegen was,

veele Mac-
cassarsche jon-
ken komen op
Goeli Goelien
Kessing.

weshalven hij namaals ook nog uijt Amboina na Batavia
gezonden is. Naar 't vertrek van Danen zij u op Goeli-goeli en
Kessing 30. Maccassarsche en Salaijeersche Jonken verscheenen
geladen met Tambucxe zweerden, parrings, Salaijeersche kleeden
en een weinig rijst, die hun daar langs henen verspreijden om
massoij te handelen, daar en tegen onse handelaars van Amboina
en Banda wierden met den rugge aangezien zoodat men in
't korte daar niet anders dan een nieuwen oorlogen tegemoet
zagen.

Chineesen
werd het win-
kel houden
verbooden

In Majj wierd gepubliceert een placcaat, waar bij de Chineesen
verbooden wierden winkels te houden, en gelast uijt dese
provincie te vertrecken, ten ware zij hun wilden genceren
met landbouw, hout, zagerije, londspinnen, of eenig ander
ambaght, dogh heeft dit niet door den beugel gewilt, alsoo
men klaghten hoorde van den gemeenen man, inzonderheid

A° 1657. den Inlander, dat men het gerief van de kleene snuijsteringe beter en tot minder prijs bij de Chineesen als bij de burgers hebben konde. Immers de Chineesen deden haar best aan den landbouw en hout-zagerije bij de hand te nemen, om maar in 't land te blijven.

afgelopene In de maand Meij heeft men ook begonnen d'afgelopene
redout op redout Wantrouw op Manipa wederom op te bouwen, daar de
Manipa werd Inlanders zeer willig toe waren, hebbende alreede goeden
wederom op- voorraad van kalk en steenen bij de werk gebraght. Zoo quam
gebout. doenmaals ook Assan, broeder van Usman orangkaij van
Waijsamma aan 't Casteel, om uijt naam van zijne landslieden
die van Waijsamma, Oki en Massarette bij den gouverneur
pardon te verzoeken, wes Oudhoorn den 13. Junij daar
na toe gezonden wierde, met voorzeijde Assan aan de vergaderde
volkeren aan te zeggen datse volkomentlijk gepardonneert
wierden mits datse Mandersah voor haren wettigen koning
zouden erkennen en den gouverneur als koning stadhouder
gehoorzamen, hetwelk zij gewillig aannamen, waar mede de
zijde bevredigde van Boero bevredigd was. Dese bevreedigde Boe-
roneesen nu hadden eenige van haare landsluijden onder
d'Amblauwers als gevangene zitten die men haar beloofde weder
te geven ofte verwisselen tegens andere gevangene, diese van
de resteerende rebellen in Caijeli moghten halen.

Den bovengenoemden capiteijn Hoelongs, dewelke voor 2.
jaaren goeden dienst hadde gedaan in 't onderbrengen van de
Maccassaren, en daarom van de heer Vlaming met eenig gezagh
was voorzien, heeft hetzelve langs Cerams noordcust beginnen
te misbruiken, de nabuurige negorijen aflopende en dwingende
hun veel schattinge te geven, dies denzelven den 24. 9ber,
nevens zijne beschuldigers aan 't Casteel wierde gebraght,
Capiteijn Hoelongs werd af- alwaar veele en zwaare aanklaghten over hem vielen, als
gezet. onder andere dat hij de negorije Lacka Sori onder zijn gebied
getrocken en de inlanders dier plaatse gedwongen hadde groote
geschenken aan hem te doen, werdende verders beschuldigt
dat hij over al een groot gezagh voerde, ja zelfs over den
radja Sisseoelo, daar van hij nogthans een onderdaan was,
dierhalven in de landraad beslooten wierde dat men hem zijn
gezagh zoude afnemen en hier aan 't Casteel houden. D'Al-
phooreesen orangkaijen klaagden ook over eenige perzonen van
Oma en Uliasser, die in gezandschap tot haar luijden gebruijkt

A° 1657. wierden, datse haar uijt de naam van den gouverneur dikwils veele geschenken afgeperst hadden, om het welke voor te coomen wierde goed gevonden, dat men aan de orangkaijen van die landstreek zoude behandigen een afdrukzel van 's Comp^s groot zegul in lak gedrukt, en datse niemand voortaan zoude kennen die diergelijke niet mede braght.

Het oorlogsvuur begonde nu op oost Ceram hoe langs hoe meer te rooken en dreigde eerlangd in vollen brand uijtteslaan, want de Ceramlauwers willende de 3 voorsz. orangkaijen Sinoos, Oewas en Manono in onse handen niet leveren, en geenzints toestaan dat een vastigheid op Goeligoeli gelegd wierde, heeft men in rade beslooten den Capt. Lieutenant Oudhoorn met een kleene maght derwaards te zenden, die de pallizaden daar toe nodig in Haijaas boght zoude laten kappen en daar mede gemelde vastigheid op Goeli goelis klip ook tegens haren dank op te slaan met behulp zoo van zijn Correcorres volk als de omliggende negorijen, Oerang, Ernaneng, Kien, Rarakit, en Quammer, de welke den 6. xber door den orangkaij Oerong hadden laten verklaren, datse 't met de Comp. wilden houden en haar geenzins bemoeijen met de zaken der Ceramlauwers en Kessingers. Zoo wierden dan gemelten Oudhoorn den 12. xber afgevaardigt met 14. Correcorren op hebbende 63. zoldaten die in 't gezelschap van 't gallioot Ens haaren weg namen naar de boght van Haija, alwaarse genoegsame pallisaden innamen en daar mede den 21. xber voor Goeli goeli arriveerden, vindende derzelver negorijs volkeren al verlopen tot 14. hujsgezinnen, die voorgaven bij de onse te willen blijven, of om beter te zeggen, volgens dezer inlanders slimmen aard om onse aanslagen te verspieden en aan hare mackers te openbaren. De vesting wierde in korten opgerigt en daar ingelegt 30. zoldaten met 4. ijzere stucken en kreeg den naam van Oost begin van den 6. Ambonschen oorlog. met d'oost Ceram- mers gevoerd.

A° 1658. Den 15. Januarij A° 1658. wierde den Capiteijn Keller (onlangs van Batavia gekomen) na Goelegoele gezonden om den Cap. Lieutenant Oudhoorn te vervangen, met verdere ordre dat hij de Cerammers nog een goede partij kalk en

A° 1655 steen zoude laten bijeen brengen, om in plaats van houte vesting een steenen te extrueeren, maar Oudhoorn met 3. Correcorren weder keerende zijn alle drie op den strand van Dawan gestraut waarbij egter niet meer als een zoldaat en een julanter verongelukte. Op Honimoa weder t'huijs gekomen zijnde, wierde door den coopman Abraham Omgroeven verlost vermits hij naar Banda voor Capiteijn gedestineerd was.

oost Ceram- De vijanden ziende dat onse fortresse in tegenwil van haar
schen oorlog voltooid en het haar apparentlijd gelden zoude, hebbense hun
ongelukkig strax nog in Januario van het Kessingse land af, en met haare
voor d'onse. vaarthuijgen na 't eijland Goram 12. mijl oostelijker gelegen,

Ceramlau- begeben, latende de Kessingers nog voor eerst op haar oude
wers vlugten plaatsen blijven, dewelke als nog in geen openbaare hostileijt
na Goram. met d'onse wilden komen, maar de Ceramlauwers hebben het

moord op zelve gedaan op Goram aan vier mannen van de chialoup de
Goram aan Crab, diese onder scheijn van vriendschap aan land throonden
vier zoldaten. en moordadig dood sloegen, misschien tot wederwraak of spijt,
omdat ons volk van gemelte Crab den 22. Januarij een
Maccassaars jonk op Mannaboka aan de wal gejaagt, veroverd
en in de grond gehakt hadden, waar van het volk aan land
gevlugt en misschien doen onder dese moordenaars waren.
Zij zogten nog meer volk aan land te locken, maar die van
de chialoup tijdig onraad vermerkende, giunen deur naar
Goeli goeli en bragten aldaar de tijdinge van dit schelms ont-
haalt, welke actie dan het eerste faitelijke beginsel is van
den oost-Ceramschen oorlog. Dese bloed-dorstige honden hebbende
eens bloed gezien, gingen voort in haare begeerte tot moorden,
en hebben op gelijke wijze den coopman en Bandaaschen

Jacob Bor- fiscaal Jacob Bornee (die met 2. chialoupen na Nova Guinea
nee coopman gezonden en aldaar in passant aangekomen was, op den 25.
en Bandas Januarij met 7. van zijn geselschap, na datse hun 2. dagen
fiscaal werd wel getracteert hadden) schelmachtig vermoord op den strand
met zijn ge- Hatalockki.
selschap ver-
moord.

Capiteijn Keller met reeden gissende dat de Kessingers en
Goeli goeli's ook door zouden gaan, heeft haare stranden
beset met het jacht Hitoe en agt Correcorren, dog dewijl op
het Kessingse land veel verborgene kreecken waren, konden d'
onse niet beletten dat de Goeli goeli's ook eindelijk doorgingen
en hun bij die van Goram vervoegden. De Kessingers niet
sterk zijnde om met geweld door onse bezettinge te breeken

die van Goeli
goeli vervoeg-
gen hun bij de
Goramers.

A° 1658. trachten 't zelve met list te doen, verzoekende licentie van d' onse, datse haar met zak en pak moghten inbarqueeren en op Oerong gaan woonen, maar d' onse wel wetende datse hier aanzogen (vermits Oerong met de doenmaals grasseerende kinder pockjes zeer besmet was) hebben hun sulx afgeslagen, maar de zaken liepen d' onse geduurende den geheelen oost Ceram-schen oorlog meest tegen, want behalven dat in het eerste deses jaars de heete koortsen (al in voorleden jaar begonnen) weeder heevigen uijt braken waardoor onse guarnisoen op Goeli goeli binnen korten tijd wegstorf of in de kooij raakte, zoo bespeurde men ook een groote onwilligheid tot veghten onder onse inlanders op den Kessingschen strand, alwaar zij het zeer lelijk lieten leggen, want in Februario met acht Corre corren op de waght liggende, wierdense van de Gorammers die met de Kessingers eens waren, bij naght overvallen, datse niet alleen 32. man van de haare (die aan land gingen)

4. onser verlooren, maar ook door haar verdere bloodhertigheid
 CorreCorren 4. Correcorren den vijand tot prooij lieten, met de rest con-
 verloren op fuselijk doorgaande. Hier over liet den Gouverneur in Majj
 Kessing. de principaalste opperhoofden van gemelte 4. Correcorren voor
 en d'opper- 't reght stellen, dewelke over dese haare wandevoijr gecon-
 hoofden daar nemneert wierden in vrouwe kleeren door de negorije geleid
 over gestraft. te werden, een jaar in de ketting te gaan en 100 rd^s boete
 te geven, dog van de ketting zijnsse namaals verboden. D' onse
 liep het geluk nog verder tegen want voor Goram wierd de
 de chialoup chialoup Spreeuw door de vijanden overrompelt, weshalven
 Spreeuw door d' onse geen uijtkomst ziende den brand in het kruijd staken
 de vijanden zodatse alle nevens 12. Gorammers in de lucht sprongen. De
 overrompelt. Gorammers hadden 2. Maccassaarsche Jonken met rijst binnen
 gekreegen en haren strand met 3. vastigheid bezet; den Capitⁿ
 Keller wierde mede ziek, dies hem tot mede hulp of ver-
 vanger toegezonden wierd, den lieutenant Wouter Jansz. om
 aldaar te commandeeren tot dat den Capitⁿ Oudhoorn uijt
 Banda aldaar zoude verscheenen zijn.

In 't westen hadden d' onse beter geluk met de twijffel-
 moedige gasten op Bouro, want als den Gouverneur in Februario
 zig na Manipa begaf om met Sengadja Cawassa te pitsjaren,
 wat force men op Boero doen zoude, om dit twijffelende volkje
 tot in Caijeli eenmaal tot onderdanigheid te brengen, Cawassa
 gaf voor dat hij 't werk met 500. mannen aannemen zoude,

A° 1658. zoo men hem betrouwen wilde, alleenlijk hem een duijds officier met 2. soldaten tot getuijgen bijvoegen; dierhalven hem van de Manipeese, Kelangers, Bonoers en Amblauwers zooveel volk toegevoegt wierde, nevens den sergeant Claas Snijders en 2. soldaten. Dese quamen d. 7. Maart in Caijjelis bogt aan, van daarse haren weg namen zuidwest aan over land door veele moerassen tot boven aan de rivier Woabbo daar quimelaha Hassi met de resteerende Ternatanen en Boeroneesen in een groote negorij vergadert lagen, dogh de onse daarop indringende liepen de vijanden weg, latende haare negorije ten besten, daar niet veel te vinden was als wel 1000. ledige hujsen; den grootspreker Cawassa quam zoetjes aghter aan, zeggende dat hij als zergeant het volk van aghter hadde moeten aandrijven. Hassi was den zelven morgen van daar gevlucht hebbende onse zwarte geen lust hem te vervolgen, haar alleen met de veroverde negorije vernoegende; 's anderen daags gingen onse zwarte met 2. troepen uijt, dog keerden onverrigter zake met 36. boeroneesen gevangen wederom, waar van den zergeant Snijders een los liet en met zijn partizaantje na Hassi zond om den zelven in vriendschap bij hem te roepen, dog den afgezonden quam niet weer dies d' onse de negorije

Hassi raseerden en weder na Manipa keerden. Hassi en Tiko nu hare
 schroomt bij broodcamer verlooren hebbende lieten den moed gantsch zincken,
 d'onse te ko- eghter dorstense bij d' onse niet komen, maar haar konings
 men. regtvaardige wraak als voor 's Comp^s maght vreesende, indien hem die van Caijjeli gantschelijk verlieten; zij zonden dierhalven 2. orangkaijen na Manipa, om door Cawassas voorspraak den vrede te verzoeken, diese ook verkreegen. Den Gouverneur zond Hassi nogmaals zijn pardon briefje, dies hij eijndelijk om een Correcore van Manipa verzogt, waarmede hij zoude kunnen afgebraght werden, dogh dese in Augusto in Caijjeli verscheijnende quam hij wel op strand, evenwel wilde voor die tijd niet mede aan 't Casteel komen, zeggende dat hij de negorijen Tommahou en Lnciela eerst zoude traghten afte brengen, hij zond dan een der principaalste orangkaijen tot teijken van goed betrouwen om hem van vrede te verzekeren,

Hassi komt die den Gouverneur wederom stierde om Hassi perzonelijk te
 aan 't Casteel halen, zeggende dat hij van zoo geringen perzoon geen ge-
 met de restee- zanten wilden aannemen, dies hij eijndelijk den 2^e October
 rende orang- kaijen van aan 't Casteel verscheen in geselschap van Sengadja Cawassa,
 Bouro.

A° 1655

den Sengadja van Roemaite, den orangkaij Tawaijl van Caijjeli, den pattij van Ilat, van Leliali Tagalissa, en orangkaij Palmatta, dewelke den Gouverneur d. 4. d° uijt naam van de Comp. en den koning Mandarsah wederom in genaden heeft aangenomen op zekere articulen, waar van dese de principaalste waren: eerstelijk verklaard den Gouverneur hun alle rebellen en hostileijten te vergeven zo wel diese door instigatie van Madjira en Callematta, als naderhand door haar zelven tegens de Comp. hebben bedreeven, mits zij voor haren wettigen koning zouden aannemen Mandarsah hem zweerende alle trouw en gehoorzaamheid tot in den dood blijvende, dat hem volkomen heerschappije over haare landen en volkeren competeert, 2^{den} zouden zij geen andere potentaten gehoorzamen nogh met eenige vreemde volkeren contracten aangaan; 3. zwoeren zij te zullen blijven reghte bondgenooten van D. E. Comp. en voor 's konings stadhouder te keunen den gouverneur van Amboina, daar tegens beloofde haar den gouverneur in haar Mahomets geloof ongemolesteert te laten: ook beloofde zij orangkaijen de reesteerende 's Comp^s en 's konings rebellen te zullen helpen dwingen: 4. beloofdense alle negorijen die rondom het heele land Bouro lagen onder een begrijp op den strand van Caijjeli te zullen brengen zonder buijten 's Comp^s last van daar te wijken, mits dat aldaar tot haar verzekering een vestinge met nederlandsche guarnisoen zoude geleid werden; 5de mosten alle de nagulboomen die nog op Bouro gevonden wierden, geruineert werden: van de welke voorsz. orangkaijen beloofden goede aanwijzing te doen geene verzwijgende maar de zelve zelfs helpen destrueeren, blijvende op den hals verboden eenige nieuwe aanplantinge te doen: 6^{den} beloofden de orangkaijen geduurig (gelijk die van Hitoe) 4. personen uijt haar luijden met vrouw en kinderen aan 't Casteel te houden, dewelke alle ses maanden door vier andere zoude vervangen werden, en waren de vier eerste den Capiteijn Laut broeder van Hassi, den Sengadja van Roema-ite, den orangkaij van Ilat, en orangkaij Usman van Waijsamma. Zes dagen na dese handelinghe verscheenen ook die van Tommahou aan 't Casteel begeerende in voornoemd accord getrocken te werden, dewelke dan gevolgelijk op bovenstaande articulen aangenomen en met D. E. Comp. bevreedigt zijn.

en word in-
de Comp. be-
vreedigt op
zekere articu-
len.

al-mede
Tommahou

Quimelaha Ticko zullen wij nog wat in zijn rotte nest bij

- A° 1658. Luciola laten berusten en weder na d' oost keeren, daar de gepleegde valsheeden, moorderijen en tegenspoeden noodzakelijk een merkelijke revengie vereijchten, om het welk te ondernemen Bandaas gouverneur Abraham Wijns den voorleden 18. Maart in Amboina quam om met deszelfs gouverneur te overleggen, hoe zij de zaak zouden aanvangen en is na rijpe deliberatie voorgenomen Goram voor dat maal niet aan te tasten, aangezien de aldaar vergaderde rebellen op 12000. mannen geschat wierden, als zijnde hun in Januario de Ceram-lauwers en naderhand de Kessingers, Goeli goeliers en Mannabockaners bij gekomen. Dit werk kreeg nog te meerder onmogelijkheid door de continueerende ziekten waar door van 142. mannen in de schepen en vaarthuijgen bescheiden in de 42. de kooij bewaarden; Amboina konde niet meer missen dan 50. zoldaten en Banda niet meer als 180. opbrengen. Inlanders te gebruiken was ongeraden, vermits men hare flouw hertigheid genoeg gewaar wierd op Kessing, daarse met 10. Correcorren en 500. mannen als nog in bezetting lagen; daar wierd dan besloten den vijand met kruijssen te matteeren, zijnde daartoe aangelegt het jaght Ens uijt Amboinas en Walkeren uijt Bandaas bezetting nevens 2. à 3. chialoupen. Den gouverneur Wijns nam voor perzonelijk met het schip Angelier een togt na Goram te doen, om des vijands doen te beoogen, en hem alle mogelijke afbreuk te doen. Bij zijn aanweesen in Amboina ontstak d' 18. Maart een grooten brand, beginnende uijt de combuijs van den Capⁿ der Chineesen. waar door 2. predikants huijsen, de nieuwe kerk en nog wel 30. chinese pedacken verbrand zijn, gelijk namaals den 26. Maij nog andere 36. pedacken door een anderen brand geconsumeerd wierden, en is den 23. Maart Bandaas gouverneur na zijne provincie vertrocken, die op d. 10. April den togt na Goram aanvang met een fluijt, 2. jaghten en twee chialoupen, g'armeert met 642. mannen en 20. zoldaten, mattsroosen als burgers en Inlanders. Op Goram komende bevond hij d' inlanders meest boschwaard in gevlught en in het land weinig resistentie, niet te min tot contracteeren gantsch ongenegen, dies hij voor die tijd anders niet dede als eenige kleene negorijtjes aflopen en verbranden, mitsg^s eenige vrugtboomen bederven. Den 22^e verspiedense des vijands hoofd vastigheid Kattalocki gen^t een halve mijl van de west strand op een lagen dogh kleijagtigen en steijlen berg geefs.
- Abraham Wijns Bandaas gouverneur komt in Ambon.
- Brand in Ambon.
- togt van Bandaas gouverneur na Goram.
- Kattalocki bestormt door d'onse dog te ver-

A° 1658. gelegen, waar op resolveerden een assout te doen; zij quamen dan na veel moeite den slibberigen berg op en naderden zoo dicht bij de muuren datse met handgranaten daar in smee ten en dezelve begouden te beklimmen, werdense gedwongen te

Oerong met retireeren na den strand, vertrocken weder na Banda, zendende de naast ge- den Capⁿ Oudhoorn in 't verzeijlen na Goeli goeli om Keller legene gorijen te verlossen, alwaar komende bevond hij dat die van Oerong vallen weder en de naast gelegene Ceramsche negorijen na den gedaanen af.

Tingang eed aan de Comp. gerevolteert waren en de Tingan Bantam Bantam door onder ons geschut op Goeli goeli hadden weg gehaald, het volk de vijanden daarvan bestaande in vijf hollanders massacreerende, waar genomen. door hun de moed zo groot is geworden datse met eenige honderden ons fortje aangevallen de pegge-peggen in brand gestee ken hebben, dog van d' onse dapper afgewesen zijnde, hadden moeten retireeren.

Hitoeese Den 8^e Majj vertrok den gouverneur na Hila alwaar bij landraad ver- den HitoeEsen landraad vergaderde en de orangkaijen te kennen andert. gaf dat hun verzoek na Batavia afgeslagen was, te weeten datse den landraad niet aan 't Casteel maar op Hitoe mogten houden, dogh was tot haar luijden faveur zodanige gedisponeert dat de vergaderinge geduurende de regen moesson op Hila, in de drooge moesson aan 't Casteel zouden gehouden werden; maar mosten d'orangkaijen raadsperzoonen hare vaste woonhuijsen aan 't Casteel houden die in de regentijd in haare absentie van haar slaven konden bewaart werden, maar in de drooge mousson mosten zij dezelve perzonelijk bewonen.

Capitⁿ Keller overleden. Den Capitain Keller van Goeli goeli gecomen zijnde en door den Capitain Oudhoorn vervangen, wierde ziek aan 't Casteel, gebraght waar aan hij in de maand Julius overleden is.

Den 13. October ging den gouverneur met 37. Correcorren de jaarlijkse visite doen. en dede voor eerst Manipa aan alwaar hij over 3200. nagulboomen liet destrueeren, van daar schepte hij na de bogt van Caijjeli, alwaar strax pallisaden gekapt en een houten vesting van 45. voeten in 't vierkant

Mandarsali houten vesting in de bogt van Caijjeli gelegd. met 4. halve punten gelegd wierden, bekomende den naam van Mandarsah; doen quam ook af bij den gouverneur den Patti Luciela, hebbende zig van Tiko afgezondert, als mede Hassis jongen broeder Bongasari om met D. E. Comp. te

Patti Luciela komt af. bevreedigen: 't welk zij beijde verkregen onder conditie datse quimelaha Tiko mosten helpen vangen; blijvende den 3^{de}

A° 1658. broeder Capⁿ Laut nog aghter, zoo men zijde boven in de negorije Caijjeli met de koorts ziek leggen. Nu resteerde nog den eenigen Tiko, zig omtrent Luciela in 't bosch ophoudende om welken te vangen den fiscaal Abraham Verspreet met Patti Luciela, Sengadja Cawassa en nog eenige andere orangkaijen gezonden wierden die op strand tusschen Luciela en Bara komende daar zig Tiko, met weinig geselschap ophield, de quimelaha Pattis van Caijjeli en Luciela met een pardon briefje voor Tiko werd ge- uijt zonden, die dan Tiko beweegden tot afkomen, dogh alsoo vangen. wat lange zemelden, wierde hun lieden Cawassa nevens den orangkaij van Waij met 20. gewapende zoldaten nagezonden, die hem dan onvoorziens op 't lijf komende met vrouw, kinders en bij den en allen omslagh gevangen namen en den 1. November bij gouverneur den Gouverneur in Caijjeli bragten. Hustard moste wel het gebraght. gegeve pardon houden, dogh dewijl hij tot het laatst hartneckig werd na gebleven was, heeft hij hem d. 4. xber naar Banda gestiert, Batavia ge- van waar hij na Batavia gesonden is, alwaar hij gechristent zonden. zijde nog woont, waarmede dan het geheele eijland Bouro geheele onder 's Comp^s gehoorzaamheid wederom gebraght was, komende Bouro bevre- de kleene negorijen haar rondom de nieuwe vestinge met der digt. woone neder te slaan, in dewelke een guarnisoen van 24. zoldaten nevens 4. ijzere stucken gelegt wierden. Dit alles ver- richt zijnde vertrok de heer Hustard met zijne hongij den Boeroneese 3. Novemb. weder na 't Casteel belastende den orangkaij Usman, ostagiërs Patti Ilat, Sengadja Roema-ite en den Capitⁿ Laut, broeder moeten aan 't van quimelaha Hassi hem te volgen om als ostagiërs aan 't Casteel te woon- Casteel woon- nen.

Oerong. Bouro nu bevredigt zijnde, zullen wij zien hoe zich de Quaus, Erna- zake in 't Oosten toegedragen heeft: d' afgevallene negorijen neng verzoee Oerong, Quaus en Ernanneng van haar doen berouw krijgende ken wederom quamen eijndelijk bij onse fortresse Oosteijnde om met de vrede. Oerong met de gezanten van Quaus en Ernanneng 9. sterk in gber na Banda alwaarse voorgaven door d' Oost- Cerammers en Gorammers tot deseu afval gedwongen te zijn, die haar op 't lijf waren gevallen en d' orangkaijen gevangen weggenomen, ook die van Oerong gedwongen den Tingan Bantam te overvallen en 't volk dood te slaan: egter thoonden zij niet donker haar genoegsaame reden van misnoegen door den Capitain Keller gegeven te zijn, haar niet zo lange van

A° 1658 de Correcorren willende largeeren, tot datze haare vrouwe en kinderen in 't gebergt gebragt hadden. Wijders zijdenze de motiven der Gorammers tot de jongste rebellie geweest te zijn, om datse haar stieten aan 't fort in Goeli goeli opgeregt, en omdat d' onse een Maccassaarse jouk in de grond geschoten hadden, waarmede wij hun den handel met die natie beletten wilden, datse nog nooit en zouden gedoogen Gantsch andere reden voerde den rebel Sinoos met den orangk. Kabori van Goram uijt de negorije Daij, en die van Kessing recht uijt zeggen, geen vrede te willen maken, al eer het fort Oost eijnde gedemolieert, de bezettinge verzonden, en de Maccassaren nevens andere vreemdelingen vrije toegang toegestaan wierde, of datse anders in den oorlog tegens de Comp. wilden volharden.

Sinoos rebel
wil het fort
Oost eijnde
gedemolieert
hebben.

Batavias
succoers
komt in Am-
bon.

In Xber arriveerde van Batavia een redelijk succoers in Amboina bestaande in 4. schepen, 2. chialoupen en 400. zoldaten om in de oostersche provincien verdeelt te worden, waarvan dan gevolgelijk 42. coppen. na Ternaten met 2. chialoupen en 100. d^{os} met een fluijt na Banda gezonden wierden.

CAPUT 40.

SUMMARIUM.

A° 1659.

Commissarissen van Huwelijke zaken ingestelt. Sengadja Cawassa werd over geweldenarije gestraft. Sinoos Capitⁿ der Ceramlauwers gevangen; zijn confessie. Den Burger Pieter Gillesz. in de Straat Sapi vermoord. De hongij der Correcorren gaat na Goram. Vaarthuijgen der vijanden door d' onse verdestrueert. De vijanden vlucht na Katalocki en maakt zig daar vast. Houte we-ting van Goele goele word met steenen opgezet. 4. Onser Correcorren verongelucken. Fluijt Trouw vergaat in de Laij. Jonge nagulboomen door gantsch Amboina nogmaals aangeplant. Tommahouwers doen een gezantschap na Maccassar. Simon Cos Ternatens gouverneur komt in Amboina. Den Commissaris Basting komt onverrichter zaken weder in Ambon. Soesoehoenam verbind zich met Maccasser. Simon Cos keert weder na Ternaten en

A° 1659.

de Ambonsche Hongij voor de tweede reijs naar Goram. Waro en Rarakit afgebrand alsmede Sapabora en Kattalocki. Carbous (orangkaij van Oerong) valsheid. Het leger komt voor Aijneko. Schermutzelen tusschen de vijanden en d' onse. Cerams custe van Rarakit tot Kessing bezet. Baijkole van Tamilou werd bij de kop gevat. Baicole quimelaha Madjiras halve broeder stelt Bouro in oproer. Teeuwsberg springt. Misnoegen der Hitoeësen orangkaijen over 't houden van den Landraad. Koning van Batzjan komt in Amboina. Zijn Capⁿ Laut werd gevangen en weggevoert. Jan van Dam en Truijtmán conducteurs van den Maccassaarschen oorlog. Groote armade na Maccassar gedestineert.

Commissarissen van huwelijx zaken ingestelt.

Dit jaar 1659 zullen wij beginnen met huwelijxse zaken want vermits de ondertrouw tot daar en toe in de kerkenraad geschieden en een extra ordinaires moeijete voor de predikanten was, zoo heeft den gouverneur den kerkelijken raad daar van ontslagen en politique Commissarissen onder schriftelijke instructie daar toe gestelt, gelijk mede op die tijd in Banda geschied is.

Sengadja Cawassa werd overgewelddenarij gestraft

In Januario klaagden eenige Kelangers geweldig over den Sengadja Cawassa dat hij haar niet alleen tot slaven hadde gemaakt, maar ook andere harer landsluijden meer onder hem zocht te trecken; dies hij aan 't Casteel geroepen zijnde van den fiscaal beklagt wierde dat hij 13. perzonen aangehaalt, ten deele als slaven verkoght en nog andere 16. Kelangers onder zijn negorije getrocken hadde, welke klaghten na gedaane examinatie voor gecommitt^e waar bevonden zijnde wierde gecondemneert, de voorsz. op vrije voeten te stellen, mitsg^e een amende van 120. rd^s te betalen en nooit meer zonder speciaal verlof naar Manipa te keeren.

Smoos Capitⁿ der Ceramlauwers gevangen.

Het geluk diende d' onse eijndelijk wat in Oost eijnde, al waarse den 13. xber A° 1658. den schalken Sinoos orangkaij van Kelliwaro (die de Ceramlauwers tot haren Capitⁿ gemaakt hadden) kragteloos en zonder moeijten gevangen kreegen, wel met een witte vlagge voor onse fortresse aangekomen onder scheijn van den Commandant te willen spreken, dog bij d' onse onder geen witte vlagge ontfangen, dies hij na eenige

A° 1659. worstelen door den zerg^t Hendrik Warnartsz gevat en strax
 zijn con- met een chialoup na Banda gezonden wierd, alwaar zijn
 fessie. examinatie bestaande in 37. aanmerkelijke articulen afgenomen
 wierde, waaronder de principaalste waren dat de Ceramlauwers
 en Gorammers overeengekomen waren om den coopman Jacob
 Bornee den 25. Januarij des voorleden jaar te vermoorden en
 dat om dese 3. redens.

Ten Eersten omdat zij niet begeerden in hare geregtigheid
 van de Hollanders verkort te werden, door 't stigten der
 fortresse Oosteijsde op haar land.

Ten Tweeden omdat de Hollanders hun tragteden te beletten
 den omgang met de vreemdelingen, daar hun zoo veel aan-
 gelegen was, als de Comp. aan hare noote- en nagulboomen
 in Amboina en Banda.

Ten Derden, dat d' onse kort tevooren een van haare
 jouken van Maccassar komende afgeloopen; daarop een man
 gedood en eenen zwaar gequest hadden, dat de Gorammers
 en Ceramlauwers die van Oerong geconstringeert hadden de
 Tingan Bantam voor haare negorije afteloopen, om van
 haar lieden getrouwigheid verzekert te zijn, dat in haar ge-
 meene pitjaring beslooten zij dat wanneer eenige vaarthuijgen
 van Hollanders voor haare negorije quamen te landen dezelve
 aflopen en 't volk vermoorden zouden, gelijk aan de chialoup
 Spreeuw gedaan hadden; datse 60. Correccoren sterk waren
 geweest onder den Capⁿ Laut Djoumat voor Goeli goeli doense
 de Oerongers gedwongen hadden onse Tingan Bantam af te
 loopen en datse van meening waren geweest de fortresse in
 brand te steeken, waar toese een groote meenigte drooge
 clappus bladeren hadden mede gebragt; datse 3. agter een
 volgende jaren bezending naar Macasser gedaan hadden dog
 dit jaar geen geschied was, maar in voorleden jaar derwaards
 gezonden den Orangkaij oewas die aldaar gebleeven was, met
 geduurig verzoek om adsistentie en datse tot teken van haare
 rebellije tegens de Hollanders de chialoup Spreeuw aan Mac-
 cassars koning hadden toegezonden dat een brief hadden becoomen
 meldende dat het succoers in de weste moesson onder Kraijn
 Sumama stond te verscheijnen, verders gaf hij voor een witte
 vlagge te hebben zien wajen op Goele goele, als hij quam
 den zerg^t vragen of hij de g'extrueerde fortresse wilde afbreeken
 dan zoude het vreedde zijn, indien niet zoo zoude den oorlog

A° 1659. continueeren; naar dese verklaring wierde hij uijt Banda den 16. Januarij na Amboina gebragt, alwaar hij bij zijn stoute verklaringe persisteerde, alsof hij met opzet d' onse tegen wilde, voegende daarop nog bij haar eerste meeninge geweest te zijn na Goram te vlughten, hun aldaar te verzien, en dan gezamender hand na Maccasser te vertrecken.

den burger Dewijle men dan uijt deese confessie als mede uijt het
 Pieter Gillisz. aflopen en vermoorden van den Ambonschen burger Pieter
 in de straat Gillissen chialoup in de straat Sape door de Macassaren in
 Sapi ver- Januario geschied bemerken konde, dat Maccassers koning
 moord. alweder wat quaads in zin hadde, en buijten twijffel een aanzienlijk succoers naar O^e Ceram stond af te vaardigen, zoo heeft men in Amboina en omtrent Bouro met kruisen van scheepen en chialoupen goede uitzicht gehouden om op de aankomende vloote te passen; ook heeft men volgens ontvangen ordre van haar Ed^s te Batavia in Amboinas raad besloten, d' Ambonsche en Bandasche scheep en krijgsmaght bij mal-kander te voegen, om Goram aan te tasten, en het menigvuldige nederlandsche bloed aldaar gestort te wreeken, dies wierden in volgende April op den passo Baguala en de Uliassers beroepen, de Ambonsche Correcorre maght, bestaande in 50. stux dewelke den gouverneur Jacob Hustard met den Capⁿ

de hongij Paulus Andriesz. voor uijt zond na de boght van Haija, om
 der CorreCor- dat hij nog eenige dagen op Honimoa wilde blijven alwaar
 ren gaat naar hem de tijding van het Casteel toegebragt wierde, dat in de
 Goram. weste mousson geen vloote van Maccasser na de Oost af te steeken stond, waardoor hij te meer aangemoedigt wierde den voorgenomen togt voort te zetten. Den 13. April arriveerde de geheele vloot in de bogt van Goele goele sterk als gezegt 50.

komt in Correcorren, 8. Rhazeijls en 2. chialoupen; aldaar wierde de
 Goeli Goeli. militie aan land gezet, sterk 532. zoldaten en in 8. Comp. verdeelt onder de Capitains Paulus Andriesz. en Harman van Oudhoorn werdende ieder zoldaat verzien met een clompje wax om ziju panne te bedecken bij regen weer, ook een sterk placcaat afgelesen tegens het onordentlijk lopen uijt zijn gelid en 't drincken; d' Inlanders kreegen tot een veldteeken een stuckje guinees linnen met cabelgaarn doorvloghten aan haar reghter arm om van de vijanden te onderscheijden. Van hier schepte de vloot voort naar Goram en quam voor Kattalocki
 komt voor Goram. ten anker, waar nog bij quam de fluijt Goeree en de sloep

A° 1659 de zwaluwe uijt Banda, op hebbende nog 2. comp. zoldaten: de Correcorren ankerden langs den strand van Cattalocki Gorams westzijde en de scheepen vermits d° strand met een lang riff bezet was quamen ten anker voor de negorij Daij 2. mijlen zijdelijker gelegen, alwaar op strand een groot steene fortresse lagh, die d' onse bij het lande verlaten vonden en in het bezit namen. D. 25. April wierde de maght aan land gezet bij Daulat en marcheerden noord waar op door verscheijde negorijen diese altezamen verlaten vonden tot aan Sappabora bij een tamelijke rivier aan Cattalockis strand gelegen, waarin d' onse een menigte van vaartuijgen aantroffen, diese ten deele verbranden, in stucken hakten en wegsleepten, en onder andere de Correcorre van Oerien, diese voorleden jare genomen hadde, staande ondertusschen de geheele militie op strand in slag-ordre. De vijanden deden wel een uijtval, en schooten vinnig met pijlen op die geene, die doende waren met vaarthuïjgen te vernielen, dogh wierden door onse musquetiers met er haast te rugge gedreeven; nogh in een ander rivier vond men twee Maccassaarsche Jonken vol water geslagen die mede vernielt wierden.

den vijand
vlugt na Kat-
talocki en
maakt zig
daar vast.

Voorts dewijle men bespeurde dat alle d'Inwoonders hare negorijen verlaten en na Kattalocki gevlucht waren om d'onse aldaar het hoofd te bieden, hebbende dien berg geweldig gesterkt, met veele verschansingen boven en agter malkander, gelijk men duijdelijk uijt de zee zien konde, daarbij overwegende dat men met een hardneckigen vijand te doen hadde, en datse in Kattalocki desperaat zouden vechten als geen andere retirade overig hebbende en dierhalven den berg zonder groote bloedstorting niet te winnen was, zoo heeft men bij rijpen overlegh geoordeelt, denzelven zoo veel niet waardigen te zijn, dat men daarom d'Ambonsche en Bandasche maght in de waagschaal zoude zetten, dierhalven raadzaamst bevonden, den vijand zoo eenige jaaren te konnen bespringen en haar vrugt en klappuseboomen te destrueeren, hetwelk gedaan zijnde is de vloote den 5° Maij van daar opgebroken, depecheerende den Capt. Paulusz. en den coopman G. E. Rumphius met 3. lighte jaghten en alle de Correcorren na Goeli goeli om de houte bouwvallige vesting Oosteijnde te vernieuwen en in een steenen te veranderen, den gouverneur zelf nam zijnen weg over Banda na huijs, om met deszelfs gouverneur wegens die

A° 1659. zaken wijder te debibereeren van waar hij een fluit met 50. mannen na Timor depecheerde tot assistentie van dezelfs opperhoofd aldaar.

Capitain Paulusz. met zijn bijhebbende maght op Goeli goeli houte ves- gecomen zijnde liet de houte vestinge afsmijten en een goede tinge op Goeli parthij steenen veranderen, het welk gedaan zijnde bevorderde goeli gelegen de hongij haar reijse weder na Amboina, hebbende op dien met steenen togt geen andere schade geleden als het verlies van 4 Corre opgeset. corren, die op Ceram door een schielijken en vellen zijdweste

4. van onse wind op den 4. Majj vergaan waren: grooter verlies was CorreCorren voorgevallen in de laij bij Laricque alwaar de fluit Trouw verongelukt.

fluijt Trouw met koebeesten geladen ten anker quam, dogh door denzelven vergaat in de sterken wind den 4. Majj wierde zodanig tegens de klippen laij. gezet, datse gebarsten en daar is blijve zitten; dogh de menschen, het vee en ander goed op den overloop wierden aan land geberghht.

In de maand Junius geschiede weer een sterke aanplanting jongen nagul der nagulboomen omdat men zag dat van voorige jaarens boomen door aanplantinge weinig opquam, te weeten de groote negorijen gants Amboi- van Leijtimor mosten 8000. en de kleene d^{os} 7000. aanplanten na nogmaals ijder CorreCorre langs de kust van Hitoe 10.000.: op 't aangeplant geheeel eiland Oma 45.000., welke groote aanplantinge al

Tommahou- gerughten liepen, dat de zelve gasten een gezandschap naar wers doen een Macassar zoude afgeveerdigt hebben, om dien vorst bekent te geheim ge- maken dat Bouro zoo nieuwlíjx met de Comp. bevreedigt was, gezandschap na Maccasser. zoo hij dierhalven op Bouro nog wat attenteeren wilde, dat moste binnen 3. maanden geschieden, uijt dien inzichte hadden vier Tommahousche negorijen niet meer als de helft van haar volk na Caijjei gezonden, blijvende de reste te huíjs tot dat de ordre van Maccasser zoude gekomen zijn, het welk d'onse verstaande hebben eenige Amblausche CorreCorren daar na toegezonden om de rest met geweld af te halen.

Simon Cos Den Eersten Julij verscheen in Amboina de heer Simon Cos Ternaatsgou- gouverneur in Ternaten, om met de heer Jacob Hustard te verneur komt beraadslagen over een gewigtige zake, hetwelk men doenmaals in Amboina. den onbekenden togt noemde en waartoe men al reeds eenige

A° 1659. honderden Inlanders aangenomen hadde, om als soldaten te gebruiken.

Het was op Macasser gemunt om die wrevelmoedige eens onvoorziens in haar eijge land op 't lijf te vallen en tot gerustheijd te brengen die niet nalieten geduurig onse quaadwillige Amboineesen en Cerammers op te rocken en bedecktelijk te adsteeteren, en doenmaals wierden wederom groote voorbereijdsels gespeurt tot den nieuwen oorlog, hoewel 't zelve eijgentlijk gemunt was zoo men namaals verstonde, om den Manderees te dwingen die van Maccasser afgevallen was.

Commissaris Haar E^s op Batavia hadden den opperkoopman Willem Basting naar Maccasser afgevaardigt, om die regeeringe op onverrigter zaken van zeker conditien tot nieuwe aliance te nodigen, dog vond de Maccassaarsche vorsten tot die conditien ongenegen, heeft hun Maccasser op Ambon. egter den oorlog om gewigtige reden niet willen aanzeggen maar belooft dat hij eerst de zaken met den Gouverneur en koningen der oostersche provintien zoude overleggen en als dan weder op Maccasser komen. Beijde de gouverneurs de missive van haar Ed^s nader overwegende, bevonden dat haar Ed^s den heer Simon Cos wel authoriseerden (ingevalle de zaak op Maccasser tot een openbaare rupture mogte komen) met een oorlogsmaght voor Maccasser te verscheijnen en te zien of men die vorst met den degen in de hand tot de conditien niet konde brengen maar bespeurden egter niet te min uijt deszelfste missive, dat haar Ed^s niet gaarn zagen, men tot openbare rupture zoude komen, al eer

Soesoehoe- men zag, tot Maccasser eenige openbare toerusting op d'Oost nan verbind wierde gemaakt te meer alsoo den Soehoehoeuan, koning van zig met de Mattarm, met den Maccassaar in verbintenis was gekomen Maccassaren. van gemeene offensie en defensie, tot welken eijnde ook 20. jonken te Soeroebaija voor de Maccassaren wierden opgetimert. Men oordeelde dan dat men d'aankondiging van oorlog nog wat uijstellen zou tot dat men aan haar Ed^s van den toestand der zaken rapport gedaan en dies aangaande nader ordre ontfangen hadde. Volgens dien dan wierde den voorge- noemden togt afgestemt waar toe algereed lagen 11. zoo schepen, fluijten, als galjoots, 450. blanke zoldaten, daar en tegen werd afge- steimt. wierde goed gevonden dat den Gouverneur Hustard met zes schepen zoo veel compagn. zoldaten en de CorreCorren een togt naar Goram zoude doen, om de rebellen aldaar op 't

A° 1659. nieuw te infesteeren en b'oorlogen, maar d'aangenomene in-landsche zoldaten wierden weder afgedankt, waar op den heer Simon Cos Cos met 2 fluijten en een sloep den 13. Julij weder na Ternate keerde weder na Ternate. keerden, zullende de Commissaris Basting met Tortelduijff weder na Maccassar gaan, om de zelve vorst tot uijtsel te beweegen tot dat hij aan haar Ed^s op Batavia rapport zoude gedaan hebben. Volgens voorsz. resolutie dan heeft de heer Hustard wegens de aanstaande stille tijd d'Ambonsche hongij vergadert, om het moord nest Goram nog eens te bestooken, tot dien eijnde voor uijt zendende 3. schepen met 5 comp. zoldaten benoorden Ceram om: hij zelfs volgde den 23. 7ber met 36 CorreCorren en 142. zoldaten den zelve en in 't passeeren liet hij de negorije Waroe afbranden, om datse bij hem niet wilden uitkomen en de vijanden op Goram toevoer van sagoe deden, om de zelve reden wierde ook Rarakit gedemolieert, 't welk de onse van volk verlaten vonden, en daar omtrent een groote Corre met sagoe geladen (buijten twijfel voor Goram gedestineert) en quam de hongij alhier wederom bij malkanderen, zijnde nog een schip uijt Banda met 50. soldaten bij gekomen. Van hier rukte de vloot voort en quam benoorden het rif van Ceram laut den 10. 8ber voor Goram alwaar de voor togt van onse CorreCorren op Kattalockis strand veele vaarhuijgen aantrof, die witte vlaggen lieten waijen, 't welk d'onse ook deden maar alsoo naar lange wachten niemand uijtquam, sprongen eenige onser zwarten aan land, die met pijlen gegroet wierden, waar op onse geheele maght aan land sprong verjaagden de vijanden, staken de 2. negorijen Sapabora en Kattalocki in brand, en raseerden een groot getal vaarhuijgen en onse zwarten maakten dapper buijt van sagoe, 3. bassen, 16. musquetten en andere snuijsteringe welk verlies de vijanden groot gebrek aan bragte. Daar na sloegen sikh het leger neer op 't negorijtje Daij om dat aldaar de beste anker grond tot schepen was, varende ondertusschen de CorreCorren naar de noord en zuijdhoek om alle zagoe en klappus bomen te bederven datse konden bij komen, waar van insonderheijt op de zuijdhoek van dit eijland een groote menigte stond. Uijt een gevangene verstond men de valsheijd van Carbou orangkaij van Oerong, die alle 's vijands pits-jaringen bijgewoont hadden, en korts voor onse komste weg-gelopen was item dat de Ceramlauwers voorgenomen hadden

A° 1659. na Maccasser te vlugten maar door de Gorammers met geweld tegen gehouden wierden, dus zij met malkander mattacou gedronken hadden om te zamen te leven en te sterven; dat het volk van alle negorijen binnen Kattalocki gevlugt was, alwaar de koorts en kinderpockies hun geweldig quelden die al reede veele menschen weg genomen hadden; dat grooten hongersnood binnen was, maar datse even wel eenige vaartuijgen met sagoe van Rarakiet, Waroe, Kien, Quaus en Ernanneng geprocureert hadden, zo dat de Ceram lauwers nog wel wat hadden, maar met de Gorammers was hij een slegten staat dat Kattalocki niet beter aanteden was als van agter langs de weg van Aijneka; dies wierde beslooten dat men na de oostzijde van Goram zoude gaan en zig legeren voor Aijneka, al waarse den 24. 8ber aanquamen; doen wierden de beijde luitnants Ditloff van der Beek en Richard Hermansz. met hare beijde comp. nevens 300. zwarten gecommandeert, om den weg van daar over land na Kattalocki te gaan recogni-seeren, maar deze gekomen zijnde in een diepe valleije om-trent een musquetsschoot agter Kattalocki, wierden van de vijanden van alle kanten zodanig besprongen met musquetten en pieken uijt de ruijgte geschooten, en zoo hartneckig ver-volgt datse den geheelen weg al schermutserende te rugge mosten wijken krijgende aght nederlandsche gequetste. Daar en boven bevondense den weg zoo moeilijk en onbequaam datse geen kans en zagen eenige geschut daar over te brengen, ook zoud het leger aan die kant te verre van 't drinkwater afgeleid werden; 'sanderen daags probeerde men dit nog eens over een ander heuvel maar dien weg wierd alsoo moeilijk be-vonden, doen resolveerde men Kattalocki voor dat maal onge-moeijt te laten, het land aan d'oostkant mede van zijne beste vrugtboomen te ontblooten en als dan met het leger van daar op te breeken, in die meeninge dat men voortaan Cerams oostkust van Kessing tot Rarakit zoude bezetten, op dat van daar geen toevoer naar Goram konde geschieden, waar toe onse Amboineesen haar gewillig thoonden. Sengadja Kawassa wierde met thien CorreCorren na Manabocka gezonden, alwaar hij 3. vaartuijgen verdestrueert en 36. gevangen gekreegen hadde, eenige inwoonders aldaar waren van haar land na Onin gevlugt en hadden 7. mannen om in onse handen niet te komen haar eijgen zelve van de klippen afgesmeeten.

't leger komt
voor Aijneka.

den weg na
Kattalocki
gevisiteert
van d'oost
zeijde.

schermut-
seling tussen
de vijanden
en d'onse.

Cerams
oostkust van
Rarakit tot
Kessing be-
zeth.

A° 1659. Dit op Goram verrigt zijnde is het leger ult° 8ber. opgebroken, en den Gouverneur vertrok met Zoute Lande na 't Casteel, dog door stilte moste hij met 2. CorreCorren bij Kessing aangetroffen na Goeli Goeli scheppen van waar hij voorts den 12. 9ber. aan 't Casteel arriveerde. Onderwegens

Baijkole van op Tamilauw komende, nam hij mede zekeren Baijkole die Tamilauw werd bij de kop gevat. die van Haija opgerockent hadde, zo dat de zaak al tot dood slaan van eenig volk was gekomen; een ander Baijkole, zijnde

Baijkole quimelahas Madjiras halve broeder maakt wat spook onder de nieuwe halve broeder bevreedigde Boeroneesen, dewelke bij nacht ten huijse van zijn stelt Boero in zwager Quimelaha Hassi geweest en hem Hassi nevens d'andere oproer. Boeroneesen orangkaijen verweten hadde, datse hem na Mac-

casser om succoers gezonden, en zijluiden ondertusschen met de Comp. vreedde gemaakt hadden, niet te min hun verzekerende dat op Maccasser veerdig gemaakt wierd een vloot van 1500. vaarthuijgen, dewelke onder 't beleijt van kraijs Sumanna en Madjira, in de ambonsche quartieren stonden te verscheijuen en met nog andere 500. zoude Callematta in Ternate vallen, maar indien gemelde vloot zoo sterk niet mogte zijn, zoudense hun voor eerst op Goram nederslaan. Nog op een ander reijs in xber wierde Baijkole met een CorreCorre en Radjab met een Mahoeli gezien omtrent den hoek Bela, daarse nog vier Boeroneesen gerooft en een gequest hadden; daar woonde nog een zekeren Hoeli in het bosch van Luciela die de rovers van Bangaij ophield en bij d'onse nog niet wilde afkomen, dies eenige Boeroneesen praauwen derwaards gingen die hem opvingen en na 't Casteel zonden alwaar hij in de ketting geklonken wierd. Radjab had nog twee broeders Cambar en Sumaijl, op Manipa woonende, die ook aan 't Casteel gezonden en g'ordonneert wierden aan den Rodenberg te wonen.

Den 11 9ber. wierd er in Banda een geluijt gehoord, gelijk van canon en musquetten schooten, die continueelijk met ordre op malkander gedaan wierden, dies al 't volk op de wallen vergaderde anders niet meenende dan dat er eenige schepen in zee slaags waren, welk geluijt in Amboina ook doorgaans hoorde; het water begon den zelven dagh 3. à 4. voeten zoo snel op en afte lopen, dat het een wonder en qualijk om te ontvlugten was, naderhand heeft men verstaan dat op den

Teeuws berg springt. zelveu tijd het eijland Teeuw, meest uijt een hogen berg be-

A° 1659. staande met groot geweld en vreselijk kraken gesprongen was, het welk die valsche canon schooten veroorzaakt hadde, zijnde d'jnlanders (door onder aards gebrom en sitteren des aardrijks twee dagen te vooren gewaarschouwt) na de naaste eijlanden Nila en Damme gevlught.

misnoegen In xber. hadde men eenige stribbelingen met d'Hitoëse onder de Hi- orangkaijen, een tegen zin krijgende in het geduurig verhuijzen toeëse orang- gaven voor dat hun dese last van de heer Vlaming maar voor kaijen over het houden 3. jaren opgeleijd was, die als doen uijtweesende verzogten van die moeijten ontslagen te wezen, waarom de Comp. hun van die moeijten ontslagen te wezen, waarom de Comp. hun raad. zo veel moeijelijkheden aandede, en zo wantrouwig op hun was, daarse dog alle tijd van 't Casteel konden vlugten als zij iets quaads in zin hadde, inzonderheid thoonden orangkaij Boelang Entsje Taij zeer groot misnoegen in dit verhuijzen, den eenen om zijn zeer voete en den andere om zijn zeere oogen het zelve verexcuseerende; dogh den Gouverneur deze verdaghte menschen tot prompte gehoorszaamheid willende brengen, dreef met autoriteit door datse nog een half jaar aan 't Castaal mosten komen wonen, zijnde hun lieden door de hooge regeeringe toegestaan een half jaar aan 't Casteel en 't andere halve jaar op haar land te mogen wonen, om hare vergaderinge aldaar te houden.

A° 1660. In Januario 1660 quam ordre van Batavia dat men de Rijst teeld Boeroneesen aanmoedigen zoude om rijst en pady te planten, op Bouro in- om dat de vlacke en moerassige velden in Caijjeli daar toe gevoerd. goede bequaamheid thoonden weshalven den Gouverneur den 4. Febr. zig na Caijjeli begaf, de gezamentlijke orangkaijen bij malkanderen riep en haar luijden d'ordre van haar Ed^s aankondigde, 'datse volgens het jongste contract in Caijjeli mosten blijven woonen, hun luijden verders de rijst planterije recommandeerende die den Gouverneur haar luijden beloofde ten goeden prijs afte kopen, namentlijk de 3. eerste jaren de rijst tot 40. rd^s en padij tot 30. d^{os} het last.

koning van Den 25. Februarij verscheen op Hila den koning van Batsjan komt Batsjan met 8. CorreCorren benevens zijn capitⁿ Laut Kiaij in Ambon. Tsjili Paunussa om dat land eens te bezien en den Gouverneur te begroeten, hij liet dierhalven vragen of hij met zijne Corre Corre te water ofte lande over den korten weg aan 't Casteel zoude verscheijnen, dogh de heer Hustard zijde dat hij hem niet konde ontvangen, alsoo hij zonder schriftelijk bescheid

A° 1660. van de heer Cos Gouverneur in Ternate quam, en liet hem beleefdelijk aanraden met den eersten te vertrecken, waar over den koning misnoegt, gaf weinig antwoord, zeggende dat hij niet gedacht hadde, dat men van zijn perzoon paspoort zoude afvorderen, hij zoude in 't toekomende voorzigtiger zijn, waar mede hij weder na zijn land vertrok, willende zijn persoon nooit zo verre verkleenen, dat hij een Gouverneur om een paspoort zoude aanspreken. In 't huijs varen liet hij zijnen Batsjan- capiteⁿ Kiaij Chili Paunussa op Hatuwee, die aldaar niet alleen Laut Pau- nussa werd den meester speelde, maar ook 200. menschen van daar ver- gevoerd en in Ternaten verkogt hadde. Naderhand wederom gevangen en weggevoerd. komende, maakte hij die luijden wijs, door de heer Cos g'au- thorisseerd te zijn, om als hoofd over Hatuwee, Tolliseij, Tolematta en daar omtrent gelegene negorijen te regeeren; maar als namaals quam den orangkaj van Hatuwee den 26. Octob. over des zelfs g'usurpeerde magt aan 't Casteel aan te klagen, wierde Paunussa van daar ontbooden en in hegtenisse gesteld, en 3. of 4. maanden daar na met een chialoup na Batavia gezonden.

In 't begin van Februarij wierde den capitein Paulus Andriesz. met vier Raa zeijlen uijtgezonden om bezuijden Bouro op een geduchte Maccassaarsche magt te kruijssen, den Gouverneur vertrok ook den 3. Maart met 3. scheepen en een chialoup derwaarts, ontmoetede in 't uijtzeijlen 3. jagtjes van Batavia komende, met secrete instructie van haar Ed^s behelsende uijtrustinge eener sloop^s magt onder de Con- ducteurs Jan van Dam als admiraal en zijn tweede perzoon den opperkoopman Truijtmán om de wrevelmoedige vorsten van Maccasser onvoorsiens op 't lijf te vallen en 'sComp^s maght op haar eijgen land te toonen. Den Gouverneur hielde de voorschreeve jaghtjes bij zig om tusschen Bouro en Manipa te kruijssen, en de resteerende vloot onder de heeren Conduc- teurs in te waghten. Middelerwijle kreeg hij zoo geweldige travade dat alle scheepen in perikel raakten, waar door ook het jaghtje kleen Batavia bewesten Cajelis boght kruijssende om- geslagen wierdt. Den 15.de Maart 's nagts ontmoetede dese vloot de Heer Jan van Dam en Truijtmán met d'oorlogs jaghten Mars en Bloemendaal, zijnde het jagt Armuijen dat over Mac- casser was aangekomen voor uijt na 't Casteel gezonden weer- waards de geheele vloote 'sanderen daags volgde. Desen tocht

Jan van Dam
en Truijtmán
conducteurs
van den Mac-
cassaarschen
oorlog.

A° 1660. wierde zeer secreet gehouden; men gaf voor dat het de Kessingers of Timor gelden zoude, dogh de Maccassaren daar van kennisse hebbende gekreegen hadden haar tot een defensiven geprepareert, den strant een groot stuk weegs met borstweringen beseth en geen maght na de O^t afgezonden, om bij overkomst van onse armade haar leger bij malkander te hebben. Dit van d'onse verstaan zijnde, wierde de hongij naar huijs gelargeert en de kruijssende scheepen ingetrocken en voorts
 groote ar-
 made na Mac-
 casser gedestineert.
 allerhande gereedschap tot den oorlog nodig klaar gemaakt. Voor eerst wierde den opperkoopman Hendrik Terhorst met het jaght Armuijen en een chialoup met 2. compag^s zoldaten voor uijt na 't eijland Serbite gezonden, om de portugeesen te sluijten datse onse bondgenooten niet verder afvallig zouden maken; men braghte bij de twee maanden aan 't Casteel toe met allerhande krijgscrustinghe te vervaardigen en de vloote tot een offensive oorlog uijtterusten, de welke bestond in 20. raa zeijlen op hebbende 1064. blanke zoldaten en 19. compag^s en 370. inlanders in vijff compagⁿ en in alles ontrent 3000. koppen; welke aanzienlijke vloot op den 19. Maj uijt Amboina regt naar Maccasser vertrocken is.

CAPUT 41.

SUMMARIUM.

Groote droogte in Ambon. De vijanden op Goram verdeelen hun, maken de klip Solotkaij vast. Negorijen b'oosten Kellemoerij vallen den vijand bij. Dawan en Assan door de vijanden afgeloopen. Fortje op Ernanneng verovert, de negorij Quaus verbrand. Die van Tobo vlugt in 't gebergte. Timorsche vloot komt in Ambon Loli negorije op Rotti verovert. Chineese pedacken verbranden, moeten dezelve in steen veranderen. Verdelinge der landerijen op Manipa. Ceramlauwers veroveren en verbranden Werinama, steeken de pegge peggen van oost Eijnde in brand. Houten wambais op Kedda kedda gelegd. D'onse nemen een steene pagger op Ernanneng in possessie. Vergeefsche onderhandeling van vrede. Vrede met de Ceramlauwers en Kessingers gemaakt. Randsoen van Rijst vermindert. Oost Eijnde afgebroken. Hen-

A° 1660.

drik Bolting adsist. vermoord, zijne moordenaars gestraft. Nagulen op Hoamohel verdestrueert. Hitoeëse landraad niet meer aan 't Casteel maar op Hila gehouden. Jaarlijx gastmaal voor d'orangkaijen ingestelt. Radja Sahulaus wrevelmoedigheijd. Wau-matta verbrand. Radja Sahulau met de onse bevre-digt. Ternatens Gouvernement in commandeurschap verandert. Jacob Hustard verzeijlt uijt Ambon. Simon Cos werd 17de Gouverneur in Ambon. Cosburg Steenen Redout op Bouro gelegd. Ider huijsgezin moet 20. nagulbomen planten. Hitoeëse Landraad afgeschafft. Jder negorije moet hare nagulen apart wegen. Simon Cos overleden. Maximiliaan De jong werd Provisioneel gezaghebber op Ambon.

groote In de regenmousson van 't jaar 1660. begon het buijten
droogte in gewoonte schoon en droog weder te worden, 't welk dit en
Ambon. 't volgende jaar continueerde, in volgende October, was
het land zodanig met mist overtoogen, zoo dat men van 't
Casteel d'overzijde, nog van Hitoe het land van Loehoe be-
kennen konde; waar door inzonderheid op Hitoes cust ontel-
bare jonge en oude nagul-bomen uijtgegaan zijn. De rivieren
droogden zommige geheel uijt, zommige behielden een weinig
lauw water, de velden stonden dor en als verzengt, zo dat
het minste vonkje vuur ergens invallende dikwils een grooten
brand in 't bosch veroorzaakten, de meeste schade die de Comp.
bij dese droogte leed, was het uijtgaan der jonge nagul boompjes
in de naast gepasseerde 3. jaren aangeplant, en heeft men daar
en boven bevonden dat op eenige plaatsen de nagul bomen
uijtgegaan waren, wiens wortelen 16. à 18. voeten in d'aarde
drongen.

de vijanden De hongers nood begon mede op Goram zoo te grasseeren,
op Goram dat die vijanden hun noodzakelijk mosten verdeelen, zoo dat
verdeelen de Ceram lauwers en Kessingers hun wederom na haar oud land
hun door hon- begaven daar de Gorammers niet droevig om waren; de Ceram-
gers-nood. mers sloegen hun neder bij Kedda Kedda een zoute krek, die

de vijanden het Kessingsche land van groot Ceram afscheid; binnen die krek
maken de niet ver van strand vondense een welgelegene klip aan de
klip Solotkaij waterkant steijl en boven op vlak, waar opse een groote
vast. fortresse begreepen en Solotkaij noemden, dog haar geschut

A° 1660. haddense nog op Goram; van daar haddense die van Kellemoerij en Kellebon ontboden, datse of op Mattelomi zoude komen wonen, of alle de Hollanders die op Kellemoerij quamen doodslaan, of zoo se dat niet deden, datse binnen thien dagen op Kellemoerij zouden komen en alles doodslaan watse aldaar vonden, waar op den Radja Kellemoerij met zijn volk in 't bosch vlugte en den Gouverneur om adsistentie liet verzoeken, hij maakte ons bekend, dat de vijanden voorgenomen hadden de fortresse oost Eijnde aftelopen waar toe den overloper Hans Valk genaamt, zijn hulp belooft hadde, met voornemen eenig geschut op den naasten heuvel agter Oosteiijnde te planten, dog dien heuvel was daar toe niet bequaam. Den Gouverneur hadde voorgenomen d'ambonsche hongij op de kust van Hitoe vergadert was, maar alzoo men geen genoegzame zoldaten in Amboina in hadde, om dien tocht met reputatie te beginnen, mosten men 't uijtstellen tot dat het Timorsche succoers zoude aangekomen zijn. Als dit nu te lange uijt bleef en de stille tijd meest verlopen was, nam den tocht al evenwel op den 22. Sber. zijn voortgang, werdende 32. Corre Corren onder 't beleid van den capitⁿ Paulus Andriesz. en den fiscaal Verspreet

negorijen van Nussalaut voor uijtgezonden, en den Gouverneur vertoefde b'oosten Kellemoerij vallen den vijand met de resteerende nog wat op het voornoemde Timorsche succoers. Onse hongij vernam onderwegen dat alle de negorijen bij b'oosten Kellemoerij den vijand waren bij gevallen, buijten twijffel door de Ceramlauwers gedwongen zijnde, die alreede

Dawan en de 2. negorijen Dawan en Assan hadden afgeloopen.

Assan door De onse meenden zoo vroeg op Kessing te komen datse den de Ceramlauwers afge- vijand beletten zouden zijn geschut van Goram afte halen, lopen. maar zo het scheen hadde hij het zelve al bekomen, want als onse Corre Corren voor Kedda Kedda aanquamen verthoonden haar 12. opgeboeijde CorreCorren van de vijanden, die haar bassen en musquetten wacker lieten hooren dog wierden haast door d'onse binnen gejaagt. Den 30. Sber. schepte den hongij het Kessingsche land om en quam op Ernanneng, alwaarse een fortje op een bergsken zagen, en daar onder veele prauwen het welk zij naar eenige tegenstand in kreegen en de vaartuijgen 25. sterk ruineerden alsmede de negorije Quaas afgebrand. branden; dese vesting lag op het principaalste pad na Solotkaij, hebbende nog een toegang agter Kessing en den 3^{den} agter Goeli Goeli, waarmede ze weder na Kessing schepten, onder-

A° 1660. tusschen deden de vijanden een aanval op 2. CorreCorren die voor Goeli goeli op de waght waren gebleeven niet onziende het geschut onser vestinge, zijnde in deze schermutseling aan weder zijden eenige gequest. D'onse hadden te voren d'alphoe-reesen van Hatihou en Hatoemetting laten verzoeken, datse eenige troepen naar Cerams Oost Eijnde willende zenden om op de vijanden te roven, dewelke ook van 900. koppen toe-

100. Alphoe-zegginge gedaan hadden, maar na lang wachten quam het reesen komen maar op 100. coppen uijt, dewelke tot Wattolomi gekomen de onse te zijnde een rescontre met den vijand hadden, waar onse vier hulpe tegens doden en 7. gequesten kregen en strak wederom te rugge keerden. de O' Ceram-mers.

De vijanden op Solotkaj ziende dat de hongij met zo weinig duijtsche zoldaten verzien was, verstouten hun zoo verre uijt te komen datse de waterhaalders in Oerong wilden gaan te rugge drijven, en onder onse fortresse d'jnlanders toeroepen waarom datse zoo gek waren datse haar tot slaven van de Hollanders lieten maken. Verders verrigt de hongij niets bezonders, als datse de woningen in de vestingen vernieuwden, en een nieuwe waterput graeven, waar na zij den 9. xber. weder van Goelie goelie afsteeken, bevindende onderwegens dat die van Tobo met hare negorije verlaten hadden en bergwaard opgevlucht waren, latende den Sengadja weten dat hij wel gezint was de Comp. te verlaten, dat hij egter voor dat maal niet dorste afkomen, alsoo bij d'ouse zwart gemaakt was, anders waren de negorijen westwaart aan 't onswaart nog wel genegen, en quam den Capt. Paulus Andriesz. den 13. xber op Jhamahoe ter reede wanneer hij de CorreCorren weder naar huijs largeerde.

Timorsche Eijndelijk quam de Timorsche vloot in Amboina te ver-vloot in Am-scheijnen, dewelke den 22. 7ber van Coepan was afgesteken, bon. sterk 7. razeijls, twee galjoots en 3. chialoupen, ophebbende 400. zoldaten en alle de gecommandeerde Jnlanders, dewelke onderwegens zoveel moeijten en gebrek uijtgestaan hadde door geduurige stilte en mistige tocht waar door zij geen land konnende bekenen, datse na 21. dagen vergeefsche poginge na Amboina te zeijlen weder na Coepan mosten keeren om haar op nieuw van rijst en water te verzien; ondertusschen had men aldaar de militie gebruikt om de groote negorije Loli op Rotti gelegen den 18. October te veroveren, alwaarse 500. dood-sloegen en 49 gevangens bequamen, die op den 21. October

A° 1660. voor slaven na Amboina gezonden wierden, wanneer de vloot voor de 2de maal van Coepan onderzeijl ging. Aangezien de chineesche pedacken van gabbe gabben en atap gemaakt op den 27. gber ten derden maal gantsch afbranden waartoe meer Chinese pedacken op andere woningen van 's Comp^s pakhuijs tot de kerke verconsumeert wierden, zoo is door Amboinas raden de Chinese verboden geen pedacken meer van gabbe gabbe of planken, maar van gebackten steen te maken op verbeurte derzelver.

verdeelung derlanderijen op Manipa. Alzoo de nieuwe inhabitanten van Manipa geduurig overhoop lagen met de natureele Inwoonders over 't gebruik der landerijen en vrugtboomen, hetwelk de nieuwe met d'oude volgens ordre van de heer Vlaming gemeen zouden hebben, vermits dat eijland door de wapens gewonnen, voor de Comp. eijgen en te zamen te genieten gegeven was, zoo wierden den opperkoopman Anthonij van Voorts in Novemb. derwaards gezonden om dat eijland onder haar lieden pro rato te verdeelen, op dat 'een ieder zijn deel zonder tegenspreken van d'andere gebruiken mochten. Dies wierde Manipas zijdzejde dusdanig verdeelt, dat van d'oosthoek tot de reduijt Wantrouw zoude het part zijn van de natureele Manipeesen en van daar west en noordwaard aan tot Toniwara voor de vreemdelingen die van Bonoa Kelang en Assahoedi. Het noorderdeel zoude na gelijke proportie verdeelt werden, dog dewijle gemelte van Voorts nog andere dingen op Bouro te verrichten hadde, wierde de regte limietscheijdinge niet gemaakt; ook waren d'aangewezen deelen niet geproportioneert na het getal der menschen diese voeden zouden. Zoo zijn diervolgens de questien niet ter deegen weggenomen, de Boeroneezen hadden hun voor d'eerste maal in de rijstteeling wel neerstig gequeeten dog voor de groote droogte was dezelve meerendeel uijtgegaan.

de Ceram-lauwers veroveren en verbranden Warnamma. Interim nam de stoutheid der Ceramlauwers hoe langs hoe meer toe zodatse den 3^e xber met ses Correcorren dorsten gaan na Warnamma (of Elinamma) in Haijas bogt alwaar dezelve afgeloopen en verbrand, mitsgaders nog een Bandaas chialoup een burger toekomende en met een kleen vaartuijg aldaar liggende om te handelen. Zoo warens ook verscheide malen onder de fortresse Oost-Ende geweest en hadden de pegge-peggen in brand gesteecken met verder opzet de fortresse te bestormen, dog waren telkens met verlies door d' onse afgedreeven, dier-Oosteinde in halven den Gouverneur Hustart vindende zig met het Timoreese brand.

A° 1660. soeccoers versterkt, spoede zig met de maght derwaards te be-
geven, hoewel in een zeer ongelegene tijd, zoo wegens de
grootte droogte en gebrek van drinkwater in die plaats als
wegens de schaarsheijt van rijst in onse magazijnen. De
Correcorren wierden na deze tocht g'excuseert, om datse al-
reede dubbelen dienst gedaan hadden, dog men nam omtrent
300. jnlanders aan tot zoldaten in 3. Comp. verdeelt, dewelke
op ses fluiten, 2. sloepen en 2. gallioots met ses Comp^s
zoldaten ijder van 50. coppen verdeelt wierden, waarmede den
gouverneur den 15. xber afstak en den 22. d° voor Goeli goeli
ten anker quam, vindende alle rivieren in de bogt zoo uijt-
gedroogt dat men het drinkwater bij Watelomi moste halen.
Om nu de geconjungeerde vijanden op Solotkaij vergadert te
benouwen (alwaar na het zeggen der gevangenen het heele

houte vas-
tigheid of
wambaijs op
Kedda Kedda
gelegt.

Ceramsche gespuijs van Rarakit tot bewesten Goeli goeli ver-
gadert was), werd goedgevonden dat men op de zandplaat
aan den zijden ingang van Kedda kedda een houten wambaijs
zoude leggen, hetwelk nog niet ter degen gesloten zijnde,
verthoonden hun de vijanden met veele en hoog opgeboeijde
Correcorren, maar ziende dat men de trompen na haar toekeerde
wekense weder terug: jugselijks wierde de noordpoorte van
Ernanneng door d'onse in possessie genomen, leggende aldaar
een guarnisoen in een steene pagger diese aldaar vonden,
dog vermits het Kessingsche land hier en daar door de mangi-
mangi nog verscheidene kreeken had, konden de vijanden nog
met kleene vaarthuijgen over al uijtkomen. Op dezen pagger

A° 1661. dede den vijand den eersten en tweden Febr. A° 1661 drie
harde aanvallen, dog wierden mannelijk door d'onse afgeweken,
waar uijt men bespeurde, dat den vijand aan dien pas veel
moste gelegen zijn, weshalven d'onse dien plaats in beter
defensie bragten en 2. comp. zoldaten daar in leijden. Ingelijks
wierden eenige lichte scheepjes daar geplaatst, om den geheelen
strand tot Rarakit toe de vijand onvijlig te maken: het zuijder
gat wilden d'onse met steenen stoppen, maar vermits de
moeras al te week was, hebben zij vergeefschen arbeid gedaan.
Egter wierden een grootte sloep ingelegt, en opdat den vijand
geen branders daar bij zoude brengen, met pallisaden omset.
De vijanden dan ziende datse van alle kant benouwt wierden,
en wel wetende dat den vrede met Maccasser getroffen was,
begonden in 't laast te parlementeeren, hebbende den strand-

A° 1661. Oerong tot de plaatse harer t' zamenkomste verkooren, werwaards
 vergeefsche den secretaris Philip de Pree en den tolk Baijcole gecommiteerd
 onderhande- wierden en uijt den Ceramlauwers namen den orangkaij van
 ling van Kellebia alleen en daar naar nog een van Goram en een van
 vrede. Kessing, die den Gouverneur voorhield, datse behalven het
 afschaffen der vreemde vaart al haar geschut in onse handen
 overgeven en gijselaars aan 't Casteel zouden moeten zenden,
 om alle zes maanden verwisselt te werden. De gecommiteerde
 orangkaijen antwoorden, datse de articulen zo dadelijk niet
 mogten toestaan, maar moesten hare principale daar van
 rapport doen, en het advijs van de gezamentlijke orangkaijen
 inneemen, dogh alsoo zij s'anderen daags antwoorden 2.
 articulen haar luijden onmogelijk te zijn, te weten het geven
 der gijzelaars en het overgeven van 't geschut, wierde dese
 onderhandeling afgesneden. Zij lieten egter niet na, hier en
 daar in de bosschen te raspen, dat den gouverneur de 2.
 articulen wat verzagten wilden en tot den vrede verstaan,
 alsoose bekenden, dat zij lieden tegens Comp^s maght niet
 konden bestaan, en egter die 2 poincten niet konden inwilligen
 al zoudense veghten zonder hand met vrouw en kinderen daar
 om moeten sterven, weshalven den gouverneur besloot den
 vijand het vuur wat nader te leggen, tot diu eijnde de
 bezettinge tot Ernanneng intreckende en nam daar en tegen
 in possessie het soete spruijtje uijt Solotkaijs klip na de zoute
 krek lopende, waar uijt den vijand zijn drinkwater moste
 halen. Ondertusschen hadden de vijanden de paden met groote
 bomen toegekapt, zoo dat men ligtelijk bespeurde, datse desperaat
 wilden veghten. Hustard egter zette zig met zijne maght aan
 land, latende bezijden d'omgevelde boomen een nieuwe weg
 kappen en zond 4 Comp. na de noorwesthoek om dezelve te
 bezigtigen, vermits die nog niet ter tegen toegemaakt en van
 bomen gezuijvert was, dog deze wierden te vroeg ontdekt en
 wacker met pijlen begroet, zoo datze 20. gequeste kreegen,
 waar over het gansche leger in alarm raakte eerse weder bij
 malkaar quamen. Hier op wierd den breiden raad van krijgs-
 en scheepsofficiers vergadert, dewelke overleggende den groten
 omslag van Solotkaij, de moedigheid der vijanden, de onbe-
 kentheid der wegen en menigte van voet-, scheen en buijkangels
 wierde eenparig het stormen afgekeurt, en egter vond men
 goed een zekeren heuvel van de zijdwesthoek in te nemen,

A° 1661. aldaar een kat op te werpen, en twee metaale ses ponders in 's vijands werken te flanqueeren; dog alzoo tijding quam dat den Soesoehoenam in 't eindje van voorleden weste moesson zijne havenen van Java gesloten had en dierhalven voor Amboina geen rijst stont te komen, zo wierden den gouverneur gedwongen, zig tot den vrede te spoeden, daar de inlanders zeer weemoedig omriepen, dog werden goedgevonden de twee pointen van gijselaars en geschut te leveren, over te slaan, 't welk de vijanden vernemende, zonden strax zes aanzienlijke

vreede met gezanten aan boord om vergiffenisse te smeeken, en wierden de Ceramlau- den 10. Februarij op eenige articulen met de Comp. bevreedigt, waders en Kes- waaronder deze de principaalste waren te weeten. singers ge- maakt.

Datse de E. Comp. voor haren opperheer zouden erkennen gelijk d' andere Amboineesen; dat de vestinge op Solotkaij zouden geslegt werden en niemand aldaar mogen woonen; datse niet verder om de west zouden gaan als Amboina en Banda; datse alle handelingen met Maccassaren, Javanen en Maleiers afsnijden en dezelve op hare stranden niet admitteeren zouden; datse geene specerijen van Amboina of Banda zouden ver- voeren op lijfs straffe.

randsoen Strax hier op wierden alle zoldaten uijt het bosch te huijs van rijst ver- geroepen; een galjoot en sloep aldaar in bezettinge gelaten om mindert. op de vreemde handelaars te passen. Den Gouverneur met de resteerende vloot ging den 12. Februarij uijt Goeli goeli onder zeijl en quam den 19. d° aan 't Casteel, alwaar hij het maandelijkse randsoen rijst van 40. ponden verminderde tot op 30. d°s alsoo de rijst in Amboina zeer schaars was, dog zouden de Comp^e dienaars voor de resteerende 10. ponden een zwaare schelling toegelegd werden, waarmede wij dan den 6. Ambonschen oorlog zullen eindigen, hebbende 3. volle jaren geduurd, en was het Ambonsche schip door de woeste oorlogsbaren wederom in den stillen haven van vrede gebracht.

De fortresse Oost ende (die staande den vrede met Maccasser onnodig was) werd afgebrooken en d' Inlanders aangezegt, dat Oostende dit geschiede om hun van haare noodeloose vreesse te verlossen, word afge- op betrouwen dat zij Cerammers hun egter voortaan als goede broken. onderdanen zoude comorteeren.

Den 13. April is den gouverneur met een jaght na Banda vertrocken om volgens constume vereijachte ordre in dat gouvernement te stellen, wiens Gouverneur Abraham Weijns

A° 1661. den 6. April overleden was, alwaar de zaken verricht hebbende en het provisioneele gezagh aan den opperkoopman Leonard Abraham van Sorgen gesteld hebbende, retourneerde den 25. d° van daar Wijns Bandas gouverneur overleden. 7. Junij mede overleden is, wierde derwaards gezonden de Ambouschen opperkoopman Anthonij van Vorst en den Lonthorschen coopman Anthonij Hurd wierde herwaards getrocken om des weggezondene plaats van de tweede perzoon waar te nemen.

Hend^k Boltink ad^{sist}t vermoord. Op den 2. Maart is op Hila een verfoeilijke moord bedreeven aan den ad^{sist}ent Hendrik Boltink, door zijn eijge huisvrouw Jannetje dewelke met een dodelijken haat en afkeer tegens haar man ingenomen zijnde verscheijden maal gepoogt hadden, den zelven met vergift aan kant te helpen, maar zulx niet willende succedeeren, heeft het in 't werk gestelt, door twee gehuurde moordenaren zijnde slaven van Entsjé Taij opperpaap en secretaris van den Hitoeesen Landraad, dewelke haren man op voorsz. avond onder voorgeven datse hem een wild verken wilden geven, na de zwarte klip Hatoenokoe tusschen Hila en Cheijt gelegen troonden, aldaar vermoorden en in zee smeten, tot een teeken van 't verrichte werk mede brengende aan zijn huisvrouw het bebloede hembd, die haar tot recompense belooft hadde de helft van haar goed en vrijheid aan haar meid die de raadgeeffster hierin geweest was, dogh zij heeftse alle 3. namaals te leur gesteld, haar nog foppende en zeggende datse wel mosten zwijgen, want zoose uijtbraghten mostenze zoowel sterven als zij. Men konde in lange niet weten waar Bolting hem was gekomen; het sterkste vermoeden was dat hij van Hila na Cheijt gaande onderwegens van de kajmans mosten gevat zijn, uijt welken inzigte men alle rivieren en kreeken tusschen die twee plaatsen dede visiteeren en in een derzelven vindende het gescheurde hembd van Boltink ('t welk die snoode prij's avonds te vooren daar in hadden laten smijten) wierde men voorts in die opinie gesterk, dat Boltink van de kajmans verscheurt was. Dogh de goddelijke regtvaardigheid wilde dit snoode bedrijf niet ongewrooken laten, want als Boltink nu al vergeeten, Jannetje met een ander al getrouwt en na 't Casteel vertrocken was, gebeurden het datse haare meid (diese vrijdom belooft hadde) te hard viel, welke daarover mistroostig werdende A° 1662. het geheele werk aan

A° 1661. de overheeden openbaarde, waarop de 2. moordenaars Ballas
 zijne moor- en Paliaman met behendigheid op Hila bij de kop wierden
 denaars wer- gevat, die aan 't Casteel gebraght zijnde het vervloekte stuk
 den gestraft. bekenden, waarover zij op Hila met de dood gestraft zijn,
 werdende eerst haare reghter handen en daarna het hoofd met
 een bijl afgekapt, en in de plaatse daarse de moord bedreeven
 hadde tegens boomen aangespijkt. Jannetje was doenmaals
 met kind, en wierde dierhalven in de gevangenisse gestelt,
 tot datse van haar vrucht verlost zijnde eerst in 't jaar 1663.
 den 11. Julij na datse het feijt mede belede ter executie
 gebraght wierde, werdende in een tonne vol water gesteken
 en vermoord. De meijd hebbende het ambaght van venijn geven
 al lang gebruikt en daar door haare voorgaande meester mede
 om hals gebraght, werd geworgd en geblakert, zijnde aldus
 het onnosele bloed van Boltink hetwelk men een jaar verborgen
 hadde, met de dood van 4. perzoonen gewrooken.

nagulbomen Hier na in 8ber geschiede d' eerste visite door het nieuw
 op Hocamo- bevreedigde Amboina, dogh alleen met 12. gecommandeerde
 helsche west- correcorren, werdende op die toght anders niet van belang
 zijde uijtge- uijtgeroght, dan dat men op Hoeamohelsche west zijde van
 roeijid. Ciel tot Holong en Erang toe nog 3000. stux nagulboomen,
 zoo oude als jonge uijtgeroeijt heeft, werdende zulx mede aan
 die van Manipa gerecommandeert, dewelke verklaarden van
 geen nagulbomen meer te weten.

Voorts heeft de heer Hustard de volgende jaren meest in
 goeden vrede geregeert zijnde niets van besondere belang voor
 gevallen, alsdat A° 1662. den 16. Maart de hitoëse orangkaijen
 A° 1662. volgens haar lang verzoek toegestaan wierde, den landraad
 de Hitoeese voortaan niet meer aan 't Casteel maar op haar land tot Hila
 landraad niet te mogen houden en dat buijten last en onkost van de E. Comp.
 meer aan 't Casteel maar zo dat ook dadelijk den Secret^s en bode van voorsz. landraad
 op Hila ge- afgedankt wierden. Den Secret^s egter continueerde nog een tijd
 houden. lang werdende betaalt uijt de onkosten bij de twistende par-

orangkaij thijen te dragen tot den 13. Junij 1662 dat hij na 't overleijden
 Boelang over- van den oranangkaij Boelang in deszelfs plaats gesurrogeert is.
 leden en in Kort daarna wierden die van Laricque, Orien en Wackasieuw
 deszelfs van dezen landraad op haar eijgen begeeren ook gesepareerd,
 plaats succe- zullende voortaan haare reght zaken met haar eijgen cooplieden
 deert Entse op Laricque afdoen.
 Taj. op Laricque afdoen.

De regeering van Batavia hadde den gouverneur aangeschreven

A^o 1662. en volmaght gegeven, dat hij om de gemoederen der Inlander en jaarlijx gast nader met de Comp. te verbinden, dezelve jaarlijx een smakelijke maaltijd voor de vereering zoude doen, dogh den gouverneur wetende dat den orangkajien hoop derzelve te groot was en de geschenken de Comp. te veel ingestelt. kosten zoud, indien men een ieder in 't bezonder iets wilde schenken, vond goed, dat mense jaarlijx een aanzienlijke maaltijd zoude aanstellen te weten de Christenen en mooren ieder in 't bijzonder tracteeren, bij welke gelegentheid dan zij jaarlijx bij den gouverneur verscheijnen en hem leere kennen zouden. Ook zoude zulk onthaal bij haar luijden in langer geheugenisse blijven als die kleene geschenken; invoegen heeft men dan op den 29. Maart voor d' eerste maal alle de Christen orangkajien van Leijtimor en d' Uliassers, en des volgenden daags de Moorsche d^{os} van Hítœ en d' omleggende eijlanden met een kostelijke en magnifque maaltijd getraceerd, zijnde dit gebruik tot nog toe nooit als door bezondere beletzelen agtergelaten.

Radja Sahoelauw wrevelmoedigheid. Omtrent deese tijd heeft zig den Radja Sahoelauw wat wrevelmoedigheid aangesteld, de strand negorijen grooten overlast doende en tegens haren wil sagoe pockelende en de negorije Sepa uijtplunderende, waar over hij van de gesamentlijke strand orangkaj voor den gouverneur beklagt wierde. Hierom wierde den gnattahoedi Louis Gomes den 11. April volmaght gegeven en na Camarian gezonden, om zoo veel jnlanders en vrijwillige Alphoereesen te vergaderen als doenlijk was, en daarmede den voorsz. radja op 't lijf te vallen, gelijk dan ook geschiede, vallende den radja in 't land, zijn negorije Woumatta afbrandende en hem op de vlugt drijvende, komende den 6. Maij weder aan 't Casteel waar op den secret^s Philip du Pree den 12 d^o na Kelquepoeti gezonden wierd, om dien radja ten overstaan der orangkajien van Jha, Latoehaloij, Camariam en Roemakaj weder te bevredigen, 't welk zoo zijn voortgang nam, moettende hij Radja Sahoelauw belooven, nooit eenige van de strand luijden af te eijsschen, nog geene zagoebomen zonder haar consent pockelen, en dat hij of zijn onderdanen geen strand negorijen zullen mogen bezoeken, zonder schriftelijk licentie van den schoolmeester tot Kelquepoeti, zijnde wijders gehouden de geroofde goederen op Sepa te restitueeren.

Woumatta negorij afgebrand.

Radja Sahoelauw met de onse bevreedigt.

De heeren majoors in 't vaderland, hadden de heer Hustard den titul van raad extra ordinairis van India gepresenteert,

- A° 1662. dewelke hij beleefdelyk resigneerde, gelijk hij mede gezint was met het gouvernement te doen, hetwelk de heeren van Batavia ook al van te vooren gegist hadden en dierhalven tot zijn vervanger bij provisie ordineerden Simon Cos in Ternaten in wiens plaatse succederen zoude den oppercoopman Anthoni van Voorts onder den naam van Commandeur, vermits de hooge regeering het gouvernement in een commandeurschap veranderen wilde, uijt welken inzigte ook geordoneert wierde het groote Casteel Orange te verkleinen tot een klein vierkant. Simon Cos had verder last, indien hij uijt Ternaten verlost wierde, dat hij beide provintien Amboina en Banda als commissaris zoude visiteeren en aan haar E^{ds} rapport doen, dier volgens wierde Anthonij van Voorts d' 29. April na Ternate gezonden in wiens plaats na Amboina quam den opperkoopman Maximiliaan de Jong om de plaats van 2de perzoon alhier waar te nemen, en quam Simon Cos van Ternaten den 24. Junij op Hitoe en den volgenden dagh aan 't Casteel vervolgens hier op den heer Jacob Hustard hebbende de provintie Amboina ruijm ses jaaren loffelyk geregeert, heeft op den 7. Julij het gouvernement overgegeven aan Simon Cos en is nog denselven dag g'imberqueert op 't schip de Walvis met overvloedige betuijginge van affectie en dankbaarheid zijuder suppoosten voor zijne goede en bescheidene regeeringe.
- Jacob Hustard verzeijlt uijt Ambon.
- Simon Cos werd 17de gouverneur in Ambon.
- Simon Cos raad extra ord^s van Indien en doenmaals al geweest ses jaren gouverneur in de Moluccos, heeft strax bij zijn aankomst den 25. Junij zig voorstellen laten als Commissaris over de Oostersche provintiën, maar zijn governo eerst begonnen op den 7. Julij, zijnde doenmaals geworden den 17. gouverneur en directeur van Amboina. Alzoo hij aan haar E^{ds} geern met het laaste schip van zijn Commissariaat wilde rapport doen heeft hij zijne reijse na Banda voorgenomen en op den 25 Julij met het fregat de Crab van 't Casteel onder zeijl gegaan, nemende zijn cours benoorden Ceram om, vergezelschap met den coopman Rumphius om in Banda deszelfs raad in eenige fortificatioons zaken te gebruiken, benevens zijn secret^s Daniel van den Bolk en quam den 11. Aug. in Banda, alwaar zijn commissie verricht hebbende, is den 25. d° van daar gescheijden in passant het eijland Poelo aij aandoende, en 't zelve comptoir visiteerende, komende den 30. d° weder in Amboina. Het vooruaamste onder zijn regeeringe gepasseert, is het bouwen van een steene

A° 1662. redout in de bogt van Caijeli op Bouro in plaats van de steene re- houten fortresse Mandersah, alwaar reets een goede quantiteit
dout op Bou- materialen van steen en kalk bij malkanderen lagh; dies hij
ro gestigt en aldaar op den 27. xber dezelve afstak, groot 46 à 50 voeten
genaamt Cos- in 't 4.kant welkers opbouwing spoedig voortging en kreeg de
burg. naam van Cosburg maar drie jaaren daarna wierde die ver-
maar ver- andert in andert in Oostburg.
andert in
Oostburg.

A° 1663. Alsoo den heer nu verder bevond dat van de groote nagul-
ijder huijs- geplanten zedert A° 1656. geschild niets of weinig was teregh-
gezin moet en gekomen, zijnde veroorzaakt niet door gebrek van goede orde
20. nagulbo en opzicht der overheid maar door de quaadaardige inbeeldinge
men planten. der Inlanders, die als meer maals gezeght nog al in die ergwaan
bleven steeken, alle aangeplante heden of morgen niet haar
eigen maar voor de Comp. zouden zijn, zoo heeft gemelten
heer een bequamer en zekerder middel met zijne landraad op
den 23. Junij 1663. uijtgevonden, namentlijk dat men al het
geene van d' oude aanplantinge nog overschoot, in goede agt
zoude nemen dat het opquam, en verders wierd geheel
Amboina door (daar men naguls plant) een placcaat gepubli-
ceert, dat ijder huijsgezin in de rege mousson 20. jonge
nagul boompjes moste aanplanten, en dat in haar eijge thuijnen
of erflanden op verbeurt van een rijxd^r voor ijder boom d'eene
helft voor de marinje, dewelke van zijn negorije een rol zoude
houden, en d'andere helft voor de visitateur die de opzicht
daar over nemen zoude. Deese aanplantinge heeft men vier
• agter een volgende jaren gecontinueert en van goede effecte
bevonden, zoo dat ijder huijsgezin 80. jonge boompjes most
opvoeden die tot nog toe onderhouden zijn, vermits de visitateurs
de nalatige strax konden aanwijzen en in plaats van d' uijtgegane
boompjes wederom andere doen aanplanten.

Hitoeësen Daar was ordre gekomen van Batavia dat (aangezien de
landraad af- Hitoeëse orangkaijen onlangs groote onlusten hadden getoont,
geschaft. om het halve jaar aan 't Casteel te resideeren en men dier-
halven haar lieden hadde moeten toestaan hare vergaderinge
voortaan op haar eijge land te houden, door welke wijze men
egter bedught was, zij lieden wederom met'ertijd in een groot
en zorgelijk gezag stonden te raken) men den geheelen Hi-
toeësen landraad zoude doen scheijden, hierom wierden dan
gemelte orangkaijen den 9. Januario 1664. aan 't Casteel
beroepen en hun luijden de voorgemelte ordre bekend gemaakt,

A° 1664. namentlijk dat dien landraad ten principaalsten g'annulleert was, en voortaan alle questiën van belang aan 't Casteel afgedaan werden, dogh van kleene dingen zoude ieder orangkaij in 't bijweesen des sergt^s op zijn negorijs redout commandeerende in 't bijzonder te decerneeren, onder de welke de respective negorijen staan, en de zaken van meerder belang afgedaan werden in presentie van den coopman op Hila, ook is ieder negorij haarluijden aangedient dat voortaan ieder negorije haare nagulen zoude apart wegen en elk orangkaij niet meer sesjes- of barotgeld genieten, dan de leverantie van zijne negorije bedroeg, opdat men door dit middel zouden weten, hoeveel ijder negorije in 't bijzonder opbrengt, en ieder orangkaij zoude aangemoedigt werden dat er volle boomen in zijne negorije gecultiveert werden, hetwelk egter hun niet wel aanstond; inzonderheid die van Hitoelamma en Hila, die wisten datse weinig bomen hadden, en vervolgens weinig nagul sesjes stonden te ontvangen, dog ziende dat het met ernst doorgedrongen wierde, lietense hun gezeggen, werdende verder ijder orangkaij met een quart last rijst te vreed en gesteld.

Simon Cos overleeden. Kort hier na kreeg den Gouverneur Simon Cos een accident aan zijn been waartoe een heete koortse sloeg, die hem zoo hard aangreep, dat hij naar 10. off 12. dagen liggens den den 21. Februarij 's morgens is overleeden, een dapper man die de Comp. niet alleen in de laaste oorlogen, maar ook met Tidor aan ons te verbinden, om ook aan die kant de Comp. als eenigste bezitster van de naguls te maken goede diensten gedaan heeft. Het lichaam wierd volgenden dag met behoorlijke solemniteijt in de stadskerke ter aarde besteld en 't gezagh over de provintie bij provisie waargenomen door den opperkoopman Maximiliaan de Jong die ook strax dit overleijden volgens gewoonte aan Bandaas gouverneur bekend maakte.

Maximiliaan de Jong werd provisioneel gezaghebber in Ambon.

(Onderstond): Aldus geslooten en gecollationeert, Amboina aan 't Casteel Victoria den 9. Maij A° 1678. en op 's nieuws gecorrigeert en herschreeven in 't Jaar 1687. vollejnd den 31. October, Ten huijze en comptoire van Sr Georgius Everhardus Rumphius oud coopman en raadspersoon van Amboina.

NOTITIE DER HOOFD-DEELEN

welke in 't Register deeses onder hunne Letters te vinden zijn.

A.	D.
Admiraal.	Dienaren.
Afgoderije.	E.
Afval.	F.
Alphoereesen.	Forten.
Amblauw.	Fortressen.
Amblauwers.	G.
Amboina.	Garrioffel nagulen.
Amboineesen.	Generaal.
Assahoeelij &a.	Gevangenen.
B.	Gezandschap.
Banda.	Goram.
Boden.	H.
Boero.	Heijdenen.
Boeroneesen.	HitoeEesen.
Boetonders.	Hoeamohel.
Brandt.	Hoeamohelleesen.
C.	Hoeamohelsche volkeren.
Casteel.	Hongij.
Cajjbobo.	J.
Cajjbobobbers.	Jhamahoe.
Ceram.	Jhamahauwers.
Ceramlauwers.	Justitie.
Ceramers.	K.
Chineesen.	Kinderpokjes.
Conquesten.	Krijgsmagt.
Contract.	
Combello.	
Commissarissen.	
Corcorren.	

L.	S.
Landerijen.	Scheepen.
Landraad.	Stadhouder.
Loehoeneesen.	
M.	T.
Maccassaarse Jonken.	Ternatanen.
Maccassaren.	Ternaten.
Maccassers Koning.	Ternatens Koning.
Manipeesen.	
Moord.	U.
Mooren.	Uliassersche volkeren.
Mousson.	
N.	V.
Nagul Bomen.	Vastigheeden.
	Verraad.
O.	Vreede.
Ostagiers.	Vreede handling.
Overlopers.	Vreemde Natien.
P.	W.
Papoewen.	
Placcaat.	X.
Q.	Xoela.
R.	Xoelaneese.
	Y.
Randsoeu.	
Redouten.	Z.
Regeering.	
Roemakaj &a.	
Rijst.	

REGISTER

op het Tweede Deel der Ambonsche Historie van

RUMPHIUS.

A.

	Pag.
(Admiraal) Arnold de Vlaming als Admiraal gaat voor d'eerste maal naar d'oost	3
(Amboina) Slegten toestand van Amboina	10
(Admiraal) Arnold de Vlaming komt in Ambon	14
(Alphoereesen) Radja Somit aan de Comp. verbonden	20
als mede Radja Sahoelauw.	20
(Admiraal) Arnold de Vlaming komt uijt banda in Ambon . . .	21
Vlaming gaat voor de 2 ^e maal na Ambon als superintendent en admiraal	26
Amblauwers versoeken assistentie van Maccassers Koning. . . .	26
als meede aan den Boetonschen koning	26
Admiraal komt op Bouro	26
d'Admiraal vertrekt na de Xulas.	39
(Admiraal) Arnold de Vlaming vertrekt na de Xoelas en Moluccos	59
de Heer Vlaming slaat zig neder op Fockoeve alwaar hij groot gebrek leijd	60
d'Admiraal komt in Ternaten	61
d'Admiraal vertrekt na Batavia	62
komt op Boeton.	62
komt op Batavia	63
Arnold de Vlaming vertrekt voor de 3 ^e maal als super- intendent na Amboina.	67
Admiraal komt voor Boeton en handelt met desselfs koning	68
Admiraal komt in Ambon	68
Admiraal vertrekt na Boeton	81
Admiraal komt op Batavia	82
Alphoereesen van Tanoenoe en groot Ceram vallen d'onse bij . .	83
(Admiraal) Arnold de Vlaming gaat voor de 4 ^{de} maal als super-	

	Pag.
intendent en admiraal naar Ambon	83
Arnold de Vlaming komt in Ambon.	85
Admiraal's vertrek na Boeton	95
(Amboinesen) Rebellen werden gepardonneert op Batavia en keeren weder in Ambon	98
Afgoderije gestraft	99
(Amboineesen) Goederen en slaven van de rebellige orangkaijen geconfisqueerd	99
(Amboina) Ordonnantien en wetten van de Heer Vlaming zijn een grond van d'Ambomsche rust.	100
Assahoedij, Bonoa & a op Manipa geplaatst.	104
d'Admiraal vertrekt met zijn Armade uijt Ambon	106
Amblauw met de Comp. bevredigt.	108
Amblauw nagulrijk.	109
(Alphoereesen) Capit ⁿ Hoelongs werd afgezet	113
(Afval) Oerong met de naast gelegen Negorijen vallen weder af	120
(Amboina) groote droogte in Ambon	135
(Alphoereesen) Radja Sahoelaus wrevelmoedigheid.	144
Woumatta negorij afgebrand	144
Radja Sahoelauw met de onse bevreedigt	144
(Amboineesen) ieder negorij moet hare nagulen apart wegen.	147

B.

Boden van pardon na Kelang en Bonoa gezonden, die op Kelang kwalijk onthaald worden	40
maar op Bonoa wel	40
(Bonoers) Tahalille komt bij d'onse	44
Tahallille, zoon van den onthalsden Seke	45
(Boeroneesen) Codjalis verraders voorneemen op den Majoor Verheiden	51
Sengadja Cawassa door zijn vleijerij maakt zig onschuldig	51
(Boetonders) onlusten onder de Boetonders	62
Kiaij Tsjili Lassinoeroe volgt den Admiraal	68
(Boeton) Twee Fortressen op Boeton gelegd.	83
Alij Boetonschen koning afgezet en Kiaij Tsjilli Lassinoeroe verworgt	83
Comboeaha door d'onse afgelopen en verbrand	83
Tiboro door d'onse veroverd.	84
Boero's zijde zijde bevredigt	113
(Randa) Abraham Wijns Bandas Gouverneur komt in Ambon	119
Brand in Ambon	119
(Bouroneesen) Pattij Luciela komt af	120
(Banda) Teeuws berg springt	131
Abraham Wijns Bandas Gouverneur overleeden.	142

C.

	Pag.
Cajibobo's benedenste Negorij afgebrand	13
Combello's hoofd vastigheid op Nauhatoe	20
Contract met Mandarsah op Batavia aangegaan	25
Cajibobbers op Loehoe geplaatst.	48
(Ceram) Hatoewe en Ptolematta werden met de Comp. bevredigt .	65
Cajibobo word bij Haroeko geplaatst	72
't Casteel Victoria werd vergroot en ten deele vernieuwt. . . .	74
Casteel Victoria een deel afgebrooken en vernieuwt	82
Contract met de Macquianners gemaakt om haar nagulen om te slaan	90
(Casteel) Maccassaarse gevangenen doen goeden dienst aan 's Casteels bouw	94
(Conquesten) d'overheerde Landen werden tot een woestijne gesteld	101
verdeeling van de nieuwe gepardonneerde volkeren	101
(Cerammers) Oost Cerammers werden met de Comp. bevreedigt. .	104
Contract met de Oost Cerammers gemaakt	110
(Cerammers) Oost Cerammers willen geen fortresse op haar Land toestaan	111
4 CorreCorren verongelukt	111
Chineesen werd het winkel houden verboden	112
Ceram Lauwers vlugten na Goram	115
(Cerammers) die van Goeli Goeli vervoegen hun bij de Gorammers	115
(Corre Corren) 4 onser CorCorren verloren op Kessing	116
en d'opperhoofden daar over gestraft.	116
(Cerammers) Oerong, Quaus, Ernanneng verzoeken wederom vrede	121
(Ceramlauwers) Sinoos, rebel wil het fort Oosteinde gedemolieert hebben.	122
Commissarissen van Huwelijks zaken ingesteld	123
(Ceramlauwers) Sinoos Capit ⁿ der Ceram Lauwers gevangen. . .	123
Zijn confessie	124
(Corre Corren) 4 van onse CorCorren verongelukt	127
(Ceram) Waroe, negorije door d'onse afgebrand alsmede Rarakit .	129
(Cerammers) Carbou orangkaj van Oerongs valsheit	129
Chineese Pedakken op Ambon verbranden dewelke in steenen ver- andert werden	138
Ceramlauwers veroveren en verbranden Warnamma.	138
Steeken de pegre peggen van de fortresse Oosteinde in brand	138

D.

(Dienaren) Jacob Verheiden word Majoor	28
(Dienaren) Kapit ⁿ Keller overleeden	120

E.**F.**

	Pag.
(Fortresse) Dwingeland fortresse word op Loekij gelegd	28
Wantrouw houte fortresse op Manipa gestigt.	65
Voorbaat fortresse op den Rooden Berg geleid	65
18 Forten op de passo van Tanoeno gelegd.	73
(Fortressen) Hollandia fortresse op Honimoo gebouwt	74
Misslag aan 't ijzer hout.	74
Fortressen op Hitoe's kust krijgen hare namen	104
Fortresse Voorbaat afgebrooken	107
Fortresse Oost einde word afgebroken	141

G.

(Gevangenen) Jan Pajis geconfineerd	10
Majnnene van Combello gevangen en na Ternaten gezonden.	12
(Generaal) Carel Reijniersz. werd 8 ^{ste} Gouverneur Generaal op Batavia &c.	15
(Garrioffel Nagulen) Groote Nagul Mousson	22
Rijk Nagul gewas alleen uijt Ambon en de Uliassers.	39
(Gevangenen) Jan Pajis komt weder in Ambon	49
Jan Pajis ontkent zijn verraderij	54
(Generaal) de Heer Maatzuijker word 9 ^{de} Generaal	68
(Goram) Togt van Bandas Gouverneur na Goram	119
Kattalocki bestormt door d'onse dog te vergeefs.	119
(Gorammers) de vijand vlugt na Kattalocki en maakt zig daar vast	126
(Gezandschap) Tommahouwers doen een geheim gezandschap na Maccasser	127
(Goram) Sapabora en Kattalocki verbrand	129

H.

Heidenen van Caijibobo verdrijven de Christenen en haaren School- meester	11
HitoeEesen en Jhamauwers met nader Eed aan d'E. Comp. verbonden	15
Landvolkeren retireeren in 't gebergte	17
(Hitoeamoel) Waijpoetij, Liela en Saluku vallen den Quimelaha af.	23
(Hitoeamohel) Luciela, Rora en Hulong door d'onse overrompeld	24
Hennekelang verbrand.	25
(HitoeEesen) Lebalehoe, Wausela en Lain ongenegen tot de Compagnie	37
(HitoeEesen) gereconcilieerde volkeren van Hoeamohel worden bij Loehoe geplaatst onder den Cap. Radja Gorma	39

	Pag.
HitoëEesen geeven Gijselaars.	70
Hoeamohel ontvolkt.	103
Hoeamohelsche volkeren op Hitoes Negorijen ondersteeken . . .	104
Hoeamohelse orangkaijen weder na Batavia gezonden	112
(HitoëEesen) orangkaij Badjus kwade gerugten	112
d'Hongij der CorreCorren gaat naar Goram	125
Komt op Goeli Goeli	125
Komt voor Goram	125
(Hongij) Ambonsche Hongij gaat voor de tweede maal na Goram .	129
d'Hongij komt op Goram.	129
(HitoëEesen) misnoegen onder de HitoëEese orangkaijen over het	
houden van den Landraad	132
Orangkaij Boelang overleeden en in desselfs plaats succedeert	
Entsje Tajj.	143

J.

(Justitie) Lecatoelen onthalt.	15
Jhamahoe zenden haar gezanten aan den Admiraal	29
(Justitie) moordenaars van Wajjpoetij en Liela werden gestraft. .	36
Rare sprong van een moorse Paap	37
(Jhamauwers) die van Jhamahoe geven haar over op genade en	
ongenade	38
(Justitie) Quimelaha Terbile met 11 Ternatanen door 't zwaard	
gestraft	48
als mede de Radjas van Jha en Nollot.	48
de Paap Lissaloan geradbraakt.	48
(Jhamauwers) Toubessij tot nieuw opperhoofd van de Jhamauwers	
gesteld	49
Jhamauwers vlugten na Ceram	52
Jhamauwers werden van hare Landerijen voor Eeuwig ver-	
steeken	55
(Justitie) Lessij van Waccasieuw onthalt	56
Jan Paijs onthalt en gevierendeelt.	56
Vrienden van Jan Paijs uijt Ambon gebannen	56
Jhamauwers door de Alphoeren geslagen	63
Die van Jhamahoe versoecken om haar oud Land	108
(Javanen) Soesoehoenan verbind zig met de Maccassaren	128

K.

Kinderpokjes en pestilentiale koorts en grasseeren in Ambon . . .	22
Krijgsraad aan 't Casteel opgericht.	48

L.

	Pag.
(Loehoeneesen) Abdul Rachmans quaad gerugt	5
Loehoehesenen vlugten na Kahoela.	9
Abdul Rachman blijft getrouw.	9
Abdul Rachman omgebracht	21
Kramer is bij d'onse suspect, Tahalile werd Cap. Radja. .	58
Loehoeneesen geeven gijselaars.	71
Cramer met 2. orangkajen van Loehoe raken suspect. . .	72
Loehoeneese volkeren bij Mamalo geplaatst	72
(Land Raad) Nieuwe HitoeEese landraad	101
(Loehoeneesen) Bagadet orangkaj van Loehoe verdrinkt in zee .	103
(Landraad) HitoeEese Landraad verandert	120
(Landerijen) verdeeling der landerijen op Manipa.	138
(Land Raad) A° 1662. de HitoeEse Landraad niet meer aan 't Casteel maar op Hila gehouden.	143
HitoeEse Landraad afgeschaff	146

M.

Moord op Combello	7
Moord op Lissidi	7
Moord op Laala.	10
Moord op diverse andere plaatsen.	11
Moord op Nussatello	11
Moord op Amblauw	11
Moord op Manipa	11
Claas Rimbagh vermoord	12
Moord in 't bosch van Erang	12
Moorddadig voornemen op den Capt. Gijsbert Moerlag . .	15
(Mousson) groote droogte	22
(Maccassaren) Ridjalis gezanten of spioenen (van Maccasser) komen in Ambon	27
(Manipeesen) Kallebou van Manipa brengt den Sengadja Cawassa en Manipeesen bij den Admiraal.	43
Maccassaarze vloot werd afgevaardigt na Ambon.	49
Maccassaren) Eerste Esquadre van de Maccassaarze vloot verschijnd in Ambon	52
Maccassaarze vloot loopt op Assahoedij in	53
Gesprek met de Maccassaren op Assahoedij	53
Dajin Boelecam Maccassars admiraal	53
Maccassaarze bril op Assahoedij gelegd	53
(Maccassaren) Stilstand met de Maccassaren op Assahoedij. . . .	57

	Pag.
Tweede onderhandeling met de Maccassaaren op Assahoedij .	57
3 ^e onderhandeling met de Maccassaren loopt vrugtelooſ af .	62
Maccassaaren tragten van Assahoedi te vlugten, maar werden van d'onſe aangehouden; zeegevegt voor Assahoedij . .	63
Mooren van Nollot verzoeken Christen te worden.	63
(Maccassaren) 1 ^{ste} Esquadre van de Maccassaarsche vloot onder Craijn Boeta Toea komt in Ambon	69
17. Maccassaarse vaartuijgen in Fockoeve bezet	70
(Manipeesen) geeven gijſelaars	70
Maccassaren lopen in de Moordenaars rivier en zetten hun aldaar .	70
Maccassaren op Aijer Mira willen geen onderhandeling aan- neemen	71
Maccassaren vallen op Loehoe en branden 't zelve af. . .	72
Vesting op La-ala door de Maccassaren gebouwt	73
(Moord) 19. Omaeesen op Hatisoea dood geslagen	75
(Maccassaren) Lahoelas tort door d'onſe veroverſt.	75
(Moord) Oost Ceramingers vermoorden eenige Ambonsche en Bandasche handelaars	85
Maccassaren breken door de Passo van Tanoenoe.	94
Maccassaarsche gevangenen los gelaten	100
38. Maccassaren gedoopt	100
Maccassaars quartier.	100
(Manipeesen) Sengadja Cawassa en Jonker van Manipa geligt en aan 't Casteel geplaatst	105
(Maccassaarsche jonken) veele Maccassaarse jonken komen op Goelij Goelij	112
Moord op Goram aan vier soldaten	115
Jacob Bornee coopman en Bandas fiſcaal werd met zijn ge- ſelschap vermoord	115
(Manipeesen) Sengadja Cawassa werd over geweldnarige geſtraft .	123
(Moord) Den burger Pieter Gillisz. in de ſtraat Sapi vermoord. .	125
Hendrik Boltink adſistent vermoord	142
Zijne moordenaars werden geſtraft	143

N.

(Nagulbomen) Arnold de Vlaming bekamt zijn oogmerk om alle over- tollige nagulboomen uijt te roeijen	21
(Nagulbomen) jonge nagulboomen door gantsch Amboina nogmaals aangeplant	127
Nagulbomen op Hoeamohels weſtzijde uijtgeroeijd	143
Ieder huij-gezin moet 20. nagulbomen planten	146

O

	Pag.
(Oorlog) beginsel van den 5. Ambonsen oorlog	12
Inval des vijands op de vijf negorijen waarvan de 4. geplonderd wierden	17
Eerste wraak op Manipa genomen en van zijn vrugtbomen ontbloot	17
Vlaming komt op Massili	17
Ongeluckige rescontres op Massavojj	18
Manipa bedorven	18
Valsheid van Oeriens volk	18
Waj door de Mooren overvallen	19
Amblauw van zijn vrugtbomen ontbloot en afgeloopen . . .	19
Negorij Cajelij door de onse afgebrandt	19
Salattij door d'onse afgelopen	22
Lien door de vijanden overvallen	22
Cajjibobo door d'onse afgebrand	28
Vaartuijgen op Erang bedorven	28
Sinohij afgelopen	28
(Overlopers) Stout bestaan van een vrouw	29
(Oorlog) Lockij door de onse veroverd	31
Hoelong door d'onse veroverd	33
Nulaa (vestingen agter Erang) door d'onse bestormt . . .	34
dog ongelukkig	34
en eindelijk veroverd	34
Xulabessijs negorijen door de d'onse afgelopen	40
Sengadja van Nula Mangoli valt d'onse bij	40
Quimelaha Terbile met 16. Ternatanen worden gevangen genomen	40
Lanoeroe van Bonoa valt d'onse bij	41
Onderhandelinge van Lanoeroe tweede persoon van Bonoa .	41
Fortresse der vijanden agter Toebang verovert	43
Sengadja Cawassa bij kans gevangen	43
3. vergeefse aanslagen op Bonoa	45
Sengadja Bonoa maakt zig voor de tweede maal vast . . .	46
Lanoeroe word vergeeven	46
Bonoa voor de tweede maal gewonnen	47
dog de jnladers vlugten van haar Land	47
Oorlog tegens Tidor gepromulgeert	61
Togt na de Papoeze eijlanden	64
Inval op de negorij Kelang	64
Suma Negorij door d'onse afgelopen en verbrand	64
Leger voor Assahoedij opgebroken	65

	Pag.
De onse veroveren thien stux Maccassaarsche vaartuigen.	68
En verliesen een chialoup	68
Onse armade komt voor Assahoedij	76
Assahoedij werd voor die tijd onwinbaar geagt	76
La-ala door d'onse beleegert	77
La-ala bestormt	78
La-ala verovert	79
Simatauw blijft (in dese actie) dood	79
Twee onser chialoupen voor Assahoedij door de Maccassaren afgelopen	85
De Comp. moet oorlog voeren om Mandarsahas wille	87
Oneenigheid binnen Assahoedij	88
Nahoebessij van Loehoe opgehangen	88
Den Admiraal toont zich in 't veld	89
Crain Boeta Toua werd dood geschoten.	89
Dajjn Boelecan werd veld overste der Maccassaren.	89
Assahoedij bestormt en verovert	91
Jmam Hoelong wijst d'onse den weg aan om Kalike te bemag- tigen.	93
44. veroverde vaendels na Batavia gezonden	93
Quimelaha Dagga (Madjiras broeder) werd van de Kelangers dood geslagen.	94
Kelangers krijgen pardon	94
Maccassaaren voor Hatupetola dood geslagen	94
Onse fortresse op Boeton door de Maccassaren afgelopen.	95
Boetonschen koning moet zig onder Maccasser begeeven	95
Admiraal komt voor Maccasser en daagtse uijt	95
Commandeur Roos mishandelt de Boetonders	96
Majoor Jacob Verheijden dood geslagen.	96
Vaandrig Buijtendijk met zijn heele Tingans volk dood geslagen.	96
Radja Batsjan blijft dood in een gevegt	97
Eijnde van den 5 ^{de} en swaarsten Ambonschen oorlog	99
restantjes en vonken van een nieuwen oorlog.	100
Armade na Solor gedestineert	105
Capt. Tahalille vertrekt met zijn Comp. uijt Ambon.	105, 107
Begin van den 6. Ambonschen oorlog met de d'Oost Cerammers gevoerd	114
Oost Ceramschen oorlog ongelukkig voor de onse	115
De chialoup Spreeuw door de vijanden overrompelt	116
Tingang Bantam door de vijanden genomen	120
(Ostagiërs) Bourouneesche ostagiërs moeten aan 't Casteel wonen	121
(Oorlog) Batavias succoers komt in Ambon.	122

	Pag.
Togt van Maccasser werd afgestemt	128
't Leger komt voor Aijneka	130
Den weg na Kattalocki gevisiteerd van d'oost zijde	130
Schermutseling tusschen den vijand en d'onse.	130
Cerams Oost kust van Rarakit tot Kessing bezet	130
Bajjkole van Tamilauw werd bij de kop gevat	131
Bajjkole quimelahas halve broeder steld Bouro in oproer. .	131
Jan van Dam en Truijtmán conducteurs van den Maccassaar-	
schen oorlog	133
Groote armade gedestineert	134
De vijanden maken de klip Solotkaj vast	135
Negorijen b'oosten Kellemoerij vallen den vijand bij . . .	136
Dawan en Assan door de Ceramlauwers afgeloopen	136
Fortje op Ernanneng door d'onse verovert en negorije Quaus	
afgebrand	136
100. Alpheereesen komen de onse te hulpe tegens de Oost	
Ceramers.	137
Die van Tobo vlugten in 't gebergte	137
Timorsche vloot in Ambon	137
Einde van den 6. Ambonschen oorlog	141
(Orangkajis feest) Jaarlijx gastmaal voor de orangkajien ingesteld .	144

P.

Placcaat tegens 't verkopen der nagulen.	52
Papoewen rooven op Ambon	65

Q.**R.**

(Regeering) Willem Verbeek komt in Ambon.	4
Willem Van der Beek 14 ^{de} Gouverneur in Ambon	15
Redout op Combello afgebrooken	69
Roemakaj en Coelor verzoeken om 't Christendom	69
(Regeering) Willem Verbeek resigneert zijn gouverno en vertrekt	
na Batavia	72
(Reduiten) nieuwe redujten in de Uliassers gebouwt	74
(Regering) Jacob Hustard word 15 ^{de} Gouverneur en Directeur van	
Ambon	106
(Redout) afgelopene redout op Manipa werd wederom opgebouwt .	113
Rijst-teelt op Bouro ingevoerd	132
Randsoen van rijst vermindert	141

	Pag.
(Regeering) Jacob Hustard verzeijt uijt Ambon	145
Simon Cos werd 17 ^e Gouverneur in Ambon	145
(Redouten) Steene redout op Bouro gestigt en genaamt Cosburg .	146
maar verandert in Oostburg	146
(Regeering) Simon Cos overleeden	147
Maximiliaan de Jong werd p ^l gezaghebber.	147

S.

(Stadhouder) ontdeckinge van des Quimelahas voornemen	5
Madjira's preparatie tot de vlugt	5
Madjira bedekt zijn aanslagen	5
Madjira vlugt	8
Quimelaha Hassij's valschen eed	11
Tamin Amsara komt voor Stadhouder in Ambon	16
dog wierd niet aangenomen	16
Madjira solliciteert alle negorijen op Cerams Zuijd Cust tot afval	22
Madjira hard tegens quetsuren.	31
Madjira doet een vastigheid op Manipa maken	36
vertrekt na Maccassar	36
Madjira komt weder in Ambon en eerst op Manipa	59
Madjiras snorkerije bij de Xoelaneesen	60
Madjira schuijld.	100
Quimelaha Hassij commandant op Bouro	105
(Sterfte) groote sterfte over de heele wereld	110
(Stadhouder) Hassi schroomt bij d'onse te komen.	117
(Scheeren) Fluijtf Trouw vergaat in de Lajf	127

T.

(Ternatanen) Manila en de Ternataansche rebellen worden met haren	
koning verzoend.	4
behalven Cap. Laut Saijdi	4
(Ternatens Koning) Mandarsah Koning van Ternaten komt in Ambon	21
Mandarsah vertrekt met den Admiraal na Batavia. . . .	21
(Ternatanen) Hamba Radja Sopi getrouw tegen zijnen Koning en	
d'E.Comp.	23
Captain Laut Kiaij Tsjuli Saijdi komt in Ambon bij de rebellen	24
(Ternatens Koning) Mandarsah neemt de dogter van den Boetonschen	
Koning ten wijve	26
Mandarsah word van de Bouroneesen bespot	26
Mandarsah vertrekt na Ternaten en geeft zijne rebellen aan	
den Admiraal over	29

	Pag.
(Ternaten) Capitain Laut doet een keer na Ternaten	36
Ternataansche rebellen werden met haren koning verzoent	51
Callematta brengt de rebellen weder bij den koning	52
(Ternatanen) Cap ⁿ Laut Saijdi en hoekom Toma Gola komen weder op Assahoedij	75
(Ternatens) Koning Mandarsah komt in Ambon	77
(Ternatanen) Moluxe koningen komen op La-ala	80
(Ternaten) Simon Cos werd president in Ternaten	81
(Tombucco) Sengadja Tombucko werd tot Radja verheeven	84
Batouij afgelopen	84
(Ternatanen) Callematta met de Ternatanen vallen voor de 2 ^{de} maal van haren koning af.	86
(Ternatens Koning) Mandarsah vlucht naar 't Casteel Victoria	86
Mandarsah werd in zijn rijk hersteld	90
(Ternatanen) Cap ⁿ laut Saijdi gevangen en gedood	93
Callematta ontvlucht uit Caijelij.	97
Callematta set zig in de Xoelas	97
Radja Gelolo gevangen en gedood.	101
Callematta vlucht na Bangaij en Maccasser.	104
(Ternaten) Simon Cos vertrekt na Ternaten voor Gouverneur	105
(Ternaten) Callematta raakt in ongunst bij 't Maccassaarsche Hof	110
Quimelaha Tiko werd gevangen	121
en bij den Gouverneur gebragt	121
werd na Batavia gezonden	121
(Ternaten) Simon Cos Ternaats Gouverneur komt in Amboina	127
Simon Cos keert weder na Ternaten.	129
(Ternatanen) Koning van Batsjan komt in Ambon	132
Batsjanschen Capit ⁿ Laut Paunussa werd gevangen en weg- gevoerd.	133
Ternatens Gouvernement in commanderschap verandert	145
Anthonij van Voorts werd pt Commandeur van Ternaten	145

U.

(Uliassersche volkeren) Moren van Sirrisorrij blijven op haar land.	102
---	-----

V.

(Verraad) Waarschuwing door een Chineese burger om neven- staande reden	6
(Verraad) Waarschouwing van den Loehoeneesen orangkajj Loijata of Kramer	9
(Verraad) 2 ^{de} waarschouwing der Chineesen	9

	Pag.
(Verraad) Aanslag op Oerien aan d'onse ontdekt	13
Vreemde Natien de vaart in dese provincie verbooden	16
Vastigheeden op de cust van Hitoe gelegd	17
Vastigheeden op Haroeko en Thial	19
(Verraad) Boelang en Intsje Faj zijn mede deelachtig aan Madjiras conspiratie	32
(Verraad) Jan Pajis en Madjiras eigentlijke desseijnen	57
Vreede met Tidore getroffen	75
Vastigheid Siassa in Caijelis Rivier gelegd	87
Vreede op Maccassar gesloten	99
(Vastigheeden) houte vesting op Amblauw gelegd	109
Oosteijnde. vesting in Goeli Goelij gelegd	114
(Vreede) Hassij komt aan 't Casteel met de resteerende orangkajien van Bouro	117
(Vreede) en word met de Comp. bevredigt op zeekeere articulen	118
alsmede Tommahoe	118
(Vastigheeden) Mandarsah houte vesting in de bogt van Caijeli gelegd	120
(Vreede) geheel Bouro bevredigt	121
(Vastigheeden) houte vestinge op Goeli Goeli geleegen met steenen opgezet	127
(Vreede handeling) Commissaris Basting komt onverrigter zaken van Maccasser op Ambon	128
(Vastigheden) houte vastigheid of wambaijs op Kedda Kedda gelegd	139
(Vreede) Vergeefsche onderhandeling van vreede	140
Vreede met de Ceramlauwers en Kessingers gemaakt	141

W.**X.**

(Xoelaneese) Sengadja Soegi van Mangoli doet de onse onderstand	60
(Xoela) Mangolij negorij afgelopen	60
Xoela's begeben hun onder den koning Mandarsah	110

IJ.**Z.**

✓
N₂ ✓

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY

GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI.

Please help us to keep the book
clean and moving.